ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1924

ΜΕΤΑ 111 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ 3 ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σωτηρίου: *Ὁ ἐν Θήβαις Βυζαντινὸς ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (εἰκ. 1-45).* . . . 1- 26
Οἰκονόμος: *Μίνδη-Μένδη ἡ πατρὶς τοῦ Παιωνίου (εἰκ. 1)* 27- 40
West *καὶ* **Meritt:** *Ὁ φορολογικὸς κατάλογος τοῦ 421/0 (εἰκ. 1)* 41- 49
Wilhelm: *Ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων ἔξα.* 50- 62
Εὐαγγελίδης: *Ἐπιτύμβιοι στῆλαι τῆς Σαμου (εἰκ. 1-17).* 63- 85
Ζέγγελης: *Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐκ βρούνζου ἀρχαίων αντικειμένων (εἰκ. 1-4).* 86-101
Δέφνερ: *Ἀρχαῖοι ἀμφορεῖς ἐκ τῆς ἐν Δεκελείᾳ ἐπαύλεως (εἰκ. 1-15, πίν. 1-2).* 102-118
Παππαδάκις: *Λοκρικὸς θεσμὸς (πίν. 3)* 119-141
Οἰκονόμος: *Εἰς Παυσανιου Ἠλειακά* 141
Ἀρβανιτόπουλος: *Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαὶ (εἰκ. 1-23)* 142-193
Wilhelm: *Ἀττικὴ τιμητικὴ ἐπιγραφὴ Ῥωμαϊκῶν χρόνων* 193-194

Γερογιάννης: *Ὁ ἐν Ἠπείρῳ Ῥωμαϊκὸς σταθμὸς «ad Dianam» (εἰκ. 1-3).* . . 195-198
Καραχάλιος: *Λείψανα τοῦ κοττάβου ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι* 198-200
Χατζῆς: *Ἀνάγνωσις αἰνιγματώδους ἐπιγραφῆς (εἰκ. 1)* 200-201
Χατζῆς: *Ἀνδρέας Ν. Σκιᾶς (εἰκ. 1)* 201-210
Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 211-212
Εὑρετήριον ΑΕ 1924. . . . . 213 κἑ.

ΑΘΗΝΗΣΙ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1924

ΜΕΤΑ 111 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ 3 ΠΙΝΑΚΩΝ

ΑΘΗΝΗΣΙ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Πρόγραμμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος.

1. Τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐπιμελοῦνται τρεῖς τῶν συμβούλων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

2. Πᾶσα πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα ἀποστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, λεωφόρος Πανεπιστημίου 20.

3. Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι δημοσιεύονται ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἀγγελίαι, μάλιστα εἰς εὑρήματα καὶ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας ἀναφερόμεναι, συντεταγμέναι δὲ ἐν γλώσσῃ καθαρευούσῃ.

Ἡ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως ἐπιτροπεία, ᾗ ἀπόκειται ἡ περὶ τῆς δημοσιεύσεως ἀπόφασις, ἐπιφυλάσσει ἑαυτῇ πᾶσαν ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν μεταβολήν, ἣν ἤθελε κρίνει ἀναγκαίαν ἐν τοῖς πρὸς δημοσίευσιν πεμπομένοις χειρογράφοις.

Τὴν εὐθύνην τῶν ἐν ταῖς δημοσιευομέναις πραγματείαις ἐκφερομένων ἐπιστημονικῶν γνωμῶν φέρουσιν οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν, ἀποκλείεται δὲ πᾶς προσωπικοῦ χαρακτῆρος ἔλεγχος.

4. Ἐκδίδεται κατ' ἔτος εἷς τόμος εἰς σχῆμα τετάρτου ἐκ δώδεκα τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων συγκείμενος μετὰ τῶν ἀναγκαίων εἰκόνων καὶ πινάκων. Ἕκαστος τόμος πωλεῖται ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ ἀντὶ δραχμῶν μεταλλικῶν εἴκοσι πέντε.

5. Οἱ συντάκται τῶν δημοσιευομένων πραγματειῶν λαμβάνουσι δραχμὰς χαρτίνας ἑκατὸν εἴκοσι πέντε ἀντὶ ἑκάστου τυπογραφικοῦ φύλλου καὶ ἀντίτυπα πεντήκοντα τῶν πραγματειῶν αὐτῶν.

6. Τὰ χειρόγραφα τῶν δημοσιευομένων κατατίθενται ἐν τῷ ἀρχείῳ.

7. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς διαμείβεται πρὸς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ συγγενῆ τῷ σκοπῷ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Σωτηρίου: *Ὁ ἐν Θήβαις Βυζαντινὸς ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (εἰκ. 1-45)*	1- 26
Οἰκονόμος: *Μίνδη-Μένδη ἡ πατρὶς τοῦ Παιωνίου (εἰκ. 1)*	27- 40
West καὶ Meritt: *Ὁ φορολογικὸς κατάλογος τοῦ 421/0 (εἰκ. 1)*	41- 49
Wilhelm: *Ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων ἑξάς*	50- 62
Εὐαγγελίδης: *Ἐπιτύμβιοι στῆλαι τῆς Σάμου (εἰκ. 1-17)*	63- 85
Ζέγγελης: *Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐκ βρούνζου ἀρχαίων ἀντικειμένων (εἰκ 1 4)*	86-101
Δέφνερ: *Ἀρχαῖοι ἀμφορεῖς ἐκ τῆς ἐν Δεκελείᾳ ἐπαύλεως (εἰκ. 1-15, πίν. 1-2)*	102-118
Παππαδάκις: *Λοκρικὸς θεσμὸς (πίν. 3)*	119-141
Οἰκονόμος: *Εἰς Παυσανίου Ἠλειακά*	141
Ἀρβανιτόπουλος: *Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαὶ (εἰκ. 1-23)*	142-193
Wilhelm: *Ἀττικὴ τιμητικὴ ἐπιγραφὴ Ῥωμαϊκῶν χρόνων*	193-194
Γερογιάννης: *Ὁ ἐν Ἠπείρῳ Ῥωμαϊκὸς σταθμὸς «ad Dianam» (εἰκ. 1-3)*	195-198
Καραχάλιος: *Λείψανα τοῦ κοττάβου ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι*	198-200
Χατζῆς: *Ἀνάγνωσις αἰνιγματώδους ἐπιγραφῆς (εἰκ. 1)*	200-201
Χατζῆς: *Ἀνδρέας Ν. Σκιᾶς (εἰκ. 1)*	201-210
Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	211-212
Εὑρετήριον ΑΕ 1924	213 κἑ.

Εἰκόνες.

σελ. εἰκ.

Ὁ ἐν Θήβαις Βυζαντινὸς ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

1 1 ΒΑ ἄποψις τοῦ ἐν Θήβαις ναϋδρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν.
» 2 ΝΑ ἄποψις τοῦ αὐτοῦ ναϋδρίου κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀνασκαφῶν.
2 3 τὸ δεξιὸν τμῆμα τῆς ἐπὶ μαρμαρίνου γείσου ἐπιγραφῆς τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν.
» 4 πανομοιότυπον ὁλοκλήρου τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν.
» 5 ἐπιγραφὴ ἐκ μαρμαρίνου τεμαχίου, ἀποκειμένου ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν.
4 6 κάτοψις καὶ τομὴ κατὰ μῆκος τοῦ ἐν Θήβαις ἀνασκαφέντος ναϋδρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.
5 7 τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἐρείπια τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν (ἄποψις τῶν ἐρειπίων τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ βυζαντινοῦ ναϋδρίου).
6 8 ἀναλυτικὴ πλευρὰ τοῦ ναϋδρίου Θηβῶν.
7 9 μαρμαρίνη πλὰξ δαπέδου, εὑρισκομένη ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν.
» 10 τμῆμα ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοιχογραφιῶν τοῦ ναϋδρίου.
8 11 τομὴ ἀνευρεθέντων τάφων νοτίως τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν.
9 12 μαρμαρίνη σαρκοφάγος ἀνευρεθεῖσα νοτίως τοῦ ναϋδρίου (σχέδ. Ἀ. Ξυγγοπούλου).
10 13 κάτοψις ἐκκλησίας ἀνακτόρων Ani.
» 14 ἄποψις ἐσωτερικοῦ ἐκκλησίας ἀνακτόρων Ani (κατὰ παλαιὸν σχέδιον).
11 15-6 κιονόκρανα ἀποκείμενα ἐν τῷ Βυζαντινῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν.
12 17 κιονόκρανον τοῦ διβήλου τοῦ νάρθηκος τοῦ ναϋδρίου.
13 18 ἐπίθημα παλαιοχριστιανικὸν ἐντετοιχισμένον ἐν παρεκκλησίῳ τῆς Καισσαριανῆς.
» 19 κιονόκρανον ἐκ διλόβου παραθύρου τοῦ ναϋδρίου.
14 20 ἰωνίζον παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον ἐν Σκριποῦ.
» 21 ἀνευρεθέντα τμήματα τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ ναϋδρίου (κάτω ὄψις).
15 22 τμῆμα ἐπιστυλίου μαρμάρου βυζαντινοῦ τέμπλου τοῦ 9ου αἰῶνος ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.
» 23 ἡ ἐμπροσθία ὄψις τῶν τμημάτων τῆς εἰκ. 21.
16 24 τμῆμα ἐπιστυλίου τοῦ Βυζαντινοῦ μουσείου Ἀθηνῶν.
» 25 ἐπιστύλια ἐκ μαρμαρίνων βυζαντινῶν τέμπλων τοῦ Μουσείου Χαλκίδος.
17 26 ἐπιστύλιον Βυζαντινοῦ μουσείου Ἀθηνῶν.
18 27 θωράκιον μαρμάρινον τοῦ τέμπλου τοῦ ναϋδρίου εὑρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς (α = προσθία ὄψις — β = ὀπισθία ὄψις).
19 28 τμῆμα ἑτέρου θωρακίου τοῦ ναϋδρίου ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.
» 29 τμήματα τῶν δύο πολυγωνικῶν κιονίσκων τοῦ τέμπλου τοῦ ναϋδρίου (τὰ ἄνω μέρη αὐτῶν).

σελ. εἰκ.

20 30 τμῆμα τετραγώνου μικροῦ πεσσοῦ κιονίσκου τοῦ τέμπλου τοῦ ναϋδρίου.
» 31 ὅμοιον τμῆμα στενωτέρου τετραγώνου πεσσοῦ βυζαντινοῦ τέμπλου ἀποκειμένου ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.
» 32 τμῆμα μαρμάρινον πλαισίου τῆς πύλης τοῦ ναϋδρίου.
21 33 τὸ ἄνω τμῆμα διαχωριστικοῦ κιονίσκου παραθύρου τοῦ ναϋδρίου.
» 34 ἐπίθημα κιονίσκου παραθύρου ναϋδρίου.
» 35 τμῆμα τετραγώνου μαρμαρίνης δοκοῦ τοῦ παραθύρου τοῦ ναϋδρίου.
22 36 τμῆμα μαρμαρίνου γείσου τοῦ ναϋδρίου.
22 37 Ἀραβικαὶ διακοσμήσεις Tulum Moschee ἐν Καΐρῳ.
» 38 ἐπιστύλιον τέμπλου τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Κυνηγοῦ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ.
» 39 τμῆμα ἀναγλύφου ζώνης ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.
23 40 τμῆμα γείσου μετὰ κληματίδος ἐκ τοῦ ναϋδρίου Θηβῶν.
» 41 μαρμάρινον γεῖσον μετὰ κληματίδος ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.
» 42 τμῆμα γείσου ἐκ τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν.
24 43 μικρὸς μαρμάρινος στυλίσκος ἐκ τοῦ ναϋδρίου Θηβῶν.
» 44 θωράκιον ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.
25 45 θωράκιον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐντετοιχισμένον ἄνωθεν τοῦ παραθύρου τῆς ἀψῖδος νεωτέρου ναοῦ τῆς Κάτω Παναγίας ἐν Θήβαις.

Μίνδη — Μένδη ἡ πατρὶς τοῦ Παιωνίου

27 1 νόμισμα τῆς Μένδης (2:1). (ἰχνογράφημα Ἀ. Ξυγγοπούλου).

Ὁ φορολογικὸς κατάλογος τοῦ 421/0.

42 1 φορολογικὸς κατάλογος IG 1² 22.

Ἐπιτύμβιοι στῆλαι τῆς Σάμου

63 1 ἐπίστεψις μαρμαρίνης στήλης.
65 2 τμῆμα ἐπιστέψεως πωρίνης στήλης.
» 3 πωρίνη ἐπιτύμβιος στήλη.
» 4 τμῆμα πωρίνης στήλης.
66 5 κορυφὴ πωρίνης στήλης.
» 6 τμῆμα πωρίνης στήλης.
67 7 στήλη Chorsabad.
69 8 στήλη ἐκ Δορυλαίου.
» 9 στήλη ἐκ Τρωάδος.
74 10 πωρίνη στήλη τοῦ Διαγόρου.
» 11 τμῆμα στέψεως πωρίνης στήλης.
75 12 ἀνθέμιον πωρίνης στήλης.
83 13 ἐπίστεψις ἐπιτυμβίου βωμοῦ.
» 14 τεμάχιον ἐκ στέψεως ἐπιτυμβίου βωμοῦ.
» 15 τεμάχιον ἐκ στέψεως ἐπιτυμβίου βωμοῦ.
84 16 μαρμάρινος ἐπιτύμβιος βωμός.
» 17 μαρμαρίνη ἐπιτύμβιος τράπεζα.

σελ. εἰκ.

Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐκ βρούνζου ἀρχαίων ἀντικειμένων.

88 1 ὁ μεῖραξ τοῦ Μαραθῶνος πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ.
89 2 ὁ μεῖραξ τοῦ Μαραθῶνος μετὰ τὸν καθαρισμόν.
98 3 ὁ αὐλητὴς τῆς Σάμου πρὸ τῆς ἀναγωγῆς αὐτοῦ.
» 4 ὁ αὐλητὴς τῆς Σάμου μετὰ τὴν δι' ἠλεκτρολύσεως ἀναγωγὴν αὐτοῦ.

Ἀρχαῖοι ἀμφορεῖς ἐκ τῆς ἐν Δεκελείᾳ ἐπαύλεως·

104 1 ἐμπροσθία ὄψις μελανομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.
105 2 ὀπισθία ὄψις μελανομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.
106 3 ὁ μετὰ διδύμων λαβῶν ἐρυθρόμορφος κρατὴρ τῆς Δεκελείας· ἐμπροσθία ὄψις.
107 4 ἐρυθρομόρφου κρατῆρος Δεκελείας ὀπισθία ὄψις.
108 5 ἡ ἐμπροσθία ὄψις τοῦ ἐν Βατικανῷ κρατῆρος τῆς Ἀγύλλης.
109 6 κρατῆρος Δεκελείας πάτησις σταφυλῶν ἐντὸς κοφίνου.
» 7 διακόσμησις λαβῶν καὶ χείλους κρατῆρος Δεκελείας.
110 8 διακόσμησις λαιμοῦ κρατῆρος Δεκελείας.
» 9 ἐμπροσθία ὄψις μελανομόρφου ἀμφορέως τοῦ Ἀμάσιδος.
111 10 γυναῖκες ζυμώνουσαι ὑπὸ τοὺς ἤχους αὐλοῦ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου.
» 11 ὁ μονόλιθος ληνὸς τῆς Βάρκιζας.
112 12 Σάτυροι ἐκθλίβοντες σταφυλὰς ἐπὶ βράχου διὰ τῆς ἐπιθέσεως ἑτέρου (ἀνάγλυφον Νεαπόλεως)
113 13 ἐμπροσθία ὄψις ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.
114 14 ὀπισθία ὄψις ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.
116 15 ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιείου.

Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαί.

142 1 ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἐκ Πυθίου.
144 2 ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ Διῒ Καραυνίῳ.
146 3 ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ Διῒ καταβάτῃ.
148 4 ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Παρμενίωνος.
» 5 κατάλογος ἀναθετῶν.
150 6 κατάλογος ἀναθετῶν.
151 7 ἀνάθεσις ἀφηρωϊσθέντι νεκρῷ.
153 8 ἐπιτύμβιον ἐλεγεῖον.
» 9 ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ τοῦ Παντορδάνα.
154 10 ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.
155 11 ἀπελευθερώσεις.
157 12 »
159 13 »
160 14 »
167 15 »
169 16 »
170 17 »
173 18 »
175 19 »
182 20 »
184 21 »
186 22 »
187 23 »

Ὁ ἐν Ἠπείρῳ Ῥωμαϊκὸς σταθμὸς «ad Dianam»

195 1 ἐπιγραφὴ ἐκ Τσαμουργιᾶς τῆς Ἠπείρου.
197 2 ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος,
198 3 ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος· νῶτα.

Ἀνάγνωσις αἰνιγματώδους ἐπιγραφῆς.

200 1 αἰνιγματώδης ἐπιγραφή.
201 1 *Ἀνδρέας Ν. Σκιᾶς.*

Πίνακες

1—2 Παράστασις ἀμφορέως ἐκ τῆς ἐν Δεκελείᾳ ἐπαύλεως.
3 Χαλκῆ ἐπιγραφὴ ἐκ Λοκρίδος.

Ο ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΝΑΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΥΠΟ Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ·

Α. ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΠΡΟ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ.

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Καδμείας καὶ περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα βορείως τοῦ σημερινοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Θηβῶν, τοῦ καλουμένου Παναγία Λότζια, εὑρίσκεται παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, καταλαμβάνον τμῆμα ἠρειπωμένου βυζαντινοῦ ναοῦ **(εἰκ. 1)**. Τὸ ὄνομα, ὅπερ φέρει τὸ ναΰδριον τοῦτο, προῆλθεν ἐξ ἐντετειχισμένης κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν βυζαντινῆς ἐπιγραφῆς ἣν οἱ περίοικοι, οἱ μετατρέψαντες ἠρειπωμένον πρότερον μεσαιωνικὸν κτίσμα εἰς παρεκκλήσιον **(εἰκ. 2)**, παρηρμήνευσαν, ἀποδώσαντες εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλείου, ὅπερ

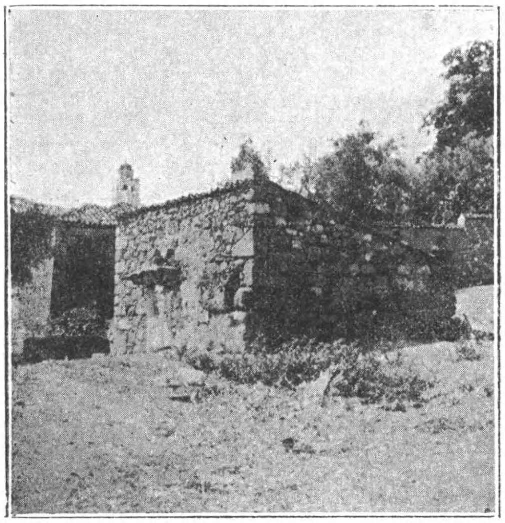

1. ΒΑ. ἄποψις τοῦ ἐν Θήβαις ναϋδρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν.

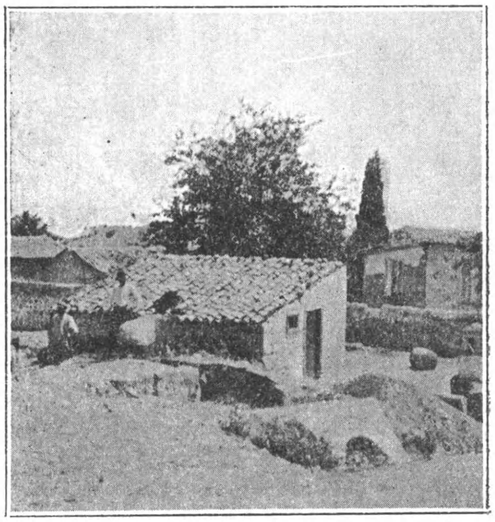

2. ΝΔ. ἄποψις τοῦ αὐτοῦ ναϋδρίου κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀνασκαφῶν.

ὅμως ἡ ἐπιγραφὴ ἀποδίδει εἰς τοὺς κτήτορας βυζαντινοῦ ναοῦ, τιμωμένου, κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, εἰς ὄνομα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ κανδιδάτου Βασιλείου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Α΄ (τοῦ Μακεδόνος) τῷ 6380 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤτοι τῷ 872 μ. Χ.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ (κεχαραγμένη ἐπὶ δύο τοξοειδῶν μαρμαρίνων τεμαχίων κοσμουμένων διὰ τριῶν ταινιῶν, μήκους 3 μ. καὶ ὕψους 0,28 μ.· ὕψος γραμμάτων 0,07 μ.), ἧς προσάγω ἐνταῦθα εἰκόνα τοῦ δεξιοῦ τμήματος καὶ πανομοιότυπον **(εἰκ. 3-4)**, ἀναγράφει:

Ἐθεμελιώθη ὁ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου Γρηγ⟨ο⟩ρίου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου, Κωνσταντ(ίνου) κ(αὶ) Λέοντος, παρὰ Βασιλείου βασιλικοῦ Κανδ(ιδά)τ(ου), ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ,ϚΤΠ (6380=872 μ. Χ.), ΙΝΔ (ικτιῶνος) Ε. Ἀμήν.

3. Τὸ δεξιὸν τμῆμα τῆς ἐπὶ μαρμαρίνου γείσου ἐπιγραφῆς τοῦ ναΰδρίου τῶν Θηβῶν.

Κάτωθεν εἶναι ὁμοίως κεχαραγμένη ἡ ῥῆσις:

† **Οὔτ⟨ω⟩ς τιμᾶτ⟨ε⟩ οἱ ἱερεῖς τοῦ Θ(εο)ῦ τὴν ἐκκλησίαν ὡς τὸν οὐ(ρα)νόν, τὸ δὲ θυσιαστήριον ὡς τὰ ἄδυτα τῶν ἀδύτων.**

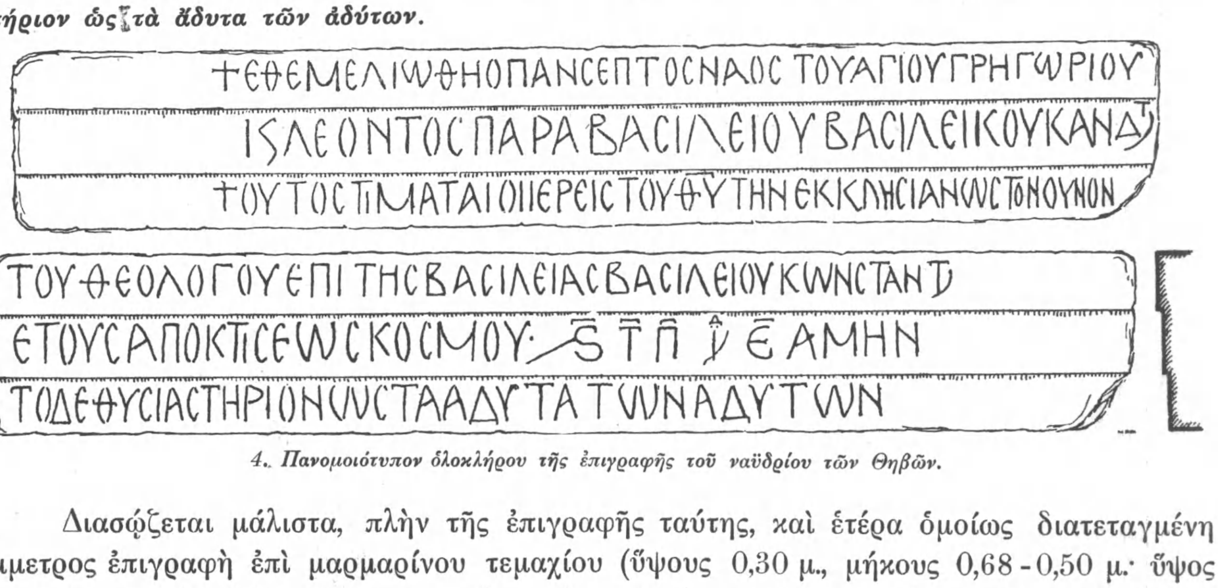

4. Πανομοιότυπον ὁλοκλήρου τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναΰδρίου τῶν Θηβῶν.

Διασῴζεται μάλιστα, πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, καὶ ἑτέρα ὁμοίως διατεταγμένη ἔμμετρος ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνου τεμαχίου (ὕψους 0,30 μ., μήκους 0,68 - 0,50 μ.· ὕψος γραμμάτων 0,07 - 0,08 μ.) προερχομένου ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου καὶ ἀποκειμένου σήμερον ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν (**εἰκ. 5**). ἐπὶ ταύτης ἀναγράφεται:

Τέρεμνον, ὅνπερ / ὡραϊσμένον βλέ/πεις,
Βασίλειος / τέτευχεν ἐκ βάθρων πόθῳ.
Δέχοιο τόνδε μου πονήματος δόμον.

καὶ κάτωθεν:

Τὸ γρήγορον φῶς τῶν Θεοῦ αὐγασμά-των/ἀντεισάγων μοι ἀμπλακημάτων λύσ⟨ι⟩ν·

5. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνου τεμαχίου, ἀποκειμένου ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν.

Αἱ ἀξιόλογοι αὗται ἐπιγραφαί, ὧν τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν CIG IV Nº 8686 1, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν

1 Ἐν CIG ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγινώσκεται ἐσφαλμένως προστιθεμένου τοῦ Δ τῆς Ἰνδικτιῶνος εἰς τὸ ἔτος καὶ ἀναγινωσκομένων τῶν μετὰ τοῦτο γραμμάτων διὰ τοῦ *καί*. Ὀρθῶς ἀναγινωσκομένη ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς ἀποδίδει τὸ ἔτος *872*, ἀντιστοιχοῦν πρὸς Ε' Ἰνδικτιῶνα, οὐχὶ δὲ τὸ ἔτος 876/7 ὡς ἀνεγνώσθη.

ὑπὸ τοῦ Strzygowski ἐν τῇ περὶ τοῦ καθολικοῦ τῆς ἐν Ὀρχομενῷ (Σκριποὺ) μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου μελέτῃ [1], πρὸς χρονολόγησιν γλυπτῶν τινων τοῦ μουσείου Θηβῶν, ἅτινα συνέκρινεν οὗτος πρὸς τὰ κατὰ ἓν ἔτος μόλις μεταγενέστερα ἀνάγλυπτα διακοσμητικὰ μέλη τοῦ ναοῦ τῆς Σκριποῦς (873/4).

Τὸ ἀνωτέρω παρεκκλήσιον μοὶ ὑπεδείχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Ἀ. Κεραμοπούλου, ἤρχισα δὲ τὴν ἔρευναν αὐτοῦ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1921 καὶ ἐσυνέχισα αὐτὴν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1922 δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς μου ταύτης, ἥτις ἦτο ἀληθῶς ἐπίπονος ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως τοῦ μνημείου, ἐκθέτω κατωτέρω.

Β. Η ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ 1921 ΚΑΙ 1922 ΟΨΙΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ.

Ὡς ἀφετηρία τῆς ἀνασκαφῆς μου ἐλήφθη, ὡς ἦτο ἑπόμενον, τὸ παρεκκλήσιον. Κατ᾽ ἀρχὰς ἠρευνήθη τὸ δάπεδον αὐτοῦ, ἀνασκαφὲν εἰς ἱκανὸν βάθος· ἡ ἔρευνα αὕτη ἀπέδειξεν ὅτι τρεῖς πλευραὶ τοῦ σημερινοῦ παρεκκλησίου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρχικαί, καταλαμβάνουσαι τὸ Ἱερὸν Βῆμα *βυζαντινοῦ ναϋδρίου*, ἀπολήγοντος ἐσωτερικῶς καὶ κατὰ τὴν βάσιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἰς ἡμικυκλικὴν ἁψῖδα, ἐπὶ τοῦ πάχους τοῦ τοίχου σχηματιζομένην οὕτως ὥστε ἡ ἐξωτερική της ὄψις νὰ διατηρῇ τὸ τετράγωνον τοῦ κτίσματος σχῆμα. Τὴν θέσιν ἣν καταλαμβάνει σήμερον ὁ νεώτερος δυτικὸς τοῖχος τοῦ παρεκκλησίου, κατεῖχε τὸ μαρμάρινον τέμπλον τοῦ βυζαντινοῦ τούτου ναϋδρίου, οὗτινος ἀνευρέθησαν τεμάχια (βλ. κατωτέρω) καὶ ἡ βάσις, ἤτοι μαρμαρίνη βαθμὶς (πλάτους 0,50 μ.) ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ δύο, ὀπὰς προωρισμένας διὰ τὴν στήριξιν τῶν βημοθύρων (βλ. κάτοψιν ἐν τῇ ***εἰκ. 6)***.

Ἡ σκαφικὴ ἔρευνα ἡ ἐνεργηθεῖσα κατὰ τὴν δυτικὴν τοῦ σημερινοῦ παρεκκλησίου πλευρὰν ἔφερεν εἰς φῶς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ παλαιοῦ τούτου ναϋδρίου, ἤτοι στενῶν διαστάσεων ὀρθογώνιον κτίσμα (11,50×5,20 μ.), διαιρούμενον δι᾽ ἐνισχυτικοῦ τόξου μετὰ διλόβου ἀνοίγματος εἰς κυρίως ναὸν καὶ μικρὸν νάρθηκα, ὡς δεικνύει τοῦτο ἡ κατὰ χώραν ἀνευρεθεῖσα βάσις κίονος καὶ αἱ ἑκατέρωθεν παραστάδες (βλ. κάτοψιν καὶ ἐρείπια ἐν ***εἰκ. 6 καὶ 7)***.

Ἡ πρόσοψις τοῦ παλαιοῦ ναϋδρίου ἀποκλείεται νῦν διὰ τοίχου, ἐφ᾽ οὗ δὲν ὑπάρχει εἴσοδος· φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπέστη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους πολλὰς μετατροπάς, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀποβαίνει σήμερον δύσκολος ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀρχικῆς του μορφῆς. Ἔξωθεν τῆς δυτικῆς ταύτης πλευρᾶς ἀνευρέθη σχεδὸν τετράγωνον κτίσμα (5,85×5,20 μ.), οὗτινος ἡ βορεία μόνον πλευρὰ εἶναι ἀρχική, οἰκοδομικῶς συνδεδεμένη καὶ δι᾽ ὁμοίου ὑλικοῦ ἐκτισμένη πρὸς τὸ ναΰδριον ***(εἰκ. 6)***. Τὸ κτίσμα τοῦτο δὲν δυνάμεθα ὡς ἐξωτερικὸν νάρθηκα νὰ δεχθῶμεν, καθ᾽ ὅσον οὔτε συγκοινωνοῦσα θύρα μεταξὺ τοῦ χώρου τούτου καὶ τοῦ ναϋδρίου ὑπάρχει οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἔτι βορείαν πλευρὰν διακρίνεται οἱονδήποτε ἄνοιγμα. Τὸ κτίσμα τοῦτο θὰ ἠδύνατο μᾶλλον ὡς εἶδός τι κρύπτης νὰ ἑρμηνευθῇ, προωρισμένης διὰ τὴν τοποθέτησιν ἀφαιρεθεισῶν βραδύτερον λαρνάκων τῆς οἰκογενείας ἴσως τοῦ βυζαντινοῦ μεγιστᾶνος ἢ ἄλλων ἐξεχόντων προσώπων, ἄνωθεν δὲ τοῦ χαμηλοῦ τούτου διαμερίσματος ὑπῆρχε πι-

1 Βλ. Strzygowski, Inedita der Architektur und Plastik aus der Zeit Basilios I (867-886), ἐν Byz. Zeitschr. III (1894) σ. 3 κέ. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν ὁ Strz. ἀκολουθεῖ τὴν παλαιὰν ἀνάγνωσιν ($876/_7$) θεωρῶν οὕτω τὸ κτίσμα τῶν Θηβῶν μεταγενέστερον τοῦ καθολικοῦ τῆς Σκριποῦς, ἐν ᾧ τοὐναντίον συμβαίνει.

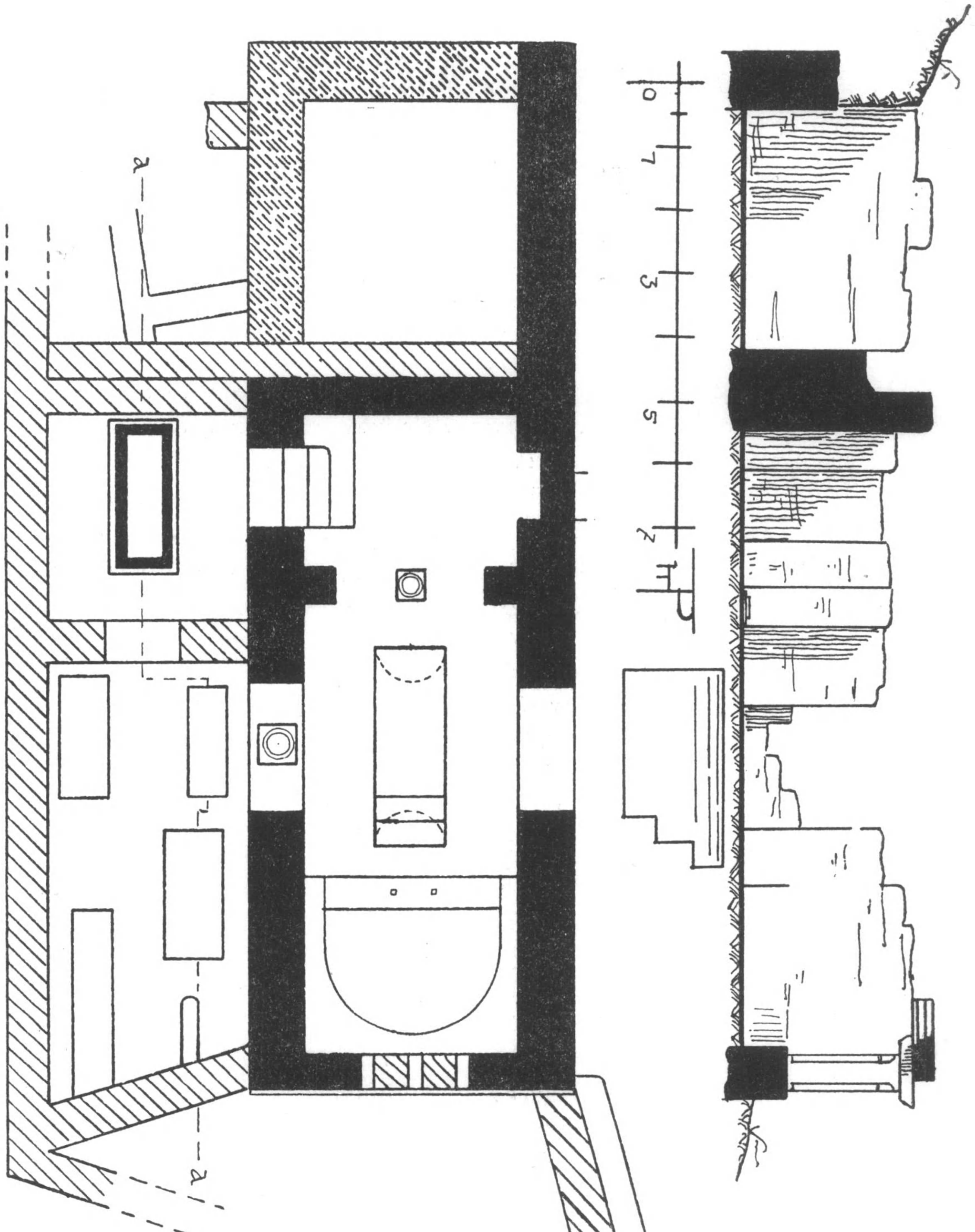

6. Κάτοψις καὶ τομὴ κατὰ μῆκος τοῦ ἐν Θήβαις ἀνασκαφέντος ναϊδρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

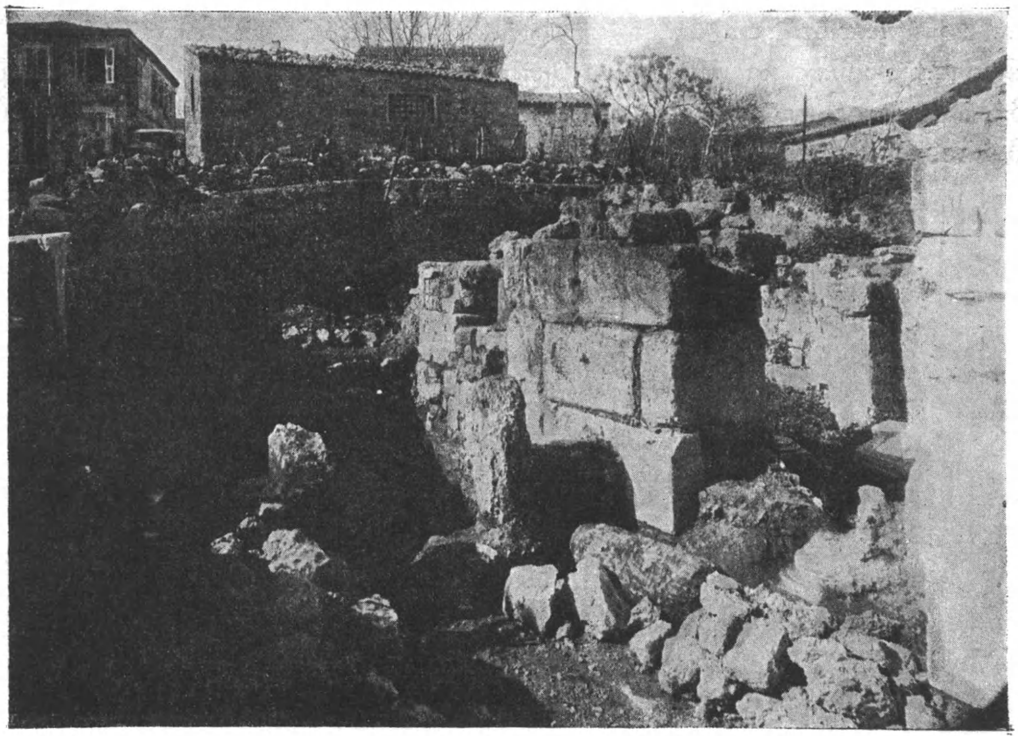

7. Τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἐρείπια τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν (ἄποψις τῶν ἐρειπίων τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ βυζαντινοῦ ναϋδρίου).

θανώτατα δεύτερος ὄροφος ὡς νάρθηξ ἢ καὶ ὡς ἰδιαίτερον εὐκτήριον χρησιμοποιούμενος ὡς παρατηροῦμεν ὁμοίαν διάταξιν καὶ εἰς ἄλλα ἡγεμονικὰ κτίσματα βυζαντινῶν χρόνων [1].

Ἡ ***τοιχοδομία*** τοῦ βυζαντινοῦ τούτου κτίσματος—διασωθεῖσα ἐνιαχοῦ εἰς ὕψος 3 μέτρων—εἶναι ἰσοδομική, συνισταμένη ἐξ ὀρθογωνίων μεγάλων τιτανολίθων καὶ παρενθέτων ἐνιαχοῦ πλίνθων (πρβλ. εἰκ. 1, 7 καὶ 8)· τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἐλήφθη πιθανῶς ἐκ τοῦ τείχους τῆς Καδμείας, καθ' ὅσον τὸ ναΰδριον ἐκτίσθη ὀλίγα βήματα ἀπὸ τῆς νοτίας τοῦ τείχους τούτου πλευρᾶς, διακρίνονται δὲ ἐπὶ τῶν λίθων σαφέστατα τὰ ἴχνη τῆς πρώτης αὐτῶν χρήσεως.

Γεννᾶται ἤδη τὸ πρόβλημα τῆς ***στεγάσεως*** τοῦ ναϋδρίου.

Κατὰ τὸν δυτικὸν τετράγωνον χῶρον—ἕνεκα τῆς ἀνευρέσεως κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς πλήθους τεμαχίων πλίνθων καὶ ἐρυθρωπῶν κονιαμάτων—δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐστεγάζετο ὁ ὑποτιθέμενος δεύτερος ὄροφος διὰ τρούλλου ἢ ἡμισφαιρικῆς ὀροφῆς· ὁ κυρίως ναὸς ὅμως ἐστεγάζετο διὰ καμάρας μᾶλλον ἢ διὰ ξυλίνης στέγης, ὡς αἱ μακραὶ καὶ στεναὶ αὐτοῦ διαστάσεις καὶ τὸ ἱκανὸν πάχος τῶν τοίχων του (0,90 μ.) ἀφίνουσι νὰ ὑποθέσωμεν· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔρευναν αὐτοῦ ἀνευρέθη ἱκανὸς ἀριθμὸς πλίνθων διαφόρου πάχους καὶ μεγέθους τῶν ἐν τῇ τοιχοδομίᾳ παρατηρουμένων, αἵτινες προφανῶς προέρχονται ἐκ τῆς καμαρωτῆς στέγης τῆς μονοκλίτου ταύτης θολωτῆς βυζαντινῆς Βασιλικῆς (περὶ τῆς στεγάσεως τοῦ ναϋδρίου γίνεται λόγος καὶ κατωτέρω).

1 Πρβλ. τὸ ἐν Βουλγαρίᾳ λ. χ. ναΰδριον τῆς Bojana ἐν Monuments de l'art en Bulgarie, τόμ. 1, L'église de Bojana, par A. Grabar, Sofia, 1924, μνημεῖον χρονολογούμενον ἐξ ἐπιγραφῆς τῷ 1259 μ.Χ.

Ὡς πρὸς τὸν **φωτισμὸν** τοῦ ναϋδρίου προσθέτομεν, ὅτι εἶχε τοῦτο πολλὰ καὶ μεγάλα ἀνοίγματα, ὥστε νὰ φωτίζηται ἀπλέτως. Πρὸς βορρᾶν ἦτο ἡ πύλη τῆς εἰσόδου (2 μ. πλάτους)· ἀπέναντι τῆς πύλης καὶ ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου ἀνεφάνη ἴσου πλάτους ἄνοιγμα μετὰ ἰωνικῆς βάσεως κίονος ἐν τῷ μέσῳ ***(εἰκ. 7)***, ὅπερ ὅμως ἔχει ὑποστῆ μεταγενεστέρας μετατροπὰς καὶ διὰ τοῦτο καθίσταται δύσκολος ἡ ἑρμηνεία του (ἂν πρόκειται δηλαδὴ περὶ ἄλλης θύρας ἢ μεγάλου διλόβου παραθύρου, ὡς παρουσιάζεται σήμερον). Τὴν αὐτὴν ἀβεβαιότητα ἔχει τις καὶ διὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ νάρθηκος, ὅπερ ἄγνωστον πότε μετετράπη εἰς εἴσοδον, δι᾽ ἧς κατέρχεταί τις διὰ τριῶν βαθμίδων εἰς τὸ κατὰ ἓν μέτρον περίπου βαθύτερον τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους δάπεδον τοῦ ναοῦ· ἔναντι τοῦ ἀνοίγματος τούτου ὑπάρχει τετράγωνος κόγχη, ἥτις καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ ἡ ἀνευρεθεῖσα τῆς κλίμακος εἴσοδος θὰ ἠδύνατο ἀρχικῶς ὡς ὁμοία κόγχη νὰ νοηθῇ (βλ. κάτοψιν ἐν εἰκ. 6). Τέλος ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ ναοῦ ἦτο διάτρητος ἐκ τετραμεροῦς πεφραγμένου σήμερον ἀνοίγματος, χωριζομένου διὰ τριῶν κιονίσκων, ἐπὶ τῶν ἐπιθημάτων τῶν ὁποίων στηρίζεται ἤδη ἐσωτερικῶς ἐν εἴδει γείσου ἡ μεγάλη ἐπὶ μαρμάρου ἐπιγραφὴ ***(εἰκ. 8)***. Οἱ κιονίσκοι οὗτοι εἶναι μονόλιθοι καὶ πεπλατυσμένοι (συνήθη στηρίγματα βυζαντινῶν παραθύρων), ἔχουσι δὲ πάχος μικρότερον κατά τι τοῦ ἀρχικοῦ τοίχου· ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν εἶναι λαξευμέναι ἡμικυκλικῶς αἱ ὑπεράνω τῆς πλίνθου βάσεις, ἐπὶ τοῦ ἄνω δὲ μέρους εἶδος κιονοκράνου, ἤτοι ταινίαι καὶ ἀνὰ δύο πλατέα ὑδρόβια φύλλα κατὰ τὰ ἄκρα (εἰκ. 3). Ἄνωθεν τοῦ α΄ καὶ β΄ κιονίσκου ὑπάρχουσι σήμερον ἐπιθήματα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (ἐπίθημα ἐπὶ τοῦ τρίτου κιονίσκου ἐλλείπει), ἅτινα εἶνε ἀνάγλυφα κατὰ τὰς τρεῖς φαινομένας ὄψεις καὶ ἀνόμοια καθ᾽ ὕψος (0,25 μ. τοῦ πρώτου καὶ 0,35 μ. τοῦ δευτέρου, διότι ὁ δεύτερος κίων εἶναι κατὰ 0,10 μ. χαμηλότερος τῶν λοιπῶν). Τὰ ἐπιθήματα ταῦτα δὲν κατέχουσι τὴν ἀρχικήν των θέσιν, ὡς δεικνύει ἡ ὑπερβολικὴ καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ ναοῦ καὶ ἐσωτερικῶς αὐτοῦ προεξοχή των (εἰκ. 3 καὶ 8). Ἀφ᾽ ἑτέρου ἡ ἐπὶ ὀγκώδους μαρμάρου καὶ ἐν εἴδει γείσου ἐπιγραφὴ ἀπαιτεῖ ὑψηλοτέραν θέσιν καὶ ἑτέραν διαμόρφωσιν τῆς ἁψῖδος, πιθανώτατα δὲ τὰ ἄκρα ἐστηρίζοντο ἐπὶ εἴδους παραστάδων, ἐχουσῶν ὡς ἐπίκρανα τμήματα, ὁμοίως πρὸς τὸ γεῖσον διαμεμορφωμένα· τὸ ἐν τῷ μουσείῳ δὲ τῶν Θηβῶν εὑρισκόμενον καὶ ἀναντιρρήτως ἐκ τοῦ ἡμετέρου κτίσματος προερχόμενον τμῆμα μετ᾽ ἐπιγραφῆς (εἰκ. 5) θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἰδέαν τινὰ τοῦ τοιούτου διακόσμου τῆς ἁψῖδος τοῦ ἀνασκαφέντος ναϋδρίου.

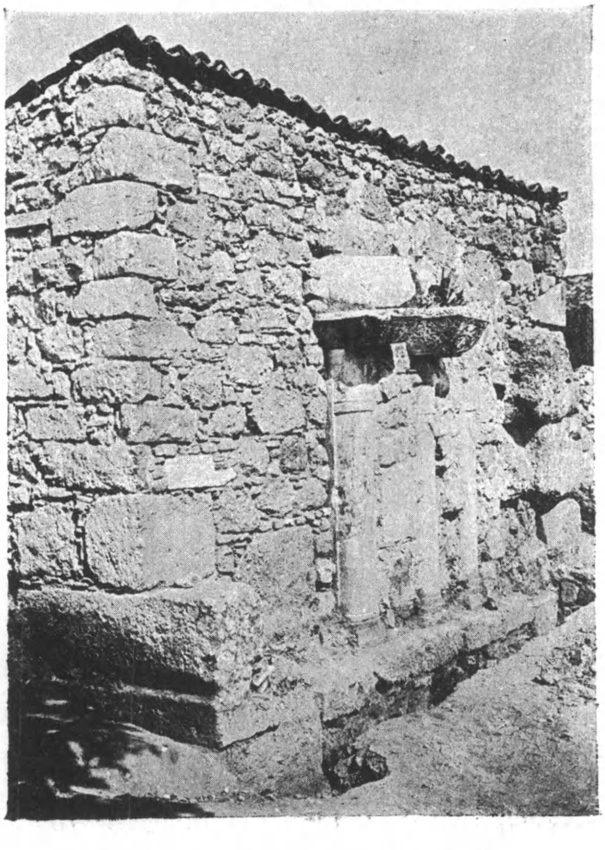

8. Ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ναϋδρίου Θηβῶν

Ἡ λοιπὴ ***διακόσμησις τοῦ ἐσωτερικοῦ*** τοῦ βυζαντινοῦ τούτου ναϋδρίου φαίνεται ὅτι ἦτο ἀξιολογωτάτη· πλὴν τῶν κοσμουσῶν τὴν ἀψῖδα ἐπιγραφῶν, πλεῖστα τμήματα τοῦ πλουσίου μαρμαρίνου γλυπτοῦ διακόσμου ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἅτινα δύνανται νὰ συμπληρωθῶσι καὶ δι' ἄλλων τεμαχίων, συλλεγέντων πρότερον ὑπὸ τῶν συναδέλφων Κεραμοπούλου καὶ Παππαδάκη καὶ ἀποκειμένων ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν (βλ. κατωτέρω).

Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαροθετημάτων μετὰ γεωμετρικῶν σχημάτων, ὡς μαρτυροῦσι τοῦτο ποικιλόσχημα καὶ πολύχρωμα πλακίδια ἐκ μαρμάρου, ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς· τὰ σχήματα ταῦτα ἐπλαισιοῦντο ὑπὸ στενῶν πλακῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τινὲς τῶν ὁποίων διατηροῦνται ἔτι κατὰ χώραν. Ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν ἀπόκειται μαρμαρίνη πλὰξ (0,50×0,60 μ.), ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου πιθανώτατα περισυλλεγεῖσα καὶ παριστῶσα ἐντὸς κύκλου, εἰς τετράγωνον ἐγγεγραμμένου, ἀετὸν σπαράσσοντα λαγωὸν ***(εἰκ. 9)***· ἡ παράστασις εἶναι ἐγχάρακτος μετ' ὀπῶν πληρουμένων δι' ἐκπεσόντος ἤδη ἐγχρώμου μίγματος, ἐν ᾧ τὰ σχηματιζόμενα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς πλακὸς κοιλώματα ἐπληροῦντο ἴσως δι' ἐνθέτων μαρμαρίνων πλακιδίων ἢ καὶ διὰ ψηφίδων. Ἡ πλὰξ αὕτη προέρχεται πιθανῶς ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ ἡμετέρου ναοῦ· ὁμοία ἄλλως τε διακόσμησις δαπέδων παρατηρεῖται καὶ εἰς ἑτέρους βυζαντινοὺς ναοὺς [1].

9. Μαρμαρίνη πλὰξ δαπέδου, εὑρισκομένη ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.

Ἐπίσης εὑρέθησαν τμήματα κονιαμάτων μετὰ ***τοιχογραφιῶν*** καὶ τοξοειδὲς πλαίσιον μετὰ τριῶν γλυφῶν, ὁμοίως ἐκ κονιάματος, ἐζωγραφημένον καὶ ἔχον ἀξιολόγους βυζαντινὰς διακοσμήσεις ***(εἰκ. 10)***, συνήθως ἀπαντώσας καὶ εἰς μωσαϊκὰ (πρβλ. λ. χ. μωσαϊκὸν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης Κωνσταντινουπόλεως παρὰ Dalton, Byzantine Art. and Archaeology, εἰκ. 423).

10. Τμῆμα ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοιχογραφιῶν τοῦ ναϋδρίου.

1 Παλαιότερον τοῦ εἴδους τούτου δάπεδον βλέπε ἐν Μονῇ Στουδίου Κωνσταντινουπόλεως ἐν Bulletin de l'Inst. archéol. russe à Con/ple. 1912, σελ. 22), ἐκ τῶν νεωτέρων πρβλ. Ὀρλάνδου, Μονὴ Βαρνάκοβας, Ἀθῆναι, 1922, σ. 24, ἔνθα καὶ ἡ περὶ τοιούτων δαπέδων βιβλιογραφία.

Τάφοι: Σπουδαιότητα ἔτι προσδίδουσι καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ ναϋδρίου καὶ κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς ἀνευρεθέντες ὑπόγειοι ἢ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τετράγωνοι καὶ καμαρωτοὶ τάφοι, ἐκτισμένοι διὰ λαξευτῶν πωρολίθων καὶ πλίνθων.

Τὸ κέντρον τοῦ ναϋδρίου καταλαμβάνει ὑπόγειος καμαρωτὸς τάφος διὰ πλίνθων μετ' ἐρυθροῦ κονιάματος ἐκτισμένος, ἔχων μῆκος 3,20 μ. καὶ πλάτος 1,10 μ. εἰς ὃν κατέρχεταί τις διὰ δύο βαθμίδων (βλ. τομὴν ἐν ***εἰκ. 6)***. Ὁ ἀνευρεθεὶς οὗτος τάφος εἶχε συληθῆ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, πρόκειται δὲ ἴσως περὶ τοῦ τάφου τοῦ κτήτορος τοῦ ναοῦ [1].

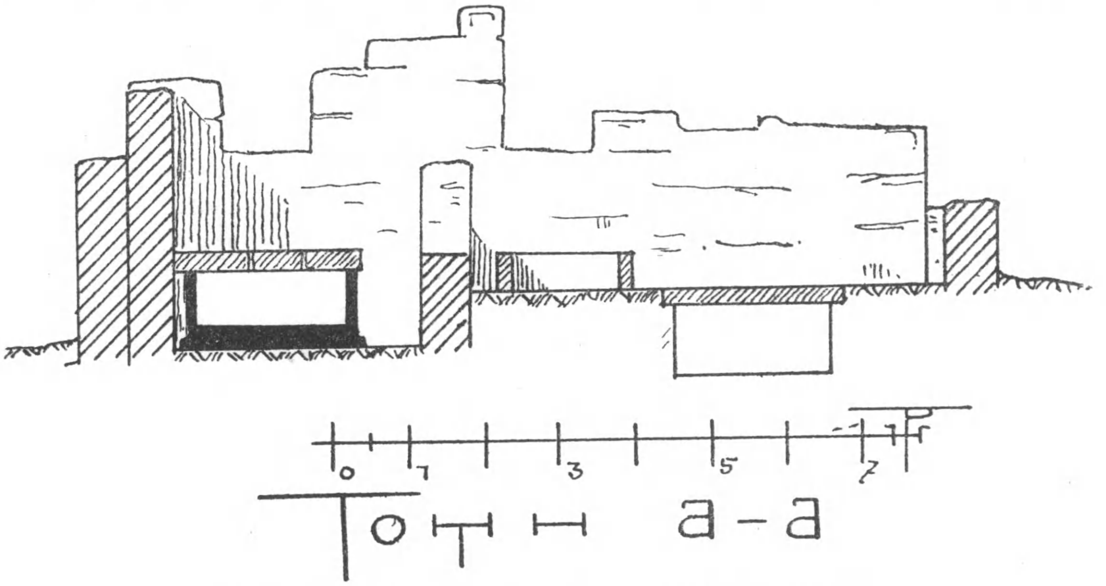

11. Τομὴ ἀνευρεθέντων τάφων νοτίως τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν.

Ἕτερος τάφος ἐξέχοντος προσώπου εὑρίσκεται εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναϋδρίου κείμενος ἐντὸς ἰδιαιτέρου θαλάμου, συγκοινωνοῦντος διὰ θύρας, κειμένης πρὸς ἀνατολάς, ἐξ ἧς πιθανὸν προέρχεται καὶ τὸ μέγα μετὰ γλυφῶν μαρμάρινον τοξοειδὲς ὑπέρθυρον τὸ κείμενον εἰσέτι ἔξωθεν τοῦ ναοῦ *(βλ. εἰκ. 2)*, οὗτινος μάλιστα αἱ διαστάσεις ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ διασῳζόμενα τμήματα τῶν πλαισίων τῆς θύρας. Ἡ ἀνευρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ μέρους τούτου μαρμαρίνη σαρκοφάγος ***(εἰκ. 12)***, φέρουσα γλυφὰς κατὰ τὴν βάσιν καὶ τὸ χεῖλος αὐτῆς καὶ καλυπτομένη μὲ τρεῖς ὀγκώδεις ὀρθογωνίας πλάκας, ἐξεχούσας ἑκατέρωθεν, εἶναι τοποθετημένη εἰς τὸ μέσον τοῦ θαλάμου τούτου πλησίον τοῦ δυτικοῦ τοίχου. Δυστυχῶς οὐδεμία ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ταύτης διεσώθη ἐπιγραφή· ὑποθέτομεν μόνον ὅτι ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς τοῦ νεκρικοῦ τούτου θαλάμου δὲν θὰ ἀπέχῃ πολὺ τοῦ

1 Τάφοι κατέχοντες τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἢ ἐμφανῆ αὐτοῦ θέσιν ἦσαν συνήθως ἀφιερωμένοι εἰς Ἁγίους καὶ Μάρτυρας (πρβλ. τάφον Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Ἀρχαιολ. Δελτίῳ, τόμ. 7 (1922) σελ. 151-167, τάφον Ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης, αὐτόθι, τόμ. 5 (1918) συμπλήρωμα, σελ. 34 κ.ἑ. πρβλ. καὶ Bull. de l'Académie roumaine, Sect. historique τόμ. XI (1924) σελ. 236 κ.ἑ.). Οἱ τάφοι ἢ λάρνακες ἐπισήμων προσώπων ἐτοποθετοῦντο συνήθως δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ τοῦ Ναοῦ πλησίον τῶν τοίχων καὶ δὴ εἰς τετραγώνους κόγχας αὐτῶν ἀψιδωτὰς ἄνω (ἐν εἴδει ἀρκοσολίων) καὶ εἰς νάρθηκας εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν (πρβλ. τάφους ἐν Καθολικῷ τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ Λεβαδείας, ἐν ναϋδρίῳ Μπογιάνας, τοὺς τάφους Ἁγίας Θεοδώρας καὶ Πετρωνᾶ ἐν μονῇ Γαστρίων ἐκ περιγραφῆς Πορφυρογεννήτου· βλ. Richter, Quellen der byz. Kunstgeschichte, Wien, 1897, σελ. 133 κ.ἑ.). Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι καὶ τὰ δάπεδα τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκκλησιῶν ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ προτίμησιν ὡς τόποι ταφῆς· εἰς πάντας τοὺς ἀνασκαπτομένους ναοὺς συναντῶμεν ἀπειρίαν τάφων διαφόρων σχημάτων καὶ διαφόρου ἐποχῆς (βλέπε Ἀρχ. Δελτίον 1916, σελ. 140 κ. ἑ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1919, σελ. 27 κ. ἑ. καὶ ἄλλ.).

χρόνου τῆς κτίσεως τοῦ ναοῦ, διότι καὶ τὸ δάπεδον αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος πρὸς τὸν ναόν.

Τοὐναντίον οἱ τέσσαρες τάφοι, οἵτινες εὑρέθησαν εἰς ἄλλο διαμέρισμα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ πρώτου καὶ κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ὡς ἔχοντες δάπεδον ἱκανῶς ὑψηλότερον, εἶναι προφανῶς μεταγενέστεροι· τρεῖς ἐκ τούτων εἶναι ὑπόγειοι διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἐκτισμένοι, ὁ δὲ ἄλλος ὑπὲρ τὴν γῆν διὰ πωρολίθων (βλ. εἰκ. 11). Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀνευρέθησαν καὶ τμήματα ἐκ τουρκικῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν, ἐξ οὗ φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὸ βυζαντινὸν κτίσμα ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους ὡς τζαμίον, τοῦτο δὲ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ καὶ τὰς πολλὰς αὐτοῦ μετατροπάς, ἃς ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

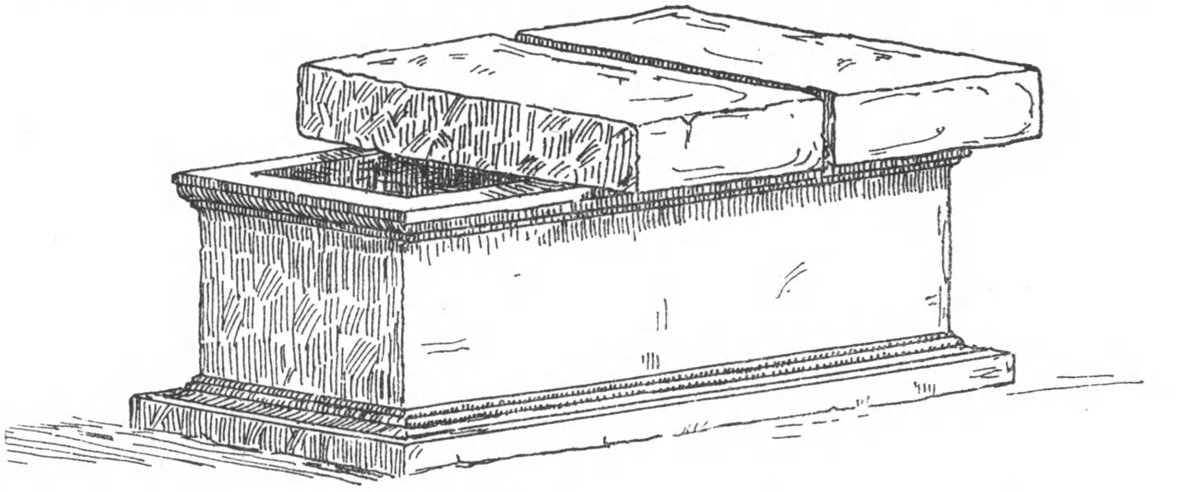

12. Μαρμαρίνη σαρκοφάγος ἀνευρεθεῖσα νοτίως τοῦ ναϋδρίου (σχέδ. Α. Ξυγγοπούλου).

Τὸ οὕτως ἀνευρεθὲν ναΰδριον τοῦ $9^{ου}$ αἰῶνος προβάλλει εἰς ἡμᾶς ὡς λαμπρὸν δεῖγμα ἡγεμονικοῦ παρεκκλησίου βυζαντινῶν χρόνων καὶ δύναται νὰ παράσχῃ ἰδέαν τινὰ τῶν παραδιδομένων παρεκκλησίων τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βυζαντίου [1], μίμησις τῶν ὁποίων πιθανώτατα εἶναι καὶ τὸ ναΰδριον τοῦτο Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τὸ κτισθὲν ἐν Θήβαις ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ κανδιδάτου Βασιλείου παρὰ τὸ ἰδιαίτερον ἴσως μέγαρον αὐτοῦ· τοῦτο μάλιστα ἀφῆκε νὰ ὑποτεθῇ ἡ δεξιὰ τοῦ μεταγενεστέρου νάρθηκος καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἀνεύρεσις ἀρχαίου κτίσματος, ἐφ᾽ οὗ πιθανώτατα εἶχε τὸ βυζαντινὸν μέγαρον θεμελιωθῇ (πρβλ. κάτωψιν εἰκ. 4).

Ἕνεκα τῆς ἀσφαλοῦς χρονολογίας τοῦ βυζαντινοῦ τούτου ναϋδρίου τῶν Θηβῶν νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ ἰδιάζουσα σημασία εἰς τὴν διάταξιν καὶ τὸν ἀρχιτεκτονικόν του καθόλου τύπον.

Τὸ μεσαιωνικὸν μνημεῖον τῶν Θηβῶν ἀνάγεται εἰς τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τύπον τῆς *ἀνατολικῆς μονοκλίτου θολωτῆς Βασιλικῆς*, τῆς ἐχούσης μακρὰς καὶ στενὰς τὰς διαστάσεις.

Ὡς εἶναι γνωστόν, ὁ τύπος οὗτος πατρίδα ἔχει τὴν Μεσοποταμίαν, ἔνθα ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ $5^{ου}$ αἰῶνος, ἐξελισσόμενος καὶ πλουτιζόμενος δι᾽ ἀψιδωμάτων ἢ τυφλῶν

1 Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐλλείπουσιν ἀκριβεῖς περιγραφαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διατάξεως τῶν πολυτελῶν παρεκκλησίων τοῦ Παλατίου Κωνσταντινουπόλεως τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν τῷ «περὶ βασιλείου τάξεως» ἔργῳ του. Φανταστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν παρεκκλησίων τούτων ἐπεχείρησεν ὁ Ebersold (Le grand palais de Constantinople, Paris, 1910, βλ. εἰς τὸν ἐν τέλει πίνακα σχήματα παρεκκλησίων Δάφνης· πρβλ. καὶ L. de Beylié, L'habitation byzantine, Paris, 1902, σελ. 99, 107 κ. ἀλλ.

τόξων κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν πλευρῶν, ἐνίοτε διὰ τρούλλου εἰς τὸν νάρθηκα κ. ἄ. [1] Ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς τρίκλιτον ναόν, διαιρούμενον ἐσωτερικῶς διὰ σειρᾶς κιόνων ἢ πεσσῶν, δεικνύει τὴν ἀνάμιξιν τοῦ τύπου μὲ ἑλληνιστικὰς βασιλικάς. Ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας ὁ τύπος τῆς τοιαύτης θολωτῆς βασιλικῆς ἐμφανίζεται εἰς Μ. Ἀσίαν, Ἀρμενίαν, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον κατὰ τὴν πρώτην ἤδη χιλιετηρίδα· εἰς Ἀρμενίαν μάλιστα διεσώθη σειρὰ μνημείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ἡ ἐκκλησία τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ani, ἧς παρέχομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα πρὸς σύγκρισιν τὴν κάτοψιν *(εἰκ. 13)* καὶ τὴν κατὰ παλαιότερον σχέδιον ἄποψιν τοῦ ἐσωτερικοῦ *(εἰκ. 14)* [2].

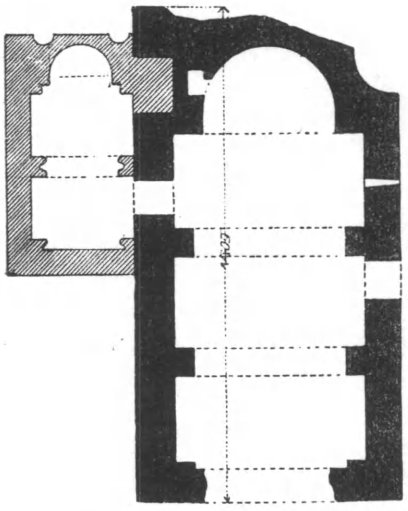

3. Κάτοψις ἐκκλησίας ἀνακτόρων Ani.

14. Ἄποψις ἐσωτερικοῦ ἐκκλησίας ἀνακτόρων Ani *(κατὰ παλαιὸν σχέδιον).*

Εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὴν χερσόνησον καθόλου τοῦ Αἵμου διαδίδεται ὁ τύπος οὗτος κυρίως κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα, ἰδίᾳ δ' ἐξαπλοῦται κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴν ἐποχήν, ὅσον ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων μνημείων γνωρίζομεν [3].

Ἑκάστη τῶν διαφόρων τούτων χωρῶν ἐφαρμόζει ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον, διαπλάσσει ὅμως αὐτὸν συμφώνως πρὸς τὰς τοπικὰς συνθήκας καὶ συνηθείας. Οὕτως αἱ θολωταὶ βασιλικαὶ τῆς Ἑλλάδος διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν βασιλικῶν τῆς Μεσοποταμίας — πρὸς τὰς ὁποίας ἔχουσι τὴν μεγαλυτέραν συγγένειαν — οὐχὶ μόνον κατὰ τὰς διαστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς τοιχοδομίας, τὸν σχηματισμὸν τῆς ἁψῖδος καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν μορφὴν τῶν παραθύρων. Αἱ διαστάσεις δηλ. εἰς τὰς ἑλληνικὰς βασιλικὰς εἶναι μικρότεραι — ἰδίᾳ καθ' ὕψος — εἰς τὴν τοιχοδομίαν δὲν γίνεται μεγάλη χρῆσις πλίνθων καὶ αἱ ἁψῖδες σχηματίζονται ἡμιεξαγωνικαὶ ἢ ἡμικυκλικαί, φέρουσαι μονόλοβον ἢ δίλοβον παράθυρον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς μεσοποταμιακάς, αἵτινες ἔχουσι πολλάκις ὀρθογωνίους ἐξωτερικῶς

1 Βλ. Strzygowski, Amida, Heidelberg, 1910, σελ. 224 κ. ἑ. καὶ σελ 265.

2 Πρβλ. Strzygowski, Die Baukunst der Armenier, τόμ. I, Wien, 1918, σελ. 137 κ.ἑ.

3 Βλ. Millet, L'école grecque, Paris, 1916, σελ. 46 κ. ἑ., ἔνθα καὶ ἡ παράθεσις μνημείων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νήσων Κρήτης κλπ. μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας· πρβλ. καὶ παρεκκλήσια ἐν Μυστρᾷ παρὰ Millet, Monuments byzantins de Mistra, Paris, 1910 Πίν. 6. Μεταβυζαντιναὶ μονόκλιτοι θολωταὶ βασιλικαὶ εὑρίσκονται πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος (πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Κυθήρων ἐν Κυθηραϊκῇ Ἐπιθεωρήσει, 1923, σ. 313 κ.ἑ.)·

ἀψῖδας στερουμένας παραθύρου [1]. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς δὲ ταύτας βασιλικὰς τῆς *δευτέρας χιλιετηρίδος*, τὰς γνωστὰς μέχρι τοῦδε, προστίθεται νῦν ἡ βασιλικὴ τῶν Θηβῶν, κτίσμα ἀκριβῶς χρονολογημένον (872), ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἤτοι ἀπὸ τῆς *πρώτης* ἀκόμη *χιλιετηρίδος* ἦτο ἤδη ἐν χρήσει ὁ ἀρχιτεκτονικὸς οὗτος τύπος εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὸ Βυζάντιον ἰδίᾳ εἰς μικρὰ κτίσματα.

Ἀλλ' ἡ βασιλικὴ τοῦ Θεολόγου τῶν Θηβῶν ἐμφανίζει καὶ τὸ σπάνιον διὰ τὴν Ἑλλάδα παράδειγμα τῆς ὀρθογωνίου ἐξωτερικῶς ἀψῖδος. Εἶναι βεβαίως πιθανὴ ἡ ὑπόθεσις ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ λόγων οἰκοδομικῶν (ἕνεκα τῆς χρήσεως δηλ. μεγάλων τιτανολίθων εἰλημμένων ἐκ τοῦ τείχους τῆς πόλεως), δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπίθανος σχέσις τις πρὸς τὰ ἐν Ἀνατολῇ πρότυπα, ἰδίᾳ τὰ ἀρμενικὰ ἔνθα συνηθέστατα ἡ ἀψὶς ἀνοίγεται εἰς τὸ πάχος τοῦ τοίχου. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς βασιλικῆς τῶν Θηβῶν εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ὡμοίαζε τὸ σχέδιον τῆς εἰκ. 14. Τὸ ἀρμενικὸν μόνον κτίσμα ἔχει πλουσίαν διακόσμησιν τῶν παραστατῶν τῶν ἀψιδωμάτων, ἔχει τὰς αὐτὰς ἐπιμήκεις διαστάσεις καὶ δύο ἐνισχυτικὰ τόξα, παρέχει δὲ εἰς ἡμᾶς εἰκόνα τῆς στεγάσεως, ὁποίαν εἶχε περίπου τὸ ἡμέτερον κτίσμα (τῆς καμάρας σχηματιζομένης ἐνταῦθα πιθανώτατα διὰ πλίνθων). Ἀλλ' εἰς τὴν ἐσωτερικήν του διαίρεσιν ἔχει σχέσιν τὸ ναΰδριον τῶν Θηβῶν πρὸς τὰς ἑλληνιστικὰς βασιλικάς· τὸ ἀνατολικὸν δηλ. τμῆμα χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ἐπέχοντος θέσιν νάρθηκος δυτικοῦ τμήματος δι' ἑνὸς κίονος καὶ διλόβου ἄνωθεν ἀνοίγματος ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου *τριβήλου* τῶν ἑλληνιστικῶν βασιλικῶν. Τὸ δίβηλον, ὡς ἔχον τὸν κίονα εἰς τὸ μέσον, συνήθως ἀποφεύγεται, ἐκτὸς ἂν αἱ μικραὶ διαστάσεις τοῦ ναοῦ ἀπαιτοῦσι τοῦτο, ὅπως συμβαίνει ἐνταῦθα (πρβλ. ὅμοιον δίβηλον καὶ εἰς ναὸν τῆς Παντανάσσης καθολικῆς ἐν Γατσούνῃ τῆς Ἤλιδος).

Οὕτω τὸ μνημεῖον τῶν Θηβῶν παρέχει εἰς ἡμᾶς ἰδέαν τινὰ τῶν παρεκκλησίων τοῦ βυζαντινοῦ παλατίου, ὁ ῥυθμὸς τῶν ὁποίων εἰσήχθη πιθανώτατα ἐξ Ἀνατολῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ δίδει τὴν ἑρμηνείαν τοῦ διαδοθέντος εἰς τὴν βυζαντινὴν καὶ μάλιστα τὴν μεταβυζαντινὴν ἐποχὴν τύπου τῆς μονοκλίτου θολωτῆς βασιλικῆς μετὰ ἢ ἄνευ ἀψιδωμάτων εἰς τὰς μακρὰς πλευράς, ὧν δείγματα ἔχομεν εἰς μέγαν ἀριθμὸν εἰς πάσας τὰς βυζαντινὰς χώρας.

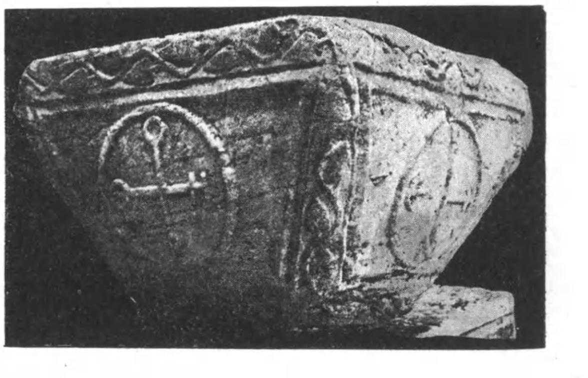

15—16. Κιονόκρανα ἀποκείμενα ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν.

1 Καὶ αἱ ἀψῖδες πολλῶν παλαιῶν βασιλικῶν τῆς Συρίας σχηματίζονται ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας χώρας ἐντὸς τοῦ εὐθέος ἐξωτερικῶς τοίχου (πβλ. Glück, Der Breit-und Langhausbau in Syrien, Heidelberg, 1916, πίν. 1 καὶ 2).

Γ. Ο ΓΛΥΠΤΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ

Τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ βυζαντινοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ διακοσμητικὰ ἀνάγλυφα εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἱκανά, κατὰ τοῦτο δὲ πολύτιμα, καθόσον συμπληροῦσι τὸν σύγχρονον (873) γλυπτὸν διάκοσμον τοῦ καθολικοῦ τῆς γειτονικῆς πρὸς τὸ ἡμέτερον κτίσμα Μονῆς ἐν Σκριποῦ (Ὀρχομενῷ) [1], παρέχουσι δὲ οὕτω πληρεστέραν ἰδέαν τοῦ εἴδους τῆς τέχνης καὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων τῶν ἐπικρατούντων κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ ἔλλειψις ἑτέρων — ἀκριβῶς χρονολογημένων — γλυπτῶν καὶ μνημείων καθόλου τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν Ἑλλάδι, καθὼς καὶ σχετικῆς περὶ τούτων μελέτης, καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῶν διακοσμητικῶν των θεμάτων, ἥτις δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ βυζαντινοῦ διακόσμου.

α') Γλυπτὰ ἀρχιτεκτονικὰ διασῳζόμενα ἐν τῷ ναϋδρίῳ. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν διεσώθησαν κατὰ χώραν *δύο ἐπιθήματα* ἐπὶ τῶν κιονίσκων τοῦ τριλόβου παραθύρου τῆς ἀψῖδος (βλ. εἰκ. 8), ἔχοντα ἀνόμοιον ὕψος, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω (σ. 6).

Ταῦτα φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἄνω ταινίας καὶ ἐν εἴδει παρυφῆς ἕλικα μετὰ φύλλων κισσοῦ εἰς ὡραίαν παλαιοχριστιανικὴν μορφήν· κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἔξω ὄψιν των κοσμοῦνται διὰ σταυροῦ ἐν μέσῳ φύλλων κισσοῦ εὑρισκομένου καὶ περικλειομένου ἐντὸς κύκλου, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται ὀρθὰ ἀκανθοειδῆ κοσμήματα, κατὰ τὰς πλαγίας ὄψεις των δὲ δι' ἑλίκων κληματίδος εἰς σχῆμα κύκλων, περικλειόντων ἐναλλὰξ σταφυλὰς καὶ φύλλα ἀμπέλου ἢ τρίφυλλα. Εἰς τὸ ὑψηλότερον ἐπίθημα ἡ ἕλιξ συνεχίζεται καὶ εἰς δευτέραν σειράν, πληροῦσα ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν. Ἡ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τέλος τοῦ ναϋδρίου ὄψις τῶν ἐπιθημάτων τούτων σχηματίζει ἰωνίζον κιονόκρανον μεθ' ἡνωμένου ἐπιθήματος (εἰκ. 3), κοσμουμένου δι' ἐκφυλισμένου κυματίου προσομοιάζοντος φύλλα λωτοῦ, διὰ σταυροῦ ἐντὸς κύκλου καὶ δι' ἕλικος μετὰ φύλλων κισσοῦ ἐπὶ τῆς ἄνω ταινίας. Γενικῶς ἡ τέχνη τοῦ πλουσίου καὶ λεπτοῦ ἅμα διακόσμου τῶν ἐπιθημάτων τούτων, εἰς ἀβαθὲς ἀνάγλυφον εἰργασμένων, εἶναι ἱκανῶς ξηρὰ καὶ ἐσχηματοποιημένη.

17. Κιονόκρανον τοῦ διβήλου τοῦ νάρθηκος τοῦ ναϋδρίου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω γενομένης περιγραφῆς τῶν ἐπιθημάτων κατανοεῖται ὅτι πάντα τὰ διακοσμητικά των θέματα εἶναι αὐτὰ τὰ παλαιοχριστιανικά, διαφέρουσι δὲ τούτων τὰ πλεῖστα μόνον κατὰ τὴν κατωτέραν ἐκτέλεσιν· οὕτως ἡ ἕλιξ μετὰ φύλλων κισσοῦ εἶναι γνωστὸν παλαιοχριστιανικὸν θέμα [2], διατηρηθὲν δὲ κατὰ τοὺς εἰκονομαχικοὺς χρόνους ἀποβαίνει τὸ χαρακτηριστικὸν θέμα τοῦ 9ου αἰῶνος διασωζόμενον καὶ εἰς γλυπτὰ τοῦ 10ου αἰῶνος [3]· αἱ κληματίδες ἀφ' ἑτέρου τῶν πλαγίων ὄψεων εἶναι ἓν τῶν συνηθεστάτων διακοσμητικῶν θεμάτων τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς [4], ἐναλλασσόμεναι πρὸς τὰς συγγενεῖς κατὰ τὴν μορφὴν

1 Βλ. τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν μελέτην τοῦ Strzygowski ἐν Byz. Zeitschr. III (1894) σελ. 11 κ.ἑ.

2 Βλ. Wulff. Die Koimesiskirche in Nicäa. Strassburg, 1903, σελ 201, πρβλ. καὶ Dalton, Byzantine art and archaeology, Oxford, 1911, σελ. 699.

3 Πρβλ. ἰωνίζοντα κιονόκρανα Κων/πόλεως ἐν Strzygowski, Byz. Denkmäler, τόμ. 2ος Wien, 1893, πίν. 30 κ.ἄ.

4 Πρβλ. κληματίδας ὁμοίας καὶ εἰς διάταξιν καὶ εἰς τέχνην εἰς κοπτικὰ ἀνάγλυφα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ ἐν Wulff, Altchr. und. mittelalt. Bildwerke, Berlin, 1909, Teil I πίν. XXVII, N° 630, 632 κ. ἄ.

καὶ διὰ ῥοδάκων πολλάκις πληρουμένας ἕλικας ἐξ ἀκάνθου, μεθ' ὧν ἐνίοτε ἡ ἐσχηματοποιημένη κληματὶς συγχέεται ἢ ἀναμιγνύεται. Καὶ ὡς δεῖγμα μὲν τῆς συνεχίσεως ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τῆς ἕλικος μετὰ φύλλων κισσοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ ἐν μέσῳ ἑλίκων κατὰ τοὺς εἰκονομαχικοὺς χρόνους παρέχομεν ἐνταῦθα δύο κιονόκρανα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ***(εἰκ. 15-16)***, ὧν τὸ ἓν φέρει καὶ μονογράμματα [1], ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν διάταξιν τῶν κληματίδων καὶ ἑλίκων εἰς ἐπιθήματα τοῦ 9ου αἰῶνος ἡ παράθεσις παλαιοχριστιανικοῦ ἐπιθήματος ἐντετοιχισμένου εἰς παρεκκλήσιον τοῦ καθολικοῦ τῆς παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὑμηττοῦ κειμένης βυζαντινῆς μονῆς Καισαριανῆς ***(εἰκ. 18)*** δεικνύει τὴν συγγένειαν ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τῆς τεχνοτροπίας [2].

β') Ὅμοια γλυπτὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς. Τμήματα τοῦ γλυπτοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου τοῦ ναϋδρίου ἀνευρέθησαν καὶ κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

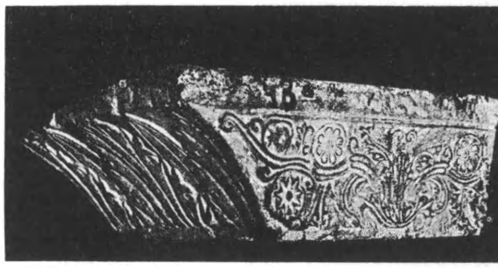

18. Ἐπίθημα παλαιοχριστιανικὸν ἐντετοιχισμένον ἐν παρεκκλησίῳ τῆς Καισαριανῆς.

Οὕτως ἦλθεν εἰς φῶς τὸ κιονόκρανον τοῦ διβήλου ***(εἰκ. 17)***, ὅπερ εἶναι ὁμοίως ἰωνίζον μεθ' ἡνωμένου ἐπιθήματος, φέροντος τὸν αὐτὸν διάκοσμον πρὸς τὰ περιγραφέντα ἀνωτέρω ἐπιθήματα τῶν κιονίσκων τοῦ παραθύρου τῆς ἀψῖδος.

Ὁμοίως ἀνευρέθη καὶ δεύτερον ἰωνίζον κιονόκρανον ***(εἰκ. 19)*** μακρότερον (διαμ. 0.20 μ.), πιθανῶς ἐκ διλόβου παραθύρου τοῦ ναοῦ προερχόμενον, ἔχον ἐπὶ τοῦ λίαν ἐξέχοντος ἐπιθήματος φοινικοειδὲς κόσμημα εἰς τὸ μέσον καὶ δύο ἀκανθοειδῆ κατὰ τὰς γωνίας μετ' ἐπιμελοῦς σχετικῶς τέχνης εἰργασμένα. Τὰ δύο κατ' ἐξοχὴν παλαιοχριστιανικὰ ταῦτα θέματα: ἄκανθος καὶ φοινικοειδῆ δὲν ἐξέλιπον καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἐκ τῆς βυζαντινῆς διακοσμητικῆς, μετὰ τὸν 6ον ὅμως αἰῶνα δὲν ἀποτελοῦσι πλέον τὰ κυριαρχοῦντα θέματα. Τὸν αὐτὸν διάκοσμον πρὸς τὸ κιονόκρανοντῆς εἰκ. 19, ὅπως καὶ τὸ λίαν ἐξέχον σχῆμα τοῦ ἐπιθήματος αὐτοῦ συναντῶμεν εἰς κιονόκρανα τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας Κωνσταντινουπόλεως, κτίσματος ὁμοίως τοῦ 9ου αἰῶνος [3], τὸ αὐτὸ δὲ σχῆμα τοῦ κιονοκράνου μετὰ διακόσμου ἐκ σταυροῦ καὶ ὑδροβίων φύλλων βλέπομεν εἰς γλυπτὰ τῶν Δελφῶν ἐκ

19. Κιονόκρανον ἐκ διλόβου παραθύρου τοῦ ναϋδρίου.

1 Τὰ μονογράμματα τοῦ κιονοκράνου ἀναγινώσκονται: *Θεοτόκε βοήθει Εἰρήνη τοῦ Γησᾶ(;)*· ὡς ἐκ τῆς τέχνης των δύνανται ταῦτα ν' ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς περὶ τὸν 9ον αἰ. χρόνους πιθανώτατα εἰς τὴν ἐποχὴν Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας (741-802), ἥτις, ὡς εἶναι γνωστόν, παρέσχε πολλὰ δείγματα εὐνοίας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα της καὶ εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται ἡ κτίσις πολλῶν ἐξαφανισθεισῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἀθήναις· τ' ἀνωτέρω κιονόκρανα, προερχόμενα ἐξ Ἀθηνῶν ἀνῆκον ἴσως εἰς τοιαύτας ἐκκλησίας.

2 Ὅμοια πρὸς τὸ δεῖγμα τῆς εἰκ. 18 παλαιοχριστιανικὰ ἐπιθήματα ἀπόκεινται πολλὰ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἐκ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος προερχόμενα (πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸν Βυζαντινοῦ Μουσείου, Ἀθῆναι, 1924 σελ. 11 καὶ 16 · ἀφ' ἑτέρου ὁμοίαν διάταξιν τῆς κληματίδος παρατηροῦμεν καὶ εἰς θωράκιον ἐν Μυστρᾷ (Millet, Mistra, ἔ.ἀ. πίν. 47[1]).

3 Millingen, Byzantine churches in Con/pel, London, 1912, εἰκ. 55.

παλαιοχριστιανικῶν κτισμάτων προερχόμενα [1]. Ἐπομένως καὶ εἰς τὴν μορφὴν καὶ εἰς τὸν διάκοσμον τοῦμικροῦ τούτου κιονοκράνου βλέπομεν τὴν συνέχισιν παλαιοτέρων προτύπων.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὸν ρυθμὸν τοῦ ἰωνίζοντος χριστιανικοῦ κιονοκράνου, τούτου ἐγένετο χρῆσις κατ' ἐξοχήν, ὡς γνωστόν, εἰς κτίσματα τοῦ 6ου αἰῶνος [2], χαρακτηριστικὸν δὲ παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον τοῦ τύπου τούτου σῴζεται καὶ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ τῆς Σκριποῦς ***(εἰκ. 20)***, ὅπερ παραθέτομεν ἐνταῦθα πρὸς σύγκρισιν, ὡς ἐσχεδιάσθη τῷ 1919 ὑπὸ τοῦ εὐγενῶς παραχωρήσαντος εἰς ἡμᾶς τοῦτο πρὸς δημοσίευσιν ἀρχιτέκτονος κ. Ἀ. Ζάχου. Τὰ κιονόκρανα τοῦ χρονολογημένου ναοῦ τῶν Θηβῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ χρῆσις ἰωνιζόντων κιονοκράνων ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἔκτοτε δὲ σπανίζει ἢ καὶ ἐντελῶς ἐξαφανίζεται.

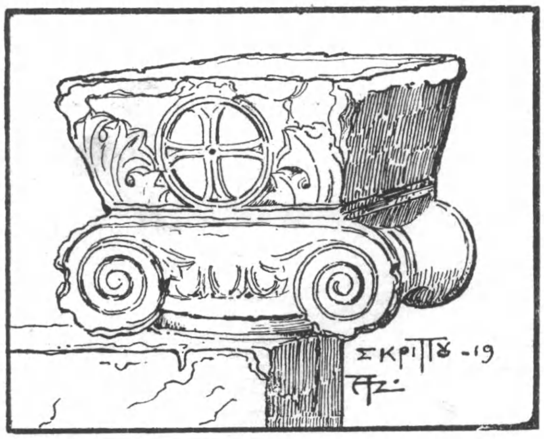

20. Ἰωνίζον παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον ἐν Σκριποῦ.

γ') *Τμήματα τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου.* Τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ ναϋδρίου ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς πάντα σχεδὸν τὰ τμήματα. Οὕτως ἀνευρέθη :

1. τμῆμα τοῦ *ἐπιστυλίου* του εἰς δύο τεμάχια, κοσμουμένου καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευρὰς δι' ἀναγλύφων ***(εἰκ. 21*** καὶ ***23)***. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων ***(εἰκ. 21)*** παρουσιάζει δύο διάφορα σχέδια [3]. Τὸ ἀριστερὰ εἰκονιζόμενον τεμάχιον προερχόμενον προφανῶς ἐκ τοῦ κεντρικοῦ μέρους τοῦ ἐπιστυλίου — ὡς δεικνύει ἐν τῇ ἐμπροσθίᾳ ὄψει ὁ κάτωθεν τόξου σταυρὸς —, φέρει σταυρὸν ἐν μέσῳ κλάδων κισσοῦ, ἀπὸ τῆς βάσεως δὲ τούτου ἐκφύονται ἕλικες μετὰ σταφυλῶν ὁμοίων πρὸς τὰ ἐπιθήματα τοῦ παραθύρου τῆς ἁψῖδος, πρὸς τὸ ἐπίθημα τῆς εἰκ. 17 καὶ πρὸς σύγχρονον θωράκιον ἐν Μυστρᾷ [4], ὅπου παρατηρεῖται μετὰ τοῦ κισσοῦ καὶ ἀνάμιξις τριφύλλων καὶ στρογγύλων καρπῶν.

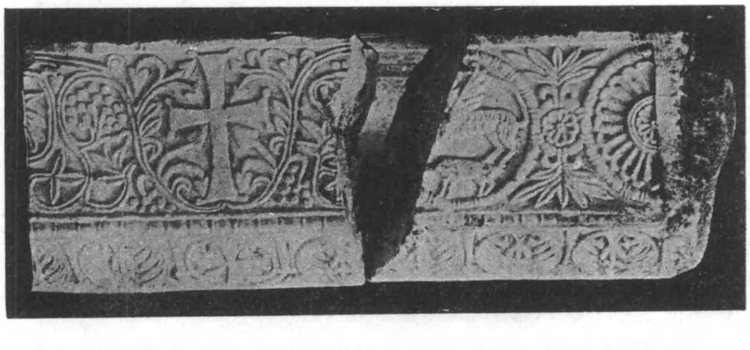

21. Ἀνευρεθέντα τμήματα τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ ναϋδρίου (κάτω ὄψις).

Τὸ ἕτερον τμῆμα τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ ἐπιστυλίου (δεξιὸν τμῆμα τῆς εἰκ. 21) κοσμεῖται διὰ μεγάλων ἐξ ἀστραγάλων κύκλων, συμπλεκομένων διὰ μικροτέρων καὶ πλη-

1 Laurent, Delphes chrétienne, ἐν BCH, 1900, σελ. 215, 219 κ. ἄλλ.

2 Τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων τοῦ χριστιανικοῦ ἰωνίζοντος κιονοκράνου τοῦ 6ου αἰ. βλέπε καὶ ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ, 7 (1922) σελ. 139 κ. ἑ.

3 Ἡ διάταξις διαφόρων θεμάτων εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῶν ἐπιστυλίων τοῦ βυζαντινοῦ τέμπλου εἶναι συνήθης, καθόσον αὕτη διακόπτεται ὑπὸ τῶν βασταζόντων αὐτὰ κιονίσκων.

4 Βλ. εἰκόνα καὶ παρὰ Strzygowski, Inedita, ἔ. ἀ. πίν. IV εἰκ. 4. Ὁ κισσὸς εἶναι συνηθέστατον θέμα εἰς κεντήματα ἐνδυμάτων κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα Πρβλ. Kondacov, Les costumes orientaux et la cour byzantine, ἐν Byzantion, Paris-Liège τόμ. I (1924) σ. 38 κ. ἑ.

ρουμένων διὰ ῥοδάκων καὶ ἀλληλοσπαρασσομένων φανταστικῶν ζῴων. Τὸ θέμα τῶν συνδεομένων κύκλων σπανιώτερον ἐξ ἀστραγάλου [1], συνηθέστερον δὲ ἐκ διπλῶν ταινιῶν (πρβλ. σύγχρονον δεῖγμα ἐκ τοῦ Μουσείου Θηβῶν ***εἰκ. 22***) εἶναι ἓν τῶν κυριωτέρων θεμάτων τῆς βυζαντικῆς διακοσμητικῆς ἐμφανιζόμενον εἰς ἀπειρίαν παραλλαγῶν καὶ συνδυασμῶν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς περιόδους [2]· ὁμοίως σύνηθες εἶναι καὶ τὸ θέμα τῶν σπαρασσομένων πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν ζῴων [3]· ἀλλ' ἡ ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος κυριαρχία τοῦ θέματος τούτου τῶν ἀντιμετώπων ζῴων ἢ πτηνῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας εἰς νέαν ὄντως μορφὴν —ὡς ἐν ἀψῖδι τῆς Σκριποῦς καὶ ἐνταῦθα παρατηρεῖται—δὲν ἐξηγεῖται μόνον διὰ τῆς συνεχείας τῆς παραδόσεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν νέων παρορμήσεων, ἃς λαμβάνει ἐξ Ἀνατολῆς, εἰς χώρας τῆς ὁποίας (Μεσοποταμίαν καὶ Περσίαν) ἐπικρατεῖ [4].

22. Τμῆμα ἐπιστυλίου μαρμάρου βυζαντινοῦ τέμπλου τοῦ 9ου αἰ. ἐν μουσείῳ Θηβῶν.

Ἡ ἐμπροσθία ὄψις τοῦ αὐτοῦ ἐπιστυλίου ***(εἰκ. 23)*** φέρει — μεταξὺ τῆς ἄνω ἕλικος μετὰ φύλλων κισσοῦ, ὁμοίων πρὸς τὸν διάκοσμον τῶν ἐπιθημάτων, καὶ τοῦ κάτω εὑρισκομένου ἀστραγάλου — *λυροειδῆ κοσμήματα* ἐξ ἡμιφύλλων ἀκάνθου, ἢ φοινικοειδῶν διακοσμήσεων, πληρούμενα δι' ἐσχηματοποιημένου κλάδου κισσοῦ καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων δι' ὀρθοῦ—εἰς σχῆμα βέλους—κισσοφύλλου μετὰ μακροῦ στελέχους.

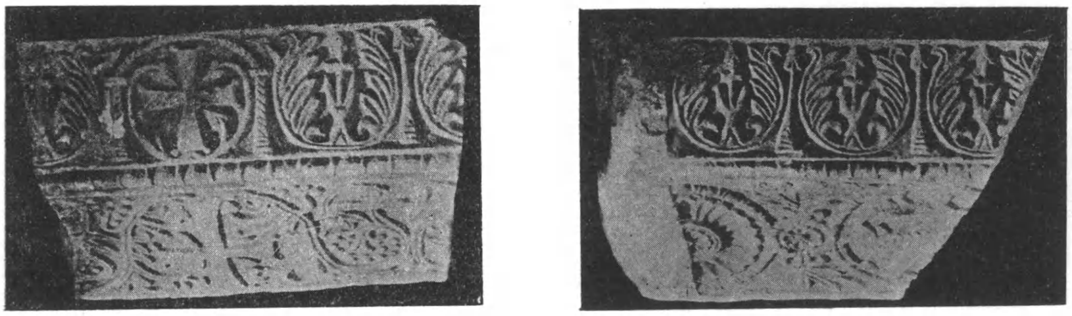

23. Ἡ ἐμπροσθία ὄψις τῶν τμημάτων τῆς εἰκ. 21.

Τὸ κόσμημα τοῦτο νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ ἑλληνιστικὸν ἀνθέμιον [5] — τὴν ἐναλλαγὴν δηλ. φοινικοειδοῦς καὶ ὄρπηκος ὅλως μετεσχηματισμένων —, ὅπερ

1 Τὸ θέμα ἐκ σειρᾶς κόμβων ἢ μαργαριτῶν εἶναι σύνηθες εἰς ἀνατολικὰ ὑφάσματα (πρβλ. Falke, Kunstgesch. des Seidenweberei, Berlin, 1621, εἰκ. 24,63,66, 136 κ.ἄ.) καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ἀνατολικὴν τέχνην· ἐκ φυτικῶν δὲ ἑλίκων εἰς πλουσίους συνδυασμοὺς ἀπαντῶμεν τοῦτο εἰς τὸν γλυπτὸν διάκοσμον τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ (πρβλ. Schultz καὶ Barnsley, The Monastery of S. Luke of Stiris, London, 1901, Plate 23 κ.ἑ.)· ἐξ ἁπλῆς ταινίας πάλιν καὶ κλάδου κισσοῦ περικλείοντας ἐπίσης ζῷα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ἀψῖδος τῆς Σκριποῦς (Strz. ἔ.ἀ. πίν. II εἰκ. 5), ἐνθυμίζον ἀνάλογον ἐκ χρυσοῦ δοχεῖον τοῦ θησαυροῦ Nagy-Szent-Miklos (ἐν Strzygowski Altai-Iran und Völkerwanderung, Leipzig, 1916, εἰκ. 64 καὶ 122).

2 Πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφαὶ Θεολόγου Ἐφέσου, Ἀρχ. Δελτίον, 7, σελ. 176.

3 Βλ. Ebersolt ἐν Nouv. archives des missions scientifiques, n.s. fasc. 3, Paris, 1910, fig. 19 (Pl. XII).

4 βλ. Stryzgowski, Amida, ἔ. ἀ. σελ. 344.

5 Ὡς γνωστόν, ἀνθέμιον καὶ ἄκανθος ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς συγχέονται καὶ ἀποτελοῦσι μικτόν τινα τύπον φοινικοειδοῦς ἀκάνθου ἢ ἀκανθοποιημένου ἀνθεμίου· πρβλ. Wulff, Altchr. und byz. Kunst, ἔ. ἀ σελ. 267, ἔνθα παρατίθενται καὶ τὰ σχετικὰ παραδείγματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

ἐν τούτοις διετηρήθη καὶ εἰς τὴν καθαράν του μορφὴν εἰς τὴν βυζαντινὴν διακοσμητικήν [1]. Τοιαύτας ριζικὰς μεταβολὰς τῶν ἑλληνιστικῶν θεμάτων παρατηροῦμεν κυρίως εἰς τὴν κοπτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν τέχνην καθόλου, [2] εἰς ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας ὀφείλει καὶ τὸ ἡμέτερον θέμα τὴν μεταβολήν του· τοῦτο μάλιστα δεικνύει καὶ τὸ ὀρθὸν εἰς σχῆμα βέλους φύλλον, χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνατολικῆς τέχνης [3].

Ἡ σχέσις πρὸς τὸ παλαιὸν θέμα, ἤτοι τὸ ἑλληνιστικὸν ἀνθέμιον, ἥτις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται τολμηρά, καταδεικνύεται, ὅταν παρακολουθήσωμεν τὰς παραλλαγὰς τοῦ θέματος τούτου εἰς ἕτερα χριστιανικῶν χρόνων γλυπτά. Εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν λ. χ. ἀπόκειται ἐπιστύλιον εἰς δύο τεμάχια — τὸ κεντρικὸν τμῆμα καὶ ἓν τῶν ἄκρων αὐτοῦ ***(εἰκ. 24)*** — φέρον λυροειδῆ ὅμοια πρὸς τὸ ἀνευρεθὲν ἐν Θήβαις ἀνάγλυφον μέ τινας διαφοράς· ἔχομεν δηλαδὴ ἐνταῦθα ὀλιγώτερα φύλλα, ὁ ἐν τῷ μέσῳ κλαδίσκος τοῦ κισσοῦ εἶναι ἁπλούστερος, κυρίως δὲ λείπει τὸ διαχωρίζον τὰ λυροειδῆ ὀρθὸν φύλλον κισσοῦ. Ἡ ἔλλειψις τούτου ἀφίνει τὰ δύο ἡμίση τοῦ λυροειδοῦς ν' ἀποτελέσωσι πλῆρες φοινικοειδές· οὕτω δ' ἐκ πρώτης ὄψεως νομίζομεν, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐναλλαγὴν φοινικοειδῶν καὶ ὀρθῶν φύλλων ἤτοι χονδροειδῆ ἀπεικόνισιν τοῦ ἑλληνιστικοῦ ἀνθεμίου· ἡ ἑκατέρωθεν μόνον τοῦ σταυροῦ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ κοσμήματος δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ τεχνίτης εἶχεν ὑπ' ὄψει λυροειδῆ σχέδια, οὐχὶ δὲ πλήρη φοινικοειδῆ. Ὅμοια γλυπτά, ἀναγόμενα ἕνεκα τῆς τέχνης των εἰς τὸν 9ον ἢ καὶ τὸν 8ον ἀκόμη αἰῶνα εὑρίσκομεν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος· ἐνταῦθα προσάγομεν ἕτερα ἐπιστύλια ἐκ τέμπλου, εὑρισκόμενα ἐν Χαλκίδι ***(εἰκ. 25)*** καὶ ἔχοντα διάκοσμον ὅμοιον πρὸς τὸν τῆς εἰκ. 24 [4].

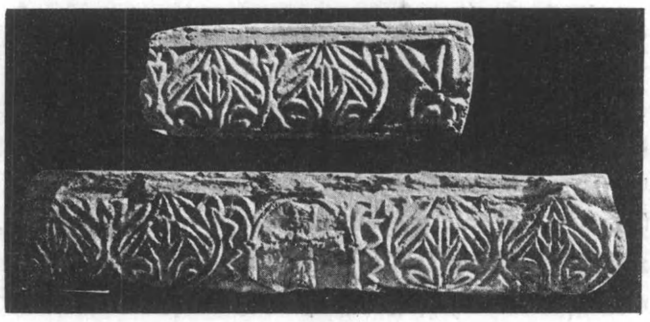

24. Τμήματα ἐπιστυλίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

25. Ἐπιστύλια ἐκ μαρμαρίνων βυζαντινῶν τέμπλων τοῦ Μουσείου Χαλκίδος.

Τὴν σχέσιν ἤδη τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων των πρὸς τὸ ἑλληνιστικὸν ἀνθέμιον ἀντιλαμβανόμεθα, ὅταν παραβάλλωμεν ταῦτα πρὸς ἄλλα παλαιοχριστιανικὰ ἐπιστύλια τοῦ 5ου ἢ καὶ τοῦ 4ου πιθανῶς αἰῶνος, ὡς εἶνε ἐπιστύλιον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ***(εἰκ. 26)*** [5] κοσμού-

1 Βλ. Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου πίν. 3 καὶ σελ. 9,25 κ. ἑ. πρβλ, καὶ δείγματα παλαιοχδιστιανικῆς ἐποχῆς ἐν Stzrygowski, Καισαριανή, ΑΕ. 1902, σελ. 82 κ. ἑ. εἰκ. 10 - 20

2 Πρβ. Wulff, Altchr. und byz. Kunst, Berlin, 1913. σελ. 271 κ. ἄλλ. Βλέπε καὶ παραδείγματα ἐκ Μεσοποταμίας ἐν Stzrygowski, Amida, ἔ. ἀ. σ. 250 εἰκ. 178, 186 καὶ Πίν. XXII.

3 Wulff, Altchr. Kunst, ἔ. ἀ. σελ. 206.

4 Πρβλ. Ν. Γιαννόπουλον, ἐν ΔΧΑΕ. Τόμ. Β'. τεῦχος 3/4 (1924) σελ. 99 καὶ 112.

5 Βλ. Ὁδηγὸν Βυζαντινοῦ Μουσείου, ἔ. ἀ. σελ. 17· πρβλ. καὶ ΑΕ. 1917, σελ. 74 (Α. Ξυγγοπούλου, Ἐπιπεδογλυφία).

μενον διὰ σειρᾶς ἀνθεμίου ἐναλλασσομένου πρὸς ἑλικοειδεῖς ὅρπηκας καὶ ἡ σχέσις τοῦ ὁποίου πρὸς ἑλληνιστικὰ πρότυπα εἶνε ἄμεσος. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν αὐτὴν μορφὴν τοῦ ἀνθεμίου, διασχιζομένου εἰς δύο ἡμίση, ἅτινα ἑνούμενα πρὸς τὰ ἀμέσως ἑπόμενα ἡμίση ἔδωκαν πιθανώτατα τὴν ἀφορμὴν τῆς μετατροπῆς τοῦ θέματος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους [1].

26. Ἐπιστύλιον Βυζαντ. Μουσείου Ἀθηνῶν.

2. *Θωράκια*. Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω ἐξετασθέντος ἐπιστυλίου τοῦ τέμπλου τοῦ ναΰδρίου τῶν Θηβῶν ἀνευρέθησαν καὶ δύο ἐκ τῶν μαρμαρίνων θωρακίων αὐτοῦ. Τὸ ἕν — διασωθὲν σχεδὸν ὁλόκληρον (ὕψους 0,98 πλ. 0,70 καὶ πάχ. 0,09 μ.) — εἶναι ἀνάγλυφον εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις του. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως ***(εἰκ. 27α)*** φέρει ἐντὸς ὀρθογωνίου — διττῶς πλαισιουμένου δι᾽ ἐκφυλισμένου ἀστραγάλου καὶ σειρᾶς κύκλων περικλειόντων ῥόδακας — δύο ἀντιμετώπους ταὼς δάκνοντας κλάδον ἐκ τριφύλλων ἐνῷ τρίτος παριστάμενος κάτωθεν δάκνει ὄφιν· τὸ ἐν τῷ μέσῳ κενὸν πληροῖ ἕτερον μικρὸν κακότεχνον πτηνόν. Ἡ διάταξις τῶν θεμάτων εἶναι ἀφελής, ἡ σχεδιοποίησις ξηρὰ καὶ ἐν γένει ἡ ὅλη ἐκτέλεσις βάρβαρος [2] προδίδουσα σχέσιν πρὸς τέχνην τῶν νομάδων καὶ ἰδίᾳ πρὸς κεντήματα ὑφασμάτων καὶ κοσμήματα ἑτέρων ἔργων χειροτεχνίας καὶ μάλιστα ξυλογλυπτικῆς, τῶν ὁποίων ἐγίνοντο πιθανώτατα ἀντιγραφαί. Τὸ θέμα ὅμως τῶν ἀντιμετώπων καὶ ῥαμφιζόντων πτηνῶν εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν πλέον διαδεδομένων καὶ εἰς θωράκια τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου (πρβλ. θωράκιον Μουσείου ἐν Βερολίνῳ, παρὰ Wulff, Altchr. Bildwerke, I, Nº 34, σελ. 21, ἔνθα ἀναφέρονται καὶ ἕτερα σχετικὰ παραδείγματα).

Ἡ ἑτέρα ὄψις τοῦ αὐτοῦ θωρακίου ***(εἰκ. 27 β)*** φέρει ἐντὸς πλαισίου ἐξ ὀρθῶν φοινικοειδῶν ἰσοσκελῆ σταυρὸν ἐν μέσῳ κλάδων ἐκ τριφύλλων διακοσμήσεων, διηυθετημένων εἰς καρδιόσχημα σχέδια περικλείοντα ἑκάστην κεραίαν τοῦ σταυροῦ, εἰς ὅλως σχηματικὴν διάταξιν.

Ἐκ τοῦ δευτέρου θωρακίου ***(εἰκ. 28)*** διεσώθη μόνον τὸ μέσον τμῆμα καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πλάτος (ὕψ. 0,73 μ.), ἱκανὸν ἵνα γνωρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ εἶδος τοῦ διακόσμου του· τὸ διασωθὲν τμῆμα ἔχει ὀκτὼ κύκλους ἐξ ἁπλῆς ταινίας ἐφαπτομένους καὶ περικλείοντας σταυρούς, ῥόδακας κλπ. διατεθειμένους πέριξ κεντρικοῦ μεγαλυτέρου κύκλου, πληρουμένου διὰ σταυροῦ, τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν τοῦ ὁποίου συνδέονται πρὸς πλατέα τρίφυλλα [3].

1 Τὸ λυροειδὲς μεμονωμένον — σύνηθες κόσμημα θωρακίων, ἐπιστυλίων, κιονοκράνων κ. ἄ. τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς μὲ τὴν παχεῖαν διαμόρφωσιν τῶν ὀλίγων (3 ἢ 4) φύλλων, ἅτινα ἐνθυμίζουσι τὸν ἐξ ἀκάνθου κάλυκα (Acanthuskelch) — ὅπερ ὑπέστη βραδύτερον ποικίλας μεταβολάς, ἐχρησίμευσε δὲ καὶ ὡς πρότυπον τῆς καταστάσης τυπικῆς διακοσμήσεως τῶν κιονίσκων τῶν βυζαντινῶν παραθύρων κ. ἄλλ. (πρβλ. Strzygowski ἐν ΑΕ 1902, σελ. 35 κ.ἑ.) θὰ πραγματευθῶμεν βραδύτερον προσάγοντες νέα παραδείγματα ἐκ γλυπτῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

2 Ἡ κατάπτωσις αὕτη τῆς τέχνης παρατηρεῖται κατὰ τὸν 8ον καὶ 9ον αἰῶνα εἰς πολλὰ ἔργα τῆς διακοσμητικῆς γλυπτικῆς ἐν Ἰταλίᾳ· πρβλ. Toesca, Storia dell'arte italiana, Torino, 1916, εἰκ. 173, 293 κ.ἄλλ.· βλέπε καὶ Cattaneo, L'architettura in Italia, εἰκ. 52 καὶ 53 καὶ Wulff, Altchr. und mittelalterliche Bildwerke, Teil I, ἔ. ἄ. Nº 1714, 1731.

3 Τὸ μάρμαρον τοῦ θωρακίου τούτου φέρει ὄπισθεν ῥωμαϊκὰ ἀνάγλυφα ἐξ ἕλικος ἀκάνθου, ἐλήφθη δὲ ἐξ ἀρχαίας σαρκοφάγου (ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν — εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Πύργου - ἀπόκειται μέγα τμῆμα ῥωμαϊκῆς σαρκοφάγου, ἧς τεμάχιον εἶναι τὸ ἐν τῷ ναΰδρίῳ ὡς θωράκιον χρησιμοποιηθέν· καὶ ἕτερον δὲ τμῆμα τῆς αὐτῆς σαρκοφάγου ἔχον τὰς αὐτὰς διακοσμήσεις εὑρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς χρησιμοποιηθὲν ἴσως εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ἀνασκαφέντος μνημείου).

Τὸ ὅλον περιβάλλει κύκλος ἐξ ἁπλῆς ταινίας, κάτω δὲ ὑπάρχει παρυφὴ ἐξ ἀραιοῦ πλέγματος ὁμοίου πρὸς ἀνάγλυφον ἐν Σκριποῦ (Inedita, πίν. II, 3)· αἱ γωνίαι μόνον δὲν γνωρίζομεν πῶς ἦσαν κεκοσμημέναι. Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς διάταξιν ἐξ ὀκτὼ κύκλων πέριξ κεντρικοῦ τοιούτου ἀπαντῶμεν εἰς τὸ διάζωμα τῆς ἀψῖδος τοῦ ναοῦ τῆς Σκριποῦς (Ined. πίν. III 5), ἀνάλογα δὲ εἰς μεταγενέστερα θωράκια, ὡς εἶναι καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθέντα ἐκ τοῦ ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ [1]. Ὁ ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸς μὲ τὰ ἑνούμενα τρίφυλλα ἀπαντᾷ ὁμοίως εἰς ξυλόγλυπτον θύραν τῆς Τυφλίδος τοῦ 10ου αἰῶνος [2].

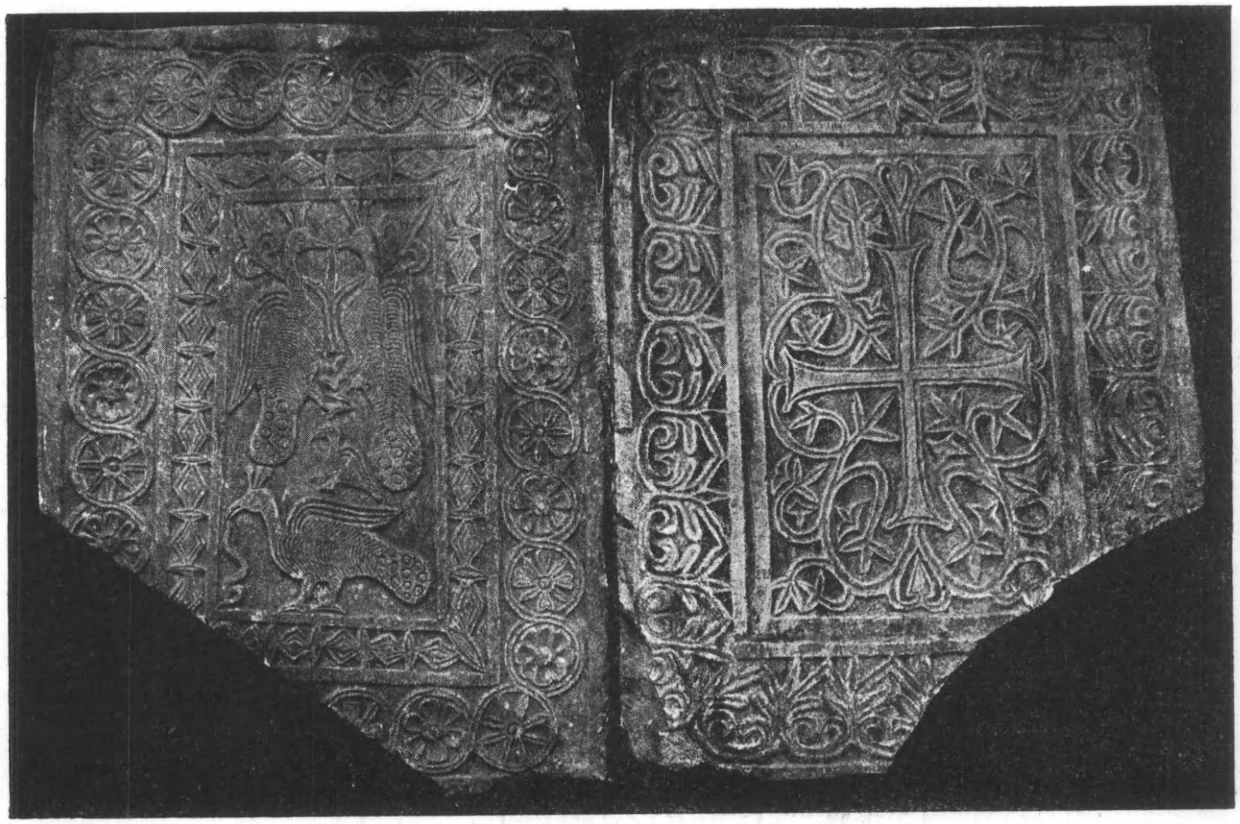

27 Θωράκιον μαρμάρινον τοῦ τέμπλου τοῦ ναϋδρίου ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς (α=προσθία ὄψις—β=ὀπισθία ὄψις).

Οὕτως ὁδηγούμεθα εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς τεχνουργίας τῶν ἀναγλύφων τούτων, ἥτις ὡς εἴδομεν ἔχει σχέσιν μᾶλλον πρὸς ξυλόγλυπτα. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ βυζαντινὴ γλυπτικὴ ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἔτι ἐποχῆς παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς μέρος αὐτῆς στενῶς ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ξυλογλυπτικῆς. [3]

3. Ἐκ τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ ναϋδρίου ἀνευρέθησαν τέλος οἱ δύο ὅμοιοι *κιονίσκοι* του **(εἰκ. 29)** πολυγωνικοί, ὡς συνήθως, μὲ κιονόκρανον συνεχόμενον. Φέρουσιν ὅμοιον διάκοσμον πρὸς τὰ λοιπὰ γλυπτά: ἤτοι ἀστραγάλους, ἀκανθοειδεῖς διακοσμήσεις εἰς τὰς γωνίας καὶ ἐσχηματοποιημένους κλάδους κισσοῦ ἢ σταυρὸν ἐν μέσῳ κισ-

1 Πρβλ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφαὶ Θεολόγου Ἐφέσου Α.Δ. 7, εἰκ. 23 ἐν σελ. 109· ἂν ἔχωμεν μάλιστα ὑπ' ὄψιν τὰ θηβαϊκὰ ἀνάγλυφα, δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν καὶ ταῦτα εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 10ου αἰῶνος χρόνους, διότι ἀπὸ τοῦ 10ου ἡ διακόσμησις τῶν θωρακίων διὰ συνδεομένων κύκλων παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς περισσότερον εὐρεῖα καὶ ῥυθμικὴ εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ ἰσχυρὰ εἰς ἐκτέλεσιν.

2 Strzygowski, Altai - Iran, ἔ. ἀ. εἰκ. 126.

3 Πρβλ. Wulff, Altchr. und byzant. Kunst, ἔ. ἀ. σελ. 266, 270, 408 κ. ἄλλ.

σῶν [1]. Εἶναι πιθανόν, ὅτι οἱ κιονίσκοι οὗτοι, ἑκατέρωθεν τῆς ὡραίας πύλης τοποθετημένοι ἔφθανον μέχρι τοῦ ὕψους τῶν θωρακίων συνεχίζοντο δὲ πρὸς τὰ κάτω διὰ *τετραγώνου μικροῦ πεσσοῦ* ἐκ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου, ὅπως παρατηροῦμεν τοῦτο καὶ εἰς τὸ τέμπλον τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ἔνθα ὅμως εἶναι ταῦτα διαμορφωμένα ὡς παραστάδες βημοθύρων.

28. Τμῆμα ἑτέρου θωρακίου τοῦ ναϋδρίου ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

Τοιοῦτοι τετράγωνοι μικροὶ πεσσοὶ (0,20×0,20 μ.) διεσώθησαν εἰς τρία τεμάχια ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν, ἐξ ὧν ἓν παραθέτομεν ἐνταῦθα ***(εἰκ. 30)***· οἱ πεσσοὶ οὗτοι φέρουσιν ἀνάγλυφα εἰς τὰς δύο αὐτῶν πλευρὰς καὶ ἀστράγαλον εἰς τὰς ἀκμὰς τῶν γωνιῶν ὅπως καὶ τὸ ἐπιστύλιον τοῦ τέμπλου. Ἡ ἑτέρα πλαγία πλευρὰ φέρει πλατεῖαν ἐγκοπὴν διὰ νὰ στερεωθῇ ἐντὸς αὐτῆς τὸ θωράκιον. Ἡ πρόσοψις κοσμεῖται διὰ πενταφύλλων φοινικοειδῶν εἰς κάθετον διεύθυνσιν ἐντὸς ᾠοειδῶν κύκλων, εἰς τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς τῶν ὁποίων φύεται ἑκατέρωθεν ἀνὰ ἓν τρίφυλλον [2]. Ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα παραλλαγὴν ἐπὶ τὸ σχηματικώτερον ἀρχαίου θέματος, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν καὶ σποραδικῶς κατόπιν εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην μέχρι τοῦ 14ου αἰῶνος [3]. Τὸ αὐτὸ θέμα διαφυλάσσον καθαρώτερον τὴν ἀρχαϊκήν του μορφὴν παρατηρεῖται καὶ εἰς πλαίσιον θύρας ἐκ φαιοῦ μαρμάρου τοῦ Μουσείου Θηβῶν ***(εἰκ. 31)***.

Ἡ πλαγία ὄψις τοῦ μικροῦ πεσσοῦ τῆς εἰκ. 30 — ἀμυδρῶς διακρινομένη ἀριστερὰ τῆς εἰκόνος — κοσμεῖται ὑπὸ εἴδους δένδρου ἐκ πυκνῶν κεκαμμένων φύλλων φοινικοειδοῦς καὶ κισσῶν, συμμετρικῶς διατεταγμένων· ἡ σύνθεσις τοῦ θέματος τούτου εἶναι πρωτότυπος, τὰ στοιχεῖα ὅμως αὐτοῦ καὶ ἡ τέχνη εὑρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰ λοιπὰ γλυπτά [4].

δ') Ἕτερα γλυπτὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν. Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθέντων γλυπτῶν λαμβάνομεν ἰδέαν τινὰ καὶ τοῦ διακόσμου καθόλου τοῦ ἐρευνηθέντος ναϋδρίου, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ ἐσωτερικοῦ του. Εἰς συμπλήρωσιν τούτου θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω καὶ

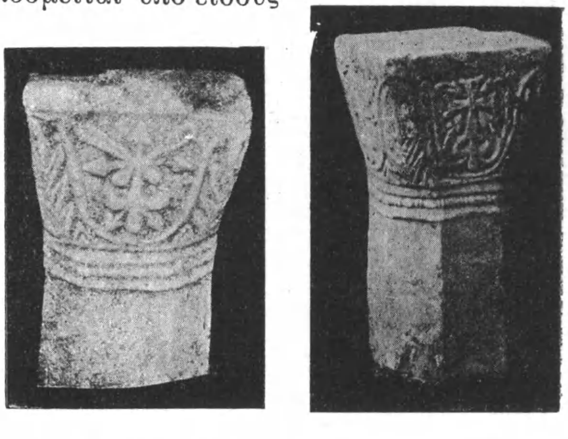

29. Τμήματα τῶν δύο πολυγωνικῶν κιονίσκων τοῦ τέμπλου τοῦ ναϋδρίου (τὰ ἄνω μέρη αὐτῶν).

1 Ἡ ἀφθονία αὕτη τοῦ κισσοῦ ὡς διακοσμητικοῦ θέματος εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν 9ον αἰῶνα. Ὁ Dalton (ἔ. ἀ. σελ. 690) μὴ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ ἄγνωστα εἰσέτι γλυπτὰ ἐν Θήβαις, Ἀθήναις, Χαλκίδι καὶ ἀλλ. νομίζει ὅτι τὸ θέμα τοῦτο εἶναι σπάνιον κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα· τοὐναντίον φαίνεται ὅτι καὶ κατὰ τὸν 10ον αἰ. τὸ θέμα τοῦτο εἶναι σύνηθες.

2 Βλέπε ὅμοιον διάκοσμον εἰς ἐνεπίγραφον ἀνάγλυφον πλάκα ἐν Σκριποῦ παρὰ Strzygowski, Inedita, ἔ. ἀ. πίν. II εἰκ. 9.

3 Εἰς ἀρχαϊκὴν μορφὴν βλέπομεν τοῦτο εἰς κίονα τοῦ ἐν Κων/πόλει ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου (ἐν Millingen, Byz. churches in Kon/pel, London, 1912, πίναξ XL) καὶ εἰς ἐπιπεδόγλυφον πλάκα, πλαίσιον τῆς κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς, ἐν ναῷ τῆς Παρηγορητίσσης ἐν Ἄρτῃ (Ὀρλάνδου, Ἡ Παρηγορήτισσα, εἰκ. 54), μετεσχηματισμένον δὲ ἐν Μυστρᾷ (Millet, Monuments byzantins de Mistra, πίν. 53[9,10])

4 Βλέπε ἀνάγλυφον διάκοσμον εἰς ἀνάγλυφα ἐν Σκριποῦ, παρὰ Strzygowski, Inedi, taἔ. ἀ. πίν. II εἰκ. 4

ἕτερα ἀνευρεθέντα γλυπτά, προερχόμενα ἐκ γείσων, διακοσμήσεων θυρῶν, παραθύρων καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ ἀνασκαφέντος μνημείου, προσάγοντες καὶ πάλιν σύγχρονά τινα γλυπτὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.

30. Τμῆμα τετραγώνου μικροῦ πεσσοῦ, κιονίσκου τοῦ τέμπλου τοῦ ναϋδρίου.

Ἐκ τῆς διακοσμήσεως πιθανώτατα τῶν *πλαισίων τῆς πύλης* εὑρέθη τμῆμα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου **(εἰκ. 32)**. Κοσμεῖται τοῦτο διὰ διπλῆς ἕλικος περικλειούσης πεντάφυλλα φοινικοειδῆ, ὅμοια πρὸς τὰς διακοσμήσεις τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθέντων διακοσμητικῶν μελῶν τοῦ τέμπλου (μικρῶν πεσσῶν καὶ θωρακίων)· ἀφ᾿ ἑτέρου ἡ μορφὴ τῆς ἐν εἴδει κύκλων ἕλικος εἶνε ὁμοία πρὸς τὰς κληματίδας τῶν ἐπιθημάτων· τοῦ παραθύρου τῆς ἁψῖδος (πρβλ εἰκ. 8), δὲν λείπει δὲ καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀστράγαλος εἰς τὰς ἀκμὰς τῶν γωνιῶν, ὅπως παρατηρεῖται τοῦτο καὶ εἰς τὰ ἄλλα γλυπτά.

Ἐκ τῆς διακοσμήσεως *τῶν παραθύρων* εὑρέθησαν: τὸ ἄνω τμῆμα διαχωριστικοῦ κιονίσκου κοσμούμενον διὰ τοῦ συνήθους λυροειδοῦς κοσμήματος κατὰ τὰς τέσσαρας, αὐτοῦ πλευρὰς **(εἰκ. 33)**, ἦλθον δὲ εἰς φῶς καὶ τὰ ἐπιθήματα τῶν κιονίσκων τούτων κοσμούμενα διὰ φοινικοειδοῦς σχεδίου ὁμοίου πρὸς διακοσμήσεις ἐπιθημάτων κιονίσκων παραθύρων τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ **(εἰκ 34)**. [1]

31. Ὅμοιον τμῆμα στενωτέρου τετραγώνου πεσσοῦ βυζαντινοῦ τέμπλου ἀποκειμένου ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.

Ἐπίσης εὑρέθησαν τμήματα τῶν μαρμαρίνων *δοκῶν* τῶν τοποθετουμένων ὁριζοντίως ἄνω εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐπιθημάτων τοῦ κιονίσκου τοῦ διλόβου παραθύρου [2]. Ἐκ τοιαύτης διακοσμήσεως νομίζομεν ὅτι προέρχεται μικρὸν τμῆμα τετραγώνου δοκοῦ **(εἰκ. 35)** φερούσης εἰς τὰς δύο πλαγίας ὄψεις ἐγκοπὰς πρὸς στήριξιν τοῦ ὑελοστασίου, εἰς δὲ τὰς δύο ἄλλας ἀνάγλυφον κόσμημα ἐκ λυροειδῶν ἀνθέων, τοποθετημένων κατὰ σειρὰν εἰς κάθετον διεύθυνσιν. [3] Τόσον τὸ θέμα τοῦτο, ὅσον καὶ ἡ διάταξις αὐτοῦ εἶναι καθαρῶς ἀνατολικά, ἡ δὲ μορφή των — ἔχουσα ὡς βάσιν τὸ καρδιόσχημον ἐσωκλεῖον διττῶς ἄλλα μικρότερα — δεικνύει ὁμοίως τὴν μεγάλην τάσιν πρὸς σχεδιοποίησιν τῶν φυτικῶν μορφῶν. Τὸ λυροειδὲς τοῦτο ἄνθος ἀπαντᾷ ἐπίσης κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν (βλ. τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἐπίθημα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἐν εἰκ. 24), ἐπαναβλέπομεν δὲ τὸ κόσμημα τοῦτο καὶ πάλιν κατὰ τὸν $14^{ον}$ αἰῶνα ὡς ἕλικα ἐν εἴδει κύκλων, ὅμοιον πρὸς τὸ ἡμέτερον πλαίσιον τῆς πύλης [4].

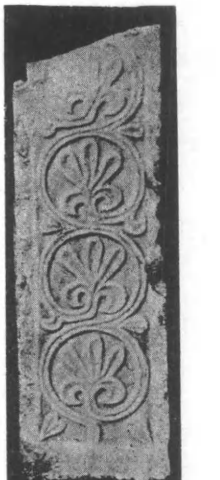

32. Τμῆμα μαρμαρίνου πλαισίου τῆς πύλης τοῦ ναϋδρίου.

1 Πρβλ Schultz καὶ Barnsley, Hosios Lukas, ἔ.ἀ. πίν. 27^8.

2 Πλήρη διάταξιν καὶ διακόσμησιν βυζαντινοῦ παραθύρου, βλέπε ἐν Schultz καὶ Barnsley, ἔ. ἀ. εἰκ. 17.

3 Τὸ τεμάχιον τῆς εἰκ. 35 θὰ ἠδύνατο καὶ ἐν ὀρθίᾳ θέσει νὰ νοηθῇ, ἑρμηνευόμενον τότε ὡς τὸ κάτω μέρος διαχωριστικοῦ κιονίσκου παραθύρου, τοποθετημένου μεταξὺ τῶν θωρακίων.

4 Βλ. Millet, L' ancien art Serbe, Paris 1919, σ. 149 εἰκ. 166.

Ἐκ *τῶν γείσων* ἢ ἀναγλύφων ζωνῶν, αἵτινες διέθεον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναΐσκου — ἢ καὶ μέρη τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτοῦ, ὡς βλέπομεν καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Σκριποῦς — ἀνευρέθησαν: Τεμάχιον ἀποκεκρουσμένον δυστυχῶς καθ' ὅλην τὴν ἀνωτάτην αὐτοῦ ἄκραν, κοσμούμενον ἐναλλὰξ διὰ πενταφύλλων φοινικοειδῶν καὶ γεωμετρικοῦ λωτοῦ, τὰ ἐφαπτόμενα ἄκρα τῶν ὁποίων περιβάλλουσιν εἰς καρδιόσχημον σχέδιον τὸ φοινικοειδὲς ***(εἰκ. 36)***.

33. Τὸ ἄνω τμῆμα διαχωριστικοῦ κιονίσκου παραθύρου τοῦ ναϋδρίου.

Τὸ θέμα τοῦτο — ἐκ τῶν καλουμένων «περικλειομένων φοινικοειδῶν» (umschriebene Palmetten) — παραληφθὲν ἐκ τοῦ θεματολογίου τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς (ἰδίᾳ ἐξ Αἰγύπτου) ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς καὶ κατόπιν τῆς ρωμαϊκῆς διακοσμητικῆς, ἐγένετο ἐπὶ αἰῶνας ἓν τῶν πλέον προσφιλεστέρων θεμάτων τῆς βυζαντινῆς γλυπτικῆς. Ἡ τεχνουργία τοῦ τεμαχίου τούτου εἰς ἐπιπεδόμορφον γλυπτικήν, καθ' ἣν τὸ κόσμημα καταλαμβάνει μέγα μέρος τῆς ἐπιφανείας κοιλαινομένου μόνον τοῦ βάθους τοῦ ἀπαραιτήτως ἀναγκαίου πρὸς ἀνάδειξιν τοῦ κοσμήματος, καθὼς καὶ λεπτομέρειαί τινες τοῦ σχεδίου, πλησιάζουσιν αὐτὸ στενῶς πρὸς τὰς ἐκ γύψου «φοινικοποιήτους σπείρας» (palmettisierten Schnörkel) τοῦ Tulum Moschee τοῦ Καΐρου. Ἡ ***εἰκὼν 37*** (ἐπιλογὴ θεμάτων ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Strzygowski, Altai-Iran etc. εἰκ. 150-155 εἰλημμένων) δεικνύει συγγενῆ σχέδια ἀποτελοῦντα μέρος τοῦ πλουσιωτάτου — 132 εἴδη — ἐκ «σπειροειδῶν» σχεδίων γλυπτικοῦ διακόσμου τοῦ ἰσλαμικοῦ τούτου ἔργου τοῦ 9ου αἰῶνος. Ὅ,τι πλησιάζει πλειότερον τὸ θηβαϊκὸν γλυπτὸν πρὸς τὰ ἀραβικὰ [1] εἶναι ἡ μία μόνον ἐγκοπή, ἥτις χαρασσομένη εἰς τὸ μέσον ἑκάστου φύλλου λωτοῦ μέχρι τῆς κάτω ἄκρας αὐτοῦ, χωρίζει τοῦτο εἰς δύο καὶ οὕτω λαμβάνει τὸ κόσμημα μορφὴν διανθοῦς κουφικοῦ (coufique fleurie)· ἡ ἀπόστασις ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔχοντος μεγαλυτέραν σχέσιν πρὸς κουφικὰ γλυπτοῦ ἐπιστυλίου τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων ἐν Ἀττικῇ ***(εἰκ. 38)***, δὲν εἶναι πλέον μεγάλη. Εἰς τὸ κόσμημα τοῦτο ἔχομεν ἑλληνικὸν θέμα, ὅπερ παραλαμβάνει ἡ ἀραβικὴ τέχνη μετατρέπουσά πως αὐτό· κατόπιν δὲ ἡ βυζαντινὴ διακοσμητικὴ φαίνεται ὅτι δέχεται τοῦτο κατὰ τὴν ἰσλαμικὴν διαμόρφωσιν.

34. Ἐπίθημα κιονίσκου παραθύρου ναϋδρίου.

35. Τμῆμα τετραγώνου μαρμαρίνης δοκοῦ τοῦ παραθύρου τοῦ ναϋδρίου.

Τὸ αὐτὸ θέμα εἰς μορφὴν καθαρώτερον βυζαντινὴν ἔχει καὶ ἕτερον τμῆμα ἀναγλύφου ζώνης, ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν ***(εἰκ. 39)***. Εἰς τοῦτο ὑπερισχύει τόσον τὸ καρδιόσχημον διάγραμμα, ὥστε ὁ λωτὸς ἔχει ἐξαφανισθῆ καὶ οὕτω τὸ θέμα μετατρέπεται εἰς σειρὰν καρδιοσχήμων, τὸ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κενὸν τρίγωνον ἄνω συμπληροῦται μὲ μικρὸν πάλιν καρδιόσχημον σχέδιον· ἐνίοτε τὸ τελευταῖον ἀντικαθιστᾷ ῥόδαξ ἢ ἀστήρ, ὁπότε ἡ απομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ κοσμήματος εἶναι πλήρης [2]. Ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀναγλύφου τούτου τοῦ Μουσείου Θηβῶν συνδέει τοῦτο χρονικῶς πρὸς τὰ λοιπὰ γλυπτὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

1 Τὸ αὐτὸ θέμα εἰς ἐπιπεδόγλυφον τεχνικὴν μὲ τὰ φοινικοειδῆ ἁπλᾶ καὶ ἄνευ ἐγκοπῶν πρβλ. εἰς θύραν Ἁγ. Νικολάου Καμπιῶν (Schultz καὶ Barnsley, ἔ. ἀ. Πίν. 60).

2 Πρβλ. γλυπτὸν γεῖσον ἐν ναῷ τοῦ Παντεπόπτου Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Mililngen, Byz. churches, ἔ.ἀ. εἰκ. 71.

Συγγενῆ εἰς τὴν τέχνην καὶ ἴσως σύγχρονα εἶναι καὶ δύο ἕτερα τεμάχια γείσων ἢ ὑπερθύρων κοσμούμενα διὰ κληματίδων. Εἰς τὸ ἓν — ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς (**εἰκ. 40**)— ἔχομεν ἐναλλὰξ φύλλον καὶ καρπὸν εἰς ἑκάστην στροφὴν τῆς κυματοειδοῦς ἕλικος· αὕτη εἶναι ἡ συνηθεστέρα γεωμετρικὴ παλαιοχριστιανικὴ κληματίς, τῆς ὁποίας ἐγένετο μεγίστη χρῆσις εἰς τὸν γλυπτὸν διάκοσμον τῆς πρώτης ἐποχῆς, ἀπαντῶσα παραλλήλως πρὸς τὴν φυσικῶς διαπλασσομένην κληματίδα· εἰς ὁμοίαν τέχνην διετηρήθη καὶ ἡ κληματὶς εἰς γλυπτὰ τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀρμενίᾳ, ἔνθα εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν διακοσμητικὸν θέμα [1]. Εἰς τὸ ἄλλο τεμάχιον (**εἰκ. 41**) ἡ κυματοειδὴς ἕλιξ ἔχει μόνον σταφυλάς, αἵτινες φερόμεναι ἐπὶ χονδροῦ στελέχους [2] βαίνουσιν ἐναλλὰξ κατ' ἀντίθετον φοράν· ἡ τοιαύτη ἰδιάζουσα διάταξις ἀπαντᾷ συχνότατα εἰς ἕλικας μὲ ἡμίφυλλα φοινικοειδοῦς. Αἱ ἀναλογίαι μεταξὺ κληματίδων καὶ φοινικοειδῶν ἢ καὶ ἀναμίξεις αὐτῶν εἶναι συνήθεις εἰς τὴν βυζαντινὴν διακοσμητικὴν ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι ἐποχῆς, ἱκανὰ δὲ παραδείγματα ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν γλυπτῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν· αἱ ἀναμίξεις ὅμως αὗται χαρακτηρίζουσι κατ' ἐξοχὴν τὴν ἰσλαμικὴν κληματίδα.

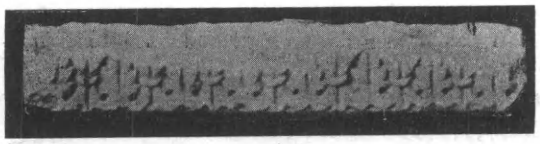

36. Τμῆμα μαρμαρίνου γείσου τοῦ ναΰδρίου.

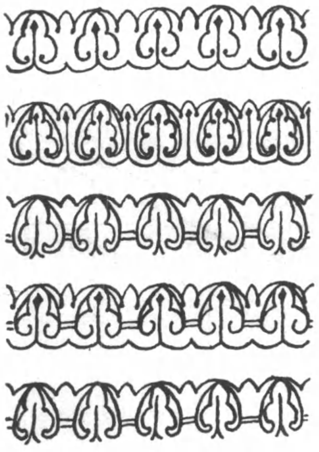

37. Ἀραβικαὶ διακοσμήσεις Tulun Moschee ἐν Καΐρῳ.

Ὁμοίας τέχνης εἶναι καὶ τρίτον τμῆμα γείσου (**εἰκ. 42**) κοσμούμενον μὲ σειρὰν φοινικοειδῶν ἐκ τοῦ εἴδους τῶν ἐχόντων τὰ φύλλα κεκαμμένα πρὸς τὰ μέσα (gesprengte Palmette) συνδεόμενα διὰ τῆς συνήθους ἕλικος ἐχούσης ἐλαφρῶς σχῆμα λατινικοῦ S. Τὰ φύλλα ταῦτα ἔχουσιν ὁμοιότητα εἰς τὴν κατασκευὴν μὲ τὸ κόσμημα τῆς πλαγίας πλευρᾶς τοῦ μικροῦ πεσσοῦ τῆς εἰκ. 30, ὅπου ὅμως τὰ φύλλα εἶναι ἀντιθέτως κεκαμμένα. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα ἔχομεν καὶ πάλιν ἐκφυλισμένην μορφὴν ἑλληνικοῦ προτύπου, ὅπερ ἡ παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ ἀπέδιδε μὲ ὀλιγωτέραν μετατροπήν.

38. Ἐπιστύλιον τέμπλου τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Κυνηγοῦ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ.

Τέλος μεταξὺ ἄλλων μικρῶν ἀναγλύφων τεμαχίων, ἅτινα ἀνευρέθησαν ἐν τῷ ἀνασκαφέντι χώρῳ τοῦ ναΰδρίου, τὸ σπουδαιότερον εἶναι μικρὸς τετράγωνος στυλίσκος ὕψ. 0,35 πλ.

39. Τμῆμα ἀναγλύφου ζώνης, ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.

1 Βλ. Strzygowski, Die Baukunst der Armenier, ἔ. ἀ. εἰκ. 135, 2(2, 354, κ. ἄ.

2 Ἡ ὁμοιότης πρὸς ἕλικα λωτοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς, μεθ' ἧς σχετίζεται κατὰ τὸν Strzygowski (Altai-Iran, σελ. 73) ἡ ἕλιξ κλήματος εἶναι εἰς τὴν μορφὴν ταύτην τοῦ ἡμετέρου γλυπτοῦ πολὺ ἐνδεικτική.

0,15 μ.) ἐκ λευκοῦ μαρμάρου **(εἰκ. 43)** ἔχων εἰς τὰς δύο πλαγίας ὄψεις ἐγκοπάς· ἡ χρῆσίς του εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ. Εἰς τὴν ἔμπροσθεν πλευρὰν φέρει ἐντὸς λαξευμένου πλαισίου δοχεῖον, ἐξ οὗ ἐκφύονται δύο κλάδοι κληματίδος, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπικάθηται σταυρός. Ἡ τέχνη τοῦ ἀναγλύφου τούτου εἶναι ἐπιμελής, διαφέρει δὲ τῶν ἄλλων γλυπτῶν· αἱ σταφυλαὶ ἰδίως εἶναι ἱκανῶς φυσικαὶ μὴ στερούμεναι πλαστικῆς τινος διαμορφώσεως. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὡς πρότυπον ἐχρησίμευσεν ἔργον παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς, ὁπότε ἡ ἐκ γάστρας φυομένη κληματίς, ἄλλοτε ὡς ἕλιξ καὶ ἄλλοτε μὲ τὰ δύο στελέχη, ὅπως παρατηρεῖται, εἰς τὸ ἡμέτερον γλυπτόν, ἀπαντᾷ συχνότερον ἰδίᾳ εἰς ἀνάγλυφα τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου [1]. Δυνατὴ ἀφ' ἑτέρου εἶναι καὶ ἡ ἐκδοχή, ὅτι πρόκειται περὶ παλαιοτέρου ἔργου χρησιμοποιηθέντος ἐκ νέου εἰς τὸν ἐρευνηθέντα ναὸν τῶν Θηβῶν· ἐπειδὴ ὅμως συναντῶμεν τὸ αὐτὸ θέμα ἄνευ τοῦ σταυροῦ καὶ πολυπλοκώτερον, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτὴν καλὴν τέχνην εἰς ἕτερα γλυπτὰ τοῦ 9ου αἰ. (λ. χ. εἰς ἀνάγλυφον τοῦ ἔτους 817 κοσμοῦν βάσιν κίονος εἰς ναὸν ἁγ. Ζήνωνος τῆς Ρώμης), [2] δεχόμεθα μᾶλλον ὡς σύγχρονον τῆς κτίσεως τοῦ ναϋδρίου καὶ τὸ ἡμέτερον καθόσον μάλιστα οὐδὲν ἄλλο δεῖγμα χρησιμοποιήσεως παλαιοτέρου ὑλικοῦ ἦλθεν εἰς φῶς. Ἔχομεν λοιπὸν εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἀναβίωσιν οὐ μόνον διακοσμητικοῦ θέματος ἀλλὰ καὶ τέχνης παλαιοτέρων προτύπων. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν αἱ χαλκαῖ θύραι τῆς Ἁγίας Σοφίας κοσμοῦνται δι' ἑλίκων εἰς μορφὴν τοσοῦτον ἀρχαιοπρεπῆ, ὥστε πλησιάζουσι τὰς ῥωμαϊκὰς ἕλικας. Ἐπίσης τὸν 9ον αἰῶνα ἔχομεν εἰς τὴν τέχνην τῶν μικρογραφιῶν (βλ. λ. χ. Parisinus Nο 540), καθὼς καὶ εἰς τὰ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ κιβωτίδια καὶ εἴς τινα τῶν ἀναγλύφων τῆς Ἰταλίας ἐπάνοδον εἰς ἀρχαιότερα ἑλληνιστικὰ πρότυπα. Αἱ συμπτώσεις δὲν εἶναι τυχαῖαι. Ὁ 9ος αἰὼν φέρει τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Μακεδόνων, καθ' ἣν τὸ ἑλληνίζον πνεῦμα, ἀντιπαλαῖον πρὸς τὰ λίαν προσφιλῆ θέματα τῆς Ἀνατολῆς, δὲν περιορίζεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Ἑλλὰς δὲν μένει ἀμέτοχος εἰς τὴν ἀναβίωσιν ταύτην — ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλυπτικὴν — ἰδίως κατὰ τὸν 11ον καὶ 12ον αἰῶνα, ὡς ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἄλλης μελέτης θὰ ἴδωμεν.

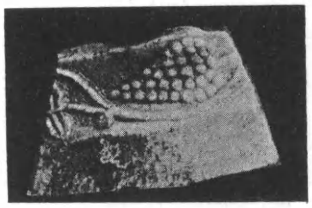

40. Τμῆμα γείσου μετὰ κληματίδος ἐκ τοῦ ναϋδρίου Θηβῶν.

41. Μαρμάρινον γεῖσον μετὰ κληματίδος, ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.

42. Τμῆμα γείσου ἐκ τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν γλυπτῶν τοῦ 9ου αἰῶνος, ἥτις ἦλθεν εἰς φῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, προσθέτομεν ἐνταῦθα θωράκιον ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Θηβῶν ἀποκείμενον καὶ ἕτερον γλυπτόν, ἐντετοιχισμένον σήμερον ἐν νεωτέρῳ ναῷ τῶν

1 Βλ. Wulff, Altchr. und byzant. Kunst, ἔ. ἀ. εἰκ. 254. πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Altchr. und mittelaltert. Bildwerke, Teil I, πίν. 1. Περὶ παλαιοχριστιανικῆς κληματίδος διεξοδικῶς βλέπε Strzygowski, Mschatta, ἐν Jahrb. der k. preuss. Kunstsammlungen, τόμ. 25 (1904) σελ. 342 κ. ἑ., ἔνθα παρατίθενται καὶ πάντα τὰ συριακὰ παραδείγματα.

2 Πρβλ. εἰκόνα ἐν Cattaneo, ἔ. ἀ. εἰκ. 89.

Θηβῶν, καθόσον καὶ ταῦτα ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὰ ἡμέτερα καὶ προέρχονται πιθανῶς ἐκ συγχρόνου πρὸς τὸ ἡμέτερον ναΰδριον μνημείου.

43. Μικρὸς μαρμάρινος στυλίσκος ἐκ τοῦ ναΰδρίου Θηβῶν.

Τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ θωράκιον (1,05×0,90 μ.), κοσμεῖται μὲ ἀντιμέτωπα ραμφίζοντα πτηνὰ *(εἰκ. 44)* [1] ἔχει δὲ μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς ἕτερον ὑπὸ τοῦ Stzrygowski καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ ὄψεις δημοσιευθὲν [2]. Τόσον τὰ θέματα: ἀντιμέτωπα πτηνά, ἕλικες κισσοῦ, κλάδοι ἐκ καρδιοσχήμων, τριφύλλων καὶ λοιπῶν διακοσμήσεων, ὅσον καὶ ἡ ἁπλοϊκή των τέχνη σχετίζει τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἀναμφισβητήτως πρὸς τὸν λοιπὸν διάκοσμον τοῦ ναΰδρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· ἡ σχέσις των ἀφ' ἑτέρου πρὸς ῥυθμὸν κεντήματος εἶνε καταφανὴς καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἀνατολῆς προδίδεται πολλαπλῶς· οὐ μόνον τὸ δένδρον, φέρον τὸ γνωστὸν ἡμῖν λυροειδὲς σχῆμα μὲ τὸν κλάδον τοῦ κισσοῦ, εἶναι συγγενὲς πρὸς ἀνατολικὰ πρότυπα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῇ παρυφῇ φύλλον κισσοῦ ἐπιμηκυνόμενον καὶ καμπυλούμενον (ἡ κλίσις τοῦ κισσοῦ—οὐχὶ ὅμως εἰς μορφὴν ἐπιμήκη —χαρακτηρίζει καὶ σειρὰν παλαιοχριστιανικῶν ἀναγλύφων) [3] πλησιάζει τὴν ἀραβικὴν διαμόρφωσιν. Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη χρῆσις

44. Θωράκιον ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν.

1 Τοῦτο ἔχει ληφθῆ ἐξ ἀρχαίας πλακός, διότι εἰς τὸ πάχος αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΚΑΛΟΚΑΓΑΘΙΑΣ ΘΕ(οῖς).

2 Inedita, ἐ. ἀ. Πίν. III [2] καὶ [3]. Ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ ἡμετέρου εἶναι ὁμοιοτάτη εἰς τὸν διάκοσμον πρὸς τὸ ἐν εἰκ. 3 ὑπὸ τοῦ Strzygowski δημοσιευθέν.

3 Πρβλ. Wulff, Altchr. und byz. Kunst, ἔ. ἀ· εἰκ. 252.

τῶν καρδιοσχήμων τῆς ἐποχῆς ταύτης [1] ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ θέματος, ἀλλ᾽ εἰς δανεισμὸν ἐξ ἔργων τῆς Ἀνατολῆς, ἀποδεικνύει ὁ μετασχηματισμός, ὅν ὑφίστανται· ἀξία ἰδίᾳ προσοχῆς εἶνε ἡ παρυφὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Stzrygowski ἀπεικονιζομένου θωρακίου, ἔνθα τὰ καρδιόσχημα διατίθενται οὐχὶ εἰς ἕλικα ἀλλ᾽ εἰς συνεχῆ σειρὰν ἐφαπτόμενα ἀλλήλων, εἰς διάταξιν δηλ. λίαν συνήθη εἰς σασανιδικά, περσικὰ καὶ ἐν γένει ἀνατολικὰ ὑφάσματα [2].

Τὸ ἕτερον θωράκιον ἐντειχισμένον σήμερον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ἁψῖδος τοῦ ἐν Θήβαις ναοῦ τῆς Κάτω Παναγιᾶς (*εἰκ. 45*) μετὰ πολλῶν ἄλλων βυζαντινῶν καὶ ἀρχαίων τεμαχίων [3] ἀνήκει εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν ἀναγλύφων, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ὁμοιότης τῆς τέχνης, ἡ διακόσμησίς του ἐκ τῶν τυπικῶν τριφύλλων, καρδιοσχήμων καὶ στρογγύλων φύλλων καὶ ἡ πρωτότυπος εἰς θωράκια ἀσύμμετρος δ᾽ ὅλως καὶ πρωτογενὴς διάταξις τοῦ διακόσμου του.

45. Θωράκιον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐντετοιχισμένον ἄνωθεν τοῦ παραθύρου τῆς ἁψῖδος νεωτέρου ναοῦ τῆς Κάτω Παναγιᾶς ἐν Θήβαις.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ ναϋδρίου τῶν Θηβῶν ἀνευρεθέντων δειγμάτων τούτων τῆς διακοσμητικῆς γλυπτικῆς τοῦ 9ου αἰῶνος, ὡς καὶ ἑτέρων γλυπτῶν συγχρόνων ἕνεκα τῆς τέχνης των πρὸς τ᾽ ἀνωτέρω, ἀποκειμένων ἐν Θήβαις, Ἀθήναις, Χαλκίδι καὶ ἀλλ. δύναταί τις νὰ συναγάγῃ —τοὐλάχιστον μέχρι τῆς ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων ὁμοίως χρονολογημένων ἑλληνικῶν βυζαντινῶν γλυπτῶν—τὰ ἑξῆς πορίσματα:

Ὡς πρὸς τὴν *τέχνην*, παρατηροῦμεν πλήρη κυριαρχίαν τοῦ ἐπιπεδομόρφου διακοσμητικοῦ ἀναγλύφου· τοῦτο καταπίπτει ἐνίοτε καὶ εἰς καθαρὰν σχεδιοποίησιν, προδίδουσαν μίμησιν ὑφασμάτων, ξυλογλύπτων ἢ ἄλλων ἔργων τῆς χειροτεχνίας.

Ὡς πρὸς *τὰ θέματα*, βλέπομεν ὅτι κυριαρχεῖ ἐν τῇ βυζαντινῇ γλυπτικῇ τοῦ 9ου αἰῶνος *ὁ ἐσχηματοποιημένος φυτικὸς διάκοσμος* (κισσός, ἄκανθος, φοινικοειδῆ καὶ κληματίδες)· χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἐλλείπουσιν ἐντελῶς αἱ γεωμετρικαὶ ἕλικες μὲ τὰ ἡμίφυλλα ἐκ φοινικοειδοῦς (Palmetteranken), αἵτινες εἶναι τὸ μᾶλλον διαδεδομένον θέμα εἰς τὰ μεσαιωνικὰ γλυπτὰ τῆς Ἑλλάδος [4]. Ὁμοίως ἐλλείπει τὸ πολλαπλοῦν πλέγμα, ὅπερ ἀφθονεῖ εἰς τὰ σύγχρονα γλυπτὰ τῆς Ἰταλίας, ἅτινα ἐν τούτοις εἶναι πολὺ συγγενῆ πρὸς τὰ ἡμέτερα ὡς πρὸς τὴν τέχνην, ὡς εἴδομεν. Τέλος τὰ ζῷα ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὰ ἐξετασθέντα γλυπτά, οὐχὶ ὅμως μὲ τὴν προτίμησιν, ἣν ἔχει δι᾽ αὐτὰ ὁ 10ος ἰδίᾳ αἰών.

Ὡς πρὸς *καταγωγήν*, ἐκ τῆς γενομένης συγκρίσεως (ἥτις καὶ ἀπετέλεσεν ἐνταῦθα τὸ

1 Πρβλ. περὶ καρδιοσχήμων ἢ φύλλων κισσοῦ καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν ἐν Dalton, Byzantine Art and Archaeology, σ. 690, ἔνθα, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω σελ. 17, ταῦτα ἐσφαλμένως θεωροῦνται σπανίζοντα μετὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχήν· τὸ φυτικὸν τοῦτο κόσμημα, ἐπανέρχεται κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα

2 Πρβλ. O. Falke, Kunstgeschichte der Seidenweberei, ἔ. ἀ. εἰκ. 21.34.37.52 κλπ).

3 Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῶν πλευρῶν τοῦ νεωτέρου τούτου ἐν Θήβαις τοῦ τῆς Κάτω-Παναγιᾶς, τοῦ ἱδρυθέντος τῷ 1867 ὑπὸ τοῦ Τηνίου ἀρχιτέκτονος Ἰω. Φιλιππότη, ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ περὶ τὰ τριάκοντα ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ γλυπτὰ ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως περισυλλεγέντα καὶ προσδίδοντα σήμερον εἰς τὸν ναὸν ὄψιν παραπλησίαν πρὸς τὴν τῆς ἐν Ἀθήναις βυζαντινὴν ἐκκλησίαν τῆς Γοργοεπηκόου παρὰ τὴν Μητρόπολιν. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐντειχισμένων αὐτόθι βυζαντινῶν γλυπτῶν ἀνάγονται εἰς τὸν 11ον καὶ 12ον αἰ.

4 Ἂν τὸ θέμα τοῦτο εἶναι προγενέστερον τοῦ 9ου αἰ., ὡς δέχεται ὁ Strzygowski ἐν Altai – Iran, ἔ. ἀ. σελ. 74 κ. ἑ., ἢ μεταγενέστερον τοῦτο ἀλλαχοῦ θὰ ἐξετάσωμεν.

κύριον σημεῖον τῆς ἐρεύνης ἡμῶν) εἴδομεν ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν στενὴν σχέσιν καὶ συνέχισιν ἐν γένει — μέ τινας μεταβολὰς ἐπὶ τὸ σχηματικώτερον — μεγάλου μέρους τῆς παλαιοχριστιανικῆς διακοσμητικῆς καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου εἰσαγωγὴν νέων θεμάτων προερχομένων ἐκ τοῦ πλουσίου διακόσμου τῆς Ἀνατολῆς.

Τὴν συνέχισιν ταύτης τῆς παλαιοχριστιανικῆς γλυπτικῆς ἐν Ἑλλάδι μὲ ἱκανὴν πολλάκις κατάπτωσιν ἐκτελέσεως, λ.χ. κατανοοῦμεν ὡς προερχομένην ἐκ τῶν γενομένων μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας — τὴν εἰσαγωγὴν δὲ νέων ἀνατολικῶν θεμάτων δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν ἐκ τοῦ ἐμπορίου. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐν Θήβαις, Πάτραις, Κορίνθῳ κ. ἀλλ.[1] ἤκμαζεν ἡ ἱστουργία τῶν σηρικῶν μάλιστα ὑφασμάτων, ἀναπτυχθεῖσα κυρίως ἕνεκα συναγωνισμοῦ πρὸς τὰ ἀνατολικὰ ὑφάσματα καὶ μικροτεχνήματα, τὰ μεταφερόμενα ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ Ἑλλάς, ὡς ἐν τῷ μέσῳ τῆς Μεσογείου εὑρισκομένη, ἦτο ὁ φυσικὸς σταθμὸς τῶν μεταφερόντων τὰ ἐμπορεύματα πλοίων καὶ τοῦτο ἀκριβῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀκμὴν μεγάλων ἀγορῶν ἐν Ἑλλάδι, περιγραφὰς τῶν ὁποίων ἀναγινώσκομεν εἰς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς[2].

Εἶναι ἑπόμενον, ὅτι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα τῆς ἀνατολικῆς μικροτεχνίας, κυκλοφοροῦντα ἐν Ἑλλάδι — καὶ ὡς πολύτιμα προσφερόμενα πολλάκις εἰς ναοὺς καὶ μονὰς — κατέστησαν οἰκεῖα καὶ τὰ διακοσμητικά των θέματα βαθμηδὸν ἐπεκράτησαν καὶ εἰσήχθησαν ὡς ἐγχώριος πλέον διάκοσμος καὶ εἰς ἔργα τῆς χριστιανικῆς γλυπτικῆς.

Νεώτεροι ἱστορικοὶ τῆς τέχνης διαφορoτρόπως ἑρμηνεύουσι τὴν βυζαντινὴν διακοσμητικὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν[3]. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, ἐφ᾽ ὅσον ἐκ τῶν χρονολογημένων μνημείων Σκριποῦς, Θηβῶν Χαλκίδος καὶ Ἀθηνῶν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, διατηροῦνται τὰ παλαιοχριστιανικὰ στοιχεῖα — εἰσάγονται δέ, δι᾽ οὓς λόγους εἴδομεν ἀνωτέρω, καὶ θέματα προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς τέχνης Ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος ἐπεκτείνεται πλειότερον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ κῦμα τῶν καθαρῶς ἀνατολικῶν ζῴων τοῦ εἴδους τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τῆς Γοργοεπηκόου παρὰ τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοῦ 11ου δὲ αἰῶνος καὶ ἑξῆς ἀκολουθοῦσι τὰ πλέγματα, τὰ κουφικὰ καὶ τὰ ἀραβουργήματα καθόλου

Ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσι τὸν μόνον κύκλον τῶν θεμάτων τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος, ὡς ἐπ᾽ εὐκαιρίᾳ ἄλλης μελέτης θὰ εἴδωμεν· παραλλήλως ἔχομεν καὶ τότε ἀναζωπύρησιν παλαιοχριστιανικῶν θεμάτων καὶ ἀναβίωσιν παλαιοτέρας πλαστικῆς τέχνης, ἥτις συμβαδίζει πρὸς τὰ πρῶτα. Συχνότατα παρατηρεῖται ἐγκατάλειψις ἐπί τινα χρόνον ἑνὸς θέματος καὶ ἐπάνοδος αὐτοῦ μετὰ ἕνα ἢ δύο αἰῶνας ἐκ νέου (ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴς τινα θέματα παρετηρήσαμεν), ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν *παράδοσιν*, ἥτις συνέχει καὶ διέπει ὁλόκληρον τὴν βυζαντινὴν διακοσμητικὴν γλυπτικήν, τῆς ὁποίας ἔχομεν πολλάκις ἐπιβίωσιν οὐ μόνον εἰς διακοσμητικὰ θέματα, ἀλλ᾽ εἰς ὡρισμένας ἐποχὰς καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν τέχνην καὶ τὴν τεχνουργίαν.

Γ. Α. Σωτηρίου.

1 Περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἱστουργίας ἐν Πάτραις καὶ Κορίνθῳ βλέπε Θεοφάνους συνέχειαν, ἔκδ. Βόννης, σελ. 316 — 321, ἡ ἀκμὴ δὲ τῆς Θηβαϊκῆς ἱστουργίας μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου (ἔκδ. Βόννης σ. 99 καὶ 608), Βενιαμὶν Τουδέλα παρὰ Tafel, de Thessalonica, σ. 228, 427) κ. ἀ.

2 Βλ. περιγραφὴν ἀγορᾶς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης ἐν Γ. Σωτηρίου, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Ἀθῆναι 1920, σελ. 7 κ.ἑ. πρβλ. καὶ περὶ ἀγορῶν ἐν ἑλληνικαῖς χώραις, *τοῦ αὐτοῦ*, ἐν Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ, 1916, σελ. 41 κ.ἑ. καὶ γενικῶς τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦ W. Heyd, Geschichte des Levanthandels im Mittelalter, Stuttgart, 1879, τόμ. Β, σελ. 335 κ. ἑ, 616 κ. ἑ.

3 Βλ. Strzygowski ἐν Amida, ἔ. ἀ. σελ. 375 κ.ἑ. πρβλ. καὶ Γ. Σωτηρίου, αἱ Βυζαντιναὶ Σπουδαί, Ἀθῆναι, 1920, σελ. 6 κ.ἑ Τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων ἐν τῇ χριστιανικῇ γλυπτικῇ τῆς Ἑλλάδος πραγματευόμεθα εἰς εἰδικὴν μελέτην, ἥτις ἐλπίζομεν ταχέως νὰ ἴδῃ τὸ φῶς.

ΜΙΝΔΗ-ΜΕΝΔΗ Η ΠΑΤΡΙΣ ΤΟΥ ΠΑΙΩΝΙΟΥ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ.

1, ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟΝ ΜΙΝΔΗ-ΜΕΝΔΗ ΚΑΙ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΝΔΗΣ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ πόλις Μένδη τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Χαλκιδικῆς χερσονήσου ἔκοψε κατὰ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα τελευτῶντα νομίσματα φέροντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς πρόσθιον τύπον ὄνον ἰθυφαλλικόν, ἐφ' οὗ, παρὰ τὴν οὐρὰν ἐπικάθηται πτηνὸν ῥαμφίζον τὴν πυγὴν τοῦ ὄνου. Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἄλλοι ὀνομάζουσι κόρακα, ἄλλοι κορώνην καὶ ἄλλοι ψᾶρα (*εἰκ. 1*· πρβ. Babelon Traitè des monnaies II 1, 1131 ἑ. ἀρ. 1596-1605 ἑ. Head Histor. num.² 211. Regling Zeit. f. Numismatik XXXIV 1923, 7 ἑ. Babelon Rev. numismatique, 1922,103 ἑ. = περὶ τοῦ εὑρήματος τῆς Καλλάνδρας, περιέχοντος νεώτερα νομίσματα τῆς Μένδης. Τὸ ἐν τῇ εἰκ. 1 νόμισμα εἶναι τὸ παρὰ Babelon Traité II 1, 2139 ἀρ. 1618 πίν. LI, 14 Paris· Cabinet des médailles).

1. Νόμισμα τῆς Μένδης (2 : 1). ('Ιχνογράφημα 'Α. Ξυγγοπούλου).

Ὁ Regling (ZfN 1923) ἀπορρίπτων τὴν περὶ τοῦ πτηνοῦ ὡς κόρακος παρά τε τοῖς προγενεστέροις καὶ αὐτῷ τῷ Babelon ἀπαντῶσαν ἑρμηνείαν καταλήγει εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης ὅτι τὸ παριστώμενον πτηνὸν εἶναι μᾶλλον ψὰρ (Star), τὸ κοινῶς λεγόμενον ψαρῶνι, τὸ ὁποῖον ἀνήκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Βουφαγιδῶν καί, ὅπως ὁ Madenhacker ἐν 'Αφρικῇ, οὕτω καὶ τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ, ἦτο εὐεργετικὸν τῶν βοῶν, τῶν ὄνων καὶ ἄλλων ζῴων, ἅτε ἀποσπῶν ἀπ' αὐτῶν πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ τροφὴν τὰ ζωΰφια τὰ ἐνοχλοῦντα αὐτά. Τὴν γνώμην ταύτην ἀνέπτυξε πρῶτος ὁ Keller Die antike Tierwelt I (1909) 250. 267, ἰδίᾳ δὲ II 81. 98, ἔνθα ὁ κόραξ τῶν νομισμάτων τῆς Μένδης ταυτίζεται πρὸς τὸν Rosenstar. Περὶ τοῦ ὄνου ὡς διονυσιακοῦ ζῴου πρβ. Keller αὐτ. I 267. 269 RE² VI 1,626 ἑ. Σβορῶνος Διεθν. 'Εφ· Νομ. 'Αρχ. XIX 1918-19, 181 ἑ. Θαυμασταὶ προτομαὶ διονυσιακοῦ ὄνου ἐκόσμουν ἀρχαίας κλίνας συμποσίων, εὑρίσκονται δὲ συνειλεγμέναι παρὰ Ransom Ancient Greek Furniture· πρβ. καὶ ΠΑΕ 1914, 141. 142 εἰκ. 7 (Πέλλης).

Ὁ Macdonald Coin types 108 ᾔκασε πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ νομισματικοῦ τύπου τῆς Μένδης τὴν ὕπαρξιν ἀγνώστου τινὸς ἡμῖν διονυσιακοῦ μύθου (πρβ. Head HN²211. Regling αὐτ. 13 σημ.1). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ δρᾶσις αὕτη τοῦ πτηνοῦ δυνατὸν νὰ ἦτο εὐεργετικὴ τῷ ὄνῳ ἔν τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν νεωτέροις ἴσως χρόνοις, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ νομισματικοῦ τύπου ἀμέσως εὐκρινὴς ἡ σχέσις τοῦ πτηνοῦ πρὸς τὸν ἐν διονυσιακῷ ὀργασμῷ εὑρισκόμενον ὄνον. Διότι ἐν τῇ νομισματικῇ παραστάσει δὲν πρόκειται περὶ ἁπλῶς νεμομένου ὄνου, ἐν ἡσύχῳ καταστάσει εὑρισκομένου, ἀλλὰ περὶ ὄνου ἔχοντος ἔκδηλον τὴν πρὸς τὴν διονυσιακὴν μανίαν σχέσιν αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ἄρα πιθανὸν ὅτι καὶ ἓν ἔστω μέρος τῆς παραστάσεως εἶναι

ἄσχετον πρὸς τὴν ὅλην αὐτῆς ἔννοιαν. Διὰ τοῦτο ὁ Macdonald, καταφεύγων εἰς τὴν εἰκασίαν περὶ ἀγνώστου διονυσιακοῦ μύθου, ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν αἰσθητὴν καὶ πολὺ λογικὴν ἀνάγκην τῆς ἑνότητος τῆς ἐννοίας τῆς παραστάσεως, ἥτις διασπᾶται καὶ διαχέεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ζῳοφίλου πτηνοῦ, ἀδιαφόρως καὶ ἀσυναρτήτως καθημένου ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ὄνου, ἀπησχολημένου δὲ περὶ ἔργον, ὅπερ οὐχὶ μόνον θὰ ἦτο ἁπλῶς ἀδιάφορον πρὸς τὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς μεγίστης πρὸς ταύτην ἀντιθέσεως θὰ προεκάλει εἰς πάντα θεατὴν ἐντύπωσιν οὐχὶ εὐνοϊκὴν διὰ τὴν ἑνότητα τῆς παραστάσεως. Διότι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συμβόλου ἀνεξαρτήτου τοῦ νομισματικοῦ τύπου, ἀλλὰ περὶ πτηνοῦ ἀναποσπάστως ἀνήκοντος εἰς τὴν ὅλην παράστασιν, τὴν ὄντως ἐντελῶς μοναδικήν.

Καὶ ἐὰν μὴ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν μύθου συνδέοντος τὸν κόρακα ἢ τὴν κορώνην πρὸς τὸν ὄνον, πάλιν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ραμφισμὸς δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ ὄνου. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ὁ ραμφισμὸς οὗτος συνδέεται πρὸς αὐτὴν τὴν διονυσιακὴν ὑπερέντασιν τοῦ τετραπόδου. Εἴτε εἶχε διατυπωθῇ τὸ πρᾶγμα ἐν μύθῳ εἴτε ἦτο ἄγνωστον ὡς μῦθος, δὲν ἀποκλείει τὴν παρατήρησιν τῶν καθ' ἡμέραν τελουμένων, ἀφ' ὧν ἄλλως τε πλειστάκις ἀφορμῶνται οἱ μῦθοι. Τὸ πτηνόν, οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶναι, ραμφίζει τὴν πυγὴν τοῦ ὄνου εἴτε πρὸς ἀποκόμισιν ζωϋφίων εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον πρὸς ἀποκόμισιν τροφῆς ἐκ τῶν περὶ τὸν χῶρον ἐκεῖνον ὑπολειμμάτων κόπρου. Ὁ ἐλαφρὸς νυγμός τοῦ εὐαισθήτου ἐκείνου τόπου τοῦ ζῴου χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, ἵνα δηλωθῇ ἡ ἐνισχυτικὴ τῆς καταστάσεως τοῦ τετραπόδου δρᾶσις τοῦ πτηνοῦ. Εἶναι δὲ οὕτω συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα τὰ δύο σημεῖα, ὥστε δὲν φαίνεται ἀμέσως ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸ κύριον. Ἀλλ' ὅτι τὸ ἓν εἶναι ἀνεξάρτητον τοῦ ἄλλου, οὐδόλως φαίνεται πιθανόν. Τοὐναντίον παρατηρῶ ἀριστοτεχνικὴν τὴν παράστασιν τῆς ἡδονῆς τοῦ κτήνους ἔν τε τῇ θέσει τῆς κεφαλῆς καὶ ἐν τῇ ἄρσει τοῦ σκέλους. Θὰ ἦτο δὲ ἐπικίνδυνον νὰ περιορίζηταί τις ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ὁμοίων ἀκολάστων ἀρχαίων παραστάσεων παρασυρόμενος ὑπὸ νεωτέρων ἀντιλήψεων περὶ δημοσίας αἰδοῦς.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως νομίζω ὅτι ποιεῖ ὑπαινιγμὸν ἡ παράστασις.

Τὰ ἀρχαιότατα τῶν νομισμάτων τῆς Μένδης εἶναι, ὡς γνωστόν, ἀνεπίγραφα. Τὰ μετὰ ταῦτα κοπέντα φέρουσιν ἐπιγραφὴν ΜΙΝ, ΜΙΝΔΑΟΝ ἢ ΜΙΝΔΑΙΟΝ. Ὁ Babelon ἔνθ. ἀν. παρατηρεῖ ὅτι ὁ τύπος τοῦ ἐθνικοῦ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων νομισμάτων τούτων «εἶναι *ἀδιαφόρως* ΜΕΝ ἢ ΜΙΝ· ἔπειτα ὑπάρχει ΜΙΝΔΑΟΝ καὶ ΜΙΝΔΑΙΟΝ· ὁ δὲ τύπος ΜΕΝΔΑΙΟΝ ἐπικρατεῖ ὕστερον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος». Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι τὸ ἐπιγράφιον ΜΕΝ δὲν ἀπαντᾷ ἢ μόνον ἅπαξ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐπὶ νομίσματος, φέροντος ἰθυφαλλικὸν ἡμίονον ἢ ὄνον, ἤτοι ἐπὶ ἀργυροῦ τετρωβόλου τῆς συλλογῆς H. Weber (Num. Chron. 1898, 252 ἀρ. 8). Τὸ τετρώβολον τοῦτο, ἐφ' ὅσον δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων, δὲν εἶναι ἀναμφισβητήτως τῶν πρώτων ἐπιγεγραμμένων ἐκδόσεων, ἀλλὰ δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον τοῦ μεταβεβλημένου ὡς πρὸς τόν πρώτην συλλαβὴν ἐπιγραφίου, τοῦτο δέ, διότι ὁ τύπος · ΕΝΔΑΙΟΝ εἶναι ὁ ὕστερον δι' ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν νομισμάτων τῆς Μένδης κρατῶν. Διὰ τοῦτο δὲ σχεδὸν περιττεύει νῦν πλέον ἡ ἐπανόρθωσις τῆς γνώμης τοῦ Kirchhoff Studien z. Gesch. des griech. Alphabets[4] (1887) 119 ἑ, ὅτι προγενέστερος εἶναι ὁ τύπος τοῦ νομισμ. ἐπιγραφίου ΜΕΝΔΑΙΟΝ, ὕστερος δὲ ὁ τοῦ ΜΙΝΔΑΟΝ.

Ἀπομένει ἄρα ὡς πρῶτος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ὁ τοῦ ΜΙΝΔΗ. Ἀλλ' ὁ σχηματισμὸς ***Μίνδη*** ἀπὸ τοῦ ***μίνθη*** εἶναι οὕτω σύμφωνος πρὸς τοὺς φθογγολογικοὺς νό-

μους τῆς Μακεδονίας ἐν τῇ ἀποδόσει τῶν δασέων διὰ τῶν μέσων καὶ δὴ καὶ τοῦ θ διὰ τοῦ δ (πρβ. κε**φ**αλὴ - γα**β**αλά, ὀφρύες - ἀδρούϝες, Ξαν**δ**ικός - Ξαν**θ**ός (Ξοῦθος), **δ**άνος - **θ**άνος καὶ ἄλλα· (πρβ. Γ. Ν. Χατζιδάκι Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων = ἐν Γλωσσολογικαῖς μελέταις Α, 95 ἑ. καὶ μετὰ τοῦτον O. Hoffmann Die Makedonen 50.51. Thumb Handbuch der griech. Dialekte 8· κ.ἄ.), ὥστε δύναταί τις ἀδιστάκτως νὰ θεωρήσῃ τὸν διὰ τῶν ἀρχαιοτάτων νομισμάτων μεμαρτυρημένον τύπον ***Μίνδη*** ὡς ὄντως πρῶτον Μακεδονικόν, ὡς ὑστερογενῆ δὲ τὸν τύπον ***Μένδη***. Ἴσως θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ***ε*** ἐσῴζετο, τονούμενον ἐν τῇ λ. ***Μένδη,*** μεταφερομένου δὲ τοῦ τόνου ἐπ' ἄλλης συλλαβῆς ἐν παραγώγοις τύποις, οἷον Μενδαῖος, ἠτόνει καὶ μετέπεσεν εἰς ***ι*** ὡς καὶ σήμερον ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι διὰ τὸν διάφορον τονισμὸν συμβαίνει.

Τὴν διμορφίαν τοῦ τοπωνυμικοῦ ἐτόνισεν ἤδη ὁ Wolfg. Helbig ἐν Arch. Ztg 1862, 309, ὑποπτεύσας ὅτι τὸ ἐν τῷ κώδικι τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου Rehdigeranus ὑπεργεγραμμένον ι (Μένδιην, καθ' ἃ ἐν τῇ ἐκδόσει φέρεται: ***Ἀπολλόδωρος Μένδην αὐτήν φησι),*** ἴσως κατὰ λάθος ἐγράφη ὑπὲρ τὸ η ἀντὶ νὰ γραφῇ ὑπεράνω τοῦ ε, ὥστε νὰ μαρτυρῆται καὶ ἄλλως ὁ τύπος ***Μίνδη***. Ἐπάγεται δὲ ἐκεῖ ὁ Helbig ὅτι ***Μίνδη*** θὰ εἶναι τὸ ἀρχέγονον Ἰωνικὸν τοπωνύμιον, ὅπερ δι' Ἀττικὴν ἐπίδρασιν (περὶ τὸ 470 π. Χ.) μετετράπη εἰς ***Μένδη,*** ὅπως τὸ Ἰωνικὸν ***ἱστίη*** ἐγένετο ***ἑστία***. Οὕτω προσεπάθησε μὲν νὰ ἑρμηνεύσῃ ὁ Helbig τὴν διμορφίαν τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄνομα δὲν ἐξήτασε. Ὅτι εἰς τὸ τοπωνύμιον ὑπόκειται ἡ λέξις ***μίνθη*** καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν κρίνων τὸ πρᾶγμα εὑρίσκω πιθανώτατον, ἀλλὰ κυρίως καὶ μετὰ μείζονος βεβαιότητος συμπεραίνω ἐκ τῆς μὴ παρατηρηθείσης μέχρι τοῦδε ὑπάρξεως συγγενοῦς δημοτικοῦ ἐν αὐτῇ τῇ μητροπόλει τῆς Μένδης, τῇ Ἐρετρίᾳ. Περὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς Ἐρετρίας πρβ. Fr. Bilabel Die ionische Kolonisation (=Philologus Suppl XIV, 1, Leipzig 1920) 217. Pauly RE² VI 422 (Philippson) καὶ Supplementb. IV 376 (Geyer). Μεταξὺ τῶν ἐκ τῶν καταλόγων Ἐρετριέων δημοτῶν συναχθέντων ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σταυροπούλου ὀνομάτων Ἐρετρικῶν δήμων ἀπαντᾷ ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ ὄνομα δήμου ***Μινθοῦς*** (πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1895, 150 § 15. IG XII 9, σελ. 209 ἐν λ. Eretria· demi Eretr.). Εἶναι δὲ τὸ ***Μινθοῦς*** τοῦτο δηλωτικὸν πλησμονῆς, ἴσον τῷ ***μινθὼν*** καὶ παρηγμένον ἐκ φυτοῦ, ὡς καὶ ἄλλα γνωστά, ἰδίᾳ Ἀττικὰ τοπωνυμικά, ὡς ἤδη ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Σταυρόπουλος· πρβ. καὶ Geyer Topographie und Geschichte der Insel Euboia 79, ἔνθα ἀναφέρεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Köhler γενομένη περιττὴ συμπλήρωσις τοῦ ***Μινθουντόθεν*** εἰς ***Ἀμινθουτόθεν***. Ἡ *Μίνδη-**Μίνθη*** εἶναι ἁπλῶς αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ φυτοῦ, ἀλλ' ἐν περιληπτικῇ πάντως ἐννοίᾳ καὶ τοῦτο. Ἀνάλογα ἐκ τῆς περὶ τὴν Μένδην χώρας εἶναι ἡ ***Ἄκανθος*** καὶ ἡ ***Ὄλυνθος,*** ἀμφότερα ἐκ τοῦ βοτανικοῦ βασιλείου εἰλημμένα. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι, ἐνῷ τὰ ἄλλα ἔμειναν γλωσσικῶς ἀνεπηρέαστα ὑπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ περιβάλλοντος (Ὄλυνθος οὐχὶ Ὄλυνδος καὶ Ἄκανθος οὐχὶ Ἄκανδος), ἡ μίνθη ἐμφανίζεται ὡς ***Μίνδη*** καὶ μεταπίπτει εἶτα εἰς ***Μένδην***. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι οἱ Ἐρετριεῖς ἄποικοι, προηγηθέντες, ὑπέστησαν πλέον τῶν ἄλλων τὴν γλωσσικὴν ἐπίδρασιν συνοικητόρων τυχὸν ἐν τῇ νέᾳ πόλει Μακεδόνων ἢ καὶ ὅτι εἶχεν ἤδη ὁ τόπος τὸ ὄνομα ***Μίνδη*** παρὰ τοῖς ἐπιχωρίοις Μακεδόσι, διὰ τοῦτο δέ, εἰ καὶ βεβαίως οὐχὶ μόνον διὰ τοῦτο, καὶ ἐξελέγη ὑπὸ τῶν ἀποίκων Ἐρετριέων, ἐνθυμουμένων τὸν ἐν τῇ πατρίδι ***Μινθοῦντα.***

Ἀξία παραβολῆς ὡς πρὸς τὸν γλωσσικὸν τύπον εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἐν λ. ***Τίνδιον*** ἀναφερομένη ***Τίνδη Θρᾴκης Χαλκιδικὴ πόλις,*** ἥτις

νομίζω ὅτι συνδέεται πάντως πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου ἀναφερομένην γλῶσσαν: **τινθόν. ἑφθὸν**, (πρβ. λεξικὰ) καὶ **τινθαλέος=θερμὸς** κλπ· ὥστε Τίνδη=Τίνθη=Θέρμη.

Ὡσαύτως ἀξία προσοχῆς γλωσσικῶς εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου Η, 123 ὡς παρὰ τὸν Θερμαῖον κόλπον κειμένη ἀναφερομένη πόλις **ΣίνΔος**, (Fick VO. 106, 191), ἣν ὁ Στέφανος λέγει **ΣίνΘον**, αἱ δὲ Ἀττικαὶ φορολογικαὶ ἀναγραφαὶ καλοῦσι **Σίνον** (πρβ. Boeckh Staatshaushalt der Athener II, 728 καὶ Stein (εἰς Ἡρόδοτον αὐτ.) ὅστις βεβαιοῖ τὸν τύπον **ΣίνΔος** καὶ ἐκ τοῦ Ἀντιοχέως γραμματικοῦ, τοῦ Ἡρωδιανοῦ δὲ μαθητοῦ, Ἀρκαδίου 48,9). Ἐκ τοῦ Ἡσυχίου εἶναι περιειλημμένη ἐν τοῖς λεξικοῖς ἡ γλῶσσα: **σίνδις· γέρων**.

Κατὰ ταῦτα αἱ ἐν τῷ λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape καὶ Benseler ἐν λ. Μένδη ἀπαντῶσαι ἐτυμολογίαι ὅτι τὸ Μένδη=Μέλδη ἤτοι Schmelz εἴτε ἐκ ῥίζης **Μεν**= Leibe ἤτοι Μένουσα δὲν φαίνονται οὐδεμιᾶς ἄξιαι προσοχῆς.

Ὅτι ἐκ τοῦ μίνθη προῆλθεν ὁ τύπος *μένθη—Μένδη δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Βέβαιον εἶναι ὅτι τύπου τοῦ προσηγορικοῦ ***μένθη** δὲν ἐσώθη παράδειγμα, ἐφ᾽ ὅσον τοὐλάχιστον δύναται τοῦτο νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῶν λεξικῶν. Εἶναι ἐν τούτοις ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἀποδίδουσι τὴν Ἑλλην. **μίνθην** διὰ τῆς Λατ. λέξ. ἢ μᾶλλον μεταγραφῆς mentha.—Ὁ Στέφανος ὁ Βυζ. ἐν λ. **Καλαμένθη** σημειοῦται: **Καλαμένθη, ἥτις καὶ Καλαμίνθη, πόλις Λιβύης. Ἑκαταῖος περιηγήσει. Κρεῖττον οὖν ὡς Ἡρόδοτος διὰ τοῦ ι πόλις Φοινίκων.** Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα ἴσως πρόκειται περὶ ξένου ὀνόματος.

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ τοπωνυμίου **Μίνδη—Μένδη**. Ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὴν λ. **μίνθη** ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι παρὰ τὴν κυρίαν αὐτῆς σημασίαν, ἥτις δηλοῖ τὸ γνωστὸν εὐῶδες φυτόν, εἶχε καὶ ἄλλην, καταχρηστικὴν πιθανώτατα ταύτην. Ἡ κόπρος τῶν κτηνῶν ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων **ὄνθος**, ἀλλ᾽ ἐκαλεῖτο ἴσως καὶ **μίνθη**. Διότι, ἐν ᾧ ἔκ τινος χωρίου τοῦ Ἡσυχίου ἐν λ. **μίνθη** καὶ ἐν λ. **ψώϊζος** μανθάνομεν ὅτι μίνθη καὶ μίνθος λέγεται **ἡ ἀνθρωπεία κόπρος**, ἐν τῷ εἰς Ἀριστοφάνους Πλοῦτον στ. 313 ἀρχαίῳ σχολίῳ ὡς ἑρμήνευμα τοῦ ἀριστοφανείου στίχου: **μινθώσομεν θ᾽ ὥσπερ τράγου τὴν ῥῖνα** κεῖται: **μίνθος κυρίως ἡ τοῦ τράγου κόπρος, καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου** (πρβ. ἔκδοσιν σχολίων ὑπὸ Rutherford I σελ. 40). Ἀφοῦ ἄρα ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς ῥητῶς λέγει ὅτι ἡ μίνθη καταχρηστικῶς δηλοῖ τὴν ἀνθρωπίνην κόπρον, εἶναι σαφὲς ὅτι ἄλλως κανονικῶς ἐδήλου αὕτη τὴν κόπρον τῶν ζῴων, τοῦτο δὲ δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὅτι ὅμως ἡ μίνθη ἐδήλου «κυρίως τὴν κόπρον τοῦ τράγου», ἤτοι μόνην ταύτην, ὑποθέτω ὅτι εἶναι τοῦ σχολιαστοῦ γνώμη, ἣν οὗτος θὰ ἐσχημάτισεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ὁ Leo Meyer ἐν τῷ Handbuch der griechischen Etymologie IV, 380 παραβάλλων τὸ **μίνθη**=κόπρος ἢ Menschenkot πρὸς τὴν **μίνθην** τὸν ἡδύοσμον εἰκάζει ὅτι ἀμφότερα διὰ τὴν ἰσχυρὰν ὀσμὴν ὠνομάσθησαν ὁμοίως. Παρατηρῶ ἐν τούτοις ὅτι καὶ ἡ λέξις **ὄνθος**=κόπρος ζῴων παρουσιάζεται ἐν τῷ παραγώγῳ ῥήματι **ὀνθυλεύω** καὶ μετὰ τοῦ μ **μονθυλεύω** Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι αἱ δύο λέξεις, παρὰ τὴν σημασιολογικήν, ἔχουσι καὶ ἐτυμολογικὴν συγγένειαν. Ὁ Leo Meyer ἐν λ. ὄνθος σημειοῦται ὅτι εἶναι «σκοτεινὴ ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως»· πρβ. καὶ Boisacq Dictionn. étym. 639. 703.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸν νομισματικὸν τύπον τῆς Μένδης παρατηρῶ ὅτι ὁ κόραξ, ὁ ὑπὸ τοῦ Keller καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτῷ ἐκληφθεὶς ὡς ψάρ, δὲν ῥαμφίζει τὴν πυγὴν τοῦ ὄνου εἰ μὴ μόνον πρὸς ἀποκόμισιν τροφῆς.

Τὴν ὀρθὴν δὲ ταύτην ἐντύπωσιν ἔχει ἤδη ὁ Mionet Supplém. III σ. 82 ἀρ. 500 λέγων ὅτι ὁ κόραξ παρίσταται «***ab ano pascens***».

Καὶ ὁ Cadalvene Recueil de médailles gr. inéd. (1825) 64 ἀρ. 5 περιγράφων ὅμοιον νόμισμα καταλήγει: déssus la croupe un corbeau introduisant son bec dans l'anus de l'animal pour y prendre sa nourriture.

Καὶ ὁ H. Weber Num. Chron. 1898, 256 ἀρ. 20 περιγράφει ὀρθῶς κατὰ τὴν παράδοσιν: on back crow ***ab ano pascens.***

Καὶ ὁ Babelon Revue Numism. 1912, 12 ἀρ. 22—23, ἰδίᾳ δὲ ἐν Rev. Num. 1922, 115 διατηρεῖ τὴν ὀρθὴν ἐκδοχὴν τῆς ἀσχολίας τοῦ κόρακος: Le corbeau était aussi un animal répugnant et c'est ce caractère que nous devons lui reconnaître sur les mounaies de Mendé. c'est un mangeur de charognes et d'excréments.... C'est ce côté répugnant des mœurs du corbeau et de la légende de l'âne Silène qu' aexploité la numismatique de Mendé dès ses origines.

Καὶ ὁ μακαρίτης Σβορῶνος ἐν Διεθν. Ἐφημ. Νομ. Ἀρχ. (13) 1911, 252 ἀρ. 151, περὶ ὁμοίου νομίσματος τῆς Μένδης προκειμένου, περιγράφει: «ἐπὶ τῶν ὀπισθίων τοῦ ὄνου κάθηται κόραξ ἀφαιρῶν τὸν ὄνθον ἀπὸ τοῦ πρωκτοῦ τοῦ ὄνου». Παραλείπω πλείστας ἄλλας περιγραφὰς καταλόγων συλλογῶν ἢ πωλήσεων, αἵτινες ἐπαναλαμβάνουσι τὴν παραδεδομένην ἐκδοχήν.

Ἀλλὰ πάντες οἱ προειρημένοι, καίπερ ὀρθῶς παρατηροῦντες, δὲν προέβησαν τὸ μικρὸν ἔτι βῆμα πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ νομισματικοῦ τύπου

Ἡ δευτέρα σημασία τῆς λ. μίνθη, ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῆς λ. ὄνθος, παρέχει ἡμῖν τὴν κλεῖδα τοῦ «Ἀριστοφανείου» λογοπαιγνίου ἐπὶ τοῦ Μενδαίου νομίσματος. Ὁ δὲ κόραξ τρώγων τὴν μίνθην τοῦ ὄνου εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ προάγων τὴν ἔκδηλον διονυσιακὴν κατάστασιν τοῦ ὄνου, συνδέεται ἄρα καὶ πρὸς τὴν διονυσιακὴν φύσιν τοῦ ζῴου.

Ἀξία προσοχῆς εἶναι καὶ ἡ πρό τινος ὑπὸ τοῦ P. Kretschmer ἐν Glotta XII 1923 104 (πρβ. καὶ σ 261. 283), ἐξετασθεῖσα λατινικὴ λέξις mentula (αἰδοῖον), ἡ πιθανώτατα ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν λ menta - μίνθη σχετισθεῖσα.

Διδακτικὸν δὲ εἶναι καὶ τὸ χωρίον τοῦ Διοσκορίδου III 34 ὅτι ***ἡ μίνδη ἤτοι ὁ ἡδύοσμος ἀφροδίσια ἐρεθίζει.*** Τὴν ἐρωτικὴν δὲ σημασίαν τῆς μίνθης, τοῦ φυτοῦ, ἀνευρίσκει ὁ Kretschmer καὶ ἐν τῷ παρὰ Στράβωνι VIII 344 ἀναφερομένῳ μύθῳ, τῷ συνδεομένῳ πρὸς τὸ παρὰ τὴν Τριφυλικὴν Πύλον ὄρος Μίνθην. ***Πρὸς ἕω δ' ἐστὶν ὄρος, τοῦ Πύλου πλησίον, ἐπώνυμον Μίνθης, ἣν μυθεύουσι παλλακὴν τοῦ Ἅδου γενομένην, πατηθεῖσαν ὑπὸ τῆς Κόρης εἰς τὴν κηπαίαν μίνθην μεταβαλεῖν, ἥν τινες ἡδύοσμον καλοῦσι***»· (πρβ. Κοραῆ Στράβωνος Γεωγραφικὰ τόμ. Δ. 136. Ἀπολλοδώρου Βιβλιοθ. τόμ. β' σ. 65. Ὀππιανοῦ Ἁλιευτικὰ 3,492. Φώτιον ἐν λ. Μίνθα. Ovid. Metam. IX 729).

Ὡσαύτως χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρὰ τῷ Φωτίῳ πληροφορία τοῦ Ζηνοδότου: ***Ζηνόδοτος δὲ τὴν Ἴυγγα ὑπ' ἐνίων Μίνθαν λέγεσθαι, θυγατέρα μὲν οὖσαν Πειθοῦς, Ναΐδα δὲ νύμφην*** Τὸ πτηνὸν ἴυγξ, ἡ σεισοπυγίς, ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὡς διδάσκει ὁ Θεόκριτος ἐν τῷ 2ῳ εἰδυλλίῳ, καὶ ὡς φίλτρον, διότι ἐπιστεύετο ***ἐν τῇ φύσει ἔχειν ἐρωτικὴν πειθώ.*** Ἀφοῦ ἄρα ἡ ***ἴυγξ*** ἐταυτίζετο πρὸς τὴν νύμφην ***Μίνθην,*** ὀφείλει νὰ ἀποδοθῇ αὐτῇ περίπου ἡ αὐτὴ φύσις, οὕτω δέ, κατὰ τὸν Kretschmer, εἶναι εὐνόητον ὅτι τὸ λαϊκὸν πνεῦμα μετεχειρίζετο τὴν λέξιν (μίνθη), menta-mentula καὶ πρὸς κεκαλυμμένην ἔκφρασιν

τοῦ φαλλοῦ. Ὅτι ἡ λ. mentula συνδέεται πρὸς τὴν menta - μίνθη μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ mentum - mons - eminere, πρὸς ὃ ἐσχέτισεν αὐτὸ ὁ Walde Lateinisches etymologisches[2] Wœrterbuch 477 (παρὰ Kretschmer αὐτ.), εἶναι πιθανώτατον.—Ἀλλὰ καὶ ἄλλη δύναται νὰ εἶναι ἡ αἰτιολογικὴ σχέσις τῶν δύο λέξεων, τῆς μίνθης - mentula (menta), πιθανῶς δὲ ἡ αὐτὴ, ἥτις προεκάλεσεν, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, καὶ τὴν χρῆσιν τῆς μίνθης ἀντὶ τῆς κτηνώδους κόπρου. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, σημαντικὴ εἶναι ἡ σχέσις τῆς μίνθης πρὸς τὰ ἐρωτικά. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ προϋπῆρξεν ἤδη καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἡ χρῆσις τῆς μίνθης ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς mentula, ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ τεκμηριωθῇ ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ σχέσις τοῦ ἰθυφαλλικοῦ ὄνου τῆς Μένδης καὶ τοῦ ῥαμφίζοντος τὴν πυγὴν αὐτοῦ κόρακος εὑρίσκεται κατ' ἐμὴν γνώμην ἐν ἀναμφισβητήτῳ σχέσει πρὸς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἡ δὲ νομισματικὴ αὕτη παράστασις λαμβάνουσα τὴν ἔννοιαν ταύτην θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πρὸς στήριξιν καὶ πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἑρμηνείας τοῦ Kretschmer.

Πρὸς τούτοις εἶναι ἀξία προσοχῆς ἡ μεταγραφὴ τῆς λ. ***μίνθη*** εἰς τὴν Λατινικὴν mentha· ἤτοι ἡ ἀπόδοσις τοῦ ***ι*** διὰ τοῦ ***e***. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἡ ἐναλλαγὴ εἶχεν ἤδη προηγηθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, εἰς τοῦτο δὲ ἄγει ἡ παρατήρησις τῆς Μίνδης - Μένδης καὶ τοῦ διπλοῦ Καλαμίνθη καὶ Καλαμένθη. Ἀνάλογος παραλληλία ***ι*** καὶ ***ε*** παρατηρεῖται καὶ ἐν ἄλλαις Ἑλλην. ῥίζαις, πρβ. K. Brugmann Griech. Grammatik[3] 29 § 8 σημ. 170 § 53 σημ. 2. 287 § 334, ἀλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περὶ διαφόρων φαινομένων. Σημειωτέα δ' ὅμως τὰ ἐπὶ νομισμάτων ***Σεκυὼν - Σικυὼν*** καὶ ΣΕΛΥΝΙΥΣ Παμφυλιστί, ***Σίλλυον*** δ' Ἑλληνιστὶ (J. Friedlännder Zeit. f. Num. (4) 1877, 300 — Regling ἔνθ' ἀν.).

Ὥστε ὁ περὶ τὴν πυγὴν τοῦ κτήνους ῥαμφίζων καὶ ἔτι μᾶλλον τὸν ὄνον ἐρεθίζων κόραξ εἶναι οὐχὶ μόνον ἁδροτάτη καὶ τὴν μελανόγραφον ἰδίᾳ ἀγγειογραφίαν ἐν τῇ ἀγροίκῳ αὐτῆς ἀφελείᾳ ἀναμιμνήσκουσα παράστασις, ἀλλὰ καὶ ζωηρὸς ὑπαινιγμὸς εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

Τὴν χαρακτηριστικὴν ταύτην ἁδρότητα τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀκμάσασαν ἐν τῇ τέχνῃ, δὲν φαίνεται ὅτι πρῶτον ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς γῆς ἀνέπτυξαν οἱ Μενδαῖοι. Ἡ ἐκπέμψασα αὐτοὺς μητρόπολις Ἐρέτρια εἶχεν ἤδη κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποικίας καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεπτυγμένην φιλοτεχνίαν. Ἐκτὸς τῶν λειψάνων τῶν λαμπρῶν ἐναετίων τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ἅτινα μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀκμαζούσης ἐπεισάκτου ἢ ἰθαγενοῦς ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς, εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ κεραμεικὴ τῆς πόλεως καὶ ἡ μεταλλοτεχνία. Ἰδίᾳ ὅμως διδακτικὴ μοὶ φαίνεται ἡ μνεία τοῦ μεγάλου ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 1007 ἀποκειμένου Ἐρετρικοῦ ἀμφορέως, οὗ ἡ ἑτέρα τῶν παραστάσεων ἡ τοῦ σιληνοῦ μετὰ τῆς δορκάδος ἀποπνέει ὄντως ὑπερσφριγῶσαν διονυσιακὴν ἰταμότητα, ἀξίαν μητέρα τῶν Μενδαίων τέκνων. (Ἀρίστην κατὰ ζωγραφικὸν ἀντίγραφον γενομένην ἀπεικόνισιν παρέχει τελευταῖον ὁ E. Buschor ἐν τῇ τοῦ Furtwängler — Reichhold Griechische Vasenmalerei Serie III Texts. 217 εἰκ. 104). Ὡσαύτως σημαντικὴ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς στενῆς ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἐξαρτήσεως τῆς ἀποικίας εἶναι ἡ εὐρεῖα ἐν Ἐρετρίᾳ λατρεία τοῦ Διονύσου (Bilabel Ion. Kolonisation 219), ἧς καὶ ἐν Μένδῃ ἔχομεν ἁπτότατα τεκμήρια τὰ νομίσματα, ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἔχωμεν πλείονα μαρτύρια, ὅταν ἀνασκαφῇ ἡ ὅλως ἀνεξερεύνητος ἀκόμη Μένδη.

22 1 26

2. Η ΠΑΤΡΙΣ ΤΟΥ ΠΑΙΩΝΙΟΥ.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι ὁ περὶ Μένδης λόγος φέρει καὶ πρὸς τὸν Μενδαῖον Παιώνιον, τὸν ἐκ τῶν Ὀλυμπιακῶν γλυπτῶν ἔργων καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς Νίκης γνωστότατον καλλιτέχνην. Τοῦτο δέ, διότι περὶ τὴν πραγματικὴν πατρίδα τοῦ Παιωνίου κρατεῖ σήμερον παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀρχαιολόγων οὐχὶ ὀρθὴ γνώμη, ἐντελῶς δὲ ἀδικαιολογήτως.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ἀκριβῶς ἔχει τὸ ζήτημα.

Ἤδη πολὺ πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀρχαίων ὁ Sillig Catalogus artificum (1827) σ. 311 ἐπηνώρθωσε κρατοῦσαν τότε ἐκ παρερμηνείας τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου V, 26, 1 γνώμην ὅτι ὑπῆρξε καλλιτέχνης Μενδαῖος ἐκ Παιονίας (***Μεσσηνίων δὲ τῶν Δωριέων οἱ Ναύπακτόν ποτε παρ' Ἀθηναίων λαβόντες ἄγαλμα ἐν Ὀλυμπίᾳ Νίκης ἐπὶ τῷ κίονι ἀνέθεσαν· τοῦτό ἐστιν ἔργον μὲν Μενδαίου Παιωνίου, πεποίηται δὲ ἀπὸ ἀνδρῶν κλπ***), ἀποκατέστησε δὲ τὸν ἐκ Μένδης Παιώνιον· fuit enim, λέγει, Paeonius Mendae urbe in Thracia (cf. Poppo Prolegg. ad Thucyd. II 375) natus. Ὁ Brunn Geschichte der griech. Künstler (Α' ἔκδ. 1852, Β' ἔκδ. 1889) I, 244 (^{2}I,171) φρονεῖ ὅτι «ὁ Παιώνιος ἦτο ἐκ τῆς ἐν Θρᾴκῃ Μένδης, ὅπως σαφῶς πληροφορεῖ ὁ Παυσανίας (V, 10, 8)». Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Brunn ἐν Sitzungs-Berichte der bayr. Akademie 1876 I 3, 315—342 (= Klein. Schriften II, 184 ἑ.) λέγει περὶ τοῦ Παιωνίου ὅτι ἦτο «ἐκ Μένδης, πόλεως τῆς Μακεδονικῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου Παλλήνης, Παυσαν. V, 10, 6».

Πρὸς τὴν δευτέραν ταύτην γνώμην τοῦ Brunn συνετάχθη καὶ ὁ Π. Καββαδίας Ὁ Παιώνιος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ (Ἀθῆναι 1879) σελ. 6 σημ. 2· ἀλλ' ἐν τῇ νεωτάτῃ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας τέχνης (1924), 667 ὁ Καββαδίας δέχεται τὴν ἐκ Θρᾴκης καταγωγὴν τοῦ Παιωνίου.

Ὁ Ἐπαμ. Δεληγεώργης γράφων ἐν τῇ ***Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν*** τοῦ 1876 ἀρ. 853—4 (14ης Αὐγούστου) ἀναμνήσεις ἐξ Ὀλυμπίας ἀκολουθεῖ κατὰ λέξιν τῷ Παυσανίᾳ καὶ θεωρεῖ τὸν Παιώνιον Θρᾷκα ἐκ Μένδης.

Ὁ Ἰω. Πανταζίδης ἐν τῇ ***Ἑστίᾳ*** τοῦ 1879 ἀρ. 182 (τῆς 24ης Ἰουνίου) ἀκολουθῶν τῷ Brunn (Sitz. Ber. ἔνθ' ἀν.) δέχεται ὅτι ὁ Παιώνιος ἦτο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἐπὶ τῆς Παλλήνης Μένδης.

Ὁ ὑπὸ στοιχεῖον Δ γράφων ἐν τῷ περιοδικῷ ***Κλειὼ*** τοῦ 1879 ἀρ. 954 (τῆς 29ης Σεπτεμβρίου) ἐπικρίνει τὸν Πανταζίδην καὶ διακρίνει δύο Μένδας τὴν Θρᾳκικήν, ἐξ ἧς ὁ Παιώνιος, καὶ τὴν Μακεδονικήν. Ὁ Ἰω. Πανταζίδης δευτερολογῶν ἐν τῇ ***Ἑστίᾳ*** τοῦ 1879 ἀρ. 203 (τῆς 18ης Νοεμβρίου) ὑποστηρίζει διὰ βραχέων τὴν ὑπὲρ τῆς Μακεδονικῆς Μένδης γνώμην. Τέλος ὁ Μαργαρ. Δήμιτσας ἐν τῷ Περὶ τῆς ἀληθοῦς πατρίδος τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου Παιωνίου (Ἀθῆναι, 1881) ὑποστηρίζει τὴν ὑπὲρ τῆς Θρᾳκικῆς Μένδης ἄποψιν.

Τὴν ὑπὲρ τῆς ἐν Θρᾴκῃ Μένδης πληροφορίαν τοῦ Παυσανίου, ἣν ἐδέχθη, ὡς εἶπον, ὁ Brunn ἐν τῇ Gesch. der griech. Künstler I 244, ἐνίσχυσεν ὁ Kirchhoff ἐν Studien Zur Gesch. des griech. Alphabets (^{3} 1878) 120 σημ. 1 διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἰωνικότητος τῆς ἐπὶ τοῦ βάθρου τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ Νίκης ἐπιγραφῆς τοῦ Παιωνίου, ἥτις ἄριστα, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Kirchhoff, συνεβιβάζετο πρὸς τὴν ἐν τέλει τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τοῦ Παυσανίου πληροφορίαν (V, 27, 12): «***τὸ μὲν δὴ Θρᾴκιόν τι εἶναι τεῖχος ἢ πόλις***

ἔοικεν ἡ Σίπτη, Μενδαίοις δὲ αὐτοῖς γένος τε Ἑλληνικὸν καὶ ἀπὸ Ἰωνίας ἐστίν, οἰκοῦσι δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω τῆς πρὸς Αἴνῳ πόλει». Ὁ Kirchhoff ἄρα εἶναι ὁ στηρίξας τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν τοῦ Παυσανίου. Κατὰ τοῦτον δὲ καὶ ὁ Dittenberger καὶ Purgold ἐν Olympia V (1896). Die Inschriften σ. 382 καὶ ὁ Dittenberger Sylloge [3] I 80 σημ. 4 δέχονται ὡς ἀποδεδειγμένην πλέον πατρίδα τοῦ Παιωνίου τὴν ἐν Θρᾴκῃ Μένδην, διὰ τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου V, 27, 12, «ubi et situs et originis definitio de illa (τῆς Μακεδονικῆς δηλ.) cogitare ***vetat***».

Ἀπὸ τοῦ Kirchhoff, μεταπείσαντος καὶ τὸν Brunn, θεωρεῖται ὑπὸ πλείστων μέχρι σήμερον ἀναμφισβήτητον πόρισμα, ὅτι ὑπῆρξαν δύο πόλεις Μένδαι, ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἑτέρας αὐτῶν, τῆς ἐν Θρᾴκῃ, κατήγετο ὁ Παιώνιος. Ὅλως περιττὸν εἶναι νὰ ἐξάρω τίνα σημασίαν προσέδωκαν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς Ἰωνίας καταγωγὴν τῆς πατρίδος τοῦ Παιωνίου οἱ μέχρι σήμερον ἀσχοληθέντες περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς τέχνης αὐτοῦ.

Ἀλλ᾿ εἶναι περίεργον ὅτι οὐδεὶς ἢ σοβαρῶς ἀντεῖπεν ἢ ἐπέμεινε τἀντίθετα ὑποστηρίζων ἀπέναντι τοῦ Kirchhoff, ὅστις κατώρθωσεν οὐχὶ μόνον νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ λησμονηθῶσιν ἐντελῶς αἱ ἐλάχισται ἀντίθετοι γνῶμαι παρά τε Frazer Pausanias τόμ. III, 646 καὶ Hitzig—Blümner Pausanias II 1, 280.

Ἤδη ὁ Palmerius ἐν χειρογράφῳ τινὶ διώρθωσε τὰς δύο λέξεις τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου ***πρὸς Αἴνῳ*** εἰς ***πρὸς Σάνῃ***? ἔχων τὴν γνώμην βεβαίως ὅτι ὁ Παυσανίας νοεῖ τὴν γνωστὴν ἡμῖν ἐν τῇ Παλλήνῃ Μένδην, ἧς πλησίον ἦτο ὄντως ἡ πόλις Σάνη, πολὺ δὲ ἀπομεμακρυσμένη ἡ γνωστοτάτη Θρᾳκικὴ πόλις Αἶνος. Ὁ Palmer δὲν προσέκρουσεν ἄρα εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ Παυσανίου V, 10, 8: ***Παιωνίου, γένος ἐκ Μένδης τῆς Θρᾳκίας*** καὶ V, 27, 12: ***τῶν δὲ ἐν Θρᾴκῃ Μενδαίων***. Τὴν διόρθωσιν, ἥτις ἴσως δὲν εἶναι ἀναγκαία, ἀναφέρει ὁ Hitzig - Blümner ἔνθ᾿ ἀνωτέρω.

Ἀλλὰ καὶ ὁ von Sallet ἐν Zeitschrift für Numismatik V (1878), 223, κρίνων τὴν εἰρημένην γνώμην τοῦ Kirchhoff, παρετήρησεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παιωνίου ἡ Θρᾳκικὴ Μένδη θὰ ἦτο πάντως ἀσήμαντός τις πολίχνη, ἐν ᾧ τὸ οὐχὶ σπάνιον ἀργυροῦν νόμισμα, τὸ ἀσφαλῶς ἀνῆκον εἰς τὴν γνωστὴν Μακεδονικὴν ἐπὶ τῆς Παλλήνης Μένδην, φέρει τὴν ἰωνίζουσαν ἐπιγραφήν ΜΕΝΔΑΙΗ δηλ. δραχμή. Εἰς τὴν σημαντικὴν ταύτην παρατήρησιν τοῦ Sallet δὲν φαίνεται ὅτι ἀπέδωκε προσοχήν τινα ὁ Kirchhoff, διότι ἐν τῇ 4ῃ ἐκδόσει τοῦ Ἀλφαβήτου (1887) ἐπαναλαμβάνει τὰ πρότερον ὑπ᾿ αὐτοῦ εἰρημένα, χωρὶς μάλιστα καὶ νὰ μνημονεύσῃ ἐντελῶς τὸν von Sallet.

Τελευταῖον ὁ E. Babelon γράφων ἐν Revue Numism. 1922 περὶ τοῦ νομισματικοῦ εὑρήματος τῆς Καλλάνδρας (Μένδης) καί, ἀνεξαρτήτως ἴσως τοῦ von Sallet, ἀναφέρων ὡς τεκμήριον τῆς ἰωνικότητος τῆς Μένδης τὸ αὐτὸ νομισματικὸν ἐπιγράφιον ΜΕΝ ΑΙΗ, ὁμιλεῖ ἐν σ. 119 περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Παιωνίου ἐπὶ τοὺς νομισματικοὺς τύπους τῆς Μένδης καὶ περὶ ἐνδεχομένης συνεργασίας αὐτοῦ ἐν τούτῳ, καταλείπων οὕτω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς πατρίδος τοῦ Παιωνίου εἶναι λελυμένον καὶ ἀναμφισβήτητον, ἐν ᾧ πράγματι δὲν συμβαίνει τοῦτο διὰ πλείστους, ὡς εἶπον, οὐχὶ δὲ τυχαίους, ἀρχαιολόγους.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐπιγραφικῶν καὶ τοῦ Brunn (Künstlergeschichte) τὴν ὑποτιθεμένην ἐν τῇ κυρίως Θρᾴκῃ Μένδην δέχονται ὡς πατρίδα τοῦ Παιωνίου, παρερμηνεύοντες τὸν Παυσανίαν, καὶ ὁ Collignon Histoire de la sculpture grecque

I (1892), 455—7· ὁ Treu Olympia III (1897), 193· ὁ Klein Geschichte der griech. Kunst. II (1904), 188· ὁ E. Gardner Handbook of Greek Sculpture (1905), 341· ὁ E. Lœwy Griech. Plastik (1911) Texts. 154· ὁ Bulle Der schoene Mensch [2](1912) Texts. 258· ὁ Br. Schrœder Jahrbuch (29) 1914, 155· ὁ G. Koerte Jahrbuch (31) 1916, 276· ὁ H. Lechat Phidias ([2]1924), 155· ὁ H. Schrader Pheidias (1924), 116, 168· ὁ Müller—Singer Künstlerlexilcon III, 357, ἵνα μόνον εἰς ὀλίγους περιορισθῶ.

Ἐκ τῶν ἄλλων παρατηρῶ ὅτι μόνος ὁ Michaelis πρότερον καὶ ὁ Wolters νῦν ἐν τῷ τοῦ Springer Handbuch der Kunstgesch. I[12], 306 ὁμοιολέκτως ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Παιώνιος ἦτο «aus der ionischen, aber schon längst unter attischem Einfluss stehenden Stadt Mende in der ***thrakischen Chalkidike***». Παρ᾽ ὅλην τὴν ὀρθότητα αὐτῆς, ἴσως διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐκτενεστέρας δικαιολογίας, δὲν φαίνεται ὅτι ἔπεισε πολλοὺς ἡ γνώμη, σύμφωνοι δὲ εἶναι μόνοι ὁ Kekule von Stradonitz Griech. Skulptur [3](1922) 80 καὶ νεωστὶ ὁ Picard La sculpture antique I (1923) 362· καὶ ὁ Regling πρό τινος Zeitschr. f. Num. 1923, 9 σημ. 3 οὐχὶ μόνον ἀποδέχεται τὴν περὶ τῆς Θρᾳκικῆς Μένδης ἐκδοχήν, ἀλλὰ καὶ πειρᾶται νὰ στηρίξῃ αὐτὴν διά τινος χωρίου τοῦ Πολυαίνου II 1, 31, ἔνθα μνημονεύεται ἡ ἐπὶ τὴν Μ. Ἀσίαν ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου καὶ ὑπὸ τούτου κατάληψις τῆς Μένδης ὡς ἀττικιζούσης. Ὁ Regling θεωρεῖ διὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν ἀπίθανον ὅτι πρόκειται περὶ τῆς Μακεδονικῆς Μένδης. Σημειωτέον ὅτι ὁ Regling αὐτ. 30 σημ. 2 ἐπὶ τοῦ ἐπιγραφίου ΜΕΝΔΑΙΗ στηριζόμενος παρατηρεῖ ὀρθῶς, ὡς ἤδη ὁ von Sallet εἶχεν ὑποστηρίξει, ὅτι ὁ ἰωνισμὸς τοῦ ἐπιγραφίου καθιστᾷ βεβαίως ἀπίθανον τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Παιώνιος κατήγετο ἐκ τῆς ἄλλης ἐν Θρᾴκῃ καὶ οὐχὶ μακρὰν τῆς Αἴνου κειμένης Μένδης διὰ τὸν ἰωνισμὸν τῆς ὑπὸ τὴν Νίκην ἐπιγραφῆς αὐτοῦ, δι᾽ ὃν ἐν σ. 7 θεωρεῖ καὶ αὐτὸς τὴν Μένδην ἐκείνην ὡς γενέτειραν τοῦ καλλιτέχνου.

Ἀλλ᾽ οὐχὶ μόνον ὁ Παιώνιος ἦτο ἐκ τῆς ἐν τῇ Παλλήνῃ Μένδης, ἀλλὰ καὶ ἡ ὡς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένη νομιζομένη Θρᾳκία Μένδη εἶναι ζήτημα καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὅλως. (Πολλαπλασιασμὸν πεπλανημένον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως ἤδη παρ᾽ ἀρχαίοις συγγραφεῦσι δεικνύει ὁ Allen West ἐν διδακτικῇ πραγματείᾳ, δημοσιευθείσῃ ἐν Classical Philology (18) 1923, 48-67: On the Multiplication of Cities in Ancient Geography, καθιστᾷ δὲ πιθανώτατον ὅτι αἱ ἐν Μακεδονίᾳ μνημονευόμεναι πόλεις ***Ἄρναι, Ἄρνη, Καλάρνα*** καὶ ***Καλάρναι*** ἀναφέρονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πόλιν, ὡσαύτως δὲ ὅτι μία πόλις εἶναι καὶ αἱ ἐν Μακεδονίᾳ ἀναφερόμεναι ***τρεῖς Ἀπολλωνίαι***).

Πρὸς διευκρίνησιν τοῦ ζητήματος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσῃ τις ἀκριβέστερον τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου, ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα V, 27, 12. Ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ἐκ πρώτης ὄψεως ἤθελε νομίσει τις ὅτι πρόκειται περὶ Θρᾳκικῆς πόλεως διότι ἡ φρ. «***τὸ μὲν δὴ Θρᾴκιόν τι εἶναι τεῖχος ἢ πόλις ἔοικεν ἡ Σίπτη***» συνδυαζομένη πρὸς τὴν τελευταίαν φρ. «***οἰκοῦσι δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω τῆς πρὸς Αἴνῳ πόλει***», ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς (ἐν Θρᾴκῃ) πόλεως Αἴνου, δὲν καταλείπει, ὡς φαίνεται, ἀμφιβολίαν ὅτι περὶ Θρᾴκης πρόκειται. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ἡ λέξις Θρᾴκη δὲν εἶχε πάντοτε, ἣν ἔσχεν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις γεωγραφικὴν ἔννοιαν. Σχεδὸν περιττεύει νὰ ὑπομνήσῃ τις τὸν Θουκυδίδην μετὰ τῆς συνηθεστάτης αὐτῷ ἐκφράσεως ***τὰ ἐπὶ Θρᾴκης***, δι᾽ ἧς δηλοῖ τὴν Μακεδονικὴν Χαλκιδικὴν μέχρι τῶν περὶ τὴν Ἀμφίπολιν τόπων περίπου. Ἀναμιμνήσκω καὶ τὴν ἐπίσημον Ἀττικὴν ἔκφρασιν ***Θρᾳκικὸς φόρος***. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ

ἄλλοι πρὸ τοῦ Θουκυδίδου συγγραφεῖς εἶχον ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν τὴν λέξιν, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἡ Θράκη περιλαμβάνει πᾶσαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἁλιάκμονος μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου χώραν, τήν τε νότιον, ἰδίᾳ παράλιον, Μακεδονίαν καὶ τὴν κυρίως Θράκην· (πρβ. προχείρως H. Kiepert Lehrbuch der alten Geographie 307 § 276). Ἀλλὰ καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς μεταχειρίζονται τὴν λέξιν ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ. Τοῦτο δὲ διότι ἀντλοῦσι παρὰ συγγραφέων παλαιοτέρας περιόδου.

Παράδειγμα ἀναμφισβήτητον τῆς συνηθείας ταύτης εἶναι ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ὅστις πλείστας πόλεις τῆς νοτίου Μακεδονίας καὶ δὴ καὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἀναφέρει ὡς «***πόλεις Θρᾴκης***». Ὁ Στέφανος, ἀκμάσας κατὰ τὸν 5ον μ.Χ. αἰῶνα, ἔσχε πηγὰς ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν ***ἐθνικῶν*** αὑτοῦ ἄλλους τε Ἕλληνας ἱστορικοὺς καὶ γεωγράφους καὶ δὴ καὶ γεωγράφους τῆς περιόδου τῆς μεγάλης Θράκης, τὸν Κράτερον καὶ ἰδίᾳ τὸν Μιλήσιον Ἑκαταῖον καὶ ἄλλους· πρβ. Meineke ἐν ἐκδόσει Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἐν σημειώσει εἰς λ. ***Σάνη*** καὶ ἰδίᾳ Christ-Schmidt Stählin Griech. Literaturgeschichte (1913) II 2, 888 ἑ.

Κατὰ ταῦτα ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναμφισβητήτως Μακεδονικὰς πόλεις ἀναφέρει ὡς Θρᾳκικάς· εἶναι δὲ αὗται αἱ ἑξῆς κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ Meineke: ***Αἰόλιον Αἶσα, Αἰσύμη, Ἀφύτη ("Αφυτις), Ἄρνη, Βέργη, Βέρης, Γίγωνος, Θέρμη, Μένδη, Μεθώνη, Μίλκωρος, Ὀλόφυξος, Ὄλυνθος, Παλλήνη, Ποτίδαια, Σκιώνη, Στράμβαι, Στῶλος, Τορώνη, Τράγιλος, Φλέγρα.*** Ἄλλαι ἀναφέρονται σαφέστερον ὡς Μακεδονικαί, καίπερ ὡς «ἐν Θρᾴκῃ» οὖσαι μνημονευόμεναι. Χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι ἡ μνεία τῆς πόλεως Μηκυβέρνης ἤτοι: ***Μηκύβερνα πόλις Παλλήνης τῆς ἐν Θρᾴκῃ χερσονήσου.*** Περὶ τῆς Σάνης λέγεται: ***Σάνη πόλις Θρᾴκης μεταξὺ Ἄθω καὶ Παλλήνης.*** Ἡ πασίγνωστος παρὰ τὴν ὕστερον καὶ ἐξ αὐτῆς συνοικισθεῖσαν Θεσσαλονίκην ***Θέρμη*** λέγεται ***πόλις Θρᾴκης, Ἀπολλόδωρος δὲ Μακεδονίας φησί.*** Ἐν τούτοις οἱ κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου χώραν εὑρισκομένη ***Σίνδος*** λέγεται ἁπλῶς ***πόλις παρὰ τῷ Θερμαίῳ, Ἡρόδοτος ἑβδόμῃ*** (κεφ. 123) ***τὸ ἐθνικὸν Σίνθιος,*** διότι ἐξ ἄλλης πηγῆς ἤτοι ἐκ τοῦ Ἡροδότου ἀντλεῖ ὁ Στέφανος, ἔνθα δὲν χαρακτηρίζεται αὕτη ὡς Θρᾳκική.

Ἀλλὰ καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς ***Σιθωνία*** λέγεται παρὰ τῷ Στεφάνῳ ***μέρος Θρᾴκης.*** Διδακτικὴ δὲ διὰ τὴν σαφήνειαν αὐτῆς εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἡ πληροφορία ἐν λ. ***Στῶλος, πόλις, μία τῶν ἐν Θρᾴκῃ βαρβαρικῶν, ἃς μετήνεγκαν ἐκ τῶν Ἠδωνῶν οἱ Χαλκιδεῖς εἰς τὰς αὑτῶν πόλεις.*** Εἶναι ἄρα σαφὴς ἡ χρῆσις τῆς λ. Θρᾴκη παρὰ τῷ Στεφάνῳ.

Καὶ ὁ μυθογράφος Κόνων, ἀκμάσας ἐπὶ Ἀρχελάου τοῦ φιλοπάτριδος καὶ κτίστου, βασιλέως τῆς Καππαδοκίας (36 π. Χ.-17 μ. Χ.), γράφει ἐν τῇ δεκάτῃ αὐτοῦ ***διηγήσει*** (Westermann Mythographi Graeci σ. 128 § X): ***Ἡ ι' δὲ ὡς Σίθων ὁ Ποσειδῶνος καὶ Ὄσσης ὁ τῆς Θρᾳκίας χερρονήσου βασιλεὺς γεννᾷ θυγατέρα Παλλήνην ἐκ Μενδηίδος νύμφης*** κλπ. Δὲν δύναται δὲ νὰ γεννηθῇ ἀμφιβολία ἐνταῦθα περὶ τίνος χερσονήσου πρόκειται. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Κόνων εἶχε Μακεδονικὰς πηγὰς ὑπ' ὄψει αὐτοῦ (πρβ. τελευταῖον Martini ἐν Pauly RE² XI, 1335 8).

Παρὰ τοῦ αὐτοῦ μυθογράφου (Mythogr. Graec. σελ. 147 § XLVI) γινώσκομεν τὰ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως Αἰνείας ὑπὸ τοῦ Αἰνείου διὰ τῆς ἑξῆς διηγήσεως: ***διαβὰς οὖν*** (ὁ Αἰνείας) ***τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἀφικόμενος εἰς Θερμὸν (Θερμαῖον Tafel) καλού-***

μενον κόλπον, Ἀγχίσην μὲν ἀποθανόντα θάπτει, αὐτὸς δὲ τῶν ἐπιχωρίων δεομένων ὥστε βασιλεύειν αὐτῶν οὐκ ἐδέξατο. Εἶτα εἰς τὴν Βρουσιάδα (Κρουσιάδα ἢ Κρουσίδα Tafel) γῆν ἔρχεται. Πᾶσιν δ' ἦν ἐφίμερος οἷς ἐντυγχάνοι κατὰ χάριν τῆς Ἀφροδίτης. Ἐνταῦθα μυκησαμένης τῆς συνεπομένης αὐτῷ βοὸς ἐξ Ἴδης (τοῦτο γὰρ Ἀφροδίτη ἐπέσκηψε) λαμβάνει τὸ κράτος τῆς γῆς διδόντων τῶν ἐπιχωρίων καὶ τὴν βοῦν θύει Ἀφροδίτῃ καὶ κτίζει πόλιν, ἣ τότε μὲν Αἴνεια ἀπὸ τοῦ κτίσαντος, ὕστερον δὲ παρενεγκόντος (παρενεχθέντος Tafel) τοῦ ὀνόματος Αἶνος ἐκλήθη.

Ὁ Tafel διώρθωσε τὸ χωρίον ἐν De Thessalonica eiusque agro σ. 10 σημ. 16, παρατηρεῖ δὲ ὅτι ὁ Φώτιος συνέχεε ἐν τέλει τὰ πράγματα ταυτίζων τὴν Αἴνειαν καὶ τὴν πρὸς τῷ Ἕβρῳ Αἶνον. Ἀλλὰ εἶναι πιθανὸν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ συγχύσεως, οὐδ' ὅτι παρηνέχθη τὸ ὄνομα τῆς Αἰνείας εἰς τὴν Αἶνον ἐν ὑστέροις χρόνοις.

Τὸ παρὰ Στεφάνῳ κείμενον ***παρενεγκόντος*** νομίζω ὅτι ἔχει ὀρθῶς, διότι συνδέεται πρὸς τὴν ἀμετάβατον χρῆσιν τοῦ ***παραφέρειν,*** ὅτε τοῦτο δηλοῖ πάσχω μεταβολήν, μεταβάλλομαι, ἀλλοιοῦμαι, διαφέρω κ.τ.τ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὑπάρχει παρὰ μεταγενεστέροις συγγραφεῦσι καὶ ἐνεργητικὴ χρῆσις τοῦ παραφέρειν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ μεταβάλλειν ἢ καὶ σκοπίμως διαστρέφειν ὄνομα, γνώμην οἷον παρ' Ἀππιανῷ Ἐμφυλ. 2,68. 3,61 (πρβ. Liddell Scott-Κωνσταντινίδου Λεξικὸν ἐν λ.).

Ὁ Tafel νομίσας ὅτι ὁ Στέφανος συγχέει τὴν Μακεδονικὴν Αἴνειαν καὶ τὴν Θρᾳκικὴν Αἶνον εἰσήγαγεν εἰς τὸ κείμενον τὸ παθητικὸν ***παρενεχθέντος***, νοῶν τοῦτο ἐν ἄλλῃ τοῦ παραφέρειν-παραφέρεσθαι ἐννοίᾳ ἤτοι τῇ τοῦ φέρειν ἢ φέρεσθαι πέραν ἢ μακράν. Ἀλλ' οὕτως ὑπεβλήθη εἰς τὸν Στέφανον, ἣν οὗτος δὲν φαίνεται σχών ποτε ἔννοιαν.

Ἐκ πάντων ἄρα τῶν παρατεθέντων χωρίων συνάγεται ἀσφαλῶς ὅτι εἰς τοὺς γράφοντας μία Μένδη εἶναι γνωστή, ἡ ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου Παλλήνης.

Ἀλλ' ἐλέχθη, ὡς εἶπον, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Πολυαίνου Στρατηγημάτων II 1,31 δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πρόκειται περὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Τὸ χωρίον τοῦ Πολυαίνου ἔχει ὡς ἑξῆς· ***Ἀγησίλαος εἰς Μένδαν ἀττικίζουσαν λάθρα νυκτὸς παρελθὼν τὸ καρτερώτατον τῆς πόλεως κατασχών, τῶν Μενδαίων ἀγανακτούντων καὶ σπουδῇ συνελθόντων εἰς ἐκκλησίαν, ἐπιστὰς «τί» ἔφη «θορυβεῖσθε ; οἱ γὰρ ἡμίσεις ὑμῶν κοινωνοῦσι τῆς προδοσίας τῶν ἐμοὶ καταλαβεῖν τὴν πόλιν παρασχόντων». Οἱ Μενδαῖοι ἀλλήλους ὑπόπτους ἡγησάμενοι τῆς ταραχῆς ἐπαύσαντο.*** Ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διέλθῃ ἐκ Μένδης οὔτε κατὰ τὴν εἰς Μ. Ἀσίαν μετάβασιν οὔτε κατὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον εἶναι ὅλως ὑποκειμενικὴ γνώμη. Ἀρκεῖ νὰ ἀναμνήσω ὅτι καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Ῥωμ. Ἀρχ. I 47 παριστᾷ τὸν Αἰνείαν διαπλέοντα τὸν Ἑλλήσποντον καὶ κατευθυνόμενον πρὸς τὴν Παλλήνην, ὡς πρὸς ἔγγιστα κειμένην χερσόνησον ***(ἐπὶ τῆς ἔγγιστα κειμένης χερσονήσου τὸν πλοῦν ποιούμενος, ἣ πρόκειται μὲν τῆς Εὐρώπης, καλεῖται δὲ Παλλήνη)***. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι στρατεῖαι παραπλέουσι τὴν Μακεδονίαν. Παρὰ ταῦτα δ' ὅμως δὲν φαίνεται καὶ ὅτι τυχαίως εὑρέθη ὁ Ἀγησίλαος ἐν Μένδῃ, διότι ρητῶς ὁ Πολύαινος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀγησίλαος ἔπραξεν ὅσα ἔπραξε κατὰ τῆς Μένδης ὡς ἀττικιζούσης. Μετέβη ἄρα ἐκεῖ αὐτοβούλως, ἀσφαλῶς ἵνα ἐκμηδενίσῃ τὸν ἐκ τοῦ ἀττικισμοῦ τῆς Μένδης κίνδυνον,— διότι ἐκραγέντος τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου, ὁ Σπαρτιάτης βασιλεὺς ἤθελε νὰ ἔχῃ ἐκκαθαρίσει τὸ ἔδαφος. Ἀλλ' ἡ σπουδὴ τοῦ Ἀγησιλάου νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, σημαίνει ὅτι ἡ πόλις αὕτη δὲν ἦτο μηδαμινόν τι χωρίον. Ὅτι δὲ ὁ Ἀγησίλαος

διῆλθεν ὄντως ἐκεῖθεν κατὰ τὴν ἐκ Μ. Ἀσίας ἐπάνοδον μανθάνομεν ἐμμέσως παρὰ τοῦ Παυσανίου III, 9, 12 λέγοντος: ***κατὰ ταύτην μὲν δὴ τὴν ἀνάγκην ὀπίσω τὸ στράτευμα ἐκ τῆς Ἀσίας ἀπῆγεν Ἀγησίλαος· ἐπεὶ δὲ ἐξ Ἀβύδου περαιωθεὶς ναυσὶν εἰς Σηστὸν καὶ διεξελθὼν τὴν Θρᾴκην ἀφίκετο εἰς Θεσσαλίαν κ.λ.π.*** πρβ. καὶ Διόδωρον Σικελ. XIV, 79 ἑ. Beloch Gr. Geschichte II, 147. — Ἔπειτα λησμονεῖται ὅτι ὁ Πολύαινος, ὁ ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἀκμάσας 138-169, ἦτο Μακεδών, ἐγίνωσκεν ἄρα πιθανώτατα τὴν γεωγραφίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ καλῶς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι πιστευτὸν ὅτι, ἐὰν ὑπῆρχον δύο Μένδαι, θὰ παρέλειπεν ἐν τῇ διηγήσει νὰ διακρίνῃ περὶ τίνος Μένδης ὁμιλεῖ; Βεβαίως οὐχί. Ἐπιβάλλεται ἄρα ἐξ ἑαυτοῦ τὸ συμπέρασμα οὐχὶ μόνον ὅτι περὶ τῆς Παλληνικῆς Μένδης ὁμιλεῖ ὁ Πολύαινος, ἀλλὰ καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη, ἵνα ἐννοῇ ἐκείνην.

Ἀλλὰ καὶ τὸ περίφημον χωρίον τοῦ Παυσανίου *V*, 27,12 δὲν δύναται κατὰ ταῦτα νὰ ἐννοῇ ἄλλην Μένδην παρὰ τὴν Παλληνικήν, τὴν καὶ Ἐρετρικὴν ἀποικίαν. Καὶ ἔνθα ἀλλαχοῦ τῶν Ἠλειακῶν γίνεται λόγος περὶ Μένδης ἡ ἐν Μακεδονίᾳ νοεῖται.

Οὐχὶ δὲ μόνον δι᾽ ὅσα ἐξ ἄλλων συγγραφέων παρέθηκα χωρία εἶναι προφανὲς ὅτι καὶ ὁ Παυσανίας τὴν Μένδην ταύτην καὶ δὴ καὶ μόνην ταύτην ἐννοεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ Παυσανίου μόνου λαμβανομένου δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἀβιάστως τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἄνευ ἄλλης τινὸς ἐπικουρίας. Κυριώτατος λόγος εἶναι ὅτι ἐν τῇ χρήσει τοῦ Παυσανίου ἡ λέξις ***Θρᾴκη*** δὲν δηλοῖ πάντοτε τὴν κυρίως Θρᾴκην, ἀλλ᾽, ὅπερ δὲν παρετηρήθη, ὡς φαίνεται, μέχρι τοῦδε, εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς σημασίᾳ. Τὰ χωρία, ἐν οἷς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀπαντᾷ, εἶναι τὰ ἑξῆς:

III, 9, 12: ἐπεὶ δὲ ἐξ Ἀβύδου περαιωθεὶς ναυσὶν ἐς Σηστὸν καὶ διεξελθὼν τὴν Θρᾴκην ἀφίκετο εἰς Θεσσαλίαν, ἐνταῦθα οἱ Θεσσαλοὶ.., ἐπειρῶντο εἴργειν. Ἡ Θρᾴκη ἐνταῦθα παρίσταται συνεχομένη τῇ Θεσσαλίᾳ. Ὅτι δὲ ὁ Ἀγησίλαος διῆλθε καὶ διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ δὴ καὶ διὰ τῆς Χαλκιδικῆς Μένδης, τοῦτο γινώσκομεν ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου ἀναφερομένου, ἀνωτέρω δὲ μνημονευθέντος, στρατηγήματος.

Ἐν ***V I, 4, 8: τὸν δὲ ἕτερον*** (δηλ. ἀνδριάντα), ***ὅτῳ μηδέν ἐστιν ἐπίγραμμα, μνημονεύουσιν ὡς Ἀριστοτέλης ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν Θρᾳκίων Σταγείρων κ.λ.π.***

Οὐδεὶς δύναται βεβαίως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ Ἀριστοτέλους ἔκειτο ἐν τῇ κυρίως Θρᾴκῃ.

Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Φωκικῶν ***X,11,5: Ποτιδαιατῶν δὲ τῶν ἐν Θρᾴκῃ καὶ Συρακουσίων, τῶν μέν ἐστιν ὁ θησαυρὸς ἀπὸ τοῦ Ἀττικοῦ τοῦ μεγάλου πταίσματος, Ποτιδαιᾶται δὲ εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν θεὸν ἐποίησαν***, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ τινὶ ἡ σκέψις νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλην Ποτίδαιαν ἐν Θρᾴκῃ.

Τὸ ἐν ***I,25,2: πρὸς δὲ τῷ τείχει τῷ νοτίῳ γιγάντων, οἳ περὶ Θρᾴκην ποτὲ καὶ τὸν ἰσθμὸν τῆς Παλλήνης ᾤκησαν, τούτων τὸν λεγόμενον πόλεμον καὶ μάχην πρὸς Ἀμαζόνας Ἀθηναίων*** κ.λ.π. δὲν φαίνεται νὰ νοῇ ἄλλην τινὰ Παλλήνην παρὰ τὴν Μακεδονικήν. Πρβ. καὶ ***VIII***, 291: ***λέγουσι δὲ οἱ Ἀρκάδες τὴν λεγομένην γιγάντων μάχην καὶ θεῶν ἐνταῦθα καὶ οὐκ ἐν τῇ Θρᾳκίᾳ γενέσθαι Παλλήνῃ καὶ θύουσιν ἀστραπαῖς αὐτόθι καὶ θυέλλαις τε καὶ βρονταῖς.*** Πρβ. περὶ τῆς παραδόσεως Frazer Pausanias IV, 314 ἑ. καὶ Hitzig-Blümner II! 1, 215. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ Παλλήνη ἐκαλεῖτο καὶ ***Φλέγρα***. Πρβ. καὶ Ἡγήσιππον τὸν Μηκυβερναῖον παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαν-

τίῳ ἐν λ. «***Παλλήνη δ' ἐστὶ χερρόνησος τρίγωνος τὴν βάσιν ἔχουσα πρὸς μεσημβρίαν ἐστραμμένην· ἐκαλεῖτο δὲ Φλέγρα τὸ παλαιὸν καὶ ᾠκεῖτο ὑπὸ τῶν Γιγάντων· καὶ ἡ τῶν θεῶν καὶ τῶν Γιγάντων μάχη ἐνταῦθα μυθεύεται γενέσθαι***» κ.ἄ. Πρβ. νῦν περὶ πάντων τῶν εἰς τοὺς Γίγαντας ἀναφερομένων Waser ἐν Pauly RE [2] Supplem. III (1918), 66-759. 1305 ἑ.

Κατὰ πάντα ταῦτα ἡ ἔκφρασις τοῦ Παυσανίου ***Θρᾴκη, Θρᾳκία, ἐν Θρᾴκῃ***, περὶ τῆς Μένδης προκειμένου δὲν δύναται νὰ παρασύρῃ ἡμᾶς εἰς ἄλλην τοπογραφικὴν ἑρμηνείαν παρ' ἐκείνην, ἣν πράγματι ἔχει καὶ ἣν ἀνωτέρω ἐξηκριβώσαμεν.

Ὑπολείπεται νῦν νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Παυσανίου παρουσία τῆς Αἴνου, ἥτις ἀναμφισβητήτως οὐχὶ ὀλίγον συνετέλεσεν, ὥστε ἡ Μένδη νὰ μετατεθῇ εἰς τὴν κυρίως Θρᾴκην.

Ἤδη ὁ παλαιὸς Palmerius, ὡς εἶπον, προσκρούσας εἰς τὴν μνείαν τῆς Αἴνου, εἶχε διορθώσει ***πρὸς Σάνῃ*** μετά τινος δισταγμοῦ δηλουμένου δι' ἐρωτηματικοῦ. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι καὶ ἄνευ διορθώσεως τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν τῇ Παλλήνῃ Μένδην. Ἡ ἀναφερομένη Αἶνος δὲν εἶναι, νομίζω, ἡ ἐν τῇ κυρίως Θρᾴκῃ γνωστοτάτη πόλις, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ Θερμαίῳ κόλπῳ ἐπίσης γνωστὴ πόλις ***Αἴνεια,*** ἥτις κατὰ τὸν μυθογράφον Κόνωνα, ὡς εἴδομεν, «***παρενεγκόντος τοῦ ὀνόματος ἐκλήθη ὕστερον Αἶνος***».

Ἐὰν δ' ὅμως, ἀποδεδειγμένου πλέον ὄντος ὅτι περὶ τῆς ἐν τῇ Παλλήνῃ Μένδης πρόκειται, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ τις διόρθωσις, ὥστε νὰ μὴ προσκρούῃ τις εἰς τὴν παρουσίαν τῆς Αἴνου, τότε ἁπλουστάτη τοῦ κειμένου μεταβολὴ ἀποκαθιστᾷ τὴν κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἐλλείπουσαν ὁμαλότητα. Ἀρκεῖ δὲ πρὸς τοῦτο ἀντὶ ***πρὸς Αἴνῳ*** νὰ γράψωμεν ***πρὸς Αἰνείᾳ***. Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω ὅτι καὶ ἡ διόρθωσις αὕτη δέν μοι φαίνεται ἀναγκαία. Τοὐναντίον μάλιστα νομίζω ὅτι τό τε χωρίον τοῦ Κόνωνος καὶ τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου στηρίζουσιν ἄλληλα ἱκανῶς, ὥστε μήτε ἐκεῖ νὰ ὑποθέσωμεν σύγχυσιν Αἴνου καὶ Αἰνείας, μήτε παρὰ τῷ Παυσανίᾳ νὰ διορθώσωμεν τὴν Αἶνον εἰς Αἴνειαν. Μία ἄρα μόνη Μένδη ὑπῆρξεν, ἡ ἐπὶ τῆς Παλλήνης Ἐρετρικὴ ἀποικία, ἐν ταύτῃ δὲ ἐγεννήθη καὶ ὁ Παιώνιος. Ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι αὐτοῦ θὰ εἶχεν ἤδη καλλιτεχνικὴν παρόρμησιν ὁ Παιώνιος δύναταί τις νὰ θεωρήσῃ βέβαιον ἀποβλέπων εἰς τὰ καλλιτεχνικώτατα τῆς πόλεως νομίσματα καὶ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπὸ τῆς Ἐρετρίας καταγωγὴν αὐτῆς, ἔνθα κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἡ τέχνη ἐπιμελῶς ἐθεραπεύετο. Ἡ σχέσις δὲ αὕτη τῆς Μένδης καὶ τῆς Ἐρετρίας καθιστᾷ πιθανωτάτην τὴν συχνὴν μεταξὺ ἀποικίας καὶ μητροπόλεως ἐπικοινωνίαν, διὰ τῆς ὁδοῦ δὲ ταύτης φαίνεται ὅτι ὁ Παιώνιος ἔφθασε καὶ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεπτύχθη ἐν τῷ ὑπερόχῳ ἐκείνῳ καλλιτεχνικῷ περιβάλλοντι. Ἐν Ἐρετρίᾳ βεβαίως εἶδεν ὁ Παιώνιος τὰ λαμπρὰ ἀρχαϊκὰ ἔργα τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος τὰ κοσμοῦντα σήμερον τὸ Μουσεῖον τῆς Χαλκίδος, παρὰ ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα ἴσως ἔξοχα πλαστικὰ καὶ κεραμεικὰ ἔργα, ὅσα τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα ἀξιόλογα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἐπιτρέπουσι νὰ εἰκάσωμεν μετὰ μεγίστης πιθανότητος. Ἐν Ἐρετρίᾳ ἀσφαλῶς παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα ἐγνώρισεν ὁ Παιώνιος τὸν καλλιτεχνικὸν ἐκεῖνον ἰωνισμόν, ὅστις εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς Ἀττικῆς τέχνης, ἐν τέλει δὲ κατέληξεν εἰς τὴν πλήρη ταύτισιν πρὸς ἐκείνην, ἥτις δὲν ἦτο καὶ αὐτὴ εἰμὴ συγκεκραμένος ἰωνισμός.

Αἱ ποικίλαι θεωρίαι, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν ἑκάστοτε περὶ τῆς τέχνης τοῦ Παιω-

νίου οὐχὶ ἀπὸ μόνης τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ Νίκης καὶ τῶν ἐναετίων (Körte Jahrbuch (31) 1916, 276) P. Johansen Arch. Anzeiger 1923/4, 153 ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Schrader καινοτομούμενα) ὁρμώμεναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἐσφαλμένης ἐκδοχῆς περὶ τῆς δευτέρας Μένδης καὶ τῆς ἐκ τῆς Μικρασιατικῆς Ἰωνίας καταγωγῆς τῶν κατοίκων αὐτῆς, εἶναι ἀνάγκη νὰ δοκιμασθῶσι ἄνευ τῆς προϋποθέσεως ταύτης, ἥτις δὲν εἶναι πλέον δυνατή. Ὁ Παιώνιος παρεστάθη ἔχων πολλῷ πλείονα Ἰωνικὰ στοιχεῖα ἢ ὅσα πράγματι ἔχει ἢ μᾶλλον ἐγένετο προσπάθεια νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὡς ἀποκλειστικῶς Ἰωνικὰ στοιχεῖα, ὅσα φαίνονται μᾶλλον ἀτομικὰ τοῦ καλλιτέχνου χαρακτηριστικὰ καὶ κατορθώματα. Παρεστάθη ὡς ἐργασθεὶς ἐν Κυζίκῳ, ἵνα ἑρμηνευθῇ ὁ ὑποτιθέμενος Μικρασιατικὸς ἰωνισμὸς αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἀνυπάρκτου δευτέρας Μένδης. Ὀρθὰς τεχνοτροπικὰς παρατηρήσεις ποιεῖται ὁ W. Klein Jahrbuch (33) 1918 27 ἑ.

Ὁ Παιώνιος κινεῖται καὶ δρᾷ καλλιτεχνικῶς ἐντὸς τοῦ Ἀττικοῦ κύκλου ἔχων ἀναμφισβητήτως ἰδίαν ὀντότητα καὶ ἐκπεφρασμένον ἀτομικὸν καλλιτεχνικὸν χαρακτῆρα [1].

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος

1 Περὶ τῆς τέχνης τῶν ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ ναῷ τοῦ Διὸς γλυπτῶν ποικιλώταται, ὡς γνωστόν, ἐξηνέχθησαν μέχρι τοῦδε γνῶμαι 1) Τοὺς χαρακτῆρας ***βορειοελληνικῆς*** τεχνοτροπίας ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτοῖς πρῶτος ὁ Brunn ἐν διεξοδικαῖς περὶ τοῦ θέματος μελέταις (1876-1878· νῦν Kleine Schriften II, 184 ἑ. 201 ἑ. 217 ἑ.).

2) ***Ἀργειοσικυώνιον*** σχολὴν διαβλέπει ὁ Treu (Arch. Ztg. 1882,78), ὁ K Lange (Ath. Mitt. 1882,87), ὁ Studniczka (Röm. Mitt. 1887, 53, 102. Athen. Mitt XII 375), ὁ Hauser (Furtwängler-Reichhold Gr. Vasenmal. 116,9).

3) ***Δυτικὴν Ἑλληνικὴν*** ἤτοι Σικελιωτικὴν σχολὴν εἰκάζει ὁ Kekule (Arch. Ztg 1883.240).

4) ***Παρίαν*** σχολὴν διαγινώσκει ὁ Furtwängler (Archaeol. Studien Brunn dargebracht 1893 σ. 67).

5) ***Ἠλειακὴν*** σχολὴν δέχεται ὁ Overbeck Gesch. der gr. Plastik I⁴, 330.

Περὶ τὰς γνώμας ταύτας κυκλεῖται μέχρι σήμερον ἡ περὶ τὰ Ὀλυμπιακὰ γλυπτὰ ἀσχολουμένη μελέτη· πρβλ. καὶ Collignon Histoire de la sculpt. I, 456.460 ἑ. — Ὁ Klein Gesch. griech. Kunst I, 469 θεωρεῖ μᾶλλον Ἠλειακὴν τὴν σχολήν, ἀλλ' ἐν σ. 471 σαφέστερον ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἢ ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἀνήκει εἰς τὸν Ἀττικὸν κύκλον, ἐργαζόμενος δὲ παρὰ τὸν Κρίτιον καὶ τὸν Νησιώτην καὶ ἄλλους ἐκπροσωπεῖ ἰδίαν καλλιτεχνικὴν κατεύθυνσιν ἢ ὅτι ἐκπροσωπεῖ οὗτος σχολήν, ἥτις τελεῖ ὑπὸ τὴν κυριαρχοῦσαν ἐπίδρασιν τῆς Ἀττικῆς τέχνης.

Ὁ Picard La sculpt. antique 362 συντάσσεται πρὸς τὴν γνώμην 2· ὡς πρὸς τὴν βιβλιογραφίαν πρβ. Picard αὐτ. σ. 366 Deonna L'archéologie I, 347 ἀρ. 3 (346 ἑ.). W. Vollgraff [Mélanges Holleaux σ. 301].

Τολμηρότατος βεβαίως εἶναι μεταξὺ τῶν νεωτάτων ὁ Schrader ἐν τῷ περιβοήτῳ αὐτοῦ ἔργῳ Phidias ἀπονέμων τῷ Παιωνίῳ πολλῷ πλείονα ἔργα ἢ ὅσα οὗτος ὄντως ἐποίησεν ἢ ὅσα εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐποιήθησαν ὑπ' αὐτοῦ.

Ὁ Studniczka Abhandl. sächs. Akad. XXXVII 1923 καθορίζων πειστικῶς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τῆς Ὀλυμπίας (πρβ. Pfuhl Philol. Wochenschr. 1923, 962), ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς τεχνοτροπίας τῶν γλυπτῶν ἐπιμένει εἰς τὴν ἐκ τῆς Πελοποννησιακῆς τέχνης προέλευσιν αὐτῶν.

Καὶ ὁ Buschor (R Hamann—E Buschor Die Skulpturen des Zeustempels zu Olympia 1924) ἐν τῇ ὡραίᾳ ἀναλύσει τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, καίπερ ἀνευρίσκων πλείστας ἀναλογίας ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀγγειογραφίᾳ, φαίνεται μᾶλλον προσκείμενος τῇ γνώμῃ τῆς Πελοποννησιακῆς προελεύσεως.

Μετὰ μείζονος περισκέψεως καὶ ἀσφαλεστέρας κρίσεως ἐκφράζεται νεωστὶ ὁ Pfuhl ἐν τῷ μνημειώδει ἔργῳ Malerei und Zeichnung der Griechen II 519 § 556.

Γεγονὸς παρὰ πάντα ταῦτα εἶναι ὅτι ὁ ῥυθμὸς τῶν Ὀλυμπιακῶν γλυπτῶν δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἄνευ τῆς προϋποθέσεως τοῦ μεγάλου Ἀττικοῦ καλλιτεχνικοῦ ῥεύματος. Ἡ μέθοδος πρὸς τούτοις τῆς ἀθετήσεως τῶν παρὰ Παυσανίᾳ ἀπαντωσῶν εἰδήσεων περὶ τῶν τεχνιτῶν τῶν ἐναετίων τῆς Ὀλυμπίας ὡς ἀσυμβιβάστων πρὸς τὰ πράγματα, εἶναι τοὐλάχιστον ἐπισφαλής, ἔχει δὲ πάντως ἀνάγκην τροποποιήσεως.

Ἡ παρατήρησις τοῦ Koerte Jahrbuch, ἔνθ' ἀνωτέρω, ὅτι τὰς πληροφορίας ταύτας τοῦ Παυσανίου εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ λάβωμεν ὥς τι δεδομένον εἶναι ὀρθοτάτη, ἡ δὲ ἀθέτησις αὐτῶν, ἐν ᾧ χρόνῳ δὲν εἴμεθα ἀκόμη ἐπαρκῶς πεφωτισμένοι περὶ ποικίλων ζητημάτων τῶν καλλιτεχνικῶν χαρακτήρων ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῶν τε σχολῶν καθόλου καὶ τῶν ἐπὶ μέρους καλλιτεχνῶν ὡς ἀτόμων, δὲν εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα ὁδὸς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ὀρθῆς λύσεως. Οὐχὶ δὲ ὀλίγον συντελεῖ ἐνίοτε εἰς ἐσφαλμένην κατεύθυνσιν καὶ ἡ τάσις πρὸς ἑρμηνείαν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων δι' ἀναγωγῆς μερικῶν καὶ ἀτομικῶν φαινομένων εἰς γενικοὺς καλλιτεχνικοὺς τύπους μακρὰν πάσης προσωπικότητος καὶ ἀτομικότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν μακρὰν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Ἐπίσης δυσχεραίνει τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἡ στενὴ ἀντίληψις περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν καλλιτεχνῶν, ὅπως ἐργάζωνται μετὰ μείζονος ποικιλίας ἔν τε τῇ ἐκφράσει καὶ ἐν τῇ ἐπιλογῇ τῶν θεμάτων ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ τεχνοτροπικοῦ συνόλου τῆς περιόδου αὐτῶν. Ἡ ἀτελὴς ἡμῶν γνῶσις περὶ τῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς καὶ περὶ τῆς ποικιλίας τῆς διατυπώσεως πάντων τῶν ἔργων καλλιτέχνου τινὸς ἢ καὶ σχολῆς τινος δὲν παρέχει ἡμῖν τὸ δικαίωμα τῆς εἰσβιάσεως μονοτονίας καὶ καλλιτεχνικῆς πτωχείας εἰς τὸ ὅλον αὐτοῦ ἢ τῆς σχολῆς ἔργον.

29 1 26

Ο ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ 421/0

ΥΠΟ ALLEN BROWN WEST ΚΑΙ BENJAMIN D. MERITT

Ὁ φορολογικὸς κατάλογος τοῦ 421/0, εἰ καὶ διεσώθησαν αὐτοῦ τρία [1] μόνον τεμάχια, εἶναι ἐκ τῶν μάλιστα ἐνδιαφερόντων νεωτέρων φορολογικῶν καταλόγων, διότι ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν, ὅτι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν καλουμένων Ἀττικῶν φορολογικῶν καταλόγων συνετάχθη ἐν ἔτει 454/3. Προσέτι δέ, ἐπειδὴ εἶναι ὁ μόνος μετὰ τὸ 425 κεχρονολογημένος κατάλογος, ἐξαιρουμένου δὲ τοῦ καταλόγου τοῦ 430/29, [2] ὁ μόνος ἐκ τῆς περιόδου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἀκριβῶς, εἶναι ἐνδιαφέρων ὡς ἓν τῶν σημείων ξηρᾶς ἐν τῷ ἀκαθορίστῳ πελάγει τῶν τεμαχίων τῶν φορολογικῶν καταλόγων καὶ ἑκάστη λεπτομέρεια τῆς συνθέσεως αὐτοῦ κτᾶται ἰδιαιτέραν σημασίαν ὥς τι ἐφικτὸν κριτήριον πρὸς χρονολόγησιν ἄλλων τεμαχίων.

Σκοπὸς ἡμῶν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ εἶναι νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸ πλάτος τοῦ λίθου, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ πλάτος τῶν στηλῶν, τὴν τάξιν, καθ' ἣν τὰ φορολογικὰ διαμερίσματα ἦσαν γεγραμμένα καὶ τὸ συνολικὸν μῆκος τοῦ φορολογικοῦ καταλόγου.

Ἵνα προσδιορίσωμεν τὸ πλάτος τοῦ λίθου ὀφείλομεν πρῶτον νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν ἑνὸς τοὐλάχιστον στίχου τοῦ εἰσαγωγικοῦ κειμένου, διότι τοῦτο εἶναι στοιχηδὸν γεγραμμένον, ἐξαιρουμένου τοῦ τέλους τῶν στίχων, ἔνθα αἱ λέξεις εἶναι διῃρημέναι κατὰ συλλαβάς, ἐὰν ὄντως εἶναι διῃρημέναι. Ἐὰν προσδιορίσωμεν λοιπὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν γραμμάτων τῶν ἐλλειπόντων ἐκ τῆς ἀρχῆς ἑνὸς στίχου, τὸ πλάτος τοῦ λίθου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εὐκόλως.

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τοῦ εἰσαγωγικοῦ κειμένου, τὸ μόνον ἀβέβαιον στοιχεῖον εἶναι ἡ ὀρθογραφία τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως, ***Μενεκλε̃ς*** ἢ ***Μενεκλέες,*** τοῦ προτέρου ἀποτελοῦντος τὴν ἐπίσημον ὀρθογραφίαν ἔν τινι ἐπιγραφῇ, ἥτις βοηθεῖ, ὅπως ἀναπληρώσωμεν τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως, τοῦ δὲ δευτέρου ὄντος τοῦ ὑπὸ τοῦ Wilhelm ἀποκατασταθέντος τύπου, τοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Hiller von Gaertringen γενομένου ἀποδεκτοῦ ὡς τῆς πραγματικῆς ἀναγνώσεως τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς [3].

Ἡ ὀρθογραφία τοῦ Wilhelm ἔχει ἀνάγκην μιᾶς λέξεως πρὸς ἐπεξήγησιν. Τὸ ἐπὶ πλέον ***ε*** ψιλὸν παρενεβλήθη, ἵνα καταστῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων τοῦ πρώτου στίχου ἀνάλογος πρὸς τὴν προτεινομένην διόρθωσιν τοῦ ἕκτου. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸ ***ε*** ψιλὸν ἑνὸς στίχου, ὀφείλομεν συγχρόνως νὰ ἀναθεωρήσωμεν τὴν διόρθωσιν τοῦ ἄλλου, ὥστε νὰ λείψῃ ἐξ αὐτοῦ ἓν γράμμα. Δὲν δυνάμεθα δ' ὅμως νὰ ἀλλάξωμεν τὰς προταθείσας ἀνα-

1 IG. I², 220. Ἰδὲ Wilhelm, Anz. Ak. Wien. 1909, σ. 50.

2 IGI ², 216. Διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἰδέ A.J.A., 1925, 440-444.

3 Wilhelm, Anz. Ak. Wien. 1922, 44—47; IG. I² 220. Ὀνόματα λήγοντα εἰς — ***κλε̃ς*** γράφονται πολὺ σπανίως μετὰ δύο ε ψιλῶν. Συμβαίνει ἔν τινι ψηφίσματι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, IG. I², 82, νὰ εὑρίσκωνται καὶ οἱ δύο τύποι ὁ εἷς παρὰ τὸν ἄλλον· ἀλλ' ἡ χρῆσις τοῦ διπλοῦ ε ψιλοῦ ἐν τῇ ὀνομαστικῇ ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἀπαντᾷ ἑξάκις μόνον, καθόσον γνωρίζομεν, ἐνῷ ἡ τοῦ ἁπλοῦ ε ψιλοῦ παρουσιάζεται πλέον ἢ ἑκατοντάκις ἐν τῇ τάξει ταύτῃ τῶν ὀνομάτων.

γνώσεις, διότι φαίνονται λογικῶς ἀσφαλεῖς [1]. Μόνον ἐὰν ἀπορρίψωμεν τὴν μὴ ἀπαραίτητον ἐκδοχήν, ὅτι ὁ ἕκτος στίχος τοῦ εἰσαγωγικοῦ κειμένου ἤρχετο διὰ τοῦ ἄλφα τοῦ ***τρι[ακοστἐς]***, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν τοῦ δευτέρου ***ε*** ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως.

Ἀληθῶς εἰπεῖν, ὑπάρχει περισσὸς χῶρος διὰ τὸ μετατοπισθὲν ἄλφα ἐν τέλει τοῦ

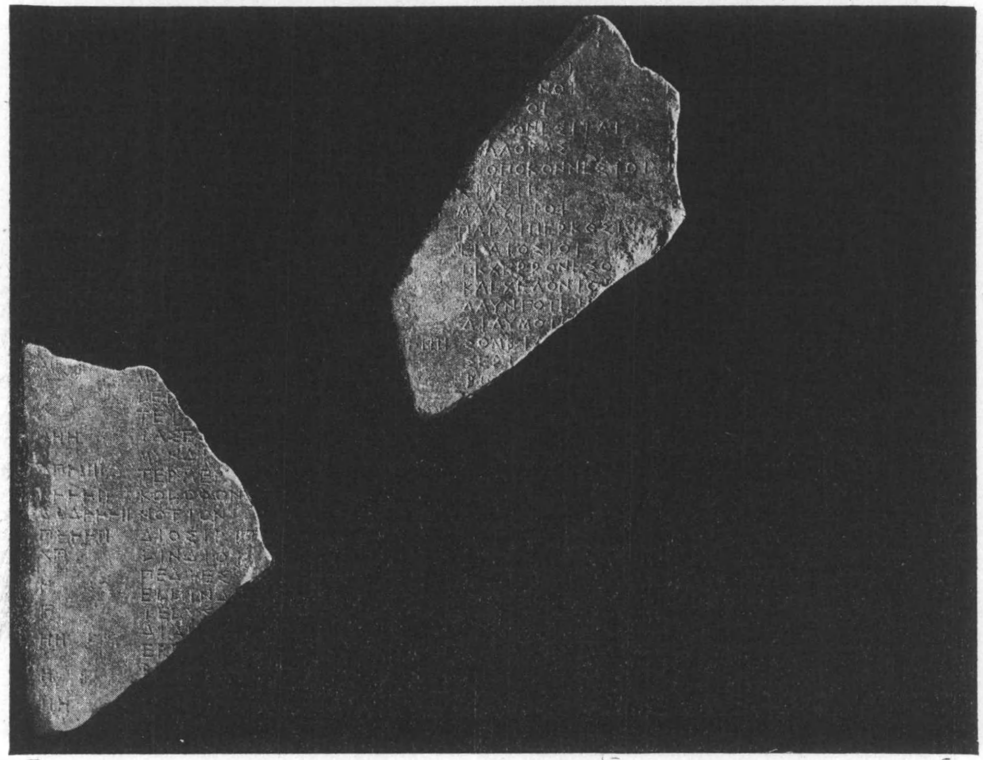

1. Φορολογικὸς κατάλογος IG I² 220.

πέμπτου στίχου, ἔνθα ὁ λίθος εἶναι τεθραυσμένος. Προσέτι δὲ ἴχνος τι ἐκ τῆς ἄνω γωνίας τοῦ γράμματος φαίνεται ἀκόμη διατηρούμενον.

Ὅτι ὁ χαράκτης δὲν ἐδυσκολεύετο νὰ συνεχίσῃ τοὺς στίχους αὐτοῦ πρὸς τὸ τέλος τοῦ λίθου, εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ κάτωθεν στίχου, ὅστις συνεπληρώθη οὐχὶ ὀρθῶς.

1 Ἡ ὑπὸ τοῦ Bannier Berl. philol. W. 1917, 1345 προταθεῖσα γραφὴ εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον βραχεῖα διὰ τὸν στίχον, νῦν ὅτε καθωρίσθη, ὅτι τὸ ὄνομα Μενεκλῆς πρέπει νὰ διορθωθῇ ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ.

Τὸ εἰσαγωγικὸν κείμενον περατοῦται μετὰ τῆς λέξεως ***ταλάν[το]***, ἥτις πᾶσα πλὴν τῆς τελευταίας συλλαβῆς εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ λίθου. Οἱ ἐκδόται ἐξώρισαν τὸ μέρος τοῦτο τῆς λέξεως εἰς τὸν ἑπόμενον στίχον, μὴ λαβόντες ὑπ᾽ ὄψιν, πρῶτον ὅτι ὑπῆρχε χῶρος διὰ δύο γράμματα ἐν τέλει ἀκριβῶς τοῦ ἕκτου στίχου, καὶ δεύτερον, ὅτι ὀνόματα, οὐχὶ κείμενον, κατεῖχον τὸν ἑπόμενον στίχον, ὅπως εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ὑπάρχει κενὸς στίχος ὑπεράνω τῶν στηλῶν τῶν ὀνομάτων, ὅπως θὰ ἀνεμένομεν, ἐὰν μέρος τοῦ κειμένου ἐφαίνετο ἐν τῷ ἑβδόμῳ στίχῳ. Μᾶλλον δὲ ἐν τῇ μεταγραφῇ τοῦ Corpus λαμβάνεται ὡς δεδομένον, ἐσφαλμένως βεβαίως, ὅτι ὑπῆρχε εἷς ἀνεπίγραφος στίχος μεταξὺ τοῦ κειμένου καὶ τῶν δύο τελευταίων στηλῶν τῶν ὀνομάτων. Ἀφοῦ ὁ στίχος οὗτος δὲν ἦτο κενός, ὀφείλομεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν συλλαβὴν-***το*** ἐν τέλει τοῦ ἕκτου στίχου καταλείποντες τὸν στίχον 7 ἐλεύθερον διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ καταλόγου καὶ διὰ τὰ ὀνόματα, ἅτινα πράγματι φαίνονται ἐκεῖ ἐν ταῖς δύο τελευταίαις στήλαις.

Οὕτω οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ κειμένου ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλους, διότι ἔρχονται λίαν ἐγγὺς πρὸς τὴν ἀκμὴν τοῦ λίθου. Οὐδὲν ἄρα κωλύει νῦν ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὀρθὴν γραφὴν διὰ τὸ ὄνομα ***Μενεκλε͂ς***. Τούτου δὲ καθορισθέντος γινώσκομεν, ὅτι ἐλλείπουσι τριάκοντα ἓν γράμματα ἐκ τοῦ πρώτου στίχου πρὸς τὰ ἀριστερά. Νῦν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὸ πλάτος τοῦ λίθου.

Μετρούμενα ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ τριάκοντα ἓν γράμματα καταλαμβάνουσι διάστημα 0,330 μ. Ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ λίθου πρὸς ἀριστερὰ ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ἀρκετὸν περιθώριον· ἀφοῦ δὲ τὰ ἀριθμητικὰ ψηφία τῆς πρώτης στήλης ἐν τῷ τεμαχίῳ c ἀπέχουσι τοῦ πρὸς ἀριστερὰ τέλους 0.010 μ., δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ γράμματα τοῦ κειμένου εἶχον τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ ὀπίσω θέσιν. Ὅθεν τὸ ἐλλεῖπον μέρος ἦτο μήκους 0,340 μ.

Ἀφοῦ δὲ τὸ σῳζόμενον μέρος τοῦ πρώτου στίχου τοῦ κειμένου ἔχει μῆκος 0,360 μ. (ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ πρώτου γράμματος μέχρι τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τοῦ λίθου) τὸ ὁλικὸν πλάτος τοῦ λίθου ἦτο 0.700 μ., 020 μ. περίπου ὀλιγώτερον τοῦ IG I², 218 καὶ περὶ τὰ 0.12 μ. ὀλιγώτερον τοῦ IG I², 216, αἵτινες εἶναι ἀμφότεραι τρίστηλοι ἐπιγραφαί.

Γινώσκοντες τὸ πλάτος τοῦ λίθου δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν στηλῶν, τὸν ὁποῖον οὗτος περιεῖχε, διότι ἔχομεν δεδομένα, ἵνα καθορίσωμεν ἀκριβῶς τὸ πλάτος τοὐλάχιστον δύο στηλῶν. Ἐν τῷ τεμαχίῳ a μετροῦντες τὴν τελευταίαν στήλην, εὑρίσκομεν μῆκος 0.214 μ. συμπεριλαμβανομένου καὶ διαστήματος 0.075 μ. κατεχομένου ὑπὸ ἀριθμητικῶν ψηφίων.

Ἐν τῇ προτελευταίᾳ στήλῃ τὰ ὀνόματα, εἴτε ἀπὸ τοῦ ***Ἐλαιέα παρὰ*** εἴτε ἀπὸ τοῦ ***[Κα]ύνιοι*** μέχρι τέλους τῆς στήλης μετρούμενα ἐν τῷ τεμαχίῳ a, κατεῖχον διάστημα 0.155 μ. Τὸ πλάτος τῆς στήλης τῶν ἀριθμητικῶν ψηφίων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τοῦ τεμαχίου b, ὅπερ ὀρθῶς ἔχει ἀποδοθῆ ὑπὸ τοῦ Corpus εἰς τὴν στήλην ταύτην. Εἰ καὶ τὸ περιθώριον τῆς ἀριθμητικῆς στήλης ἐλλείπει, ἡ διόρθωσις τῆς δεκάτης τῆς Σομβίας εἶναι βεβαία [ΡΔ]ΓΗΙΙΙΙ [1]. Ἵνα δυνηθῶμεν νὰ κάμωμεν τὴν διόρθωσιν ταύτην ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν 0.076 μ. διὰ τὴν στήλην τῶν ἀριθμ. ψηφίων ἤτοι σχεδὸν τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πλάτος διάστημα πρὸς τὸ τηρούμενον διὰ τὰ ἀριθμη-

1 AJA. 1925. σ. 63.

τικὰ ψηφία ἐν τῇ τελευταίᾳ στήλῃ. Ἐκτὸς δὲ τούτου πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κανονικοῦ φόρου τῆς Μαδύτου, [ΔΔΔ⊢⊢⊢I]I[1], θὰ χρειασθῇ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς διάστημα [2]. Οὕτω δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ὁλικὸν πλάτος τῆς προτελευταίας στήλης εἶναι 0,231 μ.

Τὸ πλάτος τῶν ἀριθμητικῶν ψηφίων τῆς πρώτης στήλης μετρούμενον ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ τοῦ τεμαχίου c εἶναι 0.084 μ. συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἀνεπιγράφου περιθωρίου πρὸς ἀριστερά. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λίθος ἔχει θραυσθῇ οὕτως ὥστε τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς στήλης τῶν ὀνομάτων νὰ ἐλλείπῃ, δὲν εἶναι νῦν δυνατὸν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξεύρωμεν τὸ πλάτος αὐτοῦ διὰ πραγματικῆς μετρήσεως. Ὀφείλομεν ἄρα νὰ καταφύγωμεν εἰς ἀφαίρεσιν.

Προσθέτοντες 0.084 μ. (τὸ πλάτος τῆς πρώτης στήλης τῶν ἀριθμητικῶν ψηφίων), 0,231 μ. (τὸ πλάτος τῆς προτελευταίας στήλης) καὶ 0,214 μ. (τὸ πλάτος τῆς τελευταίας στήλης) καὶ ἀφαιροῦντες τὸ ὁλικὸν 0.529 μ. ἀπὸ 0.700μ. ὅσον εἶναι τὸ πλάτος τοῦ λίθου, εὑρίσκομεν ὅτι εἶχεν ἀφεθῇ διὰ τὰ ὀνόματα τῆς πρώτης στήλης καὶ δι' ὁλόκληρον τὴν δευτέραν στήλην, ἐὰν ὑπῆρχον τέσσαρες στῆλαι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, διάστημα 0.171 μ. Ἀλλὰ τὸ πλάτος τοῦτο προφανῶς ἀνεπαρκὲς διὰ πλήρη στήλην, εἶναι παντελῶς ἀνεπαρκὲς διά τε πλήρη στήλην καὶ τὰ ὀνόματα τῆς δευτέρας στήλης. Οὕτω δέ, ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ εἶναι ἀκριβῶς ὅσον χρειάζεται διὰ τὰ ὀνόματα τῆς πρώτης στήλης, ὀφείλομεν νὰ ἀποκλείσωμεν καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἐλλείπουσαν δευτέραν στήλην τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ κατάλογος ἡμῶν ἐν τούτῳ ὁμοιάζει πρὸς τὰς IG I², 216 καὶ 218 καὶ εἶναι ἐπιγραφὴ τρίστηλος, ὅπως ἄλλως τε ἠδυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἴσου πλάτους ἀλλὰ στενωτέρα τῶν ἄλλων.

Τὸ προσεχὲς ἡμῶν πρόβλημα εἶναι νὰ καθορίσωμεν τὴν σχετικὴν θέσιν τῶν τεμαχίων *b* καὶ *c*. Τὰ δύο ταῦτα τεμάχια εἶναι ὅμοια ἅτε ἔχοντα τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν ἀνεπεξέργαστον καὶ πάχος πανταχοῦ 0.130 μ. [3] Πρὸς τούτοις παρουσιάζουσι τὴν αὐτὴν γραμμὴν θραύσεως κατὰ τὸ κάτω ἄκρον· ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν τὴν ἐν τῷ τεμαχίῳ *b* ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς στήλης τῶν ὀνομάτων μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ πέρατος τοῦ λίθου (0.084 μ.+0.171 μ. +0.076 μ.=0.331 μ.), ὀφείλομεν ἁπλῶς νὰ τοποθετήσωμεν τὸ τεμάχιον *b* οὕτως ὥστε ἡ γραμμὴ τῆς θραύσεως ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τεμαχίοις νὰ εἶναι συνεχής, ἡ δὲ στήλη τῶν ὀνομάτων τοῦ τεμαχίου *b* νὰ εἶναι 0,331 μ. ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τοῦ τεμαχίου *c* Ὅταν τὰ τεμάχια τεθῶσιν οὕτω, τὸ ὄνομα ***Λέρος*** ἐν τῷ τεμαχίῳ *c* συμπίπτει ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ τῆς ἐπιγραφῆς μετὰ τοῦ ἀπεξεσμένου μέρους τοῦ κάτω πέρατος τοῦ τεμαχίου *b*.

Ὀφείλομεν νῦν νὰ ἐξετάσωμεν τὸν κατάλογον, ἵνα ἀνεύρωμεν κατὰ τίνα τάξιν ἦσαν διατεταγμένα τὰ διαμερίσματα. Ἐν τῇ βάσει τῆς πρώτης στήλης ὑπῆρχον τοὐλάχιστον 19 Ἰωνικὰ ὀνόματα. Ἐν τῇ κορυφῇ τῆς δευτέρας στήλης εὑρίσκομεν τοὐλάχιστον πέντε ἀκόμη Ἰωνικὰ ὀνόματα. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς δευτέρας στήλης ἦτο ὁ κατάλογος τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐν τῇ κορυφῇ τῆς τρίτης καὶ τελευταίας στήλης εὑρίσκομεν Θρᾳκικὰ ὀνόματα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Θρᾳκικὴ ἐπικεφαλὶς δὲν παρουσιάζεται ἐν τῇ κορυφῇ τῆς τρίτης στήλης, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Θρᾳκικὸς κατάλογος ἤρχετο παρὰ τὴν βάσιν τῆς δευτέρας στήλης.

Ὀνόματα ἐκ τοῦ διαμερίσματος τῶν νήσων δὲν διεσώθησαν, ἀλλὰ διὰ τῆς μεθόδου τοῦ ἀποκλεισμοῦ δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν ποῦ ἦσαν γεγραμμένα. Ὑποτεθείσθω πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι αἱ νῆσοι εἶχον καταγραφῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς δευτέρας στήλης καὶ ὅτι

1 Woodward, J.H.S. 1914, σ. 291 κέ.

2 Τὸ τεμάχιον c ἔχει περιθώριον διῆκον κατὰ μῆκος τοῦ χείλους τοῦ ὀπισθίου μέρους.

ἐχρειάζοντο 20 στίχους. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι ὁ ἐλάχιστος, πράγματι δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένωμεν πολὺ περισσοτέρους μετὰ τὴν ***ἀπόταξιν***, ἥτις ἐχαρακτήριζε τὴν φορολογικὴν τάξιν τοῦ ἔτους 425-4 καὶ ἥτις εἶναι προφανὴς δι' ὅλα τὰ ἄλλα διαμερίσματα ἐν τῇ φορολογίᾳ τοῦ 421. Κατὰ ταῦτα ἡ στήλη θὰ ὤφειλε νὰ ἀποτελεῖται ἐξ ἑπτὰ στίχων Ἰωνικῶν ὀνομάτων, εἴκοσι στίχων διὰ τὸν κατάλογον τῶν νήσων, ὁλοκλήρου τοῦ καταλόγου τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ ὁποῖος ὤφειλε νὰ καταλάβῃ τοὐλάχιστον 40 στίχους, καί τινων Θρᾳκικῶν ὀνομάτων κατὰ τὴν βάσιν. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην αἱ στῆλαι περιέχουσι ἑβδομήκοντα στίχους τοὐλάχιστον· ἐπειδὴ δὲ τὰ διαμερίσματα τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Θρᾴκης καταλαμβάνουσι πλέον τῆς μιᾶς στήλης ἑκάτερον, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν περὶ τοὺς ἑβδομήκοντα στίχους τοὐλάχιστον δι' ἕκαστον τῶν διαμερισμάτων τούτων. Ἐν ἄλλαις λέξεσι ὁ Θρᾳκικὸς κατάλογος εἶναι κατὰ τριάκοντα στίχους περίπου μακρότερος ἢ ὅσος ὑπῆρξε πρὸ τοῦ πολέμου. Ἐὰν δὲ συγκρίνωμεν αὐτὸν πρὸς τοὺς βραχεῖς καταλόγους, τοὺς ὁποίους παρεδέχθημεν διὰ τὰ νησιωτικὰ καὶ τὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διαμερίσματα, εἶναι προφανὴς ἀμέσως ἡ ἔλλειψις συμμετρίας. Πρὸς τούτοις, ἐὰν ἐπεκτείνωμεν τοὺς καταλόγους τούτους, ὥστε νὰ ἀντιστοιχῶσιν κατ' ἔκτασιν, αὐξάνομεν ἁπλῶς τὴν ἀσυμφωνίαν. Κατὰ ταῦτα εἶναι προφανές, ὅτι ὁ κατάλογος τῶν νήσων δὲν εὑρίσκετο ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ.

Ὑποτεθείσθω νῦν ὅτι ὁ φορολογικὸς κατάλογος τοῦ 421 ὡμοίαζε πρὸς τὴν φορολογικὴν τάξιν τοῦ 425 ἀρχόμενος καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ διαμερίσματος τῶν νήσων. Τοιαύτη τις διάταξις θὰ εἶχεν ἁπλῶς ἀποτέλεσμα τὴν σμίκρυνσιν τοῦ Ἰωνικοῦ καταλόγου· καὶ θὰ ἠδυνάμεθα μὲν νὰ ἐπιμηκύνωμεν τὸν κατάλογον τοῦ Ἑλλησπόντου, θὰ ἦτο δ' ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐπιμηκύνωμεν ἐπίσης καὶ τὸν Θρᾳκικόν· ἀλλ' οὗτος εἶναι ἤδη δυσαναλόγως μακρός. Ὁ νησιωτικὸς ἄρα κατάλογος δὲν κατελάμβανε πιθανῶς θέσιν ἐν ἀρχῇ.

Ὑπολείπεται μία μόνη θέσις διὰ τοῦτον κατὰ τὸ ἔσχατον πέρας τῆς τελευταίας στήλης, ἔνθα πρὸς οὐδὲν προσκρούει. Ὅταν ἔχωμεν Ἰωνικὸν κατάλογον ἐξ 75 ἢ 80 στίχων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἄνευ δυσχερείας κατάλογον τοῦ Ἑλλησπόντου ἐκ 50 στίχων, Θρᾳκικὸν τοῦ αὐτοῦ περίπου μήκους καὶ νησιωτικὸν κατάλογον ἐκ 30 ὀνομάτων περίπου. Ἐκτὸς τούτου, ἐπιμηκυνομένων ἢ βραχυνομένων τῶν στηλῶν, θὰ μετεβάλλοντο ὅλα τὰ διαμερίσματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξ ἴσου. Ὅτι δὲ οὗτος ὁ a priori συλλογισμὸς ἡμῶν εἶναι ὀρθός, ἀποδεικνύει αὐτὸς ὁ λίθος, καθόσον ὑπάρχει κενὸν ἐν τῷ στίχῳ 24 τοῦ Corpus ἐν τῇ στήλῃ τῶν ἀριθμητικῶν ψηφίων, ὅπερ φαίνεται δεξιὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ τεμαχίου ***b***. Τὰ ἀριθμητικὰ ταῦτα ψηφία ἀνήκουσιν εἰς τὴν τρίτην στήλην τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ ἀριθμητικὸν τοῦ στίχ. 23 εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἐν τῇ αὐτῇ εὐθείᾳ μετὰ τοῦ ***[Ἀ]λοπεκοννέσιοι*** καὶ τὸ ἀριθμητικὸν τοῦ στίχου 25 εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ εὐθείᾳ μετὰ τοῦ ὀνόματος ***Μαδύτιοι*** τοῦ τεμαχίου ***b***. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ἀριθμητικὸν ψηφίον τοῦ στίχου 23 τῆς τρίτης στήλης ἀνῆκεν εἰς ὄνομα καταλαμβάνον δύο στίχους θὰ εἶχε τεθῇ διχοτομηθὲν μεταξὺ τῶν στίχων 23 καὶ 24, οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὸν στίχον 23, ὅπως εἶναι νῦν. Ὑπάρχουσι δὲ τέσσαρα παραδείγματα τῆς

1 Ὅταν ἡ στήλη ἀναπαρασταθῇ, θὰ φανῇ ὅτι αἱ πλευραὶ τοῦ λίθου, καίπερ παράλληλοι δὲν εἶνε κάθετοι πρὸς τὴν κορυφήν. Ἡ δεξιὰ ἄνω γωνία τοῦ τεμαχίου a εἶναι ἀμβλεία οὕτως ὥστε ἡ πλευρὰ τοῦ λίθου ἀποκλίνει ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ δεξιοῦ πέρατος τῆς ἄνω πλευρᾶς ἀγομένης πρὸς αὐτὴν καθέτου κατὰ 0.004 μ. καθ' ἕκαστον διάστημα 0.250μ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι παράλληλοι πρὸς τὸ ἄνω πέρας τοῦ λίθου καὶ ἑπομένως οὐχὶ κάθετοι πρὸς τὰς πλευράς. Οὐχ' ἧττον ὅμως τὸ πλάτος τῆς στήλης εἶναι τὸ αὐτὸ δι' ἑκάστην στήλην ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τῆς βάσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀρχὴ ἑκάστου στίχου ἦτο τεθειμένη ὀλίγον ἔσω πρὸς δεξιὰ κάτωθεν τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπεράνω στίχου, οὕτως ὥστε ἡ ἀπόκλισις νὰ ἀνέρχηται εἰς 0.004 μ. ὁριζοντίως ἐν καθέτῳ διαστήματι 0.250 μ.

διατάξεως ταύτης τοῦ χώρου ἐν τῷ τεμαχίῳ *c*. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀπουσίαν ἀριθμητικοῦ ψηφίου ἐν τῷ στίχῳ 24 τῆς τρίτης στήλης, διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἓν ὄνομα κατελάμβανε ἐκεῖ δύο στίχους· ἐπειδὴ δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ὄνομα εἰς τὸν στίχον 24, ὀφείλομεν νὰ ἀνεύρωμεν λέξιν τινά, μὴ ἀπαιτοῦσαν ἀριθμητικὸν ψηφίον, τοὐτέστι ἐπικεφαλίδα διαμερίσματος.

Ἡ μόνη δὲ ἐπικεφαλὶς διαμερίσματος, ἥτις εἶναι δυνατὴ ἐνταῦθα εἶναι ἡ τοῦ νησιωτικοῦ καταλόγου. Τοιουτοτρόπως τὰ πορίσματα ἡμῶν ἐνισχύονται, ἀποκαθιστῶμεν δὲ τὴν λ. ***Νεσιοτικὸς*** ἐν τῷ στίχῳ 24 τῆς τρίτης στήλης.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ διεκόπτετο κατὰ τὴν βάσιν τοῦ τεμαχίου *c*, θὰ ἔχωμεν 28 στίχους διὰ τὸ νησιωτικὸν διαμέρισμα, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε ἐνδεχομένως νὰ προσθέσωμεν στίχους τινὰς ἀκόμη ἵνα πλησιάσωμεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸν φορολογικὸν κατάλογον τοῦ 425/4, ἔνθα ὁ νησιωτικὸς κατάλογος κατελάμβανε 36 στίχους. Δεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐσυνεχίζετο ἐπὶ πέντε ἀκόμη στίχους κάτωθεν τοῦ τεμαχίου *c*.

Ἄμεσον νῦν ἡμῶν ἔργον εἶναι, ὅπως ὑπολογίσωμεν τὸ μῆκος τοῦ χάσματος μεταξὺ τοῦ ἀνωτέρου καὶ τῶν δύο κατωτέρων μερῶν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐὰν παραδεχθῶμεν αὐθαιρέτως πεντήκοντα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν αὔξησιν τῶν ὑποτελῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῶν φορολογιῶν τοῦ 425/4 καὶ 421/0, ὀφείλομεν νὰ ἀναμένωμεν 60 περίπου Θρᾳκικὰ ὀνόματα καὶ τὸν αὐτὸν περίπου ἀριθμὸν διὰ τὸ διαμέρισμα τοῦ Ἑλλησπόντου. Θὰ εἴχομεν ἀνάγκην τοιουτοτρόπως 155 στίχων περίπου διὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους καταλόγους τῶν διαμερισμάτων· ἐπειδὴ δὲ κατὰ προσέγγισιν 10 στίχοι ἐν τῇ κορυφῇ τῆς δευτέρας στήλης κατελαμβάνοντο ὑπὸ Ἰωνικῶν ὀνομάτων θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν στήλας ἐξ 85 ἢ 90 στίχων, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὀνόματά τινα κατελάμβανον δύο στίχους. Ὁ Ἰωνικὸς κατάλογος κατὰ ταῦτα ὀφείλει νὰ καταλαμβάνῃ 100 στίχους. Οὗτοι δὲ εἶναι οἱ μέγιστοι δυνατοὶ ἀριθμοί· διότι ὁ οὕτω συντεθειμένος κατάλογος ἡμῶν θὰ ἦτο κατὰ πεντήκοντα περίπου στίχους μακρότερος παντὸς ἄλλου γνωστοῦ φορολογικοῦ καταλόγου. Ὅτι δ' ὅμως οὗτος ἦτο ὁπωσδήποτε μακρὸς κατάλογος εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀνομάτων παντὸς ἀντιπροσωπευομένου ἐν τοῖς σῳζομένοις τεμαχίοις διαμερίσματος, ἅτινα δὲν ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς προπολεμικοῖς καταλόγοις. Τὸ νησιωτικὸν διαμέρισμα περιελάμβανε κατὰ τὴν σμικροτάτην αὐτοῦ ἔκτασιν πέντε περίπου ὑποτελεῖς περισσοτέρους ἢ ὅσους περιελάμβανε πρὸ τῆς ἀναδιοργανώσεως αὐτοῦ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου. Οὐδὲ ἔχομεν συμπεριλάβει εἰς τὸν ὑπολογισμὸν ἡμῶν τὰ νησιωτικὰ ὀνόματα τὰ εὑρισκόμενα ἔν τινι παραρτήματι, γεγραμμένῳ ὄπισθεν τοῦ τεμαχίου a.

Ἐὰν ὑπῆρχον μόνον περὶ τοὺς 70 στίχ. ἐν μιᾷ στήλῃ, θὰ εἴχομεν 65 ἕως 70 ὀνόματα ἐν τῷ **Ἰωνικῷ** καταλόγῳ, καὶ διὰ τὰ τρία τελευταῖα διαμερίσματα θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο 130 περίπου στίχοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ νησιωτικὸς κατάλογος θὰ κατελάμβανε περὶ τοὺς 30. Θὰ εἴχομεν τοιουτοτρόπως δέκα στίχους περίπου διὰ τὸν Θρᾳκικὸν κατάλογον κατὰ τὴν βάσιν τῆς δευτέρας στήλης καὶ 40 περίπου στίχους ἐν τῇ κορυφῇ τῆς τρίτης στήλης. Πεντήκοντα στίχοι ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ ἀφέθησαν διὰ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἕκαστον διαμέρισμα θὰ ἐδείκνυε αὔξησιν τῶν πρὸ τοῦ πολέμου καταλόγων, ἡ αὔξησις δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ὅσον δικαιούμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νέων καὶ τῶν διστίχων ὀνομάτων, παλαιῶν τε καὶ νέων.

Πέραν τούτου δυσκόλως δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν διὰ τῶν ὑπολογισμῶν ἡμῶν

Κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ἄρα τοῦ λίθου, ὀφείλομεν νὰ ἀφήσωμεν χάσμα ἐξ 25 ἢ 30 στίχων ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ ἄνωθεν τοῦ τεμαχίου *b*. Ἀκριβέστεροι δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα, διότι ὁ λίθος δὲν εἶναι ἀκέραιος κάτω. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐξηκολούθει περισσότερον ἢ στίχους τινὰς μόνον κάτωθεν τοῦ σῳζομένου πέρατος τοῦ τεμαχίου *c*.

Τὰ ἑπόμενα μικροτέρας σημασίας σημεῖα ὀφείλουσι νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐπιγραφῆς [1]. Ἐν τῷ εἰσαγωγικῷ κειμένῳ, ἡ συμπλήρωσις ἡμῶν ἀπαιτεῖ 13, οὐχὶ 15 γράμματα μεταξὺ τοῦ ***ἐ̄σαν*** καὶ ***ϑ]εν*** ἐν τῷ στίχῳ 3. Ἐν στίχ. 4 θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι 26, οὐχὶ 28, γράμματα μεταξὺ τοῦ —***[ιεὺς*** καὶ —***α]ρχίδες***. Ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου 5,31 οὐχὶ 33 γράμματα ἔχουσιν ἀπολεσθῆ. Ἐν τῷ στίχῳ 6, πρέπει νὰ συμπληρωθῶσι 31 γράμματα, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ***hοῖς***. Ὁ στίχος 8 ὀφείλει νὰ παραλειφθῇ, τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ ὀφείλουσι νὰ καταλάβωσι τό τε Ἰωνικὸν εἰσαγωγικὸν κείμενον καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ στίχου 9 τῆς δευτέρας καὶ τρίτης στήλης.

Ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ τὰ ἀριθμητικὰ ψηφία τῶν στίχων 22, 28, 31 καὶ 33 ὀφείλουσι νὰ τεθῶσι χαμηλότερον κατὰ ἥμισυν στίχον ἕκαστον οὕτως ὥστε νὰ καταλαμβάνωσι θέσιν μεσάζουσαν ἀπέναντι τῶν ἀντιστοιχούντων διστίχων ὀνομάτων. Τὰ ἀριθμητικὰ ψηφία τοῦ στίχου 37 ἀνήκουσιν εἰς τὸν στίχον 36.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ ὀφείλουσι νὰ σημειωθῶσι τὰ ἑπόμενα: Δύο στίχους ἄνωθεν τοῦ —***οι*** τοῦ στίχου 18 εὑρίσκομεν ἓν ἰῶτα ἐν τῷ διαστήματι τοῦ ἑνδεκάτου γράμματος. Τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ συμπληρωθῇ ἐνταῦθα εἶναι εἴτε ***ͰαρπαγιανοΙ*** ἢ ***Λαμφσακενοί***. Ἐν τῷ στίχῳ 25, τὸ σημεῖον τοῦ ὀβολοῦ εἶναι ὀρθῶς τεθειμένον ὡς τελικὸν ψηφίον τοῦ [ΔΔΔ⊢⊢⊢I]I, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ συμπληρωθῇ ἐνταῦθα. Ἐν στίχῳ 26 ὑπάρχει ἀκριβῶς χῶρος διὰ Γ⊢⊢⊢II, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κανονικὴ δεκάτη τοῦ ***Παλαιπερκόσιοι***. Ἐν τῷ 29ῳ δὲν δύνανται νὰ τεθῶσι πλείονα τῶν δύο ἀριθμητικῶν ψηφίων διὰ τὴν δεκάτην τῆς Καλχηδόνος. Ἐκ τοῦ φόρου τῶν ***Δαυνιοτειχιτῶν*** διεσώθη μία κατακόρυφος κεραία ἐν τῷ στίχῳ 30. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶναι προφανῶς μέρος τι τοῦ Η καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει χῶρος μόνον δι' ἓν ψηφίον ἀριστερὰ αὐτοῦ συμπληροῦμεν [Η]Η μετὰ πολλῆς πιθανότητος. Ἐν IG. I ², 218, ὁ φόρος ἦτο 266 ²/₃, δραχμαί, εἰ καὶ προηγουμένως ἐπλήρωνον μόνον 16 ²/₃ δραχμάς.

Ἐν στίχῳ 31 ὑπάρχει χῶρος διὰ δύο ἀριθμητικὰ ψηφία ἐν τῇ φορολογίᾳ τῶν ***Διδυμοτειχιτῶν***. Ἐπειδὴ δὲ ὁ φόρος αὐτῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ πρὸ τοῦ 425-4 φορολογικῇ τάξει IG I ², 218 ἦτο 16 ²/₃ δραχμαί, δὲν ἔχομεν τὰ μέσα νὰ εἴπωμεν τίς συμπλήρωσις ἁρμόζει ἐνταῦθα. Ἐν τῷ στίχῳ 33 ὁ λίθος παρέχει ***Σερι***--, ὅπερ δύναται νὰ συμπληρωθῇ εἰς ***Σερι[οτειχῖται]*** [2]. Ὁ φόρος αὐτῶν εἶναι ἄγνωστος, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ καταλαμβάνῃ πλέον τῶν τριῶν θέσεων. Ἐν τῷ στίχῳ 34 ***Βέσβικος*** [3] θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ ἀντὶ τοῦ ***Βερύσιοι***. Δὲν ὑπάρχει λόγος ἵνα προτιμηθῇ τὸ ἓν τοῦ ἑτέρου.

(Ἡ ἡμετέρα μεταγραφὴ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τῆς ἑπομένης σελίδος).

Allen Brown West.
Benjamin D. Meritt.

1 Ἐν τῇ μνείᾳ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στίχων ἀκολουθοῦμεν τῇ ἀριθμήσει τοῦ Corpus.

2 A. J. A. 1925, 63.

3 Περὶ τῆς ὀρθογραφίας πρβ. IG I². 214. ***Βερύσιοι*** δὲν εὑρίσκεται ἐν φορολογικῷ καταλόγῳ μετὰ τὸ 446-5, IG I², 199, εἰ καὶ δύναται νὰ ἀποκατασταθῇ ἐν τῇ φορολογικῇ τάξει τοῦ 425-4, IG I², 63, στίχος 155.

ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ IG I² 220

[Θ ε] ο ι

[Ἐπὶ τε̃ς βολε̃ς hε̃ι Μενεκλε̃ς πρõτος ἐγρ]αμμάτευε· ε̃ρχε δὲ Ἀθεναίοις Ἀριστίον

13

[hελλενοτομίαι ε̃σαν . . . . θ]εν, hεδύλος Φιλαίδες, Πραχσίβο[λ]ος Παιαν-

26

[ιεύς, ... α]ρχίδες Κεφαλε̃θεν, Ἐργαμένες Ἀχαρνεύς,

31

[. . . . .]ς, Ἀριστοκράτες Φαλερεύς, Ἀριστοτέλες

[- - - - hοῖς - - - - - - - - ε]ύς ἐγραμμάτευε· ἐπὶ τε̃ς τετάρτες καὶ τριạ-

[κοστε̃ς ἀρχε̃ς τοῖς τριάκοντα ἀπέφενα]ν τὲν ἀπαρχὲν τε̃ι θεõι μνᾶν ἀπὸ τõ ταλάν[το].

[Ἰονικός]	- - - -	*Ἐλαιέα παρὰ*	Δ⊢⊢ ⊢II	*Τριποαί*
- - - - - - - - - -		*[Μ]ύριναν*	Δ⊢⊢⊢II	*Σίνος*
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Κυ]μαῖοι*	ΔΓ	*Πράσσιλος*
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Κα]ύνιοι*	Δ	*Καμακαί*
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Π]ασανδε̃ς*	⊢III[I]	*Σαρ[ταῖοι]*
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Κα]ρβασυανδε̃ς*	Χ	- - - - - -
- - - - - - - - - -		*[πα]ρὰ Καῦ[νον]*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -		- - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	(Χάσμα 5 τὸ πολὺ στίχων)		- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -			- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	*[hελλεσπόντιος]*		- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -			- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	(Χάσμα 20-25 στίχων)		- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - - - - - - - -		- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*. . . . . ι*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*. . . . . . . οι*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*[. . . . . ε]νοί*	Η - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Σέστι]οι*	𐅄̣ - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Χερρ]ονεσῖται*	Η - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -		*[ἀπ᾽] Ἀγορᾶς*	𐅄̣	- - - - - -
- - - - - - - - - -	- - - -	*[Ἀ]λοπεκοννέσιοι*	𐅄	- - - - - -
- - - - - - - - - -	- - - -	*Σιγειε̃ς*		*[Νεσιοτικός̣]*
- - - - - - - - - -	[ΔΔΔ⊢⊢⊢]I	*Μαδύτιοι*	Η	- - - - - -
- - - - - - - - - -	- - - -	*Παλαιπερκόσιοι*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*Ἐλαιόσιοι*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -		*ἐκ Χερρονέσο*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	- - - -	*Καλχεδόνιοι*	- - - - - - - - - -	
- - - - - - - - - -	[Η]Ḥ	*Δαυνιοτειχ[ῖται]*	- - - - - - - - - -	

7 5 26

60	- - - - - - - - - -		- - - -	**Διδυμοτε[ιχῖται]**	- - - - - - - - - -
	Η	- - - - - -	[𐅄Δ]ΓͰ.ΙΙΙ	**Σόμβια**	- - - - - - - - - -
	ΔΓͰ ΙΙ[ΙΙ]- - - - -		- - - -	**Σερι[οτειχῖται]**	- - - - - - - - - -
		Μι[λέσιοι]	- - - -	**Βε** - - - -	- - - - - - - - - -
	Χ	**Αἐρ[ος]**	(35) (ἀπεξεσμένον)	- - - - - -	- - - - - - - - - -
20) 65		**Τειχ[ιοσσα]**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
	ͰΗΗ	**Ἰασε͂ς**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
	[Δ]ΓͰΙΙΙΙ	**Μύνδι[οι παρὰ]**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
		Τέρμερα	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
	[Γ]ͰͰͰΙΙ	**Κολοφόν[ιοι]**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
(25) 70	ΔΔΔͰͰͰΙΙ	**Νότιον**			- - - - - - - - - -
	ΓͰͰͰΙΙ	**Διοσιρῖτ[αι]**			- - - - - - - - - -
	Χ𐅅	**Λίνδιοι**		**[Θράικιος]**	- - - - - - - - - -
	Η	**Πεδιε͂ς**			- - - - - - - - - -
		ἐλ Λίνδ[οι]			- - - - - - - - - -
(30) 75	𐅅	**Ἰελύσ[ιοι]**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
	ΗΗ	**Διάκ[ριοι]**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
		ἐρ Ῥ[όδοι]	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
	Η	**Β[ρικινδάριοι]**	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
		[ἐρ Ῥόδοι]	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
(35) 80	ΗΗ	- - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -
	.ΔΔ	- - - - - - -	- - - -	- - - - - -	- - - - - - - - - -

(Πιθανῶς ἡ ἐπιγραφὴ ἐξηκολούθει κατωτέρω ἐπί τινας ἀκόμη στίχους).

("Οπισθεν)

[πόλ]ες αἵδε στρατιᾶι
μισθὸν ἐτέλεσαν
ΗΗ **Ἐφαιστιε͂ς**
Η **Ἴμβριοι**
ΓͰͰͰΙΙ **Μυριναῖοι**
(κενὸν)
»
»
»
[· · · · · · · · · · · · · · ·]ιαν
(χάσμα)

Σημ. Οἱ ἐν παρενθέσει ἀριθμοὶ εἶναι οἱ τοῦ Corpus.

A. B. W.
B. D. M.

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΞΑΣ

ΥΠΟ ADOLF WILHELM

1. Ἐν τῷ συνταχθέντι ὑπ' αὐτῆς χρησίμῳ καταλόγῳ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ἀποκειμένων ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν Annuario IV-V 55 ἑπ. ἡ Ἰταλὶς ἀρχαιολόγος Bruna Tamaro ἐδημοσίευσεν ἐν σ. 59 ὑπ' ἀρ. 52 ἐπιγραφὴν εἰσέτι ἀνέκδοτον: «Basa di statua votiva (copia del Dr. Viale) con caratteri del I secolo a. C.»

ΝΗΙΠΟΛΙΑΔΙΑΝΕΘΗΚΕ
ΚΙΝΟΚΑΙΗΓΥΝΗΚΑΙΟΙΠΑΙΔΕΣ

ΟΡΩΝΘΕΑΕΡΓΑΝΗΕΥ ΑΜΕΝΟΣΣΟΙ
ΝΗΣ / ΤΗΣΟΝΑΓΑΛΜΑΤΟΔΕ

Μεταγραφὴ διὰ κοινῶν χαρακτήρων καὶ ἐξήγησις ἐλλείπουσι, σημειοῦται δὲ μόνον ὅτι ἡ γραφὴ εἶνε τοῦ πρώτου πρὸ Χρ. αἰῶνος, πρὸς ταύτην δὲ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῆς ἐπιγραφῆς συμφωνοῦσι καὶ οἱ τύποι, διὰ τῶν ὁποίων ἡ σοφὴ ἀρχαιολόγος παρέστησε τὸ ἀντίγραφον τοῦ κ. Viale. Ἡ χρονολογικὴ κατάταξις ὅμως αὕτη ἐλέγχεται ἐσφαλμένη διὰ τῆς ἐν στ. 2 γραφῆς ΚΙΝΟ. Προφανῶς γὰρ τὰ γράμματα ταῦτα ἀποτελοῦσι τέλος γενικῆς ὀνόματος καὶ δὴ τοῦ πατρωνυμικοῦ τοῦ ἀναθέσαντος τὸ ἀνάθεμα. Ἡ δὲ γραφὴ αὕτη τῆς διφθόγγου ΟΥ διὰ τοῦ ἁπλοῦ γράμματος Ο ἀπαντᾷ μὲν καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ τετάρτου αἰῶνος πρὸ Χρ. (πρβ. W. Lademann, De titulis atticis quaestiones orthographicae et grammaticae, Diss. Basil. 1915 p. 115· Β. Λεονάρδος Ἀρχ. Ἐφ. 1917 σ. 231. 1918 σ. 77. 1923 σ. 37 ἑπ.· E. Nachmanson, AM 1908 σ. 203, ἀλλ' ὀρθῶς θεωρεῖται γενικῶς ὡς τεκμήριον προελεύσεως ἐκ χρόνων μὴ νεωτέρων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος τούτου, πρβ. Meisterhans-Schwyzer, Gr. d. att. Inschr.[3] σ. 26. Ἑπομένως, ἐὰν πράγματι παρέχῃ ὁ λίθος τὴν γραφὴν ταύτην, ἡ ἐπιγραφὴ οὐδαμῶς δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν πρῶτον αἰῶνα πρὸ Χρ.· οὐδεὶς ὅμως λόγος ὑπάρχει νὰ διστάσωμεν περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ χωρίου τούτου. Ἐν ἄλλῳ δὲ χωρίῳ τὸ ἀντίγραφον τοῦ κ. Viale δὲν φαίνεται πιστόν. Οἱ στ. 1 καὶ 2 ἀριδήλως περιέχουσιν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένην, οἱ δὲ στ. 3 καὶ 4 ἀποτελοῦσιν ἐλεγειακὸν δίστιχον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἀναθέσας ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν ὅσα ἐν τοῖς προηγουμένοις δυσὶ στίχοις ἐδήλωσεν ἐν πεζῷ λόγῳ, ὅτι δηλαδὴ ἔστησε τὸ ἄγαλμα τόδε τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Ἐργάνῃ· πρὸς ταύτην δὲ καὶ ἀπευθύνει ἐν τῷ ἐμμέτρῳ μέρει τῆς ἐπιγραφῆς τὸν λόγον δηλῶν ὅτι ἔστησε τὸ ἄγαλμα ***εὐξάμενός σοι.*** Τὰ ἐν στ. 4 μετὰ τὸ ΝΗΣ ἀντιγεγραμμένα γράμματα / ΤΗΣΟΝ ἀποτελοῦσι λοιπὸν ἐξ ἅπαντος τὸ ἀπαιτούμενον ῥῆμα ***στῆσεν,*** τὸ δὲ ΝΗΣ δέον νὰ εἶνε τὸ τέλος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ ἀναθέσαντος ὅσπερ καλεῖται ἐν στ. 2

υἱὸς τοῦ -ΚΙΝΟ, δηλαδὴ π. χ. [Γλαυ]κίνο, [Καρ]κίνο, [Λυ]κίνο, [Μι]κίνο, [Φυρ]κίνο· τὸ δὲ ὄνομα ὑποθετέον ὅτι εἶνε ἓν τῶν πολλῶν εἰς γένης, μένης, σθένης ἢ καὶ φάνης ληγόντων

Εἰς τοιαύτας περὶ τῆς ἐπιγραφῆς εἰκασίας προήχθην, ὅτε πρῶτον πρὸ καιροῦ ἱκανοῦ περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου ἐν Βιέννῃ τὸ δημοσίευμα τῆς Bruna Tamaro· τὸ νῦν δὲ τυχὼν νὰ ἐξετάσω τὸν λίθον αὐτοπροσώπως δικαιολογοῦμαι, νομίζω, ἐκθέτων περὶ αὐτοῦ ὅσα δὲν ἤθελον νὰ ἐκθέσω πρὶν ἢ ἴδω τὸν λίθον, εἰ καὶ αἱ εἰκασίαι ἐκεῖναί μοι εἶχον ἤδη ὑποδείξει συμπληρώσεις λίαν πιθανάς τῶν τε μὴ ἐμμέτρων στίχων καὶ τῶν ἐμμέτρων.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ βάσεως λευκοῦ μαρμάρου, ἐχούσης ὕψ. 0,26, μῆκ. 0,54, πάχ. 0,82, κολοβῆς ἀριστερόθεν· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὑπάρχουσι δύο κοιλώματα ἀνωμάλου περιγράμματος, ἔχοντα μῆκ. 0,23-25, πλάτ. 0,165, πρὸς ἔνθεσιν τῶν ποδῶν τοῦ ἀγάλματος, δεξιόθεν δὲ εὑρίσκεται ἄλλο κυκλοτερὲς κοίλωμα μήκ. 0,055, πλάτ. 0,05, ἀπέχον, ὅπως καὶ τὸ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, 0,33 ἀπὸ τῆς πρόσθεν ἐπιφανείας τοῦ λίθου· ὅμοιον κοίλωμα ὑπάρχει π. χ. καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως IG V 2, 297 Hermes 1919 σ. 104 ἑπ., πρβ. καὶ Anzeiger d. Wien. Akad, ph. h. Kl. 1921 σ. 79.

Τὰ δὲ γράμματα, ὧν τὸ σχῆμα δὲν ἀπεδόθη πιστῶς ἐν τῷ Annuario, εἶνε πραγματικῶς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ τετάρτου πρὸ Χρ. αἰῶνος, εἰς ὅ, ὡς εἶπον ἤδη ἀνωτέρω, ἀνάγει ἡμᾶς καὶ ἡ ἐν στ. 2 σαφεστάτη γραφὴ ΚΙΝΟ. Τὸ δὲ ἀντίγραφον σφάλλεται οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ ἐν στ. 4, ὅπου ὁ λίθος ἀντὶ τοῦ /ΤΗΣΟΝ παρέχει τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἤδη μαντευθὲν ΣΤΗΣΕΝ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στ. 3, ὅπου ὁ λίθος ἀντὶ ΟΡΩΝ ἔχει σαφέστατα ΩΡΩΝ.

Τοῦ δὲ πρὸ τῆς λέξεως ***στῆσεν*** κυρίου ὀνόματος μόνον τὸ τέλος ΝΗΣ διακρίνεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου, τὸ δὲ προηγούμενον γράμμα κατ' ἐπανειλημμένην ἐξέτασιν μοὶ ἐφάνη μᾶλλον Ε παρὰ Α· τοῦ δὲ ἐν ἀρχῇ πρὸ τῶν δύο συλλαβῶν -ένης γράμματος ὁ ἀπογευματινὸς ἥλιος ἐφαίνετο ὑποδεικνύων ἀμυδρὰ ἴχνη δυνάμενα νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς δεύτερον μέρος ἑνὸς Μ. Πιθανῶς λοιπὸν τὸ κολοβὸν ὄνομα ἦτο ἓν τῶν εἰς μένης ληγόντων. Ἤδη δὲ ὑποβάλλω τό τε ἐμὸν ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὴν διὰ κοινῶν γραμμάτων μεταγραφὴν αὐτῆς μετὰ τῶν πιθανῶν συμπληρώσεων.

ΝΗΙΠΟΛΙΑΔΙΑΝΕΘΗΚΕ
<ΙΝΟΚΑΙΗΓΥΝΗΚΑΙΟΙΠΑΙΔΕΣ

ΩΡΩΝΘΕΑΕΡΓΑΝΗΕΥΞΑΜΕΝΟΣΣΟΙ
ΝΗΣΣΤΗΣΕΝΑΓΑΛΜΑΤΟΔΕ

[Ἀθηναίαι (ἢ Ἀθηνᾶι) Ἐργά]νηι Πολιάδι ἀνέθηκε
[π. χ. Δεινομένης Λυ]κίνο καὶ ἡ γυνὴ καὶ οἱ παῖδες.
[Σῶν δεκάτην δ]ώρων, θεὰ Ἐργάνη, εὐξάμενός σοι
[καλὸν Δεινομέ]νης στῆσεν ἄγαλμα τόδε.

Περὶ τῶν τύπων Ἀθηναία καὶ Ἀθηνᾶ πρβ. Meisterhans - Schwyzer, Gr. d. att. Inschr.[3] σ. 31, περὶ τοιούτων δεκατῶν Hans Beer, Ἀπαρχὴ und verwandte Ausdrücke in griechischen Weihinschriften (Würzburg 1914). Περὶ δὲ Ἀθηνᾶς Ἐργάνης ἐπραγματεύθησαν C. Robert, Hermes XXII 135 ἑ.· W. Dörpfeld, AM XIV 304 ἑπ.· L. R. Farnell, The cults of the greek states I 314 κἑ. 409 f.· U. v. Wilamowitz ἐν τῇ θαυμασίᾳ περὶ Ἀθηνᾶς δια-

τριβῇ Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1921 σ. 962 ἑπ.· ὅτι δὲ ἡ Ἀθηνᾶ ἀρχικῶς ἦτο θεὰ τῶν κεραμέων ἐξηγούμενος τὸ ὄνομα αὐτῆς πρὸ ὀλίγου ὑπέδειξεν ὁ P. Kretschmer ἐν πάνυ ἀξιολόγῳ διατριβῇ Glotta XI 282 ἑπ. Ὀρθῶς ἤδη ὁ Robert καὶ ὁ Dörpfeld ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ὅτι, ἐπειδὴ ἀναθήματα, ἀνατεθέντα τῇ Ἀθηνᾷ Ἐργάνῃ, ἀνέκειντο ἐν τῷ τῆς Πολιάδος τεμένει, ἡ Πολιὰς ἐλατρεύετο καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἐργάνης· λέγεται δὲ καὶ **ἐργοπόνος** ἐν ἐπιγράμματι IG III 1330· ἐν δὲ ταῖς Ἐρυθραῖς τῆς Ἰωνίας κατὰ Παυσ. VII 5,9 ***ἦν Ἀθηνᾶς Πολιάδος ναὸς καὶ ἄγαλμα ξύλου μεγέθει μέγα καθήμενόν τε ἐπὶ θρόνου καὶ ἠλακάτην ἐν ἑκατέρᾳ τῶν χειρῶν ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πόλον· τοῦτο Ἐνδοίου τέχνην καὶ ἄλλοις ἐτεκμαιρόμεθα εἶναι καὶ ἐς τὴν ἐργασίαν ὁρῶντες*** κτλ. Ἐὰν δὲ ὁ Robert, ἀρνούμενος διὰ τὸν ἕκτον πρὸ Χρ. αἰῶνα τὴν ὕπαρξιν ἰδιαιτέρου ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν τεμένους τῆς Ἀθηνᾶς Ἐργάνης, ἐπεφυλάττετο ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου νὰ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ὑστέρων χρόνων λέγων: Ein besonderes Heiligtum der Ergane hat im sechsten Jahrhundert sicherlich nicht existiert, ob es später existiert hat, mag dahingestellt sein, ὁ Dörpfeld ἤδη παρετήρησεν, ὅτι ἱερὸν Ἐργάνης Ἀθηνᾶς κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ τῆς Πολιάδος τεμένους καὶ ἱεροῦ οὐδέποτε ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως· ἡ δὲ ἐπιγραφὴ ἡ νῦν ὑπ' ἐμοῦ συμπληρωθεῖσα ἐπιβεβαιοῖ τὸ συμπέρασμα τοῦτο, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ ἡ θεὰ ἡ κατέχουσα τὴν ἀκρόπολιν φέρει ἐπισήμως τὸ ὄνομα ***Ἀθηναία Ἐργάνη Πολιάς. Θεὰ*** δὲ ***Ἐργάνη*** καλεῖται ἔν τε τῇ ἐμμέτρῳ προσθήκῃ τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς καὶ ἐν ἄλλῳ ποιήματι IG II 1434, ἐν ᾧ μάλιστα τὸ ***θεὰ Ἐργάνη*** κατέχει τὴν αὐτὴν ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ στίχῳ θέσιν.

Τέλος σημειωτέον ὅτι τὸ ἐν IG XII 5,217 (GDI 5439) ἐκ Πάρου ἐπίγραμμα, ἐν ᾧ αὐτὴ ἡ θεὰ ἡ διὰ τοῦ ἀγάλματος, ὅπως φαίνεται, παριστανομένη λαμβάνει τὸν λόγον, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ τε ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιγράμματος τούτου καὶ ἄλλων ἐπιγραμμάτων πιθανῶς συμπληροῦται ὧδε:

[Εὐξ]άμενος μοι Πρωτ[όμαχος τόδ' ἄγαλμ' ἀνέθηκεν]
[Ε]ὐάνθεος υἱὸς παρ[θένωι Ἀρτέμιδι].

2. Ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1907 σ. 215 οἱ κκ. Νικήτας Δ. Χαβιαρᾶς καὶ Μιχαὴλ Δ. Χαβιαρᾶς ἐδημοσίευσαν ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 11 δύο ἐκ Θυσσανοῦντος τῆς Περαίας τῶν Ῥοδίων τεμάχια ἐμμέτρων ἐπιγραφῶν, ἅτινα, ὅπως εἶδεν ὁ κ. Βασίλειος Λεονάρδος (σ. 216), ἀποτελοῦσιν, ἐὰν προτάξωμεν τὸ ὑπ' ἀρ. 11 τεμάχιον, ἓν τετράστιχον ἐλεγεῖον:

ΓΑΤΡΙΤΕΔΑΜΟ	ΕΤΑΓΕΝΕΣΗΔΕΣΟΙΑΥ
ΕΣΦΑΟΣΑΜΑΙ	ΤΟΝΥΓΕΡΘΕΝΛΛΟΣ
ΥΜΕΤΕΡΩΙΙΝΑ	ΝΕΙΟΔΕΚΟΣΜΟΣΟΓΙ
ΕΙΣΩΡΑΣ\ΙΙ	ΜΕΝΩΝΤΕΛΕΘΟΙ

Τοῦ προτέρου ἐλεγειακοῦ διστίχου ὁ φίλος κ. Λεονάρδος ἐπρότεινε τὴν ἑξῆς ἀνάγνωσιν:

Πατρί τε Δαμο[λέοντι (;), Μ]ετάγενες, ἠδέ σοι αὐ[τῶι]
ἐς φάος ἀμά[τιον; —]τον ὕπερθεν ἁλός,

παρατηρῶν ὅτι «ἐν στ. 1 δύναται ἴσως χάριν τοῦ μέτρου νὰ γραφῇ καὶ ***Ἀρ]ετάγενες***, ἐν δὲ στ. 2 ἴσως καὶ ***ἄμα[σας***—] ἢ ***ἄμα[τον*** ἢ ***ἄμαι[θον]***»· ἐν δὲ ΑΕ 1908 σ. 317 προσέθεσεν

ὅτι «παρελείφθη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπ' ἴσης εὐτέκμαρτον ***Δαμο[τίωνι,*** ὃ καὶ κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου ἴχνος ἴσως πιθανώτερον τοῦ ***Δαμο[λέοντι]***».

Ἐν τούτοις εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ ἐξήγησις καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν σῳζομένων μερῶν τοῦ ἐπιγράμματος καθίσταται δύσκολος κυρίως διὰ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ στ. 2 ἀναγνωσθεισῶν λέξεων ***ἐς φάος.*** Πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ οἰκοδομήματος ***ὕπερθεν ἀλὸς*** ᾠκοδομημένου ὑπό τινος, τοῦ Μεταγένους δηλαδή, ἵνα ***κόσμος τελέθοι εἰς ὥρας,*** πρβ. τὸ ἐξ Ἴμβρου ἐπίγραμμα IG XII 8, 67:

> ***Κήρυκι ἀθανάτων Ἑρμῆι στῆσάμ με Ἀγοραίωι,***
> ***σοὶ μέν, ἄναξ, δῶρον, κόσμον δὲ αὐτοῖσι τιθέντες***
> ***αὐτοκασίγνητοι παῖδες πατρὸς ἐξ Ἀγασίππου.***

Ἀλλὰ λέξις ὑποδεικνύουσα περὶ τίνος πρόκειται ἐν τοῖς δύο πρώτοις στίχοις δὲν εὑρίσκεται, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἐν στ. 2 ***-τον*** εἶνε τὸ τέλος μιᾶς τοιαύτης λέξεως· οὐδεμία δὲ λέξις κατάλληλος ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ λήγουσα εἰς ***-τος*** ἢ ***-τον*** προσφέρεται. Λείπει ὅμως καὶ τὸ ῥῆμα, ὅπερ εἶνε ἀδύνατον νὰ λείπῃ, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ λόγος ἀποτείνεται εἰς τὸν ἐν στ. 1 ἀναφερόμενον διὰ κλητικῆς ***[Μ]εταγένη***· ἄλλου δὲ εἴδους εἶνε τὰ ἐπιγράμματα μεταγενεστέρων χρόνων, ἐν οἷς ἐνίοτε, ὅπως ἔδειξα ἐν Anatolian Studies presented to Sir W. M. Ramsay σ. 432 ἑπ., παραλείπεται τὸ ῥῆμα κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένων τιμητικῶν ἐπιγραφῶν. Τὸ ζητούμενον ῥῆμα δὲν δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν εἰ μὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ στ. 2, λέξις δὲ ὑποδεικνύουσα τὸ περὶ οὗ πρόκειται οἰκοδόμημα ἔχει θέσιν μόνον ἐν τῷ προτέρῳ μέρει τοῦ πενταμέτρου τούτου, ἐπειδὴ τὸ ***-τον*** δὲν φαίνεται κατάλληλον πρὸς τοιαύτην χρῆσιν. Ἀμφιβάλλων ὡς ἐκ τοιούτων σκέψεων περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἀναγνώσεως τῶν λέξεων ***ἐς φάος αμα*** πρῶτον μὲν ἐχώρισα ταύτας κατ' ἄλλον τρόπον, δηλαδὴ ***εσφαο σᾶμα,*** ἔπειτα δὲ ἐν τῷ ***εσφαο*** ἀνεγνώρισα ***ἔσσαο*** Τοῦτο δὲ πράγματι ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ λίθου· διότι ἡ μόνη σημείωσις, ἣν οἱ ἐκδόται προσέθεσαν εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ ὑπ' ἀρ. 11 τεμαχίου λέγει ῥητῶς· «ὁ χαράκτης ἀντὶ τοῦ Φ τῆς λέξεως ΦΑΟΣ ἐχάραξε πρῶτον Σ, ὅπερ ἔπειτα διώρθωσε». Κατ' ἐμὲ λοιπὸν τοὐναντίον ἔχει συμβῆ· ὁ χαράκτης πρῶτον ἀντὶ τοῦ δευτέρου Σ τῆς λέξεως ***ἔσσαο*** ἐχάραξε Φ, ἔπειτα δὲ ἀντὶ τοῦ Φ διόρθωσε Σ. Οὕτως ἐχούσης τῆς ἀρχῆς τοῦ στ 2, τὸ ἐπίγραμμα συμπληροῦται εὐκολώτατα ὡς ἑξῆς:

> ***Πατρί τε Δαμο[τίωνι, Μ]ετάγενες, ἠδέ σοι αὐ[τῶι]***
> ***ἔσσαο σᾶμα [τόδε τυκ]τὸν ὕπερθεν ἀλὸς,***
> ***ὑμετέρωι ἵνα [παντὶ γέ]νει ὅδε κόσμος ὀπί[σω]***
> ***εἰς ὥρας [ἀνδρῶν πευθο]μένων τελέθοι.***

Ἐν τῷ ὀνόματι ***Μ]ετάγενες,*** ἂν ὀρθῶς τοῦτο συνεπληρώθη, τὸ βραχὺ ἄλφα ἐλήφθη ὡς μακρόν· πρβ. W. Schulze, Quaestiones epicae σ. 8. Ὡς πρὸς τὸ ***[τυκ]τὸν*** πρβ. ***τυκτῷ ὑπὸ τύμβῳ*** J. G. Milne, Catal. gén. des ant. égypt. du Musée du Caire, Greek inscriptions, p. 64 n. 9222 στ. 2· ὡς πρὸς τὸ ***ὅδε κόσμος*** Kühner - Gerth, Griechische Grammatik, Satzlehre[3] I 76· ὡς πρὸς τὸ ***εἰς ὥρας*** Anth. Pal. VII 47, XI 238 καὶ Πλάτωνος ἐπιστ. VII p. 346c· διὰ δὲ τὸ ***ἀνδρῶν πευθομένων*** ἴδε Inschriften von Olympia 170 καὶ Anth. Pal. IX 584 στ. 2. Τὸ ἐπίγραμμα φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν τέταρτον πρὸ Χρ. αἰῶνα.

Ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ ὁμοιότης, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου καὶ ἄλλου δημοσιευθέντος ὑπὸ Ch. Diehl καὶ G. Cousin BCH X 424 ἀρ. 1, προερχομένου δὲ ἐκ Κεδρεῶν τῆς Καρίας, πόλεως γείτονος τοῦ Θυσσανοῦντος, ὅπου ***ὕπερθεν ἁλὸς*** εὑρέθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ λιμενίσκου Ὀρτατζὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ τάφου τοῦ Δαμοτίωνος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μεταγένους:

Ἦ μάλα καὶ ταύταν ὁ Κλειππίδα εἵσατο Νίκων
εἰκόνα τεῖδε κλυτὸμ μνᾶμα καὶ ὀψιγόνοις,
δαρὸν ὅπως θυόεντι θεοῦ γέρας ἅ γ᾽ ἐνὶ ναῶι
ἡμένα ἀγγέλοι δῶρα θυαπολίας.

Τὸ δεύτερον δίστιχον ὀρθῶς ἀνεγνώσθη ὑπὸ E. Hoffmann, Sylloge epigrammatum graecorum quae ante medium saeculum a. Ch. n. tertium incisa ad nos pervenerunt (1893), p. 177 n. 347· οἱ πρῶτοι ἐκδόται δὲν εἶχον μεταγράψει εἰς κοινοὺς χαρακτῆρας παρὰ μόνον τὸ πρότερον δίστιχον προσθέσαντες «Le premier distique se lit facilement. La lecture du second est certaine, mais le sens nous échappe».

3. Τεμάχιον κιονοκράνου Ἰωνικοῦ ἐν δευτέρᾳ ἐπιτυμβίῳ χρήσει ἐπιγραφὲν ἐπὶ τοῦ ἄνω ἐπιπέδου μέρους, εὑρεθὲν δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Μακρύγιαλο, ἡμίωρον ἀπέχοντι τοῦ Ἐλευθεροχωρίου, φέρει κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Γ. Π. Οἰκονόμου, Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας I (1915) σ. 39 ἀρ 65, τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

[Εὐπ]τολέμοιο παραθροῖσκων | [εἰσαθ]ρῆις τύμβον Ὀλυμπία,
[.....μ]εν ὃς θούρου γένος, | [- -] κρύψεν ἀπειρές.
[- - - - - -] λεδου ποσι χευ[· | - - - -] ΛΙ - - - - - - -

Ὑποθέσας ὅτι ἕκαστος στίχος τοῦ λίθου περιέχει ἡμιστίχιον τοῦ ἐπιγράμματος, ὁ σοφὸς ἐκδότης ἠμποδίσθη νὰ καταλήξῃ εἰς δυνατὴν συμπλήρωσιν· δυσκολίαν δὲ παρέχει ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τὸ ἐν στ. 2 ***Ὀλυμπία***, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ τὸ ἐν στ. 4 ***ἀπειρές***. Ἀλλ᾽ ἀρκεῖ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἕκαστος στίχος τοῦ λίθου περιεῖχε στίχον ὁλόκληρον τοῦ ἐπιγράμματος, καὶ διὰ μιᾶς ἐξαφανίζονται αἵ τε δύο δυσκολίαι αὗται καὶ προκύπτει ἀνάγνωσις ὑπὸ ἔποψιν ἐννοίας καὶ μέτρου ἱκανοποιητική. Κατ᾽ ἀνάγκην ὅμως αἱ συμπληρώσεις, τὰς ὁποίας τὰ σῳζόμενα ἐπιδέχονται, θὰ εἶνε κάπως τολμηραί, ἅτε σχετικῶς πολλῶν ἐλλειπόντων ἀριστερόθεν· λόγῳ δὲ τοῦ ὑπολειπομένου ἀριστερόθεν χώρου συγχωρητέον καὶ ὅτι ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ποιήματος ἦτο ἑπτάμετρος ἀντὶ ἑξάμετρος, ὅπως συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλαις ἐμμέτροις ἐπιγραφαῖς, πρβ. F. D. Allen, On Greek versification in inscriptions, Papers of the American School of classical studies in Athens IV p. 45· ἄλλα παραδείγματα παρέχει τὸ ἐπίγραμμα τοῦ ἔτους 12/3 μ. Χρ. ἐκ τῆς πόλεως Ἰουλίας Γόρδου τῆς Λυδίας δημοσιευθὲν ὑπὸ J. Keil καὶ A. v. Premerstein ἐν D\W ph.-h Kl. LIII II. σ. 71 ἀρ. 149 ἐν στ. 1 καὶ 3, ὧν ὁ πρότερος τελειώνει ἐπίσης διὰ τῆς λέξεως ***παροδεῖτα***. Πρὸς δὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἕκαστος στίχος περιεῖχεν ὁλόκληρον στίχον τοῦ ἐπιγράμματος πληρέστατα συμφωνεῖ ἡ τοῦ ἐκδότου παρατήρησις ὅτι «ὁ λίθος περατοῦται ἑκατέρωθεν ἄνω, εἶναι δὲ ἀποκεκρουμένος πλεῖστον ἀριστερὰ καὶ ὀλίγον δεξιὰ καὶ κάτω δι᾽ ὅλου τοῦ μήκους». Προτείνω λοιπὸν διὰ τὸ κολοβὸν ἐπίγραμμα τὴν ἑξῆς συμπλήρωσιν:

[Σῆμα Φίλωνος ἐϋπ]τολέμοιο παραθροίσκων, [παροδῖτα],
[κυδαλίμης ἐσαθ]ρῆις τύμβον Ὀλυμπιά[δος],
[Πυδναίων ἦν τιό]μενος θούρου γένος [π. χ. Αλκᾶ]
[δῆμος ἅπας δακρύοις] κρύψεν ἀπειρεσ[ίοις]
[ὅσσα νόμος τ' ἐπὶ τοῖσι δ]εδουπόσι χεύ[ματα χεύειν;]
[. . . . .]ΛΙ[. .

Τὸ ***παραθρῴσκων*** ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλῳ ἐκ Μακεδονίας ἐπιγράμματι ὑστέρων Ρωμαϊκῶν χρόνων δημοσιευθέντι ἐν Ἐπιγραφαῖς τῆς Μακεδονίας Ι σ. 15 ἀρ. 11: ***Τόνδε τοι Ἑρμαδίωνα παραθρῴσκων ἐσάθρησον*** κτλ.· περὶ δὲ τῆς τροπῆς τοῦ ***ωι*** εἰς ***οι*** πρβ. Brugmann-Thumb, Gr. Gr. [4] σ. 68.

Ὡς πρὸς τὴν γραφὴν ***ἐσαθρῆις*** ἀντὶ ***ἐσαθρεῖς*** ἴδε W. Crönert, Mem. gr. Herc. σ. 37 σημ. 3. Ἐν τέλει τοῦ στ. 3 λείπει γενικὴ ὀνόματος κυρίου ἀρχομένου διὰ φωνήεντος ἢ διφθόγγου, π. χ. Ἀλκᾶ (IG I [2] 929 στ. 116), Ἄνθα, Ἄνθου, Ἀντᾶ κτλ., τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Οἰκονόμου παρατεθὲν φωτογράφημα τοῦ ἐκτύπου δεικνύει μὲν μετὰ τὸ σῖγμα τῆς λέξεως ***γένος*** ἴχνη τινά, δυσκόλως δὲ ἀναφέρονται ταῦτα εἰς γράμμα τι ὡρισμένον καὶ ἁρμόζον· ὥστε ἴσως πρόκειται περὶ τυχαίας βλάβης τοῦ λίθου· ὁ δὲ κενὸς τόπος ὁ ἀπομένων μετὰ τὸ σῖγμα καθιστᾷ οὐκ ἀπίθανον, ὅτι εἵπετο γράμμα τρίγωνον, δηλαδὴ ἄλφα. Τὸ ***κρύπτειν*** ἀντὶ τοῦ ***θάπτειν*** λέγεται π.χ. καὶ ἐν Anth. Pal. VII 393, IG XII 5, 591 καὶ XIV 803, Epigr. gr. 235 καὶ 530 (τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἀναφέρει καὶ C.M. Kaufmann, Handbuch der altchristlichen Epigraphik σ. 61 σημ. 3). Περὶ τοῦ ***δεδουπόσι*** ἀντὶ ***θανοῦσι*** (κατὰ Ὅμηρον Ἰλ. Ψ 679 ***δεδουπότος Οἰδιπόδαο)*** ἴδε G. Hermann, Orphica σ. 819, προσέτι Ath. Mitt. XIX 369· εἶνε δὲ σχεδὸν περιττὸν νὰ προσθέσω, ὅτι ἡ τοῦ στ. 5 συμπλήρωσις μόνον παραδείγματος χάριν ὑπ' ἐμοῦ προτείνεται· ἡ δὲ θέσις, τὴν ὁποίαν τὸ ***δεδουπόσι*** κατέχει ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ, ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀπετέλει τὸ τέλος τοῦ τρίτου καὶ τὸ τέταρτον μέτρον τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου καὶ ὅτι ἑπομένως τὸ ***χευ-*** ἀνήκει εἰς τὸ πέμπτον καὶ οὐχὶ τὸ ἕκτον καὶ τελευταῖον μέτρον· οὐχὶ ἀπιθάνως δὲ συμπληροῦται ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου ***χεύ[ματα χεύειν]*** ἢ τοιοῦτόν τι· ἀναμφιβόλως δὲ ἀναφέρεται ἡ λέξις ***χευ*** εἰς τὰς συνήθεις ἐπὶ τῶν τάφων σπονδάς, περὶ ὧν ἴδε Beiträge z. griech. Inschriftenk. σ. 43 ἑπ., P. Stengel, Hermes 1922 σ. 537 καὶ 1924 σ. 308 ἑπ. καὶ πρὸ πάντων G. P. Oeconomus, De profusionum receptaculis sepulcralibus. Ὁ τελευταῖος στίχος ἴσως περιεῖχε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ὁ δῆμος θὰ συντελέσῃ τὰ χεύματα ταῦτα καὶ θὰ ἀπονείμῃ τὰς τιμὰς τὰς ὀφειλομένας τοῖς θανοῦσι διὰ παντὸς εἰς τὸ μέλλον. Ὡς πρὸς τὰ ***ὅσσα νόμος*** κτλ. πρβ. IG III 1323:

Πάντα ὅσα τοῖς χρηστοις φθιμένοις νόμος ἐστὶ γενέσθαι

καὶ IG III 1363 στ. 9 ἑπ.:

εἰ δ' ἐθέλεις θέλγειν ψυχὴν [τεθνηκότος ἀνδρός],
[θέλξο]ν ἐπισπείσας ὅσσα βροτοῖσι [θέμις].

4. Δημοσιεύων ἐν ΑΕ 1918 σ. 23 ὑπ' ἀρ. 11 ἐπιγραφὴν ἔμμετρον εὑρισκομένην ἐπὶ δύο συναρμοζόντων τεμαχίων λεπτῆς πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου προερχομένων ἐκ τοῦ περὶ τὴν Φυλὴν ἄντρου τοῦ Πανὸς καὶ τὸ νῦν ἀποκειμένων ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν (ἀριθ. εὑρετ. 125), ὁ μακαρίτης Ἀ. Σκιᾶς δὲν παρέλειψε νὰ μνημονεύσῃ καὶ

ἄλλο τεμάχιον ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς τῆς αὐτῆς προελεύσεως, ὅπερ εὑρεθὲν πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ χωρικοῦ τινος καὶ παραδοθὲν τῷ ἐκ Πράγας καθηγητῇ J. Stastny, ἐδημοσιεύθη κατόπιν φιλόφρονος συγκαταθέσεως αὐτοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐν ΑΜ 1896 σ. 437· σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο, ὅπερ κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Σκιᾶ «δυστυχῶς δὲν παρεδόθη εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον», δὲν περιῆλθεν οὐδέποτε εἰς ἰδιοκτησίαν μου. Ὑποπτεύσας πρῶτον ὅτι τὸ τρίτον τεμάχιον τοῦτο εἶνε μέρος τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ἐπειδὴ μάλιστα ἐν μὲν τῷ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντι τμήματι προηγεῖται τῶν ἐμμέτρων στίχων ἡ λέξις ***Ἀγαθ]ῆι***, ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἐμοῦ ἡ λέξις: ***τύχηι***, ὁ μακαρίτης ὅμως ἠρνήθη τὴν ὕπαρξιν σχέσεώς τινος μεταξὺ τῶν δύο τεμαχίων, διότι, ὅπως λέγει, ὁ στ. 2 τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθέντος τεμαχίου «δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ σχεδὸν εἰπεῖν βεβαίαν νομιζομένην συμπλήρωσιν» τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντος τμήματος, οὐδὲ ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ «λεκτικὴν συνάφειαν τοῦ τε στίχου τούτου καὶ τοῦ ἑπομένου». Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ γραφὴ τῶν νέων μετὰ φωτογραφήματος δημοσιευθέντων τεμαχίων μοὶ ἐφαίνετο ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ τρίτου, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον ἠδυνάμην νὰ ἀναμνησθῶ ταύτης παρελθόντος τοσούτου χρόνου, ἡ δὲ ἐν στ. 2 ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σκιᾶ γενομένη συμπλήρωσις οὐδαμῶς ἐφαίνετο ἐμποδίζουσα τὴν προσαρμογὴν τοῦ τρίτου τεμαχίου, ἠδυνήθην δὲ καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτου εὐκόλως νὰ ἀποκαταστήσω λεκτικὴν συνάφειαν μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ 3ου στίχου τοῦ ποιήματος, ἀπεφάσισα νὰ ἐξετάσω κάπως ἐπιμελέστερον τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῶν νέων τεμαχίων ἀνακινηθὲν ζήτημα, ἔφθασα δὲ ταχέως εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πράγματι τὰ τρία τεμάχια ἀνήκουσιν εἰς μίαν ἐπιγραφὴν πιθανῶς συμπληρουμένην ὧδε:

Ἀγαθ[ῆι] ***τύχηι.***
Πᾶνα τὸν Ἑρμείου φ[ίλον υἱέ]α τρισσοὶ ἑταῖροι
εἶσαν ἐν οἰοπόλοις ο[ὔρεσι] Θρηΐκιοι,
πάντες ὁμοφρονέοντ[ε]ς, ἴσον ψυχαῖσι [πνέοντες]·
ὧν ὁ μὲν ὁπλότατος Λοῦππος ἔην ἐχ[έφρων],
[Εἰσιγέν]ης δὲ ἠΰς προφερέστατος ἔ[πλετο πάντων,
[καὶ Δι]όδωρος τεὸν μέτρ[ῳ ἔμελψε κλέος]·
[οἷς σὺ δ]ίδου βίοτον λι[παρὸν τ' εἰς γῆρας ἱκέσθαι κτλ.].

Τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος τῆς λέξεως ***πνέοντες*** σῴζεται ἐπὶ τοῦ λίθου κατὰ τὸ ἀντίγραφόν μου μέρος τι. Ὡς πρὸς τὴν γραφὴν ***Λοῦππος*** πρβ. Th. Eckinger, Die Orthographie lateinischer Wörter in griechischen Inschriften σ. 96· ἀπαντᾷ δὲ ***Λοῦππος*** καὶ ἐν τῇ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπιγραφῇ Τεσσαρακονταετηρὶς τῆς καθηγεσίας Κ. Σ. Κόντου (1909) σ. 96 ἑπ. στ. 5 καὶ 47, πρβ. καὶ BCH XXIV 396 ἀρ. 48, ***Λοῦππα*** δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκ τῆς Φαζημωνίτιδος τοῦ Πόντου ἐπιγραφῇ Studia Pontica III σ. 60 ἀρ. 45 στ. 13.

Ἀντὶ τοῦ ***[Εἰσιγέν]ης*** ἐν στ. 6 ἐπίσης δυνατὸν π.χ. καὶ ***Διο-*** ἢ ***[Δειογέν]ης***, πρβ. ***Δειογενε[ίας]*** IG III 1353 στ. 6 καὶ W. Schulze, Quaestiones epicae σ. 2. ἑπ. Τοῦ ἐν στ. 7 συμπληρωθέντος ὀνόματος διασῴζεται ἐπὶ τοῦ λίθου λείψανον τοῦ ἰῶτα πρὸ τοῦ ***-όδωρος***· ἡ δὲ τελευταία συλλαβὴ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐλήφθη ὡς βραχεῖα, μολονότι ἕπεται σύμφωνον· τοιαῦτα δὲ πλημμελήματα ἀπαντῶσιν οὐχὶ σπανίως ἐν ταῖς μεταγενεστέραις ἐμμέτροις ἐπιγραφαῖς, πρβ. R. Wagner, De epigrammatis graecis quaestiones grammaticae, Lips. (1882) σ. 64 ἑπ.· τὸ δὲ ***τεὸν*** ἀναμφιβόλως ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ προτέρου

ἡμίσεος τοῦ πενταμέτρου. Τὸν ἐλλείποντα ἐν τέλει τοῦ ποιήματος πεντάμετρον δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ π. χ. οὕτως:

σῆς ἀρετῆς, φίλε Πᾶν, οὔποτε λησομένοις
ἤ: *αἰεὶ σήν, φίλε Πᾶν, ὑμνολογοῦσι χάριν,*

πρβ. τὸ τέλος τοῦ ἐκ Σμύρνης ἀναθηματικοῦ ἐπιγράμματος Kaibel, Epigr. gr. 797:

ἱλήκοις, ὦ Φοῖβε, σὺν υἱέι· τῷ (δηλαδὴ τῷ ἀναθέσαντι) *δ' ὑγίειαν*
δοίηθ' ὑμετέρην ὑμνολογοῦντι χάριν.

Κατὰ δὲ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐκ Κρήτης ἀναθηματικοῦ ἐπιγράμματος Epigr. gr. 815, ὅπερ τελειώνει διὰ τῆς εὐχῆς:

καὶ σὺ δέ, παντοκράτωρ Ἐριούνιε, τόνδε φυλάσσοις
ζωόν, ὅπως τιμᾷ σὸν δι' ὅλου τέμενος

δύναταί τις νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν ἑξάμετρον στίχον:

[οἷς σὺ δ]ίδου βίοτον λι[παρὸν τ' εἰς γῆρας ἱκέσθαι]

καὶ τὸν πεντάμετρον:

τιμῶσιν, φίλε Πᾶν, σὸν δι' ὅλου τέμενος,

πρβ. καὶ τὸ ἐκ Λατοῦς τῆς Κρήτης ἐπίγραμμα GDI 5083 στ. 4 ἑπ.:

πότνια, τοῖς σὺ δίδου πανδάματορ χάριτας,
καὶ λιπαρὸν πρὸς τέρμα βίου γηραιὸς ἱκέσθαι
πάντας ἀπημάντους, Κυπρογένεια θεά.

Τοιοῦτόν τι νομίζω ἐξ ἅπαντος ἔκειτο ἐν τῷ τέλει τοῦ ποιήματος, ὅπερ ὑπὲρ τῶν τρισσῶν ἐκ Θρᾴκης ἑταίρων, ἂν ὀρθῶς συνεπλήρωσα τὸν ἕκτον στίχον αὐτοῦ, συνέγραψεν ὁ μέγος αὐτῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν Διόδωρος.

5. Ἐπὶ ἄλλου τεμαχίου πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου ἀκεραίου μόνον ἄνωθεν, προερχομένου ἐπίσης ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Φυλὴν ἄντρου τοῦ Πανὸς καὶ νῦν ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν (ἀριθ. εὑρετ. 132) ἀποκειμένου, κατὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦ μακαρίτου Ἀ. Σκιᾶ ΑΕ 1918 σ. 24 ἀρ. 92 ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς:

(δ)ιβασίην, φίλε μοι Πᾶν,
ἐνδε]κάκις γεγαὼς
φέρ]ω χάριν, εὐμενέως δὲ
καὶ τ]έλος ἠγάθεον
νυμ]φῶν πηγὰς ἀνάπεμπε
-α δεξόμενος.—Νικαγόρας
[ἀνέθηκεν ὁ Μνησαίου τοῦ δ]αδουχήσαντος υἱὸς τοῖν θεοῖν
-τος ταῖσδε ἐπ' αἴαις.

Ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὁ ἐκδότης ἐν τῷ ἐλεγειακῷ ἐπιγράμματι τούτῳ εὐχὴν πρὸς τὸν Πᾶνα, εὐστοχώτατα δὲ ἐταύτισε τὸν ἀναθέντα τὸ ἀνάθημα, πιθανῶς δὲ καὶ συντάξαντα τὸ ἐπίγραμμα Νικαγόραν πρὸς τὸν **τῶν ἱερῶν κήρυκα καὶ ἐπὶ τῆς καθέδρας σοφιστήν,**

Πλουτάρχου καὶ Σέκστου τῶν φιλοσόφων ἔκγονον Νικαγόραν, γνωστὸν ἔκ τε τῆς ἐξ Ἐλευσῖνος ἐπιγραφῆς ΑΕ 1883 σ. 20 (Sylloge³ 845, πρβ. OGI 720-721) καὶ ἐκ τοῦ Σουΐδα, τοῦ Φιλοστράτου καὶ τοῦ Πορφυρίου. Ἐπειδὴ δὲ οὕτως ἀνωφερόμενον εἰς γνωστὸν πρόσωπον τὸ ἐπίγραμμα, καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀξιόλογον ὄν, λαμβάνει ἔτι μεγαλυτέραν σημασίαν, ὁ δὲ ἐκδότης δὲν ἐπεχείρησε τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ ἀπελπίσας, ὡς φαίνεται, περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ, τολμῶ νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἁρμοδίων τὴν ἑξῆς ἀνάγνωσιν:

[Νικαγόρας χαλεπὴν μετ' ἀν]αιβασίην, φίλε μοι Πᾶν,
[σῆς ἀρετῆς ἱκέτης δωδε]κάκις γεγαὼς
[σήν σοι γράμματα ταῦτα φέρ]ω χάριν, εὐμενέως δὲ
[πράγματα πάντ' ἄγε μοι πρὸς τ]έλος ἠγάθεον,
[ἀενάους θ' ἱλαρῶν Νυμ]φῶν πηγὰς ἀνάπεμπε
[ἀγλαὰ σοῦ θέραπος θύματα] δεξάμενος. Νικαγόρας
[ἀνέθηκεν ὁ Μνησαίου τοῦ δ]ᾳδουχήσαντος υἱὸς τοῖν θεοῖν
[κτήματα κτησάμενος πολλ' (ἢ καλ') αὐ]τὸς ταῖσδε ἐπ' αἴαις.

Τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ πρώτου στίχου ὁ ἐκδότης παρατηρήσας ὅτι «ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ τὸ γράμμα Δ τῆς λέξεως ***ταῖσδε*** ἔχει γραφῇ ἐξ ἀμελείας ὁμοιότατον πρὸς Α, ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ὁμοίως ὡς Δ· εἰσάγων δὲ τὴν νεοφανῆ λέξιν ***διβασίην*** λέγει ὅτι ὁ τύπος οὗτος εἶνε ὅμοιος πρὸς τὸ ***διφάσιος***, ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι ἡ σημασία τῆς λέξεως καὶ ἡ συνάφεια αὐτῆς πρὸς τὰ ἀκόλουθα δὲν εἶνε σαφεῖς, εἰ καὶ ἡ ἀνάγνωσις φαίνεται βεβαία· παραδέχεται δὲ συνάμα κατ' ἀνάγκην, ὅτι ἡ πρώτη τῆς λέξεως ***διβασίην*** συλλαβή, βραχεῖα οὖσα, ἐλήφθη ἐν τῷ δακτυλικῷ ἑξαμέτρῳ ὡς μακρά. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρῶτον ἐν στ. 1 σῳζόμενον γράμμα εἶνε σαφέστατον ἄλφα, κατ' ἐμὲ ἡ ἐν λόγῳ λέξις εἶνε ἢ ἡ γνωστὴ ἄλλοθεν ***καταιβασίη*** (πρβ. Ernst Fraenkel, Geschichte der griechischen Nomina agentis auf -τήρ, -τωρ, -της (-τ-) I σ. 196 ἐπ.) ἢ ἡ ἄλλοθεν μὲν ἄγνωστος, πλαττομένη δὲ ὑπ' ἐμοῦ κατ' ἀναλογίαν ***ἀναιβασίη***· ἐπροτίμησα δὲ τὴν συμπλήρωσιν ***[ἀν]αιβασίην,*** καίπερ μὴ ἀναγραφομένου ἐν τοῖς λεξικοῖς ἄλλου συνθέτου μετὰ τοῦ ***ἀναὶ*** ἀντὶ τοῦ ***ἀνά,*** πρῶτον μὲν διότι τὸ ***καταιβασίην*** καθιστᾷ λίαν δύσκολον τὴν τοῦ στίχου συμπλήρωσιν, δεύτερον δὲ διότι ὀρθῶς ἡ πρὸς τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς πρόσοδος γενικῶς χαρακτηρίζεται ὡς ἀνάβασις, τοῦ ἄντρου εὑρισκομένου εἰς ὕψος 773 μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς τὸ ἄντρον πρόσοδος κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ ἐν σ. 3 ἐπ. λεχθέντα εἶνε δυσχερὴς καὶ ἐπικίνδυνος διά τε τὸ ἀπόκρημνον τοῦ τόπου καὶ ἕνεκεν τῶν συχνάκις ἄνωθεν καταπιπτουσῶν πετρῶν, ἦτο δὲ τοιαύτη καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ἐν οἷς ὑπῆρχεν ἄλλωστε, ὡς φαίνεται, τεχνητὴ ὁδὸς μέχρις ἄνωθεν τῆς πρὸς βορρᾶν πλευρᾶς τοῦ προθύρου καὶ κλῖμαξ ξυλίνη, οὐχὶ ἀδίκως καὶ ὁ συντάκτης τοῦ ἐπιγράμματος ἐν τῇ ἀρχῇ τούτου καλεῖ τὴν εἰς τὸ ἄντρον ***ἀναιβασίην*** ταύτην ***χαλεπήν***. Κατὰ τὰ ἄλλα αἱ ἐν τοῖς τρισὶν ἐλεγειακοῖς διστίχοις ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσαι συμπληρώσεις δὲν χρῄζουσι δικαιολογίας. Τὸν στ. 2 ὁ Σκιᾶς ἔχει συμπληρώσει πάνυ σοφῶς ὡς ἑξῆς: ***δᾳδούχων προγόνων ἑνδε]κάκις*** (ἢ ***δωδε]κάκις***) ***γεγαώς***, νομίζων ὅτι διὰ τῶν λέξεων τούτων ἐξαίρεται ἡ εὐγένεια τοῦ Νικαγόρα· ἀλλ' ἄλλην ἐξήγησιν, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, ὑποδεικνύει τὸ ἐν στ. 1 σῳζόμενον ***αιβασίην***. Πρὸς τὸ ***γεγαὼς*** πρβ. IG IV 1007:

Σεῖο, μάκαρ, βουλαῖσιν ὑπ' ἀρρήτοισιν ὀνίροις
ἀρητὴρ γεγαὼς ἰκόνα σὴν ἔθετο

(κατὰ M. Fraenkel τὸ ἐξ Ἐπιδαύρου ἐπίγραμμα τοῦτο Πλουτάρχου τοῦ ἱεραπολήσαντος ***ἔτους ρπε΄*** εἶνε τοῦ ἔτους 308 μ. Χρ.) καὶ IG IV 1032 στ. 4:

ἀρητὴρ γεγαὼς εἵσατο Πραξαγόρας.

Τὴν δὲ ἐν τέλει τοῦ στ. 4. φράσιν ***τέλος ἠγάθεον*** πάλιν πάνυ σοφῶς ὁ ἐκδότης, ἀλλ' ἄνευ ἱκανοῦ κατ' ἐμὲ λόγου, ἀνέφερεν εἰς τὴν ἐν Ἐλευσῖνι λατρείαν· πρόκειται νομίζω ἁπλῶς περὶ εὐχῆς ὁ θεὸς νὰ ἄγῃ εἰς καλὸν τέλος πάντα τὰ τοῦ Νικαγόρα. Ὡς πρὸς τοὺς δύο τελευταίους δὲ στίχους τῆς ἐπιγραφῆς λεκτέον τὰ ἑξῆς. Ὀρθότατα μὲν ὁ μακαρίτης Ἀ. Σκιᾶς παρετήρησεν ὅτι ἐπειδὴ ὁ στ. 7 δὲν φαίνεται ἔμμετρος, «τὸ μετὰ τὰς δύο στιγμὰς τὰς ὑπαρχούσας ἐν τῷ λίθῳ πρὸ τοῦ ὀνόματος Νικαγόρας μέρος τοῦ στ. 6 καὶ ὁ 7 εἶνε ἀναγραφὴ τῆς ἀναθέσεως ἐν πεζῷ λόγῳ, ἐνῷ τὸ προηγούμενον ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα εἶνε εὐχὴ πρὸς τὸν Πᾶνα». Ἐὰν δὲ ἐνόμιζεν ὅτι «ὁ τελευταῖος στίχος τῆς ἐπιγραφῆς, ὅστις εἶνε μὲν πάλιν ἔμμετρος, ἀλλὰ γεγραμμένος διὰ μικροτέρων καὶ ἐν στενῷ χώρῳ προστεθειμένων γραμμάτων εἶνε τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἐπιγράμματος κατὰ παραδρομὴν τὸ πρῶτον παραλειφθέν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ χαράκτου ἐν ἀνοικείῳ τόπῳ προστεθέν», ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἀναγνωρίσω οὐδὲν λάθος τοῦ χαράκτου, διότι καὶ ἐν ἄλλοις ποιήμασι μεταγενεστέρων χρόνων ἀναμιγνύονται ἐνίοτε τοῖς ἐμμέτροις φράσεις ἢ λέξεις, πρὸ πάντων δὲ ὀνόματα, ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένα. Ὥστε παραδέχομαι μὲν τὴν γνώμην τοῦ μακαρίτου ὅτι τὸ ἐν τέλει τοῦ στ. 6 ὄνομα ***Νικαγόρας*** καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτηδείως συμπληρωθεὶς στ. 7 ἀνήκουσιν εἰς ἀναγραφὴν τῆς ἀναθέσεως ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένην, θεωρῶ δὲ μέρος τῆς ἀναγραφῆς ταύτης καὶ τὸν τελευταῖον στίχον, ὅστις ἐμμέτρως γεγραμμένος τλέος ἀποτελεῖ ἄριστα ἁρμόζον τῆς τε ἀναγραφῆς τῆς ἀναθέσεως καὶ ὅλης τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς. Ἀλλὰ τί ἆρά γε περιεῖχεν ὁ τελευταῖος στίχος οὗτος; Προφανῶς προσθήκην τινὰ εἰς τὰ ἤδη ἐν στ. 7 ἐν πεζῷ λόγῳ περὶ τοῦ ἀναθέσαντος τὴν ἐπιγραφὴν λεχθέντα. Τὴν δὲ ἔννοιαν τῆς προσθήκης ταύτης ὑποδεικνύουσιν, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, μετ' ἀρκετῆς σαφηνείας αἱ τρεῖς λέξεις, αἵτινες μόναι ὑπολείπονται τοῦ ἑξαμέτρου στίχου τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ τέλος ὅλης τῆς ἐπιγραφῆς: ***ταῖσδε ἐπ' αἴαις***· ὁ Νικαγόρας δηλαδὴ δικαιολογεῖ διὰ τοῦ στίχου τούτου τρόπον τινὰ τὴν πρὸς τὸν Πᾶνα εὐσέβειαν αὐτοῦ, ἅτε κτήματα, νομίζω, ἔχων ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις, οὓς ὁ θεὸς οὗτος κατέχει. Διὰ τοῦτο ἐτόλμησα νὰ συμπληρώσω:

[κτήματα κτησάμενος πολλ' (ἢ: καλ') αὐ]τὸς ταῖσδε ἐπ' αἴαις
ἤ: ***[κτήματα κτησάμενος δὲ καὶ αὐ]τὸς ταῖσδε ἐπ' αἴαις***
ἢ καί: ***[κτήματα κτησάμενος καὶ αὐ]τὸς ταῖσδε ἐπ' αἴαις***

λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ συντάξας τὸ ἐπίγραμμα δὲν ἀπέφυγε τὴν χασμῳδίαν ὡς ἀποδεικνύει τὸ ***ταῖσδε ἐπ' αἴαις***, ἀκολουθῶν ἄλλωστε ὡς πρὸς τοῦτο τὴν συνήθειαν τοῦ τε Ὁμήρου καὶ τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν, περὶ ἧς διέλαβεν ὁ πολὺς G. Hermann ἐν τῇ θαυμασίᾳ πραγματείᾳ De aetate scriptoris Argonauticorum (Orphica σ. 127), δημοσιευθείσῃ μὲν ἐν ἔτει 1805, ἀλλὰ καὶ τοῖς σήμερον περὶ τὰ μετρικὰ ἀσχολουμένοις ἔτι λίαν χρησίμῳ.

Εὐχαὶ δὲ ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἐν ἄλλαις ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ δὴ καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, πρβ. E. Hoffmann, Sylloge epigrammatum graecorum 222. 227. 243. 244. 253. 267. 272. 274. 294-297. 302-305. 340 (ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἐπι-

γράμματος τούτου διωρθώθη ὑπ᾽ ἐμοῦ BCH 1905 σ. 405. 575). 349. 350. 388, αἱ δὲ εὐχαὶ αὗται ἀφορῶσιν ἢ ἀνταπόδοσιν χάριτος ἐκ μέρους τῆς θεότητος, εἰς ἣν προσφέρεται τὸ ἀνάθημα, ἢ τὴν δόσιν πλούτου, ὑγείας, εὐτυχίας ἢ τὴν διατήρησιν τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν· συνηθέσταται δὲ εἶνε εὐχαὶ τοιαῦται ἐν τέλει τῶν ὕμνων τῶν τε ὑπὸ τῷ ὀνόματι τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ὀρφέως σῳζομένων καὶ ἄλλων τινῶν ἔκ τε παπύρων καὶ λίθων γνωριζομένων, περὶ ὧν πρβ. R. Wünsch RE IX 140 ἑπ., ἰδίως δὲ ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς λεγομένοις ὕμνοις παρακαλοῦνται οἱ θεοὶ οὐχὶ μόνον **εἰρήνην, ὑγίειαν, ὄλβον ἀμεμφῆ** κλπ. νὰ παρέχωσι τοῖς μύσταις, ἀλλὰ καὶ **ἀγαθὴν βιότοιο τελευτὴν** (π.χ. XI στ. 22, Orphica rec. E. Abel). Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἀπαιτοῦσιν ἐκτενεστέραν πραγματείαν, ἀρκοῦμαι, ὅπως ἀναφέρω τὸ τέλος ἑνὸς μόνον τῶν ὕμνων τούτων, τοῦ εἰς Περσεφόνην ἀπευθυνομένου (XXIX) στ. 17 ἑπ., ἵνα γένηται φανερὰ ἡ ὁμοιότης τῶν τοιούτων εὐχῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐκφραζομένων:

κλῦθι, μάκαιρα θεά, καρποὺς δ᾽ ἀνάπεμπ᾽ ἀπὸ γαίης
εἰρήνῃ θάλλουσα καὶ ἠπιόχειρ᾽ ὑγιείῃ
καὶ βίῳ εὐόλβῳ, λιπαρὸν γῆρας κατάγοντι
πρὸς σὸν χῶρον, ἄνασσα, καὶ εὐδύνατον Πλούτωνα.

Πρβ. καὶ K. Ziegler, Rh. M. LXVIII 345 ἑπ. καὶ A. Dieterich, Kleine Schriften σ. 117 ἑπ.

Περὶ Νικαγόρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Μνησαίου, γεγονότος κατὰ Σουΐδαν **κατὰ Φίλιππον τὸν Καίσαρα** (244 ἕως 249 μ. Χρ.) πρβ. W. v. Christs Gesch. d. griech. Lit., umgearb. von W. Schmid und O. Stählin II[6] (1924) σ. 771· κατ᾽ εἰκασίαν τοῦ E. Groag ὁ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀναφερόμενος Νικαγόρα **Πρεσβευτικὸς πρὸς Φίλιππον τῶν Ῥωμαίων βασιλέα** σῴζεται ἐν τοῖς Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος φερόμενος ὡς λόγος 35 (Keil). Ὅτι ὁ Μνησαῖος ὁ Νικαγόρα πατὴρ δὲν ἦτο πλέον ἐν ζωῇ, ὅτε ὁ Νικοκράτης ἀνέθηκε τῷ Πανὶ τὸ ἀνάθημα τοῦτο, προκύπτει ἐκ τοῦ **δᾳδουχήσαντος**, πρβ. W. Dittenberger, Hermes 1885 σ. 21· ὁ δὲ Νικαγόρας τότε δὲν εἶχεν ἀκόμη προαχθῇ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱεροῦ κήρυκος. Ὅτι ὁ ὁμώνυμος ἔκγονος αὐτοῦ Νικαγόρας Μινουκιανοῦ Ἀθηναῖος **δᾳδοῦχος τῶν ἁγιωτάτων Ἐλευσῖνι μυστηρίων**, ὅστις ἱστορήσας τὰς σύριγγας ἐξέφρασε τὸν πρὸς αὐτὰς θαυμασμὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν πρὸς τὸν Πλάτωνα ἀφοσίωσιν αὐτοῦ διὰ τῶν ἐπιγραφῶν OGI 720. 721, ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον κατ᾽ ἐντολὴν τοῦ Κωνσταντίνου οὐχὶ ὅπως ὁ Letronne ἐνόμισεν (μετὰ λόγου τότε) ἐν τοῖς ἔτεσι 306 ἕως 315 μ. Χρ., ἀλλ᾽ ἐν 326, ἀπέδειξεν ὁ J. Baillet, Comptes rendus de l'Académie des inscriptions 1922 σ. 282 ἑπ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάππος αὐτοῦ Νικαγόρας ὁ Μνησαίου ἤκμασεν ἐπὶ Φιλίππου (244 ἕως 249 μ. Χρ.), ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Μινουκιανὸς κατὰ Σουΐδαν **ἐπὶ Γαλλιηνοῦ** (260 ἕως 268), φαίνεται ὅτι γέρων ὢν ἐξετέλεσε τὸ ἐν 326 μ. Χ. εἰς Αἴγυπτον ταξείδιον αὐτοῦ Νικαγόρας ὁ Μινουκιανοῦ.

6. Ἐν ΑΕ 1922 σ. 100 ὁ κ. Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος ἐδημοσίευσε τὸ ἑξῆς ἐκ Κεφαλληνίας ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα:

Κυιντιανὴν ἄλοχόν
με περικλείτοιο
Σελεύκου
ἡ πατρὶς ἀντ᾽ ἐρατᾶς
[θά]ψε σαοφροσύνας.
(Ψηφίσματι) β(ουλῆς) κ(αὶ) δ(ήμου).

Ὅτι τὸ ἐπίγραμμα εἶνε ἐπιτύμβιον, ἀποδεικνύει, ὡς φαίνεται, τὸ ἐν στ. 2 ῥῆμα **[θά]ψε**. Αἱ δὲ διὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων γεγραμμέναι λέξεις **ψηφίσματι βουλῆς καὶ δήμου** συνήθως παρατίθενται ἐν τέλει τῶν λεγομένων τιμητικῶν ἐπιγραφῶν, πρβ. G. Gerlach, Griechische Ehreninschriften (Halle 1908) σ. 88 ἑπ., διὰ δὲ τῆς προσθήκης αὐτῶν δηλοῦται, ὅτι τὸ μνημεῖον ἱδρύθη ἐν δημοσίῳ τόπῳ διὰ μὲν τῆς πρωτοβουλίας καὶ δαπάναις τῶν συγγενῶν ἢ τῶν φίλων ἢ καὶ ἄλλων ἐνδιαφερομένων, τῇ ἀδείᾳ ὅμως τῶν τῆς πόλεως ἀρχῶν καὶ τῇ συγκαταθέσει τοῦ δήμου, πρβ. Br. Keil, Beiträge zur Geschichte des Areopags, Sitzungsber. d. Leipz. Akad. LXXI Bd. 1919, VIII Abh. σ. 36 ff. Εἶνε δὲ καὶ γνωστὸν ὅτι ἀνδριάντες καὶ προτομαὶ καὶ εἰκόνες πολλάκις ἱδρύοντο ἐν δημοσίοις τόποις καὶ πρὸς τιμὴν ἀποθανόντων (πρβ. π.χ. Jahreshefte III 93 ἑπ.) καὶ ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῶν πόλεων καὶ οἱ πολῖται ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ πένθη καὶ τὰς κηδείας τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐπισήμους καὶ πλουσίας οἰκογενείας, ὅπως διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ λεγόμενα παραμυθητικὰ ψηφίσματα, περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψε K. Buresch Rh. M. 1894 σ. 424 ἑπ., Br. Keil ἐν τῇ μνημονευθείσῃ διατριβῇ καὶ ἐγὼ ἐν Neue Beiträge I., Sitzungsber. d. Wien. Akad. 166 Bd. 1. Abh σ. 54 ἑπ.· περὶ δὲ ἀπονομῆς στεφάνου εἰς ἀποθανόντας ἐκ μέρους τοῦ δήμου ἴδε καὶ τὰ ὑπὸ J. Keil καὶ A. v. Premerstein ἐν DAW ph. - h. Kl. LIII, II σ. 71 σημειωθέντα. Δυσκολεύομαι ὅμως νὰ παραδεχθῶ ὅτι ἡ πόλις τῶν Σαμαίων **ἔθαψε** τὴν Κυιντιανὴν **ἀντ' ἐρατᾶς σαοφροσύνας**, εἰ καὶ δὲν ἀγνοῶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι προκειμένου περὶ διστίχου ἐπιγράμματος ἴσως πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἐπιβεβλημένη βραχυλογία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον τὸ **ἡ πατρὶς θάψε** κάλλιστα λέγεται περὶ δημοσίας ταφῆς. Οὕτω τὸ ἐν Anth. Pal. VII 508 ἐπίγραμμα, ἐπιγραφόμενον **Σιμωνίδου**, λέγει:

> **Παυσανίαν ἰητρὸν ἐπώνυμον, Ἀγχιτέω υἱόν,**
> **τόνδ' Ἀσκληπιάδην πατρὶς ἔθαψε Γέλα κτλ.,**

ἄλλο δὲ ἐπίγραμμα τοῦ Πέπλου 37:

> **Ταλθύβιον θεράποντα θεῶν κήρυκα καὶ ἀνδρῶν**
> **ὧδε Μυκηναίων δῆμος ἔθαψεν ἅπας.**

Πρβ. καὶ τὸ κατὰ τὴν ταφὴν τοῦ Τιμολέοντος ὑπὸ τοῦ κήρυκος ἀναγορευθὲν κήρυγμα παρὰ Διοδώρῳ XVI 40 καὶ Πλουτάρχῳ Τιμολ. 39 καὶ τὰς τρεῖς ἐπὶ τοῦ λίθου BCH V 180 n. 1 (Syll.[3] 1226) ἐξ Ἀλαβάνδων τῆς Καρίας ἐπιγραφάς, ὧν ἡ δευτέρα ἔχει ὡς ἑξῆς: **Μενεκ[λῆν Μ;]ήνι[ος] τοῦ Ἑρμίππου στρατηγὸν ἐπὶ χώρας ὁ δῆμος ἔθαψεν ἀγαθὸν ἄνδρα κα[ὶ τετε]λευτηκότα ὑπὲρ τῆς πατρίδος**, ἔτι δὲ BCH XI 310 n. 4: **Ὁ δῆμος ἔθαψεν καὶ ἐτίμησεν Ἀσκλαπιόδωρον Ἀριστοδήμου φυλῆς Ἡρακληΐδος ἄνδρα γενόμενον καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ εὐεργέτην τῆς πατρίδος**· E. Ziebarth, Aus dem griechischen Schulwesen [2] σ. 151 ἑκ. Ἡ ἐκ Κεφαλληνίας ὅμως βάσις κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου ἔχει τόρμον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας πρὸς γόμφωσιν ἀγάλματος ἢ προτομῆς· εἶνε ἑπομένως παντελῶς ἀπίθανον ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς βάσεως ὑπογεγραμμένη ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς θέμα τὴν ταφὴν τῆς Κυιντιανῆς, ἔστω καὶ δημοσίαν, καὶ οὐχὶ τὴν στάσιν τοῦ τιμητικοῦ μνημείου, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ τὴν ὑπογραφήν· ἄλλωστε καὶ τὸ **ἀντὶ** ἔν τε τοῖς τιμητικοῖς ψηφίσμασι (πρβ. Jahreshefte XXI XXII 136) καὶ ἐν ταῖς λεγομέναις τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐνδείκνυσι τὰ εὐεργετήματα ἢ τὰ προσόντα τὰ δικαιολογοῦντα τὴν ἀπονομὴν τιμῆς τινος ὡς ἁρμόζουσαν ἀμοιβήν. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω δύο μόνον παρα-

δείγματα ἐκ γνωστῶν ἐπιγραμμάτων, τὸ μὲν τοῦ τρίτου τῶν Ἀθήνησιν ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἑρμῶν (Th. Preger, Inscr. gr. metr. 153· U. v. Wilamowitz, Griechisches Lesebuch I 1 σ. 146 ἀρ. 14 καὶ II 1 σ. 104): **Ἡγεμόνεσσι δὲ μισθὸν Ἀθηναῖοι τάδ' ἔδωκαν ἀντ' εὐεργεσίης καὶ μεγάλης ἀρετῆς**, τὸ δὲ τῆς χαλκῆς εἰκόνος τοῦ Ἀράτου (Preger, Inscr. gr. metr. 150) στ. 3.4.: **ἄμμες δ' εἰκόν', Ἄρατε, τεὰν νόστοιο τυχόντες στάσαμεν ἀντ' ἀρετᾶς ἠδὲ δικαιοσύνας.** Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἡ ἀνέγερσις μνημάτων εἰς μνήμην τῶν ἀποθανόντων θεωρεῖται ὡς τιμή, λέγει τὸ ἐν IG I² 986 ἐπίγραμμα (Beiträge z. griech. Inschriftenk. σ. 21):

Σε̃μα πατὲρ Κλέβολος ἀποφθιμένοι Χσενοφάντοι
θε̃κε τόδ' ἀντ' ἀρετε̃ς ἐδὲ σαοφροσύνες.

καὶ ἄλλο τοῦ Σιμωνίδου ἐπίγραμμα Anth. Pal VII 509:

Σῆμα Θεόγνιδος εἰμὶ Σινωπέος, ᾧ μ' ἐπέθηκεν
Γλαῦκος ἑταιρείης ἀντὶ πολυχρονίου.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ ἁπλοῦν **θάπτειν** ἐν τοιαύταις ἐπιγραφαῖς ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον ἐγὼ γνωρίζω δὲν ἀπαντᾷ, εὐλόγως δὲ νομίζω μεταχειρίζεται τὸ ῥῆμα τοῦτο μόνον ἐὰν πρόκηται περὶ πραγματικῆς ταφῆς. Ἀντὶ τοῦ **θάψε** λοιπὸν περιμένεται ἄλλο ῥῆμα οἷον τὸ **στῆσε.** Ὅτι δὲ πράγματι ἄλλο ῥῆμα ὅμοιον κατὰ τὴν ἔννοιαν τῷ **στῆσε** κεῖται ἐν τῷ ἐπιγράμματι, προκύπτει ἐξ ἀντιγράφου αὐτοῦ ληφθέντος ἐν ἔτει 1905 ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Speyer, νῦν δὲ ἐν Freising τῆς Γερμανίας καθηγητοῦ Dr. Otto Meiser, ὅστις περιοδεύσας τὴν Κεφαλληνίαν καὶ εὑρὼν τὸν λίθον ἐν Σάμῃ πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Λεωνίδα Δευτεραίου, ὅπου ἔτι καὶ νῦν κεῖται, οὐ μόνον φιλοφρόνως ἀνεκοίνωσέ μοι τὸ ληφθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἀντίγραφον τοῦ ἐπιγράμματος, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείστης εὐγενείας μοὶ ἐπέτρεψε νὰ κάμω χρῆσιν αὐτοῦ δημοσίᾳ πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐν τῇ ΑΕ 1922 σ. 100 δημοσιευθείσης ἀναγνώσεως. Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ἔχει ἐν στ. 5. οὐχὶ \ΨЄ, ἀλλὰ ΙϹЄ· ὅπερ ὀρθώτατα ἤδη ὁ κ. Meiser ἡρμήνευσεν **ἶσε** ἀντὶ τοῦ **εἶσε**, πρβ. IG IV 1001: **Ζηνὶ καὶ Ἡλίῳ καὶ πᾶσιν ἀειγενέεσσιν** κτλ. **ἱεροφάντης εἷσ' ὁσίῃ θεοπείθει γαίων Διογένης Δηοῦς πρόπολος** κτλ., IG IV 1002 στ. 3, 1039 στ. 2, 1040 στ. 2, IG III 701 στ. 3, XII 3 suppl. 1345 στ. 2, XIV 1750 (Inscr. gr. ad res rom. pertin. I 282) στ. 3· πολλάκις δὲ μεταχειρίζεται τὸ μέσον τοῦ ῥήματος, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀρ. 2 συμπληρωθέντι ἐπιγράμματι.

Adolf Wilhelm.

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΣΤΗΛΑΙ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΥΠΟ ΔΗΜ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Ἐξερχόμενός τις πρὸς δυσμὰς τῆς σημερινῆς πόλεως Τηγανίου, ἥτις κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σάμου, ἵνα μεταβῇ εἰς Χώραν, συναντᾷ δεξιὰ καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν τὸ δυτικὸν σκέλος τοῦ τείχους, ὅπερ κατερχόμενον ἀπὸ τοῦ ὕπερθεν βουνοῦ διὰ τοῦ πρανοῦς κατέληγεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἔξω τοῦ τείχους τούτου ἐξετείνετο ἡ δυτικὴ νεκρόπολις τῆς Σάμου ἑκατέρωθεν τῆς σημερινῆς ὁδοῦ καὶ μάλιστα ἐπεκτεινομένη ἐπὶ τῶν μικρῶν ἰσοπέδων τῆς κλιτύος ἄνωθεν τῆς Γλυφάδας. Φαίνεται ὅτι μόνον δεξιὰ τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τῆς κλιτύος ἔθαπτον κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους, ἀριστερὰ δὲ ἐπὶ τοῦ ἁλιπέδου κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, διότι ἐκεῖ μὲν μόνον ἀρχαϊκοὶ τάφοι εὑρέθησαν, κάτω δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν κυβικῶν ἐπιτυμβίων ἐνεπιγράφων λίθων τοῦ πέμπτου αἰῶνος, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας. Μέγα μέρος τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης νεκροπόλεως ἀνέσκαψε πρὸ ἐτῶν ὁ Boehlau (Aus ionischen und italischen Nekropolen σ. 10 ἑξ.) ἀποκαλύψας κυρίως τάφους τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Πολυκράτους καὶ τὰς γνωστὰς ἀνθεμωτὰς στήλας. Τὸν χῶρον τοῦτον καταλαμβάνουσι σήμερον καλλιεργημένα κτήματα, ὧν ἡ κατ᾽ ἔτος ἐργασία φέρει πιθανώτατα εἰς φῶς καὶ στήλας καὶ νέους κτιστοὺς τάφους, τούτων δὲ λείψανα φαίνονται πέριξ τοῦ οἰκίσκου τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς περιοχῆς Κ. Μπακιντῆ. Τῆς καλλιεργίας ταύτης προϊὸν πιστεύω ὅτι εἶναί τινα τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων τεμαχίων (ἀρ. 1,2). Ἡ ἀκεραία σχεδὸν ἀκατέργαστος στήλη (ἀρ. 3.) εἶχεν ἤδη ἀνευρεθῆ κα ἐγκαταλειφθῆ ἐπὶ τόπου ὑπὸ τοῦ Boehlau (ἔνθ᾽ ἀν. σ. 2 σημ.), τὰ δὲ λοιπὰ τεμάχια εὑρέθησαν ὑπ᾽ ἐμοῦ κατὰ μικρὰν δοκιμαστικὴν σκαφὴν γενομένην τῷ 1919.

Πρὶν ἐπιληφθῶ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐπιτυμβίων τούτων στηλῶν προβαίνω εἰς βραχεῖαν περιγραφὴν τῶν νέων τεμαχίων.

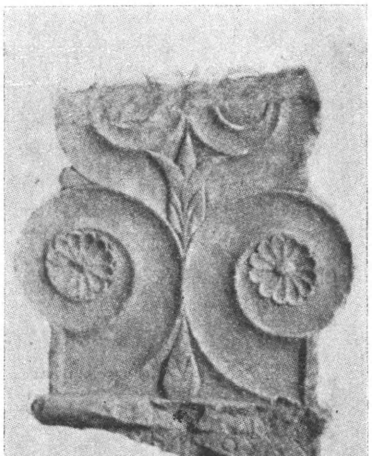

1: Ἐπίστεψις μαρμαρίνης στήλης.

Ἀριθ. 1 ***(εἰκ. 1)***. Τμῆμα στέψεως ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ χονδροκόκκου μαρμάρου. Ὑπεράνω στρογγύλου κανόνος, εἰς ὃν ἔληγεν ἡ ἐλάχιστα σῳζομένη πλάξ, ὑψοῦνται δύο ἕλικες ἀντιθετικῶς πρὸς τὰ ἔξω συσπειρούμεναι. Ἐξ αὐτῶν ἐξέρχονται ἄλλαι δύο ἀντιθέτως ἑλισσόμεναι πρὸς τὰ ἔσω, τῶν ὁποίων τὸ ἄνω τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἑλίκων μέρος εἶναι ἀποκεκρουμένον. Κατὰ τὴν κάτω ἐπαφὴν τῶν τόξων τῶν πρώτων ἑλίκων εἰσχωρεῖ κάλυξ λωτοῦ ἁπτόμενος κάτω τοῦ στρογγύλου

κανόνος, κατὰ δὲ τὴν ἄνω ἐπαφὴν τῆς ῥάχεως τῶν αὐτῶν ἑλίκων ἐκφύεται ἄνθος λωτοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ μὲν ἄκρα φύλλα ἐγγίζουσι τῆς ἀκμῆς τῶν ἄνω ἑλίκων, τὸ δὲ μεσαῖον εἰσέρχεται εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἐπαφῆς αὐτῶν. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν κάτω ἑλίκων κοσμοῦνται ὑπὸ μεγάλων ῥοδάκων ἐκ δώδεκα κοίλων πετάλων, τῶν δὲ ἄνω, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποκεκρουμένοι, εἶναι λεῖοι ἄνευ κοσμήματος, ἦσαν δὲ πιθανώτατα διὰ χρώματος ἐξηρμένοι.

Ὑπὸ τὸν στρογγύλον κανόνα ἐξετείνετο ἡ ἐπιφάνεια τῆς στήλης, ἥτις κατὰ τὸ ἄνω μέρος ἔφερεν ἐπιγραφὴν σῳζομένην μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα γράμματα. Τοῦ πρώτου τῶν σῳζομένων διακρίνεται μόνον μέρος κύκλου, ὅπερ μόνον ἐκ Θ εἶνε δυνατὸν νὰ προέρχηται, ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀσφαλές, ἂν τοῦτο ἦτο διὰ στιγμῆς ἢ διὰ σταυροῦ ἐσωτερικῶς δεδηλωμένον, διότι ἡ μὲν στιγμὴ ἔκειτο κατωτέρω τῆς θραύσεως, τοῦ δὲ σταυροῦ οὐδὲν ἴχνος διακρίνεται ὅτι ὑπῆρχεν, ἐξ οὗ πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ Θ τοῦτο θὰ ἦτο ἐστιγμένον. Θ μὲ διασταυρουμένας κεραίας ἔχουσιν αἱ ἀρχαιότεραι σαμιακαὶ ἐπιγραφαί, ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Λευκίου τοῦ Μουσείου ἐν Βαθεῖ Σάμου (Ath. Mitt. 1900. σ. 150), ἡ ἐπὶ τῆς Ἥρας τοῦ Χεραμύου ἐν Λούβρῳ (Röhl. IGA, 384) καὶ ἡ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Rehm ἀνευρεθεῖσα (νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Τηγανίου), ἥτις περιέχει ἀναγραφὴν ἢ ἀνάθεσιν ἱερῶν σκευῶν ἀγορασθέντων ***(ὀνωνημένα σύνπαντα διηκοσίων δυωδέκων στατήρων Σαμίων σὺν τῷ λίθῳ)***. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀνάγονται περὶ τὰ μέσα τοῦ ἕκτου αἰῶνος. Τὸ Θ πάλιν μὲ στιγμὴν ἐν τῷ μέσῳ ἀπαντᾷ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐκ Σάμου χαλκοῦ λαγωοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου (Röhl IGA. 385) καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Αἰάκου τοῦ Μουσείου Τηγανίου Σάμου (A.M. 1906 σ. 151). Ἐκ τούτων τὴν πρώτην ὁ Kirchhoff (Studien zur Gesch d. griech. Alphabets[4] σ. 31) θέτει περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἀλλ' ἡ γραφὴ τοῦ α μὲ λοξὴν τὴν μεσαίαν κεραίαν, ἡ ἐν γένει μᾶλλον ἀρχαϊκὴ ὄψις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ φορὰ αὐτῶν θὰ ἔπειθον ὀλίγον ὑψηλότερον νὰ τοποθετηθῇ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη καὶ δὴ εἰς τὴν τελευταίαν δεκάδα τοῦ ἕκτου αἰῶνος. Ἡ δὲ τοῦ Αἰάκου, τὴν ὁποίαν ὁ L. Curtius (A. M. ἔνθ. ἀν.) θεωρεῖ σύγχρονον τοῦ ἀγάλματος, τῶν μέσων δηλ. περίπου τοῦ ἕκτου αἰῶνος, εἶναι πιθανώτατα πολὺ μεταγενεστέρα. Ἡ γραφὴ τοῦ α μὲ ὁριζοντίαν τὴν μεσαίαν κεραίαν, γραφὴ ἀπαντῶσα ἐπὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς τοῦ γλύπτου Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου συγχρόνως μετὰ τῆς ἀρχαιοτέρας τοῦ α μὲ λοξὴν κεραίαν, δηλοῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀνέλθῃ πέραν τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Εἰς τὴν μεταγενεστέραν, τοῦ πέμπτου αἰῶνος, χρονολογίαν αὐτῆς συντελεῖ καὶ ἡ στοιχηδὸν φορά. Ὀρθῶς δὲ ὑπεστήριξεν ὁ Pomtow ὅτι αὕτη ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀγάλματος βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Αἰάκου τοῦ Β' ἐγγόνου τοῦ Α', ὅστις ἐπανελθὼν εἰς Σάμον μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Περσῶν ἀνεστήλωσε καὶ τὸ ἄγαλμα εἰς τὸν πάππον (ἴδ. Dittenberger, Sylloge ^{3} I ἀρ. 10 καὶ 20). **1**

Ἐκ τῶν λοιπῶν γραμμάτων τὸ ε ἔχει τὰς τρεῖς κεραίας (ὧν αἱ δύο σῴζονται) λοξῶς πρὸς τὰ κάτω φερομένας, τὸ μ ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, ὡς καὶ τὸ σ. Ἐν γένει ὅμως πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὰ γράμματα εἶναι μετά τινος ἀμελείας κεχαραγμένα καὶ ἀκανόνιστα, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ὁ μὲ τόσον ἀσφαλῆ καὶ καλαίσθητον χεῖρα σχεδιάσας τὰς ὡραίας ἕλικας τῆς στήλης ἐχάραξε καὶ τὰ πρόχειρα ταῦτα γράμματα. Ἡ αὐτὴ ἀμέλεια ἄλλως παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπιγεγραμμένων στηλῶν ἢ πλα-

1 Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης προκειμένου ἂς σημειώσω ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς τοῦ Αἰάκου εἶναι *Βρύχωνος* καὶ οὐχὶ *Βρύσωνος*, ὡς πρῶτος παρετήρησεν ὁ ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων Σάμου κ. Β. Θεοφανίδης. Παραδεδομένον δὲ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦτο.

25 8 26

κῶν τῶν ὑπὸ Boehlau ἐν τῷ νεκροταφείῳ τούτῳ εὑρεθεισῶν καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τούτου ὅτι οἱ πελάται ἐχάρασσον ἀδεξίως ἐπὶ τῶν ἑτοίμων ἀγοραζομένων στηλῶν τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ (Boehlau ἔνθ' ἀν. σ. 154). Δὲν εἶναι βεβαίως ἐκ τούτου ὀρθὸν νὰ συμπεράνῃ τις μεγάλην αὐτῶν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ πάντως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφὴ θὰ ἐχαράχθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου αἰῶνος.

Τὰ γράμματα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς ὄνομα λῆγον εἰς -θεμις κείμενον κατὰ γενικήν. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχε χῶρος διὰ τέσσαρα τοὐλάχιστον ἔτι γράμματα, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ ἦτο Ἀμφίθεμις, Βουλόθεμις, Εὐξίθεμις, Ξεινόθεμις, Φιλόθεμις κ.τ.λ. ἢ ἀκόμη Δηλόθεμις, ὅπερ ἔχομεν ἐκ Σάμου (I. G. XII, 5,438 πρβ. C.—B: SGDI, IV, 4,2, σελ. 935. [1]). Ἡ γενικὴ τῶν ὀνομάτων τούτων σχηματίζεται εἰς -ιος, σπανιώτατα δὲ καὶ ἐπὶ μεταγενεστέρων ἐπιγραφῶν καὶ εἰς -ιδος (πρβ. C-B: SGDI ἔνθ' ἀν.). Κατὰ γενικὴν δὲ δηλοῦται τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀρχαϊκῶν Σαμιακῶν στηλῶν, ἀλλὰ καὶ κατ' ὀνομαστικήν, κατὰ δὲ τὸν πέμπτον αἰῶνα συνήθως κατὰ δοτικὴν (πρβ. Jacobstahl, A. M. 1906 σ. 416).

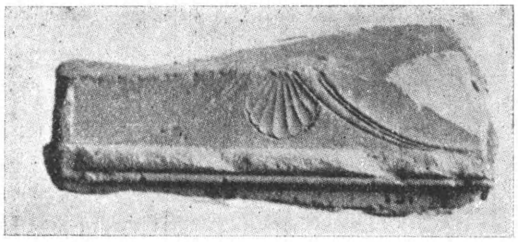

2: Τμῆμα ἐπιστέψεως πωρίνης στήλης.

2. Ἀριθ. Μουσ. Τηγανίου 151. ***(εἰκ. 2)***. Τμῆμα στέψεως ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ μαλακοῦ πώρου, δεξιὰ ἀποκεκρουμένον. Ὕψος 0,15, πλάτ. 0,36, πάχ. 0,115. Ἡ πλὰξ τῆς στήλης ἔληγεν ἄνω εἰς δύο ῥαβδωτοὺς κανόνας, ὧν ὁ κάτω λεπτότερος, ὑπεράνω δ' αὐτῶν ἤρχοντο αἱ ἕλικες. Τούτων σῴζεται ἐλάχιστον μόνον μέρος καὶ τὸ μεταξὺ τῆς ἐπαφῆς αὐτῶν κρεμάμενον πρὸς τὰ κάτω ἀνθέμιον ἐκφυόμενον μεταξὺ δύο λεπτῶν φύλλων λωτοῦ τῶν ἀκολουθούντων τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τῶν ἑλίκων.

3: Πωρίνη ἐπιτύμβιος στήλη.

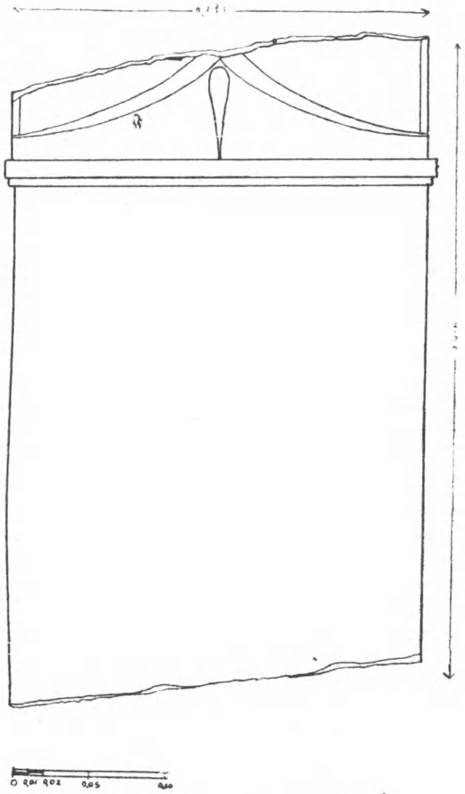

4: Τμῆμα πωρίνης στήλης.

3. Ἀρ. Μουσ. Τηγ. 152 ***(εἰκ. 3*** τοῦ ἀνωτέρου τμήματος). Ἐπιτύμβιος στήλη εἰς δύο τεμάχια ἐκ μαλακοῦ πώρου λήγουσα ἄνω εἰς ὀξὺ τόξον. Ὕψος σῳζ. 0,87, πλάτ. 0,13 — 0,15, πάχ. 0,075. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς δὲν ἔχει ἐπιμελῶς λειανθῆ, αἱ δὲ ἕλικες, ὧν τὸ ἡμικυ-

1 Βλ. καὶ Bechtel, Die histor. Personennamen des griechischen σ. 200 ἑξ.

κλικὸν περίγραμμα ἐξέχει πέραν τῶν καθέτων πλευρῶν, καὶ τὸ ἀνθέμιον, ὁλόκληρος δηλαδὴ ἡ ἐπίστεψις, θὰ ἦσαν διὰ χρώματος δεδηλωμένα, ὡς ὑπέθεσε καὶ ὁ Boehlau (ἔνθ' ἀν. σ. 25 σημ.). Κατὰ τὰ ἄλλα ὁμοιάζει πρὸς τὰς λοιπὰς στήλας.

4. ***(εἰκ. 4).*** Μέρος ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ μαλακοῦ πώρου ἄνω καὶ κάτω ἀποκεκρουμένη. Ἡ ὀπίσω ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένη, τοῦ πώρου ἀποσχιζομένου. Ὕψ. 0,412, πλάτ. 0,273, πάχ. 0,08. Σῴζεται μέγα μέρος τῆς πλακός, ἥτις περατοῦται ἄνω διὰ κανόνος ἐκ δύο κυματίων, ὧν τὸ κάτω μικρότερον. Ὑπεράνω τοῦ κανόνος τούτου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν σῴζεται τὸ κάτω μέρος τῶν ποδῶν τῶν ἑλίκων μέχρι τῆς συναντήσεως αὐτῶν, ὁπόθεν δύο μακρὰ φύλλα λωτοῦ ἐξορμῶντα παρακολουθοῦσιν ἑκάτερον τῶν σκελῶν τῶν ἑλίκων, ἐν ᾧ μεταξὺ αὐτῶν ἐξέρχεται μεσαῖον φύλλον καταβαῖνον μέχρι τοῦ κανόνος.

5. ***(εἰκ. 5).*** Κορυφὴ ἐπιτυμβίου πωρίνης στήλης ἀποκεκρουμένη λοξῶς κάτω. Ὕψ. 0.284, πλάτ. 0,17, πάχ. 0,04. Ἔχει τὸ περίγραμμα ἀνθεμωτῆς μετὰ ἑλίκων ἐπιστέψεως, ὡς ἡ ὑπ' ἀριθμ. 3, ἀλλ' εἶναι μετ' ἀμελείας κατεσκευασμένη καὶ ἐσχεδιασμένη, καθ' ὅσον ἡ μία ἕλιξ εἶναι μείζων τῆς ἑτέρας καὶ τὸ τόξον τῆς μιᾶς πλευρᾶς μακρότερον τοῦ τῆς ἑτέρας καὶ ἀνώμαλον παρὰ τὴν κορυφήν.

6. Τεμάχιον ἐκ κορυφῆς πωρίνης στήλης, ὡς ἡ ἀνωτέρω. Ἐκ τῶν διαστάσεων αὐτοῦ (πλάτ. σωζ. 0,30) φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ μεγάλης στήλης.

7. ***(εἰκ. 6).*** Τρία τεμάχια πωρίνης στήλης ἀπὸ τῶν ἑλίκων καὶ κάτω ἄνευ πλαστικῆς αὐτῶν δηλώσεως. Δεξιὰ ἐν μέρει ἀποκεκρουμένη. Ὕψος 0,92, πλάτ. 0,23.

8. Ἑτέρας στήλης τὸ περὶ τὰς ἕλικας τμῆμα, ὡς καὶ τεμάχιον ἀνθεμίου μετὰ κυρτῶν καὶ κοίλων φύλλων ἐναλλάξ.

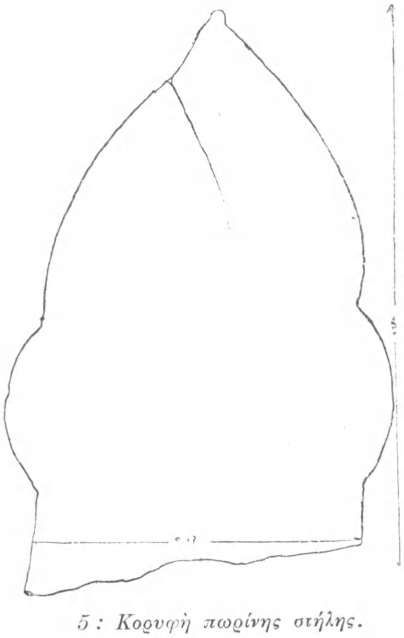

5: Κορυφὴ πωρίνης στήλης.

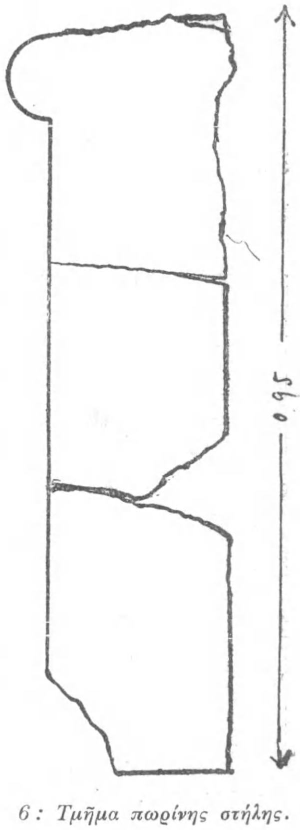

6: Τμῆμα πωρίνης στήλης.

Αἱ στῆλαι αὗται, ὡς εἶναι φανερόν, ἀνήκουσιν εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἐπιτυμβίων στηλῶν, οἵας ἀνεῦρεν ἐν Σάμῳ ὁ Boehlau (ἔνθ' ἀν. σελ. 152, πίν. 1,2,3,4). Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι ἡ πρώτη μορφὴ ἐπιτυμβίων στηλῶν, ἣν συναντῶμεν ἐν Ἑλλάδι. Ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν ἤδη χρόνων εἶναι γνωσταὶ ἐπὶ τῶν τάφων στῆλαι, μεγάλαι πλάκες καὶ διὰ παραστάσεων κεκοσμημέναι ὡς ἐπὶ τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν. Καὶ κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους εὑρίσκομεν ἐπιτυμβίους στήλας, ὡς ἐν Θήρᾳ (Dragendorff, Thera II σελ. 108 ἑξ.), χαρακτηριστικαὶ δὲ εἶναι αἱ ἐν Νεανδρίᾳ παρατηρηθεῖσαι (Koldewey, Neandria, σελ. 17 εἰκ. 30). Αὗται εἶναι ἀκατέργαστοι πλάκες, δύο μέχρι τεσσάρων μέτρων ὕψους, στενώτεραι κάτω καὶ λήγουσαι ἄνω εἰς μικρὰν ἐξοχήν, παρέχουσαι δ' οὕτως ἐμφάνισιν

ἀνθρωπίνης μορφῆς εἰς τὰς γενικὰς αὐτῆς γραμμάς. Τοιαύτας στήλας εἶχεν ὑπ᾽ ὄψει ὁ Ὅμηρος κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Dragendorff (ἔνθ. ἀν. σελ. 111 σημ. 89) λέγων Ν 437 ***«ὥς τε στήλη ἢ δένδρεον ὑψιπέτηλον»***· (πρβ. καὶ Collignon, Les statues funéraires σ. 2)· Ἡ πλὰξ αὕτη ἐδήλου τὸν τόπον τῆς κατοικίας τοῦ νεκροῦ, τὸ «ἕδος» αὐτοῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μορφῆς τῶν στηλῶν Νεανδρίας (πρβ. Weickert, Der Seelenvogel σ. 9). Ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ τῇ μορφῇ αὐτῆς ἡ στήλη ἦτο καὶ ὅρος, ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι ἦτο συγχρόνως καὶ «θύρα καὶ ἱερὸς κίων καὶ δένδρον ζωῆς καὶ ἀναπαυτήριον τῆς ψυχῆς», ὡς θέλει ὁ P. L. Couchoud, (Rev. Arch. 1923 II σ. 237), μόνον δὲ ἀναλόγως τῆς μορφῆς, ἣν ἑκάστοτε εἶχε τὸ ἐπιτύμβιον σῆμα, ἐσυμβόλιζε τὴν ἀντίστοιχον ἔννοιαν.

Ἀλλά, ὅπως πολλὰ ἄλλα πράγματα, οὕτω καὶ τὴν στήλην ὀφείλει ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ δὴ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἀρχαιότατα ἔχομεν ἐν χρήσει τὴν στήλην. Ἐν Ἀσσοὺρ ἔχουσιν εὑρεθῆ σειραὶ ὁλόκληροι στηλῶν ἱκανῶς ὑψηλῶν ἀπὸ δύο μέχρι τεσσάρων μέτρων, ἔχουσαι συνήθως ἀπεστρογγυλωμένον τὸ ἄνω μέρος καὶ ἀνήκουσαι εἰς τὴν δευτέραν π. Χ. χιλιετηρίδα. Μία τῶν στηλῶν τούτων ἔχει σχῆμα ὀκταγώνου κίονος μετ᾽ ἐπιπέδων ῥαβδώσεων καὶ λήγει ἄνω εἰς ἐπίστεψιν φέρουσαν φυτικὰ θέματα (ἴδ. Arch. Anz. 1913 σ. 79 Andrae· πρβ. καὶ Mitt. der deutschen Orient Gesellschaft No 42 σελ. 50). Δὲν ἔχω δυστυχῶς εἰκόνα τῆς ἄνω περιγραφείσης στήλης, ἀλλ᾽ ἡ ἐν Chorsabad εὑρεθεῖσα ***(εἰκ.* 7** = Perrot et Chipiez. Histoire de l'art, II εἰκ. 110) ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Εἶναι τετράγωνος μὲ ἀποκεκομμένας τὰς γωνίας στῦλος μετὰ ῥαβδώσεων καὶ στέφεται ἄνω ὑπὸ ἑλίκων ἀντιθετικῶν, ἐξ ὧν ἐξέρχεται ἀνθέμιον. Ἡ στήλη αὕτη εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν Ἰωνικῶν ἀνθεμωτῶν στηλῶν. Ἀλλ᾽ οἱ Ἕλληνες παραλαβόντες τὴν μορφὴν διεμόρφωσαν αὐτὴν εἰς ποικίλους τύπους, ὧν ἄλλοι μὲν ἐκράτησαν μόνον τὸ γενικὸν σχῆμα, ἄλλοι δὲ τὴν διακόσμησιν ἢ καὶ ἀμφότερα, ἐξελιχθέντα ὅμως εἰς θαυμάσια διακοσμητικὰ δημιουργήματα.

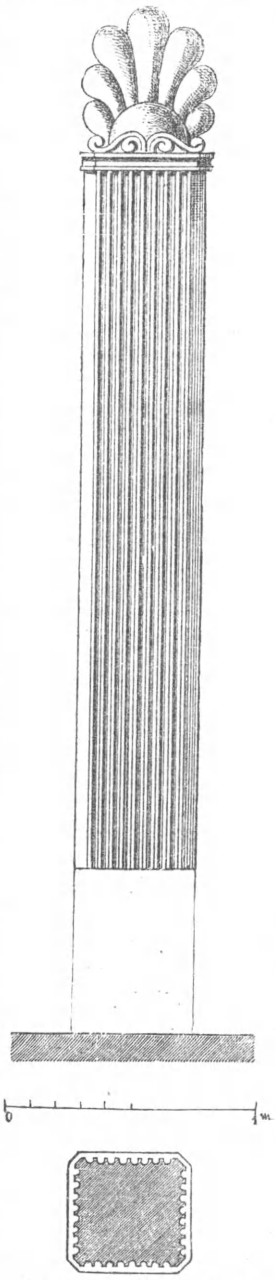

7: *Στήλη Chorsabad.*

Τὸ τετράγωνον σχῆμα δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι εἶχον αἱ Ἐρυθραῖαι ἐπιτύμβιοι στῆλαι, ὧν αἱ ἐπιστέψεις ἐσώθησαν (Oester. Jahresh 1912 Beibl. σελ. 64 εἰκ. 50 καὶ 51 καὶ αὐτ. 1913 Beibl. σελ. 57 εἰκ. 20 καὶ 21). Αὗται εἶναι ἀνεστραμμέναι κόλουροι πυραμίδες, δηλαδὴ τετράγωνοι λίθοι εὐρυνόμενοι πρὸς τὰ ἄνω ἐκ τῆς τετραγώνου τομῆς βάσεως, ἔνθα προσηρμόζετο ὁ κορμὸς τῆς στήλης, ὅστις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν τετράγωνον διαμόρφωσιν ἐν τομῇ. Ἡ προσθία ἐπιφάνεια τῶν στέψεων τούτων σχηματίζει τραπέζιον, ὅπερ φέρει ἀνάγλυπτον διακόσμησιν ἀντιτιθεμένων διπλῶν σπειρῶν, ἀνθεμίων, λωτῶν, ἀστραγάλου κτλ. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐν Oest. Jahr. 1913 (ἔνθ. ἀν. εἰκ. 20), ἧς ἡ διακόσμησις ἔχουσά τι τὸ παραφορτωμένον σύγκειται ἐκ μιᾶς ζώνης ᾠοειδῶν φύλλων ἄνω, ἀποτελούσης οἱονεὶ στέφον ἐπίκρανον, καὶ ἐκ τῆς κάτωθεν αὐτῆς ἐπιφανείας, ἥτις κοσμεῖται ὑπὸ ἁλύσεως ἀστραγάλου καὶ ἑτέρας ἀνθέων

λωτοῦ περιθεούσης αὐτὴν μετὰ μεγάλου ἀνθεμίου ἀνερχομένου ἀπὸ τῆς βάσεως καὶ μικροτέρων πληρούντων τὰς γωνίας. Ἡ ταπητοειδὴς αὕτη διακόσμησις δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἔχει τὸ πρότυπον ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ διακοσμητικῇ, ὡς φαίνεται ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κουγιουντζὶκ μαρμαρίνου δαπέδου (Frank, Kunstgeschichte in Bildern II, 61, 2), ἀλλ' ἐπὶ τῆς Ἐρυθραίας στήλης ἡ πληθωρικὴ διακόσμησις ἔλαβε διάφορόν πως χαρακτῆρα προσαρμοζόμενον πρὸς τὴν μορφὴν τῆς στήλης διὰ τῶν ἐπιστεφόντων ᾠοειδῶν φύλλων καὶ τοῦ ἀνθεμίου τῆς βάσεως. Πρὸς τὸν τύπον τοῦτον τῆς ἐπιστέψεως δύνανται ἴσως νὰ σχετισθῶσιν αἱ δύο θαυμάσιαι Ἀττικαὶ ἰωνικῆς τέχνης στῆλαι τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου Ἀθηνῶν (Conze, Att. Grabreliefs I πιν. XI) καὶ τῆς Νέας Ὑόρκης (A. J. A. 1922 σ. 270 εἰκ. 1, 4, 5, 10 Dinsmoor). Ἡ τραπεζοειδὴς μορφὴ τῶν Ἐρυθραίων στηλῶν, αἵτινες εὐρύνονται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν πρὸς τὰ ἄνω, διεμορφώθη οὕτω παρὰ ταῖς ἀττικαῖς, ὥστε ἡ μὲν ἄνω ἀπόληξις σχηματίζει μικρὸν ἄβακα (βλέπε τὸ ἀντίστοιχον στέφον κόσμημα τῆς τελευταίας ἐρυθραίας στήλης), ἡ δὲ ὑπ' αὐτὴν εὐθεῖα πλευρὰ ὑποχωρεῖ ἐντὸς εἰς ἐλαφρὸν αἰγυπτιάζον κῦμα καὶ ὁδηγεῖ βαθμηδὸν κατακορύφως πρὸς τὴν βάσιν (πρβ. τὴν ὑπὸ Dinsmoor ἔνθ. ἀν. σ. 274 διδομένην ἐξελικτικὴν γένεσιν τοῦ κυματίου τούτου ὡς δωρίου οὐχὶ ἐντελῶς ἔτι ἀνεπτυγμένου). Πρὸς τούτοις πλὴν τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς τῆς τετραγώνου τομῆς τῆς μιᾶς καὶ τῆς ὀρθογωνίου τῆς ἄλλης στήλης πρέπει νὰ παρατηρήσῃ τις τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῆς μορφῆς εἰς τοὺς δύο τούτους τύπους, ὧν ὁ μὲν ἔχει τι τοῦ βαρέος καὶ χονδροκομμένου ὄγκου, ὁ δὲ κομψότητα καὶ λεπτὴν εὐκαμψίαν καὶ ἐν τῇ διασκοσμήσει ἔτι, ἥτις ἐπὶ τῆς Ἐρυθραίας μὲν στήλης εἶναί τι ἐξωτερικὸν ἄνευ ἰσχυροῦ ὀργανικοῦ συνδέσμου πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, ἐπὶ δὲ τῶν Ἀττικοϊωνικῶν στηλῶν προσαρμόζεται ἐπιτυχέστερον καὶ ἀρθροῦται ὀργανικώτερον πρὸς τὸ κινούμενον περίγραμμα, πλουτιζομένη ἐπὶ πλέον καὶ δι' ἀνθρωπίνων παραστάσεων. Πρόσθες τέλος ὅτι αἱ ἐξ Ἀττικῆς αὗται ἐπιστέψεις ὑπεβάσταζον σφίγγα ἢ ἄλλο τι.

Ἀλλ' ἡ διακόσμησις τῶν Ἀσσυριακῶν προτύπων ἔχει τὴν μᾶλλον κτυπητὴν ἀναλογίαν ἐπὶ τῶν ἀνθεμωτῶν στηλῶν τῆς μικρασιατικῆς Ἑλλάδος, ὧν ἐλάχισται εὑρέθησαν μέχρι σήμερον. Τοιαῦται γνωσταί μοι εἶναι:

1. Ἡ ἐκ Δορυλαίου στήλη (***εἰκ. 8*** = A. M. 1895 πίν. I Körte=Mendel, Catalogue des sculptures des musées impériaux ottomans II No 526. = Rodenwaldt, Das Relief bei den Griechen εἰκ. 10). Αὕτη κοσμεῖται ὑπὸ διπλῶν ἀντιθετικῶν σπειρῶν, ὧν μόνον μέρος σῴζεται στεφόμενον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ ἀνθεμίου (βλ. καὶ κατωτέρω σελ. 75 καὶ 79). Ἂν καὶ ἡ στήλη αὕτη εὑρέθη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν Ἐσκὶ Σεχίρ, εἶναι ὅμως ἐκ νησιωτικοῦ μαρμάρου, κατὰ δὲ τὸν Mendel (ἔνθ. ἀν.) προέρχεται ἐκ Κυζίκου.

2. Ἡ ἐκ Τρωάδος στήλη ἐν Boston τῆς Ἀμερικῆς (***εἰκ. 9***=Aegina I εἰκ. 283). Καὶ αὕτη κοσμεῖται ὑπὸ διπλῶν σπειρῶν μετὰ λωτοῦ καὶ στέφοντος ἀνθεμίου, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα διεμορφώθησαν εἰς πλουσιώτατον πλαστικὸν κόσμον (βλ. σελ. 79).

Καὶ τέλος αἱ Σαμιακαὶ στῆλαι. Ἐκ τοῦ Ἰωνικοῦ τούτου τύπου ἔχει τὴν ἀρχήν της καὶ ἡ Ἀττικὴ ἀνθεμωτὴ στήλη μὲ τὰς ποικιλίας της (Conze, Att. Grabrel. I πιν XIII, XIV, 1 (ἀπολεσθεῖσα), 2, 3 καὶ 4. B.Metropolitan Museum 1916 σ. 125 εἰκ. 1 κτλ.), ὡς πρῶτος ὑπεστήριξεν ὁ Löschcke (A. M. 1889 σ. 297). Σχετικὴν περὶ τοῦ ζητήματος βιβλιογραφίαν βλ. Wenz, Studien zu den attischen Kriegergräbern 1913 σ. 110 σημ. 1.

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς στήλης ταύτης εἶναι ἡ εἰς ἐσχηματοποιημένον φυτικὸν

διάκοσμον λήγουσα ἐπιμήκης πλάξ. Ὁ διάκοσμος οὗτος ἀποτελεῖται συνήθως ἐξ ἑνὸς ἀνθεμίου ἐπικαθημένου ἐπὶ δύο ἑλίκων ἀντιθετικῶς συσπειρουμένων ἢ ἐπὶ διπλῶν σπειρῶν πρὸς τὰ ἄνω ἐπίσης ἀντιθετικῶς ἀνελισσομένων.

Ἡ σπεῖρα εἶναι θέμα συχνότατα καὶ ἀρχαιότατα ἀπαντῶν ἐν τῇ τέχνῃ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ κυρίως παρατηρεῖται εἰς τὸ δεύτερον, οὕτως εἰπεῖν, στάδιον τῆς ἐξελίξεως τῶν διακοσμητικῶν μορφῶν. Κατὰ τὸ πρῶτον αὗται εἶναι γεωμετρικαί, συνήθως εὐθύγραμμοι, ἀλλὰ καὶ καμπυλόγραμμοι. Ἀπαντᾷ σπανιώτατα μεμονωμένη ἐν ἐμβρυώδει μορφῇ καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς «τρέχων κύων» καὶ κατὰ τὸ πρῶτον, τὸ γεωμετρικὸν στάδιον, ἡ σπεῖρα, ἀλλ᾽ εἶναι ἁπλοῦν γραμμικὸν σχῆμα καὶ ἐνιαχοῦ λείψανον μυκηναϊκόν, ὡς π.χ. ἐπὶ τῶν Σικυωνικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων· (πρβ. Johansen, Sikyoniske Vaser σ. 14).

Οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν φύσιν ἔχουσιν αἱ πρῶται αὗται μορφαί, αἵτινες ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ πρωτογενοῦς ἀνθρώπου οὐχὶ κατ᾽ ἀντιγραφὴν ἢ μίμησιν τῆς φύσεως, ἀλλὰ κατόπιν ἀφαιρέσεως ἐκ ψυχολογικῆς ἀναγκαιότητος.

8: Στήλη ἐκ Δορυλαίου.

Ἡ φύσις παρουσιάζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν μεγίστῃ ποικιλίᾳ, ὑπὸ πλείστας παραλλαγάς, διῃρημένη εἰς ἀπείρους ἀτομικότητας, ἐν τῇ πρώτῃ δὲ αὐτοῦ ἐπαφῇ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκεται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν μορφὴν καὶ νὰ παράσχῃ ἐξήγησίν τινα τῶν ποικίλων φαινομένων τῆς περιστοιχιζούσης αὐτὸν ζωῆς. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτοῦ ταύτῃ, ἥτις δημιουργεῖ συγχρόνως ἐν αὐτῷ ἀνησυχίαν καὶ φόβον, θεωρεῖ τὴν περὶ ἑαυτὸν φύσιν πλήρη ἐχθρικῶν δυνάμεων, ὧν τὴν ἐπήρειαν πειρᾶται ν᾽ ἀπομακρύνῃ διακοσμῶν τὰ προσφιλῆ αὐτῷ ἀντικείμενα διὰ διαφόρων ἀφῃρημένων σχημάτων. Τὴν μορφὴν τούτων ἀποκτᾷ κατόπιν ἀφαιρέσεως, εἰς ἣν ἐξαναγκάζεται ὑπὸ τῆς ἀσυλλήπτου πέριξ φύσεως, ἥτις οὐδεμίαν παρέχει αὐτῷ σταθερὰν καὶ μόνιμον μορφήν. Πρὸς τοῦτο δημιουργεῖ μακρὰν πάσης ζωῆς, ἐλευθέρας πάσης μεταβολῆς ἀφῃρημένας μορφάς, αἵτινες διὰ τοῦ ὡρισμένου καὶ σταθεροῦ σχήματος

9: Στήλη ἐκ Τρῳάδος.

αὐτῶν ἔχουσαι ἀπόλυτον ἀξίαν ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην κυριαρχίαν τῆς ποικιλίας τῶν φαινομένων. Ἡ ἁπλουστάτη καὶ μᾶλλον ἀφῃρημένη μορφὴ εἶναι ἡ γραμμή, ταύτης δὲ οἱ ποικίλοι κανονικοὶ συνδυασμοὶ — τὰ γεωμετρικὰ σχήματα — εἶναι ὁ πρῶτος πυρὴν τῶν διακοσμητικῶν μορφῶν, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος καλύπτει τὰ πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ σκεύη ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος καὶ προσδίδει οὕτω διὰ τῶν οἱονεὶ μαγικῶν τούτων συμβόλων ἱερὰν καὶ ἀπρόσβλητον αὐτοῖς ἰδιότητα (Worringer, Abstraktion und Einfühlung σ. 21 ἑξ. καὶ Formprobleme der Gotik σ. 14 ἑξ.· Fiechter, Jahrb. 1918 σ. 224 πρβ. καὶ Pottier B.C.H. 1917 σ. 265 ἑξ.). Αἱ γεωμετρικαὶ αὗται μορφαί, ἃς προβάλλει ἐπί τινος ἐπιφανείας ἄνευ βάθους ἀπομονῶν αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ἀπείρου καὶ ἀσυλλήπτου χώρου, εἶναι ἐντελῶς νέα δημιουργήματα, ἀνεξάρτητα πάσης φυσικῆς μορφῆς καὶ ὑπείκουσιν εἰς ἰδίους μορφολογικοὺς νόμους. Αὗται εἶναι τὸ κόσμημα, ἡ πρώτη ἔκφρασις τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μιμητικῆς τάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ ψυχικὴ ἀναγκαιότης θρησκοκαλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Εἰς τὸν αὐτὸν κανόνα τῆς ἀφαιρέσεως τῶν γεωμετρικῶν μορφῶν ὑποβάλλονται καὶ τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα (καὶ ἡ ἀνθρωπίνη μορφή), ὅταν καὶ ταῦτα εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν διακόσμησιν, ὅτε ταῦτα λαμβάνοντα τὴν μορφὴν τῶν γενικῶς ἐκ τῆς ἀναμνήσεως ἀπαρτιζόντων τὴν νοητὴν εἰκόνα στοιχείων μένουσι πάντοτε ὑποτεταγμένα εἰς τὸν κυρίαρχον κανονιστικὸν ρυθμὸν τῆς αὐστηρᾶς σχηματικῆς διατυπώσεως.

Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ἰσοπεδώσεως, ὅπου τὸ ἄτομον οὐδένα ρόλον παίζει εἰμὴ ὡς μέλος μιᾶς μεγάλης ὠργανωμένης ὁμάδος, εἶναι τὸ διαπνέον καὶ τὴν ὅλην κοινωνικοοικονομικὴν ζωὴν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἥτις ἀποτελεῖ ἕνα τῶν κυριωτέρων παραγόντων τῆς διαμορφώσεως τῶν διαφόρων ἐκφάνσεων τοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ τὸν νομαδικὸν καὶ κυνηγετικὸν βίον τοῦ παλαιολιθικοῦ ἀνθρώπου ἀκολουθεῖ ἡ μονιμωτέρα πως ἐγκατάστασις τῆς νεολιθικῆς περιόδου, ὅτε ἡ κοινωνικὴ κατάστασις λαμβάνει τὴν μορφὴν ἀγροτικῆς δημοκρατίας, ἐν ᾗ κύριον γνώρισμα τῶν ποικίλων κοινωνικῶν φαινομένων εἶναι ὁ ὁμαδικὸς χαρακτήρ. Τὸ ἀντίστοιχον συσχετικὸν φαινόμενον τῆς κοινωνικῆς ταύτης μορφῆς ἐν τῇ τέχνῃ εἶναι τὸ πρωτογενὲς κόσμημα, τὸ γεωμετρικόν, ὅπου ἕκαστον διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἀφῃρημένον καθ' ἑαυτὸ καὶ ἄνευ ζωῆς ὑπηρετεῖ ἀνωτέραν τινὰ ἰδέαν τοῦ συνόλου.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐξαΰλωσις τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, ἥτις εἶναι ἴδιον τοῦ πρωτογενοῦς κοσμήματος, ἀπομακρύνει αὐτοῦ πᾶσαν ἔννοιαν πραγματικότητος καὶ ἐξυψοῖ αὐτὸ εἰς καθαρὰν μορφὴν ἔχουσαν ἰδίαν ὑπόστασιν. Καὶ ἐνταῦθα ἄρχεται τὸ πεδίον τῆς τέχνης καθ' ἑαυτήν, ἥτις δημιουργεῖ οὐχὶ τόσον διὰ τὴν οὐσίαν, ὅσον διὰ τὴν μορφὴν χωρὶς ν' ἀποβλέψῃ βαθμηδὸν εἰς τὸ περιεχόμενον. (Καὶ τὸ μορφολογικὸν τοῦτο στοιχεῖον εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν κατὰ τὰ πρῶτα (καὶ μάλιστα τὰ δευτερογενῆ) στάδια τῆς τέχνης, ὡς κατὰ τὴν γεωμετρικὴν καὶ τὴν πρώϊμον ἀρχαϊκὴν περίοδον, ὅτε ἐλάχιστοι πλαστικοὶ ἢ διακοσμητικοὶ τύποι χρησιμεύουσι πρὸς παράστασιν πλείστων θεμάτων).

Καὶ διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἀφῃρημένας κανονικὰς μορφάς, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αὗται ἀπαντῶσι κατὰ τὰς ἀρχὰς πάσης τέχνης, ἧς δυνάμεθα ὁπωσδήποτε νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης πολλάκις γίνεται νέα, οὕτως εἰπεῖν, ἔναρξις αὐτῆς (πρβ. Poulsen ἐν Jahrb. 1906 σ. 186, Deonna, Les lois et les rythmes dans l'art, σ. 131, Wölfflin, Kunstgeschichtliche Grundbegriffe[5] σ. 252) διὰ δια-

φόρους ἱστορικοὺς λόγους ἢ καὶ διὰ λόγους ἐσωτερικῆς ἐξελίξεως τοῦ ρυθμοῦ ἀκολουθούσης πάντοτε τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῶν ἑκάστοτε ἀρχῶν τῆς τέχνης αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ γεωμετρικῶν μορφῶν. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴν ἑκάστοτε νέαν ἔναρξιν τέχνης αἱ καλλιτεχνικαὶ μορφαὶ δὲν ὁμοιάζουσιν ἐντελῶς πρὸς τὰς τῆς προηγουμένης εἰμὴ μόνον κατὰ τὸν στοιχειώδη μορφολογικὸν ρυθμόν, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ διαφέρωσι κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν θεμάτων π. χ. ἢ κατὰ τὴν τελειότητα τῆς τεχνικῆς κ.τ.λ. Ἐν τούτοις ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν βαθυτέραν καὶ δημιουργικὴν βούλησιν—ἡ ἀφαίρεσις, ἡ γεωμετρικότης—εἶναι πάντοτε ὁ αὐτός. Παράβαλε τὴν προελληνικὴν γεωμετρικὴν διακοσμητικὴν καὶ πάλιν τὴν κυρίως γεωμετρικὴν Ἑλληνικήν. Κατὰ ταύτην μάλιστα ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ τὰς ἰδίας αὐτῇ νέας μορφὰς καὶ τὰς κληρονομηθείσας ὑποβάλλει εἰς τὸν αὐτὸν καλλιτεχνικὸν νόμον τῆς ἀφαιρέσεως.

Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον γίνεται στενωτέρα, ἡ σύγχυσις ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν φαινομένων ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἐκ τῆς συχνῆς ἐπαφῆς σχετικὴν γνωριμίαν, τὸ ἔνστικτον ὑποσκελίζει ἡ διάνοια. Ὁ ἄνθρωπος βυθίζεται εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν, λαμβάνει μείζονα ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν πέριξ καὶ ἀντὶ τοῦ φόβου, ὃν ᾐσθάνετο πρότερον, βλέπει νῦν σφριγῶσαν ζωήν, κίνησιν. Βεβαίως καὶ κοινωνικοὶ λόγοι συντελοῦσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην, ὡς καὶ ἱστορικοί, δηλ. ἑδραίωσις σταθερᾶς τάξεως πραγμάτων, ἀνάπτυξις οἰκονομικῆς δράσεως καὶ εὐημερίας, ἐπικοινωνία συχνὴ πρὸς ἄλλους λαοὺς κλπ. Αἱ νέαι αὗται ἀναπτυσσόμεναι ψυχικαὶ ἀνάγκαι δημιουργοῦσιν ἀναλόγους καλλιτεχνικοὺς τρόπους, σχηματίζουσι καλλιτεχνικὴν βούλησιν ἐμφυσῶσαν νέαν πνοὴν εἰς τὰς παλαιὰς μορφὰς ἢ διαμορφοῦσαν καὶ προσαρμόζουσαν καταλλήλως τὰς ἄλλοθεν προσλαμβανομένας. Τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἐξελίξεως τῶν διακοσμητικῶν μορφῶν. Μετὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη δὲν ἐγκαταλείπει βεβαίως ἀμέσως τὰς κτηθείσας ἀφῃρημένας μορφάς, οὐδὲ θὰ λησμονήσῃ ποτὲ τὴν ἀρχὴν τῆς σχηματικῆς καὶ οὐχὶ φυσιομιμητικῆς δημιουργίας (πρβ. Löwy, Die Naturwiedergabe in der älteren griechischen Kunst σ. 3 ἑξ.), ἀλλὰ καὶ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τοῦτο, ἐμφυσᾷ νῦν εἰς τὰ πρῶτα δημιουργήματά της τοὺς ἐκ τῆς προϊούσης ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου κερδηθέντας ζωϊκοὺς νόμους, οὓς αὐτὸ τὸ ζωϊκόν του αἴσθημα θέλει νὰ προβάλῃ καὶ ἔξω αὐτοῦ ὡς ῥυθμικοὺς νόμους. Ἡ διακοσμητική του γίνεται ἀπὸ ἀφῃρημένης βαθμηδὸν ἐκφραστική, ἡ δὲ φύσις χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς τοῦτο. Ἀντὶ νὰ μιμηθῇ αὐτήν, τὴν ὑποτάσσει εἰς ἔκφρασιν τῆς ὀργανικῆς ζωῆς, προσδίδουσα αὐτῇ τοιαύτην μορφήν, ὥστε νὰ παρέχῃ τὴν ψευδαίσθησιν ζῶντος ὀργανισμοῦ. Ἡ νέα αὕτη πνοή, ἡ δι' ὀργανικῆς ζωῆς ἐμψύχωσις τῶν μορφῶν, θὰ προσδώσῃ ἕνα τῶν κυριωτέρων χαρακτήρων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διακοσμητικήν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δημιουργικοῦ ὀργασμοῦ τῆς μεταγεωμετρικῆς περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης τοῦ ἑβδόμου καὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ὀργασμοῦ ἐκδηλωθέντος εἰς ἅπαντα τὰ πεδία τῆς ἐθνικῆς δράσεως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Wilamowitz (Staat und Gesellschaft der Griechen² σ. 83) βλέπομεν βλαστανούσας πάσας σχεδὸν τὰς καλλιτεχνικὰς μορφάς, ἀλλ' ἐμψυχουμένας ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῆς ὀργανικότητος, ἥτις μετὰ διακυμάνσεων διήκουσα δι' ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἀπετέλεσε τὸν ρυθμιστὴν τῆς καθ' ὡρισμένην γραμμὴν ἐξελίξεως αὐτῆς χωρὶς νὰ μονιμοποιηθῇ καὶ ἀποκρυσταλλωθῇ αὕτη εἰς τὰς αὐτὰς μορφάς. Τὴν μάλιστα ἁπτὴν ἀπόδειξιν τούτου παρέχει τὸ κόσμημα. Τὴν ἐξέλιξιν καὶ μετάπλασιν αὐτοῦ βλέπομεν

κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὁπότε αἱ ἄκαμπτοι καὶ ἀφῃρημέναι διακοσμητικαὶ μορφαὶ ἀρχίζουν νὰ κινῶνται, νὰ μαλακύνωνται. Ἐσωτερική τις τάσις ἄρχεται ν' ἀνοίγῃ τοὺς κλειστοὺς κύκλους εἰς ἐλευθέρας καμπύλας, ν' ἁπαλύνῃ καὶ χαλαρώνῃ τὸν αὐστηρὸν τόνον τῶν εὐθυγράμμων γεωμετρικῶν σχημάτων, νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν διείσδυσιν φυτικῶν θεμάτων ἐλευθέρως πως κινουμένων, ἀλλὰ πάντοτε δεσμευμένων ὑπὸ τῆς ρυθμικῆς βουλήσεως, καὶ νὰ ὀργανώνῃ εἰς συμπλέγματα διάφορα θέματα αἰσθανόμενα νῦν τὴν πρώτην φρικίασιν παλμοῦ ζωῆς. Εἶναι ἡ περίοδος, καθ' ἣν εἰσελαύνουσιν ἐξ ἀνατολῆς πλεῖστα διακοσμητικὰ θέματα, οὐχὶ διότι ἡ ἀνατολικὴ τέχνη ἐπεβλήθη καὶ ἐνίκησεν, ἀλλὰ διότι δοθέντων εὐνοϊκῶν ὅρων ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας ἡ Ἑλληνικὴ εἶδεν εἰς τὴν μορφὴν τῶν θεμάτων τούτων τὴν ἱκανοποίησιν ἰδίων αἰσθητικῶν ἀναγκῶν, εἰς ἃς προσήρμοσε βαθμηδὸν ἐντελῶς ἐκεῖνα. Τῶν θεμάτων τούτων σπουδαῖον εἶναι ἡ σπεῖρα, ἥτις μετὰ τὴν ἄφθονον χρῆσιν ἐν τῇ πρωτομυκηναϊκῇ τέχνῃ ἐξαφανιζομένη σχεδὸν ἐν τῇ γεωμετρικῇ παρουσιάζεται πάλιν μετ' αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀνατολιζόντων ἀγγείων καὶ τῆς συγχρόνου αὐτοῖς διακοσμητικῆς.

Δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἴπωμεν, ἂν ἡ νέα αὕτη ἐμφάνισις τῆς σπείρας εἶναι πάντοτε ἀποτέλεσμα ξενικῆς ἐπιδράσεως ἢ ἐξελίξεως γεωμετρικῶν μορφῶν. Ἴσως τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι πιθανὸν νὰ δεχθῶμεν ἐπὶ ὡρισμένων περιπτώσεων, ὡς ἐπὶ τῶν κυκλαδικῶν ἀνατολιζόντων ἀγγείων, ὅπου αἱ σπεῖραι εἶναι ἐξέλιξις τῶν ὁμοκέντρων κύκλων ἢ τῆς ψευδοσπείρας τῶν γεωμετρικῶν κυκλαδικῶν (πρβ. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen I σ. 134). Ὁ Ch. Dugas, (La céramique des Cyclades σ. 211), ἔχει ἀντίθετον γνώμην φρονῶν ὅτι εἶναι ἄμεσος ἡ μεταβίβασις τοῦ θέματος τούτου ἐκ τῶν προϊστορικῶν εἰς τὰ ἀνατολίζοντα Κυκλαδικά, διατηρηθέντος εἰς ἄγνωστον ἡμῖν τοπικὸν ἐργαστήριον. Ἀλλ' εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ὁ ἐπείσακτος καμπυλόγραμμος ρυθμὸς τῶν Προελληνικῶν Κυκλαδικῶν ἀγγείων, ὁ ἐκ Κρητικῆς ἐπιδράσεως, ὅστις κατ' αὐτὸν τὸν Dugas (αὐτ. σ. 105) οὐδέποτε ἔσχε βαθείας ρίζας ἐν ταῖς νήσοις, ἀλλ' ἦτο ἁπλῆ παρένθεσις, ὅτι ὁ ρυθμός, λέγω, ἐκεῖνος διετηρήθη εἰς μικρόν τι ἐργαστήριον καθ' ὅλους τοὺς χρόνους ἀπὸ τῶν Κυκλαδικῶν διὰ τῶν Μυκηναϊκῶν καὶ γεωμετρικῶν χρόνων μέχρι τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος καὶ εἰς τοιαύτην ἀκμήν, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἀφετηρία νέας δράσεως καὶ σταδιοδρομίας, τὸ δὲ κύριον αὐτοῦ θέμα, ἡ σπεῖρα, νὰ καταστῇ τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα. Εἶναι πολὺ φυσικώτερον νὰ δεχθῶμεν ὅτι δὲν ὑπῆρξε μετάδοσις ἐπιβιώσαντος θέματος, ὅπερ θὰ ἦτο ἀναιμικὸν καὶ ἀδύνατον νὰ ἐπιδράσῃ δημιουργικῶς, ἀλλὰ μᾶλλον νέα καὶ ζωογόνος βλάστησις, προερχομένη ἐν μέρει μὲν ἐξ ἐσωτερικῆς ἐξελίξεως τοῦ ρυθμοῦ, ἐν μέρει δὲ ἐξ ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως εἰς ἐπιδεκτικὴν καὶ πλήρη ὀργασμοῦ καλλιτεχνικὴν βούλησιν. Τὴν εἰδικὴν ταύτην παρατήρησιν δυνάμεθα νὰ γενικεύσωμεν λέγοντες τὸ αὐτὸ περὶ τῆς καθόλου ἐπικρατήσεως τῆς σπείρας. Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ σπεῖρα μορφολογικῶς ὅσον ἀπέχει τοῦ ξηροῦ γεωμετρικοῦ σχήματος, τοσοῦτον ἀπομακρύνεται καὶ τῆς φυσικῆς μορφῆς, ἥτις τὴν ἐνέπνευσε (πρβ. Wurz, Spirale und Volute σ. 24-25 καὶ Meurer, Formenlehre κτλ. σ. 54 ἑξ.): ἡ ρυθμικὴ αὐτῆς διαμόρφωσις εἶναι πάντοτε σχηματική, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ὅσον ἀπαιτεῖται, ἵνα εἶναι ἔκδηλος ἡ ἐλαστικότης καὶ ἡ εὐκαμψία, ἡ κίνησις καὶ ὁ παλμὸς τοῦ ἐπικρατοῦντος καλλιτεχνικοῦ πνεύματος.

Δὲν σκοπῶ νὰ εἰσέλθω ἐνταῦθα εἰς τὴν συστηματικὴν ἐξέτασιν τῶν ποικίλων συνδυασμῶν καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ σπειροειδοῦς κοσμήματος. Ἀρκοῦμαι μόνον νὰ ἀναφέρω

δύο κυρίως τῶν συνδυασμῶν τούτων, τὰς διπλᾶς σπείρας μετὰ τοῦ παραπληρωματικοῦ ἄνθους καὶ τὰς ἀντιθετικὰς ἕλικας μετὰ ἐπιστέφοντος καταληκτικοῦ ἀνθεμίου. Τὸν πρῶτον, ὅστις εἶναι καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα μορφή, βλέπομεν ἐπὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἀνατολιζόντων ἰωνικῶν ἀγγείων. Τὴν δυναμικὴν ταύτην μορφὴν εὑρίσκομεν ἐπίσης χρησιμοποιουμένην καὶ εἰς ἀρχιτεκτονικὰς ἀνάγκας, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἠδύνατο νὰ δώσῃ τὴν ψευδαίσθησιν τῆς ὀργανικότητος. Γνωσταὶ εἶναι αἱ χυμώδεις ἕλικες τῶν κυπριακῶν ἐπικράνων, ἅτινα ἀσφαλῶς θὰ συνετέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν αἰολικῶν κιονοκράνων (ἴδ. Bühlmann, Zeitschrift für Geschichte der Architektur, 1919 σ 3). Ἐπὶ τούτων ὅμως γενικῶς δὲν δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεσοποταμιακῶν μορφῶν (πρβ. τὸ ἀσσυριακὸν ἐπίκρανον Wurz Spirale εἰκ. 131 πρὸς τὸ αἰολικὸν κιονόκρανον R.M. 1915 εἰκ. 1 μὲ τὰς ἐπαλλήλους ἕλικας, αἵτινες εἶναι αἱ πρόδρομοι τῶν ὁμοίως διαμεμορφωμένων ἰωνικῶν ἐπικράνων παραστάδων A.M. 1912 σ. 201-202). Ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν ταύτην ἀναφερόμεθα οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μορφὴν τῶν μεσοποταμιακῶν μνημείων, ἥτις εἶναι διάφορος, ἀλλ' εἰς τὸ διακοσμητικὸν θέμα, διότι τῶν αἰολικῶν κιονοκράνων ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μορφὴ εἶναι ἡ ἐπιχωριάζουσα ἐν Μ. Ἀσίᾳ, διατηρηθεῖσα ἐν τῇ λαϊκῇ τέχνῃ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἥτις τὰς ἅπαξ διὰ τεχνικοὺς καὶ πρακτικοὺς λόγους εὑρεθείσας μορφὰς κρατεῖ μὲ μικρὰς ἐπουσιώδεις ἀλλοιώσεις ἐπὶ μακρότατον χρόνον. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ξυλίνων κιονοκράνων τῶν σῳζομένων ἐν Κουρδιστὰν (Herzfeld, Am Tor von Asien σ 104 εἰκ. 23), ὧν ἡ μορφὴ εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ ἅτινα, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Herzfeld (ἔνθ. ἀν. σ. 107), εἶναι τόσον παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ξυλοδομία καὶ ἡ οἰκία καὶ ἑπομένως εἶναι γέννημα καθαρὸν μικρασιατικόν, προελθὸν ἐκ τοπικῶν τεχνικῶν ἀναγκῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδράσεως διακοσμητικῶν θεμάτων. Ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης εἶναι τὰς ὑλικὰς ἀρχιτεκτονικὰς μορφὰς νὰ ἐμψυχώνῃ διὰ τῆς διακοσμήσεως εἰς ὀργανικάς. Οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνεξαρτήτως ἐκ τῆς ξυλοδομίας γεννηθεῖσαν ἀρχιτεκτονικὴν ταύτην μορφὴν προσηρμόσθη ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνη διακόσμησις, ἵνα προσδώσῃ αὐτῇ ὀργανικὴν ἐμφάνισιν. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ἐπέτυχε τελείως, διότι ἡ διακόσμησις ἔμεινεν ἐξωτερικὴ μὴ κατορθώσασα νὰ ἐνσωματωθῇ καὶ ζωντανεύσῃ τὴν τεκτονικὴν μορφήν, ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου μάλιστα τῆς αἰολικῆς Λαρίσης (R. M. 1915 εἰκ. 1) κατήντησεν εἰς καθαρὸν διακοσμητικὸν παίγνιον. Συγγενῆ διακόσμησιν παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ τῶν παλαιοαττικῶν κιονοκράνων Ἀκροπόλεως.

Ὁ ἕτερος τῶν συνδυασμῶν τῶν ἀντιθετικῶν ἑλίκων μετὰ ἐπιστέφοντος ἀνθεμίου ἐχρησιμοποιήθη ἐπιτυχῶς ὡς καταληκτικὴ διακοσμητικὴ μορφὴ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῇ μικροτεχνίᾳ, εἶτα δὲ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπὶ χαλκῶν ἐλασμάτων ἐπενδυόντων μικροὺς στυλίσκους ἐκ φθαρτῆς ὕλης ἔχομεν τοιαύτας μορφὰς ὡς ἐξ Ὀλυμπίας, (Olympia IV σ. 112 αὐτ. ἀρ. 762, 763, 764 κτλ. ἐκ Δωδώνης Karapanos, Dodone, 46, 1· ἐκ Σικελίας Mon. Ant. dei Lincei 1907 σ. 153 εἰκ. 10· ἐκ Δελφῶν Fouilles de Delphes V, 3 πίν. XXI κτλ), Ἐπὶ ἀκρωτηρίων ἀφθονώτατα ἐχρησιμοποιήθη τὸ θέμα τοῦτο, ὧν γνωστότατα εἶναι τὰ παραδείγματα. Ἀλλ' ὡς ἐπίστεψις στήλης εὗρε τὸ θέμα θαυμασίαν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν (ἴδε παραδείγματα ἀνωτέρω). Τὰς διπλᾶς ταύτας ἕλικας μετὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἐπ' αὐτῶν ἀνθεμίου ὀφείλομεν ἀναμφισβητήτως ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν μεσοποταμιακὴν τέχνην, ἐν ᾗ αὐτὴ ἡ ὑπὸ ἀνθεμίου ἐπιστεφομένη στήλη ἀπαντᾷ αὐτουσία. Ὁ P. Gardner ἤδη (Sculptured Tombs of Hellas σ 120) παρετήρησε τὴν συγγένειαν ταύ-

την καὶ ὑποβάλλει τὸ ζήτημα ἂν τὸ καταληκτικὸν κόσμημα τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν ἐσήμαινεν ἀρχικῶς ἄκανθαν ἢ ἦτο παραλλαγὴ τῆς Ἰωνικῆς σπείρας καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἀνθεμίου (ἔνθ. ἀν. σ. 121). Νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τούτου ἀμφιβολία. Ἀλλὰ δέν μοι φαίνεται παραδεκτὴ ἡ γνώμη τοῦ P. L. Couchoud ὅτι ἡ συμβολικὴ σημασία τοῦ ἱεροῦ δένδρου τῶν Ἀσσυρίων ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς στήλης (Rev. Arch. 1923 II σ. 245), ὅσον καὶ ἂν φαίνεται λίαν ἁρμόζουσα καὶ ἑλκυστικὴ ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας, ἣν οὕτως ἤθελεν ἐκπροσωπεῖ ἡ στήλη ἐπὶ τοῦ τάφου· διότι οἱ Ἕλληνες παρέλαβον τὴν μορφὴν τῆς στήλης χωρὶς νὰ δώσωσι σημασίαν εἰς τὸ συμβολιζόμενον. Εἶναι μόνον πιθανὸν ἐν συναφείᾳ πρὸς τοῦτο ὅτι ἡ βραδύτερον ἐπὶ τῶν ληκύθων γραπτὴ φυτικὴ τῶν στηλῶν διακόσμησις ἀντανακλᾷ ἔθιμον πραγματικῆς διακοσμήσεως διὰ βλαστῶν ἀκάνθου τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Collignon, Mon. Piot, σ. 43 καὶ 44. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων στηλῶν τοῦ πέμπτου αἰῶνος φυτικὰς καὶ ἄλλας διακοσμήσεις καὶ ὁ Homolle (Rev. Arch. 1916 σ. 38), δηλαδὴ πρὸς μονιμοποίησιν τῶν ἐφημέρων προσφερομένων ἀντικειμένων ἢ τῶν ἐξελισσομένων σκηνῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἔθιμα τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, ἂν καὶ εἰς τοῦτο θὰ συνετέλεσε καὶ ὁ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἀρχόμενος naturalismus, ὅστις τὰς ὁπωσδήποτε ἐσχηματοποιημένας διακοσμητικὰς μορφὰς ἤρχισε νὰ ἀναλύῃ εἰς φυτικὰς πλησιαζούσας πρὸς τὴν πραγματικότητα εἰσάγων καὶ τὴν ἄκανθαν.

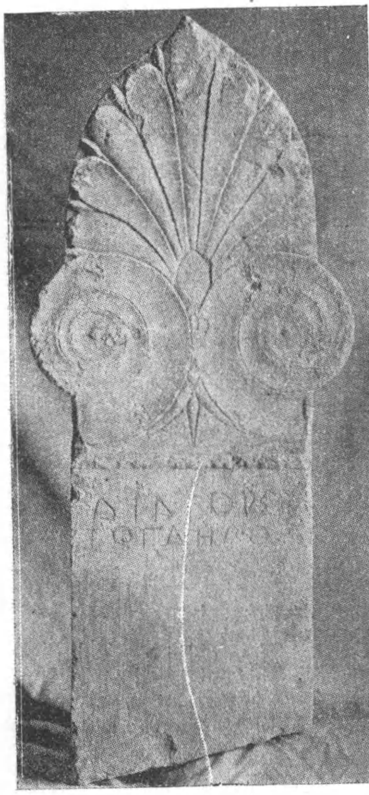

10: Πωρίνη στήλη τοῦ Διαγόρου.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν στήλην παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνη μορφὴ ἐν Σάμῳ ἰδίᾳ ἐγένετο ἀγαπητὴ καὶ ἀπετέλεσε τὸν ἀποκλειστικὸν τύπον ἐπιτυμβίου στήλης. Εἶναι δὲ στενὴ ἐπιμήκης πλὰξ λήγουσα ἄνω εἰς ὀξὺ ἀνθέμιον ἑδραζόμενον ἐπὶ ἑλίκων, ὧν αἱ σπεῖραι ἐξορμῶσαι ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς στήλης διαγράφονται προέχουσαι ἑκατέρωθεν. Τὸν τύπον τοῦτον εἰκονίζει ἡ στήλη εἰκ. 3, ἥτις λίαν στενὴ καὶ ὑψηλὴ οὐδεμίαν φέρει πλαστικὴν διακόσμησιν, ἣν πιθανῶς ἀνεπλήρου τὸ χρῶμα. Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ ὀξέος τόξου, οὗτινος ἡ κορυφὴ λήγει εἰς μικρὰν προεξοχήν, μετὰ τῶν κατωτέρω πλαγίων ἡμικυκλικῶν προεξοχῶν εἶναι καθαρὰ Ἑλληνικὴ διαμόρφωσις ἐπὶ τῇ βάσει μὲν τῶν Ἀσσυριακῶν διακοσμητικῶν στοιχείων γενομένη

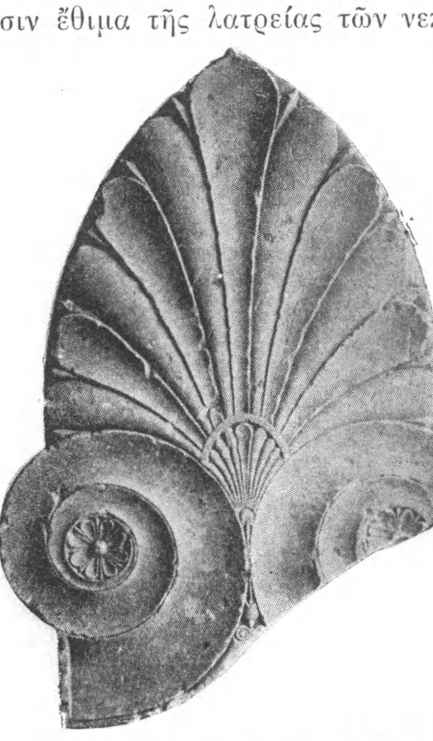

11: Τμῆμα στέψεως πωρίνης στήλης.

ἀλλ' ἥτις διατηρήσασα τὸ σῶμα τῆς πλακὸς προσήρμοσεν αὐτὸ κατ' ἐλευθέραν διατύπωσιν προσδίδουσαν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα ἐλαφρότητος καὶ κομψότητος εἰς τὸ σύνολον. Τὸ αὐτὸ σχῆμα παρουσιάζουσιν καὶ αἱ στῆλαι εἰκ. 2,4,5,6,10 καὶ 11 καὶ Boehlau ἔνθ. ἀν. πίν. I, 4, αἵτινες ἔχουσι τὸ ἀνθέμιον ἀνάγλυπτον ἢ γραπτὸν ἐντὸς τοῦ περιγράμματος τῆς ὀξυκορύφου πλακός. Τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ τὸ ἀρχαιότερον σχῆμα, ὅπερ δεικνύει ὅτι ἡ πλὰξ εἶνε ἡ ἀφετηρία, ἡ δὲ διακόσμησις εἶναι πρόσθετος, ἀλλ' αὐτὴ ἐκανόνισε τὴν μορφὴν ἐκείνης. Εἶτα τὸ ἀνθέμιον διέσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ περιγράμματος τῆς στήλης καὶ ἐγένετο αὐτοτελὲς ὑψωθὲν ὁλόγλυφον ὑπεράνω τῶν ἑλίκων. Τὴν φάσιν ταύτην ἀντιπροσωπεύει τὸ σῳζόμενον ἀνθέμιον ***εἰκ. 12.*** Δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἴπωμεν ἂν καὶ τῆς μαρμαρίνης στήλης εἰκ. 1 τὸ ἀνθέμιον εἶχε τὴν μορφὴν ταύτην, ἀλλ' ἤδη αἱ δεύτεραι ἕλικες εἶναι ὡς καὶ αἱ πρῶται ὁλόγλυφοι. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ Τρῳάδος στήλης, ἐφ' ἧς ὅμως ἡ ὅλη ἐπίστεψις ἀποτελεῖ ἴδιον αὐτοτελὲς μέλος, ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῆς πλακὸς χωρὶς νὰ εἶναι συνέχεια τῆς τεκτονικῆς αὐτῆς μορφῆς. Τὰς ἕλικας προεξεχούσας ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς στήλης ἔχει καὶ ἡ ἐκ Δορυλαίου στήλη, παράβαλε δὲ καὶ τὰς ἕλικας τῆς στήλης τοῦ ὁπλιτοδρόμου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (Α. Ε. 1903 πιν. 1).

12: Ἀνθέμιον πωρίνης στήλης.

Ἡ κυρίως στήλη ὁρίζεται συνήθως ἄνω δι' ὁριζοντίου κανόνος ἔχοντος ἡμικυκλικὴν τομήν. Πολλάκις ὁ κανὼν οὗτος εἶναι διπλοῦς, ἀποτελεῖται δηλαδὴ ἐκ δύο στρογγύλων ῥάβδων, ὧν ἡ ἀνωτέρω παχυτέρα τῆς κατωτέρω, ὡς ἐπὶ τῶν στηλῶν εἰκ. 2, 4, 11. Οἱ κανόνες εἶναι στρογγύλα κυμάτια κεκοσμημένα συνήθως διὰ γραφῆς ἢ χαράξεως φύλλων ἢ ἀστραγάλου (πρβ. Conze, Att. Grabreliefs I πιν. XI καὶ A. J. A. 1922 εἰκ. 1). Ὁ κανὼν οὗτος ἐξακολουθεῖ συνήθως καὶ ἐπὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν, ὡς ἐπὶ τῆς στήλης εἰκ. 11, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς στήλης εἰκ. 4 ἐξακολουθεῖ μὲν πλαγίως, ἀλλ' εἶναι ἐπίπεδος. Τὸν ὁριζόντιον τοῦτον κανόνα παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Δορυλαίου, ἀλλ' οὗτος δὲν χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὑπεράνω στέψεως, διαιρεῖ μόνον τὴν κοσμουμένην ἐπιφάνειαν εἰς ζώνας, ὧν ἡ μὲν ἄνω περιλαμβάνει τὴν φυτικήν, ἡ δὲ κάτω τὴν ζωϊκὴν, οὕτως εἰπεῖν, διακόσμησιν, ὡς συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς. Οὕτως οὐδόλως διακόπτεται ἡ τεκτονικὴ ἑνότης τῆς στήλης, διότι ἡ ἕλιξ τῆς στέψεως ἑδράζεται οὐχὶ ἐπὶ τοῦ χωρίζοντος ὁριζοντίου κανόνος, ὡς ἐπὶ τῆς ἐκ Τρῳάδος στήλης, διότι δὲν φθάνει ἄλλως καὶ μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς πλευρᾶς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κατακορύφου ἀστραγάλου, ὅστις εἶνε ὁ φορεὺς τοῦ ἑκατέρωθεν πλαισίου τῆς στήλης, ἂν καὶ χαλαρὰ καὶ ἀνόργανος εἶναι ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀστραγάλου εἰς τὴν ἕλικα. Ὁ ἀστράγαλος οὗτος εἶναι ὁ κατακόρυφος στρογγύλος κανὼν ὁ ὑπάρχων καὶ ἐπὶ τῆς στήλης τῆς Τρῳάδος.

Ἐπὶ τοῦ ὁριζοντίου ἐκείνου κανόνος βαίνουσιν αἱ ἕλικες ἁπτόμεναι συνήθως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνίοτε παρεμβάλλεται κενόν τι μεταξὺ αὐτῶν ὡς, ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Διαγόρου

(εἰκ. 10) καὶ ἐπὶ τῆς εἰκ. 4. Αἱ ἕλικες ἔχουσι τὸν πόδα ἐπὶ τῆς στήλης πλαισιούσης αὐτὸν ἐνταῦθα διὰ καθέτου κανόνος. Ἡ ἀπόληξις αὕτη τοῦ ποδὸς τῆς ἕλικος μόνον ἐν Σάμῳ ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν στηλῶν τούτων καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς ἀρχαϊκῆς μαρμαρίνης σαρκοφάγου (Wiegand, Ath. Mitt. 1900 σ. 210, ἔνθα μάλιστα δὲν διακρίνεται σαφῶς, ὡς ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου). Ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἰωνικῶν καὶ Ἀττικῶν στηλῶν ὁ ποὺς τῶν ἑλίκων περατοῦται εἰς κύκλον, ἐπὶ δὲ τῆς στήλης τῆς Τρωάδος εἰς ῥόδακα, οὗτινος τὰ φύλλα θὰ ἦσαν διὰ χρώματος δεδηλωμένα. Ἡ τοιαύτη μορφὴ τοῦ καθέτου ποδὸς τῆς ἕλικος (πρβ. καὶ τὴν λαβὴν τοῦ Σαμιακοῦ κατόπτρου Boehlau ἔνθ. ἀν. πίν. 13) προσδίδει εἰς τὸ σύνολον τῆς στήλης μείζονα ἑνότητα, διότι δι᾽ αὐτοῦ ἡ στήλη ἐξακολουθεῖ, συνεχίζεται καὶ πέραν τοῦ χωρίζοντος κανόνος, συναναβαίνει μετὰ τῆς ἐπιστέψεως, μεθ᾽ ἧς παρουσιάζεται στενώτερον συνδεδεμένη. Κατὰ τὴν ἑτέραν ἀπόληξιν ἡ ἐπίστεψις λαμβάνει ἰδίαν ὑπόστασιν, δὲν εὑρίσκεται εἰς ὀργανικὴν σχέσιν πρὸς τὸ ὑποκείμενον σῶμα τῆς στήλης καὶ φαίνεται ὡς καθαρὸν διακοσμητικὸν τμῆμα προσεπιτεθειμένον.

Αἱ ἕλικες ἀνερχόμεναι συσπειροῦνται ἀντιθετικῶς πρὸς τὰ ἔξω ἀντίνωτοι καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκφύεται τὸ ἀνθέμιον. Μόνον ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης στήλης 1 ἐκ τῶν πρώτων τούτων ἑλίκων ἐξέρχονται ἄλλαι πρὸς τὰ ἔσω συσπειρούμεναι, ἐφ᾽ ὧν πιθανώτατα ἐπεκάθητο τὸ σύνηθες ἀνθέμιον. Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἀρχαιότατον ὡς καὶ ἡ σπεῖρα, ἀπαντῶν ἤδη ἐν τῇ κρητομυκηναϊκῇ τέχνῃ, π.χ. ἐν Κρήτῃ: Evans, The Palace of Minos εἰκ. 528, Bossert, Alt Kreta [2] εἰκ 169, ἐν Κύπρῳ ἐπὶ χρυσοῦ διαδήματος: Murray, Excav. in Cyprus πίν. XII, 461 καὶ XI, 183 κτλ. Κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους εὑρίσκομεν πάλιν τὰς ἔσω ἑλισσομένας σπείρας, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου Σπάρτης: Fiechter, Jahrb. 1918 Amyklae, εἰκ. 69-70, ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου παραστάδος τοῦ Ἀπολλωνίου Σελινοῦντος: Fougères, Sélinonte σ. 254, ἐπὶ πολλῶν ἀκροκεράμων ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως: Wiegand, Die Porosarchitektur κτλ. εἰκ. 204,207-209 κτλ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Σάμου εἶναι γνωστὸν τὸ σχῆμα ἀπαντῶν ἐπὶ ἐπικρανίτιδος ἐν συνδυασμῷ μετὰ λωτῶν: Antiquities of Ionia I πίν. VI, 1,2,3. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἀρχαϊκῶν τούτων παραδειγμάτων δὲν πρόκειται κυρίως περὶ ἑλίκων, ἀλλὰ περὶ διπλῶν σπειρῶν, ὡς τὸ S, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν Σαμιακῶν στηλῶν ἔχομεν καθαρὰς αὐτοτελεῖς ἕλικας ἰδιαιτέρως ἐξ ἀλλήλων ἐκφυομένας. Ἐν γένει δὲ παρατηρητέον ὅτι αἱ ἕλικες αὗται εἶναι ἁπλαῖ καὶ ἔχουσιν ἀπαλλαγῇ μάλιστα τῶν συνήθως ἐκ τῶν γωνιῶν ἐξερχομένων παραπληρωματικῶν ἀνθέων, ὡς ἐπὶ τῆς στήλης Δορυλαίου, Τρωάδος κτλ. Ἔχουσιν ἀποκτήσει λιτότητά τινα μεγάλων γραμμῶν καὶ ἐπιφανειῶν, μόνον δὲ μετὰ πολλῆς διακρίσεως καὶ μέτρου ἀνέχονται μικρὰ παραπληρωματικὰ κοσμήματα, ἅτινα ὀργανικῶς προσηρμοσμένα καὶ ἐκκινοῦντα ἐκ τῶν γωνιῶν συνοδεύουσι τὴν κίνησιν τῶν γραμμῶν ἢ ὑποβοηθοῦσι τὴν διακοσμητικὴν αὐτῶν ζωήν. Οὕτω τὸ κάτω ἄνοιγμα τῶν διϊσταμένων ἑλίκων πληροῖ ἄνθος λωτοῦ, οὗτινος τὰ μὲν δύο ἄκρα φύλλα παχέα κατὰ τὴν βάσιν καὶ βαθμηδὸν λεπτυνόμενα προσκολλῶνται στενῶς καὶ παρακολουθοῦσι τὸ φεῦγον ἐξωτερικὸν περίγραμμα τῶν ἑλίκων μέχρι τοῦ ποδὸς αὐτῶν, τὸ δὲ μεσαῖον φύλλον κατερχόμενον κατακορύφως συγκρατεῖ καὶ ἑνώνει τὰ δύο ἀντιθέτως κινούμενα μέλη. Τὸ εἰς τὴν γωνίαν τῶν ἑλίκων εἰσχωροῦν τοῦτο φύλλον εἶναι σύνηθες ἐν τῇ ἰωνικῇ διακοσμητικῇ (πρβ. καὶ Studniczka, Jahrb. 1911 σ. 69). Ἐπὶ τῆς στήλης 2 ἀντὶ τοῦ μεσαίου φύλλου τοῦ λωτοῦ κρέμαται ἀνθέμιον ἐξ ἑπτὰ κοίλων φύλλων, ὧν κατὰ τὸ ἄκρον προβάλλει τὴν κορυφὴν διάμεσον λογχωτόν.

Εἰς τὴν βάσιν τοῦ λωτοῦ προσαρμόζεται μικρὸς κάλυξ, ἐξ οὗ ἐξέρχεται λεπτὸν

στέλεχος, ὅπερ διερχόμενον διὰ τῆς ῥάχεως τῶν ἀντινώτων ἑλίκων συναντᾷ κατὰ τὴν ἄνω ἔξοδον αὐτοῦ ἕτερον κάλυκα ἀποτελοῦντα τὸ κέντρον μικροῦ ἀνθεμίου ἀνοίγοντος ὑπεράνω αὐτοῦ τὰ φύλλα του. Ἡ διακόσμησις αὕτη εἶναι κοινὴ εἰς τὰς στήλας ***εἰκ. 10*** καὶ ***11***, ἀλλὰ πλουσιωτέρα καὶ μᾶλλον περίτεχνος ἐν τῇ 11.

Ἡ μαρμαρίνη στήλη 1 εἶναι μᾶλλον λιτὴ εἰς τὰ παραπληρωματικὰ ταῦτα κοσμήματα. Κάτω μὲν τῆς ἐπαφῆς τῶν ἑλίκων εἰσέρχεται κάλυξ λωτοῦ στηριζόμενος διὰ τῆς βάσεώς του ἐπὶ τοῦ ὁριζοντίου κανόνος, ἐκ δὲ τῆς ἄνω γωνίας ἐκφύεται ἄνθος λωτοῦ, οὗτινος τὰ μὲν ἄκρα φύλλα ἀνοιγόμενα ὑποστηρίζουσι τὰς ἀνωτέρω ἔσω συσπειρουμένας ἕλικας, τὸ δὲ μεσαῖον εἰσδύει εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῶν γωνίαν. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ Σπάρτης ἐπικράνου μεταξὺ τῶν ἑλίκων ὑπάρχει ἐπίσης ἄνθος λωτοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀνεξάρτητον τῶν ἑλίκων πληροῦν τὸν μεταξὺ αὐτῶν χῶρον, ἐν ᾧ ἐν τῇ Σαμίᾳ στήλῃ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, ἐξ ἧς βλαστάνουσιν οἱ καυλοὶ τῶν ἑλίκων καὶ ἐφ' ἧς πάλιν ἐπαναπαύονται αἱ σπεῖραί των· ἀπὸ χωριστικοῦ ἐν τῷ Σπαρτιατικῷ ἐπικράνῳ μετέστη ἐνταῦθα εἰς συνδετικὸν στοιχεῖον ἐνσωματωθὲν ὀργανικῶς ὡς ἀναγκαῖον καὶ σκόπιμον μέλος τῆς διακοσμήσεως. Τὸν λωτὸν τοῦτον μεταξὺ τῶν ἑλίκων βλέπομεν καὶ ἐπὶ τῆς στήλης τῆς Τρῳάδος, ἔνθα οὗτος κατήντησεν ἐντελῶς γραμμικὸν ἐπίπεδον κόσμημα, ὡς ἄλλως καὶ πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς ἐπιστέψεως ταύτης.

Τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἑλίκων κοσμοῦσι ῥόδακες ἐξ ὀκτὼ πετάλων κοίλων τῆς ***εἰκ. 11*** καὶ Boehlau I, 4, ἐκ δώδεκα δὲ πετάλων τῆς ***εἰκ. 1*** Ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Διαγόρου (εἰκ. 10) φαίνεται ὅτι οἱ ῥόδακες εἶχον τὰ φύλλα γραπτά, ὡς καὶ τὸν πυρῆνα τοῦ μεγάλου ἀνθεμίου. Μεταξὺ τῶν φύλλων τῶν ῥοδάκων παρεμβάλλονται λεπτὰ λογχωτὰ φύλλα, ὧν ἡ κορυφὴ προβάλλεται μεταξὺ τοῦ ἄκρου τῶν φύλλων. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἑλίκων ἔχουσι συνηθέστατα τὸν ῥόδακα τοῦτον καὶ δὴ ἀρχαιότατα ὑπάρχουσι τὰ μικρὰ διάμεσα λογχωτὰ φύλλα, ὡς ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου Ἐφέσου (Hogarth, The Archaic Artemisia, Atlas, πίν. 7 καὶ 8), ἐπὶ τῶν πωρίνων Σαμίων στηλῶν και ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τῶν Λοκρῶν, παραλείπονται ὅμως βραδύτερον, ὡς ἐπὶ τῆς Σαμιακῆς μαρμαρίνης στήλης, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ βωμοῦ τοῦ Δελφινίου ἐν Μιλήτῳ (Wiegand, Milet I, 2 σ. 47), ἅτινα προέρχονται ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ἕκτου αἰῶνος.

Ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης στήλης πρὸς τούτοις τὴν ἐξωτερικὴν γωνίαν τὴν μεταξὺ τῶν ἐφαπτομένων ῥάχεων τῶν κάτω καὶ ἄνω ἑλίκων πληροῖ φύλλον, ὅπερ συνηθέστατον εἶναι ἐν παρομοίαις θέσεσι (πρβ. Jahrb, 1918, Amyklae εἰκ. 54, 56 58, 69-70, Conze, Att. Grabreliefs XIII κτλ.), ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων ἀπαντᾷ ὡς εἰς Κύπρον (Murray, Excav. of Cyprus πίν. XI, 183).

Τέλος ὑπεράνω τῶν ἑλίκων ἀνορθοῦται τὸ ἀνθέμιον ἀποτελούμενον ἐκ δύο μερῶν, τοῦ πυρῆνος ἢ καρδίας καὶ τῶν φύλλων. Ὁ πυρὴν σχηματίζεται μεταξὺ τῆς γωνίας τῶν δύο ἑλίκων, ἣν πληροῖ ἐν εἴδει κάλυκος ᾠοειδοῦς. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἢ ἦτο γραπτὸν (στήλη Διαγόρου) ἢ κοσμεῖται ὑπὸ ἀνθεμίου, ὡς ἐπὶ τῆς ***εἰκ. 11***, ἐν ᾗ τὸ μὲν κορυφαῖον φύλλον εἶναι κοῖλον, τὰ δὲ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ κυρτά. Ὁ πυρὴν οὗτος ἐπὶ τῆς ***εἰκ. 12*** ἔχει λάβει ἰδίαν διαμόρφωσιν: τὸ σχῆμα αὐτοῦ ἐγένετο σχεδὸν ἡμικυκλικὸν ὁριζόμενον ὑπὸ τόξου, οὗτινος τὰ ἄκρα συσπειροῦνται ἐντὸς εἰς ἕλικας, ἐφ' ὧν ὑψοῦται μικροσκοπικὸν ἀνθέμιον.

Περὶ τὸν πυρῆνα τοῦτον ἁπλοῦται τὸ ῥιπίδιον τοῦ ἀνθεμίου ἀναγεγλυμμένον ἐπὶ

τῆς πλακός, ἧς τὸ περίγραμμα σχηματίζεται ἐκ δύο τεμνομένων τόξων μὲ μικρὰν προεξοχὴν κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτῶν. Ἡ γραμμὴ τοῦ ἑκατέρωθεν ἀνερχομένου τόξου εἶναι κατ' ἀρχὰς σχεδὸν εὐθεῖα ἐπὶ τῆς στήλης **εἰκ. 10** συνεχίζουσα τὴν πλευρὰν προεκτεινομένην καὶ ταχέως κάμπτεται ἄνω, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς **εἰκ. 11** ἡ γραμμὴ αὕτη σχεδὸν ἀμέσως ἄρχεται νὰ κάμπτηται καὶ ἠπίως ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφήν, ἔτι δὲ ἠπιώτερον ἀναβαίνει ἡ γραμμὴ αὕτη ἐπὶ τῆς 3. Τοῦτο δημιουργεῖ τὸ ἀνθέμιον ὑψηλότερον καὶ πολυφυλλότερον. Οὕτως ἐπὶ τῆς στήλης **εἰκ. 10** τὸ ἀνθέμιον ἔχει ἑκατέρωθεν τοῦ μεσαίου ἀνὰ τέσσαρα φύλλα, ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἀνὰ πέντε. Τὰ φύλλα ταῦτα εἶναι ἐναλλὰξ κοῖλα καὶ κυρτά, μόνον δὲ τοῦ ἀνθεμίου 12 ἅπαντα εἶναι κοῖλα. Μεταξὺ τῶν μεγάλων τούτων φύλλων προβάλλουσι τὴν κορυφὴν αὐτῶν λεπτότατα λογχωτὰ φύλλα, ὡς ἐπὶ τῶν στηλῶν 10 καὶ 11. Ἐν αὐταῖς τὸ ἀνθέμιον εἶναι συνεσφιγμένον καὶ κλειστόν, τὰ δὲ λογχωτὰ φύλλα δὲν χωρίζουσι τὴν στενὴν τῶν λοιπῶν φύλλων παράταξιν, ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ ἀνθεμίου 12. Τὴν μορφὴν τούτου παρουσιάζει καὶ τὸ ἀνθέμιον τῆς ἐκ Τρωάδος στήλης καὶ τοῦ ἐξ Αἰγίνης ἀκρωτηρίου: Aegina I εἰκ. 284· (πρβ. ἀνάλογον σχηματισμὸν ἀνθεμίου Ἀσσυριακοῦ ἐν Perrot et Chipiez, Histoire de l' art II εἰκ. 137). Διὰ τῶν παρεμβαλλομένων τούτων φύλλων χαλαροῦται τὸ ῥιπίδιον τοῦ ἀνθεμίου, οὗτινος τὰ φύλλα γίνονται βαθμηδὸν ὀλόγλυφα. Ἀρχὴν τούτου δεικνύει ἡ ἐκ Τρωάδος στήλη, τὴν πλήρη δὲ ἐξέλιξιν ἡ ὑπ' ἀριθ. 12 καὶ τὸ Αἰγιναῖον ἀκρωτήριον. Ἀλλ' ἡ ἐν γένει μορφὴ τοῦ ἀνθεμίου 12 ἔχει χαρακτῆρα διάφορον, αἱ δὲ καμπύλαι του ἔχουσι χάριν τινὰ ἐξεζητημένην καὶ λεπτήν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ ἀνθέμια τῶν ἄλλων Σαμίων στηλῶν ἔχουσι σταθερότητά τινα, ἡ δὲ ἐπιφάνεια αὐτῶν μόλις κινεῖται διὰ τῶν ἐναλλασσομένων ἐλαφρῶς κοίλων καὶ κυρτῶν φύλλων, ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης τὸ μὲν περίγραμμα διαλύεται εἰς τὰ ἐντελῶς ἐπεξειργασμένα καθ' ἕκαστον περιγράμματα τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν φύλλων, ἡ δὲ ἐπιφάνεια ἀπέκτησεν ἐξαιρετικὴν γραφικότητα καὶ κίνησιν διὰ τοῦ πλουσίου παιγνίου τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς, ὃ ἐπήνεγκεν ἡ βαθεῖα ἐκσκαφὴ πάντων τῶν φύλλων καὶ ἡ εἰς δύο ἐπικλινεῖς ἐπιφανείας διαίρεσις τῶν λογχωτῶν φύλων διὰ τῆς μεσαίας προεχούσης ἀκμῆς. Ἡ ἐντύπωσις δὲ αὕτη ἐπετεύχθη χωρὶς ὁ ῥυθμὸς νὰ ἐκφύγῃ τῆς γραμμικότητος, ἥτις εἶναι ἡ κυριαρχοῦσα ἔννοια καὶ ὁ γεννήτωρ τῶν μορφῶν.

Ἐξετάζοντες δὲ τὴν πλαστικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἑλίκων παρατηροῦμεν ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅταν ἀπαντῶσιν αὗται ὡς πλαστικὸν θέμα ἐπὶ χαλκῶν ἐλασμάτων τῆς μικροτεχνίας, ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶναι ἔκτυπος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπὶ λίθου διακοσμητικὴν κρατεῖ τὸν αὐτὸν πλαστικὸν χαρακτῆρα. Ἀναφέρω ἐνταῦθα παραδείγματά τινα, ὧν ἱκανὰ συνέλεξεν καὶ συστηματικῶς κατέταξεν ὁ Fiechter, (Jahrb. 1918 σ. 227-230). Ἂν εἰς τὴν ἐξέτασιν συμπεριλάβωμεν καὶ τὴν Κύπρον, ἐκεῖ συναντῶμεν τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν τῶν γνωστῶν ἐπικράνων, πρὸς ἣν τοσοῦτον συγγενὴς εἶναι ἡ τῶν Αἰολικῶν κιονοκράνων Νεανδρίας, Λέσβου καὶ Αἰολικῆς Λαρίσης, ἀνηκόντων εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἕκτου αἰῶνος.

Κυρτὰς ἕλικας ἔχουσι καὶ τὰ τοῦ ἀρχαϊκοῦ Ἀρτεμισίου τῆς Ἐφέσου κιονόκρανα, ὧν τὰ ἐκ τοῦ Ναοῦ τοῦ Κροίσου (D) κτισθέντος μετὰ τὸ 559 (πρβ. Picard, Λαογραφία Ζ' σ. 69-70) εἶναι τοὐλάχιστον τῶν μέσων τοῦ ἕκτου αἰῶνος. Πρὸς τὰς μορφὰς τῶν κιονοκράνων τούτων μεγίστην ὁμοιότητα παρουσιάζουσι (βλ. A. von Cerkan Milet, I,IV σελ. 466) καὶ ἑπομένως εἶναι σύγχρονα αὐτοῖς τὰ ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μονοδένδρι παρὰ τὴν Μίλητον (Milet ἔνθ. ἀν. πίν. V, 2).

Ὡσαύτως κυρταὶ εἶναι αἱ μεσταὶ ἕλικες τοῦ κιονοκράνου τοῦ ἐν Χίῳ Φαναίου Ἀπόλλωνος (Κουρουνιώτης, Ἀρχ. Δελτ. 1916 σ. 194 εἰκ. 66) ἀνήκοντος εἰς τὸν ἕκτον αἰῶνα.

Εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ τὸ ἰδιόρρυθμόν πως κιονόκρατον τῶν Λοκρῶν (Petersen, Röm. Mitt. 1890 σ. 196, εἰκ. 13), ἔχον ὡσαύτως κυρτὴν ἕλικα. Ὁ Fiechter (ἔνθ. ἀν. σ. 230) θέτει αὐτὸ εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἀλλ' αἱ μορφαὶ αὐτοῦ, ἡ κυρτὴ ἕλιξ, ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ ῥόδακος μὲ τὰ διάμεσα λογχοειδῆ φυλλάρια, εἶναι ἐντελῶς ἀρχαϊκοῦ ῥυθμοῦ, ὃν δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ διατηρούμενον εἰς τοσοῦτον ὑστέρους χρόνους ἀναλλοίωτον. Εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο τοῦ κιονοκράνου προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ τῶν Λοκρῶν, οὗτινος ἐλάχιστα λείψανα εὗρεν ὁ Petersen (ἔνθ. ἀν. σ. 169 ἑξ.).

Τέλος ἐκ Σάμου ἔχομεν τὸ μικρὸν Ἰωνικὸν κιονόκρανον (Antiquities of Ionia I Πιν. IV, 4,), ὅπερ στερούμενον ἄβακος ἔχει κυρτὴν ἕλικα, καὶ τὰ ὑπὸ Wiegand ἀναφερόμενα τεμάχια ἑλίκων ἐκ τοῦ Ἡραίου (Wiegand, Erster vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Samos σ. 17).

Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἕλικας ἐχούσας κοίλην ἐπιφάνειαν ἢ αὔλακα. Αἱ ἕλικες τοῦ κιονοκράνου τοῦ κίονος τῶν Ναξίων ἐν Δελφοῖς εἶναι βαθέως κοῖλαι, ὁ δὲ κίων μετὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ Σφιγγὸς θὰ ἐποιήθη τοὐλάχιστον κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἕκτου αἰῶνος.

Ἐπίσης αἱ ἕλικες τῆς στήλης τοῦ Δορυλαίου παρουσιάζουσι κοίλην αὔλακα καὶ δὴ ἱκανῶς ἐκβεβαθυσμένην. Δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ ὁρίσωμεν τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τῆς στήλης ταύτης, ἥτις κατὰ τὸν Körte (A. M. 1895 ἔνθ. ἀν.) ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ἀλλ' ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐνδύματος ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ αὐτοῦ, ὡς λέγει καὶ ὁ Mendel (Catalogue ἔνθ' ἀν).

Λίαν βαθεῖαι εἶναι ὡσαύτως αἱ σπεῖραι τῆς ἐκ Τρωάδος στήλης, ἐν ᾧ τὰ φύλλα τοῦ ἀνθεμίου εἶναι κυρτά. Ἀλλ' ἐν γένει τῆς στήλης ταύτης αἱ μορφαὶ δὲν μαρτυροῦσι μεγάλην ἀρχαϊκότητα. Τὰ διάμεσα ἐπιπεδόγλυφα λογχωτὰ φύλλα τοῦ ἀνθεμίου, ἡ γραμμικὴ ἄνευ πλαστικότητος ἀπόδοσις τοῦ λωτοῦ, ἡ μεσαία ἀκμὴ τῶν φύλλων τῶν παραπληρωματικῶν ἀνθυλλίων καὶ ἡ ἀποξήρανσις τοῦ χυμοῦ καὶ τῶν φύλλων καὶ τῶν ἑλίκων εἶναι δείγματα οὐχὶ τοῦ ἀκμάζοντος, ἀλλὰ τοῦ τελευτῶντος ἀρχαϊσμοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου αἰῶνος.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνήκει καὶ ἡ μὲ τὰς κοίλας σπείρας στέψις ἐξ Ἐρυθρῶν (Oester. Jahresh. 1912 Beibl. σ. 64 εἰκ. 50).

Τέλος κοῖλαι εἶναι αἱ ἕλικες καὶ ἐπὶ τῶν Σαμιακῶν στηλῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χρονολογικῶν δεδομένων βλέπομεν ὅτι ἡ κυρτὴ ἕλιξ ἀπαντᾷ μόνον ἀρχαιότερον καὶ δὴ κατὰ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ καὶ κατωτέρω ἐπικρατεῖ ἡ κοίλη ἕλιξ. Εἶναι φανερὸν πόσον μεστὸς καὶ χυμώδης εἶναι ὁ πρῶτος τύπος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεύτερον, ὅστις παρουσιάζει λεπτὰς καὶ ἀδυνάτους μορφάς, ὧν ἡ πλαστικότης ἐκφράζεται μὲ τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν, τὴν τῆς κοιλότητος.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τύπων δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν διαμέσους βαθμῖδας, ὧν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδος ὡς τὸ ἐπίκρανον τῆς Σπάρτης (Jahrb. 1918, Amyklae 69-70,) τὸ τῆς Σελινοῦντος (Fougères, Sélinonte σ. 254), ἔνθα ἡ ἤρεμος λειότης τοῦ ἀναγλύφου ἀντισταθμίζεται ὑπὸ τοῦ ἀνορθουμένου καὶ συνεσφιγμένου σχή-

ματος τῶν ἑλίκων. Ἐντελῶς ἐπιπεδόγλυφοι ἢ μᾶλλον γραμμικαὶ εἶναι καὶ αἱ ἕλικες τῆς ἀρχαϊκῆς μαρμαρίνης σαρκοφάγου τῆς Σάμου (Wiegand, A.M. 1900 σ. 210), ἧς ἡ διακόσμησις κυρίως ὑπελόγιζεν ἐπὶ τοῦ χρώματος, οὗτινος ἴχνη ἐσώθησαν. Ὁ Fiechter κατατάσσων (ἔνθ' ἀν. σ. 230) τὰς ἕλικας γεωγραφικῶς διακρίνει τὸν πρῶτον αὐτῶν τύπον ὡς ἀνατολικὸν Ἰωνικόν, τὸν δὲ δεύτερον ὡς δυτικὸν Ἰωνικόν, ὧν τὸ ὄνομα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν καταγωγὴν ἑκάστου.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αὐτῶν διαμορφώσει αἱ κοῖλαι ἕλικες τῶν Σαμίων στηλῶν παρουσιάζουσι ποικιλίαν. Ἐπὶ τῶν στηλῶν 10 καὶ 11 ἡ ἕλιξ εἶναι αὐτοτελὴς ταινία ἐλαφρῶς κοίλη ἔχουσα ὀξείας ἀκμὰς διακρινομένας διὰ στενωτάτης αὔλακος κατὰ τὴν συνάντησιν. Εἰς ὀξεῖαν ἀκμὴν ἐπίσης λήγουσι καὶ τὰ κοῖλα φύλλα. Τοὐναντίον αἱ ἀκμαὶ τῶν ἑλίκων τοῦ ἀνθεμίου 12 λήγουσιν εἰς ἐπιφάνειαν ὡς καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ. Ὁμοιάζουσι κατὰ τοῦτο πρὸς τὰς ραβδώσεις τοῦ Ἰωνικοῦ κίονος, αἵτινες ἀρχαιότερον μὲν ἐν τῷ Ἡραίῳ συνηντῶντο εἰς ὀξεῖαν ἀκμήν, ἐν δὲ τῷ νεωτέρῳ ναῷ τοῦ τέλους τοῦ ἕκτου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου αἰῶνος σχηματίζουσιν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν (Wiegand, Erster Vorl. Bericht σ. 23-24). Εἶναι δὲ πάντως ἀξιοσημείωτος ἡ λεπτεπίλεπτος ἐργασία τοῦ ἀνθεμίου τούτου καὶ ἡ διαμόρφωσις αὐτοῦ ἐξικνουμένη μέχρι ἐπιτηδεύσεως. Ἡ κοίλη ἐπιφάνεια τῶν ἑλίκων καὶ τῶν φύλλων ἐσκάφη οὕτως ὥστε τὸ βάθος αὐτῶν νὰ ἀποτελῇ ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν.

Τὴν τελευταίαν διαμόρφωσιν ἔλαβεν ἡ ἕλιξ ἐν τῇ μαρμαρίνῃ στήλῃ 1. Ἐν αὐτῇ αἱ αὔλακες τῶν σπειρῶν λήγουσιν εἰς μίαν μόνην ὀξεῖαν ἀκμήν, τῆς ἑτέρας συγχωνευομένης κατὰ τὴν συνάντησιν πρὸς τὴν τῆς ἐπιστρεφομένης συνεχείας τῆς ἕλικος. Τὴν μεγαλυτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὴν στήλην ταύτην παρουσιάζει τὸ ἐξ Αἰγίνης ἀκρωτήριον (Aegina I εἰκ. 284 = II πίν. 24, 1). Ἐν αὐτῷ αἱ ἕλικες ἅπτονται τῆς βάσεως καὶ οἱονεὶ βαρεῖαι στηρίζονται ἐπ' αὐτῆς, ἐν ᾧ ἐν τῇ Σαμίᾳ στήλῃ ἀνέρχονται πρὸς τὰ ἄνω ἐλευθερώτεραι καὶ μὲ μείζονα ἀνάτασιν. Ἐν τῷ Αἰγιναίῳ ἀκρωτηρίῳ πάλιν εἶναι ἐλαφρῶς κοῖλαι καὶ ἔχουσιν ὡσαύτως τὴν αὐτὴν μορφὴν τῶν ἀκμῶν. Τὰ φύλλα τοῦ ἀνθεμίου δεικνύουσιν ὁμοίαν ἐργασίαν, ἔχουσι δὲ μεταξὺ καὶ λεπτότερα λογχωτά, ἅτινα δι' ὅλου τοῦ στελέχους αὐτῶν εἰσδύουσι μέχρι τοῦ πυρῆνος τοῦ ἀνθεμίου, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθεμίου 12. Οὕτω πρέπει νὰ φαντασθῶμεν καὶ τὸ ἀνθέμιον τῆς Σαμίας στήλης 1, οὗ ἡ συγγένεια πρὸς τὸ ἐξ Αἰγίνης ἀκρωτήριον εἶναι ὀφθαλμοφανής, δικαίως δὲ ὁ Furtwaengler, Aegina I σ. 342 ἐσχέτισε τὴν τέχνην τῆς Σάμου πρὸς τὴν τῆς Αἰγίνης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Συνοψίζοντες τὰς κατὰ μέρος ταύτας παρατηρήσεις περὶ τῶν Σαμίων στηλῶν βλέπομεν ὅτι αὗται ἀποτελοῦσιν ἰδίαν ἐντελῶς διακεκριμένην ὁμάδα καὶ ὅτι κατὰ τὸν ρυθμὸν αὐτῶν παρουσιάζουσιν ἐξειλιγμένας πλαστικὰς μορφάς, ὧν τὴν μὲν ἀρχὴν ἐκπροσωπεῖ ἡ στήλη τοῦ Διαγόρου, τὸ δὲ τέλος ἡ μαρμαρίνη τοῦ ... θέμιος. Ἡ τοῦ Διαγόρου στήλη ἔχει ἀκόμη ἐλαχίστην κοίλανσιν τῶν ἑλίκων καὶ φύλλων, βαρύ τι καὶ συγκεκρατημένον ἐν τῷ σχήματι καὶ ταῖς ἀναλογίαις καὶ χαλαρότητα εἰς τὴν σύνδεσιν ἑλίκων καὶ ὁριζοντίου κανόνος, ἔνθα ὑπάρχει μικρὸν μεσολαβοῦν διάστημα νεκρόν. Ἐν γένει παρατηρεῖ τις μεγάλην ἁπλότητα τῶν πλαστικῶν μορφῶν, ἁπλοῦν μόλις ἐξέχοντα ὁριζόντιον κανόνα, ἄτμητον τὸν πυρῆνα τοῦ ἀνθεμίου καὶ τὸν ρόδακα τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἑλίκων, ἅτινα κατελείποντο εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ χρώματος. Εἰς τὴν βαθμῖδα ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ τεμάχιον στήλης 4.

Περαιτέρω ἐξέλιξιν παρουσιάζει ἡ στήλη 11. Ἐν αὐτῇ αἱ ἀναλογίαι εἶναι σχεδὸν αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τῆς προηγουμένης, ἀλλ' ἡ ἐπεξεργασία τῶν μορφῶν εἶναι μᾶλλον προωδευμένη. Τὰ φύλλα καὶ αἱ ἕλικες εἶναι βαθύτερον ἐσκαμμένα, τὸ ἀνθέμιον πλουσιώτερον εἰς φύλλα καὶ γραφικότητα, αἱ λεπτομέρειαι μᾶλλον περιτετεχνημέναι καὶ ἡ ἑνότης τῶν μορφῶν περισσότερον σφικτή.

Ἔτι μᾶλλον περίτεχνον μέχρις ἐπιτηδεύσεως εἶναι τὸ ἀνθέμιον 12, ὅπερ ὁ Boehlau (ἔνθ. ἀν. σ. 153) ἐπικαλεῖ «κατατηξίτεχνον», καὶ τὸ τεμάχιον ἐκ βάσεως στέψεως 2. Τὸ ὅλον σχῆμα ἔλαβε ῥαδινότητα καὶ κίνησιν, τὰ δὲ φύλλα εὐλύγιστα καὶ λεπτά, ἐλεύθερα πλέον τοῦ περισφίγγοντος καὶ συγκρατοῦντος αὐτὰ κλοιοῦ τοῦ τοξωτοῦ περιγράμματος ἀνέπνευσαν ἀνοικτὰ καὶ ὀλίγον ἀραιώσαντα τὴν πρώην πεπιεσμένην αὐτῶν βλάστησιν ἀφήνουσι νὰ διολισθαίνῃ ἀναμέσον αὐτῶν τὸ λεπτότατον καὶ εὔθραυστον στέλεχος τῶν λογχοειδῶν φύλλων· νομίζει τις ὅτι ταῦτα ἐξερχόμενα εἰς τὸν ἀνοικτὸν ἀέρα κάμπτουσι τὴν κορυφὴν ὡς τρυφεροὶ κλῶνοι ἐαρινοῦ χόρτου ὑπὸ τὴν ἀνεπαίσθητον πνοὴν πρωϊνῆς αὔρας. Πρὸς τούτοις αἱ λεπτόταται γραμμαὶ τῶν πετάλων τοῦ λωτοῦ τοῦ τεμαχίου 2, τὸ κομψοτέχνημα τοῦ μικροῦ ἐγγεγραμμένου ἀνθεμίου τοῦ 12 εἶναι δείγματα τῆς αὐτῆς ἐπιτηδεύσεως καὶ ἐκζητήσεως, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν τέχνην ταύτην. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐργασία ἔφθασε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς λεπτότητος. Ἡ ἁπαλὴ ἐκείνη κοίλανσις τῶν φύλλων, ἥτις διακρίνεται θαυμασία καὶ ἐπὶ τοῦ κρεμαμένου ἀνθεμίου τοῦ τεμαχίου 2 καὶ ἡ μαλακότης τῶν ἐπιφανειῶν παράγουσι αἴσθημά τι ὡσεὶ θωπείας, ἥτις ἡπλώθη ἐπὶ τῶν μορφῶν καὶ ἐδημιούργησε μίαν ἀτμόσφαιραν χλιδῆς, ἣν ἀποπνέουσιν αἱ πυκναὶ γραμμαὶ καὶ αἱ ἐλαφρῶς κυμαινόμεναι ἐπιφάνειαι (πρβ. ἀνάλογον ἐπιτήδευσιν συγχρόνου πλαστικῆς: **A. v. Salis, Die Kunst der Griechen** [2] σ. 64).

Τέλος ἐπιστροφή τις ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης στήλης τῆς τελευταίας πασῶν καὶ χρονολογικῶς. Βεβαίως αὐτὸ τὸ ὑλικόν, τὸ μάρμαρον, οὗτινος ἡ μαλακότης δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ πώρου, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπεριόριστον ἐκείνην λεπτολόγησιν τῶν μορφῶν, οὐχ ἧττον αὐτὴ ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ἐπιμελής, αἱ δὲ μορφαὶ οὐχὶ χυμώδεις καὶ ζωνταναί. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ ἄνθους τοῦ λωτοῦ καὶ τοῦ κάλυκος ὑψοῦται κατακορύφως καὶ ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ βάθους, ἡ δὲ δήλωσις τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν γίνεται ἄνευ οὐδεμιᾶς ὀργανικῆς κινήσεως τῆς ἐπιφανείας, ἥτις ἐν γένει παραμένει ἄνευ πλαστικότητος καὶ σχεδὸν νεκρά. Καθόλου ἡ τέχνη αὐτῆς λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὰς μεγάλας γραμμὰς καὶ ἐπίπεδα προτιμῶσα τὴν ἁδρότητα καὶ λιτότητα ἢ τὴν ἐξητημένην λεπτότητα καὶ μαλακότητα τῶν πωρίνων ἀδελφῶν της.

Τὸ νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ εὑρέθησαν αἱ στῆλαι αὗται, ἀνήκει εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἐν τῷ συνόλῳ κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις τοῦ Boehlau (ἔνθ. ἀν. σ. 30-32), ἄρα εἰς τοὺς χρόνους τούτους πρέπει νὰ ταχθῶσι καὶ αἱ ἄνω στῆλαι, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἀρχαιότεραι, ὧν αἱ ἐπιστέψεις δὲν ἐσώθησαν (Boehlau ἔνθ. ἀν. πιν, I, 5,6,7.). Αἱ περιγραφεῖσαι δὲν ἐποιήθησαν βεβαίως ἅπασαι συγχρόνως — ἡ ῥυθμικὴ ἐξέλιξις τῶν μορφῶν αὐτῶν, ὡς ἀνελύσαμεν αὐτήν, τοῦτο τοὐλάχιστον δεικνύει, ἂν καὶ δὲν ἔχε ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα μεγάλην χρονολογικὴν διαβάθμισιν: εἶναι δυνατὸν δηλαδὴ ἐκ δύο καλλιτεχνῶν συγχρόνως ἐργαζομένων ὁ συντηρητικὸς νὰ κρατῇ ἔτι πολὺ τῆς παραδόσεως, ἄλλως τε καὶ διότι αἱ ἐπὶ μέρους διαφοραὶ εἶναι μικραί. Οὐχ ἧττον ἂν αἱ πώριναι ταχθῶσι εἰς τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ ἕκτου αἰῶνος καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ κατατηξίτεχνον

ἀνθέμιον εἰς τὴν προτελευταίαν δεκάδα τοῦ αἰῶνος, ἡ μαρμαρίνη στήλη θ' ἀνήκῃ εἰς τὰ τέλη αὐτοῦ πλησιέστερα πρὸς τὸ συγγενὲς αὐτῇ ἐξ Αἰγίνης ἀκρωτήριον. Τὴν χρονολογίαν ταύτην ὑποβάλλει καὶ ἡ χρῆσις τοῦ μαρμάρου, ἣν παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῷ νεωτέρῳ Ἡραίῳ (Wiegand, Erster vorl. Bericht σ. 19).

Τὴν τελειωτικὴν αὐτῶν ἐμφάνισιν παρεῖχον αἱ στῆλαι, ὅταν ἐλάμβανον καὶ τὴν γραπτὴν αὐτῶν διακόσμησιν. Καὶ οὐδὲν μὲν ἴχνος χρώματος ἐσώθη ἐπὶ Σαμίων στηλῶν, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδέποτε ἔλειπε τοῦτο. Ἐπὶ τῆς ἐξ Ἀττικῆς Ἰωνικῆς στήλης τῆς Ν. Ὑόρκης (A. J, A. 1922 σ. 267) παρετηρήθησαν πράγματι χρώματα. Τὸ ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας ἄνθος λωτοῦ εἶχε τὰ μὲν ἐξωτερικὰ φύλλα διὰ κυανοῦ χρώματος δεδηλωμένα, τὸ δὲ μέσον δι' ἐρυθροῦ· οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἑλίκων ἦσαν κυανοῖ ἐντὸς ἐρυθροῦ περιγράμματος, δι' οὗ χρώματος ἦσαν ἐσχεδιασμέναι καὶ αἱ ἕλικες ἐπὶ τοῦ λευκοῦ μαρμάρου. Ἀναλόγως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ ἦσαν χρωματισμένα καὶ τὰ ἐπὶ τῶν Σαμίων στηλῶν κοσμήματα, αἱ ἕλικες δι' ἐρυθρᾶς γραμμῆς κατὰ τὸ περίγραμμα αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ ῥόδακες τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἑλίκων, ὧν τὰ μικρὰ πέταλα διὰ κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐναλλάξ, ἐπίσης τοῦ ὑπὸ τὰς ἕλικας λωτοῦ τὰ μὲν ἄκρα φύλλα διὰ κυανοῦ, τὸ δὲ μέσον δι' ἐρυθροῦ. Ἀναμφισβητήτως καὶ τοῦ ἀνθεμίου τὰ φύλλα ἦσαν διὰ χρώματος ἐφωδιασμένα, τὸ μὲν κορυφαῖον φύλλον δι' ἐρυθροῦ, ὥστε μετὰ τοῦ μέσου ἐρυθροῦ φύλλου τοῦ λωτοῦ κάτω νὰ τονίζεται ἐπαρκῶς ὁ ἄξων τῆς στέψεως, ἑκατέρωθεν δ' αὐτοῦ διὰ κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐναλλὰξ τὰ λοιπὰ φύλλα. (Ἰδέαν τινὰ δύναται νὰ παράσχῃ ἡ διὰ λευκοῦ καὶ μέλανος ἀναπαράστασις τῆς στήλης εἰκ. 11 ἐν Jolles, Polykrates ἐν ἀρχῇ ὑπὸ Krischen).

Αἱ στῆλαι αὗται ἐνεπήγνυντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντὸς τῆς γῆς ἄνευ ἰδίας βάσεως, διότι οὐδὲν ἴχνος εὑρέθη ἐνδεικνύον τοῦτο, ἐκτὸς ὅταν ἱδρύοντο ἐπὶ βράχων, ὅπου καὶ σῴζονται τόρμοι πρὸς στερέωσιν στηλῶν. Τὸ ἀκριβὲς αὐτῶν ὕψος δὲν γνωρίζομεν. Ὡς καὶ ὁ Boehlau (ἔνθ. ἀν. σ. 152) παρατηρεῖ, ἂν ἐσῴζοντο αἱ στέψεις τῶν μεγαλυτέρων στηλῶν, αὗται θὰ ἦσαν τοὐλάχιστον 1,25 μ. ὑψηλαί.

Οὕτω πολύχρωμοι καὶ ῥαδιναὶ ὑψοῦντο ἐπὶ τῶν τάφων αἱ στῆλαι φαιδρύνουσαι διὰ τῶν ζωηρῶν αὐτῶν χρωμάτων τὸ πένθιμον περιβάλλον.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὁ μόνος κόσμος τῶν τάφων αἱ στῆλαι. Ὑπῆρχον καὶ ἀγάλματα νεκρῶν ἐπὶ βάθρων ἢ κιόνων ἱστάμενα, οἷα εὑρέθησαν καὶ κατὰ τὰς ὑπὸ Boehlau ἀνασκαφὰς (πρβ. A.M. 1900 σ. 149 ἑξ.). Πρὸς τούτοις μικροὶ κυβικοὶ λίθοι λήγοντες ἄνω εἰς κυμάτιον μετ' ἄβακος ἦσαν κατεσπαρμένοι χρησιμεύοντες ὡς βωμοὶ ἢ τράπεζαι προσφορῶν. Ἐκ τοιούτου βωμοῦ φρονῶ ὅτι προέρχονται τεμάχια πώρου εὑρεθέντα ἐν τῇ νεκροπόλει ταύτῃ. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ ἄνω μέρος κορωνίδος ἐκ μαλακοῦ λευκοῦ πώρου, τέσσαρα τὸ ὅλον συνανήκοντα (***εἰκ 13***). Ἄνω ὑπάρχει λεία ταινία ἢ πλίνθος καὶ ὑπ' αὐτὴν κυμάτιον ᾠῶν ἐπιμήκους σχήματος ἐξακολουθοῦν καὶ κατὰ τὰς πλαγίας πλευράς, τῆς γωνίας πληρουμένης ὑπὸ ἁπλοῦ λογχοειδοῦς φύλου ὁλοκλήρου μεταξὺ τῶν δύο ἑκατέρωθεν ᾠῶν τῶν πλευρῶν κατ' ἀρχαϊκὸν τρόπον. Ὑπὸ τὸ κυμάτιον τοῦτο ὑπάρχει ἕτερον μικρότερον ὡσαύτως ὑπὸ ᾠῶν κεκοσμημένον. Τὸ ὕψος αὐτοῦ ἦτο 0,025 κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εὑρέσεως μετρηθὲν ἀμέσως κατὰ τὰς σημειώσεις μου, νῦν μὴ σῳζόμενον τελείως ἀποτριβὲν

κατὰ τὴν μεταφορὰν διὰ τὸ λίαν εὔθρυπτον τοῦ πώρου. Τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἀλλὰ μετ' ἁπλῶν κυματίων ραβδωτῶν εὑρέθησαν δύο τεμάχια ἐκ δύο διαφόρων βωμῶν ***εἰκ. 14*** καὶ ***15*** ὁμοιάζοντα πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Boehlau δημοσιευόμενον, ὅστις παρέχει τὸ γενικὸν σχῆμα τῶν ἐπιτυμβίων τούτων λίθων (Boehlau ἔνθ'. ἀν. σ. 25 ***εἰκ.*** ***17***), οἵτινες κατὰ τὴν πα-

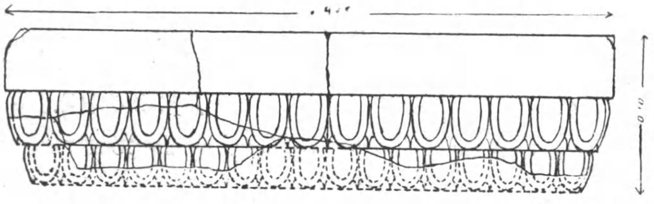

13: Ἐπίστεψις ἐπιτυμβίου βωμοῦ.

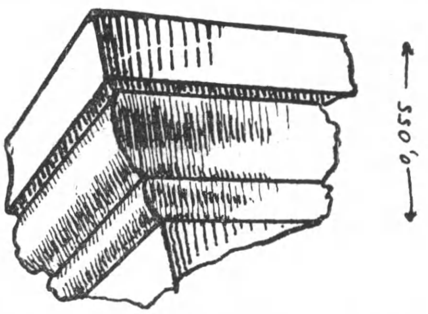

14: Τεμάχιον ἐκ στέψεως ἐπιτυμβίου βωμοῦ.

ρατήρησιν τοῦ Boehlau ἔφερον ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος ἐπὶ τῆς κορωνίδος. Οὗτος ἑρμηνεύει τοὺς λίθους τούτους ὡς ὅρους οἰκογενειακῶν τάφων, ὁ δὲ Jacobstahl A. M. 1906 σ. 417 ὡς βωμοὺς παρὰ τὰς στήλας διὰ τὴν τέλεσιν τῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς νενομισμένων, λέγων προσέτι ὅτι βραδύτερον, ὅτε δι' ἄγνωστον λόγον ἐξέλιπον αἱ στῆλαι, οἱ βωμοὶ οὗτοι ἀντικατέστησαν αὐτὰς ὡς σῆμα.

Πρὶν ἴδωμεν τὴν χρῆσιν αὐτῶν ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος τύπος βωμοῦ, τραπέζης κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἕτερος, ἀμφοτέρων δὲ βλέπομεν τὴν συνέχειαν καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Καὶ ὁ πρῶτος μὲν τύπος εἶναι ὁ ἀνωτέρω περιγραφεὶς ἐκ τοῦ ἕκτου αἰῶνος κυβικὸς μετὰ κυματίων λίθος. Τὸν τύπον τοῦτον εὑρίσκομεν καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, ὡς ὁ ἐν τῷ Μουσείῳ Βαθέος ὑπ' ἀριθ. 52. Οὗτος εὑρέθη ἐν τῷ κτήματι τοῦ ἐκ Μαυρατζαίων Ἰω. Κουκούλη, ἔνθα καὶ ὁ ἀμέσως ἑπόμενος μεταξὺ Τηγανίου, Χώρας καὶ Ἡραίου. Εἶναι ἐκ μαρμάρου, ἀποκεκρουμένος τὴν ἄνω καὶ κάτω ἀριστερὰς γωνίας,

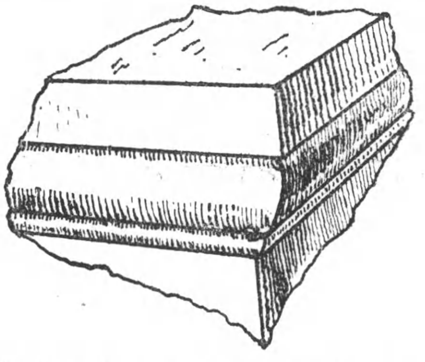

15: Τεμάχιον ἐκ στέψεως ἐπιτυμβίου βωμοῦ.

ἔχων μόνον τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πλευρὰν ἀκεραίαν. Ἄνω ἔχει Ἰωνικὸν κυμάτιον ἄτμητον, ὅπερ θὰ ἐκόσμει σειρὰ ᾠῶν διὰ χρώματος δεδηλωμένη, ὡς καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸ στρογγύλην ράβδον ἐν σχήματι ἀστραγάλου. Ὑπὸ τὴν στρογγύλην ταύτην ράβδον ἄρχεται τὸ κύριον σῶμα, ὅπερ ἀποτελεῖ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια λήγουσα κάτω δι' ἀποφυγῆς εἰς τὴν βάσιν, ἥτις διαιρεῖται διὰ βαθείας τριγωνικῆς σκοτίας εἰς δύο πλίνθους. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπὸ τὴν κορωνίδα ὑπάρχει κεχαραγμένη διὰ γραμμάτων τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἡ ἐπιγραφή : .... ΔΑΜΑΝΤΟΣ /... ΔΡΩΝΑΚΤΙΔΕΩ /δηλ. ***Λεω]δάμαντος Ἀν]δρωνακτίδεω.***

Ἐντελῶς ὅμοιος ἐπιτύμβιος βωμὸς εἶναι καὶ ἕτερος εὑρισκόμενος ἐν τῷ Μουσείῳ Τηγανίου ***(εἰκ. 16)***. Ἐκ μαρμάρου καὶ οὗτος ἔχει τὸ αὐτὸ σχῆμα πρὸς τὸν προηγούμενον καὶ κυμάτιον ᾠῶν ὑπὸ τὸν ἄβακα τῆς κορωνίδος, [1] ὅπερ δὲν ἀποδίδεται πλαστικῶς ἐπὶ

1 Ἡ εἰκὼν 16 γενομένη ἐξ ἀνακριβοῦς σχεδιάσματος δὲν ἀποδίδει τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν ᾠῶν τοῦ κυματίου, ἅτινα ἐπὶ τοῦ λίθου εἶναι μεγαλύτερα, ὀκτὼ μόνον ἐμπρὸς καὶ ἐννέα ἐπὶ τῆς πλατυτέρας (σ. 55) πλαγίας πλευρᾶς. Ἐπίσης καὶ τὰ γράμματα τῆς εἰκόνος δὲν ἀποδίδουσιν ἀκριβῶς τὸ ἐπὶ τοῦ λίθου σχῆμα τῶν γραμμάτων.

τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς, κατὰ τὰ ἄλλα ὁ λίθος εἶναι ἀποκεκρουμένος κατὰ τὴν κορωνίδα καὶ βάσιν τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς καὶ φέρει καὶ οὗτος ἐπιγραφήν: ΘΕΜΙΝΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΓΟΡΕΩ ΓΥΝΑΙΚΟ. δηλ. ***Θεμίνης τῆς Διαγόρεω γυναικό[ς.*** Τὰ γράμματα εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὁμοίων ἐπιτυμβίων τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Τὸ ὄνομα Θεμίνη δὲν εἶναι παραδεδομένον. Πάντως ὅμως θὰ εἶναι ἐκ τοῦ θεμινός, ὅπερ εἶναι ἕτερος τύπος τοῦ θαμινός θαμινάς, συγγενὲς τῷ θαμά, θαμίζω· Θεμινόστρατος μόνον ἀναφέρεται· (πρβ. Bechtel — Fick, Die griechischen Personennamen σ. 139-140).

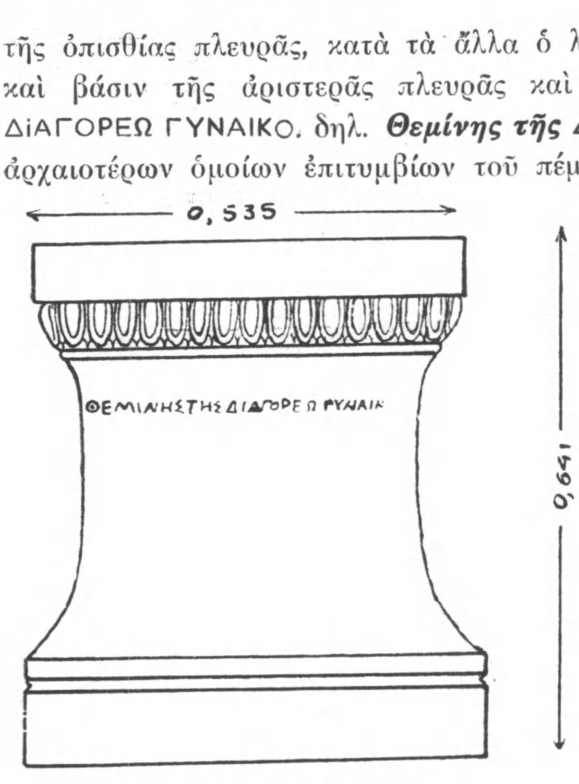

16: Μαρμάρινος ἐπιτύμβιος βωμός.

Τὸν δὲ ἕτερον καὶ ἁπλούστερον τύπον ἀντιπροσωπεύει κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὁ λίθος, ἐφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφὴ ***Τ]ιμῶναξ*** (Boehlau ἔνθ᾽ ἀν. I, 8). Τούτου τὰς ἀκριβεῖς διαστάσεις δὲν ἔχομεν, πλὴν τοῦ πλάτους, ὅπερ ἐκ τῶν ἀκεραίων ἑκατέρωθεν πλευρῶν γνωρίζομεν ὅτι εἶναι 0,32. Τὸ ὕψος εἶναι ἄγνωστον, τοῦ λίθου κάτω ὄντος ἀποκεκρουμένου. Καὶ τὸ πλῆρες πάχος εἶναι ἄγνωστον, διότι ἡ ὀπισθία τοῦ λίθου πλευρὰ δὲν εἶναι ἀκεραία, ἀλλὰ πάντως θὰ ἦτο μεγαλύτερον τοῦ σῳζομένου 0,22, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι ὁ πῶρος οὗτος ἦτο ἱκανῶς παχύς, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα θὰ ἐπλησίαζε πρὸς τὸν κύβον, ἂν ἐσῴζετο ἀκέραιος. Ὥστε ἔχομεν ἕνα κυβικὸν λίθον ἁπλοῦν ἀκόσμητον, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς. Τὸν τύπον τοῦτον βλέπομεν ἀφθόνως ἀπαντῶντα κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα οὐχὶ πλέον ἐκ πώρου, ἀλλ᾽ ἐκ μαρμάρου, ὡς συνήθως. Παραθέτομεν παραδείγματά τινα λίθων τοιούτων, ὧν γνωρίζομεν τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις: ἐν Μουσείῳ Τηγανίου τὸν ὑπὸ Jacobstahl A. M. ἔνθ᾽ ἀν δημοσιευθέντα 0,57×0, 52×0,51 ***Ἡγησαγόρηι Ὑβλησίου*** — 0, 43 - 0, 46×0, 41 ***Πανοῦς Ἀμοργίο (εἰκ 17)*** — 0,29 - 0, 365 - 0, 334 ***Φοξίης Ἀπολλωνίδεω*** (ἀνέκδοτος) — 0,63×0,375×013 ***Πασιγνωτ. Ἡραγορέω*** (ἀνέκδοτος ἀποκεκρουμένος) — -0,32×0, 645×0, 67 ***Φιλαίνης τῆς Ἡρογέτονος, Στησιμάχο δὲ γυνὴ*** (ἀνέκδοτος, κάτω ἀποκεκρουμένος) — ἐν Μουσείῳ Βαθέος: 0,375×0, 36×0, 323 ***Ἀλκυοῖ Γλαύκο*** (A. M. 1887 σ. 259) — 0,48×0,45 ***Νέλωνι Ἡροφίλο*** ἐντετειχισμένος ἐν τῷ προστώῳ τοῦ Μουσείου ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ κάτω) — 0,65 ×0, 59 ***Κέρσης Ζηνοδότο*** (ἐντετειχισμένος ἔναντι τοῦ προηγουμένου). Πλείονα παραδείγματα παραθέτει ὁ Jacobstahl (ἔνθ᾽ ἀν. σ. 416 σημ. 1), ἀλλ᾽ ἄνευ δηλώσεως τοῦ σχήματος καὶ τῶν διαστάσεων αὐτῶν: οὕτω π.χ. ἡ ὡς τράπεζα ἀναφερομένη Λαμμὼ Ζήνωνος εἶναι ἀετωματώδης στήλη (πρβ. A.M. 1884 σ. 261 *c.*).

17: Μαρμαρίνη ἐπιτύμβιος τράπεζα.

Οἱ βωμοὶ λοιπὸν οὗτοι ἢ τράπεζαι ὑπῆρχον καὶ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀνεξαρ-

τήτως τῶν στηλῶν, ἀφ' οὗ ἐπὶ τοῦ δευτέρου, τοῦ ἁπλουστέρου τύπου εὑρίσκομεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ (Τιμῶναξ). Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα οἱ τοῦ πρώτου μετὰ κυματίων τύπου βωμοὶ ἦσαν ἐνεπίγραφοι δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα οἱ τοιοῦτοι βωμοὶ θὰ ἔφερον ἐπιγραφὴν ἐγχάρακτον ἢ γραπτὴν καὶ κατ' ἀναλογίαν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἁπλουστέρους λίθους, ἐφ' ὧν εὕρομεν ὅτι τὸ αὐτὸ συμβαίνει. Ἦσαν λοιπὸν καὶ οἱ λίθοι οὗτοι κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ αἱ ἐνεπίγραφοι στῆλαι. Ἐχρησίμευον πάντως πρὸς τέλεσιν τῶν ἀνηκόντων τῇ λατρείᾳ τῶν νεκρῶν ἐθίμων, ἀλλ' ἦσαν συγχρόνως καὶ σήματα ἐπὶ τοῦ τάφου παραλλήλως πρὸς τὰς στήλας (περὶ τραπεζῶν πρβ. Dragendorff, Thera II σ. 106 ἑξ.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλέπομεν ὅτι αἱ ἀνθεμωταὶ στῆλαι μόνον τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐπιχωριάζουσιν ἐν Σάμῳ, ἐκλείπουσαι ἐντελῶς κατὰ τὸν πέμπτον, οἱ δὲ βωμοὶ ἢ τράπεζαι ὑπάρχουσι καὶ κατὰ τὸν ἕκτον, ἐπικρατοῦντες κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ μετ' ἀετώματος στήλη ἐπίσης κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἀπαντᾷ (ὡς ἡ Λαμμὼ Ζήνωνος ἔνθ. ἀν.). Βραδύτερον εἶναι εὐνόητος ἡ ἐπίδρασις τῆς κοινῆς γενομένης Ἀττικῆς τέχνης, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ Σάμος κατὰ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἐγένετο Ἀθηναϊκὴ κτῆσις καὶ βραδύτερον κληρουχία. Μόνον μετὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἄρχεται νὰ ὑπερνικᾷ πάλιν ἡ ἀνατολικὴ ἐπιρροή (πρβ. Pfuhl, Jahrb. 1905 σ. 48 καὶ 123 ἑξ.).

Δημήτριος Εὐαγγελίδης

Σημείωσις: Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Rehm ἀνευρεθείσης καὶ ἀνωτέρω ἐν σελ. 64 μνημονευομένης ἐπιγραφῆς ἀναθημάτων εἰς τὴν Ἥραν ὑπὸ Περινθίων πρβ. Rehm Gnomon 2,123.

Δ. Ε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚ ΒΡΟΥΝΖΟΥ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ[1]

υπο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΖΕΓΓΕΛΗ

Ι. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΡΟΥΝΖΙΝΟΥ ΑΓΑΛΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ ΑΥΤΟΥ.

Κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούνιον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μαραθῶνος παρὰ τὴν Ραφίναν, διακόσια περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ἁλιεῖς δι᾽ ἀνεμοτράτας ἁλιεύοντες ἀνείλκυσαν ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀγαλμάτιον βρούνζινον ἐκπάγλου ὡραιότητος παριστῶν μειράκιον παῖζον.

Τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ μοὶ ἐνεπιστεύθη τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος θέρους.

Ἐπὶ τοῦ ἀγαλματίου εὑρέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπικεκολλημένα ὄστρακα καὶ ἄλλα ἀποθέματα ἐξ ἄμμου μετ᾽ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου κυρίως ἀποτελούμενα.

Ταῦτα ἦτο εὐχερὲς ν᾽ ἀποκολληθῶσιν, ἐὰν ἡ μηχανικὴ ἐργασία συνεπεκουρεῖτο καὶ

[1] Εἰς τὴν παροῦσαν διατριβὴν συχνὴ γίνεται χρῆσις δύο ὅρων, οἵτινες ξενίζουσι. Τῶν λέξεων βρούνζου καὶ πατίνας. Μέχρι τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ὁριστικοῦ καθορισμοῦ τῶν ὅρων θέλομεν χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς καθόσον ἀποκλείουσιν πᾶσαν σύγχυσιν ὑπενθυμίζοντες τοὺς διεθνῶς ἐν χρήσει bronze καὶ patina. Ἐκ τοῦ χαλκοῦ παράγονται πλεῖστα ὅσα κράματα, δύο ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀπὸ αἰώνων διαστέλλονται· τὸ κρᾶμα τὸ συνιστάμενον κυρίως ἐκ χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου, ὅπερ καὶ Γαλλιστὶ καὶ Γερμανιστὶ λέγεται bronze καὶ τὸ ἐκ χαλκοῦ κυρίως καὶ ψευδαργύρου, ὅπερ Γαλλιστὶ λέγεται laiton καὶ γερμανιστὶ Messing. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πάντες σχεδὸν ἀποδίδουν τὸ δεύτερον διὰ τῆς λέξεως ὀρείχαλκος, τὸ πρῶτον τινὲς ὀνομάζουν κρατέρωμα καὶ οἱ πλεῖστοι *βρούνζον*.

Ἡ λέξις οὐχ ἧττον ***κρατέρωμα*** ἀπαντῶσα παρ᾽ Ἡσυχίῳ δὲν ἐπεκράτησε. Συνηθέστερον διὰ τὴν σαφήνειαν κυρίως καὶ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὸν διεθνῆ ὅρον bronze τὸν ὀνομάζουν βροῦνζον. Ἔχει ἄλλως τε καὶ ἡ λέξις αὕτη Ἑλληνικὴν τὴν καταγωγήν. Πότε ἐνεφανίσθη ἡ λέξις bronze δὲν εἶνε ἐξηκριβωμένον. Ὁ Berthelot θεωρεῖ αὐτὴν παραγομένην ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς *Βροντήσιον* (Berthelot Introd. à l'étude de la Chimie σελ. 277) ὅπερ σημαίνει κρᾶμα χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου. ***(Ἡ δὲ συγκέρασις τοῦ βροντησίου ἔστιν οὕτως· τοῦ κυπρίου λίτρα α΄, κασσιτέρου καθαροῦ γο6*** αὐτόθ.). Παράγει δὲ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ Brundusium (Βρινδήσιον) διότι ἡ παρασκευὴ τοῦ κράματος τούτου ἐν τῇ Ἰταλικῇ ταύτῃ πόλει πρὸς κατασκευὴν ἰδίᾳ κατόπτρων ἐφημίζετο εἰς τὴν ἀρχαιότητα. (Τὰ ὡραιότερα κάτοπτρα τῶν ἀρχαίων ἦσαν τὰ τοῦ Βρινδησίου, κατεσκευασμένα ἐκ κράματος χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου (Plinius lib. XXXIII, 45). Ὁ ἡμέτερος κ. Μιχ. Στεφανίδης φρονεῖ μᾶλλον ὅτι ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ βροντᾶν, καθ᾽ ὅσον τὸ κρᾶμα τοῦτο εἶνε ἠχητικὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ παρήγοντο ὡς κώδωνες, κύμβαλα (Revue des Etudes Gr. 1918 XXXI N° 142, 201). Οἱ Βυζαντινοὶ ἤδη ἐχρησιμοποίουν τὴν λέξιν. Οὕτω ἀναφέρονται ἀγάλματα *προύντζινα* καὶ εἰκόνες *προύντζινες* (Contares Hist. Athenarum lib. 2 καὶ lib. 7 σελ. 175). Τὸν καλοῦν ἀλλοῦ καὶ *μπροῦντζον*. Ὡπωσδήποτε ἡ Ἑλληνικὴ καταγωγὴ τῆς λέξεως εἶνε ἀναμφισβήτητος.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν τόν τε χαλκὸν καὶ τὰ κράματα αὐτοῦ γενικῶς χαλκόν, οἵ τε Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι (aes), ἐξ οὗ καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ σήμερον πολλάκις χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν χαλκὸς ἀδιαφόρως διά τε τὸ μέταλλον καὶ τὰ κράματα αὐτοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν λέξιν *ὀρείχαλκος*, αὕτη εἶνε ἀρχαιοτάτη. Τί μέταλλον ἀκριβῶς δηλοῦται δι᾽ αὐτῆς, ἂν ὁ αὐτογενὴς ἐκ τῶν ὀρέων χαλκὸς ἢ μᾶλλον κρᾶμά τι ὡραίου χρώματος δὲν ἐξακριβοῦται ἐκ τῶν πηγῶν. Ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα φρονεῖ ὅτι εἶνε φανταστικόν τι μέταλλον (ἰδὲ λεξικὸν Κωνσταντινίδου). Ὁ κ. Μ. Στεφανίδης ὑποστηρίζει ὅτι ἦτο ὄντως κρᾶμα χαλκοῦ καὶ ψευδαργύρου (M. Stephanidès, Revue des Etudes Grecques XXXI, 1918 142, 201-202,) τὸ αὐτὸ μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Ψευδαριστοτέλους, ἀναφερόμενον *Μοσσύνοικον χαλκόν*. Ὅπως καὶ ἂν εἶνε, ὁ ὅρος ὀρείχαλκος ἔχει ἤδη ἀπὸ πολλοῦ καθιερωθῆ σήμερον πρὸς δήλωσιν τοῦ τοιούτου κράματος (laiton, Messing) καὶ κακῶς ἐξ ἀγνοίας τινὲς τὸν χρησιμοποιοῦν ἐνίοτε παρ᾽ ἡμῖν πρὸς δήλωσιν τοῦ βρούνζου.

Ὡς πρὸς τὸν ὅρον *πάτινα* (patina), εἶνε οὗτος βεβαίως ξενικός, οὐδόλως ὅμως ἐγκρίνομεν τὴν ἀντ᾽ αὐτοῦ χρῆσιν τοῦ ἀρχαίου ὅρου ἴωσις ἢ κατίωσις, πρῶτον διότι οὗτος περιελάμβανε πᾶσαν ἐμφανιζομένην ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν μετάλλων διὰ τοῦ χρόνου φθοράν, ὡς καὶ τὴν ὀξείδωσιν τοῦ σιδήρου, καὶ δεύτερον διότι ὁ ὅρος ἐσήμαινε οὐχὶ τὸ σχηματιζόμενον ἐπὶ τῶν μετάλλων σῶμα, ἀλλ᾽ ἀσθένειαν τῶν μετάλλων ἥτις, ὡς ἐφρόνουν οἱ ἀρχαῖοι, ἐκ τῶν ἔσωθεν αὐτῶν ἐξεπήγαζε. Ἐπὶ πλέον θεωροῦμεν αὐτὸν προτιμητέον διὰ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὸν διεθνῆ ὅρον patina.

διὰ χημικῆς, χρησιμοποιουμένων καὶ ἀραιῶν ὀξέων. Διὰ τούτων ὅμως θὰ κατεστρέφετο τελείως ἡ ἐπικαλύπτουσα τὸ ἀγαλμάτιον πάτινα· ὅθεν ἠθέλησα ν' ἀποφύγω τὴν χρῆσιν οἱουδήποτε χημικοῦ μέσου καὶ μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀδυναμίᾳ καθαρισμοῦ ἀσφαλοῦς ἢ διατηρήσεως, ὅτε ἐπεβάλλετο ἡ χρῆσις τοιούτων, νὰ καταλήξω εἰς αὐτά.

Ἔθεσα λοιπὸν αὐτὰ εἰς λουτρὸν ἐκ κοινοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ πολλάκις ἀνανεουμένου ὕδατος καὶ βραδύτερον ἐξ ἀπεσταγμένου ὕδατος, ἀκριβῶς ὅπως ἐγένετο καὶ εἰς τὰ βρούνζινα τῶν Ἀντικυθήρων εὑρήματα ἄλλοτε.

Ὁ τρόπος οὐχ ἧττον οὗτος τοῦ καθαρισμοῦ ἐνεργούμενος καὶ τῇ βοηθείᾳ ψήκτρας γίνεται πολὺ βραδὺς καὶ διαρκεῖ μῆνας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξετέλεσα δοκιμὰς καθαρισμοῦ δι' ἰδίας μεθόδου, ἤτοι τῇ συνδρομῇ ὑπερθέρμου ἀτμοῦ, τὸν ὁποῖον δι' ἁπλῆς συσκευῆς εἶνε δυνατὸν προχείρως νὰ παρασκευάζωμεν. Ἡ συσκευὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ φιάλην ἐκ λευκοσιδήρου κωνικῶς ἀπολήγουσαν καὶ φέρουσαν δύο ὀπάς, μίαν ἄνωθεν ἀκριβῶς καὶ μίαν πλαγίως. Διὰ τῆς πρώτης εἰσέρχεται διὰ διατρήτου πώματος ὑάλινος σωλὴν μέχρι 5-6 ἑκ. ἄνω τοῦ πυθμένος χρησιμεύων ὡς ἀσφαλιστικός. Διὰ τῆς δευτέρας ἐξέρχεται ὁ ἀτμός, ὅστις διέρχεται δι' ὀφειοειδοῦς χαλκίνου σωλῆνος ἰσχυρῶς διὰ λύχνων Bunsen θερμαινομένου, δι' οὗ ὑψοῦται ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ. Τὸν ἀτμὸν τοῦτον θερμοκρασίας 140°-170° διηύθυνα πρὸς τὸ μέρος, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ καθαρισθῇ, καὶ μετά τινα λεπτά, ἀφ' οὗ τὸ μέρος τοῦτο διεποτίζετο καλῶς ἐκαθάριζα τῇ συγχρόνῳ βοηθείᾳ ψήκτρας. Ἀντικείμενά τινα βρούνζινα ἐκ τῶν Ἀντικυθήρων προερχόμενα μικρᾶς σημασίας ἐγκαταλελειμμένα καὶ πλήρη ὀστράκων καὶ ἐπιχωμάτων ἰσχυρῶς προσκεκολλημένων ἐκαθαρίζοντο εἰς διάλυμα ὥρας ἢ καὶ ὀλιγώτερον. Δι' ἐφαρμογῆς βαθμηδὸν τοῦ καθαρισμοῦ τούτου ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀντικειμένου δύναται τοῦτο, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους του, ἐντὸς ὡρῶν ἢ ὀλιγίστων ἡμερῶν τελείως νὰ καθαρισθῇ.

Παρὰ ταῦτα τὴν μέθοδον αὐτὴν δὲν ἠθέλησα ἀμέσως νὰ ἐφαρμόσω καὶ ἐπὶ τοῦ μείρακος τοῦ Μαραθῶνος φοβηθεὶς μήπως τυχὸν ἀτέλειαί τινες τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ἐπιφανείας ἐμφανισθησόμεναι ἀποδοθῶσιν ἀδίκως εἰς αὐτήν. Τὴν ἐφήρμοσα μόνον ἐν τέλει καὶ μερικῶς πρὸς ἀπαλλαγὴν μερῶν τινων, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπικολλήματα ἦσαν τόσον στενῶς συμπεφυκότα πρὸς τὸ μέταλλον, ὥστε ἡ ἐπέμβασις ὀξέων θὰ καθίστατο ἄνευ τούτου ἐπιβεβλημένη ***(εἰκ. 1** καὶ **2)***.

Οὕτω πως διὰ τῆς περατώσεως τοῦ καθαρισμοῦ δι' ἁπλοῦ ὕδατος ἢ ἀτμοῦ τῇ βοηθείᾳ καὶ μηχανικῶν μέσων, ἄνευ προσφυγῆς εἰς χημικὰ μέσα, κατωρθώθη ἡ διάσωσις ἀθίκτου τῆς ***κατιώσεως*** ἢ πατίνας τοῦ ἀγάλματος, τοῦθ' ὅπερ ὑπαγορεύει ὁ πρὸς τὰ ἀρχαῖα σεβασμὸς καὶ ἀπαιτοῦν ἥ τε ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη καὶ λόγοι καλλιτεχνικοί [1].

Ἡ πάτινα αὐτοῦ εἶνε πολύχρωμος ὡς ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ἐπιδράσεων τῶν διαφόρων παραγόντων ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὕδατος, ἄμμου, ὀστράκων κλ., ἀλλαχοῦ ὑποπράσινος ἢ ἐντόνως πρασίνη, ἀλλαχοῦ ὑποκύανος καὶ ἀλλαχοῦ ἰδίως περὶ τοὺς πόδας λευκάζουσα ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως στενῶς προσκεκολλημένων ὀστράκων. Ἡ ἀνομοιομορφία αὕτη ἐλαττώνει ὁπωσδήποτε τὴν καλλιτεχνικὴν ὄψιν τῆς πατίνας, ἥτις εἶνε οὐχ ἧττον λεπτὴ καὶ ὁμαλή. Εἰς τὴν πάτιναν αὐτὴν οὐδαμοῦ παρετηρήσαμεν μέρος δεικνύον σημεῖα κακῆς συνθέσεως, ἥτις ὡς θὰ ἴδωμεν βραδύτερον διαβιβρώσκει τοὺς βρούνζους. Ἐπὶ

1 Ὀφείλω ἐνταῦθα νὰ ἐξάρω τὴν μετ' ἐπιμελείας καὶ στοργῆς πρὸς τὰ ἀρχαῖα εὑρήματα ἐκτέλεσιν τοῦ καθαρισμοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Κλαυδιανοῦ.

πολλὰς ἡμέρας ἐκτεθειμένον τὸ ἄγαλμα κατὰ τὸν χειμῶνα οὐδαμοῦ ἔδειξεν ἐξίδρωμά τι, σημεῖον τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης πατίνας. Ἄλλως τε καί τινα τεμάχια ἐκ τῶν εὑρημάτων τῶν Ἀντικυθήρων, μικρᾶς σημασίας, τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἐγκατελείφθησαν ἀκαθάριστα μετὰ τῆς πατίνας αὐτῶν, οὐδεμίαν φθορὰν τοῦ μετάλλου μεγαλυτέραν ἔδειξαν. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι εἰς τὰ ἐν τῷ θαλασσίῳ βυθῷ βρούντζινα εὑρήματα δὲν ἀναπτύσσεται ἡ διαβρωτικῆς φύσεως πάτινα, καίτοι ὁ κύριος παράγων τοιαύτης, τὸ χλωριοῦχον νάτριον, εὑρίσκεται ἐν περισσείᾳ. Ὁ λόγος εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ προφυλακτικὴ ἐπίδρασις τῆς ἄμμου καὶ τῶν ὀστράκων, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐχ ἧττον καὶ πρωτίστως ἡ ἔλλειψις ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι καὶ ἡ μικρὰ ποσότης ὀξυγόνου, παραγόντων ἀμφοτέρων ἀναγκαίων διὰ τὸν σχηματισμὸν τοιούτου εἴδους πατίνας. Παρὰ ταῦτα οὐχ ἧττον εἰς μέρη τινά, καὶ δὴ περὶ τοὺς ὀφθαλμούς, βαθύτερον προσβεβλημένα, ὅπου ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποπτευθῶμεν τὸν σχηματισμὸν τοιαύτης πατίνας, ἐπεθέσαμεν διὰ καταλλήλου συγκολλητικοῦ φύλλα ἀργιλλίου, ἐφαρμόσαντες τὴν νεωτάτην μέθοδον τοῦ Rosenberg. Τὰ φύλλα ταῦτα ἐν περιπτώσει ὑπάρξεως διαβρωτικῆς πατίνας προσβάλλονται, ὅταν ὑποβοηθῇ καὶ ἡ ὑγρασία, ὑπὸ τοῦ χλωρίου τῆς τοιαύτης πατίνας καὶ βαθμηδὸν — ἐντὸς δύο - τριῶν ἡμερῶν — διαρρέουν.

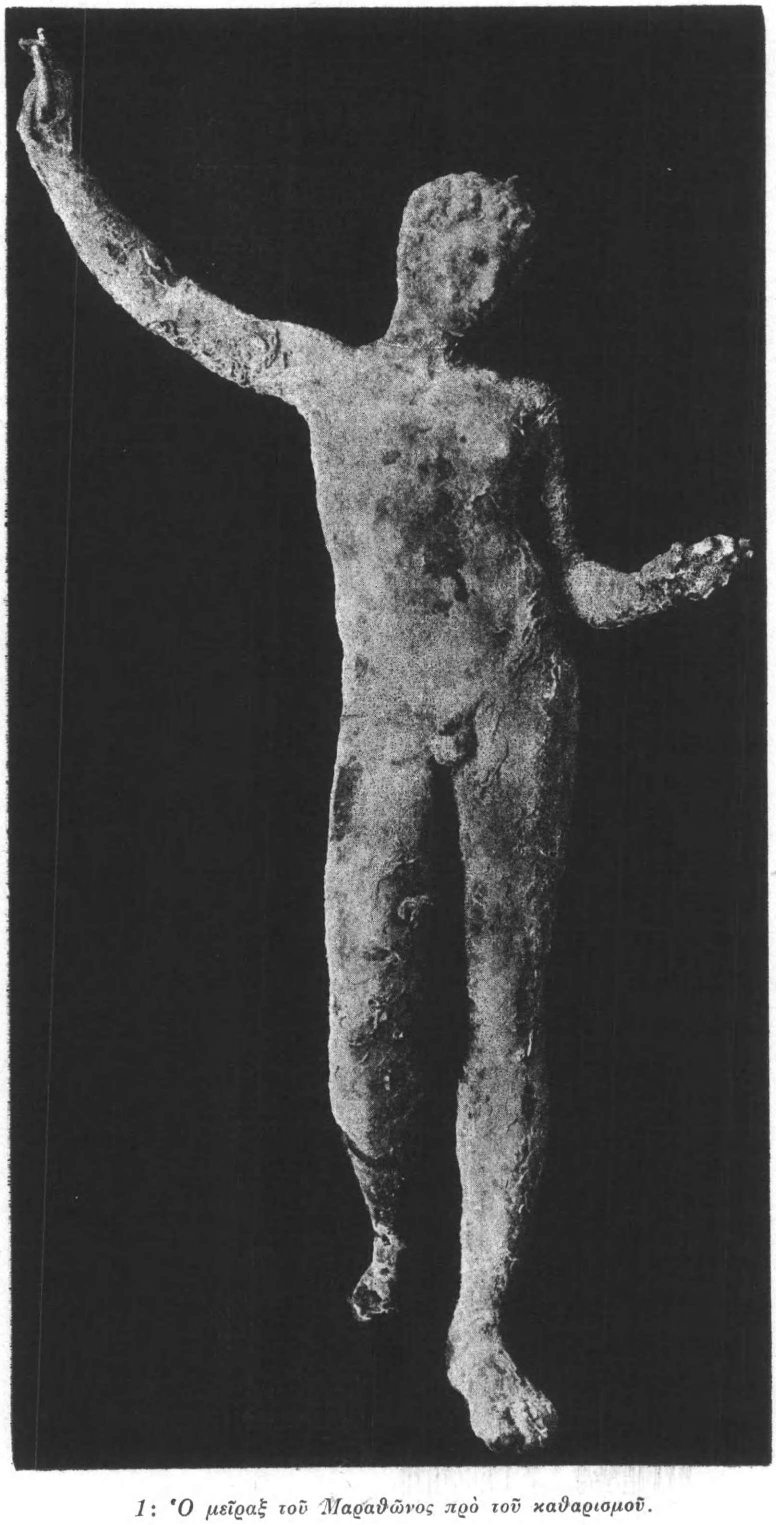

1: Ὁ μεῖραξ τοῦ Μαραθῶνος πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ.

Εὐτυχῶς ταῦτα ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἐτηρήθησαν κατάξηρα. Οὕτω πως τὸ ἄγαλμα ἐπαλειφό-

μενον καὶ μὲ λεπτὸν στρῶμα διαφανοῦς βερνικίου (ζαπονίου), οὐδὲν διὰ τοῦ χρόνου δύναται νὰ πάθῃ. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν θέλει παύσει νὰ ἐπιτηρῆται μετὰ προσοχῆς ἐπί τινας μῆνας, ἵνα ἄν που παρατηρηθῇ ἐξίδρωμά τι, ὅπερ λίαν ἀμφίβολον, ἐφαρμοσθῶσι τὰ δέοντα καὶ προληφθῇ πᾶσα βαθυτέρα τοῦ βρούνζου φθορά.

Τὸ κρᾶμα τοῦ ἀγάλματος ὑποβληθὲν εἰς ἀνάλυσιν ἔδωσε τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα: χαλκὸς 88.5%, κασσίτερος 9.2%, θεῖον 2%, ἴχνη ψευδαργύρου καὶ μολύβδου καὶ ἐλάχιστα ἴχνη ἀργύρου καὶ σιδήρου.

Εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἀγάλματος διασῴζεται ἐν εἴδει ἐπιφλοιώματος μέλαν, στιλπνόν, ἐνιαχοῦ πορφυρίζον, ἐπίχρισμα. Πολλοὶ ὑπέλαβον ὅτι τοῦτο προήρχετο ἐκ μελανωθέντος ὑπὸ τῆς ἐπηρείας θειούχων ἀτμῶν διὰ τοῦ χρόνου ἀργυροῦ ἐπενδύματος καὶ ὅτι πιθανῶς ἀρχικῶς τὸ ἄγαλμα ἦτο ἐπάργυρον τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ ἀργύρου εἶχε διαλυθῇ καὶ παρασυρθῇ ὑπὸ τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος ἀφήρεσα μικρόν τι μέρος αὐτοῦ καὶ ὑπέβαλον εἰς χημικὴν ἀνάλυσιν.

Τὸ πάχος τοῦ ἐπιφλοιώματος τούτου ἦτο ἐλάχιστον, μικρότερον τοῦ ἡμίσεος χιλιοστομέτρου καὶ τούτου ἡ ἐπιφάνεια μόνον ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ μελανοῦ ἐπιχρίσματος, τὸ λοιπὸν ἀπετελεῖτο ἐκ γαιωδῶν οὐσιῶν ἐν στενῇ συμφύσει. Αἱ γαιώδεις αὗται οὐσίαι συνίσταντο κυρίως ἐκ πυριτικοῦ ὀξέος καὶ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Τὸ ἀναλυθὲν μέρος περιεῖχε κατὰ 44% τοιαύτας οὐσίας καὶ κατὰ τὰ 56% ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ μεταλλικοῦ ἐπιχρίσματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάλυσις ἔδειξε τὴν ἀκόλουθον σύστασιν: 89,6% χαλκός, 6% κασσίτερος, 4,2% θεῖον, ἴχνη ψευδαργύρου, σιδήρου, ἀργύρου, μολύβδου.

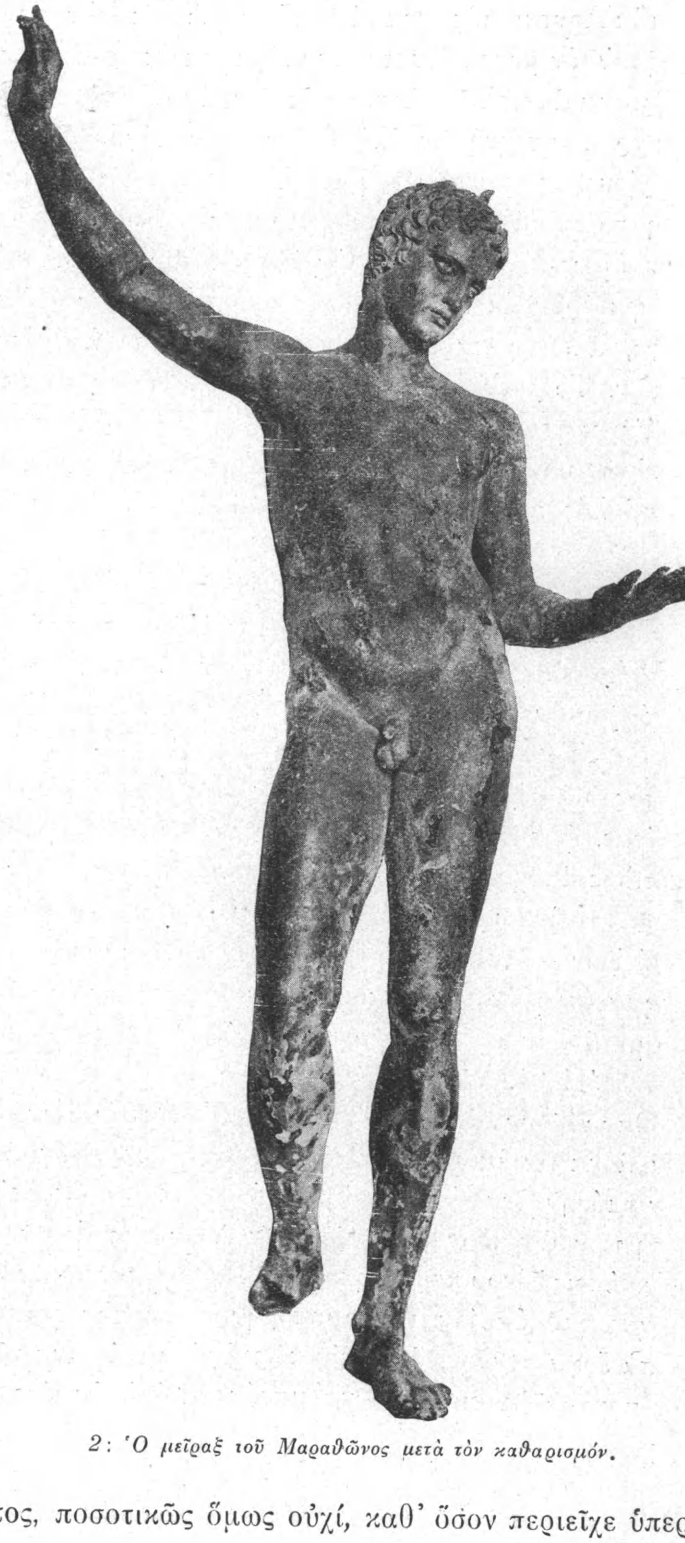

2: Ὁ μεῖραξ τοῦ Μαραθῶνος μετὰ τὸν καθαρισμόν.

Τὸ κρᾶμα ἄρα ποιοτικῶς ἔδειξε τὴν αὐτὴν σύστασιν μὲ τὸ τοῦ ἀγάλματος, ποσοτικῶς ὅμως οὐχί, καθ' ὅσον περιεῖχε ὑπερ-

διπλασίαν τοῖς °/₀ ποσότητα θείου. Τὸ κρᾶμα εἰς τοιοῦτον λεπτὸν ἐπίχρισμα καὶ μὲ ὑπόβαθρον γαιώδους οὐσίας βεβαίως ἠλλοιώθη, ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται ἡ ἐπὶ ἔλαττον ἀναλογία τοῦ κασσιτέρου, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ ἐπὶ πλέον τοῦ θείου. Ἡ ἐκ τούτου μάλιστα ἀρχικὴ περιεκτικότης θὰ ἦτο ἀνωτέρα, καθ' ὅσον αἱ θειοῦχοι ἑνώσεις ὀξειδούμεναι μεταβάλλονται εἰς θειικάς, αὗται δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὡς εὐδιάλυτοι θὰ διελύθησαν ἐν μέρει. Ὥστε συμπέρασμα ἐκ τούτων προκύπτει προφανὲς ὅτι τὸ μέλαν αὐτὸ ἐπίχρισμα ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ αὐτοῦ κράματος, οὗτινος ὅμως ἡ ἐπιφάνεια εἶχε προσβληθῆ κατά τινα τρόπον τεχνητῶς ὑπὸ θείου. Τὸν λόγον ἄλλως τε τῆς τοιαύτης παρασκευῆς μελανοῦ ἐπιχρίσματος μαρτυρεῖ ἡ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ διατήρησις μέχρι σήμερον εἰς τὰ ὀλίγα μέρη τοῦ ἀγάλματος τοῦ μείρακος τοῦ Μαραθῶνος, ὅπου τοῦτο ἀκόμη σῴζεται. Καὶ ὅπου ὅμως δὲν σῴζεται, δὲν ἐξηφανίσθη δι' ἀλλοιώσεως ἢ φθορᾶς, ἀλλ' ἀπεκολλήθη, ὡς εἶνε φανερὸν ἐκ τοῦ ὅτι καὶ τὸ ὑπάρχον δὲν ἐπίκειται ἀμέσως τοῦ μετάλλου τοῦ ἀγάλματος, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν παρεντίθεται λεπτότατον στρῶμα ἐξ ἄμμου καὶ γαιωδῶν οὐσιῶν. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ τουτέστι, ὅπου τὸ ἐπίχρισμα τοῦτο μηχανικῶς ἐφθάρη καὶ ἐρράγη κατεισχωρῆσαν προσέβαλε τὸν βροῦνζον καὶ ἀπεκόλλησε βαθμηδὸν τὸν διὰ τῶν θειούχων ὑδάτων σχηματισθέντα λεπτὸν ἐπίπαγον, ἀσυγκρίτως ἀνθεκτικώτερον εἰς χημικὰς προσβολάς, πληρῶσαν τὸ κενὸν καὶ ἀποφλοιῶσαν βαθμηδὸν τὸ ἐπίχρισμα.

II. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΤΙΝΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΚ ΒΡΟΥΝΖΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ.

Τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τεχνητῆς πατίνας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσε πρῶτος ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Leon Heuzey τῷ 1878. [1] Οὗτος περιγράφων τὰ ἀπειροπληθῆ ἐκ βρούνζου ἀντικείμενα ἅτινα εὑρέθησαν ἐν Δωδώνῃ λέγει.

«Τὸ πλῆθος τῶν εὑρεθέντων ἐν Δωδώνῃ ἀντικειμένων εἶναι ἄξια θαυμασμοῦ πρὸ παντὸς διὰ τὴν στιλπνότητα, τὴν λεπτότητα καὶ τὸν ὡραῖον χρωματισμὸν τῆς πρασίνης πατίνας, ἥτις τὰ ἐπικαλύπτει. Ταῦτα ἑλκύουν τὴν προσοχὴν διὰ τῶν ὡς ἀπὸ σμαράγδου ἢ ἰάσπιδος ἀποχρώσεων, δι' ὧν ἀποστίλβουν».

Καὶ περαιτέρω, «εἶναι πλάνη νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ ὡραία πάτινα τῶν ἀρχαίων βρούνζων—σημειῶ ἐδῶ ὅτι ὡραίαν πάτιναν καλεῖ αὐτὴν τὴν λείαν καὶ ἀποστίλβουσαν — ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς μακρᾶς διαμονῆς αὐτῶν ἐν τῇ γῇ. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τῆς ἐπιφανείας τοῦ μετάλλου ἐγένετο μακρὸν χρόνον πρὸ τῆς καταχώσεως αὐτῶν ἐν τῷ ἐδάφει».

Ἡ θέα τῶν ὡραίων αὐτῶν ἀντικειμένων τῶν συλλογῶν Καραπάνου, τὴν ὁποίαν ἀποθαυμάζουν οἱ ἐπισκέπται τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν ἐνθυμίζει ὅμοιον θαυμασμὸν τῶν ἀρχαίων ἐπισκεπτῶν τῶν Δελφῶν ὡς περιγράφει αὐτὸν ὁ Πλούταρχος. Τὴν περιγραφὴν ταύτην ἀναφέρει ἀκριβῶς ὁ Heuzey πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης του ὅτι ἡ πάτινα αὕτη τῶν ἀρχαίων βρούνζων τῆς Δωδώνης ἦτο τεχνητή. Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἀφορᾷ τὰς ἐντυπώσεις ξένου περιηγητοῦ, πολλὰ ἰδόντος, ***φιλολόγου*** καὶ ***φιλοσόφου***, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, τοῦ ὁποίου τὴν προσοχὴν κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Δελφῶν ἐπέσπασαν οὐχὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τέχνης, ἀλλ' εἰδικῶς ἀγάλματά τινα τῶν ναυάρχων, τῶν νικητῶν τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίας, καλυπτόμενα ὑπὸ ὡραίας, τῆς θαλάσσης, πρὸς περιποίησιν αὐτῶν, τὸ χρῶμα ἐχούσης, λείας, στιλπνῆς πατίνας.

«***Τὸν ξένον***» λέγει ὁ Πλούταρχος, «***ἡ μὲν ἰδέα καὶ τὸ τεχνικὸν τῶν ἀνδριάντων***

1 Dodone et ses ruines σελ. 217.

μετρίως προσήγετο, πολλῶν καὶ καλῶν ἔργων, ὡς ἔοικεν θεατὴν γεγενημένον, ἐθαύμαζε δὲ τοῦ χαλκοῦ τὸ ἀνθηρὸν ὡς οὐ πίνῳ προσεοικὸς οὐδ' ἰῷ, βαφῇ δὲ κυάνου στίλβοντος, ὥστε καὶ παῖξαι τι πρὸς τοὺς ναυάρχους «ἀπ' ἐκείνων γὰρ εἴρηται τῆς θέας οἷον ἀτεχνῶς θαλαττίους τῇ χρόᾳ, καὶ βυθίοις ἐστεῖται. Ἀφ' οὖν ἔφη κρᾶσις τις ἦν καὶ φάρμαξις τῶν πάλαι τεχνιτῶν περὶ τὸν χαλκόν».

Τὴν γνώμην αὐτὴν τοῦ ἐπισκέπτου ὅτι οἱ παλαιοὶ τεχνῖται πιθανῶς μετεχειρίζοντο τοιαύτην μέθοδον, δὲν φαίνεται συμμεριζόμενος ὁ Πλούταρχος, ἀλλ' ἀποδίδει τὴν ἰδιάζουσαν αὐτὴν πάτιναν εἰς τὸ ἰδιάζον τῆς ἀτμοσφαίρας τῶν Δελφῶν καὶ τὴν πίεσιν, ἣν ὁ ἀπὸ τῶν βουνῶν ἰσχυρῶς πνέων ἄνεμος ἤσκει διὰ χρόνου μακροῦ ἐπὶ τῶν ἀγαλμάτων. Δεκαπέντε ἔτη βραδύτερον ὁ ἀρχαιολόγος Henri Lechat [1] περιγράφων τότε ἀνευρεθὲν ἐν Δωδώνῃ ἀγαλμάτιόν τι τῆς Ἀφροδίτης, τῆς αὐτῆς συλλογῆς Καραπάνου, ἀποφαίνεται ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔλαβε τὴν πάτιναν ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἀέρος ἢ μᾶλλον τῆς γῆς, διότι εἰς τὸ ὕπαιθρον βεβαίως τοιοῦτον μικρὸν κόσμημα -21 ἑκ. ὕψους – δὲν θὰ εὑρίσκετο ἀλλ' ἐντὸς κλειστοῦ χώρου, καὶ ὅτι ἀναμφιβόλως διὰ τῆς πατίνας θὰ ἦτο τεχνιτῶς κεχρωσμένον πρὸ τῆς καταχώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ἐδάφει. Ἐπικαλεῖται δ' οὕτω τὸ ρηθὲν χωρίον, προσθέτει καὶ ἄλλα τινὰ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης του, ἐν οἷς ὅτι εὑρέθησαν καὶ ἐλασμάτια λεπτὰ ὡς φύλλα χάρτου, φέροντα ὁμοίαν στιλπνὴν πάτιναν, ἀποφαινόμενος ὅτι τόσον λεπτὰ ἐλασμάτια, ἂν εἶχον διαβρωθῆ ὑπὸ τῆς ὀξειδώσεως, θὰ εἶχον μεταβληθῆ εἰς εὔθρυπτόν τι σῶμα, ἐνῶ ταῦτα διετήρησαν τὴν μεταλλικὴν αὐτῶν ἀντοχὴν καὶ ἐλαστικότητα. Ἐκφράζει περαιτέρω, πολὺ ὀρθῶς, τὴν γνώμην ὅτι πλὴν τοῦ καλλιτεχνικοῦ λόγου ἴσως ἡ τεχνητὴ αὕτη πάτινα ἀπεσκόπει καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν ἀντίστασιν τοῦ ἀντικειμένου.

Κατὰ τῆς τοιαύτης γνώμης διὰ μακρᾶς διατριβῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιθεώρησιν τῷ 1896 ἀντεπεξῆλθεν ὁ ἀρχαιολόγος F. de Villenoisy [2].

Οὗτος ἀντικρούει τὴν γνώμην τοῦ κ. Lechat διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων, ἄλλων ἀσθενεστέρων καὶ ἄλλων ἰσχυροτέρων, περὶ ὧν θὰ εἴπω περαιτέρω. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Lechat ἀπήντησεν εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικόν [3]. Ἐκ τῶν ἀντιπαρατηρήσεων αὐτοῦ σημειῶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης ἦτο κοῖλον καὶ διμερές, ὅτι ἡ ὡραία πάτινα ἡ λεία καὶ στιλπνὴ ὑπάρχει μόνον εἰς ἐξωτερικά, τὰ θεατά, μέρη, ἐνῷ τὸ ἐσωτερικὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑγρᾶς γῆς ἀπέκτησε ἀκανόνιστον πρασίνην πάτιναν καὶ ὅτι μέρη τινὰ μεταλλικὰ χρησιμεύοντα πρὸς προσαρμογὴν τῶν δύο μερῶν ἐξ ὧν συνίσταται τὸ ἀγαλμάτιον δὲν εἶχον προσβληθῆ οὐδαμῶς, μὴ ἐλθόντα εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν γῆν ἢ τὸν ἀέρα. Ἐπὶ πλέον σημειῶ καὶ τὴν παρατήρησιν πρὸς τὸν Villenoisy ὅτι ἡ πάτινα τῶν διαφόρων τούτων ἀγαλματίων εἶνε διάφορος εἰς τὰ διάφορα ἀντικείμενα, ὡς δύναταί τις νὰ τὰ ἴδῃ εἰς τὸ Μουσεῖόν μας. Εἰς ἄλλα ἔχει τὸ χρῶμα σμαράγδου, εἰς ἄλλα θαλασσόχρουν, ὠχροπράσινον καὶ εἰς ἄλλο ἄλλο. Ἐνῷ ὁ Villenoisy, ὅστις δὲν εἶχεν ἰδῆ τὰ ἀντικείμενα, δεχόμενος ὅτι ἡ πάτινα τῶν Δωδωναίων βρούνζων ἦτο ὁμοιόμορφος, λέγει ὅτι αὕτη ὀφείλεται ἕνεκα τούτου εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις, διότι, ἂν ἦτο, λέγει, τεχνητή, θὰ ἦτο ὁπωσδήποτε διαφόρων ἀποχρώσεων. Ἵνα συμπληρώσω τὴν τεχνικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος

1 Revue Archéologique 1896 I 67 καὶ 331.
2 Αὐτόθι σελ. 194.
3 Αὐτόθι 1896 II σελ. 331.

φιλολογίαν προσθέτω εἰς ταῦτα καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ ἡμετέρου Ὄθωνος Ρουσσοπούλου, ὅστις τῷ 1912 ἐδημοσίευσε Γερμανιστὶ τὴν ἑξῆς σημείωσιν.

«Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς τεχνητῆς ἀρχαίας εὐγενοῦς πατίνας».

«Κατὰ τὴν παραμονήν μου εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τοῦ Βόλου λόγῳ τῶν πλακῶν τῶν τάφων τῶν Παγασῶν, μοὶ ὑπεδείχθη μικρὸν χάλκινον πολύτιμον δοχεῖον τοῦ 2ου π.χ. αἰῶνος πρὸς καθαρισμόν, διάστικτον διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ποικιλμάτων, ὅπερ ἐστερέωσε τὴν πολλάκις διατυπωθεῖσαν γνώμην μου, ὅτι ἡ εὐγενὴς πάτινα τῶν ἀρχαίων χαλκίνων ἀντικειμένων ὑπῆρξε τεχνητή.

Αἱ δι᾽ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ παραστάσεις ἦσαν τουτέστι εἰς τὸ δοχεῖον τοῦτο ἐντετυπωμέναι ἐντὸς τῆς πατίνας. Εἰς δύο σημεῖα, ὅπου αὕτη εἶχεν ἀποκολληθῆ εἰς πάχος φλοιοῦ ᾠοῦ, διαφαίνεται κάτωθεν τὸ μεταλλικὸν ὑπόθεμα».

Ταῦτα εἶνε γνωστὰ ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς τεχνητῆς πατίνας.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, ὡς εἶπον, μοῦ ἀνεκίνησεν ἡ ἀνεύρεσις τῇδε κἀκεῖσε εἴς τινα μέρη ἐν τῷ ἀγάλματι τοῦ μείρακος τοῦ Μαραθῶνος τοῦ μέλανος ἐπιφλοιώματος περὶ οὗ ἐν ἀρχῇ εἶπον.

Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θέλω ἤδη φέρει τὰς ἰδίας παρατηρήσεις.

Καὶ ἐν ἀρχῇ θέλω ἐξετάσει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀντικρούοντος τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν κ. Villenoisy, ἐξ ὧν τινα, ὡς εἶπον, ἀσθενῆ καὶ ἄλλα ἰσχυρότερα.

Μεταξὺ τῶν πρώτων εἶνε τὸ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τοῦ Ὁμήρου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν περισωθέντων γραπτῶν μνημείων, ἐπεζήτουν οἱ ἀρχαῖοι, ἵνα τὰ παλαιὰ ἀντικείμενα ἔχουν τὴν ἰδίαν αὐτῶν μεταλλικὴν λάμψιν.

Καὶ περὶ τῆς ἐργασίας μὲν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, καθ᾽ ἣν τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθησαν τοιαῦτα, οὐδεὶς δύναται νὰ γείνῃ λόγος. Τὸ ὡραῖον πράσινον τῆς πατίνας χρῶμα τότε μόνον ἐδημιούργησε καλλιτεχνικὸν αἴσθημα, ὅταν μετὰ τὴν πάροδον ἐτῶν καὶ αἰώνων παρετηρήθη τοῦτο παρακολουθοῦν τὰ ὡραῖα τῆς τέχνης ἔργα. Ἂν κατεσκευάσθη πρὸς ἀπομίμησιν τούτου καὶ διὰ τῆς τέχνης τοιαύτη πάτινα, τοῦτο βραδύτερον εἰς ἴδια διάσημα ἐργαστήρια θὰ κατεσκευάσθη, γνωρίζοντα τὸ μυστικὸν τῆς κατασκευῆς, δὲν διετηρήθη δὲ πιθανῶς εἰμὴ εἰς ἐποχήν τινα, καθ᾽ ἣν εἰθίζετο, δι᾽ ὃ καὶ ὁ Πλούταρχος ἀγνοεῖ τοιοῦτό τι καλλιτεχνικὸν ἰδίωμα.

Ἕτερον ἐπιχείρημα οὐχὶ δυσμάχητον τοῦ Villenoisy, εἶνε ὅτι τοιαῦτα μὲ εὐγενῆ πάτιναν ἐπενδεδυμένα ἀνικείμενα, ὅπως τὸ ἐν Δωδώνῃ, σπανιώτατα ἀπαντοῦν, ἂν δὲ ὑπῆρχεν ἡ τέχνη τῆς τεχνητῆς αὐτῶν παρασκευῆς θὰ ἦσαν πολὺ περισσότερα. Εἰς ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν καὶ ἐκ τῆς μοναδικῆς περιγραφῆς τοιούτων ἀντικειμένων ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου προκύπτει ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπομίμησις, ἂν ἐγίνετο, ἐγίνετο οὐχὶ εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς, ἀλλ᾽ εἰς ἐποχὰς ὡρισμένας, παλαιοτέρας ***τῶν πάλαι τεχνιτῶν,*** ὅσον δὲ καὶ ἂν τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἦσαν ἀνθεκτικώτερα εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις δὲν θὰ ἠδύναντο παρὰ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις νὰ διασῴσωσι τὴν στιλπνότητα αὐτῶν ἐν τῇ γῇ κεχωσμένα, πλείστων δὲ καὶ τοιούτων ἠδύνατο νὰ φθαρῇ τὸ ἐξωτερικὸν ἐπίχρισμα ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει — τοῦτο φαίνεται εἰς πολλὰ Δωδωναῖα ἀντικείμενα — διὰ τῆς μακρᾶς ἐπὶ τούτων ἐπιδράσεως τῆς ὑγρᾶς γῆς, τοῦ ἅλατος ἢ ἄλλων οὐσιῶν ὀργανικῶν ἢ ὀρυκτῶν.

Λίαν οὐχ ἧττον ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα παραμένει τὸ ἀκόλουθον, ὅπερ καὶ πάντων προτάσσει ὁ Villenoisy.

Ἂν οἱ ἀρχαῖοι, λέγει, κατεσκεύαζόν ποτε τεχνητῶς πάτιναν θὰ τὴν ἐφήρμοζον εἰς εἴδη καλλιτεχνικά. Τοιαύτη ὅμως, προσθέτει, παρετηρήθη ἐνίοτε εἰς σκεύη μαγειρικῆς, ἐργαλεῖα, νομίσματα, εἰς μαχαίρας, ξίφη, πελέκεις κλ. καὶ τὸ πολλῷ μᾶλλον ἀδόκητον εἰς τρία κάτοπτρα, ἅτινα εὑρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, τῶν ὁποίων τὴν κατοπτρικὴν ἐπιφάνειαν οὐδεὶς ποτε θὰ ἐσκέπτετο νὰ χρωματίσῃ. Πλὴν τῶν κατόπτρων τούτων ἀναφέρει ἓν κλειδίον καὶ μίαν προσωπίδα εὑρισκόμενα ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου καὶ τρία ἢ τέσσαρα ὅπλα ἐν St. Germain.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καὶ λογικὸν εἶναι καὶ δυσμάχητον φαίνεται.

Ὁ κ. Villenoisy οὐχ ἧττον γνωρίζει μὲν τὰ εὑρήματα τοῦ Λούβρου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ τῆς Δωδώνης, ἅτινα μάλιστα θεωρεῖ ὅτι εἶνε ὅλα τοῦ αὐτοῦ τόνου, ἄρα παρήχθησαν κατὰ τὴν ὁμοίαν ἐπίδρασιν τῶν περὶ αὐτὰ χωμάτων ἢ τοῦ ἀέρος, ἐνῷ εἶνε τοὐναντίον ποικίλου καὶ διαφόρου τόνου ἄλλοτε μὲν γλαυκοῦ, ἄλλοτε δὲ ὠχροπρασίνου ἢ καὶ ἐντόνως πρασίνου.

Ἐντεῦθεν φρονῶ ὅτι τὸ ζήτημα μᾶλλον εἶνε ζήτημα ὁρισμοῦ τί εἶνε εὐγενὴς πάτινα καὶ ποίαν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς τεχνητήν. Εὐγενὴς πάτινα θεωρεῖται πᾶσα λεία καὶ ὁμοιόμορφος πάτινα. Ἀλλὰ πᾶσαν ὁμοιόμορφον πάτιναν πᾶν ἄλλο θεωροῦμεν ἢ ἀναγκαίως τεχνητήν. Τεχνητὴ πάτινα πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῶς μόνον ἡ λεία τελείως καὶ ὡς ἀπὸ σμάλτου ἀποστίλβουσα καὶ ταύτην μόνον ἐννοῶ ἐνταῦθα, ὡς πρότυπον δὲ τοιαύτης θεωρῶ τὸ ὑπ' ἀρ 546 καταγεγραμμένον ἐν τῷ Μουσείῳ ἡμῶν ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἐκίνησε τὸν Lechat εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του.

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἐκτὸς εἰς καλλιτεχνικά τινα ἀντικείμενα εἰς οὐδὲν ἀντικείμενον ἐξ ὅσων ἀναφέρει ὁ Villenoisy, μάχαιραν ἢ κάτοπτρον καὶ καθεξῆς συναντᾶται τοιαύτη πάτινα. Μόνον εἰς δύο ἢ τρία μικρὰ σκεύη, οἰκιακῆς πιθανῶς χρήσεως, ἀλλ' ἀποτελοῦντα μέρος τῶν ἱερῶν σκευῶν τῆς Δωδώνης ἀνευρίσκεται τοιαύτη. Οὔτε ἔτυχε ποτὲ νὰ ἴδωμεν πέλεκυν ἢ κάτοπτρον μὲ στιλπνὴν πάτιναν. Ὅσον ἀφορᾷ οὐχ' ἧττον τὰ νομίσματα ἡ διεύθυνσις τοῦ νομισματικοῦ μουσείου Ἀθηνῶν ἐπέδειξεν ἡμῖν τινα νομίσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀληθῶς εἶχε σχηματισθῇ πάτινα οὐ μόνον λεία, ἀλλὰ ἀποστίλβουσα ὡς ἀπὸ σμάλτου. Οὐδεμία λογικὴ ἑρμηνεία θὰ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ πάτινα αὕτη τῶν νομισμάτων προεκλήθη τεχνητῶς. Εἶνε ἀνάγκη ἄρα πρὸ παντὸς νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα ἂν καὶ κατὰ πόσον εἶνε δυνατὸν καὶ ὑπὸ ποίας περιστάσεις νὰ σχηματισθῇ οὐ μόνον λεία, ἀλλὰ καὶ στιλπνὴ πάτινα διὰ τῆς χημικῆς τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεως.

Καὶ πρῶτον εἰς τὸν ἀέρα. Διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἰδίᾳ τῆς ὑγρασίας καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος θὰ σχηματισθῇ τὸ γνωστὸν πράσινον διαφόρου βαθύτητος ἐπίχρισμα, ὅπερ ὀνομάζομεν πάτιναν καὶ ἀποτελεῖται χημικῶς ἐκ βασικοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ. Ἐπίσης εἴς τινας περιστάσεις ἠμπορεῖ νὰ προσβληθοῦν καὶ ὑπὸ θειούχων ἀτμῶν, ὡς εἰς τὰς σημερινὰς πόλεις, ὅτε μελανοῦται ὁ βροῦνζος. Κατ' οὐδεμίαν περίπτωσιν τοῦτο δύναται νὰ σχηματισθῇ ἐν τῇ γῇ καταχωσθὲν ἢ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ στιλπνόν. Ἐπομένως ἡ στιλπνότης τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Πλουτάρχου μαρτυροῦν τὸ τεχνητὸν τῆς παραγωγῆς τῆς κυανῆς αὐτοῦ πατίνας. Ἀλλὰ καὶ τὸ κυανοῦν χρῶμα ὄχι ὀλιγώτερον ἐπιβεβαιοῖ τοῦτο, διότι τοιαύτη κυανῆ πάτινα μόνον ἐν τῇ γῇ διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἀμμωνιακῶν ἁλάτων ἢ ἀνθρακικοῦ νατρίου δύναται νὰ σχηματισθῇ. Τὰ ἀγάλματα ὅμως ταῦτα εὑρίσκοντο ἀνέκαθεν εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ δικαίως ὁ πολλὰ γνοὺς καλλιτεχνικὰ ἔργα ξένος τῶν Δελφῶν ἐξεπλάγη ἰδὼν κυανοῦς καὶ στίλβοντας ἀνδριάντας καὶ δικαίως ἐκφράζεται ἡ ὑποψία ὅτι ὁ τεχνίτης

ἔδωσε τὸ κυανοῦν χρῶμα αὐτὸ οἱονεὶ χαριεντιζόμενος πρὸς τοὺς ναυάρχους (**παῖξαί τι πρὸς τοὺς ναυάρχους**), εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσε τὸ χρῶμα τοῦ στοιχείου, ἐφ᾽ οὗ ἐκυριάρχουν.

Δεύτερον εἰς τὰ ἐν τῇ γῇ τεθαμμένα ἀντικείμενα. Ἐκεῖ αἱ χημικαὶ ἐπιδράσεις εἶνε πολυπλοκώτεραι. Πλὴν τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἔχομεν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἄλλων παραγόντων νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ ἰδίως τοῦ χλωρίου τοῦ ἅλατος καὶ τῆς ἀμμωνίας, ἥτις ἐκ σήψεως ὀργανικῶν οὐσιῶν παράγεται, ἐνιαχοῦ δέ, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τῆς σόδας. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ σχηματιζομένη πάτινα εἶνε ποικιλόμορφος καὶ διαφόρων ἀποχρώσεων, καὶ πλὴν τῆς πρασίνης συχνάκις γλαυκὴ καὶ κυανῆ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀδύνατος ἐκ τῆς τοιαύτης χημικῆς ἐπιδράσεως εἶνε ὁ σχηματισμὸς στιλπνῆς ἐπιφανείας. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον μηχανικῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν τῇ γῇ τεθαμμένων ἀντικειμένων ἂν καὶ κατὰ σύμπτωσιν εὑρίσκοντο ταῦτα συντεθλιμμένα μετὰ λίθων λείων καὶ στιλπνῶν ὡς χαλίκων ἢ μαρμάρου στιλπνοῦ κλ , ὅτε ἀναγκαίως καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἐπιφάνεια τοῦ ἀντικειμένου λαμβάνει τὴν στιλπνότητα τοῦ στίλβοντος σώματος.

Εἶνε ἑπομένως δυνατὸν εἰς τὰ ὀλίγα νομίσματα εἰς τὰ ὁποῖα παρατηρεῖται τοιαύτη πάτινα, ἂν μὴ ταῦτα κατὰ τὸν καθαρισμὸν αὐτῶν ἐτρίβησαν δι᾽ ὑφάσματος ἢ ἄλλως πως, νὰ ἐσχηματίσθη αὕτη ὡς ἄνω. Τοῦτο τόσῳ μᾶλλον εἶνε δυνατόν, καθ᾽ ὅσον τῶν νομισμάτων τούτων μέρος μόνον τῆς ἐπιφανείας, εἴς τινα μάλιστα νομίσματα μόνον μικρὰ μεμονωμένα μέρη, δεικνύουν τοιαύτην στιλπνότητα.

Πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐξετελέσαμεν σχετικὰ πειράματα ἐν τῷ Χημείῳ. Ἐλάβομεν νομίσματα χάλκινα καὶ ἔλασμα ἐκ βρούνζου ἐφ᾽ ὧν ἐσχηματίσαμεν τεχνητῶς δι᾽ ἐπιστάξεως ὑδροχλωρικοῦ ἀραιοῦ ὀξέος καὶ διαβροχῆς διὰ χλωριούχου ἀμμωνίου τοιαύτην πάτιναν, καὶ ἄλλα μὲν ἀνεμίξαμεν μετὰ μικρῶν χαλίκων καὶ κομβίων στιλπνῶν ἐκ μαρμαρίτιδος (συντέφι, nacre) διεβρέξαμεν καὶ ἀφήκαμεν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἰσχυροῦ βάρους ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἄλλα δὲ διάβροχα δι᾽ ἀραιοῦ διαλύματος σόδας ἐθέσαμεν ἐντὸς ὑαλίνου δοχείου καὶ ἄνωθεν ἐπιέσαμεν αὐτὰ διὰ τοῦ κοίλου πυθμένος λείας στιλπνῆς ἐκ πορσελλάνης κάψης. Μετὰ πάροδον 40 ἡμερῶν παρετηρήσαμεν ὅτι εἰς τὰ πιεσθέντα μέρη ἡ πάτινα ἐσχημάτισεν ἐξαιρετικῶς λείαν ἐπιφάνειαν, ἥτις εἴς τινα αὐτῶν ἦτο στιλπνή.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Villenoisy ἄλλα ἀντικείμενα, οἷον κάτοπτρα, μαχαίρας πελέκεις κλπ., παρατηροῦμεν ὅτι ἀντικείμενα μὲ στιλπνὴν ἐπιφάνειαν εἶνε εὐκολώτερον, ὅταν ὁμοιομόρφως προσβληθῶσι, νὰ σχηματίσουν λεῖον ἐπίστρωμα, οὐχὶ ὅμως καὶ στιλπνόν, εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι τοιούτου εἴδους πάτιναν ὀνομάζουν ἐπίσης πολλοὶ εὐγενῆ. Πιθανὸν ὅτι περὶ τοιαύτης καὶ ἐδῶ πρόκειται, διαφόρου τῆς τῶν Δωδωναίων ἀντικειμένων ἥτις ἔχει καὶ ἰσχυρὰν στιλπνότητα παρὰ τὴν λειότητα καὶ ὁμοιομορφίαν. Πιστεύω ὅτι ἂν ὁ κ. Villenoisy εἶχεν ἰδεῖ τὸ θαυμάσιον ὑπ᾽ ἀρ. 546 ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ περιέγραψεν ὁ Lechat θὰ ἐδίσταζε ν᾽ ἀποδώσῃ τὴν πάτιναν αὐτοῦ εἰς τὴν τύχην.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Villenoisy. Εἰς ταῦτα θὰ ἠδυνάμην νὰ προσθέσω καὶ τὰς ἀκολούθους ἰδίας παρατηρήσεις.

Ἔλαβον ἐκ τοῦ ἐνταῦθα ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἔλασμα τι ὀρειχάλκινον ἄνευ τινὸς ἀξίας φέρον τοιαύτην εὐγενῆ πάτιναν στιλπνήν, ἵνα ἰδιαιτέρως τὸ ἐξετάσω· εἰς τοῦτο δι᾽ ἁπλοῦ φακοῦ παρατηροῦνται σειραὶ βραχειῶν γραμμῶν, ὧν πολλαὶ βαίνουν καθ᾽ ὁμάδας παραλλήλως. Αὗται οὐδαμῶς ἄλλως ἦτο δυνατὸν νὰ παραχθῶσι παρὰ δι᾽ ἐπανειλημμένης

τριβῆς τοῦ ἐλάσματος δι' ὑγροῦ τινὸς ἢ λιπώδους σώματος τῇ βοηθείᾳ ψήκτρας ἢ ὑφάσματος. Ἀνεζήτησα τοιαύτας γραμμὰς καὶ ἐπὶ τῶν Δωδωναίων ἀντικειμένων, ὅσα ἐδείκνυον τοιαύτην στιλπνὴν πάτιναν, καὶ ὄντως παρετήρησα τοιαύτας, εἰ καὶ ὀλιγωτέρας, εἰς πλεῖστα ἐκ τούτων.

Ἀλλὰ πολὺ καταφανέστερα ἴχνη μηχανικῆς ἐπεξεργασίας διαφυγόντα τὴν προσοχὴν τοῦ Lechat φαίνονται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ περιγραφέντος ἀγαλματίου τῆς Ἀφροδίτης. Εἶναι πολλὰ καὶ ἰδίως κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὸ ἀπόπτυγμα. Αἱ γραμμαὶ αὗται καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁραταὶ παχεῖαι, καταφανῶς ἐσχηματίσθησαν διὰ χρωστῆρος ἐπανειλημμένως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀντικειμένου ἐπιφερθέντος. Εἶνε ἀκριβῶς ὅμοιαι μὲ τὰς παρατηρουμένας ἐπὶ τῶν ἐλαιοχρωματισμένων θυρῶν λ. χ., παραθύρων κτλ.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινα μὴ σημειούμενα ὑπὸ τοῦ Lechat εἶνε ἄξια ἰδίας προσοχῆς. Τὰ κάτω τῆς ὀσφύος μέρη διετήρησαν μείζονα ὁμοιομορφίαν. Ἔχουν χρῶμα βαθὺ μαλαχιτοπράσινον, σπανίως ἀπαντῶν εἰς ἀρχαίους βρούνζους, καὶ μάλιστα οὕτω ὁμοιομόρφως, καὶ στιλπνὸν ὡς ἀπὸ σμάλτου· τὸ δὲ πλέον ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰς πτυχῶν βαθειῶν, αἵτινες καὶ αὗται τὸ αὐτὸ χρῶμα ἔχουν καὶ ὁμοίως ἀποστίλβουν. Εἶνε γνωστόν ὅτι κατὰ τὴν διὰ χρόνου φθορὰν τῶν ἐκ βρούνζου καὶ οἱουδήποτε μετάλλου ἢ κράματος διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν συνήθων ἀτμοσφαιρικῶν ἢ ἄλλων παραγόντων, ἡ φθορὰ εἰς τὰς πτυχὰς εἶνε βαθυτέρα καὶ ἡ σχηματιζομένη πάτινα διάφορος κατά τε τὸ πάχος καὶ, προκειμένου περὶ βαθείας πτυχῆς, καὶ κατὰ τὸ χρῶμα συνήθως, καθ' ὅσον ἐπὶ τῶν κοίλων μερῶν ἀποτίθεται εὐκολώτερον καὶ προσφύεται ἡ ὑγρασία.

Προσθέτω εἰς ταῦτα ὅτι καὶ εἰς τὸν λαιμὸν καὶ τοὺς βραχίονας διαφαίνεται ὁ χιτὼν ἐκ λεπτοτάτου κεντήματος ἀποτελούμενος. Τούτου καὶ ἡ παραμικροτέρα λεπτομέρει ἀποτελεῖται ἐκ τοιαύτης πατίνας. Φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατον ἂν αὕτη δὲν κατεσκευάσθη τεχνητῶς οὕτω πως καὶ καλλιτεχνικῶς ὁμοιόμορφος ν' ἀπεσοβεῖτο ἡ βαθυτέρα προσβολὴ τοῦ μετάλλου, καὶ νὰ ἠδύναντο οὕτω καλῶς νὰ διατηρηθῶσι τὰ λεπτεπίλεπτα ταῦτα νημάτια. Φυσικὸν θὰ ἦτο νὰ ἐφθείροντο βαθέως καὶ μετεβάλλοντο τελείως εἰς εὔθρυπτον κονιώδη πάτιναν.

Ἀλλὰ διὰ τίνας λόγους οἱ ἀρχαῖοι κατεσκεύαζον—ὁσάκις κατεσκεύαζον—τοιαύτην τεχνητὴν πάτιναν; Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν διὰ δύο λόγους:

1ον Καλλιτεχνικούς. Εἶνε φυσικὸν ἐν τῇ ἐξαιρετικῇ ἐξελίξει τῆς καλλιτεχνικῆς κατεργασίας τοῦ βρούνζου, ὅτι τὰ διάφορα εἰδικὰ ἐργαστήρια ἐπεζήτουν τὴν παρασκευὴν καὶ ποικιλίας τινὸς εἰδῶν βρούνζου. Τοῦτο ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς διαφόρου συνθέσεως τοῦ βρούνζου ὡς ἔκ τε τῶν ἀναλύσεων καὶ διαφόρων χωρίων τοῦ Πλινίου σὺν τοῖς ἄλλοις ἐξάγεται. Οὕτω ἀναφέρεται ὅτι [1] ἐκ χαλκοῦ τῆς Κύπρου ἀναμεμιγμένου μετὰ μολύβδου κατεσκεύαζον κρᾶμα πορφυρόχρουν, ἐξ οὗ οἱ Ρωμαῖοι τεχνῖται κατεσκεύαζον τὰς ἐσθῆτας τῶν ἀνδριάντων ἐπισήμων Ρωμαίων, αἵτινες ὡς γνωστὸν ἦσαν περιπόρφυροι. Ἐπετυγχάνετο οὐχ ἧττον καὶ δι' ἐπιχρίσεως ἐξωτερικῆς τῶν καλλιτεχνημάτων καὶ ἀπετέλει εἰς διαφόρους ἐποχὰς συρμόν. Οὕτω ὁ Πλίνιος ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν του διότι ἔβαφόν ποτε τοὺς ἀνδριάντας μελανοὺς ὡς ἀπὸ πίσσης, ὅπερ λέγει ὅτι εἶνε τόσῳ μᾶλλον παράδοξον καθ' ὅσον βραδύτερον τοὺς ἐπεχρύσουν [2].

1 Plin. N. H. XXXIV. 20.
2 Plin. αὐτ. XXXIV 9.

Ἐπίσης ὁ αὐτὸς ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐχρώννυον τὸν ἄργυρον μελανὸν καὶ ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν ὅτι ὁ οὕτω στερηθεὶς τῆς λάμψεως αὐτοῦ ἄργυρος ἐπωλεῖτο ἀκριβώτερα. Ἀκριβῶς τουτέστι, ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον, ὅτε ὁ συρμὸς προτιμᾷ τὸν ἀλαμπῆ διὰ χημικῶν μέσων ἀμαυρωθέντα ἄργυρον (argent oxydé). Λέγει μάλιστα καὶ πῶς τὸν παρεσκεύαζον. Διὰ θερμάνσεως μετὰ βρούνζου καὶ θείου. Οὐχ' ἧττον καὶ ἄλλους τρόπους ἀναφέρει χημικῆς ἀλλοιώσεως. Ὡς δι' ἐπαλείψεως διὰ κρόκου ᾠοῦ [1], ὅτε, ὡς γνωστόν, τὸ κατὰ τὴν ἀπόσηψιν τοῦ ᾠοῦ παραγόμενον ὑδρόθειον θὰ ἐμελάνου τὸν ἄργυρον. Ἐπίσης τὸν τρόπον τῆς διὰ τῆς ἐπιδράσεως μεταλλικῶν ὑδάτων, — προφανῶς θειούχων — ἢ τέλος καὶ διὰ τῆς ἐκθέσεως εἰς τοὺς ἐκ τῆς θαλλάσης φυσῶντας ἀνέμους, ὡς ἔπρατον λέγει ἐν Ἰσπανίᾳ [2]. Καὶ οὕτω βεβαίως ὁ πλήρης ἅλατος καὶ ὑγρασίας θαλάσσιος ἀὴρ φθείρει πολὺ ταχύτερον καὶ προσβάλλει δι' ὡραίας πρασίνης πατίνας τὸν βροῦνζον. Τὰ χωρία ταῦτα τοῦ Πλινίου ἐξηγοῦν ἐναργέστατα τὴν τεχνητὴν κατασκευὴν τοῦ παρατηρηθέντος ὑφ' ἡμῶν μελανοῦ ἐπιχρίσματος τοῦ μείρακος τοῦ Μαραθῶνος, ὅπερ ἠδύνατο νὰ παρασκευασθῇ ἰδίως διὰ τῆς κατεργασίας διὰ θειούχων μεταλλικῶν ὑδάτων ἀφθονούντων ἐν Ἑλλάδι, δι' ὧν ὡς διὰ πειράματος ἐπὶ ἐλάσματος βρούνζου γενομένου ἐπείσθημεν, τοῦ αὐτοῦ περίπου χρώματος καὶ λάμψεως ἐπίχρισμα παράγεται.

2ον Διὰ λόγους συντηρήσεως. Ἡ τοιαύτη ἐπίχρισις προφυλάσσει τὸν βροῦνζον ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ πατίνας. Τοῦτο ἀπεδείχθη καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μελανοῦ ἐπιχρίσματος τοῦ μείρακος τοῦ Μαραθῶνος ὅπερ, εἰς τὰ ὀλίγα μέρη, εἰς ἅτινα δὲν ἀπεκολλήθη, παρέμεινεν ἀναλλοίωτον. Ἐπείσθημεν οὐχ' ἧττον περὶ αὐτοῦ καὶ διὰ σχετικοῦ πειράματος. Ἐξεθέσαμεν εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἀραιοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἔλασμα ὀρειχάλκινον τοῦ ὁποίου τὸ ἥμισυ ἐμελανώθη διὰ κατεργασίας μετὰ ὑδροθειούχου ὕδατος Τὸ μὴ μελανωθὲν ἰσχυρότατα προσεβλήθη διὰ σχηματισμοῦ πρασίνου χλωριούχου χαλκοῦ ἐντὸς 24 ὡρῶν. Τοὐναντίον τὸ θειωθὲν οὐδὲ μετὰ ἕνα μῆνα ἔδειξε τὸ ἐλάχιστον σημεῖον προσβολῆς. Ὁ λόγος οὗτος ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὡς ἀπὸ πίσσης ἐπίχρισιν. Ἀναφέρει μάλιστα ὁ αὐτὸς ὅτι μετεχειρίζοντο τὴν δι' ἀραιᾶς πίσσης ἐπίχρισιν πρὸς συντήρησιν τοῦ βρούνζου [3].

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἔχριον τὰ βρούνζινα ἀντικείμενα διὰ διαφόρων φυτικῶν χυμῶν ἢ ἄλλων οὐσιῶν. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ὅτι εἰς ἐλάσματα χαλκοῦ τῆς Κύπρου ἔδιδον τὴν ἀπόχρωσιν τοῦ χρυσοῦ δι' ἐπαλείψεως διὰ χολῆς τοῦ ταύρου [4], ὁ Berthelot ἀναφέρει πλείστας ὅσας συνταγάς, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ὁ πάπυρος X τῆς Λεύδης (Berthelot Intr. à l'étude de la Chimie σελ. 28—45), δι' ὧν ἄλλοτε ἐπεζητεῖτο ἡ παρασκευὴ χρυσομόρφου ἢ ἀργυρομόρφου κράματος ἄνευ χρυσοῦ ἢ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλοτε ἡ κατ' ἐπιφάνειαν μόνον χρυσόχρους ἢ ἀργυρόχρους βαφή. Οὕτω ἀναφέρεται παρασκευὴ κραμάτων τοιούτων τῇ μεσολαβήσει κυρίως ὑδραργύρου (συνταγαὶ 5, 9, 10, 18, 80, 81) ἢ ἀρσενικοῦ (23, 85) ἢ ὀλίγου ἀργύρου (8, 9, 84) ψευδαργύρου (11) κ.λ. Ἐπίσης ἐπίτευξις κατ' ἐπιφάνειαν ἐκ τοῦ βρούνζου χρυσοχρόου ἢ ἀργυροχρόου χροιᾶς (συνταγαὶ 6, 9, 20, 21, 27, 38, 42, 75, 86) ἢ χρυσοχρόου ἐπὶ ἀργύρου (59, 41, 57) κ.λ. ἀκόμη καὶ διὰ φυτικῶν οὐσιῶν ὡς κυμίνου, χελιδονίου κ.λ. (28, 47, 74, 77 κ.λ.).

Πολλαὶ τῶν συνταγῶν τούτων ἐνθυμίζουν τὰς ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερομένας κυρίως εἰς τὸ 34ον βιβλίον αὐτοῦ, ὡς αἱ ὑπ' ἀριθ. 37, 63, 74 καὶ ἄλλαι.

1 Plin. N. H. XXXIII 46.
2 » »
3 Plin. N. H. XXXIII 55.
4 » XXXIV 77.

14 10 26

Ὁ Πλίνιος ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι πρὸς προφύλαξιν τοῦ βρούνζου ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς ἀτμοσφαίρας ἤλειφον τὰ ἀντικείμενα διὰ καταλλήλων οὐσιῶν καὶ μάλιστα ἐλαίου [1].

Ἐκ τούτων ὅλων καθίσταται δῆλον ὅτι ἐγνώριζον καὶ ἐφήρμοζον τὴν κατ' ἐπιφάνειαν μεταλλαγὴν τοῦ φυσικοῦ χρώματος τοῦ βρούνζου εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι, ὡς σήμερον λ. χ. ἐθίζεται ἡ κατασκευὴ βρούνζου χρώματος σοκολάτας δι' ἔργα καλλιτεχνικὰ (Bronze d'art), εἰς ἐργαστήριόν τι τῶν ***πάλαι τεχνητῶν,*** θὰ κατεσκεύαζον ἐπιχρίσματα ἀπομιμούμενα τεχνητῶς τὸ χρῶμα — πράσινον ἢ κυανοπράσινον ἢ κυανοῦν — τῆς φυσικῆς πατίνας ὡς τοιοῦτον ἀναμφιβόλως ἦτο καὶ τὸ ***στιλπνὸν κυάνεον*** χρῶμα τῶν ναυάρχων, ὅπερ ἐξέπληξε τὸν γνώστην τῶν τοιούτων καλλιτεχνημάτων ξένον.

Θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν, ἵνα ἐξηγηθῇ ἡ φυσικὴ παραγωγὴ εὐγενοῦς στιλπνῆς πατίνας, νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι εἰς τὴν στιλπνὴν ἐπιφάνειαν βρούνζου ἐπὶ ἔτη ἐκτεθειμένην εἰς ὁμοιόμορφον ἐπίδρασιν εἴτε ἀέρος εἴτε γῆς ἠδύνατο νὰ παραχθῇ στιλπνὴ ἐπίσης πάτινα, καὶ οὕτω νὰ ἐξηγηθῇ ἡ εὐγενὴς πάτινα τῶν Δωδωναίων εὑρημάτων.

Τοῦτο δὲν φρονοῦμεν ὅτι εἶνε δυνατὸν ἄνευ μηχανικῆς στιλβώσεως ἔστω καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους, καθ' ὅσον κατὰ τὴν διὰ μὴ μεταλλικῶν παραγόντων χημικὴν ἀλλοίωσιν μεταλλικῆς ἐπιφανείας — ἂν αὕτη δὲν εἶνε ἐξαιρετικῶς ἐπιπολαία καὶ ἀσθενεστάτη — παράγεται πάντοτε ἐπιφάνεια ἀλαμπής. Περὶ τούτου ἠθελήσαμεν νὰ πεισθῶμεν ἐπὶ πλέον καὶ διὰ πειράματος.

Ἔθεσα χαλκᾶ νομίσματα κατάστιλπνα ἐντὸς διαλύματος χλωριούχου ἀμμωνίου μετά τινων σταγόνων ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἐπὶ ἕνα μῆνα. Παρήχθη ἐπ' αὐτῶν ὡραία ὁμαλὴ πάτινα ἀλλ' ἄνευ οὐδεμιᾶς στιλπνότητος. Ἐπίσης ἔθεσα στιλπνὸν ἔλασμα ἐκ βρούνζου ὡς καὶ ὅμοιον ἀρχαῖον, ὅπερ προανέφερα, καὶ φέρον ἐπ' αὐτοῦ εὐγενῆ στίλβουσαν πάτιναν, ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ διαλύματος. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐσχηματίσθη ἀλαμπὴς πάτινα, τὸ δεύτερον διετηρήθη ἀπρόσβλητον.

Ἂν εἰς τὰ ἄνω γεγονότα προσθέσω καὶ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν παρατήρησιν τοῦ κ. Ρουσσοπούλου, νομίζω ὅτι δικαιολογημένως δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἀρχαῖοι τεχνῖται ὡρισμένης ἐποχῆς ἐγνώριζον καὶ ἐφήρμοζον εἰς τοὺς βρούνζους τὴν κατ' ἀπομίμησιν τῆς φυσικῆς πατίνας τεχνητὴν ***ἴωσιν*** τῶν βρούνζων, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν κατ' ἀρέσκειαν χρώματα οὐ μόνον μέλαν ἢ πορφυροῦν, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ μέχρι τοῦ βαθέος πρασίνου καὶ ἀπὸ τοῦ γλαυκοῦ μέχρι τοῦ βαθυκυάνου. Ἠδύναντο δὲ νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο κατὰ πολλοὺς τρόπους, μεταξὺ τῶν ὁποίων διὰ τριβῆς δι' ἀλοιφῶν ἢ ὑγρῶν περιεχόντων ἅλας, ἀμμωνιακὸν ἅλας ἢ σεσηπότα οὖρα, πολλάκις χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν ἀρχαιότητα λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀναπτυσσομένης κατὰ τὴν σῆψιν ἀμμωνίας, διὰ σόδας κλ.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν τεχνητὴν πάτιναν τῶν ἀρχαίων. Ἐν τοῖς ἑξῆς θέλομεν πραγματευθῇ σχετικῶς μὲ τὴν διαβρωτικὴν ἐνέργειαν πατίνας ἰδιαζούσης συστάσεως, προκαλούσης τὴν λεγομένην λέπραν τῶν ἀρχαίων βρούνζων.

1 Plin. N. H. XXXIV, 24 Εἰς τὸ Reallexikon τοῦ Forel (σελ. 115) λέγεται ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου ἀπέδιδον εἰς τὸν βροῦνζον ὡραῖον, εὐχάριστον χρωματισμὸν δι' ἐπεξεργασίας μετ' ἐλαίου καὶ ἅλατος. Διὰ τοῦ τρόπου ὅμως τούτου ἤθελεν ἐπιτευχθῇ πράσινον ἐπίχρισμα ἐκ χλωριούχου χαλκοῦ, ἤτοι τοῦτο θὰ ἐσήμαινε οὐδὲν ἧττον ἢ τὴν κατασκευὴν τεχνητῆς πρασινοχρόου πατίνας, ἥτις διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἅλατος θὰ ἐσχηματίζετο. Οὐχ ἧττον τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἅλατος πρὸς τοῦτο δὲν συνηντήσαμεν ἡμεῖς ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Πλινίου.

III. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΒΡΩΤΙΚΗΣ ΠΑΤΙΝΑΣ (ΛΕΠΡΑΣ) ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΒΡΟΥΝΖΩΝ.

Εὐτυχῶς, ὡς εἶπον, ὁ μεῖραξ τοῦ Μαραθῶνος οὐδαμοῦ ἔδειξε τὴν ὕπαρξιν κακῆς τοιαύτης πατίνας ἂν καὶ ἡ πάτινα αὐτοῦ περιέχῃ ἱκανὸν χλώριον, χαρακτηριστικὸν αὐτῆς Δὲν συνέβη ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ μὲ δύο ἀγαλμάτια βρούνζινα τὰ ὁποῖα διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μοὶ ἐνεπιστεύθη ὁ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Buschor. Τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα εἶχον εἰς πολλὰ μέρη πάτιναν τῆς κακίστης μορφῆς, ὁποία σπανιώτατα ἀπαντᾷ τόσον φθοροποιὸς καὶ προκαλεῖ τὴν λέπραν τῶν βρούνζων. Bronzenpest ἢ rogna.

3 Ὁ αὐλητὴς τῆς Σάμου πρὸ τῆς ἀναγωγῆς αὐτοῦ.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφουν τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν οἱ Ἰταλοὶ Mond καὶ Cuponi εἰς μίαν ἀνακοίνωσίν των εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ῥώμης [1] τῷ 1893.

«Μὲ τὸ ὄνομα «rogna» ἢ «caries» τῶν βρούνζων καλοῦν οἱ ἀρχαιολόγοι ἰδιαιτέραν τινὰ ἀσθένειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται βροῦνζοι διαφυλαττόμενοι ἐντὸς τῶν Μουσείων, ὡς ἀγάλματα, νομίσματα, δοχεῖα κλ. Ἡ μεταβολὴ αὕτη συνίσταται εἰς εἶδος ἐξανθήματος, τὸ ὁποῖον ἄρχεται ἐμφανιζόμενον εἰς σημεῖά τινα τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀντικειμένου, λαμβάνον τὴν μορφὴν κηλίδων ἀνοικτοῦ πρασίνου χρώματος, αἱ ὁποῖαι ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον ἐξαπλοῦνται ὡς ἐλαιόχρωμα ἐπὶ χάρτου, καὶ καταστρέφουν τήν τε ἐπιφάνειαν καὶ τὸ ἔσω τῶν βρούνζων, ὅπερ μεταβάλλεται εἰς ἄμορφον λευκοπρασίνην κόνιν».

Ἀκριβέστατα μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ἐνεφανίζοντο τοιαῦται κηλῖδες ἐπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν ἀγαλμάτων, εἰς δὲ τὸ μεγαλύτερον παριστᾶνον αὐλητήν, εἶχον ἤδη διαβρώσει μέγα μέρος τοῦ προσώπου κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ διάφορα μέρη τῆς χειρὸς καὶ τοῦ χιτῶνος εἰς τὰ κάτω τῆς ὀσφύος ὡς καὶ περὶ τὴν βάσιν.

4: Ὁ αὐλητὴς τῆς Σάμου μετὰ τὴν δι᾽ ἠλεκτρολύσεως ἀναγωγὴν αὐτοῦ.

Οἱ εἰρημένοι ἀναφέρουν περαιτέρω ὅτι δι᾽ ἐπιπάσεως τοιαύτης πατίνας ἐπὶ ὑγιοῦς βρούνζου μεταδίδεται ἡ ἀσθένεια καὶ εἰς τὸ ὑγιὲς καὶ ἀπέδωσαν ταύτην εἰς βακτήρια. Ἐρευνήσαντες μάλιστα αὐτὴν μικροσκοπικῶς εἰς πολλὰ ἀντικείμενα εὗρον τοιαῦτα καὶ δὴ μύκητα τοῦ γένους ***Γλαδοσπόριον.*** Ὅτι ἡ δοθεῖσα ἐξήγησις αὕτη ἦτο ὀρθή, ἐπείσθησαν καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι

1 Atti-Acad. Lincei. Rendiconti 290. 5. II σελ. 498 (1893) καὶ Fried. Rathgen Die Konservierung von Alterthumsfunden zw. Aufl. 1924 II et III σελ. 25.

διὰ θερμάνσεως εἰς 120° ἐπὶ εἴκοσι λεπτὰ τῆς ὥρας διαφόρων προσβεβλημένων νομισμάτων κατέπαυεν ἡ περαιτέρω διαβρωτικὴ ἐνέργεια.

Ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν ἐφάνη ἡμῖν ἀρκούντως πειστικὴ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ χαλκὸς ἔχει ἐντόνους ἀντισηπτικὰς ἰδιότητας καὶ εἰς μεταλλικὴν ἔτι κατάστασιν.

Τοῦτο μὲν διὰ νὰ σταματήσω τὴν περαιτέρω προσβολήν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν μέθοδον αὐτὴν ἐθέρμανα ἀμφότερα τὰ ἀγαλμάτια κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ 4 ὥρας εἰς 120°, εἶτα δὲ ἐπὶ ἄλλας ἓξ εἰς 140°. Μετὰ 24ωρον μόνον ἔκθεσιν ἐντὸς ὑγροῦ ὑαλίνου θαλάμου ἐνεφανίζοντο ἐξ ἴσου πλήρεις δράσεως διαβρωτικῆς τὰ ἐν λόγῳ ἐξανθήματα. Τότε ἐθέρμανα αὐτὰ ἐπὶ ἑτέρας ἓξ ὥρας εἰς 140° οὐχὶ πλέον ἐν ξηρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ, ἀλλ' ἐν ὑγρᾷ τοιαύτῃ, πλήρει ἀτμῶν. Ἐν τοιαύτῃ, ὡς γνωστόν, περιπτώσει πᾶν βακτήριον καὶ τὸ μᾶλλον ἀνθεκτικὸν καταστρέφεται. Ματαίως ὅμως. Δι' ἐκθέσεως ἐντὸς ὑγροῦ θαλάμου ἐπὶ 24 ὥρας ἐνεφανίζοντο ἐκ νέου τὰ αὐτὰ φαινόμενα. Ἑπομένως ἡ ἀνωτέρω περὶ βακτηρίων θεωρία πίπτει ἐξ ὁλοκλήρου. Βακτήρια ἄλλως τε ἀνευρίσκονται εἰς τὴν ἀποτιθεμένην καὶ ἀδιόρατον ἔτι κόνιν ἐπὶ πάσης ρωγμῆς. Πρὸς διάσωσιν τῶν ἀγαλματίων ἐκ τῆς καταστροφῆς κατέφυγα τότε εἰς τὴν νεωτάτην μέθοδον τοῦ Ρόζεμπεργ, διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου τῆς Κοπενάγης. Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν διὰ μίγματος agar-agar καὶ γλυκερίνης ἐπικόλλησιν ἐπὶ τῶν νοσούντων μερῶν φύλλων ἀργιλλίου. Ταῦτα ἑνοῦνται μὲ τὸ φθοροποιὸν στοιχεῖον τῆς πατίνας, τὸ χλώριον, μεταβαλλόμενα εἰς χλωριοῦχον ἀργίλλιον διαρρέον. Τὰ φύλλα τοῦ ἀργιλλίου, καθ' ὅσον καταστρέφονται, ἀνανεοῦνται. Μετὰ πάροδον 2-4 ἡμερῶν οὕτω σῴζεται τὸ βρούνζινον ἀντικείμενον. Ἀληθῶς τὰ φύλλα τοῦ ἀργιλλίου ἑνούμενα μετὰ τοῦ χλωρίου τῆς πατίνας κατεστρέφοντο καὶ τὰ ἐνήλλασσον συνεχῶς, δυστυχῶς ὅμως οὐ μόνον ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ἐξηκολούθει ἡ διαρροὴ αὕτη, ἀλλ' ἐπὶ 35 ὁλοκλήρους ἡμέρας, ὅτε ἀπελπισθεὶς καὶ ἀπὸ τὴν μέθοδον ταύτην εἶδον ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διασώσω τὴν πάτιναν τῶν ἀγαλμάτων καὶ προέβην εἰς τὴν ἠλεκτρολυτικὴν ἀναγωγὴν αὐτῆς καθ' ἣν ἡ πάτινα ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχικὴν μεταλλικὴν κατάστασιν. Ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἀναγωγικῶν πρὸς τοῦτο μεθόδων ἐπροτίμησα διὰ πολλοὺς λόγους, ὡς καλυτέραν, τὴν τοῦ Finkener [1], ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἐπί τινας ὥρας ἠλεκτρόλυσιν ἐν διαλύματι κυανιούχου καλίου. Ἡ φθορὰ ὅμως τοῦ ἀντικειμένου ἐκ τῆς πατίνας ἦτο τόσῳ μεγάλη, ὥστε ἐχρειάσθη νὰ παρατείνω τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἐπὶ πέντε ἡμερονύκτια μέχρι πλήρους ἀναγωγῆς. Εὐτυχῶς τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἱκανοποιητικὸν ὡς δηλοῦται καὶ τῶν παρατιθεμένων δύο φωτογραφιῶν τοῦ ἐντονώτερον προσβεβλημένου ἀγαλματίου πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμόν· καὶ τὰ δύο ἀγαλμάτια διεσώθησαν εἰς καλὴν κατάστασιν ***(εἰκ. 3 καὶ 4)***.

Τὸ ζήτημα γεννᾷ ποικίλας ἀπορίας, εἰς ἃς θέλομεν προσπαθήσει ἱκανοποιητικῶς ν' ἀπαντήσωμεν.

Ποίαν σύστασιν ἔχει ἡ διαβρωτικὴ αὕτη πάτινα; Εἰς ποίας χημικὰς ἀλλοιώσεις ὀφείλεται ἡ φθορὰ τῶν βρούνζων δι' αὐτῆς; Διατὶ τὰ δύο ταῦτα ἀγαλμάτια τῆς Σάμου ἀπέκτησαν τοιαύτην καὶ μάλιστα τόσον διαβρωτικήν; πῶς ἡ μέθοδος τοῦ Ρόζεμπεργ κατεδείχθη δι' αὐτὰ ἀνεπαρκής; Πῶς νὰ διαγινώσκωμεν καὶ νὰ προλαμβάνωμεν παρομοίας τῶν βρούνζων καταστροφάς;

1 Fr. Rathgen Die Kons. von Altert II Auf. 79.

Τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν τῶν βρούνζων παρετήρησαν καὶ ἐμελέτησαν πολλοί. Μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ πολὺς χημικὸς Berthelot. Ὁ Berthelot λέγει ὅτι ἡ πάτινα αὕτη ἔχει τὴν σύστασιν ἀτακαμίτου, δηλ. ὀξυχλωριούχου χαλκοῦ, καὶ ἀναπτύσσει διὰ σειρᾶς τύπων τὰς χημικὰς ἀλλοιώσεις, ἃς βαθμηδὸν φέρει πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βρούνζου. Ὁ Ρόζεμβεργ ἀποκρούει τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ καθ' ὅσον ἀναλύσας τὰ τελικὰ προϊόντα τῆς ἀποσυνθέσεως, εὗρε ταῦτα ἐν πολλοῖς διάφορα τῶν ὧν διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Berthelot προεβλέποντο, μεταξὺ δὲ τούτων εὗρε καὶ χλωριοῦχον νάτριον.

Ἐπὶ τούτοις ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ταχεῖα φθορὰ δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ἐπιδράσεως μόνον τῶν διαφόρων χημικῶν σωμάτων, ἅτινα ἐν τῇ γῇ τὸ ἀντικείμενον θὰ συναντήσῃ καὶ δὲν ἀρκεῖ, ὡς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Berthelot καὶ ἄλλων, νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν μόνον ὁ χαλκὸς τοῦ κράματος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα συστατικὰ τοῦ βρούνζου, ἰδίᾳ ὁ κασσίτερος, ὅστις εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἀγαλμάτια εἶχε πολὺ περισσότερον αὐτὸς προσβληθῆ ἰδιαιτέρως μεταβληθεὶς εἰς κασσιτερικὸν ὀξύ. Αἱ ἀντιδράσεις γίνονται ἑπομένως μεταξὺ πολλῶν παραγόντων, τουτέστιν ἀφ' ἑνὸς τῶν συστατικῶν τοῦ βρούνζου, ἀφ' ἑτέρου τῶν ἐν διαλύσει οὐσιῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ χλωριούχου νατρίου, αἵτινες τὸν προσβάλλουν καὶ ἐκ τρίτου τοῦ ὀξυγόνου καὶ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Δὲν εἶνε δυνατὸν ἑπομένως ν' ἀποδοθῶσι διὰ χημικῶν τύπων, ποικίλουσαι πολὺ ἑκάστοτε ἀναλόγως τῶν συστατικῶν τοῦ βρούνζου καὶ τῶν λοιπῶν συνθηκῶν. Κατὰ τὴν γνώμην μου κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐν τῷ ὕδατι διαλελυμένου χλωριούχου νατρίου, τοῦ ὀξυγόνου καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος οἵτινες εἶνε οἱ κύριοι παράγοντες τοῦ σχηματισμοῦ τῆς τοιαύτης πατίνας, μεγίστην σημασίαν ἔχει ἡ παρουσία καὶ τῶν λοιπῶν μετάλλων, ἅτινα μετὰ τοῦ χαλκοῦ ἀποτελοῦν ἐν τῷ διαλύματι τοῦ χλωριούχου νατρίου τοπικὰ ἠλεκτρικὰ στοιχεῖα καὶ ἐπιταχύνουν τὴν προσβολὴν σημαντικώτατα. Οὕτω εἰς τὸ κρᾶμα χαλκοῦ—κασσιτέρου, ὁ κασσίτερος ἀποτελῶν τὸ ἠλεκτροθετικώτερον μέταλλον ὀξειδοῦται πολὺ ταχύτερον. Τοῦτο ἄλλως τε ἀπέδειξε καὶ ἡ σύστασις τῆς πατίνας τῶν ἀγαλματίων τῆς Σάμου. Ὁμοίως ἐνεργοῦσιν καὶ ὁ μόλυβδος καὶ ὁ ψευδάργυρος καὶ ἄλλα πλεῖστα μέταλλα περιεχόμενα εἰς μικροτέρας ἢ καὶ μεγαλυτέρας ποσότητης ἐν τῷ κράματι.

Οὕτω δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι ἡ διαβρωτικὴ αὕτη πάτινα ἡ προκαλοῦσα τὴν λέπραν τῶν βρούνζων εἶνε ὀξυχλωριοῦχος χαλκὸς μετ' ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ, σχηματιζομένη ὅπου ἅλας μαγειρικὸν διὰ χρόνου ἐπέδρασεν εἰς ἀντικείμενα ἐκ βρούνζου ἐν τῇ γῇ τεθαμμένα, συγχρόνως δὲ καὶ ἀήρ. Ἐκτὸς τῆς συνήθους ἀνοικτοπρασίνου πατίνας, δύναται ὅπου ἐπέδρασε πολὺ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ τῆς ἀτμοσφαίρας νὰ σχηματισθῇ καὶ ἀνοικτοκύανος πάτινα. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ πάτινα ἀμμωνιοῦχος κυανῆ· αὕτη σχηματίζεται ὑπὸ τὰς καταλλήλους συνθήκας ἐν θερμαῖς χώραις ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, εἰς τοὺς βρούνζους τῆς ὁποίας καὶ ἀπαντᾷ.

Διατὶ εἰς τὰ δύο ἀγαλμάτια τῆς Σάμου τοιαύτη καὶ τόσον διαβρωτικὴ πάτινα ἐσχηματίσθη εἶνε εὔκολον νὰ ἐξηγήσωμεν λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς τὰ ἀγαλμάτια εὑρίσκοντο.

Ταῦτα κατὰ τὰς πληροφορίας, ἃς εἶχε τὴν καλωσύνην νά μοι δώσῃ ὁ κ. Buschor, εὑρέθησαν μετ' ἄλλων ἀντικειμένων τεθαμμένα παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ εἰς λάκκον, ὡς εἰθίζετο νὰ γίνεται τοῦτο κατὰ τὴν ἀνέγερσιν νέων ἱερῶν, τιθεμένων, παντοίων ἀφιερωμάτων ἐντὸς λάκκου. Ὁ λάκκος οὗτος εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν στάθμην τῆς

θαλάσσης καὶ ἦτο μὲν ἀρχικῶς στεγνός, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατὰ καιροὺς ὕδωρ πλούσιον εἰς ἅλας εἰσερχόμενον—εὑρέθησαν ταῦτα ἐντὸς ὕδατος—μὲ τὴν ἀναπόφευκτον ἐπίδρασιν τοῦ ἀέρος διά τε τοῦ ὀξυγόνου αὐτοῦ καὶ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἔδωκαν ἀφορμὴν πρὸς σχηματισμὸν αὐτῆς. Ἂν δὲ τὰ ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης τεθαμμένα ἀντικείμενα, καίτοι προσεβλήθησαν ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τοῦ χλωρίου καὶ ἐσχημάτισαν χλωριοῦχον πάτιναν δὲν ἐσχημάτισαν καὶ τὴν διαβρωτικὴν αὐτὴν ὀξυχλωριοῦχον καὶ ἀνθρακικὴν πάτιναν, τοῦτο συνέβη ἀφ᾽ ἑνὸς μέν, διότι ἀὴρ δὲν τὰ προσέβαλλε οὔτε διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ καὶ διότι ἐπροφυλάχθησαν διά τε τῆς ἄμμου καὶ τῶν ὀστράκων, ἅτινα περιεκάλυψαν τὸν βροῦνζον.

Διατὶ ἤδη ἡ μέθοδος τοῦ Ρόζεμβεργ ἡ τόσον ὑπ᾽ αὐτοῦ συνιστωμένη καὶ ἐντός τινων ἡμερῶν ἀφαιροῦσα τὸ χλώριον ἐκ τῆς πατίνας ἐφάνη ἀνεπαρκὴς εἰς τὰ δύο ἀγάλματα ταῦτα ἐφαρμοσθεῖσα; Εἶνε ἡ μέθοδος ὄχι καλὴ ἢ ἡ πάτινα αὕτη διάφορος τῆς συνήθους διαβρωτικῆς; Οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο. Ἡ μέθοδος εἶνε εὐφυὴς καὶ ἀρίστη καὶ εὐκολωτάτη νὰ ἐφαρμοσθῇ. Καὶ ἡ ταχεῖα φθορὰ τῶν φύλλων τοῦ ἀργιλλίου εἰς τὴν ἡμετέραν περίπτωσιν ἐπικυροῖ τὸ ἐπιτυχὲς αὐτῆς. Ἀλλ᾽ ἡ ἡμετέρα πάτινα εἶχε βαθέως εἰσχωρήσει εἰς τὰ βρούνζινα ἀρχαῖα τῆς Σάμου καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐνεργήσῃ βαθύτερον τὸ μεταλλικὸν ἀργίλλιον.

Ἂν πολλοὶ ἀναφέρουν σχετικῶς εὔκολον ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς τοιαύτης διαβρώσεως τῆς ἐν λόγῳ πατίνας καὶ ἄλλοι τοὐναντίον, τοῦτο νομίζομεν δὲν ὀφείλεται εἰς διάφορον σύστασιν τῆς πατίνας, ἀλλ᾽ εἰς τὸ διάφορον βάθος, εἰς ὃ αὕτη εἰσεχώρησεν.

Πρὸς διάγνωσιν τῆς κακῆς αὐτῆς πατίνας εὗρον καὶ προτείνω πολὺ ἁπλῆν μέθοδον διὰ τοὺς ἀπείρους τῆς χημείας ἀρχαιολόγους. Τὰ ἅλατα τοῦ χαλκοῦ, ὡς γνωστὸν χρωματίζουν ἐξατμιζόμενα τὴν ἄχρουν φλόγα τοῦ λύχνου τοῦ φωταερίου πρασίνην. Ἀλλ᾽ ὁ ἀνθρακικὸς χαλκός, ὅταν εἶνε ξηρὸς καὶ δὲν φέρῃ ἴχνη ἱδρῶτος τῆς χειρός, ἥκιστα πτητικὸς ὤν, δὲν χρωματίζει αὐτήν, ἐν ᾧ πράττει τοῦτο ἀμέσως ὁ πτητικώτερος χλωριοῦχος· ἑπομένως ὁ ἀρχαιολόγος δύναται νὰ περιφέρῃ εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς πατίνας τὴν ἀλαμπῆ φλόγα τοῦ λύχνου τοῦ Bunsen καί, ἐν ὅσῳ δὲν ἐμφανίζεται τοιαύτη πρασίνη χρῶσις, ὁπωσδήποτε παραμένουσα, δύναται νὰ εἶνε ἀσφαλὴς ὅτι δὲν πρόκειται περὶ διαβρωτικῆς πατίνας. Ἂν ἀναφανῇ ὅμως τοιαύτη, πρέπει νὰ ἐπικολλήσῃ φύλλα ἀργιλλίου κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Rosenberg ὑποδεικνυόμενα καὶ θέσῃ εἰς ὑγρὸν μέρος. Ἐὰν μετὰ 3—4 ἡμέρας παρατηρήσῃ ὅτι ταῦτα δὲν προσεβλήθησαν καὶ δὲν δεικνύουν σημεῖα διαρροῆς—ὡς δὲν ἔδειξεν ἡμῖν ὁ μεῖραξ τοῦ Μαραθῶνος—, σημεῖον καὶ πάλιν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κακῆς φύσεως πατίνας. Ἐὰν τοὐναντίον δείξουν τοιαύτην, πρέπει τὰ φύλλα ν᾽ ἀνανεῶνται, μέχρι οὗ παύσωσι προσβαλλόμενα· ἐὰν καὶ μετὰ συνεχῆ ἐπὶ μίαν ἔτι ἑβδομάδα ἀνανέωσιν ὁ βροῦνζος τιθέμενος ἐν ὑγρῷ μέρει δεικνύῃ καὶ πάλιν ἐντὸς δύο ἡμερῶν ἐξανθήματα, λόγῳ τῆς βαθείας εἰσχωρήσεως τῆς προσβολῆς, τότε πρέπει ἀδιστάκτως νὰ θυσιάσῃ τὴν πάτιναν καὶ ἀναγάγῃ αὐτὴν εἰς μεταλλικὴν κατάστασιν ἐφαρμόζων τὴν ἠλεκτρολυτικὴν μέθοδον τοῦ Finkener.

Κωνσταντῖνος Δ. Ζέγγελης

ΑΡΧΑΙΟΙ ΑΜΦΟΡΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΔΕΚΕΛΕΙΑι ΕΠΑΥΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΜΙΧΑΗΛ ΔΕΦΝΕΡ

(ΠΙΝΑΞ 1–2).

Οἱ τρεῖς ἀμφορεῖς, τοὺς ὁποίους ἐκόμισα εἰς τὸ ἡμέτερον Ἐθνικὸν Μουσεῖον, ἀπὸ τεσσαρακονταετίας καὶ πλέον εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἐν Δεκελείᾳ (Τατοΐῳ) [1] βασιλικὴν ἔπαυλιν, τοποθετημένοι καὶ εἰς ἀφάνειαν καταδεδικασμένοι ἐν τῷ στενῷ καὶ κάπως σκοτεινῷ διαδρόμῳ τῷ ἄγοντι πρὸς τὸ γραφεῖον τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Α΄, ἐλέγετο δέ, ὅτι ἐπιτροπὴ Θηβαίων προσήνεγκεν αὐτοὺς εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τὰς ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1888 ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς βασιλείας Αὐτοῦ τελεσθείσας ἑορτάς. Ἡ δὲ περὶ δωρεᾶς Θηβαίων πληροφορία ἐπανελήφθη πέρυσι πρὸς ἐμὲ οὐχὶ μόνον παρὰ γηραιῶν θαλαμηπόλων τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ παρὰ πρώην ὑπασπιστοῦ, εἶχον δὲ ἀναγράψει αὐτὴν καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς διατριβῆς ταύτης, ὅτε τύχῃ ἀγαθῇ ἔλαβον ἀκριβῆ πληροφορίαν περὶ τὴν προελεύσεως τῶν ***δύο*** μεγαλειτέρων καὶ πολυτιμοτέρων ἀμφορέων, τῶν ἐντελῶς ἀβλαβῶν καὶ οὐδεμίαν κἂν ἀμυχὴν παρουσιαζόντων, στιλβόντων δὲ ὡς ἐὰν μόλις ἐξῆλθον τοῦ ἐργαστηρίου ἀγγειογράφου καλλιτέχνου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν τρίτον, μικρότερον μέν, ἀλλ᾽ ἀρχαιότερον καὶ μελανόμορφον ἀμφορέα, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶνε ἄριστα διατετηρημένος, καίπερ ἀμυχάς τινας ἔχων καὶ τὴν στιλπνότητα κάπως ἀπολέσας, δὲν δύναμαι νὰ προσαγάγω ἀσφαλῆ περὶ τῆς προελεύσεώς του πληροφορίαν, δέν μοι φαίνεται ὅμως ἀπίθανον, ὅτι προσεφέρθη πράγματι οὗτος κατὰ τὰς ἄνω μνημονευθείσας ἑορτὰς παρὰ Θηβαΐ-

1 Κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς Τουρκοκρατίας χρόνους τὸ Τατόϊ ἦτο κτῆμα τοῦ Ὀμὲρ Βέη τῆς Καρύστου. Ἀπὸ τούτου ἠγόρασεν αὐτὸ ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος Κατακουζηνός, ὅστις τὸ ἐδώρησεν εἰς τὴν θυγατέρα του Ἐλπίδα Σκαρλάτου Σούτσου δυνάμει τοῦ ἀπὸ 4 Ὀκτωβρίου 1838 ἐγγράφου αὐτοῦ, γενομένου ἐν Ἰασίῳ καὶ ἐπικυρωθέντος αὐθημερὸν ὑπὸ τοῦ ἐν Μολδαβίᾳ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τὴν δὲ 29ην Ὀκτωβρίου καὶ ὑπὸ τοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα πώλησις τοῦ Τατοΐου ἐγένετο τὴν 15 Μαΐου 1872, ἡμέραν δευτέραν, ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογράφου Ἀργυρίου Πέπα καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ὑποστρατήγου Σκαρλάτου Σούτσου. Ὡς συμβαλλόμενοι ὑπέγραψαν ὁ αὐλάρχης Ἀντώνιος Ροδόσταμος, ἐνεργῶν κατ᾽ ἔγγραφον ἀπὸ 15 Μαΐου 1872 ἐντολὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ ὁ Ὑποστράτηγος Σκαρλᾶτος Σοῦτσος, ὡς μάρτυρες δὲ ὁ Νικόλαος Δαμασκηνός, δικηγόρος καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ὁ Λεονάρδος Ἀγγελόπουλος, κτηματίας.

Μετὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ κτήματος ἐγένοντο ἐντὸς αὐτοῦ διάφοροι ἁμαξιτοὶ ὁδοὶ καὶ κατ᾽ ἀνάγκην ἐνίοτε βαθεῖαι τοῦ ἐδάφους ἐκσκαφαί, καθ᾽ ἃς εὑρέθησαν ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, ἐπιτύμβιοι στῆλαι καὶ ἐπιγραφαί, εἴς τινα δὲ μέρη ἀρχαῖα τείχη ἀνήκοντα εἰς ὀχύρωμα καὶ ἀναγνωρισθέντα ὡς λείψανα τοῦ ὠχυρωμένου στρατοπέδου, τὸ ὁποῖον ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς Ἆγις τῷ 413 π. Χ. κατεσκεύασεν ὡς ὁρμητήριον κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τούτων ὁ κ. Τιμολέων Βάσσος εἰς τὸν γ΄ τόμον τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος «Ἀθήναιον», σελ. 126–134 (1874), ἐδημοσίευσε διατριβὴν ἐπιγραφομένην *«Τοπογραφικαὶ πληροφορίαι περὶ Δεκελείας»*, ἐν ᾗ τὴν ἀρχαίαν ταύτην κώμην πρῶτος τοποθετεῖ ὀρθῶς εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα μεταξὺ τῆς βασιλικῆς ἐπαύλεως καὶ τοῦ λόφου, ἐφ᾽ οὗ ἐτάφησαν οἱ βασιλεῖς Γεώργιος Α΄ καὶ Ἀλέξανδρος, καὶ ὅστις λόφος εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ λαοῦ ἐκαλεῖτο *Παλαιόκαστρο.* Περὶ τῆς διατριβῆς τοῦ στρατηγοῦ Τ. Βάσσου ὁ καθηγητὴς **A. Milchhöfer** εἰς τὸ ἐπεξηγηματικὸν κείμενον τῶν χαρτῶν τῆς Ἀττικῆς, τεῦχος 7ον, σελ. 3 ἀποφαίνεται: «Den richtigen Standpunkt vertrat mit entscheidenden Gründen zuerst Herr T. Wassos, Adjutant des Königs. Er konnte auf die sicheren Mauerspuren hinweisen, welche bei der Anlage eines Fahrweges auf halber Höhe jenes oben erwähnten, die Mulde von Tatoï nach Süden schliessenden und um circa 40 Meter überragenden Hügels zum Vorschein gekommen waren. Heute lässt sich die in ihren untersten Schichten erhaltene Befestigung fast ringsum verfolgen, bis auf die südöstliche Seite, wo sie sich der Kuppe genähert zu haben scheint». Ὁ κ. Τ. Βάσσος ἐν ὑποσημειώσει τῆς διατριβῆς του (σελ. 134) λέγει, ὅτι ἐσχεδίασε καὶ χάρτην μεθ᾽ ὅλης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας. Εἶδον τὸν ἀνέκδοτον αὐτὸν χάρτην καὶ συνέκρινα πρὸς τὸ πολὺ βραδύτερον ἐκδοθὲν 20ον φύλλον τῶν γερμανικῶν χαρτῶν τῆς Ἀττικῆς, ἐπιστοποίησα δὲ τὴν εἰς τὰ κύρια σημεῖα συμφωνίαν ἀμφοτέρων.

κῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον Α΄ καὶ ὅτι ἡ περὶ τῆς δωρεᾶς ταύτης διήγησις σὺν τῷ χρόνῳ περιέλαβε καὶ τοὺς δύο ἄλλους εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τοποθετημένους ἀμφορεῖς, ὧν τὸν δωρητὴν ἐγνώριζον μόνον οἱ βασιλεῖς.

Εἶχον ἤδη παραδώσει εἰς τὸν τυπογράφον τὸ χειρόγραφον τῆς διατριβῆς ταύτης, ὅτε ὁ σεβαστὸς πρὸ ἐτῶν Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, κύριος Στέφανος Σκουλούδης, πληροφορηθεὶς παρὰ φίλου του, ὅτι ἐκ Τατοΐου μετεκόμισα εἰς τὸ Μουσεῖον ἀμφορεῖς ἔχοντας τὰς δεῖνα καὶ δεῖνα παραστάσεις, μοὶ διεβίβασε διὰ τοῦ αὐτοῦ κυρίου τὴν παράκλησιν νά τον ἐπισκεφθῶ. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ὁ κ. Σκουλούδης, ἀφοῦ μοι περιέγραψε τοὺς δύο μεγάλους ἀμφορεῖς, ὧν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἐντελῶς ἀπολέσει τὰ ἴχνη τῆς ὑπάρξεως καὶ δι' ὧν τὴν διάσωσιν πολὺ ηὐχαριστήθη, μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι δὲν ἐχάρισαν αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον Α΄, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐν ἔτει 1881. «Οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι, προσέθηκε, προέρχονται ἀπὸ τῆς κληρονομίας «τοῦ δυσμοίρου βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Joachim Murat, ὅστις μετὰ βασιλείαν 6 μόλις «ἐτῶν ἐτουφεκίσθη τῷ 1815. Ὁ Murat εἶχε σχηματίσει μικρὸν μουσεῖον, οὗτινος σπουδαῖον «μέρος ἀπετέλουν ἐξαίσια ἀγγεῖα εὑρεθέντα εἰς τάφους τῆς Κάτω Ἰταλίας, τῆς Καμπανίας «(Καπύης, Νώλης), τῆς Λευκανίας καὶ τῆς Ἀπουλίας. Διετηρήθησαν δὲ ἀνέπαφα καὶ ἀποστίλβοντα τὰ δύο ταῦτα ἀγγεῖα, διότι εὑρέθησαν εἰς τοὺς τάφους ἐγκεκλεισμένα ἐντὸς «μεγαλειτέρων κοινῶν ἀγγείων. Τὸν μὲν ἕνα τῶν παρ' ἐμοῦ εἰς τὸν βασιλέα δωρηθέν«των ἀγγείων ἠγόρασα παρὰ τοῦ μακαρίτου Παύλου Λάμπρου, ὅστις τὸν εἶχεν ἀγοράσει «ἐν Νεαπόλει παρὰ τοῦ κ. Melle, πράκτορος τῆς οἰκογενείας Murat, τὸν δὲ ἕτερον ἠγό«ρασα ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅτε τὸ ἑπόμενον ἔτος διερχόμενος ἐκ Νεαπόλεως ἐπεσκέφθην τὸν «κ. Melle, φέρων συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Π. Λάμπρου. Μετὰ δὲ τὴν ἀγορὰν μοὶ ἐδόθη «καὶ πιστοποιητικὸν ἐλευθέρας ἐξαγωγῆς».

Ἡ μετὰ τοῦ σεβαστοῦ κυρίου Σκουλούδη συνέντευξίς μου ὑπῆρξε λίαν διδακτικὴ δι' ἐμέ, διότι πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ δωρητοῦ καὶ τοῦ πρώτου κατόχου καὶ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως τῶν δύο ἀμφορέων μοὶ παρέσχε καὶ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος, διατί τὰ ἀγγεῖα ταῦτα κατὰ τὴν διατήρησιν διαφέρουσιν ὅλων τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ ὑπαρχόντων, καὶ διατί, ἐνῷ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐν Ἑλλάδι εὑρεθέντα εἶνε θαμπὰ καὶ θρυμματισμένα, ταῦτα κατ' ἐξαίρεσιν παρουσιάζουσιν ὄψιν νεωστὶ κατεσκευασμένων, ὥστε μὴ ἀρχαιολόγος νὰ ἠδύνατο νὰ τὰ ἐκλάβῃ ὡς κίβδηλα.

Λόγῳ τῆς θέσεώς μου ὡς ἐπιμελητοῦ τῆς βασ. βιβλιοθήκης καὶ τῶν σχέσεών μου πρὸς τοὺς κατὰ καιροὺς διευθυντὰς τοῦ κτήματος Τατοΐου εἶχον ἰδεῖ πλειστάκις καὶ θαυμάσει τοὺς ἀμφορεῖς, ἰδίως δὲ ἐφείλκυεν ἑκάστοτε τὴν προσοχήν μου ὁ ἀμφορεὺς ὁ ἔχων σχῆμα κρατῆρος καὶ παραστάσεις Βακχικάς, τ. ἔ. τὸν Διόνυσον καὶ τρεῖς περὶ ληνὸν καταγινομένους Σατύρους ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, Μαινάδα δὲ καὶ δύο Σατύρους ἐπὶ τῆς ἑτέρας· ἀπὸ πολλοῦ δὲ χρόνου ἐπόθουν νὰ δυνηθῶ τὸν κρατῆρα τοῦτον νὰ φωτογραφήσω καὶ νὰ περιλάβω εἰς τὴν περὶ οἰνοποιΐας καὶ ἐλαιουργίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφήν μου, ἣν ἤδη μέλλει νὰ ἐκδώσῃ ἡ Ἑλληνικὴ Γεωργικὴ Ἑταιρεία.

Ἵνα δὲ ἐπιτύχω τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ διακαοῦς μου πόθου, ὑπέβαλον πέρυσιν εἰς τὸν Σεβαστὸν πρῶτον Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, τὸν ἡρωϊκὸν ναύαρχον Παῦλον Κουντουριώτην, τὴν θερμὴν παράκλησιν, ὅπως εὐαρεστούμενος μοὶ ἐπιτρέψῃ, μετὰ φωτογράφου ν' ἀναβῶ εἰς Τατόϊον καὶ φωτογραφήσωμεν τοὺς ἀμφορεῖς πρὸς τὸν

σκοπὸν εὐπρεποῦς δημοσιεύσεως. Ἡ Α. Ἐξοχότης εἰσήκουσεν εὐμενῶς τὴν παράκλησίν μου, οὕτω δὲ ἓν ἀπόγευμα τοῦ Σεπτεμβρίου 1924 ἐφωτογραφήθησαν οἱ ἀμφορεῖς· παρ' ὅλας ὅμως τὰς προφυλάξεις κατὰ τοῦ φωτὸς τοῦ Ἀττικοῦ ἡλίου δὲν ἐπέτυχον αἱ φωτογραφίαι λόγῳ τῆς ἀποστιλβούσης τῶν ἀγγείων ἐπιφανείας.

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τότε καὶ κατὰ δευτέραν ἐν ἔτει 1925 μετὰ φωτογράφου μετάβασιν ἐσχημάτισα τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῇ μοναχικῇ καὶ παρὰ δύο μόνον γηραλέων ὑπηρετῶν καί τινων περιπολούντων χωροφυλάκων φυλαττομένῃ ἐπαύλει τὰ πολύτιμα ἀγγεῖα δὲν ἦσαν ἐπαρκῶς ἐξησφαλισμένα, ἐξέφρασα πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν φόβον μου τοῦτον καὶ προσέθηκα τὴν γνώμην, ὅτι ἐπιβάλλεται, τὰ ἀρχαῖα ταῦτα κειμήλια νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ὅπου θὰ ἦνε καὶ τελείως ἀσφαλῆ καὶ τοῖς πᾶσι προσιτά.

1: *Ἐμπροσθία ὄψις μελανομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.*

Ἡ Α. Ἐξοχότης ἠσπάσθη τὴν γνώμην μου καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὴν ἁρμοδίαν Ἀρχὴν τὴν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον μεταφορὰν τῶν τριῶν ἀμφορέων. Συνεστάθη δὲ ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου, κ. Παναγιώτου Καστριώτου, τοῦ τμηματάρχου παρὰ τῇ Διευθύνσει Δημοσίων Κτημάτων, κ. Ἀδ. Ἀγγελοπούλου, καὶ ἐμοῦ πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1925 μετέβημεν εἰς τὴν ἐν Τατοΐῳ πρῴην βασιλικὴν ἔπαυλιν καὶ παρελάβομεν τοὺς τρεῖς ἀμφορεῖς, οὓς κατεθέσαμεν αὐθημερὸν εἰς τὸ Μουσεῖον, ἔνθα μετὰ τὴν σύνταξιν καὶ ὑπογραφὴν πρωτοκόλλου κατεγράφησαν οὗτοι εἰς τὸ μητρῷον τοῦ Μουσείου ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 15111 - 15113.

Α. Προτάσσω τὸν μελανόμορφον ἀμφορέα καθὸ ἀρχαιότερον τῶν δύο ἄλλων, εἰ καὶ ἀγνοῶ τὸν τόπον καὶ τῆς εὑρέσεως καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ. Ὁ ἀμφορεὺς οὗτος εἶνε ἔργον τοῦ λήγοντος ἕκτου ἢ τοῦ ἀρχομένου πέμπτου π. Χ. αἰῶνος.

Διαστάσεις: Ὕψος τοῦ ἀμφορέως μ. 0,41· ὕψος τῶν μορφῶν μ. 0,20· διάμετρος χείλους μ. 0,165· περιφέρεια μεγίστη κοιλίας μ. 0,83· περιφέρεια λαιμοῦ μ. 0,415· περιφέρεια βάσεως μ. 0,45.

Ἡ ἐμπροσθία ὄψις ***(εἰκ. 1)*** παριστᾷ δύο ἥρωας πωγωνίτας φέροντας κράνη καὶ ἀσπίδας, μονομαχοῦντας δὲ διὰ δοράτων. Ἡ ἀσπὶς τοῦ ἑνὸς ἔχει τρίποδα ὡς διάσημον. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἑτέρου εἶνε κακῶς ἐσχεδιασμένη, πιθανῶς χάριν συμμετρίας τῆς ὅλης παραστάσεως. Ὁ ἀετὸς ὁ κρατῶν ὄφιν εἰς τὸ ῥάμφος καὶ πρὸς τὸν δεξιὸν πολεμιστὴν ἱπτάμενος δὲν ἐτέθη ἁπλῶς πρὸς πλήρωσιν τοῦ χώρου, ἀλλ᾽ ὡς οἰωνὸς προαγγέλλων τὴν νίκην. Ὄπισθεν ἑκατέρου τῶν ἀγωνιστῶν ἵσταται ἀνὰ εἷς γέρων σκηπτροφόρος ὡς μάρτυς καὶ ἀγωνοδίκης. Εἰς εἰκασίας περὶ ἀφορμῆς τῆς μονομαχίας καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν μονομαχούντων δὲν προβαίνω, ἀφοῦ ὁ ἀγγειογράφος, ἀποφυγὼν πάντα χαρακτηρισμόν, ἠθέλησε νὰ καλύψῃ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀνωνυμίας.

Ἡ ὀπισθία ὄψις ***(εἰκ. 2)*** παριστᾷ τρεῖς κορυνηφόρους, ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων καὶ χειρῶν ἔχοντας τὰς χλαμύδας δίκην ἀσπίδων, βαδίζοντας δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀκολουθουμένους παρὰ γέροντος. Ὁ μέσος τῶν τριῶν κορυνηφόρων εἶνε νεανίας ἀγένειος, ἅπαντες δὲ οἱ λοιποὶ ἄνδρες πωγωνῖται.

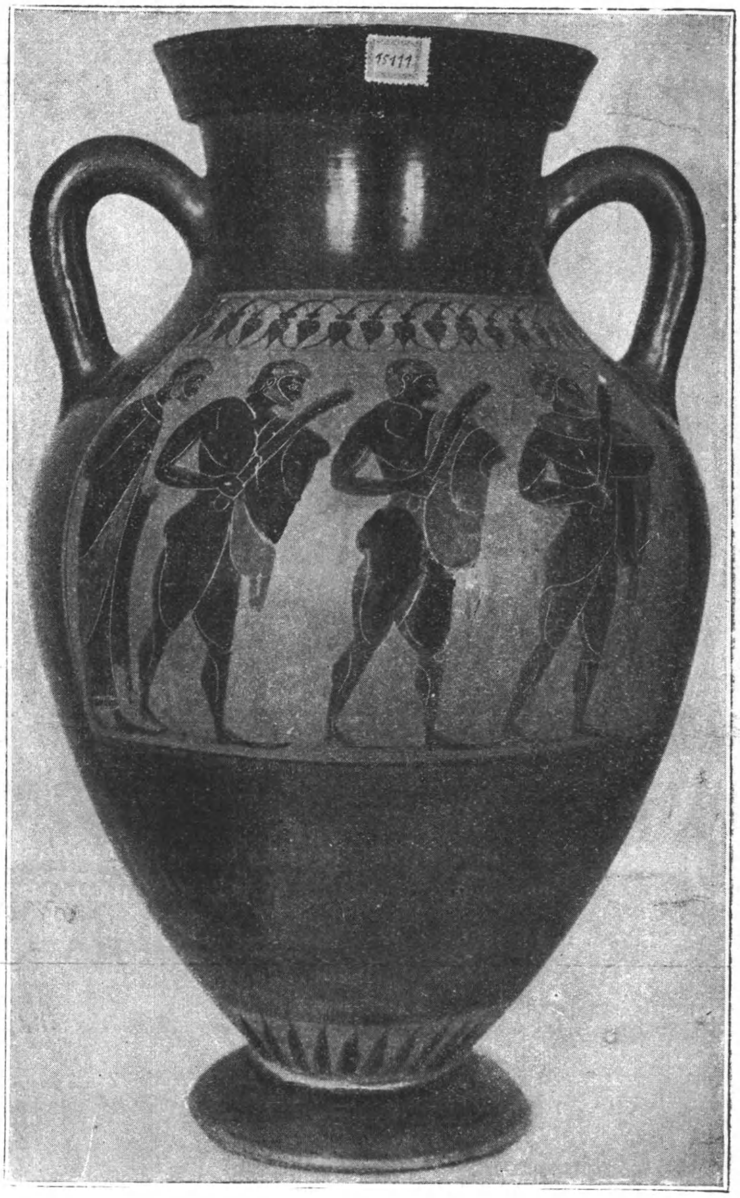

2: Ὀπισθία ὄψις μελανομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.

Β. Ἕπεται ἤδη ἡ περιγραφὴ τοῦ ἐρυθρομόρφου κρατῆρος, ἐφ᾽ οὗ ὑπάρχει εἰκὼν ληνοῦ καὶ πατήσεως σταφυλῶν, σπανία ἄλλως παράστασις τῆς ἀρχεγόνου οἰνοποιΐας, περὶ ἧς πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ ἄγνωστα ἔχω νὰ ἐκθέσω.

Διαστάσεις: Ὕψος τοῦ κρατῆρος μ. 0,44· ὕψος τῶν μορφῶν μ. 0,20-0,21· διάμετρος χείλους μ. 0,383. Μεγίστη περιφέρεια κοιλίας μ. 1,14· μεγίστη περιφέρεια λαιμοῦ μ. 0,833· μεγίστη περιφέρεια βάσεως μ. 0,58.

Ἡ προσθία ὄψις (*εἰκ. 3*) παριστάνει τὸν Διόνυσον ἔχοντα πλοκάμους μακροὺς καὶ πώγωνα μακρόν, ἐστεφανωμένον δὲ διὰ κλάδου κισσοῦ· τὴν μὲν δεξιὰν κρύπτει ὑπὸ τὸ μακρὸν καὶ κροσσωτὸν ἱμάτιον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ κρατεῖ θύρσον [1], κάνθαρον καὶ μέγαν κλάδον δισχιδῆ ἀμπέλου σταφυλοφόρου. Τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ εἶνε ἐστραμμένον πρὸς τὰ δεξιά. Ἐκεῖ σκάφη ἀβαθὴς ἐκ τεμαχίου κορμοῦ ἐκκοιλανθέντος καὶ τεθειμένη ἐφ' ὑποβάθρου χρησιμεύει ὡς πρόχειρος ληνός. Ἐπὶ μὲν τῆς σκάφης εἶνε τοποθετημένος κόφινος ὑψηλός,

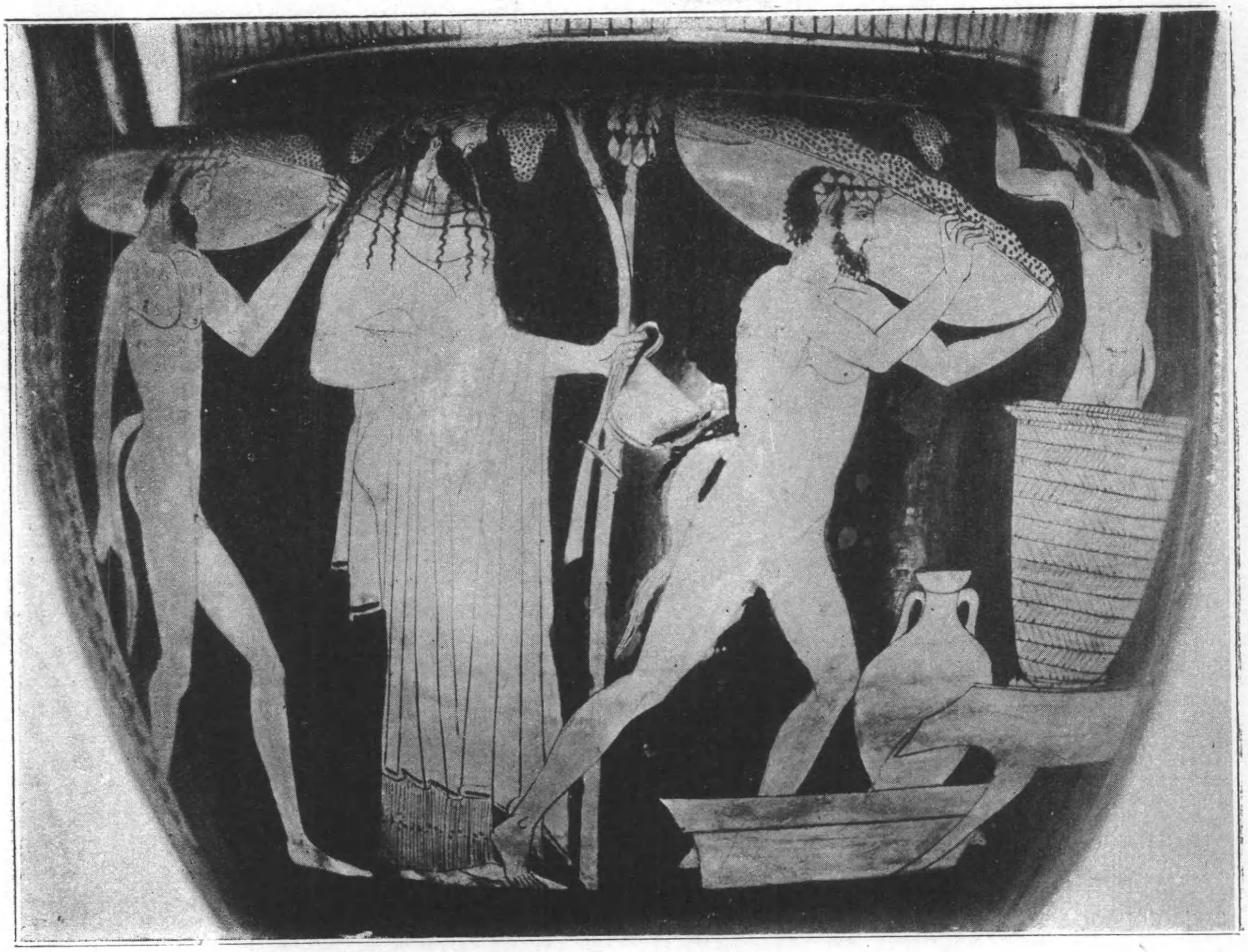

3: Ὁ μετὰ διδύμων λαβῶν ἐρυθρόμορφος κρατὴρ τῆς Δεκελείας· ἐμπροσθία ὄψις.

ἐντὸς τοῦ ὁποίου Σάτυρος κισσοστεφὴς πατεῖ σταφυλάς, ὑπὸ δὲ τὴν ἐκροὴν πίθος κεχωσμένος εἰς τὴν γῆν καὶ χρησιμεύων ὡς ὑπολήνιον, εἰς ὃ διὰ τῆς ἐκροῆς καταλήγει τὸ μεταξὺ τῶν πλεγμάτων τοῦ κοφίνου καταρρέον γλεῦκος.

1 Ὁ εἰς χεῖρας τοῦ Βάκχου *χλοερὸς κωνοφόρος κλάδος πίτυος* (ὁ θύρσος) πιστοποιεῖ ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ γλεῦκος προσέθετον κώνους πίτυος χλωρούς, ὁλομερεῖς ἢ κεκοπανισμένους. Ἐπενόησαν δὲ τὴν μέθοδον ταύτην, ὅπως μὴ ὀξειδωθῇ ὁ οἶνος. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οἱ νεώτεροι Ἕλληνες προσθέτουν ρητίνην εἰς τὸ γλεῦκος. Λόγῳ τῆς ὑψηλῆς κατὰ τὴν ζύμωσιν τοῦ γλεύκους θερμοκρασίας ἐκλύεται ἐκ τῶν κεκοπανισμένων κώνων ἢ ἐκ τῆς ρητίνης τερεβινθέλαιον, ὅπερ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ οἴνου σχηματίζει λεπτὴν σκέπην (τσίπαν), ἥτις, ἀποκλείουσα τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, ἐμποδίζει τὴν ὀξείδωσιν τοῦ οἴνου καὶ συντελεῖ εἰς τὴν διατήρησιν αὐτοῦ. Κατὰ τὰ 1890 - 95 εἶχον παρὰ τὸ χωρίον Ἡράκλειον ἰδικήν μου ἄμπελον καὶ ἔκαμον κατὰ τρεῖς τρυγητοὺς διὰ προσθήκης κεκοπανισμένων χλωρῶν κώνων πεύκου εἰς τὸ γλεῦκος οἶνον λίαν εὔγευστον καὶ εὐώδη, ἐνῷ εἰς τὸ κοινὸν ρετσινάτο, τὸ διὰ προσθήκης ρητίνης εἰς τὸ γλεῦκος παραγόμενον, ὑπερτερεῖ ἡ γεῦσις τοῦ πικροῦ.

Παρὰ τὸ ὑπολήνιον ἵσταται ἀμφορεὺς ὑψηλός, ἔχων βάσιν μικράν, λαιμὸν βραχὺν καὶ στόμιον στενὸν ἐν σχέσει πρὸς τὴν διάμετρον τῆς κοιλίας. Συμπεραίνω ὅτι ἐκτελεῖ σκοπὸν ὑδρίας, ὅπως διὰ τοῦ ὕδατος αὐτῆς ῥαίνωνται ἐνίοτε αἱ ἀτελῶς ἀκόμη πεπατημέναι σταφυλαί, ὥστε εὐχερέστερον νὰ ῥέῃ τὸ γλεῦκος.

Ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν τοῦ Διονύσου δύο Σάτυροι κισσοστεφεῖς, φέροντες ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων ξυλίνας καρδόπους ἐπιμήκεις καὶ πλήρεις σταφυλῶν, σπεύδουν νὰ προσκομίσουν καὶ κενώσουν ταύτας εἰς τὸν κόφινον τοῦ πατοῦντος Σατύρου, ὅστις ἀνασηκώνει τὰς χεῖρας, ὅπως κάμῃ τόπον εἰς τὸν πρῶτον ἤδη μέχρις αὐτοῦ φθάσαντα καὶ ὑποβοηθήσῃ αὐτόν.

Ἡ εἰκὼν τῆς ὀπισθίας ὄψεως (4) τοῦ ἀμφορέως, ἐκ τριῶν προσώπων ἀποτελουμένη, δὲν εἶνε ἐνδιαφέρουσα ὅσον ἡ προηγουμένη. Μαινάς, ἐνδεδυμένη ἱμάτιον ποδῆρες καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦσα θύρσον, βαδίζουσα δὲ πρὸς τὰ δεξιά, εὑρέθη ἐν μέσῳ δύο Σατύρων, ἐξ ὧν ὁ ἀριστερᾷ ἱστάμενος, ζωηρὸς καὶ ἐπιθετικός, ἁπλώνει πρὸς αὐτὴν τὰς χεῖρας. Αὐτὴ δὲ τὸν προσβλέπει αὐστηρῶς καὶ ἐπιτιμητικῶς, ἐνῷ ὁ δεξιᾷ αὐτῆς Σάτυρος διὰ μορφασμοῦ καὶ χειρονομίας ἐκφράζει ἔκπληξιν καὶ ἀπαρέσκειαν πρὸς τὸν ὀχληρόν του σύντροφον.

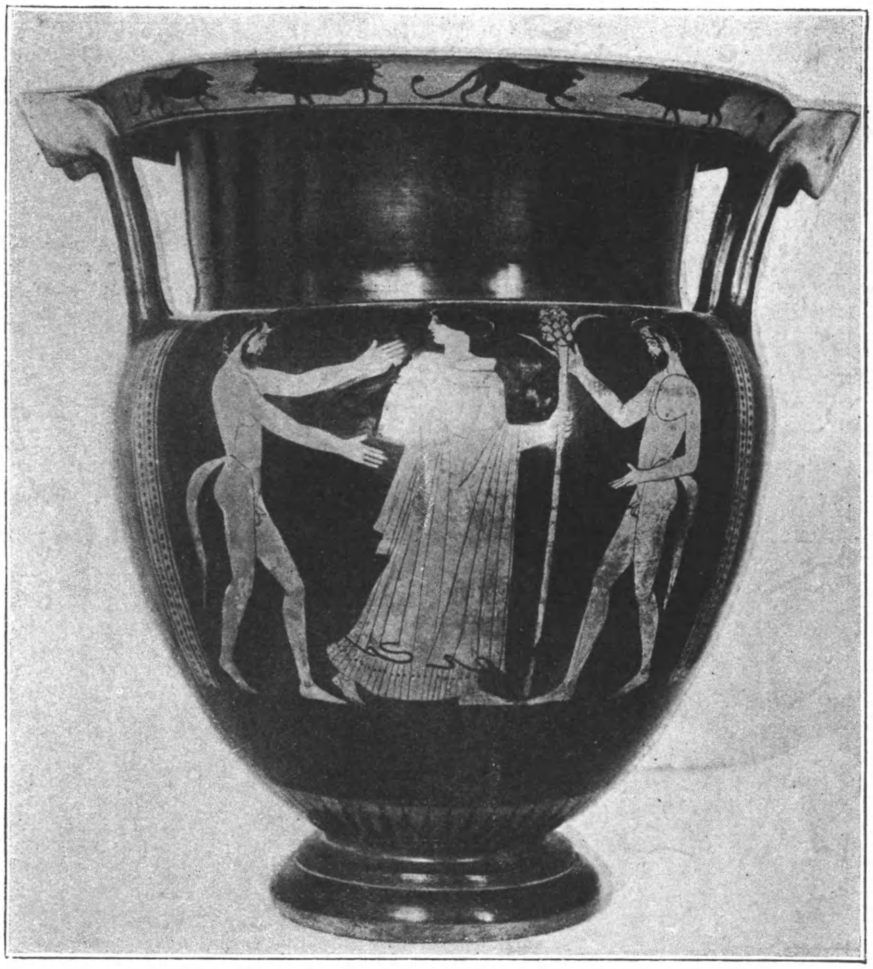

4: Ἐρυθρομόρφου κρατῆρος Δεκελείας ὀπισθία ὄψις.

Ὁ ἐκ Δεκελείας κρατὴρ ἔχει, ὡς φαίνεται, καὶ ἀδελφόν, κατ᾽ ὀλίγα ἔτη ἀρχαιότερον, στεγαζόμενον δὲ εἰς τὸ Museo Etrusco τοῦ Βατικανοῦ. Ὅτε ἡμέραν τινὰ ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Ernst Buschor, διευθυντὴν τῆς ἐνταῦθα γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, τὴν πληροφορίαν περὶ ἰταλικῆς προελεύσεως τοῦ τε κρατῆρος καὶ τοῦ μεγάλου ἀμφορέως, μοὶ εἶπεν, ὅτι κρατῆρος ὁμοίαν περίπου ἔχοντος παράστασιν μικρὰ εἰκὼν ὑπάρχει εἰς τὸ σύγγραμμα Museo Etrusco, ἣν καὶ κατόπιν μοι ἐπέδειξεν. Πολὺ δὲ ἐπιθυμῶν ν᾽ ἀποκτήσω μεγάλην τοῦ κρατῆρος τούτου φωτογραφίαν, ἀπετάθην, κατὰ συμβουλὴν τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐνταῦθα Ἰταλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, κ. Della Seta, πρὸς τὸν Γενικὸν Διευ-

θυντὴν τῶν Μουσείων καὶ Συλλογῶν τοῦ Βατικανοῦ, κύριον B. Nogara, ὅστις εἶχε τὴν μεγάλην καλωσύνην, ἐντὸς ἐπιστολῆς περιεχούσης διαφόρους περὶ τοῦ κρατῆρος πληροφορίας νά μοι στείλῃ καὶ ὡραίαν αὐτοῦ φωτογραφίαν.

Ὁ κατωτέρω ἀπεικονιζόμενος **(εἰκ. 5)** κρατὴρ ἀνῆκε ποτὲ εἰς τὸν στρατηγὸν Galassi, τὸν μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Golini ἀνακαλύψαντα τὸν περίφημον τάφον τῆς ἀρχαίας Τυρρηνικῆς πόλεως Caere, ἣν οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον ***Ἄγυλλαν***. Ὁ πλοῦτος τῆς πόλεως ὠφείλετο εἰς τὰ σιτηρὰ καὶ τὴν ἀμπελουργίαν τῆς Ἐτρουρίας, ἰδίως δὲ ἐφημίζετο παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ ἐμπόριον αὐτῆς. Περὶ τοῦ πλούτου τῆς πόλεως μαρτυρεῖ καὶ ***ὁ ἐν Δελφοῖς θησαυρὸς τῆς Ἀγύλλης***, κτίριον κομψὸν τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος.

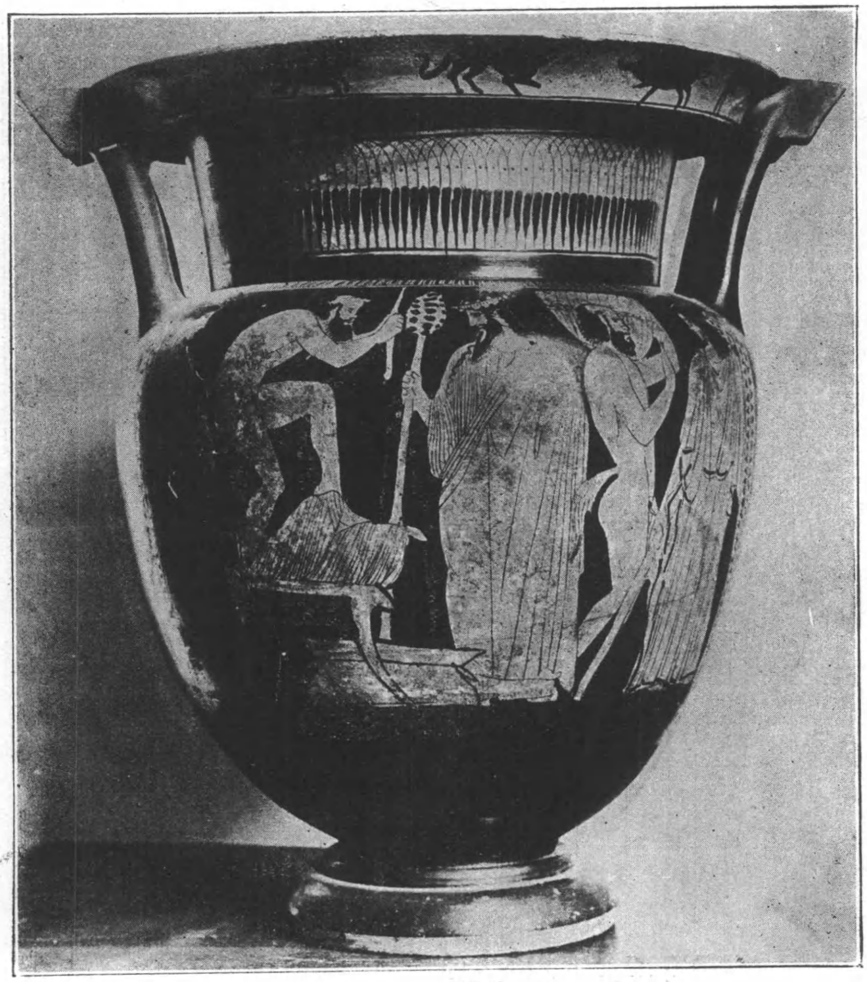

5: Ἡ ἐμπροσθία ὄψις τοῦ ἐν τῷ Βατικανῷ κρατῆρος τῆς Ἀγύλλης.

Ὁ κρατὴρ οὗτος εὑρέθη τῷ 1837, τεθραυσμένος, χωρὶς ὅμως νὰ λείπῃ τεμάχιόν τι. Τὸ πρόσθιον αὐτοῦ μέρος, τὸ παριστάνον τὸν Διόνυσον μετὰ τῶν Σατύρων, εἶνε ἐντελῶς σῶον.

Ὁ κρατὴρ τῆς Ἀγύλλης ἔχει τὸ αὐτὸ ὕψος, τὰς αὐτὰς διδύμους κιονοειδεῖς λαβὰς καὶ τὰς αὐτὰς διακοσμήσεις τοῦ χείλους καὶ τοῦ λαιμοῦ, οἵας ὁ ἐκ Δεκελείας κρατὴρ **(εἰκ. 7. 8)**. Τὰ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κρατῆρας κοινὰ ταῦτα χαρακτηριστικά, καθὸ ἀπαντῶντα καὶ εἰς ἄλλους κρατῆρας, δὲν θὰ ἤρκουν ὅμως νὰ δικαιώσουν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀμφότεροι εἶνε ἔργα σχεδὸν σύγχρονα τοῦ αὐτοῦ ἀγγειογράφου, ἂν δὲν προσετίθετο ἡ πλήρης ὁμοιότης τῆς παραστάσεως τοῦ προχείρου ληνοῦ: σκάφη ἀβαθὴς κατασκευασθεῖσα ἐκ τεμαχίου κορμοῦ, ἔχουσα ὑπόβαθρον καὶ ἐκροήν, ὑπὸ δὲ τὴν ἐκροὴν πίθος κεχωσμένος εἰς τὴν γῆν καὶ χρησιμεύων ὡς ὑπολήνιον. Ἡ δὲ διαφορὰ εἶνε ὅτι ἐπὶ τοῦ κρατῆρος τῆς Ἀγύλλης ὁ εἷς τῶν Σατύρων πατεῖ τὰς σταφυλὰς κεκλεισμένας ἐντὸς σάκκου ἢ ἀσκοῦ καὶ ὁ ἕτερος ἀποκομίζει τὸ γλεῦκος, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ἐκ Δεκελείας κρατῆρος ὁ μὲν εἷς Σάτυρος πατεῖ τὰς σταφυλὰς ἐντὸς κοφίνου **(εἰκ. 6)**, δύο δὲ ἄλλοι προσκομίζουν τοιαύτας πρὸς πάτησιν.

Φαίνεται, ὡς εἶπον, ὅτι ἀμφότεροι οἱ κρατῆρες εἶνε ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἀναγόμενα εἰς τὰ 450-440 π. Χ., ὅτι ὅμως ὁ τῆς Ἀγύλλης εἶνε κατά τι ἀρχαιότερος τοῦ ἐκ Δεκελείας παρ' ἐμοῦ εἰς τὸ Κεντρικὸν Μουσεῖον μετακομισθέντος, ὅστις κατά τε τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν πιστοποιεῖ πρόοδον τοῦ τεχνίτου. Τὴν δὲ πρόοδον ταύτην ὀφείλει οὗτος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς τέχνης τοῦ Ἀμάσιδος, ἵνα μὴ εἴπω εἰς τὴν ἀπομίμησιν ἑνὸς τῶν καλλιτέρων ἔργων τοῦ περιφήμου τούτου καλλιτέχνου κεραμέως, τοῦ ἀκμάσαντος περὶ τὰ 540 π. Χ. Ἐννοῶ τὸν μελανόμορφον ἀμφορέα, ὅστις ἀρχικῶς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ συλλογὴν Feoli καὶ ἀπεκτήθη βραδύτερον παρὰ τοῦ ἐν Würzburg τῆς Βαυαρίας Μουσείου. Ὁ καθηγητὴς G. Karo ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Journal of Hellenic Studies, Vol. XIX (1899), σελ. 135-164 μελέτην ἐπιγραφομένην Notes on Amasis and black figured pottery μετὰ τῶν εἰκόνων τῶν δύο ὄψεων τοῦ ἀμφορέως (Pl. V.). Ἡ ἐμπροσθία αὐτοῦ ὄψις ἀνεδημοσιεύθη ἐν σελ. 75 τοῦ Handbook of Greek vase painting τῆς Mary Herford, Manchester 1919, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ κάτωθι **εἰκὼν 9**.

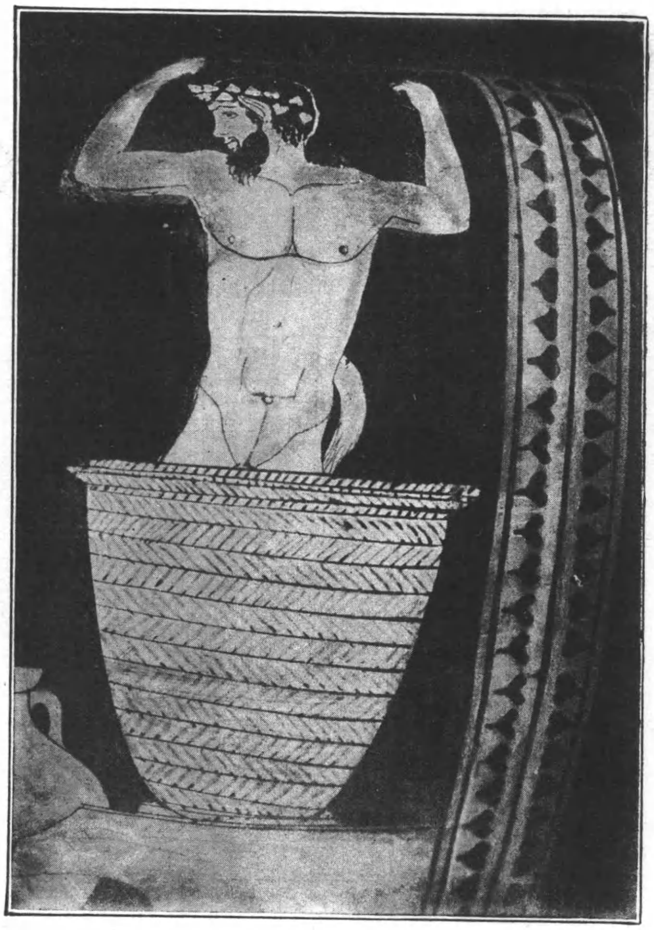

6: *Κρατῆρος Δεκελείας πάτησις σταφυλῶν ἐντὸς κοφίνου.*

Κάτωθεν κληματαριᾶς σταφυλοφόρου βλέπομεν σκάφην ξυλίνην ἀβαθῆ, ἱσταμένην ἐφ' ὑποβάθρου καὶ ἔχουσαν ἐκροὴν ἐπικλινῆ, ἐπὶ δὲ τῆς σκάφης κόφινον πλήρη σταφυλῶν καὶ ἐντὸς τούτου Σιληνὸν πατοῦντα τὰς σταφυλὰς καὶ κύπτοντα ὅπως βοηθήσῃ σύντροφον, ὅστις ἐξ ἐπιμήκους καρδόπου, ξυλίνης καὶ ταύτης, κενώνει σταφυλὰς εἰς τὸν κόφινον. Ὄπισθεν τοῦ πατοῦντος Σιληνοῦ ἕτερος, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς μακρὰν ῥάβδον ἄνω κυρτήν, σύρει πρὸς τὰ κάτω τὴν ἄμπελον καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς ἀποκόπτει μίαν σταφυλήν. Ὑπὸ τὴν σκάφην εὑρίσκεται οἰνοχόη, ὑπὸ δὲ τὴν ἐκροὴν πίθος κεχωσμένος εἰς τὴν γῆν, εἰς ὃν καταρρέει τὸ γλεῦκος τὸ ἐξερχόμενον ἀπὸ τῶν διακένων τοῦ πλεκτοῦ κοφίνου. Δεξιᾷ τοῦ πατοῦντος Σιλη-

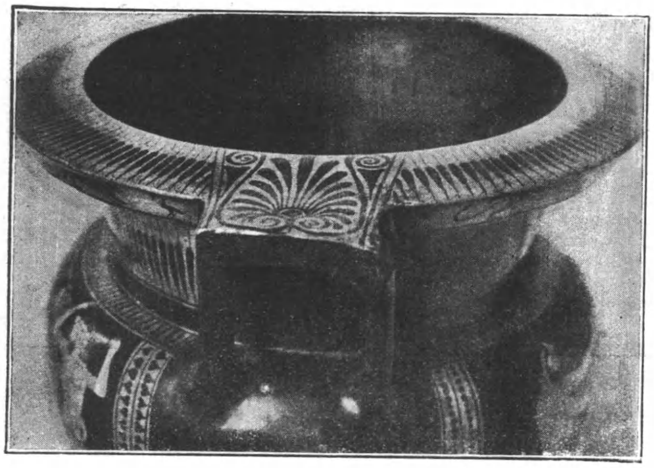

7: *Διακόσμησις λαβῶν καὶ χείλους κρατῆρος Δεκελείας.*

νοῦ ἕτερος χοροπηδῶν παίζει τὸν δίδυμον αὐλόν, ὄπισθεν δ᾽ αὐτοῦ ἄλλος ἐξ οἰνοχόης χύνει γλεῦκος εἰς πίθον.

Πέντε λοιπὸν Σιληνοὶ κερκοφόροι καταπώγωνες καὶ εἰς τὸ σῶμα τριχωτοὶ ἀποτελοῦσι τὴν περὶ τὸν ληνὸν καταγινομένην ὁμάδα, τὴν παριστανομένην ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τοῦ ἀμφορέως τοῦ Ἀμάσιδος· ἡ δὲ ἑτέρα ὄψις παριστάνει τὸν Διόνυσον ἐν μέσῳ ἄλλων τεσσάρων Σιληνῶν. Ὁ Διόνυσος, ἐνδεδυμένος ποδήρη χιτῶνα καὶ κισσοστεφής, κρατεῖ ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ μερικοὺς κλώνους ἀμπέλου, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ κάνθαρον, εἰς ὃν Σιληνὸς ἐξ ἀσκοῦ ἐγχέει οἶνον. Ὄπισθεν τοῦ Σιληνοῦ ἕτερος χοροπηδῶν παίζει τὸν δίδυμον ἐκ ζευγίτου καλάμου αὐλόν. Ὄπισθεν δὲ τοῦ Διονύσου, εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς παραστάσεως, δύο Σιληνοί, περιεπτυγμένοι διὰ τῶν ἀριστερῶν χειρῶν, κρατοῦν ἀνὰ ἓν κέρας διὰ τῶν δεξιῶν, καὶ ὁ μὲν εἷς ἤδη πίνει, ὁ δὲ ἕτερος προσμένει νὰ γεμίσῃ τὸ κέρας.

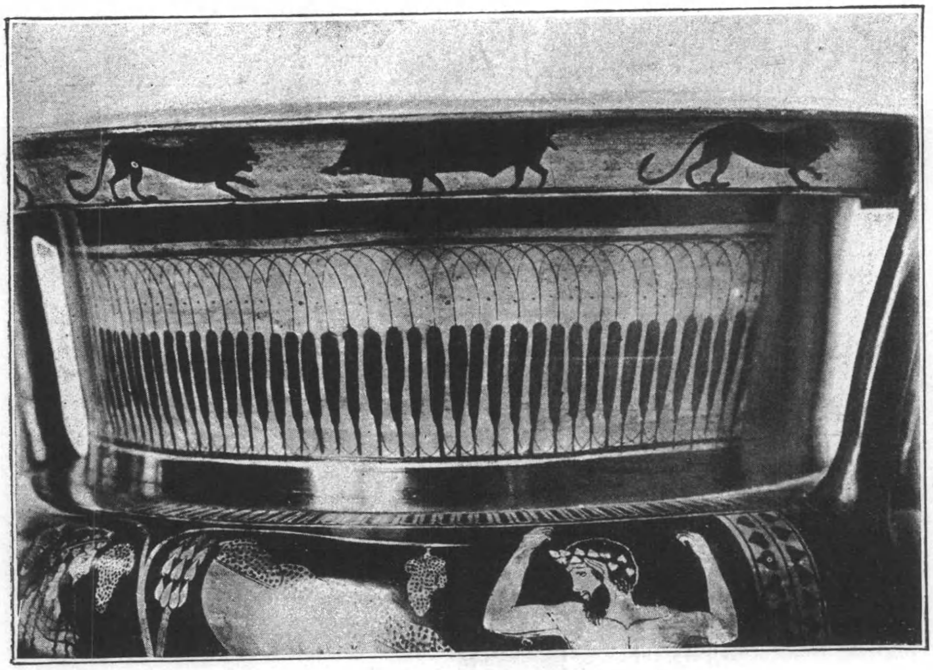

8: Διακόσμησις λαιμοῦ κρατῆρος Δεκελείας.

Αἱ παραστάσεις ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων τοῦ κρατῆρος εἶναι ζωηρόταται καὶ θυμηδέσταται, μαρτυροῦσι δὲ μεγάλην τοῦ Ἀμάσιδος δεξιότητα καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὸν ἐπιτυχῆ χαρακτηρισμὸν τῶν Σιληνῶν ὡς προτύπων εὐθύμου καὶ ἀκάκου κτηνωδίας.

9: Ἐμπροσθία ὄψις μελανομόρφου ἀμφορέως τοῦ Ἀμάσιδος.

Ὡς πρὸς τὴν αὐλητικὴν συνοδείαν παρατηρῶ, ὅτι πανάρχαιον εἶνε τὸ ἔθιμον, τὸ πάτημα τῶν σταφυλῶν νὰ συνοδεύηται ὑπὸ ᾀσμάτων ἢ τῶν ἤχων μουσικοῦ ὀργάνου. Εἰς

ὅλους τοὺς λαούς, τούς τε ἡμιαγρίους καὶ τοὺς πεπολιτισμένους, ἀρχαίους καὶ σημερινούς, παρατηρεῖται, ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι εἴτε καταμόνας εἴτε ὁμαδικῶς, ἔχουν τὸ ἔνστικτον, τὰς κινήσεις τοῦ σώματός των, τὰς ἐντάσεις τῶν μυώνων των νὰ θέλουν νὰ ρυθμίζουν πρὸς κάποιον ρυθμὸν κρότου ἢ ἦχου, παρ' οὗ ἀφαιρούμενοι αἰσθάνονται ὀλιγώτερον τοὺς κόπους καὶ ἐργάζονται εὐκολώτερον. Ἐντεῦθεν προῆλθον σὺν τῷ χρόνῳ τὰ μικρὰ ᾄσματα τῶν ποικίλων ἐργατικῶν τάξεων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐτραγῴδουν ἐπιμυλίους ᾠδάς, ὅταν ἐγύριζον τὸν χειρόμυλον, πτιστικὰ μέλη, ὅταν ἐν ἰγδίῳ ἐκοπάνιζον κριθὴν ἢ πίσον ἢ ἐρεβίνθια, ἐπιλήνια δὲ μέλη κατὰ τὸ πάτημα τῶν σταφυλῶν. Εἰς τὰ πλοῖα ὁ τριηραύλης ἐρρύθμιζε δι' αὐλοῦ τὴν κωπηλασίαν, ὅπως ὁ κελευστὴς διὰ τῆς φωνῆς του ἢ διὰ κτύπων ἔδιδε «τὸ ἐνδόσιμον τοῖς ἐρέταις». Εἰς μικρὸν δὲ θηβαϊκὸν ἐκ πηλοῦ ἀρχαῖον σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, παριστάνονται τέσσαρες γυναῖκες ζυμώνουσαι ὑπὸ τοὺς ἤχους αὐλοῦ, ὃν παίζει παριστάμενον πέμπτον πρόσωπον. Εἰκόνα τοῦ συμπλέγματος τούτου περιέχει ἐν προμετωπίδι τὸ λαμπρὸν σύγγραμμα τοῦ K. Bücher, Arbeit und Rhythmus. 4. Auflage. Leipzig und Berlin 1909, κατὰ ταύτην δὲ καὶ ἡ ἡμετέρα ***εἰκ. 10.***

10: Γυναῖκες ζυμώνουσαι ὑπὸ τοὺς ἤχους αὐλοῦ ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου.

Κατὰ τὰ 1874 καὶ 1875 περιοδεύων τὴν Κυνουρίαν καὶ τὴν Ἀργολίδα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρυγητοῦ καὶ διερχόμενος πολλῶν πατητηρίων παρετήρησα συχνά, τὸ πάτημα τῶν σταφυλῶν νὰ συνοδεύηται μὲ τοὺς ἤχους βιολίου ἢ φλογέρας ἢ πίπιζας. Εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν ἠρώτησα τὸν Δήμαρχον περὶ τοῦ ἐθίμου τούτου καί μοι εἶπεν, ὅτι οἱ πατηταὶ ἀπαιτοῦν, ὁ ἰδιοκτήτης τῆς ἀμπέλου νὰ μισθώνῃ μουσικὸν νὰ παίζῃ κανὲν ὄργανον, ἐπειδὴ τότε ἐργάζονται μὲ περισσοτέραν ὄρεξιν καὶ κουρά-

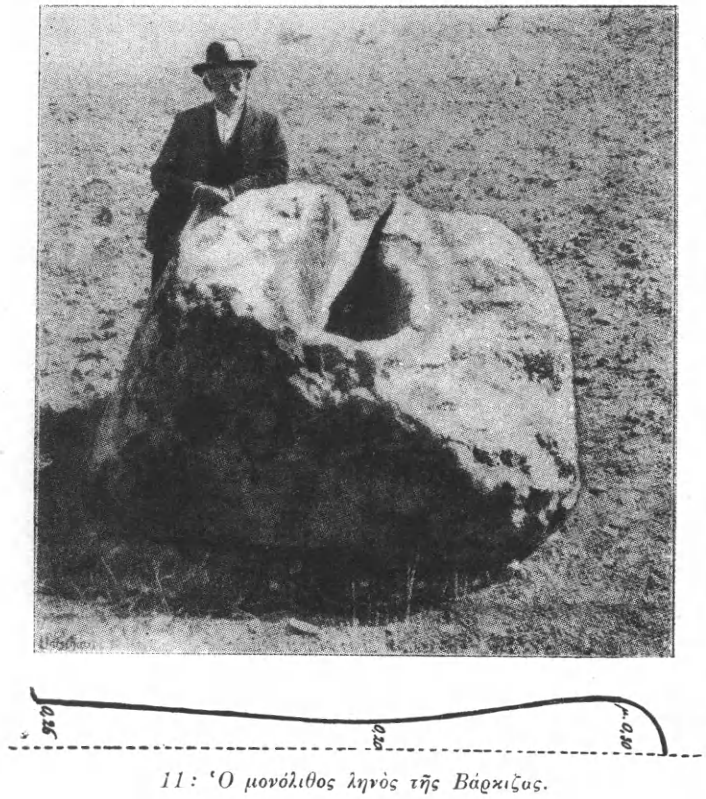

11: Ὁ μονόλιθος ληνὸς τῆς Βάρκιζας.

ζονται ὀλιγώτερον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὰς πορείας τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς.

Προσθέτω ἀκόμη, ὅτι εἰς πολλὰς ἀρχαίας παραστάσεις ὁ αὐλητὴς φορεῖ ***τὰ κρούπεζα***, ξύλινα σανδάλια, δι' ὧν κρούων τὸ ἔδαφος ἔδιδε τὸν ρυθμὸν εἰς τοὺς πατητάς.

Τὰ τρία ἀρχαῖα ἀγγεῖα, ὁ μελανόμορφος ἀμφορεὺς τοῦ Ἀμάσιδος (περὶ τὰ 530 π. Χ.) καὶ οἱ δύο ἐρυθρόμορφοι ἐξ Ἰταλίας κρατῆρες, καίτοι κατὰ 80 περίπου ἔτη νεώτεροι (περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος), ἀπεικονίζουσι πιστῶς τὸν ἀρχέγονον ληνὸν καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πάτησιν τῶν σταφυλῶν. Τεμάχια χονδρῶν κορμῶν ἐκκοιλανθέντα ἢ καὶ βράχοι εἰς τὴν κορυφὴν ἰσοπεδωμένοι καὶ καταλλήλως ἐκκοιλανθέντες ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι ληνοί.

Τοιοῦτον ἐκ βράχου ληνόν, τὸν κατ' ἐμὲ ἁπάντων ἀρχαιότατον καὶ πιθανῶς εἰς τὸ τέλος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς ἤτοι εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης π. Χ. χιλιετηρίδος ἀναγόμενον, ἀνεκάλυψα τῷ 1908 εἰς τὸ ὀροπέδιον Βάρκιζα τῶν Μεθάνων καὶ ἐδημοσίευσα μετ' εἰκόνος εἰς τὰς Athenische Mitteilungen τοῦ 1909. Ὅρα ***εἰκ. 11*** τῆς προηγουμένης σελίδος.

Ὁ βράχος οὗτος ἔχει μῆκος μ. 2,17, πλάτος μ. 1,20 καὶ ὕψος μ. 1,22. Εἰς αὐτὸν δὲ δι' ἀρχεγόνων ἐργαλείων οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ ἡφαιστειώδους ἐκείνου μέρους, ἀφοῦ

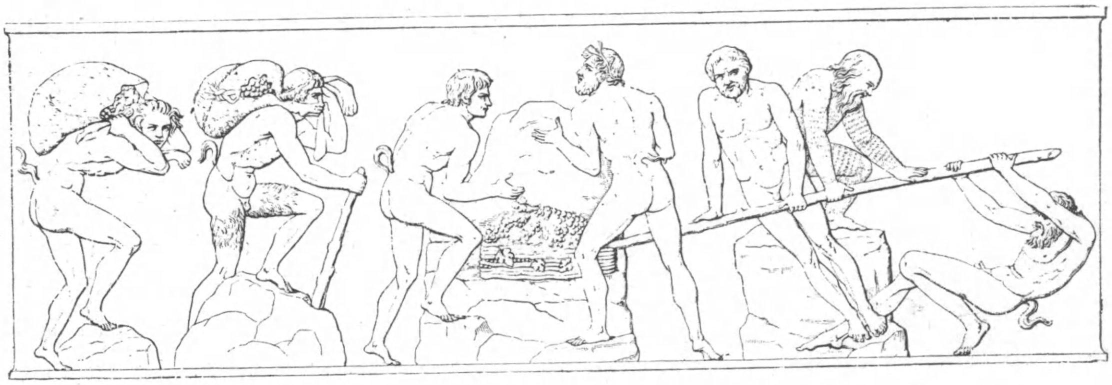

12: Σάτυροι ἐκθλίβοντες σταφυλὰς ἐπὶ βράχου δι' ἐπιθέσεως ἑτέρου (ἀνάγλυφον Νεαπόλεως).

κάπως ἰσοπέδωσαν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, ἐλάξευσαν αὔλακα μήκους μ. 1,95. Αἱ παρειαὶ τῆς αὔλακος εἶνε ἐπικλινεῖς, δηλ. εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἡ αὖλαξ εἶνε εὐρυτέρα, εἰς δὲ τὸν πάτον στενωτέρα. Εἰς τὴν ἀρχήν της ἡ αὖλαξ εἶνε πλατεῖα, στρογγύλη καὶ βαθεῖα (μ. 0,30), εἰς τὸ μέσον ἀβαθεστέρα (μ. 0,20) μετὰ κλίσεως πρὸς τὴν ἐκροήν, ὅπου ἔχει βάθος μ. 0,26. Ἀξία θαυμασμοῦ εἶνε ἡ σκέψις τῶν πρωτογενῶν ἐκείνων ἀνθρώπων! Τὰ κατάλοιπα τῶν ἐντὸς κοφίνου ἐκπιεζομένων καρπῶν νὰ παραμένουν εἰς τὸ ὑποκάτω εὐρὺ καὶ βαθὺ μέρος τῆς αὔλακος καὶ μόνον οἱ κάπως καθαροὶ χυμοὶ νὰ διέρχωνται ἄνωθεν τῆς ἀβαθοῦς καμπύλης τῆς αὔλακος καὶ καταρρέοντες νὰ φθάνουν πρὸς τὴν ἐκροήν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιφανείας τοῦ βράχου καὶ πέριξ τῆς βαθείας κοιλότητος εἶνε κύκλος ἰσοπεδωμένος καὶ ἐκ τῆς χρήσεως ἀποτετριμμένος, ἔχων διάμετρον 66 ἑκατοστῶν καὶ ἐκβάνθυνσιν 2 περίπου ἑκατοστῶν, ἐφ' οὗ ἔθετον στερεὸν κόφινον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἱστάμενος ὁ τραπητὴς ἐπάτει τὰς σταφυλάς. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀριστερὰ τῆς ἐκροῆς ὁ μονόλιθος εἶνε ἐλαφρῶς ἰσοπεδωμένος καὶ ἀποτετριμμένος· ἐκεῖ δὲ θὰ ἐτοποθετοῦντο οἱ κόφινοι, ἐν οἷς προσεκομίζοντο αἱ σταφυλαί, ἃς κατόπιν ἐκένουν εἰς τὸν κόφινον τοῦ τραπητοῦ.

Ὅμοιον βράχον χρησιμοποιούμενον ὡς ληνὸν παριστάνει θαυμάσιον Ἑλληνικῆς

τέχνης ἀνάγλυφον τοῦ Real Museo Borbonico (Vol. II, tav. XI, p. 153), Napoli 1825, οὗτινος τὸ κάλλος καὶ τὴν τέχνην ἀμυδρῶς μόνον ἀποδίδει ἡ ***εἰκὼν 12***.

Δύο Σάτυροι προσκομίζουν ἐξ ἀριστερῶν ἀσκοὺς πλήρεις σταφυλῶν, κύπτοντες ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ φορτίου. Εἰς ἐπίμετρον ὁ καλλιτέχνης ἔθηκε καὶ βράχους εἰς τὸν δρόμον των, ὅπως μεγαλειτέραν δυνηθῇ νὰ παραστήσῃ τὴν ἔντασιν τῶν μυώνων. Ἐπὶ βράχου ἐρριζωμένου (ῥιζιμιοῦ) εἶνε τεθειμένος κόφινος χαμηλός, ἐκ χλωρῶν κλάδων κλήματος πεπλεγμένος καὶ πλήρης σταφυλῶν. Εἷς δὲ τριχωτὸς Σιληνὸς μετὰ δύο Σατύρων ὑποβοηθοῦν, διὰ μακροῦ ξύλου μοχλεύοντες, δύο ἄλλους Σατύρους πρὸς ἀνύψωσιν καὶ κατάλληλον ἐπιπέδου βράχου τοποθέτησιν ἐπὶ τοῦ κοφίνου, οὕτως ὥστε συμπιεζομένων κοφίνου καὶ σταφυλῶν νὰ ἐκρεύσῃ τὸ γλεῦκος Τόσον δ' ἀρχέγονον ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης παρέστησε τὴν σκηνήν, ὥστε παρέλειψε πᾶσαν ἔνδειξιν ἐκροῆς ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ πᾶσαν ἔνδειξιν ὑποληνίου κάτωθεν αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτοις ὑπῆρχεν ἐποχὴ ἔτι ἀρχαιοτέρα, καθ' ἣν ἡ χρῆσις ληνοῦ θὰ ἦτο ἄγνωστος. Διὰ τῶν χειρῶν θὰ ἔστειβον τὰς σταφυλὰς ἐντὸς χοίνικος ἢ μάκτρας κατεσκευασμένης ἐκ κορμοῦ βελανιδιᾶς ἢ πλατάνου.

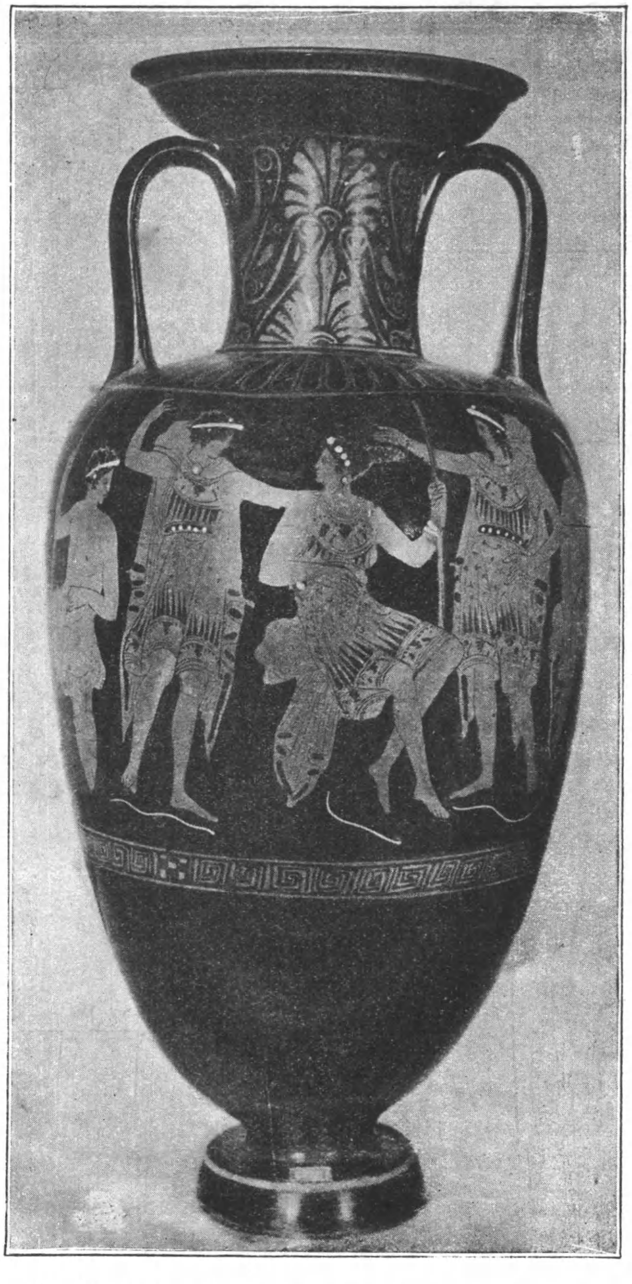

13: Ἐμπροσθία ὄψις ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.

Γ. Ἕπεται ἤδη ἡ περιγραφὴ τοῦ ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως, οὗτινος ὅλην τὴν περιφέρειαν περιβάλλει συνεχὴς ἐκ δέκα προσώπων παράστασις. ***(Ὅρα τὸν φωτοτυπικὸν πίνακα).***

Διαστάσεις: Ὕψος τοῦ ἀμφορέως μ. 0,59· ὕψος τῶν μορφῶν μ. 0,20· διάμετρος χείλους 0,205· περιφέρεια μεγίστη κοιλίας μ. 0,895· περιφέρεια λαιμοῦ μ. 0,34· περιφέρεια βάσεως μ. 0,40.

Μία ὡραία κόρη μόνη ἐν μέσῳ ἐννέα νεανιῶν! Τὸ κέντρον τῆς μιᾶς ὄψεως ἀποτελεῖ ἡ κόρη, τῆς ἑτέρας νεανίας κρατῶν κλάδον. Πρὸς τὴν κόρην εἶνε ἐστραμμέναι αἱ κεφαλαὶ ὅλων πλὴν δύω συνομιλούντων μετὰ τοῦ νεανίου ἐκείνου. Μόνον ἡ κόρη καὶ δύο νέοι κρατοῦσι ***προβόλια***, ὧν κατὰ τὸ ὀνομαστικὸν τοῦ Πολυδεύκους (V. 20) γίνεται χρῆσις ἐπὶ τοὺς σῦς καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀγχέμαχα θηρία.

Θήραν ἐν τούτοις δὲν παριστάνει ὁ ἀμφορεύς, διότι οὔτε οἱ νέοι ὅλοι εἶνε ὡπλισμένοι, οὔτε θηρίον κανὲν φαίνεται τρέχον ἢ πληγωμένον. Ἡ κόρη μάλιστα καὶ δύο νέοι κάθηνται.

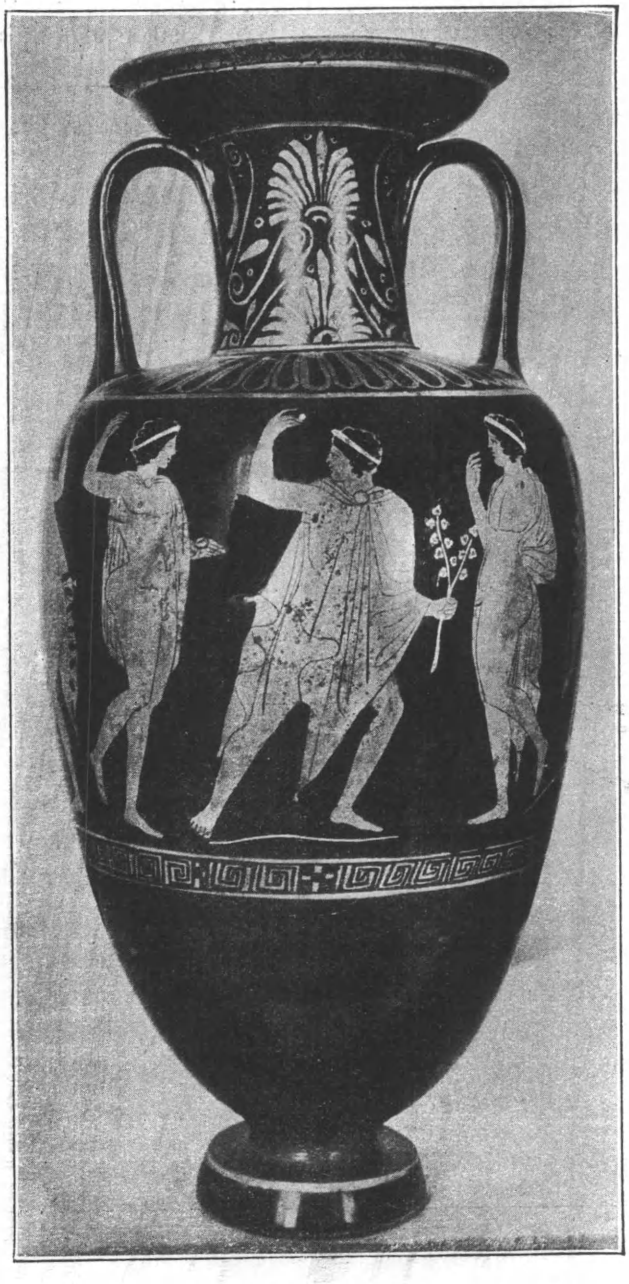

14: Ὀπισθία ὄψις ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως Δεκελείας.

Μήπως ὅμως συζητοῦν οἱ δέκα περὶ θήρας, τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἐπιχειρήσουν; Ἀλλὰ ποῖος προσεκάλεσεν αὐτούς; Θὰ λάβῃ μέρος καὶ ἡ κόρη; καὶ διὰ τοῦτο ἴσως μακρόθεν ἦλθεν ἤδη ὡπλισμένη διὰ προβολίου; Ἐπὶ πλέον, πῶς ἐξηγοῦνται αἱ πολυτελεῖς καὶ οὕτως εἰπεῖν θεατρικαὶ ἀμφιέσεις καὶ στάσεις τῆς νέας καὶ τῶν νέων; Ἂν πρόκειται νὰ γείνῃ μόνον συζήτησις περὶ χρόνου καὶ τόπου τῆς θήρας, τί θέλει ὁ ἱκετήριον κλάδον κρατῶν καὶ ἐν σπουδῇ προσερχόμενος νέος; Μήπως τὸν ἀγγειογράφον καλλιτέχνην ἐνέπνευσε δρᾶμα ἀρχαίου ποιητοῦ;

Εἰς ὅλα τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἀπάντησιν δύναται νά μας δώσῃ μόνον ὁ μῦθος τοῦ Μελεάγρου, πλήρη δὲ καὶ ἱκανοποιητικὴν θά μας ἔδιδε ***τὸ δρᾶμα «Μελέαγρος» τοῦ Εὐριπίδου***, ἐὰν ἐσῴζετο καὶ δὲν περιήρχοντο εἰς ἡμᾶς εἰκοσιπέντε μόλις πενιχρὰ ἀποσπάσματα [1]. Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν διστάζω νὰ ἐκφράσω τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ ἀγγειογράφος ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως ἀναπαρέστησε μίαν τῶν πρώτων σκηνῶν τοῦ Εὐριπιδείου δράματος.

Ὁ μῦθος τοῦ Μελεάγρου εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστός.

Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Οἰνεύς, ὁ τῆς ἐν Αἰτωλίᾳ Καλυδῶνος βασιλεύς, ἠμέλησέ ποτε νὰ προσφέρῃ θυσίαν καὶ εἰς τὴν Ἄρτεμιν, ἡ δὲ θεά, ἐξοργισθεῖσα κατ' αὐτοῦ, ἔστειλεν εἰς τὴν χώραν του ἀγριόχοιρον παμμέγιστον καὶ τρομερόν, ὅστις κατέστρεφεν ἀγροὺς καὶ λειμῶνας, δένδρα καὶ ζῷα. Ὅτε μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐπάνοδον ὁ

1 Τὸ σπουδαιότατον τῶν ἀποσπασμάτων τούτων εἶνε *9 στίχοι*, οὓς ὁ Μακρόβιος, συγγραφεὺς Λατῖνος τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος, διέσωσεν εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ Saturnalia, πολύτιμον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἄπειρον πλῆθος χωρίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων καὶ ἐν γένει πληροφοριῶν περὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Παραθέτω δὲ ἐνταῦθα οὐ μόνον τοὺς ἐννέα ἐκ τοῦ Μελεάγρου στίχους, ἀλλ' ὅσα πρὸς τούτους σχετικὰ ὁ Μακρόβιος ἀναφέρει (βιβλ. V, *18*, 16-21) ἐκ τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Morem vero Aetolis fuisse, uno tantum modo pede calceato in bellum ire, ostendit clarissimus scriptor *Euripides* tragicus, in cuius tragoedia, quae *Meleager* inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisque habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum

Μελέαγρος εἶδε τὴν παρὰ τοῦ θηρίου καταστροφὴν τῆς πατρίδος του, προσεκάλεσε τοὺς διασημοτέρους τῆς Ἑλλάδος ἥρωας εἰς κοινὴν τοῦ φοβεροῦ κάπρου θήραν. Προσῆλθον δὲ τότε ὁ Ἀργεῖος μάντις Ἀμφιάραος, ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους, οἱ τοῦ Τυνδάρεω υἱοὶ Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, ὁ Νέστωρ καὶ ὁ Πηλεύς, οἱ τοῦ Ἀφαρέως υἱοὶ Ἴδας καὶ Λυγκεύς, ὁ Ἀγκαῖος καὶ ἄλλοι, ἰδίως δὲ Αἰτωλοὶ καὶ Κουρῆτες, γείτονες τῆς Καλυδῶνος. Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρκαδίας ἦλθεν ἡ τοξίκλυτος καὶ ὠκύπους Ἀταλάντη.

capiendum convenerant. In eo hi versus sunt:

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
πρόβλημα θηρός, βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐάμπελον·
Κύπριδος δὲ μίσημ' Ἀρκὰς Ἀταλάντη κύνας
καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
γέννυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος· οἱ δὲ Θεστίου
παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός,
τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν Αἰτωλοῖς νόμος.

Animadvertitis diligentissime verba Euripidis a Marone servata? ait enim ille

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς

et eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit

vestigia nuda sinistri
instituere pedis; crudus tegit altera vero.

In qua quidem re quo vobis studium nostrorum magis conprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit, Aetolos enim non laevum pedem habere nudum sed dextrum. Quod ne adfirmem potius quam probem, ipse *Aristotelis* verba ponam ex libro, quem *de poetis secundum* scripsit, in quo de Euripide loquens sic ait *τοὺς δὲ Θεστίου κόρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον [λέγει]*

τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλον ποδός,
τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
ἔχοιεν,

ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος τοῖς Αἰτωλοῖς. Τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν. δεῖ γάρ, οἶμαι, τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρόν, ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα, Cum haec ita sint, videtis tamen, Vergilium Euripide auctore quam Aristoteli uti maluisse, nam ut haec ignoraverit vir tam anxie doctus minime crediderim. Jure autem praetulit Euripidem: est enim ingens ei cum Graecarum tragoediarum scriptoribus familiaritas, quod vel ex praecedentibus licet vel ex his, quae mox dicentur, opinari.

Τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Οὐεργιλίου (Αἰνηίδος VII, στίχ. 689-690) ἀφορᾷ τοὺς Ἕρνικας, λαὸν τῆς μέσης Ἰταλίας, οἵτινες κατὰ τὸν Ὑγῖνον εἶχον κοινὴν μετὰ τῶν Αἰτωλῶν τὴν Πελασγικὴν καταγωγήν. Ἀλλ' οὐ μόνον οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἕρνικες ἦσαν *μονοστίβανοι*, ἀλλὰ *καὶ οἱ Πλαταιεῖς*, περὶ ὧν ὁ *Θουκυδίδης* ἐν βιβλίῳ Γ', κεφ. 22 λέγει. «*Ἦσαν δ' εὐσταλεῖς τε τῇ ὁπλίσει καὶ τὸν ἀριστερὸν πόδα μόνον ὑποδεδεμένοι ἀσφαλείας ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν πηλόν*».

Εἰκάζω ὅτι καὶ ἄλλων μερῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος οἱ κάτοικοι θὰ εἶχον τὸ ἔθιμον τοῦτο *τῶν μονοσανδάλων ἢ μονοστιβάνων*, ἰδίως δὲ ἐκείνων τῶν μερῶν, ἔνθα ὑπάρχουσι φάραγγες στεναί, ἐν αἷς πολλάκις ῥέει καὶ ὕδωρ, οἱ δὲ ταύτας ἀνερχόμενοι ἢ κατερχόμενοι ἀναγκάζονται ποτὲ μὲν εἰς τὴν μίαν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην νὰ βαδίζωσι καὶ κατὰ τὴν ἑκάστοτε διάβασιν τοῦ ῥύακος μὲ τὸν ἕνα πόδα νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ νερὰ καὶ μὲ τὸν ἄλλον νὰ πατῶσιν ἐπὶ ἐξεχόντων λίθων. Ἄστοχος ὅθεν μοι φαίνεται ἡ ἀνωτέρω περὶ τῶν στίχων τοῦ Εὐριπίδου παρατήρησις τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι μᾶλλον τοῦ ἀτόμου προαίρεσις εἶνε, ποῖον πόδα θέλει νὰ ἔχῃ ἀνάρβυλον καὶ ποῖον ὑποδεδεμένον, δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία, ὅτι ἡ πτωχεία τῶν κατοίκων τοιούτων ὀρεινῶν μερῶν ὑπηγόρευε τὴν περὶ τὴν ὑπόδεσιν οἰκονομίαν ταύτην, καθ' ἣν ἐκ περιτροπῆς νὰ χρησιμοποιῶσι τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο ὑπόδημα, ὥστε ἐν τέλει ἀμφότερα νὰ φθαρῶσι συγχρόνως.

Ἐπραγματεύθην διεξοδικῶς περὶ τοῦ ἐθίμου τούτου τῶν μονοσανδάλων καὶ μονοστιβάνων, διότι μέχρι σήμερον διεσώθη τοῦτο παρὰ τοῖς Σφακιανοῖς τῆς Κρήτης. Κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ δεκάμηνον διαμονήν μου, ἀπὸ τῶν μέσων Μαΐου 1918 μέχρι τῶν μέσων Μαρτίου 1919, περιηγήθην ὅλον τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς Μεγαλονήσου μέχρι τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους, περιέγραψα δὲ τὰς περιηγήσεις ταύτας εἰς 19 φυλλάδια τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐθνικὴ Ζωὴ» (Ἔτος Α', ἀριθ. 2-20) μετὰ πολλῶν εἰκόνων. Εἰς τὸν 11ον ἀριθμὸν (1 Σεπτ. 1921) ἔγραψα, ὅτι ὁ ἐξ Ἀσκύφους ἀγωγιάτης Μανώλης Γ. Βαλήρης μὲ κατεβίβασεν ἀπὸ τοῦ χωρίου «Νίμβρος» διὰ τῆς φάραγγος τῆς Νίμβρου εἰς τοὺς Κομητάδες καὶ εἰς τὴν Χώραν τῶν Σφακιῶν, καὶ ὅτι οὗτος εἰς μὲν τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐφόρει ὑψηλὸν κρητικὸν στιβάνι, ὁ δὲ δεξιὸς ἦτο γυμνός. Εἰς δὲ τὸν 13ον ἀριθμὸν (1 Ὀκτ. 1921) ἔγραψα, ὅτι ἄλλο κοπέλι ἀπὸ τὸν παρὰ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος λιμένα «Λουτρὸν» μὲ ἀνεβίβασεν εἰς τὴν Ἀνώπολιν καὶ ὅτι καὶ τοῦτο εἰς τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐφόρει στιβάνι, ὁ δὲ δεξιὸς ἦτο γυμνός.

Ἀλλ' οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν μονοσανδάλων, ἀλλ' *ὑπάρχουσι καὶ ἔργα γλυπτὰ τῶν ἀρχαίων παριστάνοντα μονοσανδάλους*. Ὁ Amelung ἐν τῷ Skulpturen des vatikanischen Museums, Bd II, Nº σελ. 393, 585 ἀναφέρει διαφόρους παραστάσεις μονοσανδάλων ἱκετῶν, ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν χθονίων θεοτήτων. Πρβλ. ἐν τῷ Journal of Hellenic Studies, Vol. 29 (1908) τὸ ἄρθρον τῆς Katharine Esdaile «Ὁ ἀφ' ἑστίας», σελ. 1-5, πίν. I., ἐν ᾧ ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ ἀφ' ἑστίας μυηθέντες Ἀθηναῖοι νεανίαι καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι λατρευομένων θεοτήτων ἀφιερωθέντες τὸν ἕνα μόνον πόδα εἶχον ὑποδεδεμένον· πρβλ. καὶ F. Hauser, die Statue der Schutzflehenden im Palazzo Barberini ἐν Jahreshefte d. oesterr. arch. Institutes in Wien, Bd XVI. (1913) καὶ ὅρα εἰς τὴν ἑπομένην σελίδα τὴν *εἰκόνα 15*.

Πρὸς ἐπιτυχίαν ἐπιχειρήσεως τόσον ἐπικινδύνου, οἵα ἦτο ἡ θήρα τοῦ φοβεροῦ κάπρου, ἀπῃτεῖτο νὰ προηγηθῇ σύσκεψις τῶν ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου προσκληθέντων θηρευτῶν, καθ' ἣν νὰ ὁρισθῶσιν οἱ ἰχνηλάται, οἱ διῶκται καὶ οἱ ἀκοντισταὶ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ἡ θέσις ἑκάστου. Τοιαύτην ὅμως πρὸς κατάστρωσιν τοῦ σχεδίου τῆς θήρας σύσκεψιν δέν μοι φαίνεται παριστάνουσα ἡ ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως εἰκών. Ἄλλο ἀντικείμενον συζητήσεως ἔχουν τὰ ἐπ' αὐτοῦ πρόσωπα. Περὶ ζητήματος φιλοτιμίας πρόκειται. Ὁ μῦθος λέγει, ὅτι ἱκανοὶ τῶν προσκληθέντων εὐγενῶν δὲν ἤθελον, ἡ ὡραία Ἀταλάντη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν θήραν, ἀρνούμενοι μετὰ γυναικὸς νὰ συναγωνισθῶσι περὶ τοῦ ἄθλου. Ἀλλ' ὁ πρὸς τὴν κόρην ἔρως τοῦ Μελεάγρου ἐνέπνευσεν εἰς τοῦτον λόγους συνηγορίας ἱκανοὺς νὰ κατανικήσωσι τὰς ἐνστάσεις. Πῶς ἦτο δυνατὸν ν' ἀποκρουσθῇ ἡ συμμετοχὴ νεάνιδος, ἥτις δὲν ἐφείσθη τῶν κόπων μακροῦ ἐξ Ἀρκαδίας εἰς Αἰτωλίαν ταξειδίου; Βεβαίως δὲ θὰ συνηγόρησαν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, οἵτινες καὶ αὐτοὶ μακρόθεν ἦλθον ἐκ Λακωνίας, διὸ καὶ μόνοι ὅλων παριστάνονται μετὰ πετάσων κρεμαμένων ἐπὶ τῶν νώτων. Ἵστανται δὲ ἀμφοτέρωθι τῆς Ἀταλάντης, χειρονομοῦντες ζωηρῶς, καθό, Πελοποννήσιοι καὶ αὐτοί, συμμεριζόμενοι τὴν κατὰ τῆς Ἀρκάδος θηρευτρίας προσβολήν. Ὁ εἷς μάλιστα τῶν ἀδελφῶν ἐρείδει τὴν ἀριστεράν του πρὸς τὰ νῶτα τῆς κόρης. Ἡ Ἀταλάντη, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, κατέχοντες τὴν κυρίαν τοῦ ἀμφορέως ὄψιν, ἔχουσιν ἀμφιέσεις περίπου ὁμοιομόρφους καὶ πλουσιωτέρας ἀκόμη τῶν ἄλλων.

15: Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιείου, ὕψος 0,60, πλάτος 0,55, ἀττικῆς τέχνης τοῦ φθίνοντος 5ου π. Χ. αἰῶνος παριστάνον δὲ τὸν Ἀσκληπιὸν καθήμενον ἐπ' ὀμφάλου καὶ ***μονοσάνδαλον***, *μὲ γυμνὸν τὸν δεξιὸν πόδα, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ὑγίειαν.*

Ὁ τὸ κέντρον τῆς ἑτέρας ὄψεως κατέχων νεανίας, ὁ μὲ βῆμα ταχὺ προσερχόμενος καὶ κλάδον ἐν τῇ ἀριστερᾷ κρατῶν, κατ' ἐμὴν γνώμην εἶνε ὁ ***Μελέαγρος,*** ὁ προσκαλέσας τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων καὶ ζητῶν χεῖρα βοηθείας κατὰ τοῦ φθοροποιοῦ θηρίου. Εἰς τὸν Μελέαγρον δέον νὰ ἀποδοθῇ ἡ τοῦ ἀδεσπότου ἀποσπάσματος προσευχή· «***ὦ Ζεῦ, γένοιτο καταβαλεῖν τὸν σῦν ἐμέ***». Οἱ δὲ δύο παραπλεύρως αὐτοῦ ἱστάμενοι καὶ πρὸς

αὐτὸν ἀποτεινόμενοι εἶνε ἐκ τῶν ἐνισταμένων κατὰ τῆς εἰς τὴν θήραν συμμετοχῆς τῆς Ἀρκαδίσσης. Εἰς τὸ στόμα ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ὁ ποιητὴς ἔθηκε τὰς λέξεις (Ἀπόσπασμα 525): ***«ἔνδον μένουσαν τὴν γυναῖκ' εἶναι δόκει ἐσθλήν, θύρασι δ' ἀξίαν τοῦ μηδενός».***

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως παριστανομένων οὐδένα δύναμαι νὰ κατονομάσω. Ἅπαντες εἶνε νέοι ἀμύστακες, ὑψηλοὶ καὶ ὡραῖοι, φέροντες χλαμύδας καὶ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἔχοντες ταινίας, βλέποντες καὶ ἀκούοντες, ἀλλὰ μὴ ἀναμιγνυόμενοι εἰς τὰς συζητήσεις τῶν δύο κέντρων. Δὲν ὑπάρχει δέ, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, ἐπ' ἀρχαίου ἀναγλύφου ἢ ἀγγείου παράστασις τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ἣν συγκρίνων νὰ βοηθηθῶ εἰς τὴν ὀνομασίαν τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως προσώπων.

Ἡ θήρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου συχνὰ παριστάνεται εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐξοχωτέρα δὲ ὅλων τῶν τῆς θήρας ταύτης παραστάσεων ἐθεωρεῖτο παρὰ τῶν ἀρχαίων ἡ τοῦ ἐμπροσθίου ἀετώματος τοῦ ἐν Τεγέᾳ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὃν ἔκτισε Σκόπας ὁ Πάριος. Ὁ Παυσανίας (VIII, 45,3) παρέχει τὴν ἀκόλουθον τοῦ ἔργου περιγραφήν:

«Ἀρχιτέκτονα δὲ ἐπυνθανόμην Σκόπαν αὐτοῦ γενέσθαι τὸν Πάριον, ὃς καὶ ἀγάλματα πολλαχοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ δὲ καὶ πρὸς Ἰωνίαν τε καὶ Καρίαν ἐποίησε. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς ἐστιν ἔμπροσθεν ἡ θήρα τοῦ ὑὸς τοῦ Καλυδωνίου· πεποιημένου δὲ κατὰ μέσον μάλιστα τοῦ ὑός, τῇ μέν ἐστιν Ἀταλάντη καὶ Μελέαγρος καὶ Θησεύς, Τελαμών τε καὶ Πηλεὺς καὶ Πολυδεύκης καὶ Ἰόλαος, ὃς τὰ πλεῖστα Ἡρακλεῖ συνέκαμνε τῶν ἔργων, καὶ Θεστίου παῖδες, ἀδελφοὶ δὲ Ἀλθαίας· κατὰ δὲ τοῦ ὑὸς τὰ ἕτερα Ἀγκαῖον ἔχοντα ἤδη τραύματα καὶ ἀφέντα τὸν πέλεκυν ἀνέχων ἐστὶν Ἔποχος, παρὰ δὲ αὐτὸν Κάστωρ καὶ Ἀμφιάραος Ὀϊκλέους, ἐπὶ δὲ αὐτοῖς Ἱππόθους ὁ Κερκύονος τοῦ Ἀγαμήδους τοῦ Στυμφήλου· τελευταῖος δέ ἐστιν εἰργασμένος Πειρίθους. Τὰ δὲ ὄπισθεν πεποιημένα ἐν τοῖς ἀετοῖς Τηλέφου πρὸς Ἀχιλλέα ἐστὶν ἡ ἐν Καΐκου πεδίῳ μάχη».

Ἀπὸ τοῦ Welcker (Alte Denkmäler, I, S 199 ff) μέχρι τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Dugas περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς πολλὰ παρὰ πολλῶν ἐγράφησαν περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, τῆς ἐν αὐτῷ διατάξεως τῶν ἡρώων καὶ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Παυσανίου ὑποτιθεμένης ἀσυμμετρίας εἰς τὰς δύο πτέρυγας τοῦ ἀετώματος. Ἠγέρθη δὲ καὶ συζήτησις περὶ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ λέξεως «μάλιστα», ἂν δηλαδὴ εἰς τὴν φράσιν «***πεποιημένου δὲ κατὰ μέσον μάλιστα τοῦ ὑός***» τὸ «μάλιστα» σημαίνει «περίπου, σχεδὸν» ἢ «ἀκριβῶς». Ἐπίσης διεφώνουν οἱ ἀρχαιολόγοι, ἂν ὁ κάπρος κατεῖχε τὸ κέντρον τοῦ ἀετώματος, ἢ ὁ κάπρος ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀταλάντης. Καίτοι ὅμως μεταξὺ τῶν ὀλίγων λειψάνων τοῦ ἀετώματος εὑρέθη καὶ κεφαλὴ κυνηγετικοῦ κυνός, οὐδεὶς ἐκ ταύτης συνεπέρανεν, ὅτι εἰς τόσον ἐπικίνδυνον θήραν οἱ κυνηγοὶ θὰ ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν καὶ κύνας καὶ ὅτι συνεπῶς εἰς τὸ ἀέτωμα θὰ παρεστάθησαν τοιοῦτοι ἐπιτιθέμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ τῶν πλαγίων, ἢ προσκολλώμενοι καὶ διώκοντες τὸν κάπρον ἐκ τῶν ὄπισθεν, ἴσως καὶ προστρέχοντες ἐκ τῶν ἄκρων τοῦ ἀετώματος. Κατ' ἐμὲ ἡ ἀνάμιξις κυνῶν δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ καταστήσῃ πολὺ ζωηροτέραν τὴν ὅλην σκηνήν. Ὁ Παυσανίας παρέλειψε ν' ἀναγράψῃ τὴν παρουσίαν κυνῶν ὡς αὐτονόητον, ἀλλ' ὁ παρὰ τῶν κυνῶν κατεχόμενος χῶρος δὲν ὑπελογίσθη παρὰ τῶν εἰκασάντων παράλειψιν τοῦ Παυσανίου εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων. Κατ' ἐμὲ ὁ Παυσανίας οὐδένα ἐκ τούτων παρέλειψε ν' ἀναφέρῃ οὐδὲ τὸ κείμενον παρουσιάζει χάσμα. Μόνον κατὰ τὴν ἀναπαράστασιν δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι οἱ ἐμπνευσμένοι

καλλιτέχναι ποτὲ δὲν ἀμηχανοῦσι, τὰς ἐκ δεδομένου χώρου δυσχερείας νὰ ἐξουδετερώνωσι δι᾽ ἐπινοήσεως καταλλήλων συμπλεγμάτων καὶ καταλλήλων στάσεων, κλίσεων καὶ κάμψεων τῶν παριστανομένων μορφῶν ἐν συνδυασμῷ μετὰ καταλλήλου παραστάσεως τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὸ βάθος τοῦ κέντρου τοῦ ἀετώματος φαντάζομαι ὕψωμα τοῦ ἐδάφους ἢ βράχον, ἐφ᾽ οὗ ἵσταται ἡ ᾽Αταλάντη, ἐξέλκουσα τὸ προβόλιόν της ἐκ τοῦ πληγωθέντος κάπρου, ἐνῷ καταπηδᾷ ὁ κύων αὐτῆς ὁρμῶν κατὰ τοῦ θηρίου, οὗ τινος ἡ κεφαλὴ ἔχει προσπεράσει τὸ κέντρον. ᾽Εκεῖ ὁ κάπρος εὑρίσκεται ἀπέναντι τῶν προτεταμένων προβόλιων τοῦ Μελεάγρου καὶ τοῦ Θησέως καὶ κυνῶν γύρῳ ἐπιτιθεμένων αὐτοῦ. Τὸ ζωηρότατον τοῦτο σύμπλεγμα ὑπολογίζω ὅτι κατελάμβανε χῶρον ἀνὰ 2 τοὐλάχιστον μέτρων ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ κέντρου.

᾽Ανὰ ἕτερα δύο τοὐλάχιστον μέτρα ἑκατέρας πλευρᾶς κατελάμβανον ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν οἱ ᾽Αρκάδες ἀδελφοὶ ᾽Αγκαῖος καὶ ῎Εποχος, ὁ μὲν πληγωθεὶς καὶ τὸν πέλεκυν ἀφείς, ὁ δὲ ἕτερος τὸν καμπτόμενον ἀδελφὸν ἐπέχων, ἐξ οὗ ῎Εποχος· ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ὁ ἐκ Φθίας τῆς Θεσσαλίας Νηλεύς, πατὴρ τοῦ ᾽Αχιλλέως, ἀνεγείρων τὸν Τελαμῶνα, ὅστις ἐπὶ ῥίζης δένδρου σκοντάψας εἶχε καταπέσει.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν ὑπολείπονται εἰς ἑκατέραν πλευρὰν ἀνὰ μία τετρὰς κυνηγῶν, ἐπὶ δὲ κεφαλῆς ἑκάστης τετράδος εἷς τῶν Διοσκούρων.

᾽Εὰν δι᾽ ἑκάστην τετράδα ὑπολογίσωμεν 2,5 - 3 μέτρων χῶρον, ὀλιγώτερον διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ὁμαδὸν ἐπιτιθεμένους καὶ περισσότερον διὰ τοὺς ἐκ τῶν ὄπισθεν διώκοντας τῆς ἄλλης πλευρᾶς, περισσεύουσιν ἐκ τοῦ ὅλου πλάτους τοῦ ἀετώματος (μ. 18) ἀνὰ 2 περίπου μέτρα, πληρούμενα εἰς μὲν τὴν πλευρὰν τῆς ἐπιθέσεως διὰ κυνῶν καὶ θάμνων, εἰς δὲ τὴν ἀντίθετον κατὰ τὸν αὐτὸν ἢ ἄλλον εἰς τὸν καλλιτέχνην ἀρεστὸν τρόπον.

Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην περιττεύει ἡ εἰκασία παραλείψεως ὀνομάτων ἐκ μέρους τοῦ Παυσανίου, τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου τῶν φιλολόγων καὶ ἀρχαιολόγων, ἢ χάσματος ἐν τῷ κειμένῳ αὐτοῦ, ἀνακτᾶται δὲ τὴν εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀετώματος θέσιν αὐτῆς ἡ διὰ τοὺς Τεγεάτας ἰσόθεος ἡρωΐς, ἣν καὶ νόμισμα Τεγεατικὸν παριστάνει πλήττουσαν τὸν Καλυδώνιον κάπρον, οὗτινος μάλιστα οἱ ὀδόντες ἐφυλάττοντο καὶ ἐπεδεικνύοντο ἐν τῷ ναῷ. Διὰ τῆς ἐν τῷ ἀετώματι τοῦ κυριωτέρου ναοῦ τῆς Τεγέας καὶ ὅλης σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου παραστάσεως τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου ὁ Πάριος καλλιτέχνης ἠθέλησε προφανῶς ν᾽ ἀπαθανατίσῃ τὴν σπουδαίαν πρὸς ἐξολόθρευσιν τοῦ φοβεροῦ θηρίου ἀρωγήν, ἣν μακρὰν τῆς ᾽Αρκαδίας παρέσχον τέσσαρες τοπικοὶ αὐτῆς ἥρωες, ἡ ᾽Αταλάντη, ὁ ᾽Αγκαῖος, ὁ ῎Εποχος καὶ ὁ ῾Ιππόθους.

Μιχαὴλ Δέφνερ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

῾Η ἐν σελίδι 111 καὶ κάτωθεν τοῦ μονολίθου ληνοῦ τῆς Βάρκιζας (εἰκ. 11) ***κάθετος τομὴ τῆς ἐπὶ τοῦ λίθου αὔλακος*** ἔχει τὸ σχῆμα τοῦτο.

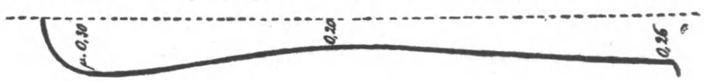

ΛΟΚΡΙΚΟΣ ΘΕΣΜΟΣ

ΥΠΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΚΙ

(ΠΙΝΑΞ 3)

Ἐν πίν. 3, εἰκ. Α-Β, πρόκειται πινάκιον χαλκοῦν ὀπισθόγραφον, εὑρεθὲν δῆθεν περὶ τὸν Εὔηνον κατὰ τὸν παραδόντα αὐτὸ εἰς τὸν συνάδελφον κ. Κ. Ρωμαῖον.[1]

Ὕψ. 0,143 μ. × 0,333 (ἄνω καὶ 0,325 κάτω) × 0,003. Διατήρησις ἐν γένει πολὺ καλή, ἂν ἐξαιρεθῇ ἀπόρρηξις μικρᾶς λωρίδος κάτω ἀριστερὰ καὶ ἀρχὴ ῥήγματος μικροῦ ἄνω μετὰ τὸ μέσον τοῦ πλάτους, ἀμφότερα μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπιγενόμενα. Ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια δὲν ἔχει λειανθῇ τόσον τελείως διὰ τῆς σφυρηλατήσεως· καὶ πρὶν ἔτι γραφῇ, εἶχεν ὀλίγον ἐκλεπισθῇ κατὰ τὴν σφυροκόπησιν ἀκριβῶς περὶ τὸ τέλος τοῦ στίχου Ββ΄3, καὶ δι' αὐτὸ ἠραιωμένα ἐκεῖ τὰ γράμματα ***ἐ-νν-έα***. Τέλος ἀμαύρωσις 2—3 γραμμάτων, σκόπιμος, ὡς θὰ ἴδωμεν (σελ. 121 ἑ.), ἔχει γίνει διὰ πλήγματος σφυρίου περὶ τὸ μέσον τοῦ στ. Α6. Κατὰ τὰς τρεῖς σῳζομένας γωνίας ὀπαὶ ἐξαρτήσεως· θὰ ἦσαν λοιπὸν ἀρχικῶς ἀνὰ ἓν ζεῦγος ὑπὲρ ἑκάτερον τῶν δύο διαφόρων κειμένων, ἵνα ἐξηρτημένα διὰ μηρίνθων ἢ νημάτων ἀναγινώσκωνται ἑκατέρωθεν.[2]

Α.

Τεθμὸς ὅδε περὶ τᾶς γᾶς βέβαιος ἔστο κατ τὸν
ἀνδαιθμὸν Πλακοσυλίας καὶ Λισκαρίας καὶ τõν ἀ-
ποτόμον καὶ τõν δαμοσίον. — ***ἐπινομία δ' ἔστο γο-***
νεῦσιν καὶ παιδί· αἰ δὲ μὲ παῖς εἴε, κόραι· αἰ δὲ μὲ κόρα εἴε,
ἀδελφεõι· αἰ δὲ μὲ ἀδελφεὸς εἴε, ἀγχιστέδαν ἐπινεμέσθο κα(τ) τὸ
δίκαιον· αἰ δὲ μὲ τοὶ ἐπίνομοι ΟΜ.ΟΝ ✻ Ηóτι ***δέ κα φυτεύσεται, ἄσυλος ἔ-***
στο. — ***Αἰ μὲ πολέμοι ἀναγκαζομένοις δόξξαι ἀν-***
δράσιν hενὶ κἐκατὸν ἀριστίνδαν τõι πλέθει ἄνδρας δια-
κατίος μεῖστον ἀξιομάχος ἐπιϜοίκος ἐφάγεσθαι, hόστ-

1 Δὲν παρεχώρησεν ἁπλῶς τὴν μελέτην καὶ ἔκδοσιν ἡ φιλία του εἰς τὸν ***Λοκρικὸν*** ἐκ καθήκοντος κατ' ἐξοχὴν συνάδελφον—ἀφοῦ ἐξ ἀρχῆς διεῖδε τὴν ἐκεῖθεν καταγωγὴν τῆς ἐπιγραφῆς—ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναγνώσεως τὸ πολὺ πλεῖστον καὶ γνώμας ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν πολλὰς καὶ καιρίας συνεισήνεγκεν· ἀρκετὴ εὐχαριστία θὰ ἦτο δύσκολος δι' ὅλα.

Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς σημαντικῆς ταύτης ἐπιγραφῆς εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Θέρμου ὀφείλεται εἰς τὸν φιλάρχαιον ζῆλον τοῦ ἐν Κεφαλοβρύσῳ τῆς Αἰτωλίας ἰατροῦ κ. Ἰω. Νικολίτσα. Παρὰ ταῦτα ἔμεινεν ἄγνωστος ὁ πρῶτος εὑρέτης, ἑπομένως καὶ ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως. Κατά τινα εἰκασίαν ἡ χαλκῆ πλὰξ εὑρέθη 2 ὥρας ἀνατολικῶς τοῦ Θέρμου, κατὰ τὴν θέσιν Ψώριανη, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐήνου, ἑπομένως ἐπὶ ἐδάφους Λοκρικοῦ. Κατ' ἄλλην ἔκδοσιν, ἴσως πιθανωτέραν, τὸ εὕρημα προέρχεται ἔκ τινος τόπου οὐχὶ μακρὰν τῆς Ναυπάκτου κειμένου.

Ἤδη ἐκ τῶν στίχων Α΄ 18 καὶ Β΄ 2 καθίσταται πολὺ πιθανόν, ὅτι τόπος εὑρέσεως θὰ ἦτο ἀκριβῶς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, εἰς ὃ ἀφιεροῦται τὸ πινάκιον· καὶ ἐνθυμεῖταί τις ἀμέσως τὸ ἐν Ναυπάκτῳ ***Ἀπολλώνιον*** τοῦ Θουκ. Β΄ 91,1 (ὅπερ ἐταύτισε πρὸς τὸν πολὺ βραδύτερον ναὸν τοῦ Λυκείου, ἀλλὰ πιθανῶς καὶ ***Πυθίου***, Ἀπόλλ. τὸν παρὰ Φλέγοντι FHG III 618 ὁ Oldfather ἐν Pauly RE². ἄρθρ. Locris (τῆς ἀνατυπώσεως) σ. 68 L˙, ἀλλὰ καὶ πόλιν Ἀ π ο λ λ ω ν ί α ν, ὄχι μακρὰν τῶν αὐτῶν ἀκτῶν κατὰ τὰ Liv. 28,8 περὶ τὴν Λοκρικὴν Ἀντικύραν καὶ τὸ Εὐπάλιον· εὐνόητον δ' ἐν πάσῃ ἀποικίᾳ ἱερὸν τοῦ «ἀρχηγέτου» πασιγνώστως Πυθίου.

2 Τοὐναντίον *προσηλωμένον* θὰ ἦτο καί, ὡς συνηθέστερον, μονοπλεύρως γεγραμμένον τὸ π. Πλουτ. Περικλ. Λ, πινάκιον ἐκεῖνο, ὃ κωλύοντος τοῦ νόμου *«καθελεῖν»* ὑποδεικνύει ὁ αὐθάδης πρεσβευτής *«σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέψον εἴσω τὸ πινάκιον».*

ις δὲ δαιθμὸν ἐνφέροι ἒ ψᾶφον διαφέροι ἐν πρείγαι ἐν πόλι ἒ
'ν ἀποκλεσίαι ἒ στάσιν ποιέοι περὶ γαδαισίας, αὐτὸς μὲ-
ν Ϝερρέτο καὶ γενεὰ ἅματα πάντα, χρέματα δὲ δαμενόσθο
καὶ Ϝοικία κατασκαπτέσθο κατ τὸν ἀνδρεφονικὸν τετθμ-
όν.—"Οδε τετθμὸς ἱαρός ἔστο τõ 'Απόλλονος τõ Πυθίο καὶ τõν συνν
[άον· τõι μὲν το]ῦτα παρβαίνοντι ἐξξόλειαν αὐτõι καὶ γενεᾶι καὶ πά·
ντε(σ)σιν, τõι δ' εὐσεβέοντι hίλαος ἔσστο.—'Α δὲ γ[ᾶ τὸ μὲν ἔμισον

B

✱6α *κομίζοιεν, ἀξιοδότας ἔστο τὰν αὐτõ ὅιτινι χρέιζοι.*

17 *τõν ὑπαπροσθι(δ)ίον ἔστο, τὸ δ' ἔμισον τõν ἐπιϜοίκον ἔσ/το*
τὸς δὲ κοίλος μόρος διαδόντο· ἀλλαγὰ δὲ βέβαιο-
ς ἔστο, ἀλ(λ)αζέσθο δὲ ἀντὶ τõ ἀρχõ.

β'

Αἰ
δέ τι τοὶ] δαμιοργοὶ κερδαίνοιεν ἄλλο
τõν γεγραμμένον, hιαρὸν τὸ 'Απόλλο-
νος ἐχέτο ἄγαλμα δι' ἐννέα Ϝετέον
4 *καὶ μὲ ποτιγράψαι κέρδος.*

'Αλφάβητον μὲν ἑνιαῖον, τὸ τῶν 'Εσπερίων Λοκρῶν, ἀμέσως γνώριμον ἐκ τοῦ ✱ (***ψᾶφον*** Α 10· ***ποτιγράψαι*** β' 4) καὶ τοῦ ⅃=**λ**· καὶ βαθμὸς ἐξελίξεως τῆς βουστροφηδὸν γραφῆς ἐν γένει μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν μὲ παγιωμένας ἤδη ἐξ ἴσου τὰς μορφὰς τῶν γραμμάτων· ὁ χαράκτης ἐργάζεται μετ' εὐκολίας καὶ ταχύτητος δι' ἐμπειρίαν ἐπαγγελματικὴν (ἰδίᾳ σαφῆ κατὰ τὴν συμμόρφωσιν τῶν κεραιῶν ἀναλόγως τῆς πρὸς δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ φορᾶς), ἀλλά πως γοργῶς καὶ ἐπιπολαίως· διὸ καὶ τὸ ἐλλιπῶς ὁμαλόν, τὸ ἀνισόπυκνον ἢ καὶ ἀκαλλὲς τῶν γραμμάτων. Οὕτω π. χ. ἐν μὲν τῇ Α πλευρᾷ διαφαίνεται προθυμία πυκνώσεως ὅλου, εἰ δυνατόν, τοῦ κειμένου, ἐνῷ εἰς τὴν Β ἁπλώνεται πλέον εἰς στοιχεῖα μεγαλύτερα τὸ ὑπολειφθὲν ὀλίγον. Μόνον δὲ γραφικὸς χαρακτὴρ ὄντως διάφορος διακρίνει τὸ ἐν τῇ Β πλ. κάτω ἀντιστρόφως γεγραμμένον μικρὸν κείμενον (β') ὡς χωριστὸν ὅλως καὶ δὴ ὡς τέλος ἑτέρου ἐγγράφου παλαιοτέρου, ὑπερκειμένου ποτὲ ἐπὶ ἑτέρου πινακίου [1]· ἰδίᾳ τὰ Ο εἶναι ἐν αὐτῷ γωνιώδη □, ἀλλὰ καὶ τῶν γραμμάτων τὰ ἄκρα ἐξέχουν ὀλίγον περισσότερον· (ἀλλ' οὐδὲν σημαίνει ἡ διατήρησις μὲν τοῦ δασέος ἐν τῷ ***hιαρὸν*** β'2, ἔλλειψις δὲ ἐν Α 14 ***ἱαρός***, ἐνῷ καὶ ***hίλαος*** 16· ἰδὲ κατωτ.).

"Αλλως παντοῦ τὰ γράμματα εἶνε A μὲ τὴν μέσην κεραίαν κλίνουσαν ἤδη πρὸς τὴν ὁριζοντίαν), ⟨=γ (πλὴν Α 15 ***Cενεᾶι***), D ⋿, !, ⊕, ⅃(=λ), +(=ξ), R, V Φ, Ψ(=Χ) καὶ ✱=ψ. Τὸ σ εἶναι τετρασκελὲς πολὺ ἀνοικτὸν ≮, μόνον δὲ ἐν Α 1-2 καὶ κυρίως ἐν τῷ ***Πλακοσυλίας*** εἶναι δὶς καμπύλον, ὡς τόξον Σκυθικὸν ὄντως, πρὸς ὃ παρωμοιάζετο ὑπ' 'Αγάθωνος (π. 'Αθηναίῳ Ι'454^{d})· καὶ μόνον ἅπαξ ἐν Α5 ἔχει τὸ σχῆμα τοῦ ***σὰν*** κατ' ἐπίδρασιν ἴσως πυθικήν. Τὸ F, σῳζόμενον ἐν γένει ὡς ἀρκτικόν, λείπει ἐκ τῶν ***παῖς*** Α 4

1 "Ο,τι δηλ. συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὴν γνωστὴν ἐπιγραφὴν τῆς 'Ολυμπίας Inschr. v. Ol. ἀρ. 7, κατά τινας δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο τῶν Θητωνίων IG. IX² 257: τὸ κείμενον συνεχίζεται ἐπὶ ἐπαλλήλων πινακίων.

καὶ ***ποιέοι*** 11· τὸ δὲ h (Η), ὑπάρχον καὶ ἐν τοῖς ***hότι*** 6 καὶ ***hόστις*** 9 καὶ ***hίλαος*** 16, λείπει ὅμως ἐκ τοῦ ***ὅτινι*** 6^α (καθὰ καὶ ἐκ τῶν ***ὅδε*** 1.14 καὶ ***ἁ γᾶ*** 16, ὁμαλῶς ἐν Λοκροῖς· πρβλ. Buck. Greek Dial. 58^α). Τὸ ϙ ἐλλείπει ὅλως (ἐπίϝοικος 9. 17.) ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐχρηστίαν του ἐν τῇ ἄλλως ὁμοιοτάτῃ τοὺς χαρακτῆρας ἐποικικῇ τῆς Ναυπάκτου·

Στίξεως σημεῖον μόνον ἐν στ. 18 μετὰ τὸ ***διαδόντο***: Διπλογραφία μὲν πρόκειται ἐν Α 16 ***ἔσστο*** (πρβλ. ἐκ πλείστων παντοῦ ***ϝασστὸς*** IX^1 333,14 καὶ ***ὅσστις*** 334,10 κ.ἄ. ἰδὲ Brugmann-Thumb: Gri. Gr.^{4} § 103^α καὶ 119. ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ***σσκοπὸν*** Röhl Inscr. ant. 360) καὶ 7 ***δόξξαι*** καὶ 15 ***ἐξξόλειαν*** [1] (ἐνῷ ***ἄξιο*** — 6^α καὶ 9)· ἁπλογραφία δὲ ἐν β′ 2 ***γεγραμένον*** καὶ Β 19 ***ἀλαξέσθο*** [2] (παρὰ τὸ ἀμέσως προηγούμενον ***ἀλλαγά***, ἴσως δὲ καὶ ἐν 5 ***κὰ τὸ*** (ἀφοῦ ***κατ τὸν*** 1 καὶ 13) καὶ ***πάντεσιν*** 16. Διόρθωσις δὲ ἀβλεπτήματος ἐν τῷ Α 7 ***ἔξτο*** ἐκ σκοπουμένου ἀρχικῶς, φαίνεται ***ε ε***, παραχάραγμα δὲ ἀσφαλῶς τὸ Α ἐν στ. 17 ***ὑπαπροσθι***ΔΙΟΥ ἀντὶ τοῦ μόνου ὀρθοῦ Δ.

Ἀβλέπτημα τοῦ χαράκτου πολὺ βαρύτερον (καὶ ἀπόπειρα διορθώσεώς του ἡμιτελὴς) πρόκειται ἐν στ. Α 6· τὰ μετὰ τὸ ***τοὶ ἐπίνομοι*** ἀναγινωσκόμενα (σκιωδῶς ἰδίᾳ τὰ μέσα) λείψανα 4—5 γραμμάτων ΟΜ.ΟΝ ἀδυνατοῦν νἀποτελῶσι λογικὴν ἀπόδοσιν τῆς ὑποθέσεως ***αἰ δὲ μὴ*** κλπ. [3] πρὸ τῶν εὐθὺς ἑπομένων ***«ὅτι δέ κα φυτεύσηται»*** ἢ ὅλως νὰ δώσουν αὐτοτελὲς νόημα· καὶ ἡ μὲν ἐλλείπουσα ἀπόδοσις ἀνακαλύπτεται περιέργως ἀλλ' ἀσφαλῶς μετατοπισμένη ὡς πρῶτος στίχος τῆς Β πλευρᾶς (οὗ ἄλλως πάλιν θὰ ἦτο μετέωρος καὶ ἄλογος ἡ εὐκτικὴ ***κομίζοιεν***): συνάπτομεν λοιπὸν ἁπλῶς τὰ ἀλλήλων ἐπιδεῆ «***αἰ δὲ μὴ τοὶ ἐπίνομοι... κομίζοιεν, ἀξιοδότας ἔστω***» καὶ πᾶς τις ἤδη ἐννοεῖ, ὅτι, ὑπερπηδήσας ἅπαξ ὁ χαράκτης ὁλόκληρον στίχον, ὅτε τὸ ἀντελήφθη ἀργὰ (γράψας ἤδη τὰς ἐπευχὰς τοῦ στ. 16) καὶ στερούμενος πλέον χώρου ἐν τῇ Α πλευρᾷ, διώρθωσεν ἁπλούστατα τὴν παράλειψίν του προτάσσων τὰ παραλειφθέντα—τὸν 6^α στίχον τῆς ἡμετέρας μεταγραφῆς—εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Β′ πλ. [4], μεθ' ὃ φυσικὰ ἐπέταξε τὴν συνέχειαν τοῦ κειμένου ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Α πλευρᾶς εἰς τὸν 2^{ον} στίχον τῆς Β, οὗ πάλιν ἡ φράσις ***τὸ δ' ἔμισον*** κλπ. ἀπαιτεῖ τὴν συμπλήρωσιν καὶ συνάφειαν τοῦ τέλους τοῦ 16.

Ἀλλὰ τί ἦσαν τὰ ἡμιεξίτηλα ΟΜΟΝ ἢ μᾶλλον ΟΜ.ΟΝ (κατὰ τὸν χῶρον); Ὄχι μὲν ἀπόβλητον νόημα θὰ ἔδιδε καὶ τὸ ἁπλοῦν καὶ πρῶτον ἐπερχόμενον ***ὁμὸν κομίζοιεν*** (ἂν καὶ στενώτερόν πως τοῦ χώρου, φαίνεται) = ἂν μὴ οἱ (τελευταῖοι ῥηθέντες, οἱ ἀπώτεροι) ἀγχιστεῖς θεραπεύουν τὸν κύριον δικαιοῦχον ὁμῶς, δηλ. ἢ πάντες ὁμῶς ἢ ***ὁμῶς τοῖς ἐκγόνοις αὐτοῦ***· πιθανώτερον ὅμως ἴσως (ἀφοῦ καὶ ἀναπόδεικτον ὅτι καὶ πεζὸν τὸ ἐπίρρ. ***ὁμὸν***) ὑπόκειται καὶ ἐνταῦθα ἓν ἐκ τῶν δύο· ἢ διττογραφία πως ὑπὸ ἀφῃρημένου χαράκτου ἐκ τοῦ προηγηθέντος ***ἐπίν***ΟΜΟΙ (διὸ καὶ μόλις προσσχὼν ἐσφυροκόπησεν, ὅπως ἐξαλείψῃ ὅλως τὸ ***ομον***), τότε δὲ νοητέον ἁπλῶς «εἰ μὴ οἱ ἐπίνομοι ***θεραπεύοιεν*** τὸν

1 Πρβλ. τὸ τῆς εἰς Ναύπακτον ἐποικίας (νῦν IG IX^1 334) 45 *ψάψιξξιν*, τὸ Θεσσαλ. *ἐξξανακάδεν* IX^2 257,9 καὶ τὸ τεγεατ. *Πολυξξένα* V^2 108, πάντα διὰ παχυτέραν τοῦ *ο* προφοράν.

2 Πρβλ. *ἄλα μενοινῶν* IG. I supplem. σ. 112 ἀρ. 447h κ. ἄ. ἰδίᾳ τὰ Ἠλεῖα Inschr. v. Olymp. 2,4 *συνέαν κ' ἀλάλοις τά τ' ἄλα* κλπ.

3 Μόλις ἀνεκτὴ θὰ ἦτο, ἂν καὶ βεβιασμένη, ἀνάγνωσις *«αἰ δὲ μή, τοὶ ἐπίνομοι ὁμὸν»* μὲ τὴν σημασίαν «ἐὰν δὲ μηδὲ ἀγχιστεῖς ὅλως ζῶσιν, ἂς ἐπινέμωνται πάντες οἱ δικαιούμενοι εἰς ἐπινομίαν, δηλ. πάντες οἱ πολῖται *ὁμῶς*». Ἀλλ' οὔτε τὸ *ὁμὸν* ἀποδεικνύεται ὡς πεζολογικὸν (καὶ θὰ ἦτο ἀναγκαῖον τὸ *πάντες*), οὔτε προβλεπτὴ ἐν τοιούτοις χρόνοις ἡ περίπτωσις π. χ. Syll^3 884,53· «εἰ δέ τις.., τελευτήσας, ᾧ μή εἰσι νόμιμοι κληρονόμοι, ὑπ[αρχέτω κατ' ἀμφ]ότερα κληρονόμος τοῦ ἑαυτῆς κτήματος ἡ πόλις».

4 Ὡς δηλ. περίπου, φαίνεται, καὶ ὁ ἐν IX^2 257 Θηιτώνιος συνάδελφός του εἰς «ἀφῃρημάδαν»· ἐλλείψει χώρου πλέον καὶ αὐτὸς ἐνθρονίζει τὸν τελευταῖόν του στίχον ἁπλούστατα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς (μιᾶς καὶ μόνης ἐκεῖ πλευρᾶς) τοῦ πινακίου, τὴν οὐρὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξ ἀνάγκης. Ἰδὲ προχείρως Buck Gr. Dial. σ. 195.

δικαιοῦχον κλπ.»—ἢ τοὐναντίον περικοπὴ δι᾽ ὀπτικὴν ἀπάτην πληρεστέρου πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ ἀντιγράφοντος χαράκτου καὶ δὴ [ΤΟ Ν]ΟΜΙΟΝ [1] ἢ [ΤΟ ΕΠΙΝ]ΟΜΙΟΝ, εὐνόητος κατόπιν τοῦ προηγουμένου ΤΟΙ ΕΠΙΝΟΜΟΙ, ἣν ὅμως θελήσας νὰ διορθώσῃ πρὸς στιγμὴν (καὶ ἤδη σφυροκοπήσας) δέν το ἔπραξεν ἔπειτα δι᾽ οἱονδήποτε λόγον (οὐδ᾽ ἐν ἀρχῇ τῆς Β πλευρᾶς, ὡς ἠδύνατο), πιθανῶς ὡς περιττὸν διὰ τὸ εὐνόητον (ὁ νοῶν θὰ ἐνόει ὅτι ἐπινΟΜΙΟΝ θὰ ἐκόμιζον!)· ἴσως μάλιστα καὶ πρὸς ἐφέλκυσιν τῆς προσοχῆς τοῦ ἀναγνώστου, ὥς τινα παραπομπὴν εἰς τὸ ὀπίσω συμπληρούμενον κενόν, ἀφῆκε τὴν οὕτως ἢ ἄλλως σκόπιμον φθοράν.—Ἴσως τὸ τελευταῖον θὰ κριθῇ καὶ τὸ πιθανώτερον, ἂν καὶ δὲν ἐτολμήσαμεν νὰ εἰσαγάγωμεν αὐτὸ ἀμέσως εἰς τὸ κείμενον. [2]

Ἄλλως εὐανάγνωστον εἶναι ἐν γένει τὸ κείμενον καὶ εὐκολοσυμπλήρωτον εἰς τὰ ἐλάχιστα κενά· ἐν στ. 15 μετὰ τὰ ἀσφαλῆ ἐκ τῶν ἰχνῶν ***τõν συνν|[άον)*** δὲν χωρεῖ τι προσδοκώμενον ῥῆμα ***[ὃς δοίη*** ἢ ***εἶμεν δὲ τõι το]ῦτα παρβαίνοντι·*** ὥστε ἡ αἰτ. ***ἐξώλειαν*** κεῖταί πως παραθετικῶς εἰς ὅλην τὴν προηγουμένην πρότασιν, ἀπωστεωμένη ἐξ ἀρῶν.— Τὰ ἐν στ. 2 ***Πλακοσυλίας*** καὶ ***Λισκαρίας*** βέβαια τοπωνυμίαι, ἤδη διὰ τὸ ἄναρθρον, ἐκ προσηγορικῶν ποτε [3]· τοὐναντίον ἀνάγνωσιν ***ἐν Πρείγᾳ*** στ. 10 ἥκιστα ἀρκεῖ νὰ συστήσῃ μόνη ἡ ***Ϝάνασσα Πρεῖα*** τῶν νομισμάτων τῆς Πέργης· εἶναι προσηγορικὸν πάντως, ἂν καὶ τόσον θά το ἤθελέ τις ὡς ὄνομα τῆς πόλεως—·ἀλλ᾽ οὐδὲ ***Πόλι*** δυνατόν, ἐν ᾗ θέσει κεῖται, κατὰ τὴν Ὑαίων ***Πόλιν*** (Θουκ. Γ´ 101), τὴν Μαντινέων ***Πτόλιν*** (Παυσ. Η´ 12,7 καὶ τόσας σήμερον ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον ***Χώρας***.— Στ. 6α´ ἀντὶ ***ἀξιοδότας τὰν αὐτõ*** (μερίδα, ἐπινομίαν) ὁμαλώτερον συντακτικῶς, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ λογικῶς, θὰ ἦτο ***τᾶν***.. Πρβλ. ὅμως ***τὰ ὡμολογημένα ἔξαρνος*** ἢ ***τὰ ἐρωτώμενα*** (Πλατ. Χαρμ. 158c), ***φροντιστὴς τὰ μετέωρα*** κλπ. Τὰ δὲ ***αὐτοῦ*** κλπ. γνωστὸν ὅτι καὶ ἀντὶ αὐτοπαθῶν εἰς τὰς ΒΔ διαλέκτους (Bechtel II 39 § 67 καὶ αἰτωλ. § 62).— Στ. 10 δυνατὸν καὶ ***ἐ ᾽ν πόλι***, ὡς εὐθὺς ***ἐ ᾽ν ἀποκλεσίαι. ἐ ᾽χεπάμων*** IX[1] 334, 16 (ἀπιθανώτερον καὶ ***ἐ ᾽ν πρείγαι***)· τὸ δ᾽ ἐν ἀρχῇ τῆς παρεμπιπτούσης ἀναφορικῆς προτάσεως (μετὰ τὴν βασικὴν προϋπόθεσιν ***αἰ μὴ ἀναγκαζομένοις δόξαι) ὅστις δὲ*** νομίζομεν ἁπλούστερον νἀναγνωσθῇ ***ὅστις δὴ*** (= ὁστισοῦν, ὡς Ἡρ. Α 86,2.160,2 κ. ἄ.) καὶ ὄχι ***δὲ*** «ἀναληπτικὸν μετὰ μακρὰν περίοδον [4]».— Στ. 17 κεῖται κυρίως ***ὑποπροσθιΛίων***, ἀλλ᾽ ἀσφαλῶς παραχάραγμα ἀντὶ Ⅎ.— Ὅτι τέλος κατ᾽ αἰτιατικὴν πρέπει νἀναγνωσθοῦν στ. 2 ***κατ τὸν ἀνδαιθμὸν*** καὶ 13 ***κατ τὸν .. τετθμὸν*** (καὶ ὄχι γεν πληθ. ***λοκριστί***), καταπείθει τὸ 5-6 ***κάτ τὸ δίκαιον***.

Καὶ ἡ γλωσσικὴ μορφὴ γνώριμος τὸ πλεῖστον· ὡς δυσμοελληνικὰ ἢ πανδωρικὰ ἀνα-

1 Πρβ. IG VII 2870, 16 *νόμιον τέλος*.

2 Δὲν φαίνεται δυνατὸν οὔτε *ὁΝον(κομίζοιεν*=τὸ τίμημα, τὸ μίσθωμα φέροιεν· ὡς ἐν δελφ. ἐπιγρ. 16 II 545=Syll[3] 145,14, *τὼς ὤνως* τῶν ἱαρηίων»· πρβλ. τεγεατ. ἐπγρ. BCH 1914, 101, 19 καὶ Plassart αὐτ. σ. 107· ὡς πρὸς τὸ ῥῆμα θὰ παρέβαλλέ τις π. χ. τὰ IG XII[7] 237,49 (*κομιδὴ ἔστω πρώτῃ τῇ θεῷ τῶν τόκων καὶ τῶν ἀρχαίων*) οὔτε *Ὅσιον* (μὲ *σάν*, ὃ καὶ στ. εἴδομεν—ψιλούμενον δὲ ὡς καὶ ἐν τῇ εἰς Ναύπακτον ἐποικίᾳ IX[1] 1334, 2) *κομίζοιεν* (τὸ δίκαιον θεραπεύοιεν)· τὸ πρῶτον εἶνε καὶ στενώτερον τοῦ χώρου τῶν ἰχνῶν καὶ ἐλλιπὲς τοῦ ἀρκτικοῦ F, τὸ δεύτερον δίδει φράσιν ἀμφιβόλου ἑλληνικότητος, εἰς ἀμφότερα δὲ θὰ ἀπῃτεῖτο καὶ τὸ ἄρθρον καὶ ἐν τῇ δυνατῇ σημ. *νόμιον* = *ἐννόμιον*.

3 Ἡ μὲν *Πλακοσ-υλία* (Πρβλ. Κυνοσουρία, θεοισεχθρία κλπ.)=δάσωσις βουνοκορυφῶν (ἐπιπέδων), ὡς τὸ *ὑλᾶεν πρόβλημα... ἄκραν ὑπὸ πλάκα Σουνίου* Σοφ. Αἴ. 1218 ἑ. ἢ *πλὰξ ἔφυλος*—ὡς ἡ *ἔφυλος γῆ*, ἣν βλέπομεν ἀνεγνωσμένην ὀρθῶς ὑπὸ συναδέλφων Ἀρχ. Δελ. Η 86 ἀρ. 15—μόνον ἄνευ ἄρθρου γραπτέον διὰ τὸν χῶρον *ἐπ[ὶ γῆν] ἔφυλον*,—ἢ *ἡ πρόσυλος*, ἣν ἀπαντῶμεν ἐν μετγν. ἐπιγρ. Κορωνείας ἀνεκδότῳ. Ὄντως θὰ προσεδόκα τις καὶ ἐνταῦθα διανεμομένας *γῆν δασεῖαν* καὶ *γῆν ψιλὴν* ἢ *λείαν*, ὡς τοσάκις. Ἰδὲ A. Wilhelm. N. Beiträge III ἐν Sitz. Ber. Wien. Akad. 1914· ἡ δὲ *Λισκαρία* ἴσως=*Λισ(σο)—καρία*, ψιλοκορσία τις, μαδάρα νεοκρητικόν, ἢ *Λισ(σο)—σκαρία*=ψιλοὶ ἢ *«λεῖοι γήλοφοι»* (Ξενοφ. Ἀν. Δ´ 4,1), πολύσκαρθμοι.

4 Οἷον ἤδη οἱ μοριολόγοι Vigerus· de idiot. κλπ. σ. 544 καὶ Devarius—Klotz de particulis 59.

γνωρίζονται ἀμέσως τὰ γεραρὰ **τεϑμὸς** ἢ κατὰ τὴν ἐμφαντικωτέραν τῆς δασείας προφορᾶς γραφὴν **τετϑμὸς** [1] (στ. 13-14), **τοὶ** ἄρθ. καὶ **κα**=ἂν 6, **διακάτιοι** 9, **γαδαισία** 11, **ἀνδρεφόνος** [2] 13, **ἱαρὸς** 14 καὶ β′ 2, **ποτί...** β′ 4, τὸ νεοφανὲς σύνθετον **ἀνδαιϑμὸς** [3] 2 καὶ 10, καὶ ἡ κρᾶσις **κΕκατὸν** [4] 8.

Ὡς Αἰολικὰ—λείψανα—ἀναγνωρίζονται πλὴν τοῦ Α 15 τύπου **πάντεσ(σ)ιν** (παρὰ τὸ 8 **ἀνδράσιν**) κυρίως τὸ 17 **ὑπΑ-προσϑίδιος** [5]· διότι Αἰολικὰ μὲν ἀλλὰ καὶ Δωρικά, κοινὰ τὰ πλεῖστα (ἢ πρωτοδιαλεκτικὰ) εἶναι π. χ. **αἰ**=**εἰ**, 11 **γαδαισία** (=**γαο-γεωδ.**) [6], 5 **ἀδελφεός** [7], 12 **ἅματα πάντα** [8], 16 **ἵλαος**, αἱ ἀποκοπαὶ 1.5.13 **κατ** (πρὸ **τ**) καὶ **παρ(βαίνω)**, ἡ κατάλ. **-ντω (διαδόντω)** 18 κ. ἄ.

Τοὐναντίον εἰς ὀλίγα περιορίζονται τὰ κυρίως βορειοδυτικὰ ἢ βορειοδωρικά, καὶ εἰδικῶς Λοκρικὰ στοιχεῖα· ἡ **ἀποκλησία** 11 ἐνθυμίζει τοὺς αἰτωλικοὺς **ἀποκλήτους** [9]·

1 Ἡ νεοφανὴς γραφὴ οὐδὲν μὲν ἔχει περιεργότερον τῆς τῶν γνωστῶν *ὄκχος* καὶ ῥ. *ὀκχέοντι (Πίνδ)*, *σκύπφος* κλπ., περὶ ὧν ἰδὲ αὐτάρκη τὰ Χατζιδάκι Ἀκαδ. Ἀναγν.^{2} Α σ. 126 § 23, ἀλλ' οὐδὲ συντελεῖ καθ' ἑαυτὴν εἰς προτίμησιν τοῦ $\sqrt{}$*ϑε-* (τοῦ τίθημι) ἀντὶ τοῦ $\sqrt{}$*ϑεσ-* (τοῦ *θέσσασθαι* —πολύθεστος κλπ.) ἐν τῷ *ϑεσμοφόρος Δημήτηρ*—δι' ὅσους δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀρχαίαν ἁπλῆν ἐτυμολογίαν (ὡς *ϑεσμοπαρόχου* κατὰ τὰ *εἰσφέρειν* καὶ *τιϑέναι νόμον*, δηλ. δοτείρας τοῦ *ϑετοῦ* δὴ νόμου τοῦ γάμου (*ϑεσμοῦ λέκτροιο παλαιοῦ* Ὀδ. Ψ. 296), ἀλλ' ἀποκλίνουν πρὸς τὰ τοῦ Verall καὶ Miss Harrison Prolegomena 48 καὶ 137 ἑ. Ὅτι δὲ γενικῶς Δώριον ἀρχαιότατα μὲν τὸ *ϑεϑμὸς* (ὅθεν καὶ Ἠλεῖον καὶ Λοκρικὸν *θέϑμιον* IG IX^1 334 τέλ.), τὸ καὶ παρ' Ἰσύλλῳ (ἐν ἈΕφ. 1885, 65, 12) ἐπιζῶν ἢ ἀναζῶν, ἀρχαϊκῶς δὲ ἁπλῶς *τεϑμὸς* (Πινδ. κλπ., Δελφ. «*τεϑμὸς* ὁ Fαδὼν κλπ.» F. d. D. III^1 294 κλπ., ἐν δὲ Βοιωτίᾳ ἐπὶ αἰῶνας *τεϑμοφύλακες* κλπ.), πασίγνωστον.

2 Παραδεδομένον ἤδη π. Εὐσταθ. ὑπὸ Ἡρωδιανοῦ· ἰδὲ Herwerden Lex. Suppl. κλπ. Μόνον ἀντὶ τῶν ἐκεῖ παραβαλλομένων, ὄχι τελείως ὁμοίων, *ἔδοντες* καὶ *ἔδυνα*, *γέργυρα* κλπ. ὁμοιότερα εἶνε τὰ π. Buck. Gr. Dial. § 167 *δαμέτας* (=δημότης) Καρπαθ., *Ἱππέδαμος* (ῥοδ.) *βίετος* κρητ. καὶ τὸ πανελλήνιον *οἰκέτης*, ἐκ δὲ τῶν π. Herwerden ὄντως τὸ *ἑβδεμαῖος*, ἐνισχυόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν νεωτάτῃ ἐπιγρ. Καλυδῶνος *ἑβδέμα*. Εἰς τὰ ἐξ ἀμεταπτώπου θέματος *ἔδοντες*, *πέπανα* κλπ. πρόσθες καὶ ἐκ παπύρων Ox. pap. 1091,66 (=Βακχυλ. ις′ 66) *ἀναξιβρΕντας* (=*-βρόντας* τοῦ Πινδ. καὶ 1792,19 *ἀργιβρΕντας*.

3 Φυσικὸν μὲν ἦτο παρὰ τὰ ἐκ τοῦ *δατέομαι* κοινὰ *δασμός*, *ἀνάδαστος* κλπ. νὰ σχηματισθῇ ἐκ τοῦ παραλλήλου *δαίνυμι* καὶ *δαίω* (Πινδ. Πυθ. Ι′ 82, «*ἓν παρ' ἐσθλὸν πήματα σύνδυο δαίονται βροτοῖς*» περίφημον) καὶ τὸ ἤδη γνωστὸν ἐπίσης ἁπλοῦν *δαιϑμὸς* (καὶ *δαῖσις* κρητ. καὶ *καρποδαιστὴς* καὶ *δαιτρὸς* και *χρηματοδαίτας κτεάνων πικρός*, ὁ σίδηρος κλπ. Αἰσχ. Ἑ. Θη′. 728)· ἀλλὰ καὶ τὸ σύνθ. «*ἄνδαιτος* γνωστὸν—καὶ μόνον» ἀθησαύριστον, φαίνεται εἰς τὰ λεξικὰ—ἐξ ἐπιγραφῆς ὁμοίας (Ἰσσαίων τῆς Κορινθίων ἀτοικίας) νῦν Syll.^{3} 141,11 ἑ. «μηδὲ τὰν χώραν *ἄνδαιτον* ποιη[σεῖν]» ἐκ τοῦ *ἀναδαίω*, τοῦ σῳζομένου ἐν τῷ χρησμῷ ἐκείνῳ Ἡρ. Δ′ 159,3 «*γᾶς ἀναδαιομένος*».

4 Ἄλλως ἤδη βεβαιωμένη, ὡς πολλαχοῦ, καὶ ἐν ἐποικ. Ναυπ.=IX^1 334 *4 κΕδάμω*, *κΕκοινάνων*, *κΕν Λοκροῖς* καὶ 24 τὰ χρήματα *τΕν Ναυπάκτῳ*, (καὶ εἰς τὰς συναιρέσεις *νικῆν*, *συλῆν* αὐτ. 333,3.8).

5 Ἤτοι ὁ *ὑπά-προσθα* κοινῶς *ὑπόπροσθεν*=(μικρῷ) πρότερον κάτοικος (ὡς οἱ ἐν ἐπιγρ. λεσβ. IG XII^2 6 «ἐν τᾶι πόλει *πρόσθεν ἐόντες*» κατ' ἀντίθεσιν ἐκεῖ πρὸς φυγάδας κατελθόττας). Περὶ τοῦ *ὑπὰ* ὡς παναιολίου πρβλ. Α. Δελτ. 1923, 185, 2. Περὶ τοῦ δισυνθέτου Brugmann-Thumb^4 § 501,4· πρβλ. ἰδίᾳ *ὑπὸ-ἀπὸ-ἔμπροσθεν*, *ὑπένερθε*, ἀλλὰ κυρίως τὸ ἀποκεκομμένον Θεσσαλ. *ὑππρὸ τᾶς* IX^2 512, 30. 517, 43· περὶ δὲ τῆς καταλήξεως παρασυνθέτων ἐξ ἐπιρρημάτων ἢ φράσεων· *-ίδιος* τὰ τοῦ Buck. gr. Diol. § 165,2 (ἤδη ἠλεῖον *προστίζιος* δηλ. *προσθίδιος*, κρητ. καὶ Ἐπιδαυρ. ΑΕ 1899,1,17 *ἐνδο(σ)ϑίδιος* (=ἐντ. ἀττ.) κλπ. πρόσθες *ὑποπετρίδιος* ἢ—*πτερίδιος* Ἀλκμᾶνος, *ἐπιγουνίδιον* (βρέφος) Πινδ. *ἐπιμαστίδιον* Αἰσχ. Εὐρ., *ἐπινυμφίδιος* (ὕμνος) Σοφ.—καὶ τὰ Hiller εἰς Syll^3 712,3. Ἐξεζητημέναι αἱ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ *ἐνδοϑίδιος* ἐξ *ἔνδον* ἔνδοϑι* (πρβλ. *ἀπόπροϑι*) ἀμφιβολίαι Brugmann—Thumb^4 σ. 268.

6 Πρβλ. *ΓαFεργὸς* (καὶ *-έω* ἐν Θεσπ. ἐπιγρ. ἀνεκδότῳ =Θεσσ. *γαοργεῖμεν*), *γακίνας*, *γαμέτρας* Ἡρακλεωτ., ἰδίᾳ τοὺς *γαμόρους* τῶν Συρακουσῶν.

7 Περὶ τῆς εὐρείας διαδόσεως τοῦ (μὲ «συγγενικὴν» κατάληξιν *-εος* ἐκγόνων δηλωτικήν), *ἀδελφεός*, ἰδὲ νῦν Χατζιδάκιν Ἀθηνᾶ ΛΖ′ (1925) 5 (μετὰ τὰ γενικῶς συγγενικὰ αὐτ. ΙΒ′ 93 ἑ.)· τοιοῦτον ἀρχῆθεν ἴσως καὶ τὸ (παρὰ τὸ *γένος*, ὃ καὶ Λοκρ. IX^1 334,4.17) *γενεὰ* στ. 15, τὸ καὶ ἀλλοῦ πλεισταχοῦ καὶ ἐν Ὀλυμπ. ἐπιγρ. 2 καὶ Ἀκαρν. IX^1 442,7.

8 Τὸ ἐπικὸν (*ἤματα πάντα*), ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀρκαδ. ἐπιγρ. IG V^2 5. 262, 22, καὶ Ἀκαρν. IX^1 484, 5 (*εἰς ἅμ. πά*),—ἐσχάτως δὲ καὶ ἐν ἐρετρικῇ κακογραφωτάτῃ ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ Λεονάρδου ΑΕφ. 1919, 88 τέλ.—διατηρεῖται κατὰ Br. Keil π. Bechtel. Dial. II 387 ὑπὸ τῆς *ἱερατικῆς χρήσεως*. Καὶ περαιτέρω ὅμως τούτου ἁπλοῦς συμφυρμὸς μετὰ τοῦ παγκοίνου *τὸν πάντα χρόνον* παρήγαγε (τοῦ ἑτέρου *πάντα* παραλειφθέντος τοῦ ἀνυποφόρου ἐν πλεονασμῷ) τὸ ἐν τῇ συνθήκῃ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρν. ἐκεῖνο Α. Ἐφ. 1905, 55, 4 καὶ 26, *ἅματα τὸν πάντα χρόνον* (=«ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων») — καὶ περιττὴ λοιπὸν ἡ καταφυγὴ εἰς τὸ *μάτην* (πρὸς ἑρμηνείαν «ἁπλῶς καὶ ἀδόλως», τοῦ κ. Σωτηριάδου αὐτ. καὶ Herwerden κατ' ἐκεῖνον).

9 Πρβλ. Περὶ τούτων Swoboda Staatsalt. 361. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὴν *ἐν πόλει* συνεδρεύουσαν πρείγαν καὶ

καὶ ὡς Ὀπουντία βεβαιωμένη εἶναι τοῦ **πάντεσσι** (15) ἡ κατάληξις (IX^1 276 **Κεφαλλάνεσσι, χρημάτεσσι**), ἀλλὰ κυρίως Αἰολικὸν λείψανον· καὶ Δελφικὸν μὲν τὸ **ἥμισος** 7, ἀλλὰ καὶ παντοδαπὸν σχεδόν, ὡς γνωστὸν (πρβλ. Buck § 61,6)· γνησίως Λοκρικὸς ὄντως εἶναι (καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις συμπίπτων) ὁ περὶ τὴν γραφὴν τοῦ δασέος σάλος (εἰς τὰ ἀνωτ. σ. 120 ἑ. πρόσθες **ἐΦάγομαι** μὲν 9 — ἴσως καὶ κατὰ τὰ **ἐφέλκομαι** καὶ **ἐφηγοῦμαι** καὶ **ἐφαιροῦμαι**, ὡς δηλ. καὶ τὸ **hαρέσται** IX^1 334,33 (πρβλ. ὅμως καὶ **hάγεν** Οἰανθείας 333 παρὰ τὸ **ὀπάγον τὸν ὅρκον** 334,13) —, ἀλλὰ τοὐναντίον **Κὲκατὸν** 8, **Ἕμισον** 17[1]· ἰδίᾳ λείπει τὸ ἀντὶ **σθ** γνωστὸν ὡς Λοκρικὸν **στ** (5 **ἐπινεμέσθο**, 12 ἑ. **δαμενόσθον, κατασκαπτέσθο**, 17 **ὑπαπροσθίδιον**, ἐνῷ καὶ δελφ. **πρόστα**, 19 **ἀλλαζέσθο**), λείπει ἡ λοκρικὴ σύνταξις **κατά+γεν**. (εἴδομεν, **κατ τὸ δίκαιον** 5 κλπ.)· ὄχι δὲ **φάρω**, ἀλλὰ **ἐν-διαφέρω** βλέπομεν 10 (καὶ **Ϝερρέτο** 12, προφανῶς ἐπὶ τῆς τέως μόνον ἐξ Ἤλιδος γνωστῆς σημ. **φευγέτω** ἢ κατ᾽ Ἀργείους **τρείτω**), λείπει τέλος καὶ ἡ ἔτι ὑστέρα κατάληξις τοῦ γ΄ πληθ. εὐκτ. **-οιν** (ἡ γνωστὴ ἐκ Φύσκου IX^1 350, 7-9 **παραμένοιν, ποιέειν**), ἀφοῦ **κομίζοιεν** 6 α, κερδαίνοιεν β΄ 1. Οὕτω δὲ πάντα τὰ «Λοκρικὰ» ταῦτα φαινόμενα πρέπει ἴσως νὰ θεωρῶνται ὑστερογενῆ — πλὴν βεβ. τοῦ καὶ Ἠλείου ΑΡ. — Ἀξιόλογος ἀντιθέτως ὁ νεόπλαστος τύπος τοῦ γ΄ ἐν. τοῦ ἀορ. **δόξξ-αι** 7 παρὰ τὰ γνωστὰ Ἠλεῖα **κατιαραύσειε** καὶ **ἀδεαλτώhαιε**, βεβαίως ὁ ἀρχαιότατος πιστούμενος (πρβλ. Brugmann — Thumb^4 § 381 σημ. 2 τέλ.) καὶ τὸ 7 **ἀναΓκάζω** ὡς τὸ γνήσιον Λοκρικόν, ἐνῷ ὑστερογενὲς τὸ **-κκάζω** τῆς ἐπιγρ. Λοκρίδων κορῶν 17 — Τοῦ **δαμενόσθον** 12 ἡ σύμπτωσις πρὸς τὸ Ἠλεῖον **τιμόστον** μειοῦται ἐκ τῆς γενικότητος, ἀφοῦ δηλ. καὶ Ἀττικὰ τὰ **-όσθων**, ὡς γνωστὸν[2]· καὶ ἡ γραφὴ **ἀξιομάχος, ἐπιϜοίκος** 9, **τὸς κοίλος μόρος** 18 ἀντὶ τῶν ἀντεκτεταμένων **τοὺς ἐπιϜοίκους, Λοκροὺς τοὺς Ὑποκναμιδίους** κλπ. τῆς IX^1 334,4.32.20 κ. ἄ. προφανῶς σῴζει τὴν ἀρχαιοτέραν προφορὰν ἔτι καὶ πιθανῶς δικαιώνει ἀνάγνωσιν Δωρικοῦ Ω (**τὼς μόρως** κλπ., ὡς καὶ **τῶ ἀρχῶ** Β΄ 4 καὶ **ἔστω** πολλαχοῦ), βραδύτερον κωφωθέντος εἰς **ου, Λοκροὺς** κλπ.

Πρωτοφανῆ, ἐφ᾽ ὅσον γνωρίζομεν, ἐνταῦθα εἶναι τὰ **ἀγχιστϜδαν** 5, **μεῖστον** 9, **πρείγα** 10 καὶ **ἀλλάζω** 19· καὶ τὸ μὲν πρῶτον — ἀντὶ τοῦ **-ίνδαν**, τοῦ παραδεδομένου (ὡς σολωνείου π. Ἡσυχ. καὶ Πολυδ.) καὶ ὁμαλωτέρου κατὰ τὰ **ἀριστίνδαν** (τὸ καὶ λοκρικὸν IX^1 333,12.16, καὶ ἐνταῦθα στ. 8) καὶ **πλουτίνδαν** (καὶ λοκρικόν, ἐν τῇ ἐπιγρ. τῶν εἰς Ἴλιον κορῶν) — εἶναι προφανῶς σχηματισμὸς ἀναλογικὸς κατ᾽ ἄλλα εἰς **-ήδην** (καὶ **-ηδὸν** ὀνοματικὰ) «αἰτιατικοφανῆ», π. χ. ἰδίᾳ **(ὑπο)βλήδην, (ἐξονομα)κλήδην, τμήδην**[3] — Τὸ δὲ **μεῖστον** 9 εἶναι αὐτοδήλως ἐκ τῶν συμφραζομένων ὑπερθετικόν τοῦ (καὶ Λοκρικοῦ ἤδη γνωστοῦ IX^1 333,14) **μείων** καὶ σημαίνει **μὴ μεῖον** ἢ (ὡς Ἡρακλ. πίν. I 125), **μὴ ἔλασσον ἢ 200, τοὐλάχιστον 200** (= ἂν μή τις μεγάλη πολεμικὴ ἀνάγκη

ἐκ τῆς ἐπωνυμίας τῶν αἰτωλικῶν π. Λιβίῳ arcanum consilium θὰ ὑπέθετέ τις ἐτυμολογικῶς = *ἄπο πόλεως συγκαλούμενοι*· ἀλλ᾽ ἰδὲ κατ. σελ. 136 ἑ.

1 Ὅτι καὶ γενικώτερος ὁ σάλος, ἐνδεικνύων ἤδη σαφῶς ἀτονίαν τῆς προφορᾶς τοῦ δασέος, ἰδὲ Χατζιδάκιν Ἀκαδ. Ἀναγν.^{2} Α 547 ἑ.

2 Τοὐναντίον τὸ (πρωτοδιαλεκτικὸν — ἀφοῦ καὶ δελφικὸν κ. ἄ.) *-ντω* τοῦ *διαδόντω* 18 ἀξιοσημείωτον, ὡς ἀποδεικνύον ὑστέραν ἢ εἰς τὸ μέσον τὴν ἐπείσοδον τοῦ τελ. *-ν* (ἀντιθέτως πρὸς τὸ *νεοφωκικὸν -ντω*· Bechtel II σ. 137).

3 Εἰς τὰ κατειλεγμένα ὑπὸ Kühner - Blass^3 § 336 d γ΄ σελ. 307 πρόσθες καὶ *κοσκινηδὸν* καὶ *καναχηδὰ* τοῦ Πινδ. Ν. Η΄ 15 καὶ ἰδίᾳ τὸ *ὁμαρτήδην* τὸ ἀπὸ Ἀριστάρχου εἰσηγμένον ἀντὶ ἧττον προσφυοῦς ῥήματος *ὁμαρτήτην* εἰς Ἰλ. Ν 584 καὶ ἤδη ἐνισχυόμενον ὑπὸ τοῦ ἡμετ. *ἀγχιστήδην*. Τῶν εἰς *-αδην* τοὐναντίον περιττεύει τὸ φύσει ἀνύπαρκτον, πλὴν ἐν ἀναγνώσει κατ᾽ εἰκασίαν, δῆθεν βοιωτικὸν *χάδαν* (ἀντὶ δῆθεν *χανδὸν*), ἀλλ᾽ ἤδη ὀρθότερον ἀνεγνωρισμένον *ὡς χ᾽ ἅδαν πίῃ* (νῦν IG VII 3467,4).

ἀπαιτήσῃ νὰ προσληφθῶσι διακόσιοι τοὐλάχιστον νέοι ἄποικοι, ὁ προτείνων τυχὸν ἀναδασμὸν φευγέτω κλπ.)[1].

Ἡ δὲ ***πρείγα***, βεβαίως ἀχώριστος τῶν κρητικῶν ***πρεῖ(σ)γυς-ιστος, πρειγήια*** (πρεσβεία) κλπ., τοῦ Κῴου ***πρήγιστος***, ἀλλὰ καὶ τοῦ θεσσαλ. ***πρεισβεία*** (IX² 517,12) καὶ βοιωτ. ***πρισγεῖες*** (VII 2418, 6), προδήλως δὲ ***πρεσβυτῶν συνέδριον*** (ἢ ***πρεσβυγενέων*** τοῦ Πλουτ. Λυκ. ς´), «***πρέσβα βωλὰ***» ἢ ***γερουσία*** ἄρα, ἐνθυμίζει μὲν τὸ ***πρέσβα θεὰ***[2] ὡς πρὸς τὸ ***α***, ὁδηγεῖ δὲ καί, ὡς θὰ προσεδοκᾶτο, βορειοδυτικῶς πρὸς τὴν αἰτουμένην ὑπὸ Bechtel (Gr. Dial. II 706) ὡς κέντρον τῆς τροπῆς(;) τοῦ ***πρεσγ-*** εἰς ***πρειγ-*** κοινήν ποτε κοιτίδα «Κρητῶν καὶ Κῴων» (ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἄλλων)· φωνητικῶς ὅμως κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν σαφηνίζει τῶν π. Brugmann—Thumb⁴ § 24,10 καὶ 115 εἰκαζομένων, — πλὴν ὅτι γνησία δίφθογγος τὸ ***ει*** καὶ ὁ τύπος ἤδη πρωτοδιαλεκτικὸς (ἢ καὶ προδιαλεκτικός, ἂν μάλιστα ἦτο ῥιζικὸν τυχὸν τὸ prisc-us).[3] Τὸ δὲ οἰκεῖον εἰς ἡμᾶς τοὺς Νεοέλληνας ***ἀλλάζω*** 19 μετά τινος φαιδρᾶς ἐκπλήξεως εὑρίσκομεν τόσον ἐνωρίς· ἂν καὶ γνωστόν, ὅτι οὕτως εἶχεν ἀρχῆθεν τὸ κανονικὸν (πρβλ. ***ἀλλαγ-ή***), ὡς καὶ ***σφάζω*** κ. ἄ., καὶ μόνον ἐξ ἀναλογίας ἄλλων, συμπιπτόντων κατὰ τοὺς εἰς ***-ξα*** ἀορίστους, ἔγιναν εἰς ***-σσω***[4].

Ὄχι ἐντελῶς νέον (ἀφοῦ καὶ εἰς ῥάκος Σμυρναϊκῆς ἐπιγρ. ἀπαντᾷ (Κουμανούδη Λεξ. ἀθησ.) ἀλλὰ πρώτην φορὰν γίνεται σαφὲς τὸ ἐν στ. 6α ***ἀξιοδότας***·[5] σημαίνει προφανῶς «***ἄξιος ἔστω διδόναι***, ἃς δικαιοῦται νὰ δίδῃ κλπ.» — Περὶ γνωστῶν δ' ἐπίσης, τῶν ἑξῆς, σκόπιμα κρίνομεν ὀλίγα τινὰ εἰς σαφήνειαν· τὰ ἐν στ. 3 ***ἀπότομα***[6] μὲ παράλληλα ***τὰ δαμόσια*** (ἅπαξ ἀφαντάστου ὄντος ἀναδασμοῦ ***τεμενῶν ἱερῶν*** ἢ ***ἀποτετμημένων*** ποτὲ βασιλεῦσιν) θὰ εἶναι μέρη ἀποτμηθέντα ξένης (πολεμίας) γῆς, δορίκτητα νεωστὶ ἴσως (παρὰ ***τἀνέκαθεν δημόσια***) — ἐκ τοῦ ***ἀποτέμνεσθαι*** χώραν (ἢ γεν. ***τῆς γῆς***), τοῦ κατ' ἐξοχὴν Κρητικοῦ (ἰδὲ τελευταῖον Κουγέαν Α. Εφ. 1921, 48 πρβλ. δὲ καὶ ἐν Κρητικῇ συνθήκῃ ἐξ Ἄργους BCH 1910,331 ἀρχῇ), ἀλλὰ καὶ πανελληνίου βέβ. (ἅπαξ Ἀττικοῦ, Ψ. Δημ. ΙΓ´ 32 καὶ Πλουτ. Περι. Λ´ ***ἀπετέμνοντο τὴν ἱερὰν ὀργάδα)***· πρβλ. καὶ ***περιτάμνεσθαι γῆν*** Ἡρ. Δ´ 159.

Στ. 5 ***ἐπινεμέσθω*** ἀπρόσωπον παθητικόν, σαφῶς ἓν ἔτι τῶν ἐξ ἀμεταβάτων ἢ περίπου ἐκείνων, περὶ ὧν εἰδικῶς Γαρδίκας ἐν Πεντηκοντ. Κόντου σ. 320 ἑ. = ***ἡ ἐπινομία γιγνέσθω***. Τὸ ***ἐπινέμω*** ἐλέγετο καὶ ἀπολύτως π. χ. Δημ. ΝΕ´ 11 σελ. 1274.

1 Ἐκδοχὴν αὐτοῦ ὡς *με(γ)ιστον* κατ' ἔκπτωσιν τυχὸν τοῦ *γ* ὁμοίαν πρὸς τὰ (ἄλλως ὕστερα) *ὀλίος, ὀλιωρῶ* κλπ. (περὶ ὧν ἰδὲ Χατζιδ. Ἀκαδ. Ἀναγν.² 125 σημ.), ἤδη φωνητικῶς δυσπαραμύθητον, ἀπαγορεύει κυρίως ὁ νοῦς, ἀπαιτῶν *ἐλάχιστόν* τι ὅριον ἐποίκων πρὸς νέον ἀναδασμόν.

2 Πιθανῶς μάλιστα ἐκ τοῦ *πρεῖγ-ja*, ὡς *πότνα=-ja* κλπ., κατὰ τὰ Brugmann—Thumb⁴ § 40 καὶ 254.

3 Ὁπωσδήποτε καὶ *Λοκρικὸς* λοιπόν, οἷος πιθανῶς μὲν καὶ τὸ *κόρα* ἀντὶ τοῦ *θυγάτηρ*· πρβλ. καὶ τὰς περιφήμους, εἰς Ἴλιον στελλομένας, κόρας τῆς ἐπιγρ. Öst.-Jh. 14 (1911), 168, 9 τροφεῖα τοῖς γονεῦσι *τᾶν κορᾶν*»· καὶ τὸ *ἐπίϝοικος* γνωστὸν ὡς κατ' ἐξοχὴν Λοκρικόν, ὡς τὸ *ὑπόϝοικος* Κρητικὸν BCH 1903, 220c 13.

4 Καὶ μένουν μέχρι σήμερον π. χ. ἐν Κρήτῃ, ἐνῷ παρὰ τοῖς πλείστοις ἔχουν μετασχηματισθῇ πάλιν εἰς *-ζω*, ὡς δὴ καὶ τόσα ἄλλα τῶν εἰς *-σσω* ἀρχαίων *τάζω, ἀράζω, φράζω, σπαράζω* δι' ὁμοίαν σύγχυσιν, μόνον ἀντίστροφον,—περὶ ἧς ἰδὲ τὰ ἄφθονα καὶ ἐξαντλητικὰ τοῦ Χατζιδ. Einleit. ἰδίᾳ 400. *Ὡς Λοκρικὸν* ἂς σημειωθῇ καὶ τὸ *ζ* τοῦ *κομίζοιεν* 6a (ὄχι δηλ. *δδ*) καὶ *ἀναγκάζω* 7, ὡς θὰ προσεδοκᾶτο ἄλλως ἐκ τοῦ *δικάζηται* IX¹ 333, 15.

5 Ὅμοιον τὴν σύνθεσιν πρὸς τὰ *ὀψαρότης* καὶ *πρωτηρότης* (τὰ γνωστὰ τοῦ Ἡσι. ἔ. 488) *ὀψαμάτας* Θεοκρ., ἐξ ἄλλου δὲ τὸ *ἀξιοεργὸς*, καὶ ὁμαλώτερον τοῦ Ἡσιοδείου τύπου «*δώτῃ* μέν τις *ἔδωκεν, ἀδώτῃ* δ' οὔ τις *ἔδωκεν*» ἢ τοῦ *ἐπιδώτης* (Ζεὺς) τοῦ Παυσ. Β´ 10,2.

6 Φύσει δὰ παθητ. (πρβλ. *οὐν - ἐπὶ - ὑπότομος*· «εἴτι ἔγκλημα γέγονεν, *ὑπότομα* εἶμεν» ἐξ ἐπιγρ. Ἀρκαδικῆς V². 344=Syll³ 490,15). Ἀπίστευτος ὅλως ἡ σημασία=*ἴδια*, ὄχι μόνον διότι θὰ προετιμᾶτο (ἅπαξ ὑπαρκτὴ ἐν Λοκρ. IX¹ 333,11. *Ϝίδιος ξένος*) ἡ κυρία λέξις, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸ δύσκολον αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν (τὰ διῃρημένα εἰς ἰδιωτικοὺς κλήρους δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἀποτετμημένα).

Οἱ **ἐπίνομοι** στ. 6, μετὰ τὸ **ἐπινομία ἔστω γονεῦσι** καὶ **παιδί**, δηλ. προφανῶς κοινωνία, μετοχή, ὄχι ἀλληλοκληρονομία -- δὲν δύνανται νὰ εἶναι **κληρονόμοι** (=**ἐπιγιγνόμενοι, ἐπὶ τῷ θανόντι νεμόμενοι** τὰ τούτου), ὡς ἐν ἐπιγρ. Δελφῶν (π. χ. SGDI 2034, IG) καὶ Κερκύρας IG IX^1 694,111.123.129 καὶ ὡς θὰ ἐπέλθῃ ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς πάντα ἐκ τῆς οὕτω λεπτομεροῦς διαβαθμίσεως τῶν δικαιουμένων εἰς τὰ τῶν γονέων ἐν στ. 4-6· ἀλλ' οὔτε περὶ κληρονομίας θὰ ἥρμοζε, τόσον ἀκριβολόγως μάλιστα, νὰ φροντίζῃ **νόμος ἀναδασμοῦ** οὔτε περὶ ἀσύλου ἐμφυτεύσεως (6) ὅλως, αὐτονοήτου **ἐν ἰδιοκτήτοις**. Φανερόν, ὅτι καὶ ἐδῶ **ἐπινομία** [1] εἶναι, ὅ τι πανταχοῦ, ἡ μετοχὴ ἢ ἐπικοινωνία νομῶν κατ' ἐξοχὴν δημοσίων, [2] ἐπὶ καταβολῇ συνήθως **ἐννομίου (ἐπιν-)** ἢ **ἐμφορβίου**, περὶ ὧν ἰδὲ τελευταῖον τὰ Thiel ἐν Klio 20,54 ἑ. κάλλιστα (πλὴν ὅτι περιορίζει τὸν ὅρον **ἐπινομία** εἰς μόνους τοὺς ξένους· πρβλ. καὶ Ἀ. Δελτ. 1923, 192). Οὕτω δὲ καὶ **ἐπίνομοι** στ. 6 = οἱ **σύννομοι** ἢ **συμμέτοχοι** (ἔστω, διαδοχικῶς ἕκαστος) **τῆς νομῆς** [3].

Στ. 6. **ἄσυλος ἔστω τοῦτο, ὅτι κα φυτεύσηται** (κατὰ τὸ **συλῶμαί τι**), ἐνν. **ὁ φυτεύσας τις**· λοιπὸν ὄχι μόνον καρπῶν ἀσφάλεια παρέχεται (**συλᾶν** δὲ **καρπὸν** βλέπομεν καὶ κυριολεκτούμενον ἐν νέᾳ Σικελιωτικῇ ἐπιγρ. Suppl. Epigr. 2,533), ἀλλὰ καὶ **κτήσεως** τοῦ ἐμφυτευθέντος, οὐδενὸς δικαιουμένου συλᾶν χρώμενον αὐτῷ ἐν γῇ κοινοτικῇ ὡς ἰδίῳ. Ἐκ τῶν παγκοίνων **χώρα ἄσυλος** (καὶ **πόλις** εἶτα Α. Ἐφ. 1905,85,11), ὁπόθεν «**μὴ ἐξεῖμεν μηθένα ἄγειν.. εἰ δέ τίς κα ἄγῃ, τὰ μὲν ἐμφανέα** (δηλ. καὶ καρποὺς βεβ.) **ἀναπράσσειν τὸν στραταγὸν** κλπ.» —εἶτα καὶ **τὴν πυλαίαν ἄσυλον καὶ ἀσφαλῆ** παρεσκεύασε Syll^3. 483,4 —Τὸ δὲ μέσον **φυτεύσηται** ἐμφαντικῶς (ἀντὶ τοῦ συνήθους ἐνεργ., τοῦ π. χ. καὶ ΑΕ 1884,161,33) = **ἑαυτῷ φυτεύσῃ** ἐν τῇ ἄλλως κοινοτικῇ γῇ.— **Φυτὸν** δὲ νοητὸν καὶ ἄλλο **καὶ ἄμπελον,** ὡς ἐν ἐπιγρ. Γαμβρείου Inscr. Jurid. 257 = Syll^3. 302,11.

6^α. Μόλις ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὸ **χρῄζω** = ἁπλῶς **βούλομαι,** ἐξόχως μὲν Δωρικόν, ἀλλὰ καὶ πανελλήνιον (πρβλ. καὶ Ἀριστοφ. Νεφ. 891 **ἴθ' ὅποι χρῄζεις** κλπ.).

Στ. **8 τῷ πλήθει (..δόξαι)** προφανῶς = **τῇ πλειονότητι** τῶν 101 ἀνδρῶν, **πλείοσι τῶν ἡμίσεων**, πρβλ. καὶ «πράξω καθ' ὅ τι ἂν **τῷ πλήθει τῶν συμμάχων** δοκῇ» (IG II σ. 398 ἀρ. 49^б = Syll.^{3} 151, 23) καὶ ἰδίᾳ τὸ τῆς ἐποικίας εἰς Ναύπ. IX^1 334,40 «ὅ τι κα μὴ ἀμφοτάροις δοκέηι, Ὀπουντίων χιλίων **πλῆθαι**» κλπ. καὶ 333 τέλ. **πληθὺν** δὲ νικῆν»· ὥστε καὶ τὰ τρία εὔχρηστα.

Στ. 9 πρβλ. ἐκ περισσοῦ πλὴν τῶν συχνῶν **ἐπάγεσθαι οἰκήτορας** (Παυσ. Α'

1 Δυσπιστῶν τις ὅτι τόσος λόγος γίνεται ἐν τῷ θεσμῷ περὶ ἐπινομίας ἁπλῶν νομῶν κοινοτικῶν, ἀδιαιρέτων, ἀφοῦ μάλιστα οὔτε βοτῶν ἀριθμὸς ὁρίζεται οὔτε ὅλως τὸ *νέμειν* αὐτὸ ἀπαντᾷ οὐδαμοῦ τοῦ θεσμοῦ, θὰ ἐσκέπτετο μήπως πρόκειται περὶ *συννομίας ἐπὶ παντὸς κλήρου τῆς* (*ὅλης διακληρωμένης*) χώρας, περὶ *συγκτήσεώς τινος*· θὰ ἦτο δηλ. *συγκυριότης* μὲν ἔτι ζῶντος τοῦ κυρίου κληρούχου, *κληρονομία* δὲ αὐτοῦ ἀποθανόντος, ἣν δίδει ὁ θεσμὸς πρὸς ἑκάστῳ κληρούχῳ πρῶτον μὲν «εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ καὶ τὸν υἱόν», ἐλλειπόντων δὲ τούτων κατὰ σειρὰν εἰς τοὺς κατιόντας καὶ ἀγχιστεῖς· καὶ πάλιν τὴν συνεπινομίαν ταύτην διαθέτων ὁ κληροῦχος (ἂν δυσηρεστεῖτο τυχὸν κατὰ τῶν ἀγχιστέων) εἰς ὅντινα ἤθελε, θὰ ἐδικαιοῦτο ὅμως νὰ κρατῇ ὅσα θὰ εἶχεν ἐμφυτεύσει ἐν τῷ ἰδίῳ κλήρῳ κλπ. Ἀλλὰ πλὴν τῆς θεμελιώδους πάλιν ἀτοπίας, νὰ ῥυθμίζῃ θεσμὸς ἀναδασμοῦ τῶν ἅπαξ ἰδιοκτήτων πλέον κλήρων συγκυριαρχίαν πρωτοφανῆ (ἢ καὶ τὴν ἐπιβάλλῃ—ἢ περιορίζῃ εἰς ἓν π. χ. μόνον τέκνον) καὶ ἄλλαι δυσκολίαι θὰ ἐνέκυπτον βαρύτεραι τῶν λυομένων—καὶ λεκτικαὶ ἔτι (π. χ. θὰ ἔδει νὰ ἔκειτο στ. 3 ἑ. *καὶ γονεῦσι καὶ παιδί . . . αἰ δὲ μήτε γονεὺς μήτε παῖδες εἶεν.* — ἐν 6 *ὅτι δὲ πεφυτευκὼς εἴη κλπ.*), ἀλλ' ἰδίᾳ πραγματικαί.

2 Ὡς *ἐπιγαμία* καὶ τόσα ἄλλα (εἰς ἃ πρόσθες νῦν καὶ *ἐπιξυλία* IG. V^2 511 = Syll^3 623^B, 4).

3 Οὕτω καὶ τὸν ὑπὸ Πινδ. Πυθ. ΙΑ' 7 προσκαλούμενον «*ἐπίνομον* ἡρωΐδων στρατὸν (τὰς κόρας τοῦ Κάδμου) ὀρθῶς ἐνόει ὁ ἀρχ-σχολιαστὴς = «*σύννομον ταῖς Θήβαις*» ἁπλῶς, κοινωνὸν ἢ συμμέτοχον τῆς Καδμείας, λοιπὸν *ἐπιχώριον* ἁπλῶς (πρβλ. Αἰσχ. Ἱκ. 565 *ἔννομος γᾶς*) καὶ περιττὴ ἡ *προληπτικὴ* σημασία τοῦ O. Schröder ἐν ἐκδ. Πυθίων σελ. 103.

97), ***οἰκιστὴν*** κλπ. τὸ ***οὐκ ἀστὸς ἀλλ' ἐπακτὸς ἐξ ἄλλης χθονὸς*** Εὐρ. Ἴων. 290.

Στ. 10 ***ὅστις ἐμφέροι*** [1] κλπ. αὐτόδηλον ὅτι = ***εἰσφέροι, εἰσάγοι νόμον*** ἢ ***γνώμην περὶ ἀναδασμοῦ,*** προτείνῃ καθ' ἡμᾶς· ἄδηλον ἂν ἄρχων ἢ ἰδιώτης· ἀλλὰ ἐκεῖνο πιθανώτερον καὶ διὰ τὴν τάξιν καὶ διὰ τὸ εἰκὸς ἐν Λοκροῖς καὶ ἐν χρόνοις τόσον πρωΐμοις (ὅτε, καὶ ἂν ἴσως ἐνοεῖτο ***ἰδιώτης*** εἰσηγητής, θὰ προσετίθετο τοὐλάχιστον «***ἔτας***» τις ἢ ὅμ.). Πρβλ. ἐκ πλείστων τὸ ψήφισμα τῆς Νάσου π. Solmsen Inscr. gr. κλπ. 7 Β´ 35 ἕ. «***μὴ ἔμμεναι παρὰ ταῦτα μήτε ἄρχοντι προθέμεναι μήτε ῥήτορι εἶπαι μήτε ἐπιμηνίῳ ἐσένικαι*** κτέ. — Τὸ ἑπόμενον ***ψᾶφον διαφέροι*** (ἔτι ἧττον περὶ ἄρχοντος πλέον δυνατόν, ὡς «***ἐπιψηφίζοντος***» καὶ ***διαδίδοντός*** πως ἑκάστῳ ψῆφον τυχόν) ὁριστικῶς θὰ σημαίνῃ ***διαψηφίζοιτο*** ἁπλῶς (οὕτως ἢ ἄλλως ***φέροι ψῆφον*** = τὸ ἡμέτ. ψηφοφορῇ), πρβλ. πλὴν τῶν ἐν λεξικοῖς πρδγμ. τοῦ ***διαφέρειν ψῆφον*** [2] καὶ τὸ συνώνυμον ἐκ τοῦ θεσμοῦ τῶν Λαβυαδῶν Β´ 10: ***τὰν δὲ ψᾶφον φερόντων ἀνδεξάμενοι.... δικαίως οἰσεῖν*** κλπ. ***Κὴπευχέσθω τὰν ψᾶφον φέροντι δικαίως πόλλ' ἀγαθὰ*** κλπ.» — Ἐν Ἀθήναις ὕστερον πασιγνώστως ἀπαγορεύεται πράγματι ἐν τοῖς νόμοις «***μήτε προτιθέναι μήτε ἐπιψηφίζειν*** ἄλλα κλπ.» (π. χ. Syll³ 167,29.49.)

Στ. 15. Τὸ (μετὰ τὰ ***αὐτῷ καὶ γενεᾷ)*** καὶ ***πάντε(σ)σι*** δὲν σημαίνει βέβαι' ἁπλῶς «***καὶ γένει ἐκ γενεᾶς***» ὡς ἐν Ἠπειρωτικῇ ἐπιγρ. SGDI 1334 παρ' Ἀναγνωστοπούλῳ Ἱστ. Ἑλλ. Διαλ. Α´ 105-6), ἀλλὰ προσέτι ***καὶ Ϝοικιάταις*** (IG XI¹ 334,45) καὶ ***τῇ ὅλῃ κτήσει*** πρβλ. τὸν φρικτὸν ὅρκον τῶν Δρηρίων SGDI 5058,84 «κακίστῳ ὀλέθρῳ ἐξόλλυσθαι ***αὐτὸς καὶ χρήϊα τἀμά***»· καὶ τὰ συχνὰ ἀττικὰ ***ἐξώλης εἶναι καὶ τὰ ἐκείνου πάντα.*** Τὸ ***παρβαίνειν*** καὶ φωκικὸν ἐν ἀμφικτ δόγμ. IG II 545 (=Syll.³ 145),24 παρὰ τὸ συνηθέστερον δελφικὸν (Λαβυαδῶν C τέλ. καὶ D 17 25) ***παρβάλλεσθαι*** (ὃ καὶ ἀχαϊκὸν μετὰ τοῦ ***παρσεβέειν***).

Στ. 18. τὸ μὲν ***μόρος*** ἐπὶ τῆς πρώτης σημασίας (σωθείσης παραδόξως μόνον ἐν τῇ λεσβ. ἐπιγρ. XII² 274 = Syll.³ 968 πολλ.) τῆς ***μοίρας*** ἢ ***μερίδος*** (ὡς ἐν ἡρακλ. πίν. I 15-20.25 κλπ.)· τοὐναντίον τὸ ***κοῖλος*** πολύχρηστον περὶ βαθυπέδων κοιλάδων ἢ ἁλιπέδων (ἤδη Ὁμ. Ὀδ. δ´ ἀρχῇ. ***Λακεδαίμονα κοίλην),*** ὡς δὴ γνωστὰ ἰδίᾳ ***τὰ κοῖλα*** (πρβλ. καὶ ***γύης*** καὶ ***γύαλον*** ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς σημ. καταντήσαντα συνώνυμα μὲ τὸ ***ἄρουρα).*** Πρβλ. Στράβ. Θ´ 405 τέλ. περὶ Βοιωτίας ***ἐν τῇ μεσογαίᾳ πεδίᾳ ἐστὶ κοῖλα πάντα ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν τοῖς ὄρεσι περιεχόμενα*** καὶ τὸ περὶ τῆς Κορινθίας ἐκεῖνο «Κόρινθος ***ὀφρυᾷ*** τε καὶ ***κοιλαίνεται*** Η´ 382. — Ταῦτα μόνα λοιπὸν θὰ ***διαδώσωσι*** [3] (ἐνν. ***οἱ γεωνόμοι)***· δηλ. «τὰ ***πεδινὰ μερίδια***» θὰ διανεμηθῶσιν, ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον φυσικά, ἐφ' ὅσον οὐδὲν ἄλλο καθορίζεται.

Ἀλλά, πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν ἀνάλυσιν, δύο λέξεις περὶ τῆς συντάξεως, ἄλλως οὐδὲν ἔκτακτον ἐμφανιζούσης· διότι π. χ. καὶ ὁμαλῶς καὶ ὡς περιεμένομεν ἐκφέρονται κατ' εὐκτικὴν μὲν αἱ ὑποθέσεις τῶν προβλεπτῶν τυχὸν παραβιάσεων «***ὅστις ἐμφέροι... ἢ στάσιν ποιέοι***» 10-11, ὡς καὶ αἱ προβληματικαὶ ὁμοίως περιπτώσεις «***αἰ μὴ παῖς... ἀδελφεός... εἴη***» 4-6ᵃ καὶ «***αἰ μή... δόξξαι ἐπιϜοίκους ἐφάγεσθαι***»

1 Πιθανὴ ἀλλ' ὄχι καταπειστικὴ ἔνδειξις χρήσεως τῆς *ἐν* ἀντὶ ὅλως τῆς *εἰς* καὶ παρὰ Λοκροῖς ἀκόμη (ὡς π. Θεσσ. καὶ Βοιωτοῖς καί που Δελφ. *ἐν δύνασιν* = εἰς δύναμιν Syll³ 145,5).

2 Ἰδίᾳ καὶ Βερν. ἐν λ. *διαφέρω* καὶ *ψῆφος*· καὶ π. Αἰσχύ. Ἑ. Θ, 198 Weckl. θὰ εἶχε λοιπὸν ἄριστα τὸ *ψῆφος .. διοίσεται.*

3 Ἐκ περισσοῦ πρβλ. τὰ *διαδόματα* ἐκείνου τοῦ μεγαλοδώρου Ἀκραιφιέως Ἐπαμεινώνδου **IG VII 2712, 80** καὶ «τοῦτο *διελάβοσαν* οἱ ἱππεῖς» (τὸ περίσσευμα λογαριασμοῦ ἱππάρχου) αὐτ. 2426 τέλ. = διενεμήθησαν.

8 ἑ., ἐνῷ καθ' ὑποτακτικὴν ἡ προσδοκητὴ «***hότι κά (τις) φυτεύσηται***» 6· ἐκπλήσσει πως ὅμως τὸ πρωΐμως πεπλεγμένον, πυκνὸν καὶ περίτεχνον τῆς περιόδου 7-13, ἥκιστα συμβιβαστὸν πρὸς διατυπώσεις πρωτογόνους θεσμῶν.[1] Οὐδὲ μαρτυροῦσι περὶ ἀπαγιώτου ἀκόμη τοῦ ἄρθρου κυρίως τὰ ἄναρθρα στ. 9 ***μεῖστον*** (ἐπιρρηματικὸν) παρὰ τὰ συνήθη ***τὸ μέγιστον*** ἢ τὰ στ. 12 (***χρήματα δὲ δαμενόσθω***, κατ' ἐπίδρασίν τινα τῆς πρὸ αὐτοῦ ἀπωστεωμένης φράσεως ***αὐτῷ καὶ γενεᾷ***) ἢ τὸ ὁμαλὸν ***ἀλλαγὰ δὲ βέβαιος ἔστω*** 18 (= πᾶσά τις ἀλλαγή), οὐδὲ τὰ ***τεθμὸς ὅδε*** 1 καὶ ***ὅδε τεθμὸς*** 14,[2] εἰς ἃ καὶ βραδύτερον ἔτι πολὺ θὰ ἦτο συνειδητὸς πλεονασμός, περιττὸς διὰ τὸ ἀρθροειδὲς τοῦ ***ὅδε***, ἡ προσθήκη καὶ τοῦ ***ὁ*** (πρβλ. τὸ γνωστὸν Κεῖον «***οἵδε νόμοι*** περὶ τῶν καταφθιμένων», ἐνῷ ὁ Λαβυαδῶν ἤδη (19 «ὅδ' ***ὁ*** τεθμὸς περὶ τῶν ἐντοφήιων»)· παντοῦ ἀλλοῦ ἡ χρῆσις τοῦ ἄρθρου ἤδη ἀνεπτυγμένη τελείως πλὴν ἐν στ. 10, ὅπου φαίνεται παραλειφθὲν ἐν τῷ ***πόλι*** κατά τινα ἕλξιν τῶν ἑκατέρωθεν ***ἐν πρείγᾳ*** καὶ ***ἐν ἀποκλησίᾳ***. Ἴσως ἄξιον σημειώσεως ἰδιαιτέρας ὅτι αἱ διατάξεις πᾶσαι τοῦ θεσμοῦ καὶ τοῦ τεμαχίου β′ πλὴν ἑνὸς ἀπαρεμφάτου ἐν τέλει «***μὴ ποτιγράψαι***» κατὰ προστακτικήν, ἐνῷ τοὐναντίον κατ' ἀπαρέμφατον «προστακτικὸν» αἱ τῆς ἐκ Ναυπάκτου ἐποικίας καὶ σχεδὸν ἐξ ἴσου ἑκατέρου τρόπου εἶναι αἱ τῆς συνθήκης Οἰανθέων καὶ Χαλειέων — Ἀλλ' ὄντως μόλις ἀξίζει μνείαν ἡ ἔλλειψις τῆς Ἀττικῆς συντάξεως ἀκόμη ἐν στ. 12 ἢ τὸ καθ' ὅλου καὶ μέρος 16 ἑ. Περὶ τοῦ ἀπροσώπου ***ἐπινεμέσθω*** ἀνωτ. σ. 125.

Τοῦ οὕτω λοιπὸν ἔχοντος λεκτικῶς θεσμοῦ ἐπιτάσσομεν καὶ παράφρασιν εἰς τὴν κοινὴν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ μακαρίτου Ι. Οἰκονομίδου (εἰς τὰ ἐποίκια τῆς Ναυπάκτου).

Ὁ θεσμὸς ὅδε κύριος ἔστω εἰς τὸν πάντα χρόνον περὶ τῆς γῆς κατὰ τὸν ἀναδασμὸν Πλακοσυλίας καὶ Λισκαρίας, τῶν τε δορικτήτων καὶ τῶν ἀρχῆθεν δημοσίων ἁπάντων. — Τῆς δὲ δεδασμένης (ἑκατέρας) ***ἐπινομία ἔστω γονεῦσι καὶ υἱῷ· εἰ δὲ μηδεὶς υἱὸς εἴη, θυγατρί· εἰ δὲ μηδὲ θυγάτηρ εἴη, ἀδελφῷ· εἰ δὲ μηδὲ ἀδελφὸς ζῴη, ἀγχιστίνδα ἔστω ἡ ἐπινομία. εἰ δὲ μὴ θεραπεύοιεν οἱ ἐπίνομοι (μὴ φέροιεν τὸ ἐννόμιον), ἐξέστω τὴν αὐτοῦ ᾧτινι βούλοιτο δοῦναι· ὅτι δ' ἂν ἐμφυτεύσηται, ἀναφαίρετον ἐχέτω (καὶ κυριευέτω). — Εἰ μὴ πολέμου ἀναγκάζοντος ἄνδρες εἷς καὶ ἑκατόν, ἀριστίνδην ᾑρημένοι, ψηφίσαιντο ἄνδρας ἀξιομάχους διακοσίους τοὐλάχιστον ἐποίκους ἐπάγεσθαι, ὅστισοῦν περὶ ἀναδασμοῦ ἢ γνώμην εἰσφέροι ἢ διαψηφίζοιτο ἐν βουλῇ ἐν (ἀκρο)πόλει ἢ ἐν ἀποκλησίᾳ, ἢ στάσιν περὶ ἀναδασμοῦ ποιοίη, αὐτὸς μὲν φευγέτω καὶ τὸ γένος ἀειφυγίαν, ἡ δὲ οὐσία δημευέσθω καὶ ἡ οἰκία κατασκαπτέσθω κατὰ τὸν ἀνδροφονικὸν θεσμόν. — Ὁ θεσμὸς ὅδε ἔστω ἱερὸς τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου καὶ τῶν ὁμονάων θεῶν· τῷ μὲν παραβαίνοντι ταῦτα (ὑπάρχειν) ἐξώλειαν αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ, τῷ δὲ εὐσεβοῦντι ἔστω ἵλεως ὁ θεός. — Ἡ δὲ γῆ τὸ μὲν ἥμισυ ἔστω τῶν ἀρχαίων, τὸ δὲ ἥμισυ τῶν ἐποίκων· τὰ δὲ κοῖλα κατὰ κλήρους (οἱ γεωνόμοι) διανειμάντων· ἀνταλλάσσεσθαι δ' ἐξέστω τὸν κλῆρον ἐγκύρως, τὴν δὲ ἀντίδοσιν ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος ποιεῖσθαι.***

Η ΙΕΡΑ ΔΙΑΤΑΞΙΣ β′

Βραχὺς λόγος ἐξαρκεῖ περὶ τοῦ μικροῦ τεμαχίου ***β′***· προηγοῦντο προδήλως διατάξεις περὶ προσόδων τινῶν, εἰσπραττομένων καὶ ἀναγραφομένων ὑπὸ τῶν ***δαμιοργῶν.***

1 Θὰ περιεμένομεν δύο τουλάχιστον κῶλα: *αἰ μὴ δόξξαι 101 ἀνδράσιν κλπ. διακοσίους μεῖστον ἐπιϜοίκους ἐφάγεσθαι, ἀνδαιθμὸν μηθεὶς ἐμφερέτω· ὅστις δ' ἐμφέροι κλπ.* Ἀλλὰ εἰς πολὺ πλείονας θὰ κατατέμνετο προτάσεις ἐν πρωτογόνῳ πως λόγῳ!

2 Σαφὲς ὅτι ἀδιάφορος (ἂν καὶ ὄχι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐδῶ σημασία) ἡ τάξις· ἰδὲ Marchand Class Rev. 23, 344 ἑ.

4 12 26

ἐνταῦθα ὁρίζεται, ὅπως πᾶν ἄλλο προβλεπτόν, τῶν προειρημένων διάφορον [1], «κέρδος» αὐτῶν μὴ προσγραφῇ ὅλως κατά τινα χρονικὴν περίοδον εἰς τὰς προσόδους ἐκείνας, ἀλλ' ἀφιερωθῇ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς «***ἄγαλμα***», [2] κειμήλιον αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν ἱερὸν εἶναι, εἴπομεν καὶ ἐν ἀρχῇ (σημ. 1), ἀσφαλῶς αὐτὸ τὸ τοῦ Πυθίου, εἰς ὃ ἀφιεροῦται καὶ ὁ τεθμὸς Α 14, ἓν τῶν πολλῶν ἀνὰ τὸ Ἑλληνικόν, ἀπὸ Γόρτυνος μέχρι Βάλλας καὶ Κυρήνης [3] ἐξ ἀντιθέτου Πυθίων, ἐπωνύμων ἂν ὄχι καὶ ἀφιδρυμάτων ἀκριβῶς πάντων τοῦ μεγάλου Δελφικοῦ, ἰδίᾳ ἐν ἀποικίαις «κατ' ἐπίταξιν» τούτου, ὡς πασίγνωστον, κτιζομέναις.

Γνωστοὶ δὲ ἤδη, ὡς ἐν τοσαύταις ἰδίᾳ Δωρικαῖς πολιτείαις, [4] εἶναι καὶ ἐν τοῖς Ἑσπ. Λοκροῖς οἱ ***δαμιουργοὶ*** (IX^1 333, 15ἑ. καὶ ***συνδαμ***. 335), ὡς ἀνωτάτη ἀρχή, ἐν ᾧ ὁ ***ἀρχὸς*** τοῦ Α,19 δύναται καὶ ἐδῶ καὶ ἐν 334,41 καὶ ἐν τῇ περιφήμῳ ἐπίσης ἤδη ἐπιγρ. τῶν εἰς Ἴλιον Λοκρίδων κορῶν στ. 17 νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς γενικόν, (πρβλ. Oldfather ἔ. ἀν. σ. 56)=«ὁ ἁρμόδιος ἄρχων»· καὶ θὰ ὑποτεθῇ τότε, ὅτι οἱ ***δαμιοργοί***, ὡς ἀνωτάτη ἀρχή, συνδιοικοῦντες καὶ τὰ τοῦ ἱεροῦ οἰκονομικά, ὑποχρεοῦνται τὰς πέραν ὡρισμένου εἴδους ἢ ποσοῦ προσόδους, τοῦ ἱεροῦ πιθανώτερον, ἀλλ' ἴσως καὶ τῆς πολιτείας, νὰ καταθέτωσιν ὡς «ἄγαλμα» εἰς τὸ ἱερὸν κλπ. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι δυσάρμοστόν πως φαίνεται (εἰς χρόνους τοιούτους, ὅτε ἄμισθοι αἱ ἀρχαὶ τῶν ἀριστοκρατουμένων) τὸ ***κερδαίνειν*** καὶ ***κέρδος προσγράφειν*** (πῶς π.χ. τὰς πιθανὰς δωτίνας;) περὶ τῆς ἀνωτάτης συναρχίας· διὸ καὶ ὑπόνοια ἐπέρχεται ἰδίᾳ εἰς τὸν ἐνθυμούμενον ἐξ ἐπιγραφῶν ἄλλων ὁρισμοὺς τόσον ὁμοίους περὶ προσόδων ἱερέων [5] καὶ δὴ καθιερώσεως τοῦ πλεονάσματος αὐτῶν, μήπως ἄλλο τι μετριώτερον, ἱερατικὸν ἀξίωμα εἶναι οἱ προκείμενοι δαμιοργοὶ πρβλ. IG. IX^1 32 (=Syll.^{3} 647), 45 (περὶ προμνημονευθέντων ***δαμιουργῶν***) «***δαμιουργιόντων τὰ ἐν Μεδεῶνι ἱερὰ***» καὶ τοὺς ἐν ἐπιγρ. Μεγάρων VII 41 καταλεγομένους «***δαμιουργοὺς Ἀφροδίτας***» (ἂν καὶ οὗτοι δυνατὸν νὰ ἦσαν καὶ πολιτ. ἀρχή, ὡς καὶ οἱ ἀναγράφοντες καὶ ἀναθέτοντες στήλην εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Μελάμποδος Αἰγοσθενῖται VII 223, 19 καὶ ἀσφαλῶς οἱ Ἑρμιονεῖς IV 679=Syll.^{3} 1951,27 εἰς τὸ τῆς Δήμητρος). Τότε οἱ ***δαμιοργοὶ*** τοῦ Πυθίου (ἐτύμως «ἐπίτροποί» τινες ναῶν νεοελληνικῶν, ***δήμια ἔργα ἢ ὑπὲρ τοῦ δήμου*** = «κοινῆς ὠφελείας» καὶ αὐτοὶ τελοῦντες πρβλ. δὲ καὶ ***ἱερὰ δήμια*** Αἰσχύ. Ἑ. Θ. 177) δύνανται καὶ νὰ κερδαίνωσι κυριολεκτικῶς (π. χ. ποσοστά τινα ἐκ τῶν ἱερῶν προσόδων) καὶ νὰ ὑποχρεῶνται τὰ πέραν ὁρίου τινὸς ***μὴ ποτιγράψαι*** (ἀντὶ μέσου τότε)=***ἑαυτοῖς, ὡς ἴδιον κέρδος*** νὰ μὴ προσλογίζωνται, ἀλλ' ἀφιερῶσι [6] κλπ.

1 Ἡ σαφὴς φράσις δὲν ἐπιδέχεται ἑρμηνείαν, οἵαν τὸ κρητικὸν «*ἀλλᾶι δ' ἔγραται*» (Γόρτ. ἐπιγρ. VI 14. VIII τέλ.) =ἁπλῶς *παρὰ τὰ γεγραμμένα*, χωρὶς δηλ, νὰ προϋποτεθοῦν καὶ ἄλλα, προειρημένα, κέρδη.

2 Πλὴν τῆς ὁμηρικῆς γνωστῆς χρήσεως τῆς λέξεως στολισμός, καμάρι· *ἵππους σοὶ λείψω ἄγαλμα* Ὀδ. δ' 602 κλπ.) γνωστοτάτη καὶ ἡ περὶ παντοίων εἰς ἱερὰ ἀναθημάτων· π. χ. (περὶ λέβητος) CIA IV^1 373$^{\omega}$ 20 κ. ἄ. καὶ *ἀγαλματοφώρας* τῆς Ὀλυμπιακῆς ἐκείνης ἐπιγρ. π. Solmsen Inscr. Gr. ἀρ. 40 τέλ. = ἱερόσυλος (κειμηλίων φώρ). Σημειωτέον ὅτι καὶ ἀντίστροφος ἐκδοχὴ δυνατὴ=ὡς ἱερόν, καθιερωμένον ἐχέτω (ὡς ὁ Δήλιος τὰς δημευομένας οἰκίας τῶν ὀφλόντων ἀσεβείας Syll^3. 153, 140 *ἱερὰς*) τὸ κέρδος (ἀντικείμ.) *τὸ Ἀπόλλ. ἄγαλμα* (ὑποκείμ.), ἄγαλμα ἴσως παρηγγελμένον ἐσχάτως.

3 Εἰς τὸ τελευταῖον ἀνατίθεται ἐπίσης ἡ στήλη τῶν ἐκ Θήρας «οἰκιστήρων», ἀφοῦ καὶ οὗτοι εἶχον ἀποσταλῆ «κατὰ τὰν ἐπίταξιν» τοῦ ὁμωνύμου Θεοῦ κλπ. Abh. Preuss. Akad. 1926, σ. 19 ἑ. ἀρ. 2, 17 ἑ.

4 Ἰδὲ προχείρως Swoboda Staatsalt. σ. 47 (ἰδίᾳ π. Ἀρκάδων 224, Ἀχαιῶν 403. 414).

5 Ἐξ ἀφθόνων σχετικῶν πρὸς ἱερατικὰς προσόδους (περὶ ὧν γενικῶς Stengel Kultusalt^2. 39 ἑ.) δύνανται νὰ ἐξαρθῶσιν ἐκ μόνης τῆς Syll^3. αἱ ἐπιγρ. 1006, 10 (Κῶ) «*ἦμεν δὲ καὶ τῶν γερῶν τῶν θυομένων ἀποδόσθαι... τοῦ δὲ ἀγερμοῦ* (*μετεχόντων αἱ ἱέρειαι*» πρβ. εἰς 1015, 25-30 καὶ 1009 σημ. 5 Hiller) «*τὰ δὲ λοιπὰ ἔσται ἱερὰ ταῖς Θεαῖς*». 1016, 87. «*τῶν ἀναθημάτων ὅσα μὲν ἀργύριόν ἐστιν αὐτῶν, ἔστω τοῦ ἱέρεω, τὰ δὲ ἄλλα ἀναθήματα τοῦ Θεοῦ ἔστω*». Πρβλ. τὰς 1046-7 περὶ τῶν ἐκ τοῦ πελανοῦ προσόδων.

6 Περὶ τῆς πολιτικῆς προσόδου θὰ προσεδοκῶμεν ἁπλῶς «*ἐς ἄλλο μηδὲν χρῆσθαι τῇ προσόδῳ μηδ' ἀπαναλίσκειν*», ὡς

Ὁπωσδήποτε τὸ «κέρδος» ἢ «ἔσοδον» τοῦτο προορίζεται διὰ τὸ Πύθιον ἱερὸν **δι᾽ ἐννέα ἐτῶν**, δηλ., θὰ ἐνόμιζέ τις, **δι᾽ ὅλου τοῦ χρόνου 8 ἐτῶν** καθ᾽ ἡμᾶς, **ἐπὶ 8 πλήρη ἔτη** (κατὰ τὰ **διὰ βίου, δι᾽ ἡμέρας** καὶ τὰ σύνθ. **διημερεύειν, διαχειμάζειν** κλπ. Ἀλλ᾽ ὁ ἐνθυμούμενος τὰ ὁμοιότατα π. Πλουτ. Ἄγιδι § ΙΑ΄ **δι᾽ ἐτῶν ἐννέα λαβόντες οἱ Ἔφοροι νύκτα καθαρὰν καὶ ἀσέληνον σιωπῇ καθέζονται πρὸς τὸν οὐρανὸν** (καὶ ἂν διάξῃ ἀστήρ, κρίνουσιν ἀσεβείας τοὺς βασιλεῖς) καὶ βίῳ Λυκ. ΙΗ΄ **Ἠλεῖοι δι᾽ ἐτῶν πέντε ἡμέρᾳ μιᾷ (Ὀλυμπίοις) χρῶνται τῇ δικαιοσύνῃ**, τὰ Ἡρ. Γ΄ 97 δῶρα **ἀγίνεον διὰ τρίτου ἔτεος** (=κατὰ πᾶν δεύτερον ἐφάπαξ) καὶ κατωτέρω **διὰ πεντετηρίδος**, τὰ ἐν Θήβαις **δι᾽ ἐνναετηρίδος Δαφναφόρια** (Πρόκλ. π. Φωτ. Βιβλ. σ. 988) κλπ., θὰ δεχθῇ καὶ ἐδῶ μεθ᾽ ἡμῶν=κατὰ πᾶν ἔνατον ἔτος,[1] τὸ πρῶτον δηλ. τοῦ πλήρους ὀκταετοῦς κύκλου, ὅστις καὶ ἐκ τόσων ἄλλων γνωστὸν ὅτι ἦτο τὸ καθιερωμένον πρὸ τοῦ Μέτωνος χρονολογικὸν καὶ ἡμερολογικὸν σύστημα. Οὕτω νοεῖται καὶ ὁ ὄχι στρογγύλος ἀριθμὸς ἐννέα· δὲν σκοπεῖ ἁπλῶς τὴν συμπλήρωσιν ποσοῦ ἐπαρκοῦς πρὸς ναοδομίαν π. χ., ἀλλὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἱερὰ (καὶ ἐκ τοῦ **δελφικοῦ στεπτηρίου** ὡς **πυθικὴ** γνωστὴ) **ἐνναετηρίς**, περὶ ἧς ἴδε προχείρως Unger ἐν Iw. Müller's Hdb. d. Alt.-Wiss² I 732 § 18, ἰδίᾳ δὲ περὶ τοῦ **ἐννέωρος βασίλευε** (Μίνως) τὰ τοῦ Evans εἰς J.H.S. XIV 356.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΤΕΘΜΟΥ

Ὡς ψίθυρος πηγῆς μικροτάτης, ἐξ ὑψηλοῦ βουνοῦ ἀναβλυζούσης ὀλίγον ἀλλὰ διαυγὲς ὑδάτιον, ὁμιλεῖ ὁ τεθμός μας ἐξ αὐτοῦ τοῦ λυκαυγοῦς τῆς Ἑλληνικῆς νομοθεσίας χωρὶς νὰ μᾶς εἴπῃ κἂν τὸν νομοθέτην, τὴν χρονολογίαν, οὐδὲ κἂν ἀτυχῶς τὴν πολιτείαν του,[2] ἐκφράζει ἀμέσως τὸν περιωρισμένον σκοπόν του, νὰ ῥυθμίσῃ τὰ τῆς γῆς κατὰ τὸν ἀναδασμόν, δηλ. ἀκριβέστερον τὴν προφανῶς γενομένην ἤδη ῥύθμισιν νὰ ἐμπεδώσῃ εἰς γραπτὰς διατάξεις· ἀλλ᾽ ὡς γνωστόν, ἐκ τοιούτων ἀρχικῶν διατάξεων μετριοφρόνων, ἃς ὑπηγόρευον ἑκάστοτε περιπτώσεις ὡρισμέναι, ἀπετελέσθησαν βραδέως ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ δεξαμεναὶ καὶ ποταμοί, οὓς καλοῦμεν νομοθεσίας· —καὶ ὁ ἡμέτερος ὑποδηλοῖ ἤδη τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀδελφῶν του, ἑνὸς μὲν τοὐλάχιστον, τοῦ φονικοῦ, ῥητῶς ἐν στ. 13, ἀλλὰ καὶ κληρονομικῶν ἢ οἰκογενειακῶν ἐμμέσως (5 ἑ. **ἀγχιστήδαν ἐπινεμέσθω κατ τὸ δίκαιον**[3]. — Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὄχι ἀνάξια προσοχῆς διηγεῖται ἢ ἀφίνει νὰ εἰκάσωμεν περὶ τῶν πραγματικῶν σχέσεων, ἐξ ὧν ἐπήγασεν, ἰδίᾳ περὶ τῆς πολιτειακῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν χρόνων του. Ἂς ἴδωμεν γοργῶς τὰς ἀφορμάς του, τὴν διατύπωσιν, τὰς ῥυθμιστικὰς διατάξεις, τὰ διαφαινόμενα στοιχεῖα τοῦ δημοσίου ἰδίᾳ βίου, καὶ προσπαθήσωμεν νὰ συναγάγωμεν ἐξ αὐτῶν ὅ τι δυνατὸν περὶ τοῦ φύλου καὶ τῶν χρόνων, εἰς ἃ ἀνήκει.

Τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἀναδασμοῦ ἐνδεικνύει ἀπαραγνωρίστως ἡ ἐν στ. 18 διάταξις «νὰ εἶναι **τῶν ἐποίκων**[4] τὸ ἥμισυ τῆς ἀναδατουμένης γῆς», δηλ., ὡς εἴδομεν, τῆς δημο-

π.χ. IG. I 32β' 44 (ἂν ὄχι καὶ *μὴ διανέμεσθαι*, ὡς οἱ Σίφνιοι τὰ γινόμενα ἐκ τῶν μετάλλων Ἡρ. Γ΄ 57 ἢ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ Λαυρεωτικά), ἀλλ᾽ ὄχι νὰ μὴ ἀναγραφῇ ὅλως.

1 Δηλ. *διαγιγνομένης περιόδου 9 ἐτῶν*, ὡς ἐπιτρέπει ἡ φύσις τῆς *διά*.

2 Ὡς *ἀντίγραφον* ἁπλοῦν, *συνοπτικόν*, ὡς ἤδη ἐκ τούτων πρόδηλον(πρβλ. κατωτ. σελ. 132 καὶ σημ.), πρὸς ἀνάθεσιν εἰς τὸ ἱερόν.

3 Βεβαίως *κατὰ τὸ δίκαιον* δύναται καὶ τὸ ἀφῃρημένον καὶ *ἄγραφον* νὰ σημαίνῃ, ἀλλ᾽ ἅπαξ τεθειμένου ἤδη *ἀνδρεφονικοῦ τεθμοῦ* πιθανώτερον ὅτι καὶ *τὸ δίκαιον*=τὸ σύνολον τῶν περὶ ἀγχιστείας (ἐν κληρονομίαις) θεσμίων (ἢ *νομίων*, τῶν ἑκασταχοῦ, τὸ κοινόν, ὡς λέγονται ἐν 334 ἤδη).

4 Οὗτοι δὲν δύνανται νὰ εἶναι οἱ ἐν στ. 7-9 προβλεπόμενοι ὡς ἐνδεχομένως χρειασθησόμενοι *νέοι ἔποικοι*· ἤδη ἢ

σίας καὶ ἐπικτήτου μόνης· δὲν πρόκειται λοιπὸν οὐδαμῶς περὶ στάσεως πολιτειακῆς, ἀνατροπῆς βιαίας, ἥκιστα δὲ δι' ἐξεγέρσεως τοῦ δήμου ἐκ τῶν ἐν ὑστέροις χρόνοις περιβοήτων καὶ τοὺς συχνοτάτους τῶν ἀναδασμῶν ἐπαγουσῶν, [1] ἀφοῦ ἄλλως οὐδὲ πόρρωθεν ὑποδηλοῦται ὁμολογία στασιαζόντων· ὥστε πιθανώτατα φιλικῶς ὅλως καὶ ἀπὸ συμφωνίας ἁπλῆς ἀρχαίων κατοίκων καὶ μετακληθέντων ἐποίκων καὶ ὁ νῦν συντελούμενος ἀναδασμὸς ῥυθμίζεται καὶ πᾶς μέλλων τυχὸν — ἀνατρεπτικώτερος καὶ εὐρύτερος ἴσως — προλαμβάνεται κοινῇ πάντων ψήφῳ, διατυπουμένῃ ἀκριβῶς ἐν τῷ θεσμῷ ἡμῶν· ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ λοιπὸν ***ἐποικίας*** [2] φίλων (καὶ ὁμοφύλων προφανῶς ἐκ τῆς ἀπολύτου ὅλων καὶ ἀνεπιφυλάκτου ἰσονομίας). Ἄδηλον μόνον εἶναι ἂν καὶ οἱ παρόντες ἤδη ἔποικοι οὗτοι ἐκλήθησαν διὰ πολεμικὴν ἀνάγκην τῶν παλαιοπολιτῶν (καὶ συγκατέκτησαν ἴσως τὰ ***ἀπότομα*** ἐκεῖνα τοῦ στ. 2 παρὰ γειτόνων πολεμίων, οὓς ἐξανέστησαν κατὰ τὰ γνωστὰ πολεμικὰ δίκαια π.χ. Θουκ. Δ´ 98,3 κλπ.)· πιθανὸν ὅμως· ἀφοῦ καὶ «***ἐσιδηροφόρουν*** ἔτι ἐπὶ Θουκ. Α´ 5-6 ***περί τε Λοκροὺς Ὀζόλας καὶ Αἰτωλοὺς***» καὶ ἐν ἀρχαϊκοῖς δὴ χρόνοις ὄχι μόνον ἐν γένει «***οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο***» κατὰ τὰ Θουκ. Α´ 2,2 καὶ κατ' ἐξοχὴν ***πορθηταὶ ἦσαν καὶ ἐπιθυμηταὶ τῆς ἀλλοτρίας κατὰ σπάνιν γῆς*** (Στράβ. ΙΖ´ 792), ἀλλὰ ἰδίᾳ συχνότατα ἦσαν αἱ ἐπαγωγαὶ ἐποίκων δι' ἀνάγκας πολεμικὰς — καί, ὡς φυσικὴ ἀκολουθία, ***ἀναδασμοὶ*** ἢ ***νέαι γεωνομίαι***, ἐκ τῶν εἰς ***πᾶσαν ἀποικίαν*** συμφυῶν, ὧν κάλλιστον καὶ ἀρτιώτατον παράδειγμα πρόκειται ἡ ἐπιγραφὴ τῶν εἰς Μέλαιναν Κέρκυραν Ἰσσαίων ἀποίκων ἐκείνη (νῦν Syll³ 141). [3] Οὕτως «***ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ***» ***ἐπεισήγαγεν ἤδη ὁ Ὄξυλος Αἰτωλοὺς συνοίκους τοῖς ἀρχαίοις*** (Ἐπειοῖς) Παυσ. Ε´ 4,2, οὕτω Κυρηναῖοι π. Ἡρ. Δ´ 159 ***ἐπεκαλέοντο συνοίκους πάντας Ἕλληνας ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ***», οὕτω καὶ οἱ νεοδαμώδεις κλπ. ***ἐποικίζονται εἰς τὸ Λέπρεον*** ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν π. Θουκ. Ε´ 3,4 κατὰ συμφωνίαν παλαιάν, ἀφ' ὅτου εἶχον βοηθήσει εἰς πόλεμον ***ἐπὶ τῇ ἡμισείᾳ τῆς γῆς***» καὶ πάλιν οἱ Εὐεσπερῖται τῆς Λιβύης π. Παυσ. Δ´ 26,2 ἐπικαλοῦνται «πάντα τινὰ Ἕλληνα ***σύνοικον ἅτε κακωθέντες πολέμῳ***.

Οὐδ' ἔρις ἢ στάσις τῶν ἐποίκων πρὸς τοὺς παλαιοὺς ὑποσημαίνεται προηγηθεῖσα, ἂν καὶ δυνατή· πρβλ. τὰ τῶν Θουρίων παρὰ Διοδώρῳ ΙΒ´ 10 ἑ., ὅπου μετὰ τὴν πρώτην ὑπ' Ἀθηναίων ἐποίκησιν (καθ' ἣν ἤδη ***κοινοποιεῖται ἡ γῆ τῷ βουλομένῳ μετέχειν***) ***στασιαζόντων τῶν προσγεγραμμένων πρὸς τοὺς ἀρχαίους*** κλπ., τέλος μεταπεμψάμενοι ἐκ τῆς Ἑλλάδος συχνοὺς διενείμαντο τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐπίσης ἔνεμον»· γνωστὴ δὲ καὶ τοῦ μοιραίου καὶ τελευταίου τῶν Ἀρκεσιλάων ἡ στάσις καὶ ἀπόπειρα ἐξ Ἡροδ. Δ´ 163,1 »συναγείροντος (ἐκ Σάμου πρὸς ἐπαγωγὴν εἰς Κυρήνην) πάντα ἄνδρα ***ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ***» (τὸ τῶν Λεοντίνων π. Θουκ. Ε´ 3,2 «πολίτας τε ἐπεγράψαντο καὶ ***ὁ δῆμος τὴν γῆν ἐπενόει ἀναδάσασθαι***» εἶναι πλέον τοῦ εἴδους τῶν καθαρῶς ἐσωτερικῶν, πολιτειακῶν ἀνταγωνισμῶν)· ἡ ἔλλειψις ὅμως παντὸς ὑπαινιγμοῦ ***ὁμολογίας*** [4] καθιστᾷ ἀπίθα-

βάσις τῆς διανομῆς θὰ ἦτο πρόωρος τότε (ἤδη *τὸ ἥμισυ* χάριν «διακοσίων τοὐλάχιστον»!)

1 Ἀναριθμήτων βέβαια μέχρι Ἀριστοτέλους Ἀθ. Π. 40,25 «*οἱ δῆμοι κρατήσαντες... τὴν χώραν ἀνάδαστον ποιοῦσιν*». Τὸν τύπον τῶν *βιαίων* τούτων ἔχομεν καὶ π. Πλάτ. πολ. Η´ 566 Α´ «ὃς *ἂν δήμων προεστὼς* .. ἀνδρηλατῇ καὶ ἀποκτιννύῃ καὶ ὑποσημαίνῃ χρεῶν τε ἀποκοπὰς καὶ *γῆς ἀναδασμόν*».

2 Περὶ ἧς γενικῶς καὶ περιληπτικῶς ἰδὲ Swoboda Staatsalt. 191.

3 Ἰδίᾳ εὔτακτος διανομὴ καὶ ῥύθμισις οἰκοπέδων καὶ «πρώτων πλήρων» τῆς γῆς μεταξὺ πρώτων ἀποίκων καὶ ἐποίκων («*ἐφερπόντων*»), καθορισμὸς ἐκτάσεως ἑκάστου καὶ ποσοῦ ἀναπαλλοτριώτου καταμένοντος κλπ. Ἰδὲ καὶ Swoboda Staatsalt. 189 σημ. 10-11.

4 Καὶ ἂν εἴχομεν καὶ τὸν ὅρκον τῶν συμφωνησάντων εἰς ψήφισιν τοῦ θεσμοῦ, πάλιν ἠδύνατο νὰ ἦτο οἷος καὶ ὁ τῶν Ἰσσαίων ἀποίκων Syll³ 141, 11 ἑ.· «*μηδέποτε τὰν πόλιν μηδὲ τὰν χώραν αἴδαιτον ποιησεῖν μηδαμῶς*» ἢ τῶν

νον καὶ τὴν ἔριν· — ὡς ἐξ ἀντιθέτου καὶ τὸν ἁπλοῦν τυχὸν ***συνοικισμὸν ἀστυγειτόνων*** εἰς τὴν ***πόλιν*** τοῦ στ. 10 ἀποκλείει καὶ ἡ ἀπουσία πάσης προβλέψεως ὁμοίας πρὸς τὰ ἐν IX^1 32,47 «τὴν ***χώραν τὰν Μεδεωνίαν εἶμεν πᾶσαν Στιρίαν καὶ τὰν Στιρίαν Μεδεωνίαν*** πᾶσαν».

Ἀλλά, πρὶν ἴδωμεν κατὰ πόσον δύναται ἡ ἡμετέρα ἐποικία νὰ εἶνε σχετικὴ πρὸς τὴν ἄλλην ἐκείνην τὴν τόσον ὁμοίαν, τὴν περίφημον ἐξ Ὀποῦντος κλπ. εἰς Ναύπακτον, ἧς ἔχομεν τὰ ***ἐποίκια γράμματα*** τοῦ μακαρ. Ἰ. Ν. Οἰκονομίδου (νῦν IG. IX^1 334), ἂς ἐξετάσωμεν τὰ τοῦ θεσμοῦ λεπτομερέστερον.

Θὰ φανῇ περίεργος ἔν τισι μᾶλλον ἡ πρωτόγονος ἡ διατύπωσις τοῦ θεσμοῦ· καὶ πρῶτον ἡ διάταξις· μετὰ τὸν σκοπόν,—ῥύθμισιν τοῦ γενικοῦ ἀναδασμοῦ δημοσίας καὶ δορικτήτου γῆς—, ἕπεται ἀμέσως ὄχι ὁ τρόπος, αἱ λεπτομέρειαι, τοῦ ἀναδασμοῦ (ἃ μόλις ἀπὸ στ. 16 «***ἁ δὲ γᾶ*** κλπ.), ἀλλὰ ὁρισμοί τινες περὶ τῆς ἐπινομίας τῆς ἀναδασθείσης γῆς καὶ τῆς κυριότητος τῶν ἐμφυτευθέντων τυχὸν φυτῶν (3—$6^α$), ἀκολουθοῦν ἐν ἀκριβολογίᾳ οἱ ὅροι, ὑφ' οὓς μόνον δυνατὸς νέος ἀναδασμὸς — καὶ ***ποιναὶ*** κατὰ τοῦ ἄλλως προτείνοντος ἢ ψηφίζοντος αὐτὸν (7—13)· ἀφιέρωσις ἔπειτα τοῦ θεσμοῦ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Πυθίου καὶ αἱ σχετικαὶ ἀραὶ ἑκατέρου τρόπου, ἡ συχνὰ κανονικὴ ἀρχαϊκῶν νόμων κατακλείς (14—16)· καὶ τότε μόλις, ὥς τις ἐπινομὶς ἢ παράρτημα, ἐμφανίζεται τὸ κυριώτατον, τῆς διανομῆς ὁ κανονισμός, δηλ. διχοτομία μὲν ἁπλῆ τῆς ὅλης γῆς μεταξὺ τοῦ συνόλου ἑκατέρων παλαιῶν κατοίκων καὶ ἐποίκων, τῆς δὲ ἀροσίμου («κοίλης») καὶ διανομὴ ῥητὴ κατὰ κλήρους μὲ ἄδειαν ἀνταλλαγῆς τούτων ὑπὸ ὅρους (16—19).—Θὰ ἦτο ἀνεξήγητον τὸ πρωθύστερον, ἐὰν δὲν εἴχομεν ἤδη ἐν στ. 6—$6^α$ τόσον ἁπτὴν τὴν «ἀφῃρημένην» ἀλλοφροσύνην τοῦ χαράκτου, ἀντιγράφοντος, χάριν βεβαίως τοῦ Πυθίου, ἐκ τοῦ ἐν τῇ πόλει πρωτοτύπου τὸ ἀπόγραφον τοῦτο καὶ δὴ ὡς μονοσέλιδον περίληψιν ἐπιτέμνοντος [1]. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῷ ζήλῳ του νὰ ἐπιτέμνῃ, ἓν ἐκ τῶν δύο, ἢ δὲν προσέσχεν εἰς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων ἢ πιθανώτερον ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς τὰ τῆς διανομῆς (συνημμένα βέβαια ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἀμέσως εἰς τὸν στ. 3) ὡς αὐτόδηλα καὶ περιττὰ νὰ γραφοῦν ἐν ἐπιτομῇ, ἄλλως τε καὶ σύμφωνα μὲ τὸ διαρκὲς ἔθος τῶν διανομῶν· ὁπωσδήποτε τὰ εἶχεν ὑπερπηδήσει· ὅτε δὲ μόνον ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος τῆς Α πλευρᾶς, ἐνθυμηθεὶς ἢ μεταγνοὺς ὅτι ἀναγκαιότατα, «κάλλιον ἀργὰ παρά ποτε» τὰ προσέρραψεν ἀπ' ἐκεῖ ἐφεξῆς πλέον καὶ ἐπὶ τῆς Β πλευρᾶς, προτάσσων αὐτῆς μόνον τὸ ἄλλο του παραλειπόμενον, τὸν στ. $6^α$!

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ὕφους καὶ τῶν πραγμάτων τὰ φαινόμενα πρωτόγονα στοιχεῖα πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν ἐγγύτερον· αἱ μικραὶ καὶ στεγναὶ προτάσεις (ἰδίᾳ στ. 16-19), αἱ ἀπηρχαιωμέναι φράσεις (π. χ. ***ἀξιοδότας ἔστω*** κλπ. $6^α$ καὶ ***ἀλλαγὰ βέβαιος ἔστω*** 18, ὡς καὶ ἡ τυπικὴ ἀρχὴ «***τεθμὸς ὅ δε*** κλπ.» καὶ αἱ ἐπαναλήψεις (π. χ. τοῦ ***ἔστω***, ἰδίᾳ στ. 17) δύνανται καὶ στερεότυπα λείψανα συντηρητικῆς δὴ ἱερονομικῆς λέξεως νὰ εἶναι, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀποτέλεσμα ***τῆς ἐπιτομῆς***· προβλ. ἐξ ἀντιθέτου τὰ ῥη-

Ἰτανίων SG DI 5058, 22 ἑ.· «*οὐδὲ γᾶς ἀναδασμὸν οὐδὲ οἰκιᾶν οὐδὲ οἰκοπέδων ποιησέω*»· ἁπλῆ λοιπὸν ὑπὸ ὁμονοούντων ἐν κοινῷ συμφέροντι πολιτῶν πρόληψις μελλοντικῶν ἀνατροπῆς κινδύνων.

1 Τοιαῦται πιθανῶς περιλήψεις ἐκ πολὺ εὐρυτέρας ἐν τῷ ἑκασταχοῦ *τεθμοφυλακίῳ* πρωτοτύπων εἶναι πιθανῶς καὶ αἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ *Ϝρᾶτραι* ἐκεῖναι τῶν Ἠλείων κ. ἄ.

θέντα περὶ τῆς θαυμαστῆς εἰς πυκνότητα καὶ πλοκὴν περιόδου 7 - 13.[1] Ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τοῦ ἀναδασμοῦ καθ' ἑαυτὸν οὐδὲ ἡ «κύρωσις» τοῦ θεσμοῦ δι' ἀρχαϊκῶν ἔτι ποινῶν (**Ϝερρέτω αὐτὸς καὶ γενεὰ** κλπ. 12—13) οὐδὲ αἱ ὅμοιαι καὶ συναφεῖς ἀραὶ καὶ εὐχαὶ 15 ἑ. εἶναι ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται «πρωτόγονα».

Ἡ ὅλη ἀναδατουμένη γῆ διχοτομεῖται μὲν κατὰ τὸ διφυὲς τοῦ πληθυσμοῦ—τὸ ἥμισυ μόνον θἀνήκῃ πλέον εἰς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, τὸ ἕτερον ἥμισυ εἰς τοὺς ἐποίκους (16-17) —, ἀλλὰ μόνα τὰ «**κοῖλα**» αὐτῆς, δηλ. τὰ καλλιεργήσιμα προφανῶς, κατατέμνονται καὶ εἰς μερίδια καὶ διανέμονται εἰς ἑκάστους ῥητῶς· ἐκ δὲ τῆς ἀντιθέσεως πρόδηλον, ὅτι ἡ λοιπὴ χώρα, λοιπὸν ἡ ὀρεινή, μένει ἀδιαίρετος, κοινοτικὴ ἑκατέρου ἡμίσεος τῆς ἑνιαίας πάντοτε βέβαια κοινότητος, καὶ δὴ ὡς κοινὴ βέβαια **νομὴ** ἑκατέρων, δεκτικὴ καὶ ἐμφυτεύσεων. Καὶ ταῦτα μέν, θὰ εἴπῃ πᾶς τις, κανονικὰ καὶ συνήθη γενικῶς εἰς τὰς κοινοτικὰς γεωνομίας.[2]

Ἀλλὰ πρῶτον καὶ τὰ μερίδια ἐκεῖνα δὲν δίδονται ὡς ἰδιοκτησία τελεία, φαίνεται, ἀφοῦ μόνον **ἀνταλλαγή** των ῥητῶς ἐπιτρέπεται (18 ἑ.), οὐδὲ λέξις ὅμως περὶ κυριότητος τελείας ἢ ἐλευθέρας διαθέσεως αὐτῶν ἐκ τῶν συνήθων εἰς τὰ πωλητήρια καὶ τὰς δωρεὰς ἀκόμη (π. χ. Κάσσανδρος δίδωσι τὸν ἀγρόν... Περδίκκᾳ... καὶ ἐκγόνοις **ἐν πατρικοῖς, κυρίοις οὖσι κεκτῆσθαι καὶ ἀλλάσσεσθαι καὶ ἀποδόσθαι,** νῦν Syll.[3] 332)· ὥστε **μεταπώλησις τῶν μόρων ἀπαγορεύεται** κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ συμφώνως πρὸς τὰ γνωστὰ καὶ περὶ Λοκρῶν τῶν Ἐπιζεφυρίων[3] (ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ εἰκός). Τόσῳ δὲ μᾶλλον πιθανὸν τὸ ἀναπαλλοτρίωτον τῶν μόρων, καθ' ὅσον καὶ ἡ τελικὴ διάταξις, νὰ γίνεται ἐνώπιον τοῦ (ἁρμοδίου) ἄρχοντος ἡ ἀνταλλαγή, νοεῖται ἄριστα ἂν σκοπῇ νὰ προλάβῃ καὶ ἄλλας μὲν καταχρήσεις περὶ τοὺς (**ἴσους** βεβ. ὑποθετέους) κλήρους, ἰδίᾳ δὲ πωλήσεις περικεκαλυμμένας: πᾶσα ἀνταλλαγὴ θὰ εἶναι ἔγκυρος, ἀρκεῖ νὰ γίνεται **ἀντὶ τοῦ ἀρχοῦ.**[4]

Ἀλλὰ ἰδιορρύθμως κυρίως κανονίζεται καὶ ἀληθῶς πρωτογόνως ἡ νομὴ τῆς κοινοτικῆς ἀδιαιρέτου (διχοτομημένης ἁπλῶς) **ὀρεινῆς γῆς** (3-6)· χάριν προδήλως κοινῆς ἐπαρκείας περιορίζεται ἡ ἐπινομία[5] ταύτης, ὄχι ὅμως, ὡς θὰ προσεδόκα τις, κατ' ἀριθμὸν βοσκημάτων ἑκάστου **ἐπινόμου,** ἀλλά, ἀορίστου ἀφινομένου τοῦ ποσοῦ τῶν βοτῶν, κατ' ἀριθμὸν τῶν συνεπινόμων οἰκείων ἑκάστου δικαιούχου τῆς νομῆς· φανερὸν δηλ. ὅτι τὸ μὲν κύριον δικαίωμα τοῦ ἐπινέμεσθαι τὰς κοινοτικὰς νομὰς (δι' ὧν ἔχουσι βοτῶν) δίδεται εἰς μόνους τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν οἰκογενειῶν (**γονεῦσι** 4 ἑ.), παρ' ἕκαστον ὅμως τούτων ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ θεσμοῦ καὶ εἷς ἀκόμη τῶν κατιόντων αὐτοῦ ἢ ἐν

1 Ἂν ἀμετρήτους αἰῶνας ὑπολογίζουν οἱ σοφοὶ ὅτι ἐχρειάσθη ὁ ἐξ ἀλάλου γινόμενος ἄνθρωπος διὰ νὰ φθάσῃ εἰς μόρφωσιν τῆς ἀρτίας προτάσεως, αἰῶνα τοὐλάχιστον ἕνα ἀσκήσεως τῆς νομογραφίας θὰ ὁμολογηθῇ ὅτι προϋποθέτει περίοδος τόσον κατάπυκνος καὶ περίπλοκος.

2 Πρβλ. Ἀριστοτ. Πολιτ· Δ' 9,7 = σ. 1330α, «ἀναγκαῖον εἰς δύο μέρη διῃρῆσθαι τὴν χώραν καὶ τὴν μὲν εἶναι κοινήν, τὴν δὲ τῶν ἰδιωτῶν» καὶ ἀναπτυγμένως ἰδίᾳ A. Wilhelm. Sitz. Ber. Wien. Akad. 1914 ἀρχῇ = N. Beiträge III ἀρ. 15 καὶ Guiraud Propr. foncière 344 καὶ ἑ.

3 Γνωστοτάτη ἡ ἐξ εὐνοήτου συμφέροντος τῆς πολιτείας ἀπαγόρευσις τοῦ πωλεῖν τὸν «*πρῶτον κλῆρον*» τοὐλάχιστον, κατὰ πάντα χρόνον καὶ ὄχι μόνον ἐν Σπάρτῃ· κατ' Ἀριστ. πολ. Β' 7, 6 = σελ. 1266 B «τὴν οὐσίαν πωλεῖν οἱ νόμοι κωλύουσιν, ὥσπερ ἐν Λοκροῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν· *ἔτι δὲ τοὺς ἀρχαίους κλήρους διασῴζειν*», (πρβλ. Oldfather RE[2] ἄρθ. Locris ἀνατ. σ. 63)· ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ πολὺ βραδύτερον IG.V[2] 334 = Syll[3] 490) 11 ἑ., ἔνθα ἰδὲ τὰ τοῦ Hiller, καὶ ἄ.

4 Ἡ σαφὴς σημασία τοῦ ἐνώπιον (πρβλ. ἐκ περισσοῦ καὶ IX[2] 302A 4 *ἀντὶ ταγοῦ* καὶ ἰδίᾳ κρητικὰς ἐπιγρ.) θὰ συνηγόρει, ὅτι ἡ αὐτὴ πρόθεσις ὑπόκειται καὶ ἐν Ἰλ. Θ' 233 (*Τρώων ἀνθ' ἑκατὸν στήσεσθαι*), ἂν δὲν ὑπῆρχε καὶ τὸ τελείως ἀδελφὸν *ἄντα*· μόνον ἡ ἔννοια τοῦ *ζυγίζειν, ἀντίσταθμον* δὲν χρειάζεται.

5 Πρβλ. ἀνωτ. σελ. 126 καὶ σημ. 1.

ἐλλείψει τούτου ἄλλος, ὁ ἄγχιστα ἑκάστοτε τοῦ γένους, ὡς δικαιούμενος νὰ ἐπιβόσκῃ καὶ αὐτὸς τὰ ἴδια βοτὰ εἰς τὸ οἰκεῖον ἡμίτομον τῶν κοινοτικῶν νομῶν, ἀλλ' ὄχι ἄλλος —ἐπὶ καταβολῇ ἐννομίου ἴσως κατὰ συμπλήρωσιν δυνατὴν τῆς ἐν στ. 6 φθορᾶς.[1] Τὸ δὲ ἐννόμιον τότε τοῦ παρεπινόμου θὰ κατέβαλλον οἱ «γενάρχαι» ἐκεῖνοι (ἴσως μὲ ἴδιον ἔτι μετριώτερον) εἰς τὴν κοινότητα, δικαιούμενοι καὶ νὰ μεταβιβάζωσι τὴν ἐπινομίαν εἰς ἄλλον κατὰ βούλησιν, ἂν οἱ ἀγχιστεῖς δὲν ἐξεπλήρουν τὰς ὑποχρεώσεις των. στ. 6-6 $^{\alpha}$)· Οὐδὲν θὰ ἐφώτιζε ζωηρότερον κατάστασιν ποιμενικοῦ κυρίως λαοῦ, ἐν ὀρεινῇ καὶ στενῇ καὶ πενιχρᾷ χώρᾳ πατριαρχικῶς ἀκόμη περίπου ζῶντος, ἀπὸ τοὺς ***περιορισμοὺς τῆς ἐπινομίας*** καὶ τὴν ἀκριβολογίαν ταύτην περὶ τῆς διαδοχικῆς σειρᾶς τῶν ἐξ ἑκάστου γένους δικαιουμένων εἰς αὐτήν. Καὶ οἱ περιορισμοί, σημειωτέον, δὲν εἶναι παραχώρησις πρὸς τὰς φύσει ὀλιγομελεστέρας τῶν ἐποίκων οἰκογενείας, συγκατατιθεμένων δηλ. καὶ τῶν παλαιῶν, ἤδη πολυκλαδωτέρων, νὰ ἐπινέμουν δι' ὀλιγίστων καὶ αὐταὶ βοτῶν εἰς τὰς κοινὰς νομάς· διότι χωρίζεται ἀκριβῶς (στιχ. 17) τὸ ἐπιβάλλον τῆς ὀρεινῆς γῆς εἰς ἑκατέρους, ὡς νομὴ ἰδιαιτέρα.

Ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐξάρσεως καὶ αὐτὴ ἡ ρύθμισις τῆς ἐπινομίας ***κατὰ γένη ἢ συγγενείας***, ὧν κύριος δικαιοῦχος καὶ ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ ἀντιπρόσωπος δι' ὅλα τὰ εἰς οἰκογενείας αὐτοτελεῖς ηὐξημένα μέλη[2] εἶναι ὁ ἑκάστοτε ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἢ γενάρχης («***γονεύς***»)· κρῖμα μόνον ὅτι ἀγνοοῦμεν τὰ περὶ τῶν εἰς κτῆσιν διδομένων κλήρων ἀντίστοιχα θέσμια ἢ πάτρια, τὰ προϋποτιθέμενα εἰς τὴν γενικωτάτην διάταξιν «***διαδόντω τοὺς κοίλους μόρους***» τοῦ στ. 18 ὡς αὐτονόητα! Θαρρούντως ὅμως δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ τούτων κατὰ γένη κατανομὴν (τὸ σχετικὸν ἀναπαλλοτρίωτον εἴδομεν ἤδη) καὶ ἀνάλογον ἐκ τῶν γονέων κληρονομικὴν μεταβίβασιν, μόνον ὄχι βέβαια καὶ αὐτὴν εἰς ἕνα μόνον ἑκάστοτε τῶν κατιόντων περιωρισμένην, ἀλλὰ (Ἑλληνιστὶ) κατὰ ἕνα τινὰ τρόπον ἴσην πως ἢ δικαίαν διὰ τοὺς καὶ τὰς «***ἐχεπάμονας***».

Ἐννοεῖται, δὲν θὰ συμπεράνωμεν ἐντεῦθεν καθόλου καὶ ἔλλειψιν τυχὸν ὅλως ἰδιοκτησίας ἀτομικῆς, ὕπαρξιν δηλ. οἰκογενειακῆς ἀκόμη μόνης· τοὐναντίον· ὄχι μόνον οὐδεὶς βεβαιώνει, ὅτι παρὰ τὴν ἀναδατουμένην κοινοτικὴν δὲν ὑπῆρχε καὶ ἄλλη ἰδιόκτητος, εἰς ἣν μάλιστα κυρίως θὰ ἀφορᾷ ἡ ἀγωνιώδης φροντὶς τοῦ θεσμοῦ περὶ βραδυτέρου τυχὸν ἀναδασμοῦ, μήπως δηλ. οὗτος ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὰς ἰδιοκτησίας· ὄχι μόνον ἀρχὴ μεταβολῆς καὶ τῆς κοινοτικῆς εἰς ἰδιόκτητον εἶναι ἤδη καὶ τὸ ἐν στ. 6$^{\alpha}$ δικαίωμα ἐκεῖνο ἐλευθέρας διαθέσεως τῆς ἐπινομίας αὐτῆς, ἔτι δὲ μᾶλλον καὶ πραγματικώτερον τὸ περαιτέρω δικαίωμα δουλείας ἐπὶ τῶν ἐμφυτευθέντων· ἀλλὰ τὴν ὕπαρξιν τελείας ἰδιοκτησίας ἀποδεικνύουν θετικῶς τὰ ἐν ἀρχῇ ***δαμόσια*** καὶ τὰ ἐν στ. 12 ***δημευόμενα χρήματα*** (δηλ. ἀγαθά, κυρίως γαῖαι καὶ ποίμνια καὶ ἀγέλαι) τοῦ οἱουδήποτε παραβάτου· ὥστε ***καὶ τὴν κυριότητα*** μᾶλλον διαδίδουν, μόνον δὲ ὄχι τὸ δικαίωμα ἀπαλλοτριώσεως τῶν μόρων.

Οὐδὲ τὰ περὶ ἐμφυτευομένων εἰς τὰς κοινοτικὰς χέρσους ἐκτάσεις τοῦ στ. 6 μᾶς ἀποκαλύπτουν τι πρωτόγονον· τοὐναντίον γνωστοτάτη ἡ ἀπὸ τοῦ ϛ' κυρίως αἰῶνος ἀλλὰ καὶ ἔπειτα πολλάκις καὶ πολλαχοῦ τοιούτῳ τρόπῳ ἐπιθάρρυνσις καὶ προστασία νέων

1 Θεωροῦμεν ἀσφαλὲς μετὰ τοῦ Thiel Klio 20 (1925) 56 ἑ. ὅτι καὶ οἱ πολῖται κατέβαλλόν τι *ἐννόμιον* εἰς τὰς πόλεις, μετριώτερον πάντως ἢ οἱ ξένοι.

2 Περὶ ἀνυπάνδρου π. χ. *κόρης*, ἄνευ ἰδίου (ἔστω καὶ παρὰ τὸν τοῦ «γονέως» ἐν μιᾷ αὐλῇ) οἴκου καὶ βοσκημάτων ἰδίων, τίνα λόγον εἶχεν ἡ αὐτοτελὴς *ἐπινομία*; Ἀλλὰ καὶ γενικῶς φανερὸν ὅτι *οἶκον ἴδιον* (σύνοικον, ἔστω ἐπαναλαμβάνομεν, μὲ τὸν τοῦ «γονέως» ἀποτελεῖ πᾶς «*ἐπίνομος*».

φυτειῶν, κυρίως ἐλαίας καὶ ἀμπέλου, ἰδίᾳ δὲ περίφημα τὰ ἐν Κύπρῳ κατὰ Στραβ. ΙΔ' 684 ***«τὸ παλαιὸν ὑλομανούντων τῶν πεδίων, ὥστε κατέχεσθαι δρυμοῖς καὶ μὴ γεωργεῖσθαι, ἐπιτρέψαι τοῖς βουλομένοις ἐκκόπτειν καὶ ἔχειν ἰδιόκτητον»***. Ἐνταῦθα νοητέον φυσικὰ καὶ καρπόδενδρα μέν, ἀλλὰ κυρίως ἀμπέλους, εὐδοκιμούσας δὰ καὶ ἐν τῇ ὀρεινῇ ἔτι τῆς Ἑσπερίας Λοκρίδος (πρβλ. δὲ ***Μακυνίαν «βοτρυοστέφανον», Οἰνοῦντα, λατρείαν Διονύσου*** ἐν Ναυπάκτῳ κλπ. Oldfather ἐν ἄρθρ. Locris π. Pauly R E² σελ. 65).

Ἀλλ' ἀξιοσημείωτος καὶ ὁ ὁρισμὸς ὡς δικαιούχων ἐπινομίας ὄχι μόνον τῆς κόρης, ἐπινόμου καθισταμένης ἐν ἐλλείψει ἀδελφοῦ ἄρρενος (προηγουμένης δὲ σαφῶς καὶ τῶν πρὸς πατρὸς θείων ἐνταῦθα), ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ τῆς μητρός, ὡς πρώτης μάλιστα συνεπινόμου, ἀφοῦ ἡ ἐπινομία ***γονεῦσι*** κλπ. στ. 2 ἑ., καὶ τὰ δύο ὁμοῦ ἐνδεικνύοντα πράγματι θέσιν νομικὴν τῆς γυναικὸς (ἐν συνδυασμῷ φυσικὰ πρὸς τὴν παράλληλον εἰκαστέαν κληρονομικὴν) ὑπερτέραν τῆς παρ' Ἀθηναίοις καὶ Ἴωσι γνωστῆς, ἂν καὶ ἥκιστα μοναδικήν·—διότι καὶ ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Κρήτῃ γνωστὸν ὅτι καὶ εἶχον καὶ διῴκουν ἰδίαν κτῆσιν (τὴν προικῷαν) καὶ τὸν σύζυγον ἐξέλεγον αὐταί, ὄχι ὡς αἱ Ἀθηναῖαι ἐπίκληροι.

Παναρχαίου βέβαια ἔθους λείψανον, ἀλλὰ γνώριμον καὶ εἰς χρόνους ἔτι πολὺ ὑστέρους καὶ εὔχρηστον, εἶναι αἱ ἐν στ. 15 ἑ. ***ἀραὶ καὶ εὐχαί***, αἱ ἐπαρώμεναι τῷ παραβαίνοντι ἢ τηροῦντι τὸν θεσμόν· προϋποθέτουν, ἐννοεῖται, καὶ τοὺς σχετικοὺς ***ὅρκους*** τῶν ψηφισάντων ἁπάντων, ὅρκους, ὧν ἐπ' ἐσχάτων δεχόμεθα εἰκόνα ζωηρὰν ἐξ ἐπιγραφῆς πολυτίμου τῆς Κυρήνης, τοῦ Γ' μὲν αἰῶνος, ἀλλ' ἀνακαινιζούσης τοὺς παλαιφάτους τοῦ ἐποικισμοῦ της θρύλους· [1] ἀλλὰ καὶ ἐκ συνθηκῶν καὶ ***νόμων*** ἄλλων πασίγνωστον τὸ πάγχρηστον καὶ ποικίλον [2] ὅρκων ἅμα καὶ ἀρῶν. Ἀντὶ πολλῶν ἀρκεῖ τὸ τυπικὸν (ἐκ Μυλάσων) Syll³ 167, 28 ἑ. «καὶ ***ἐπαρὰς ἐποιήσαντο περὶ τούτων μήτε προτιθέναι μήτε ἐπιψηφίζειν μηδένα· εἰ δέ τις ταῦτα παραβαίνοι, ἐξώλη γίνεσθαι καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐκείνου πάντας***»· πρβλ. *Busolt*. Staatskunde³ σ. 463 ἑ. (μετὰ τὰ Ziebart Der Fluch im griech. Recht καὶ Wilhelm Ö. Jh. 1909,137.

Ἀλλ' ἔτι πολὺ κοινοτέρα καὶ γνωριμωτέρα ἐκ παντὸς χρόνου εἶναι ἡ δι' ἀπειλῆς ποινῶν μεγάλων ἢ καὶ τῶν μεγίστων, ὡς ἐν στιχ. 11-13, ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος, κύρωσις καὶ κατοχύρωσις τοῦ νόμου κατὰ παραβάσεων ἢ καὶ ἁπλῆς ἀναψηφίσεως [3]. ἐνταῦθα δὲ καταφανῶς καὶ ἡ ἁπλῆ πρότασις ἄλλου ἀναδασμοῦ, καθ' ἃ καὶ ἡ στάσις πρὸς ἐπιβολὴν αὐτοῦ, χαρακτηρίζονται ὡς τὸ βαρύτατον τῶν «κατὰ τῆς τάξεως

1 Abh. Preuss. Akad. 1925 σ. 19 ἑ. στ. 40. «*Ἐπὶ τούτοις ὅρκια ἐποιήσαντο οἵ τε αὐτεῖ μένοντες καὶ οἱ πλέοντες οἰκίξοντες καὶ ἀρὰς ἐποιήσαντο . . κηρίνος πλάσαντες κολοσσὸς κατέκαιον ἐπαριώμενοι πάντες συνενθόντες καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. . . τὸν μὴ ἐμμένοντα τούτοις τοῖς ὁρκίοις ἀλλὰ παρβεῶντα καταλείβεσθαί νιν καὶ καταρρεῖν, ὥσπερ τὸς κολοσσὸς καὶ αὐτὸν καὶ γένος καὶ χρήματα· τοῖς δὲ ἐμμένοισιν... ἦμεν πολλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ αὐτοῖς καὶ γόνοις*». Τὸ πρῶτον νῦν ἐννοεῖται καλῶς καὶ ὁ π. Θουκ. Ε' 18,8· 47 9 *ἐπιχώριος ὅρκος*.

2 Ἔτι τὸν Γ' αἰ. οἱ Τήϊοι προσθέτουν εἰς νόμον σχολικὸν SGDI. 5634, «ὁ δὲ εἴπας ἢ πρήξας τι παρὰ τόνδε τὸν νόμον ἢ μὴ ποιήσας τε τῶν προστεταγμένων ἐν τῷ νόμῳ τῷδε *ἐξώλης εἴη καὐτὸς καὶ γένος τὸ ἐκείνου κλπ.*». Ὡς πρὸς τὸ *ἵλαος ἔστω*, πρβλ. τὰ Κρητικὰ *«εἰ μὲν εὐορκίοιμεν, ἰλέως ἦμεν ἀμῖν τὸς θεὸς (ἐπιορκίουσι δ' ἐμμανίας ἦμεν)* SGDI. 5024, 75.5029 τέλ., 5041,19 καὶ 25 κλ.

3 Ἐξ ἀπειροπληθῶν ἐπιτραπήτω παραπομπή εἴς τινα γνωστότερα καὶ χαρακτηριστικώτερα SGDI 5282, 20 ἑ. (Syll³ 194)· *«ἢν δέ τις τὸ ψήφισμα ἀναψηφιζῃ, τὰ χρήματ' αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ αὐτὸς φευγέτω Ἀμφίπολιν ἀειφυγίην»*. (Ἐκ τοῦ ψηφίσματος τῆς πολιτικῆς φυγαδεύσεως Φίλωνος καὶ Στρατοκλέους). Αὐτ. 5726 = Inscr. Jurid. 1 = Syll³ 45,33 ἑ. *«τὸν νόμον τοῦτον ἤν τις θέλῃ συγχέαι ἢ προθῆται ψῆφον, ὥστε μὴ εἶναι τὸν νόμον τοῦτον, τὰ ἐόντα αὐτοῦ πεπρήσθω καὶ τὠπόλλωνος εἶναι ἱερὰ καὶ αὐτὸν φεύγεν αἰεί»*. ἄφθονα καὶ πρόχειρα πρδγμ ἰδὲ π. Busolt Staatskunde³ 522 ἑ. καὶ 463 ἰδίᾳ· εἰδικῶς δὲ περὶ τῆς *φυγῆς* (καὶ ἀειφυγίας) καὶ σ. 234—236.

καὶ ἀσφαλείας τοῦ κράτους» πολιτικῶν ἐγκλημάτων, αὐτὸ τοῦτο ὡς ἐσχάτη προδοσία ἢ «***τῆς πολιτείας κατάλυσις***», ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι· διὸ καὶ ὄχι μόνον ἀειφυγία ἐπαπειλεῖται καὶ ἡ συναφὴς πάντοτε δήμευσις τῶν ὑπαρχόντων, ἀλλὰ καὶ κατασκαφὴ τῆς οἰκίας, ὄντως δηλ. ἐξώλεια παντελὴς αὐτοῦ καὶ γένους· διότι καὶ τοῦτο συνεξορίζεται Α 12. Διαφέρει ἰδιαιτέρως ἡ ῥητὴ ἐξομοίωσις τῆς ποινῆς τοῦ ἐγκλήματος πρὸς τὴν τῶν ἀνδροφόνων, ὧν πάλιν ἀντιστρόφως μανθάνομεν τὰς κατὰ τὸ καθεστὼς ἐν τῇ πολιτείᾳ δίκαιον ποινάς· ἀλλὰ ταύτης προέχει νὰ ἴδωμεν τὴν ὅλην ἐκ τοῦ θεσμοῦ εἰκαστὴν ορφὴν πρῶτον.

Διότι καὶ πολιτειακῶς εἶναι διδακτικὸν τὸ βραχὺ καὶ λιτὸν κείμενον· πρῶτον περὶ πόλεως ἤδη (καὶ ὄχι φύλου κωμηδὸν οἰκοῦντος) πρόκειται, ἀναδατούσης τὴν εἰς δύο μόνας τοποθεσίας περιλαμβανομένην δημοσίαν της γῆν· ἡ δὲ πόλις ἢ τὸ ὡς κέντρον αὐτὴν ἔχον φῦλον) ὀλιγαρχεῖται ἀσφαλῶς ἐκ τῶν (ἐν στ. 8) ***ἀριστίνδην*** ἑκατὸν καὶ ἑνὸς ἀνδρῶν, τῶν γνωμοδοτούντων περὶ προσκλήσεως ἐποίκων νέων ***ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ***, περὶ ἧς θὰ περιέμενέ τις νἀπεφαίνετο ἡ ὅλη πόλις, ***δᾶμός*** τις ἢ ***ἁλία***. Καὶ τὰ μὲν κύρια τῆς πολιτείας σώματα, εἰς ἃ εἰσάγεται πρὸς ὁριστικὴν ἀπόφασιν καὶ τοῦ ἀναδασμοῦ ἡ πρότασις ἐνταῦθα (στ. 10 ἑ.), ἀλλὰ καὶ πᾶσα βεβαίως ἄλλου νόμου, εἶναι ἡ ***πρείγα***, καί τις ***ἀποκλησία***· τοῦ δὲ ἑτέρου τούτων ἀπαρτίαν, τὸ κατώτατον δηλ. πρὸς συνεδρίαν νόμιμον ὅριον ἀριθμοῦ παρόντων, θὰ ἐκλάβῃ τις ἐκ πρώτης ὄψεως τοὺς 101 ἐκείνους· διότι ὡς ἁπλοῖ ***πρόβουλοι*** εἶναι παρὰ πολλοί. [1] Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ κανόνα ἴσως ἐλάχιστον ὅριον πρὸς ἀπαρτίαν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν θαρρούντως τὸ ὑπερήμισυ τοῦ ὅλου,[2] οὔτε τῆς ***ἀποκλησίας*** ἀπαρτίαν ἁρμόζει νἀποτελῶσιν οἱ 101, ἂν αὕτη εἶναι ἡ ἐκκλησία πάντων τῶν ἐλευθέρων (ἤ, ἔστω τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, εἴτε ἀπὸ τιμημάτων εἴτε ὡς ὅπλα παρεχομένων)—διότι δύσκολον μόνον 200 νἀπετέλουν καὶ πόλεως ἁπλῆς ἐκκλησίαν·—οὔτε ***πρείγας*** ὅμως ἀπαρτία φαίνονται νὰ εἶναι· διότι ἀπίθανον ὅτι ἀντὶ τῆς ἀνέκαθεν παγίας βουλῆς τῶν γερόντων θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν νόμῳ ἡ ἄχρους περίφρασις «***ἄνδρες 101 ἀριστίνδην***». Διὰ ταῦτα φαίνεται, ὅτι, ἓν ἐκ τῶν δύο, ἢ εἶναι ὅλως ἔκτακτον σῶμα οἱ 101, συγκροτούμενον εἰς περίπτωσιν μόνης τῆς ἀνάγκης μετακλήσεως καὶ ἄλλων ἐποίκων ἢ καὶ αὐτοὶ μὲν εἶναί τις ***ἀποκλησία*** – ὄχι ὅμως ὡς ***ἐκκλησία***, ἀλλ' ὥς τι σῶμα ὀλιγάριθμον, εὑρισκόμενον ἔτι ἐν τῷ μορφοῦσθαι, ἢ καὶ ἀλλαχοῦ δηλ. ***ἀπόκλητος***, (***ἐπίκλητος***, ***ἔκκλητος***, ***ἐπείσκλητος***) ἢ ***σύγκλητος*** εὐρυτέρα Βουλή, ἡ καθισταμένη «***ἀριστίνδην ἐξ ἁπάντων***» πιθανώτατα, ὡς ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐπιγρ. Ὀλυμπίας, ἀρ. 47 = Syll.[3] 665,34, καὶ ὄχι ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν παλαιῶν εὐγενῶν οἴκων, ὡς ἡ πρείγα, καθ' ἃ ἐδίδαξεν ἄριστα ὁ Br. Keil ἐν Gercke-Norden: Einleit[2] III 367 - 371 (πρβλ. καὶ Swoboda 115 περὶ τῶν μεταβατικῶν τούτων μορφωμάτων).

1 Μόνον αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν περιφήμων *ἑκατὸν Λοκρικῶν γενῶν* (καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Λοκρίδι ὑποθετέων· ἰδὲ Oldfather σελ. 55 ἑ.) ἀδυνατοῦν νὰ εἶναι ὄχι μόνον διὰ τὸ ἄναρθρον ἤδη καὶ τὸν *περιττὸν ἀριθμὸν* (τοὐναντίον *στρογγύλον* θὰ προσεδοκῶμεν καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἂν ἔτι 101 ἦσαν ἀκριβῶς τυχὸν τὰ γένη: *αἰ μὴ τοῖς ἑκατὸν δόξξαι*), ἀλλὰ κυρίως διότι ἀφάνταστον εἶναι ὅτι πᾶσα Λοκρικὴ πόλις ᾠκεῖτο ὑπ' ἀντιπροσώπων ὅλων καὶ τῶν 100 ἐπιφανῶν γενῶν ἐκείνων. Περὶ τοῦ πολλαχοῦ περιττοῦ ἀριθμοῦ μελῶν σωματείων χάριν προλήψεως ἰσοψηφιῶν πρβλ. Cauer ἐν Jahrbb. f. Phil. τομ. 147,118.

2 Πρβλ. τὰ τοῦ ὑστέρου ἐκείνου Κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς Ἐπιδαυρίας ἐπιγραφῆς (ἀρτιώτερον ἐκδ. ἐν ΑΕ. 1821, 6,19 ἑ.)· «*χρηματιζόντωσαν ὑπὲρ ἥμισυ γενόμενοι· ἂν δ' ἐλάττους συνέλθωσι, μὴ χρηματίζειν*». Συνήθως ὁρίζεται ὁ ἀριθμός· π. χ. ἐν θεσμῷ Λαβυαδῶν Β 9 ἑ. *ἐπικρινόντων... παρεόντες μὴ μείους hεν]ὸς καὶ hἑκατόν*»· ἐν τῷ ἐπὶ Κάδυος ἄρχοντος F. d. D. III[1] 299, «*θεσμὸς ὁ Fαδών... σὺν ψάφοις τετρακατίαις πεντήκοντα τετόρεσι*»· Γόρτυνος SGDI. 5011 ἀρχῇ· «*Τάδ' ἔFαδε]ιᾶι πόλι ψαφφίδονσι τρια[κατίων πα]ριόντων*» κλπ. Ἀλλὰ πρβλ. Swoboda Staatsalt. 118 καὶ σημ. 4· Ἀρχ. Δελτ. 7 (1921-22), 264 (Οἰκονόμος).

4 12 26

Διὰ δὲ τὸ ἀρτιπαγὲς τῆς εὐρυτέρας βουλῆς ἢ στενωτέρας ἐκκλησίας ταύτης (ἴσως, ***ἐκτάκτου***, ὡς, ἡ Σπαρτιατικὴ ***ἔκκλητος***, ἴσως μόλις ἐπὶ τῇ παρούσῃ ἐποικίᾳ κατασταθείσης, ὅτε μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν ηὐξήθησαν καὶ αἱ ἀξιώσεις εὐρυτέρας συμμετοχῆς εἰς τὴν πολιτείαν) θὰ ἦτο νοητὸν πῶς λέγεται αὕτη ἁπλῶς καὶ «***ἄνδρες 101 ἀριστίνδην***» ἀκόμη, προκειμένου αὐτὴ δὴ πάλιν νὰ συγκληθῇ ἐν πολεμικῇ ἀνάγκῃ ἀντὶ τῆς ἀρχαίας ἀριστοκράτιδος πρείγας καὶ γνωμοδοτήσῃ περὶ νέας ἐποικήσεως, – μᾶλλον δέ, φαίνεται, αὐτὴ καὶ νἀποφασίσῃ· διότι δὲν φαίνεται ὑπάρχον καὶ τρίτον κυρίαρχον σῶμα, ἰδιαίτερον, ὡς θὰ ἤκαζέ τις ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπὸ τὰ ἐν στ. 10 ἑ. «***ἐμφέροι ἢ ψᾶφον διαφέροι ἐν πρείγᾳ ἐν πόλι ἐν ἀποκλησίαι***»· τὰ ***ἐν πόλι***[1] ἀδύνατον νὰ δηλοῦν παράλληλόν τι πρὸς τἆλλα δύο, τρίτον, ὥστε νὰ φαντασθῶμεν ὑπάρχουσαν γερουσίαν ἅμα καὶ βουλὴν καὶ ἐκκλησίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν Κυρήνῃ, βλέπομεν τελευταῖον, (Abh· preuss. Akad. 1925 ἀρχῇ) ἀπαντῶσι· σημαίνει τόπον καὶ οὐδὲν πλέον, ἔνθα εἰκότως ἡ ***πρείγα*** συνεδριάζει, ἐνῷ ἡ ***ἀποκλησία***, φαίνεται, ***καὶ ἔξω*** (π. χ. ἐν ἱερῷ τινι—ἢ καὶ πολλαχοῦ, ἂν μάλιστα ἀρχῆθεν ἦτο στρατιωτικὴ σύνοδος). Ὁριστικῶς δὲν χρειάζεται καὶ τρίτον σῶμα, ἐκκλησία· πρβλ. Ἀριστοτ. πολιτ. 1275 β΄ 7· «***ἐν ἐνίοις οὐκ ἔστι δῆμος οὐδ᾽ ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους***» [1].

Ἡ πολιτεία ἔχει ἤδη δίκαιον γ ρ α π τ ό ν· καὶ τοῦτο ἔχει χωρήσει πολὺ ὑπὲρ τὴν πρωτόγονον αὐτοδικίαν, ἔχον ἤδη ε ἰ δ ι κ ο ὺ ς φ ο ν ι κ ο ὺ ς ν ό μ ο υ ς [2] (στ. 13 ***κατ τὸν ἀνδρεφονικὸν τεθμὸν***). Κατ᾽ αὐτοὺς ὁ (ἐκ προνοίας βέβαια) φόνος κολάζεται καὶ διὰ δημεύσεως τῶν ὄντων καὶ κατασκαφῆς τῆς οἰκίας· ἀλλὰ θὰ ἀπιστήσῃ τις ἴσως, ὅτι καὶ δι᾽ ἁπλῆς ἀειφυγίας κατὰ τὰ ἐν στ. 12 ἑ. ἀντὶ τῆς ἁπανταχοῦ προσδοκητῆς ἐν τοιούτοις χρόνοις ποινῆς τοῦ θανάτου. Καὶ πιθανώτερον μὲν τὸ ***ϝερρέτω ἅματα πάντα*** νοητέον περὶ μόνου τοῦ ἐπὶ ἀναδασμῷ διὰ στάσεως κλπ. κρινομένου — ὡς μετριασμὸς ἤδη λοιπὸν τῆς θανατικῆς ποινῆς προκειμένου περὶ π ο λ ι τ ι κ ο ῦ ἐ γ κ λ ή μ α τ ο ς [3] — τὰ δὲ «***κατ τὸν ἀνδρεφονικὸν τεθμὸν***» ἀναφέρονται εἰς μόνας τὰς ἀμέσως προηγουμένας ποινὰς δημεύσεως καὶ κατασκαφῆς· ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς ἀδύνατον νομίζομεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ Δ. Ἑλλάδι ἔχει ἤδη ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον χωρήσει ἡ ποινικὴ δικαιοσύνη, ὥστε νὰ καθιερώνῃ καὶ δι᾽ αὐτὸν τὸν φόνον τὴν (καὶ ἐπὶ ἁπλῇ βουλήσει ἐπιβλητὴν) ἀειφυγίαν, ὡς δὴ καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, [4] τὴν ἁπλῆν ἐκείνην περίφημον ***μετάστασιν*** ἢ ***κουφισμὸν*** τοῦ Δημ. ΚΓ΄ 69· ὁπωσδήποτ᾽ ἐξυπονοεῖται βεβαίως πάντοτε ὡς ἐφαρμόσιμος ἡ κυρία ποινὴ τοῦ θανάτου κατὰ τῶν ἐπιμενόντων τυχὸν

1 Βραδύτερον δυνατὸν νἀπέρρευσε μὲν ἐκ τῆς πρείγας ἡ *βουλὴ* τοῦ κοινοῦ τῶν Λοκρῶν IG. IX[1] 267, ἡ δὲ ἀποκλησία νὰ ἐξειλίχθῃ εἰς ἀληθῆ ἐκκλησίαν, ἴσως *ἁλίαν* (οἵαν καὶ ἐν Ῥηγίῳ εὑρίσκομεν—*παρὰ τῇ ἐσκλήτῳ*—Syll[3] 715 καὶ ἐν τῇ γείτονι Φωκίδι καὶ παρὰ τόσοις ἄλλοις) ἤ τι ὅμοιον (ὡς *τοὺς χιλίους* τοῦ Ὀποῦντος IX[1] 334,39). *Δᾶμος* μόνον ἐν Ἤλιδι ἀπὸ τοῦ ϛ΄ αἰ. βεβαιωμένος (Inschr. v. Olymp. 7 καὶ 9 περὶ τοπικῶν κοινοτήτων), ἀλλ᾽ ἴσως ὄχι ἀκόμη ἐν τῇ ΒΔ Ἑλλάδι· ἡ δὲ λ. *δαμεύεσθαι* (στ. 12). βέβαια δέν τον προϋποθέτει ἀναγκαίως.

2 Ὁ ἑνικὸς νοητὸς μᾶλλον περιληπτικῶς, ὡς καὶ οἱ τοῦ Δράκοντος μνημονεύονται ἀδιαφόρως ὁτὲ μὲν ὡς *νόμοι φονικοί*, ὁτὲ δὲ ὡς *νόμος ὁ περὶ τοῦ φόνου*. Ledl Stud. z. ält. athen. Verfass. Gesch. 291.

3 *Προτέραν* μὲν τιμωρίαν πολιτικοῦ ἐγκλήματος δὲν ἀποδεικνύουν βέβαια *ἀκόμη* τὰ Ἀριστ Ἀθ. Π. Ιϛ΄ 43 (ἐπὶ Πεισιστρατιδῶν) «*Θέσμια τάδε Ἀθηναίων ἐστὶ καὶ πάτρια· ἐάν τινες τυραννεῖν ἐπανιστῶνται ἢ συγκαθιστῇ ⟨τις⟩ τὴν τυραννίδα, ἄτιμον εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ γένος*». Ἀλλ᾽ ἤδη ὁ λογισμὸς τοῦ ἀντιπάλου δέους θὰ ὑπηγόρευεν ἐνωρὶς ἀνώδυνον ἀειφυγίαν τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων καὶ ἀλλοῦ καὶ ἐνταῦθα· ὕστερον πάντως δὲν θὰ ἐβράδυνε καὶ δι᾽ αὐτὸν τὸν φόνον τὸν ἐκ προνοίας ἀντεισαχθῇ ἡ ἀειφυγία ἐν «εὐνομουμέναις» φρονίμων πολιτείαις.

4 Ἐκ τοιούτων ὁμοιοτήτων, ἴσως συμπτώσεων, θὰ προῆλθον τὰ π. Στραβ. ϛ΄ 260 ὅτι «*τὴν Λοκρῶν νομογραφίαν συνέταξεν ὁ Ζάλευκος* ἔκ τε τῶν κρητικῶν *καὶ τῶν* ἀρεο*παγιτικῶν*.

ἢ ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν πόλιν ἀνδροφόνων — καὶ ἐνταῦθα τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν. Πρβλ. τὰ τοῦ Δράκοντος (ἐν τῇ γνωστῇ ἐπὶ Διοκλέους ἄρχοντος ἐκ νέου ἀναγραφῇ, τῶν Syll.[3] 111 στ. 30 ἑ.) «***τοὺς δὲ ἀνδροφόνους ἐξεῖναι ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ***» [1].

ΓΕΝΙΚΑ ΕΞΑΓΟΜΕΝΑ. ΧΡΟΝΟΙ.

Οὕτως ἐκτός τινων ὑποτυπωδῶν λειψάνων ἀρχαϊσμοῦ, ἀπαραγνωρίστων, προηγμένα βλέπομεν ἤδη καὶ ἐξειλιγμένα ἐν τῷ θεσμῷ καὶ δίκαιον καὶ πολιτείαν, ὅσον καὶ γραφὴν καὶ γλῶσσαν· ὁ ἀναδασμὸς ἤδη προϋποθέτει δασμὸν πρότερον, ὥστε καὶ γεωργίαν ἤδη προακμάζουσάν πως· διότι οἱ νομάδες ἢ ἡμινομάδες δὲν διανέμονται μόρους· τὸ πολὺ καθ' ὁμάδας ἐναλλάσσουσι περιοδικῶς τὰς κατὰ τόπους περιοχὰς τῶν νομῶν· ἀλλ' ἰδοὺ καὶ τὰς φυτείας προστατευομένας, ἤδη λοιπὸν καὶ τὰ πενιχρὰ ἐδάφη χρησιμοποιούμενα οὕτως ὑπὸ ἑδραίων τελείως παραγωγῶν. Καί τι πλέον μάλιστα· ἤδη πόλιν ῥητῶς βλέπομεν ἀποτελοῦντα τὸν ἄλλως βέβαια γεωργικὸν καὶ κτηνοτροφικὸν κατ' ἐξοχὴν ἀκόμη πληθυσμόν, τὸν κανονίζοντα ἐνταῦθα τόσον ἀκριβολόγως τὴν εἰς βοσκοτόπια τὸ πλεῖστον συνισταμένην δημοσίαν του καὶ ἐπίκτητον ἢ ***περιοικίδα*** πως χώραν [2]. Ὁ δὲ πληθυσμὸς οὗτος, βλέπομεν, ἔστω καὶ διατηρῶν ἔτι λείψανα τῆς παναρχαίας τῶν γενῶν κοινοκτημοσύνης — καὶ πολὺ βεβαίως ἀπέχων ἀκόμη τοῦ ἀστικοῦ, βιομηχανικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ τύπου τῶν Ἑλλ. πόλεων τῆς ἀκμῆς, — ἔχει ὅμως πάμπολυ ὑπερβῆ ὄχι μόνον τὴν «φυσικὴν κατάστασιν» τῶν νομάδων, καθ' ἣν πάντες πάντα ἐξ ἀδιαιρέτου νέμονται ἢ τὸ πολὺ καθ' ὁμάδας ἐπινέμονται, ἁδρομερῶς χωρίζοντες τὰς κοινὰς ἐκτάσεις, ὑπερβῆ τὸ Σλαυϊκὸν ἔτι Mir κττ., ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ Θουκ. Α 5 πράγματι ἐν τῇ Δυτ. Ἑλλάδι εἰκονιζομένην πρωτόγονον κατάστασιν ἁρπαγῆς καὶ ἀνομίας κωμηδὸν οἰκούντων.

Καὶ ἡ πολιτεία ἤδη συντεταγμένη, μὲ δύο κυρίαρχα σώματα, ***πρείγαν*** καὶ ***ἀποκλησίαν***, καὶ ***ἀρχοὺς*** φυσικά, ὧν ὡρίζοντο πιθανῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου *β'* εἰσπράξεις καὶ καθήκοντα συναφῆ καὶ ***ἱερὸν Πυθίου***, [3] προικιζόμενον ἐν *β'* δι' εἰδικῶν πόρων, πρὸ δὲ πάντων μὲ δίκαιον γραπτὸν ἤδη· τοῦτο δὲ πάλιν ἀνεπτυγμένον ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον καὶ φιλελευθερώτερον — τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα — ὄχι μόνον πέραν τῆς αἱματηρᾶς τῶν γενῶν αὐτοδικίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἤδη τὴν ποινὴν τοῦ

1 Περὶ *φυγῆς* καὶ *ἀειφυγίας* ὡς ἠπιωτέρας — κατὰ τὸ ἤδη ἀπὸ Ὁμήρου Ἰλ. Ω 480. Ψ. 87 Ὀδ. Ψ 118 ἑ. γνωστὸν *ἔθος* — ποινῆς ἀντὶ τοῦ θανάτου ἐπὶ ἀκουσίῳ ἢ ἐκ προνοίας φόνῳ πρβλ. προχείρως καὶ ἐκ περισσοῦ Busolt: Staatskunde[3] 234 ἑ. καὶ εὐρεῖαν πραγματείαν Κ. Γαρδίκα ἐν Ἀθηνᾷ Λ' 295 ἑ., ἐπὶ δὲ πολιτικοῖς ἐγκλήμασιν, ἤτοι *«καταλύσει πολιτείας»* κτλ. Busolt ἰδίᾳ 236 — περὶ δὲ τῆς *δημεύσεως* ὡς ποινῆς προσθέτου ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἢ τῇ ἀειφυγίᾳ κατ' ἐξοχὴν πολιτικῶν καταδίκων προχείρως Γαρδίκαν ἔ. ἀ. 312 ἑ. — καὶ ἐν γένει μὲν περὶ τῶν ποινῶν ἀνδροφόνων καὶ ὁμοίων ἐγκληματιῶν, ἀλλὰ ἰδίᾳ τῆς ἐκτελέσεώς των Κεραμόπουλλον ἐν Ἀποτυμπανισμῷ (ἰδίᾳ 45 ἑ. 97 ἑ. καὶ περὶ τῆς *κατασκαφῆς* ἰδίᾳ 99, 1). — Ὁ ἐνθυμούμενος, ὅτι τῶν *προδοτῶν καὶ ἱεροσύλων* κυρίως, τῶν δυσσεβεστάτων κακούργων, ποινὴ ἁρμόζουσα κατ' ἐξοχὴν πρὸς παντελῆ *ἐξώλειαν* ἀπὸ τῆς γῆς ἦτο ἡ κατασκαφὴ τῆς οἰκίας, θὰ ὑπώπτευεν ἴσως καὶ ἐνταῦθα, μήπως ἐξ ἐκείνων, τῶν ἐνόχων προδοσίας, ἔχει μεταχθῆ καὶ ἡ κατασκαφὴ ἐπὶ τοὺς ἐξομοιουμένους ἀνδροφόνους ἐν γένει· πρβλ. τὰ τῆς Τέῳ ἐκεῖνα CIG 3059, 6 ἑ. «ἢν δέ τις ἄρχων ἢ ἰδιώτης εἴπῃ ἢ πρήξῃ τι ἢ προθῇ ἢ ἐπιψηφίσῃ νόμον ἐναντίον τούτῳ, ... ὁ εἴπας ἢ πρήξας κλπ. ἐξώλης εἴη καὐτὸς καὶ γένος τὸ ἐκείνου *καὶ ἔστω ἱερόσυλος καὶ συντελείσθω πάντα κατ' αὐτοῦ, ἅπερ ἐν τοῖς νόμοις τοῖς περὶ ἱεροσύλων*». Ἀλλ' αὐτονόητον ὅτι κατὰ τὴν προσδιδομένην βαρύτητα ἑκάστοτε διαβαθμίζονται αἱ παραβάσεις ἐν γένει τῶν νόμων . .

2 *Καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς ἀναδασμόν*, οἰκιῶν καὶ οἰκοπέδων, θὰ περιέμενέ τις, ὡς ἐν Μελαίνῃ Κερκύρᾳ Syll[3]. 141 κ. ἀ. Ἐπειδὴ δὲ δύσκολον νὰ ἐγίνετο τοῦτο ἐν τεθμῷ χωριστῷ, φαίνεται, ὅτι στέγαι θὰ εἶχον ἐξοικονομηθῆ διὰ τοὺς ἐποίκους καὶ μόνον ἡ γῆ ἡ δημοσία τώρα πλέον διανέμεται *Πολιτεία* δὲ θὰ μεταδοθῇ ἴσως ἤδη πρὶν ἐποικήσωσιν.

3 Ὡς αὐτόδηλον νοοῦμεν *Πύθιον ἐγχώριον* ἐν στ. 14 καὶ β' 2 καὶ ὄχι τὸ δελφικόν, οὗ συνεπώνυμον ἁπλῶς τὸ παρὸν, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο *ἀποικίας*, ἐχούσης δὴ τὸν Πύθιον *ἀρχαγέταν*.

θανάτου.[1] Παρὰ δὲ τὴν συντηρητικότητα τοῦ ἀστικοῦ ἐν τῇ κατὰ γένη ἀκόμη ῥυθμίσει τῶν σχέσεων τῆς νομῆς ἢ καὶ τῆς κτήσεως ἐν μέρει, τοὐναντίον φιλελεύθερον εἶναι, ὡς ἐν γένει παρ' Ἕλλησι πλὴν τῶν Ἰώνων, εἰς τὰ δικαιώματα τῆς γυναικός.— Καὶ ἐν τῷ πολιτεύματι δὲ παρὰ τὸ ἐξακολουθοῦν ἴσως κράτος τῶν «ἀρίστων» δηλ. ἀγροτικῆς τινος ὀλιγαρχίας, ἤδη, εἴπομεν, ***αἱρετὴ ἀποκλησία*** ἐμφανίζεται ὡς δημοτικωτέρα βουλή,[2] ἂν ὄχι ἀκόμη καὶ εἰς ἐκκλησίαν κυρίαρχον ἐξειλιγμένη.

Καὶ οἰκονομική τις ἐξέλιξις πάντως διαφαίνεται ὄχι μόνον ἐκ τῶν (εἰς νόμισμα[3] μᾶλλον ἢ εἰς εἶδος νοητέων βέβαια) ἐννομίων καὶ κερδῶν τῶν δαμιοργῶν ἐκείνων — ἐν συνδυασμῷ ἰδίᾳ πρὸς τὰ ***τέλη*** καὶ ***ἐνετήρια*** τῆς ἄλλης ἐποικικῆς ἐπιγραφῆς IX¹ 334 —, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγωνιώδους φροντίδος τῆς προλήψεως νέου ἀναδασμοῦ, ὡσεὶ διῃσθάνοντο προσεγγίζουσαν ἐξ ἄλλων Ἑλλ. πόλεων τὴν κοινωνικὴν ἀνατροπήν, ἀπειλοῦσαν δὲ καὶ τὰς ἰδιοκτησίας πλέον: διότι, ὡς γνωστόν, κατ' ἐξοχὴν τὸν ϛ' αἰῶνα «γῆς ἀναδασμὸς καὶ χρεῶν ἀποκοπή!» ἀκούεται πανταχόθεν ὡς σύνθημα γενικὸν «δήμων» μόλις ἐξυπνούντων καὶ δημαγωγῶν προδρόμων, πάλιν ἐκ τῶν «ἀρίστων», ἀφυπνιζόντων αὐτοὺς κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας.

Καὶ τῆς γραφῆς ἡ χρῆσις ἰδοὺ γενικευμένη ὄχι μόνον εἰς ἀναγραφὰς ἱερῶν καὶ δημοσίων προσόδων, ἔστω ἴσως ἀκόμη σκελετώδεις, ὡς αἱ παλαιαὶ ἐκεῖναι τῶν Μινώων, ἀλλὰ καὶ εἰς νόμους καὶ διατάξεις, βραχυλόγους ἀλλὰ καὶ ἀκριβολόγους (ὡς φαίνεται, καταγράφονται οἱ φονικοὶ πρῶτοι καὶ ὕστερον οἱ ἀστικοί)[4], εἰς θεσμοὺς ἐπ' εὐκαιρίαις ἢ ἀνάγκαις ἑκάστοτε συμπληροῦντας ἢ γραπτῶς ἐμπεδοῦντας τὰ ἄγραφα πάτρια, ἔτι πρὸ τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀριστοκρατίας. Καὶ ὁ θεσμὸς ἡμῶν εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο διδακτικός, ὡς συμμαρτυρῶν, ὅτι ἀρχὴ τῶν γραπτῶν νόμων δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ἡ μετὰ κοινωνικὰς ἀνατροπὰς ἀξίωσις νέου συνολικοῦ γραπτοῦ δικαίου ἀπὸ τὴν τέως αὐθαίρετον καὶ μόνην κλειδοκράτειραν ἀριστοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ μεμονωμέναι ἐπ' εὐκαιρίαις διατάξεις, αἵτινες ὕστερον πολὺ ἠδύναντο καὶ νὰ συντεθοῦν εἰς ὁλικὰς νομοθεσίας[5] Πρβλ. B. Keil ἔ. ἀνωτ. 421 ἑ. Καὶ ἡ γραφὴ αὐτή, εἴδομεν, συντηρητικὴ ἐν πολλοῖς ἀκόμη, οἷον κατὰ τὴν βουστροφηδὸν φοράν, τὸ σχῆμα τοῦ ⊕, τὸ ○ ἔτι καὶ διὰ τὰ ἀντεκτεταμένα (**τὸς μόρος** κλπ.), ἀλλ' οὐσιωδῶς παγιωμένη καὶ ἤδη χωρήσασα εἰς παραμέλησιν τελείαν μὲν τοῦ ϙ, ἐν μέρει δὲ καὶ τῶν h καὶ F: πρβλ. περὶ τοῦ ἀρχαιοφανεστέρου ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν γραμμάτων μόνων τὴν ἐπιγρ. Στράτου IX¹ 442. Βουστροφηδὸν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ δωδεκάδελτος τῆς Γόρτυνος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γλωσσικὴ διατύπωσις, εἴδομεν, ἥκιστα πρωτόγονος, ἂν μὴ καὶ περίτεχνος ἤδη· δὲν ἐκπλήσσει ἡ παρουσία τινῶν Αἰολικῶν στοιχείων τὸν ἐνθυμούμενον ἰδίᾳ

1 Μόνον ὀπισθοδρομικὸν ἀκόμη θὰ φανῇ ἡ συγκαταδίκη καὶ τοῦ γένους ὅλου εἰς τὴν ἀειφυγίαν κλπ. στ. 12, ἐνῷ οἱ Ἠλεῖοι ὄχι μόνον ὕστερον, ὡς γνωστόν, θεσπίζουν *«ταῖρ γενεαῖρ μὰ φυγαδείημ μαδὲ κατ ὁποῖον τρόπον»*, ἀλλὰ καὶ ἤδη πρὸ τούτων τῶν χρόνων *«πατριὰν θαρρῆν καὶ γενεὰν καὶ ταὐτῶ»*, (Inschr. v. Olymp. 2)· ἀλλὰ τίς καὶ σήμερον μεθ' ὅσα ἐπείδομεν οἱ νῦν ζῶντες θὰ ἠξίου ὁμοιόμορφα παντοῦ τὰ τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος!

2 Ὡς ἡ *Βουλὴ «ἡ δημοσίη»* τῆς Χίου κατὰ τὴν νέαν ἐκείνην ἐπιγραφὴν Wilamowitz Nordion. Steine Abh. Preuss. Akad. 1909, 66 ἑ.

3 Ἂν καὶ οὔτε *ἴδιον* νόμισμα τότε, ὡς γνωστὸν—οὐδ' ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη—ἔχουν οἱ Ἑσπ. Λοκροὶ καὶ αἱ οὐσίαι σύγκεινται κυρίως ἐκ ποιμνίων, *«πολύρρηνες δὲ πολυβοῦται»* τὸ πολὺ θὰ ἦσαν, ὡς καὶ σήμερον.

4 Ἴσως τελευταῖοι οἱ ἱεροί· διότι φύσει τὰ πάτρια ταῦτα εὐλοβοῦνται καὶ ἄνευ γραπτῶν νόμων ὅλοι. Διὸ καὶ ἱεροὶ νόμοι συνήθως, ὄχι πλέον θεσμοί, λέγονται.

5 Πρβλ. καὶ ἐν ἄξονι τοῦ Σόλωνος ἔτι *«ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὅδε»* καὶ τοὺς *θεσμοθέτας* ὡς συγγραφεῖς τῶν διαφόρων *θεσμίων* Ἀριστ. Ἀθ. Π. 3,19 ἑ. καὶ Botsford εἰς Ἀθ. Πολ. 129.

τὰ τοῦ Στράβωνος Η´ 333,[1] ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ ἔλλειψις (ἢ σπάνις) τόσων κυρίως βορειοδυτικῶν, ἰδίᾳ Λοκρικῶν καὶ Αἰτωλικῶν χαρακτηριστικῶν, ὡς π. χ. τοῦ στ τοῦ ἐκ σθ, τῆς συντάξεως τῆς κατὰ μὲ γενικὴν (ἐνῷ **κατ τὸ δίκαιον**, εἴδομεν κλπ.), τῆς «αἰτωλικῆς» δοτικῆς τοῦ πλθ. τῶν τριτοκλίτων· καὶ ταῦτα μὲν φαίνονται οὕτω πάντα ὑστερογενῆ, ἀναπτυχθέντα δηλ. μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς ἐν Λοκρίδι καὶ Αἰτωλίᾳ· ἀλλὰ περὶ τοῦ λοκρικοῦ π.χ. **φΑρεν** κλπ. ἄπιστον εἶναι (ἀφοῦ καὶ Φωκικὸν καὶ Ἠλεῖον) ὅτι νεώτερον καὶ αὐτὸ τῆς ἡμετ. ἐπιγραφῆς· πιστεύομεν μᾶλλον ἐπιδράσεις ἤδη πανελληνίους (ἐκ τῆς Πυθοῦς καὶ τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου μᾶλλον παρὰ ἐκ τῆς θαλάσσης)[2] ὄχι μόνον εἰς τὸ **ἐμφέρειν — διαφέρειν** τοῦ στ. 10, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ **δαμεύεσθαι** στ. 12 (ἀντὶ τοῦ **παματοφαγεῖσται** IX¹ 334,41), καὶ εἰς τὸ **πλήθει** ἴσως τοῦ στ. 8 ἀντὶ **πλήθᾳ** (ἐκεῖ 40 κλπ.) (ἢ «**πληθὺν**» νικῆν 333 τέλ.) καὶ τέλος εἰς τὴν τελείαν, εἴδομεν, παραμέλησιν τοῦ ϙ (ὅ συχνότατον δή, εἴπερ που ἀλλοῦ, εἰς τὴν ἑτέραν ἐκείνην ἐποικικὴν ἐξ Οἰανθείας IX¹ 334).

Διὰ δὲ ταῦτα πάντα ἀρχαιοπρεπέστερος μὲν ἐν γένει καὶ ἀρχαιότερος ἱκανῶς εἶναι ὁ τεθμὸς τῆς εἰς Ναύπακτον ἐποικικῆς συνθήκης (ἧς ἐνθυμητέον καὶ τὴν ἐπιμελῆ παραγραφοποιΐαν καὶ τὴν ὅλην εὐταξίαν),—ἀλλ᾽ ὄχι πολὺ πρὸ τοῦ 500 θὰ ἐθεσπίσθη καὶ ἐχαράχθη.[3]

Καὶ ὡς πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ τεθμοῦ ἤδη πολλάκις ἐξ ἀρχῆς ὁ ἀναγνώστης θὰ ἔχῃ ἀναμνησθῇ ἅμα μὲν τὴν γλωσσικῶς καὶ γραφικῶς τόσον ὁμοίαν ἐπιγραφὴν ἐκείνην τῆς εἰς Ναύπακτον ἐποικίας (τὰ κατ᾽ ἐξοχὴν δὴ «ἐποίκια τῶν Λοκρῶν γράμματα» τοῦ μακαρίτου Ἰ. Ν. Οἰκονομίδου, νῦν IG IX¹ 334), ἅμα δὲ τὴν γνωστὴν ἐκ παραδόσεως[4] ἀρχαιοτάτην τῶν ἑλλην. γραπτῶν νομοθεσιῶν, τὴν τῶν Ἐπιζεφυρίων, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς Ἑσπερίας βέβαια ὅσον τοὐλάχιστον καὶ ἐκ τῆς Ὀπουντίας ἀπῳκισμένων, Λοκρῶν[5] — ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ὅλων Λοκρῶν (ἀφοῦ καὶ Ὀπουντίων Πινδ. Ὀλ. Θ´ 15) πρώϊμον **εὐνομίαν**· πρὸ δὲ πάντων θὰ ἔχῃ ἐνθυμηθῇ τὰ δῆθεν μητριαρχικὰ (ἀλλὰ πάντως μητρωνυμικά· ἰδὲ Oldfather ἔ. ἀ. σελ. 61 ἔ.) ἔθιμα τῶν Λοκρῶν—τὰ ἐπικυρούμενά πως ἐκ τῶν **ἐπινόμων** (καὶ ἀσφαλῶς κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ κληρονόμων) Λοκρίδων τοῦ θεσμοῦ, τὸ ἀναπαλλοτρίωτον τοῦ (ἰδιωτικοῦ) κλήρου ἐν τοῖς θεσμοῖς τοῦ Ζαλεύκου (τὸ καὶ ἐνταῦθα, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς νῦν διαδιδομένους μόρους), τὴν αὐστηρότητά των, τὴν παροιμιώδη (Busolt³ 376) ὅσον καὶ τῶν δρακοντείων, (ἧς θὰ πιστεύσῃ τις λείψανον ἴσως τὰ περὶ συνεξορίας τοῦ γένους ὅλου κλπ. εἰρημένα), ἀλλὰ καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν 100 γενῶν ἐν Λοκρίδι (περὶ ἧς Oldfather 53 ἔ.) καὶ θὰ ἔχῃ τέλος ἀκόμη παραβάλει τὸν καὶ σημερινὸν ἔτι κατ᾽ ἐξοχὴν ποιμενικὸν βίον τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων ἐκτάσεων τῆς Ἑσπερίας Λοκρίδος μὲ τὸν ἐκ τοῦ θεσμοῦ διαφαινόμενον καὶ ἀρχαιόθεν ἐκ μιᾶς τῶν παραδόσεων περὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Ὀζολῶν γνωστόν[6].

1 *«Πάντες γὰρ οἱ ἐκτὸς Ἰσθμοῦ πλὴν Ἀθηναίων καὶ Μεγαρέων καὶ τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν Δωριέων καὶ νῦν ἔτι Αἰολεῖς καλοῦνται».*

2 Δηλ. κυρίως *ὄχι ἐξ Ἀττικῆς* ἀκόμη, ἧς νοητὴ ἐπίδρασις μόνον μετὰ τὴν ἀπὸ 455 κατοχὴν τῆς Ναυπάκτου.

3 Δὲν νομίζομεν ἀδύνατον φαινόμενά τινα γραφῆς καὶ γλώσσης ἐνταῦθα νὰ ὀφείλωνται εἰς συγχρονισμένον πως χαράκτην μόνον, πυθοπρόβλητόν τινα (ἰδίᾳ, ὑποπτεύομεν, τοῦ ϙ ἡ ἐγκατάλειψις), ἂν μὴ τἀνάπαλιν εἰς φιλαρχαϊστὴν χαράκτην τὰ τόσα ϙ τῆς συνθήκης ἐκείνης.

4 *«Πρῶτοι νόμοις ἐγγράπτοις χρήσασθαι πεπιστευμένοι εἰσὶν Λοκροὶ Ἐπιζεφύριοι»* Στραβ. Ϛ´ 259.

5 *«Λοκροὶ οἱ Ἐπιζεφύριοι Λοκρῶν ἄποικοι τῶν ἐν τῷ Κρισαίῳ κόλπῳ . . ἀποικισθέντες ὑπὸ Εὐάνθους»* (τοῦ ἐπωνύμου τῆς Οἰανθείας). *Ἔφορος δ᾽ οὐκ εὖ τῶν Ὀπουντίων ἀποίκους φήσας».* Στράβ. αὐτ. Πρβλ. Oldfather Philol. Quarterly 1924,20 Ἤδη μετὰ τὴν ἀνακαινιστικὴν ἐκείνην τοῦ ἐποικισμοῦ τῆς Κυρήνης ἐπιγρ. τῶν Abh. preuss. Ak. 1925 (ἀνωτ. σ. 135,1) δὲν θὰ πιστῆται οὐδὲ ὁ Τίμαιος πλέον, ὡς ὑπὸ Πολυβ. ΙΒ´ 9, ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι Λοκροὶ τοῦ ἔδειξαν *«συνθήκας ἐγγράπτους, ἔτι καὶ νῦν διαμενούσας, πρὸς τοὺς ἐξαπεσταλμένους, αἷς ὑπογεγράφθαι ἀρχὴν τοιαύτην, ὡς γονεῦσι πρὸς τέκνα κλπ.».* Θὰ εἶδε πάντως γράμματα τοιαῦτα, μόνον *ἐξ ἴσου ὑστερόπλασια* πιθανῶς, ὡς καὶ τὰ ἐκ Κυρήνης, ἢ ἀνανεωμένα (Πρβλ. τὸ *γονεῦσι* τοῦ θεσμοῦ).

6 Ἰδίᾳ π. Παυσ. Ι´ 38,3. Πρβλ. Oldfather σ. 66.

Καὶ ταῦτα μὲν πιθανὰ πάντα, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀποχρῶντα· ἰδίᾳ παράτολμος θὰ ἦτο ὁ ἰσχυρισμός: «ἰδοὺ ἔχομεν πρωϊμώτατον καὶ ἁπτὸν δεῖγμα τῶν γεραρῶν, μεμονωμένων κατ' ἀρχάς, θεσμῶν τῆς Λοκρίδος, ὧν περαιτέρω ἀνάπτυξις καὶ «κωδικοποίησις» ἡ νομοθεσία τοῦ Ζαλεύκου, καὶ αὐτὴ ἐν τῇ μητροπόλει ἔχουσα τὰς ῥίζας κλπ. — ἀφοῦ δὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἑσπερίας Λοκρίδος γνωστὰ ἤδη ἐκ τῆς IX¹ 334 **«νόμια»** παντοῦ ἴδια καὶ δὴ καὶ ἑκασταχοῦ «**ἐπιδημία δίκα**» 333,8, ὥστε καὶ δικανικὴ νομοθεσία βέβαια κλπ., καὶ ἀφοῦ εἷς Πίνδαρος ὑμνεῖ ὡς Ὀπουντίαν τὴν **μεγαλόδοξον εὐνομίαν** κλπ. Ἰδοὺ καὶ πολιτισμὸν διαφαινόμενον, ἀντάξιον τοῦ ὑπὸ Oldfather ἐν τῷ καλῷ ἄρθρῳ Locris and early Greek civilization (Phil. Quart. 1924 ἀρχῇ) εἰς τοὺς Λοκροὺς παλαιότατ' ἀποδιδοδένου». — Ὑπὲρ πάντα ὅμως, ὁμολογητέον, ἡ γραφὴ ὄντως εἶναι αὐτάρκης ἀπόδειξις ὅτι Λοκρικὴ τῶν Ἑσπερίων ἡ πόλις — καὶ δὴ ἀφοῦ καὶ ἡ ἐπιλογὴ τόσον εἶναι εὔκολος ἐκ δύο μόνων, τοὐλάχιστον μεταγενέστερον, πόλεών της Στράβ. 426 τέλ., ἡ Ναύπακτος πάλιν, πρὸς ἣν ὁδηγοῦν καί τινες ἀμυδραὶ ἐνδείξεις ὡς τόπον εὑρέσεως [1]. Ἰδὲ σ. 119 σημ. 1 τέλ. οὕτω δὲ ὁ τεθμὸς καὶ προαγγέλλει πως, ἐν στ. 7-9, γενεᾷ πρότερος τοὐλάχιστον, τὴν ἐν τῷ πίνακι τῆς Οἰανθείας ἐποίκησιν ἐξ Ὀποῦντος ἐκείνην· διότι βέβαια καὶ οἱ ἡμέτεροι **ἐπίϝοικοι** θὰ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀνεξαντλήτου διὰ πολυανθρωπίαν παλαιφάτου Ὀποῦντος, ὅθεν καὶ τόσαι ἄλλαι [2] ἀποικίαι προῆλθον καὶ αὐτὸς ὁ Λοκρὸς ὁ τοῦ Ἀμφικτίονος θρυλεῖται.

Νικόλαος Γ. Παππαδάκις.

ΕΙΣ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΗΛΕΙΑΚΑ

Ὁ Παυσανίας ἐν V, 27,12 γράφων περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναθήματος τῶν ἐν Θρᾴκῃ Μενδαίων προσθέτει: ***ἐλεγεῖον δὲ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον ἐστὶν τοῦ μηροῦ·***

Ζηνὶ θεῶν βασιλεῖ μ' ἀκροθίνιον ἐνθάδ' ἔθηκαν
Μενδαῖοι, Σίπτην χερσὶ βιασάμενοι.

Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Hitzig καὶ Blümmer Pausanias τόμ. II 1 σελ. 279 διὰ τὴν λ. ***Μενδαῖοι*** ὁ κῶδιξ Va παρέχει τὴν διάφορον γραφὴν ***ΜΙνδαῖοι***. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαϊκῶν νομισμάτων τῆς Μένδης, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις τοῦ 450 περίπου π.Χ. χρόνοις ἦτο Μίνδη (πρβ. καὶ ἐνταῦθα ἀνωτέρω σελ. 27 κέ.), νομίζω ὅτι ὁ κῶδιξ Va διέσωσε τὴν ἀληθῆ γραφὴν τοῦ ἐπιγράμματος, τοῦ ὁποίου κατὰ ταῦτα καθορίζονται περίπου καὶ οἱ χρόνοι, ἤτοι οἱ πρὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀντιγραφεὺς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσήγαγε εἰς τὸν κώδικα τὴν γραφὴν ***Μινδαῖοι***, διότι ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος κατά τε τὴν μαρτυρίαν τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἄλλων γραπτῶν πηγῶν ὁ παλαιότερος ἐκεῖνος τύπος δὲν ἔζη πλέον, ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ ***Μενδαῖος - Μένδη***.

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος

1 Τίς λησμονεῖ ὅτι ἀκριβῶς ἡ Δυτ. Ἑλλὰς *κωμηδὸν ᾠκεῖτο* ἔτι; *Πρὸς τὰ παράλια* μᾶς παραπέμπει καὶ ὅτι «προοδευτικὸν» εἴδομεν ἢ ἐξειλιγμένον· ἡ Ναύπακτος ἴσως ἤδη Μυκηναϊκὴ *πόλις*.

2 Ἰδὲ Oldfather ἔ. ἀ. 51.

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΥΠΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΕΞ ΑΕ 1923 ΣΕΛ. 162).

Γ΄. ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΠΥΘΙΟΥ ΑΡΙΘ. 387-418[a]

Ὅτι τὸ ***Πύθιον*** κεῖται ἐν τῇ παρὰ τὸ νῦν χωρίον Σέλος ἐν ἐρειπίοις εὑρισκομένῃ ἀρχαίᾳ πόλει, ἔνθα καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, εἶπον ἤδη ἐν τῇ ΑΕ 1923, 124 ὅτι δὲ ἦτο πιθανώτατα πρωτεύουσα τῶν Τριπολιτῶν Περραιβῶν καὶ ἔσχε σπουδαῖον ναὸν κατὰ τὴν νῦν θέσιν Τοπόλιανην, ἔνθα ἀνετίθεντο ἀπελευθερώσεις καὶ ἄλλαι ἐπίσημοι πράξεις, ἔγραψα ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. 1915 σελ. 205-208. Τὸ ἐθνικὸν τοῦ Πυθίου φαίνεται πιθανὸν ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 118 δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς ὅτι ἦτο ***Πυθοιαστής***, ἐκ τύπου ***Πυθῷον***. Ἡ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευομένη καταμέτρησις τοῦ ὕψους τοῦ Ὀλύμπου εἰκάζω ὅτι ἐγένετο ἐκ τοῦ Πυθίου τούτου, καὶ δὴ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν σημερινὴν Τοπόλιανην ἱεροῦ τοῦ Διός, εἰς ὃν ἀναφέρονται αἱ κάτω δημοσιευόμεναι ὑπ' ἀριθ. 388 καὶ 389 ἀναθέσεις.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Πυθίου εὑρέθησαν κατὰ τὴν θέσιν Τοπόλιανην, τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους καὶ τὰ πέριξ· πολλαὶ ἐκομίσθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν εἰς τὰ ἐγγὺς χωρία, τινὲς δὲ καὶ εἰς μακρότερον ἀπέχοντα οὕτως, ὥστε, παραπλανώμενός τις, θὰ ἀπέδιδεν αὐτάς εἰς ἄλλας ἀρχαίας πόλεις, μάλιστα εἰς τὴν Δολίχην. Ἐν τοῖς κάτω δημοσιευομένοις ἀναφέρω τὰς θέσεις τῆς εὑρέσεως ἑκάστου λίθου.

387 (*εἰκ. 1.* Μ(ουσεῖον) Ε(λασσόνος ἀριθ.) 67). Πλίνθος ἀγάλματος, λευκοῦ καλοῦ

1 = ἀριθ. 387· ἀναθηματ. ἐπιγραφὴ ἐκ Πυθίου.

μαρμάρου, ὀπίσω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα, κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς ἕδρας ἐπιμελῶς λεία ἐξειργασμένη· ἐπειδὴ κατὰ τὸ σωθὲν πάχος δὲν ὑπάρχει που τόρμος πρὸς ἔμπηξιν ἀγάλματος, εἰκάζω ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο μαρμάρινον μετὰ συμφυοῦς ἑτέρας πλίνθου, καλῶς εἰργασμένης, ἀλλὰ μὴ ἐχούσης ἱκανοῦ ὕψους προμετωπίδα πρὸς χάραξιν τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ ἄγαλμα θὰ ἦτο οὐχὶ ὑπέρτερον τοῦ ἡμίσεος τελείου ἀνθρώπου, ὡς δηλοῖ τὸ σῳζόμενον ὁλικὸν πλάτος τῆσδε τῆς πλίνθου. — Ὕψ. 0.08, πλάτ. 0.335, πάχ. 0.40· τοῦ πάχους ὀλίγον ἔτι ἐλλείπει.

Ἀπετείχισα ἔκ τινος γεφύρας παρὰ τὸ χωρίον Σέλος ἐπὶ τῆς εἰς αὐτὸ ἀγούσης κοινοτικῆς ὁδοῦ· κατὰ τὴν ἀποτείχισιν ἀπεκόπησαν τέσσαρες μικραὶ σχίζαι, ἅς διετήρησα. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν στενῆς ἕδρας, ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἀλλ' ἀπετρίβη ἰσχυρῶς· ὕψ. γραμμ. 0.012 - 0.017, διάστιχ. 0.008. Μεταγράφω ὅ τι διακρίνω:

∖ N	***Α]ν[- - - -***
ΟΡΟΙΟΝΕΘΕΙ - - - -	***ὅροι ὀνέθε[κεν***

Τοῦ στίχ. 1 τὰ ἴχνη εἶναι λίαν ἀσαφῆ· τοῦ στίχ. 2 τὰ ἐννέα πρῶτα γράμματα διεγνώσθησαν ἀσφαλῶς· ἐκ τούτων βεβαιοῦται τὸ προευκλείδειον τῆς γραφῆς, δι' ἧς οἱ χρόνοι τοῦ μνημείου ὁρίζονται ὡς κείμενοι περὶ τὸ 450 π. Χ., διότι πρὸ τούτων τὰ γράμματα ἐχαράσσοντο βαθύτατα καὶ μεγάλα ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ γενικὸν σχεδὸν κανόνα· περαιτέρω ἐν στίχ. 2 διαφαίνονται μόλις ἴχνη ⊕ Ε, ἀβέβαια ὅμως καὶ συγκεχυμένα· ἐξ αὐτῶν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὴν θεότητα, ἂν πως ἦσαν σαφέστερα, π. χ. ***τᾶι] Θέ[μισστι·*** ἴσως ὅμως καὶ νὰ μὴ ὑπῆρχέ τι περαιτέρω τοῦ ***ὀνέθεκεν***. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέντος ἔκειτο κατὰ τὸν στίχ. 1· τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 2 ἀνήκουσι βεβαίως τῷ πατρικῷ, π. χ. ***[Ἀπολλοδ]όροι = Ἀ - -]ούροι = [Ἀ - - -]ώρου***. Ἐν καθαρῶς Θεσσαλικῇ ἐπιγραφῇ ἀνεμένομεν - - ***-ουρειος***. Ἀλλ' ἔκ τε τούτου καὶ ἐκ τοῦ ***ὀνέθεκεν*** ἐμφαίνεται ἡ Θεσσαλικὴ διάλεκτος, καὶ βεβαιοῦται ὅτι καὶ οἱ Βόρειοι Περραιβοὶ ταύτῃ ἐχρῶντο κατὰ τὸ πλεῖστον· διότι ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Χυρετιῶν τῶν περὶ τὸ 425 π. Χ. χρόνων, ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 135 εἴδομεν, ὅτι δὲν ἐμφανίζονται τὰ διαλεκτικὰ ταῦτα στοιχεῖα. Οἱ ἐγγύτερον ὅμως τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι οἰκοῦντες Περραιβοὶ ἔχουσι σαφῶς τὴν Θεσσαλικὴν διάλεκτον. Σημειωτέον ὅτι ἔχει τινὰ ὁμοιότητα τοῦτο πρὸς τὸ παρὰ Kern ἐν IG IX² ἀριθ. 1280, ὅπερ δὲν ἐπανεῦρον· περὶ τούτου βλ. ἐμὸν ἀριθ. ***386*** στοιχ. ***β***.

388 (***εἰκ. 2*** ΜΕ 25· πρβ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 162 καὶ IG IX 2 ἀριθ. 1275). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἐπιχωρίου, ἄνω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα. Κατὰ τὴν ἀριστερὰν γωνίαν καί τι κατὰ τὴν δεξιὰν κάτω ἐν μέσῳ λήγει εἰς γόμφον ὕψους 0.05, ἵνα ἁρμοσθῇ ἐν τόρμῳ βάθρου ἢ ἐπὶ παρακειμένου τῷ ναῷ βράχου. Ἐποιήθη δὲ κατὰ τὸν ἁπλούστατον τρόπον ὡς πρωτογενὴς ναΐσκος. Ὕψ. μετὰ τοῦ γόμφου 0.38, πλάτ. 0.375, πάχ. 0.075.

Εὗρον αὐτὴν ἐν τῇ ἐν Ἐλασσόνι οἰκίᾳ τοῦ Κώστα Γάκη, ὅστις λέγει ὅτι τὸ πρῶτον εὗρεν αὐτὴν ἐν ἐρειπίοις ἀρχαίου ναοῦ παρὰ τὴν θέσιν Τοπόλιανη, ἔνθα κέκτηται ἀγρόν, διεφύλαττε δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη αὐτὴν ἐν Δούχλιτσᾳ, καὶ ἐκόμισεν εἶτα εἰς Ἐλασσόνα. Ἐνεῖχε δὲ πολλὴν ἄσβεστον ἡ στήλη, ὡς ἐντειχισθεῖσά που πάλαι ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἣν ἀπεκόλλησα.

Ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ πλαισίου ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή, συνεχιζομένη καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος, ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς, τῶν γραμμάτων ἀποτριβέντων καὶ φθαρέντων ἱκανῶς, ὧν ὕψ. 0.14 — 0.02, διάστιχ. 0.008.

Δη]μοκράτης Ἀν[τι]π[άτ]ρο[υ
κα]ὶ [Ἐ]π[ι]ν[ί]κη Πανσαν[ίου
Δ]ιΐ
Κε-
ραυ-
νίῳ

Πᾶσαι αἱ ἀναγνώσεις, στηριζόμενοι καὶ ἐπὶ ἰχνῶν τῶν ἐν ἀγκύλαις τεθέντων γραμμάτων, ὧν τμήματα διεσώθησαν, εἶναι ἀσφαλεῖς· μόνον ἐν στίχ. 1, ἔνθα σῴζεται τὸ κάτω ἥμισυ καθέτου κεραίας, δύναταί τις νὰ θέσῃ ***Τι]μοκράτης*** ἤ τι ὅμοιον. Ἀδελφὴ τούτου εἶναι πιθανώτατα ἡ ἐν ἀριθ. 390.

Ἐν τῷ βαθύσματι παρίσταται δι᾽ ἀβαθοῦς ἀναγλύφου ἀριστερὰ τῷ θεατῇ ὁ **Ζεύς**, βαθυπώγων, κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον, ἔχων ἀναδεδεμένην τὴν δασεῖαν κόμην διὰ ταινίας· ἐδηλώθη ὡς ἐν ὁπλιτικῇ πάλῃ προεκβάλλων τὸ ἀριστερὸν σκέλος κεκαμμένον καὶ πατοῦν στερρῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δι᾽ ὅλου τοῦ πέλματος, τὸ δὲ δεξιὸν παρεκτείνων ὀπίσω ἀκαμπές, τοῦ ἄκρου ποδὸς πατοῦντος διὰ τοῦ προσθίου μόνον τοῦ πέλματος· φορεῖ δὲ μόνον τὸ ἱμάτιον, ἀφῖνον γυμνὸν τὸν δεξιὸν ὦμον μετὰ τοῦ κατ᾽ αὐτὸν μέρους τοῦ στήθους καὶ

2 = ἀρ. 388· ἀναθηματ. ἐπιγραφὴ Διῒ Κεραυνίῳ

παρεκπίπτον ὀπίσω ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ἐνταθὲν δ᾽ ἐκ τῆς διατάσεως τῶν σκελῶν καὶ δι᾽ ἀραιῶν πτυχῶν ἀποδιδόμενον· τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀνυψοῖ πρὸς τὰ ὀπίσω κεκαμμένην κατ᾽ ὀρθὴν γωνίαν, ἵνα ἐκσφενδονίσῃ ὥς τι δόρυ τὸν κεραυνόν, ὃν κρατεῖ ἀπὸ τοῦ μέσου ἰσχυρῶς διὰ τῆς συνεσφιγμένης ἄκρας χειρός· ἔχει δὲ τὸ βλῆμα κατεύθυνσιν λοξὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ κάτω δεξιά· τὴν δὲ ἀριστερὰν προεκβάλλει τεταμένην κατ᾽ εὐθεῖαν ἐμπρὸς καί τι πρὸς τὰ ἄνω, ὡς ἵνα ἐπιθέσῃ καὶ ψαύσῃ διὰ τῶν δακτύλων τῆς τεταμένης πρὸς τὰ κάτω ἄκρας χειρὸς τὴν προκειμένην στήλην· ἐπὶ τοῦ ὀπισθέναρος αὐτῆς ἐπικάθηται ἀετὸς συνεπτυγμένων πτερύγων· τὰ γυμνὰ τοῦ σώματος ἀπεδόθησαν ἰσχυρά, μυώδη καὶ ἐντεταμένα, ὡς ἐμφαίνει μάλιστα ὁ δεξιὸς τένων τοῦ λαιμοῦ, τὸ δὲ πρόσωπον μᾶλλον ἰσχνὸν ὡς ἀνδρὸς πολυπόνου πεντηκονταετοῦς, ἀλλ᾽ ἀκαταβλήτου.

29 12 26

Ἡ δὲ ***στήλη***, ἣν ἀποδεχόμενος ἐπιψαύει ὁ Θεός, παρίσταται ὑψηλή, ὀρθογώνιος, λήγουσα ἄνω τριγωνικῶς ὡς εἰς ἀέτωμα καὶ γεγομφωμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ παραλληλεπιπέδου βάθρου, ἐν εἴδει ὀρθοστάτου, ἔχοντος προεξέχον πανταχόθεν γεῖσον ἄνω τε καὶ κάτω· ἐπὶ τοῦ μέσου σχεδὸν αὐτῆς παρίστατο περιειλιγμένη ταινία, διὰ πορφυρᾶς βαφῆς ἀποδεδομένη, ἧς ἓν ἄκρον κατέρχεται καθέτως ἐπὶ πολὺ ἐκ τοῦ μέσου· ἡ ταινία αὕτη ἔχει σχῆμα μεγάλης κλειδός, ἧς ἡ λαβὴ εἶναι ὡς κεκλιμένον ⌶· ἴχνη πορφυρᾶς ἐπίσης βαφῆς διέκρινα ἐπὶ τοῦ ἀετώματος, ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ ἀετοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ βάθρου, διαχυθείσης πέριξ, ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι ὅλον τὸ ἀνάγλυφον ἦτο ἰσχυρῶς καὶ ἐντέχνως βεβαμμένον διὰ ποικίλων χρωμάτων, ὧν ὅμως δὲν διακρίνεται οὐδὲν ἐπὶ τῆς φωτογραφίας, ἐξ ἧς ἐποιήθη ἡ παρατιθεμένη εἰκών· τὸ ὕψος τοῦ ὁμοιώματος τούτου εἶναι 0.205, ὧν 0.085 τοῦ βάθρου.

Παρὰ δὲ τὴν στήλην κατὰ τὸ δεξιὸν τέρμα τῆς πλακὸς παρίσταται γυνή, ἡ ***Ἐπινίκη***, ὀρθὴ ἱσταμένη κατενώπιον, φέρουσα τὸ μεῖζον βάρος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, ὅπερ παρίσταται τεταμένον, ἀποσύρουσα δὲ παραπλεύρως τὸ ἀριστερὸν κεκαμμένον ἐλαφρῶς καὶ πατοῦν ἐν ἀναπαύσει· φορεῖ χιτῶνα ποδήρη, ἀραιῶν πτυχῶν, πιθανῶς ἀχειρίδωτον καὶ ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφύν, καὶ πλούσιον ἱμάτιον, ἐκ τῶν νώτων ἠρμένον ὄπισθεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν εἴδει πέπλου, περιβάλλον ἀμφοτέρους τοὺς ὤμους, διασταυρούμενον ἔμπροσθεν, καὶ καταπίπτον καθέτως καὶ εὐρέως παρὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρόν· τὴν δεξιὰν χεῖρα, ἔχουσα ἐν τῷ ἱματίῳ, φέρει ἐπὶ τοῦ στήθους, ὡς εἰς παραστάσεις ἐπιτυμβίους, κρατοῦσαν ἐκεῖ τὸ ἱμάτιον, τὴν δὲ ἀριστερὰν καταβιβάζει καθέτως καὶ φυσικῶς παρὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρόν, ἐν τῷ ἱματίῳ τὰ πολλὰ καὶ ταύτην, κρατοῦσα διὰ τῆς ἄκρας χειρὸς ἢ τὸ ἱμάτιον αὐτό, ἢ μᾶλλον μικρόν τι ἀντικείμενον, φιάλην σπονδικὴν ἴσως· ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς διακρίνονται ἴχνη ἐρυθρᾶς βαφῆς· τὴν κεφαλὴν ἔχει ὀλίγον κατακεκλιμένην πρὸς ἀριστερὰ ἑαυτῆς, μὴ προσβλέπουσα μήτε πρὸς τὸν θεόν, μήτε πρὸς τὸ ἀνάθημα, ἀλλ' ὅλως ἀντιθέτως.

Τὸ ἔργον ἐποιήθη μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ εὐρυθμίας, καίπερ ὅλως ἁπλοῦν καὶ πτωχόν, ὁ δὲ τεχνίτης ἀπέδωκε μετὰ πάσης ἀληθείας τὰς λεπτεμερείας οὕτως, ὥστε, ἂν ἡ ὕλη ἦτο μᾶλλον ἐκλεκτὴ καὶ ἡ ἐξεργασία ἐπιμελεστέρα καὶ ὑπερτέρα, θὰ παρεῖχεν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, ὡς ποιήσας ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον· καὶ ὅμως παρὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐπιδεικτικῶν ἐξεργασιῶν ὁ ἀνώνυμος καὶ μετριόφρων τεχνίτης ἐμφαίνεται ὡς μετ' ἐμπνεύσεως καὶ ζήλου καὶ μετὰ πολλῆς δεξιότητος ποιήσας τὸ ἔργον τοῦτο· τὸν Δία εἶναι εὔλογον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐποίησε μιμούμενος ἄγαλμα λατρείας, διατηρούμενον ἐν τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ, καὶ βεβαίως ὑπὸ σημαίνοντος τεχνίτου ποιηθέν. Εἶναι λίαν γνωσταὶ αἱ παραστάσεις Διὸς τοιαύτης διατάξεως, ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτῆται ἰδιαιτέρα μνεία αὐτῶν.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἑρμηνείαν εἶναι περίεργος ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀναγραφομένου ἀνδρὸς Δημοκράτους καὶ ἡ παρουσία τῆς συζύγου αὐτοῦ ἀντὶ ἐκείνου, καὶ ταύτης ἐν στάσει ἀήθει· ταῦτα θὰ ἔχωσι βεβαίως λόγον τινά, δὲν εἶναι δὲ ὅλως τυχαῖα καὶ συμπτωματικά. Ἂν ἡ Ἐπινίκη ἦτο ***ἱέρεια***, ὡς ἤκασεν ὁ Kern ἔ. ἀ., δὲν θὰ κατενοεῖτο οὔτε ἡ στάσις αὐτῆς, οὔτε ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἥτις ἐπερίττευεν, οὔτε ἡ ἔλλειψις τῆς δηλώσεως αὐτῆς ὡς ἱερείας· διότι ἐν πλείστοις μνημείοις τοῦ τύπου τούτου ἀναγράφεται κατὰ κανόνα ὁ ***ἱερητεύων*** ἢ ***λειτορεύων***, ἡ ***ἱερητεύσασα*** ἢ ***λειτορεύσασα*** κττ., καὶ οὗτοι μόνοι, ἄνευ ἀναγραφῆς τῶν συζύγων ἑκάτεροι.

Διὸ εἰκάζω ὅτι ὁ Δημοκράτης ἐβλήθη πιθανῶς ὑπὸ κεραυνοῦ, ὅπερ κατ' ἔτος συμβαίνει καὶ νῦν εἰς δεκάδας ἀνθρώπων τῶν τόπων τούτων τῆς Τριπολίτιδος καὶ Ὀλοοσσόνος· διασωθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦ θανάτου κατά τινα εὐχήν, κοινῶς νῦν «**Τάμα**» καλουμένην, τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, ἀνέθηκε τὴν στήλην, μὴ θελήσας νὰ παρασταθῇ ἐν αὐτῇ, ὡς μὴ δικαιούμενος τῆς τιμῆς ταύτης· διότι καὶ σήμερον παρὰ τῷ λαῷ ἡμῶν ὑπάρχει ἡ πίστις, καθ' ἣν ὁ κεραυνούμενος πάσχει τοῦτο ὡς ἁμαρτωλὸς πρὸς τιμωρίαν τῶν τελεσθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ μεγάλων παραβάσεων τῶν θείων μάλιστα νόμων καὶ κανόνων.

Ἀλλ' ἡ παράστασις τοῦ ὁμοιώματος τῆς στήλης, καὶ ταύτης τεταινιωμένης, καθ' ἃ αἱ ἐπιτύμβιοι, ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Δημοκράτης ὄντως καὶ ἐβλήθη ὑπὸ κεραυνοῦ καὶ ἀπέθανεν ἐξ αὐτοῦ· ἡ δὲ εὐσεβὴς σύζυγος αὐτοῦ Ἐπινίκη, θεωρήσασα τὸ συμβὰν ὡς ἐκ θεοῦ τιμωρίαν, ἀνέθηκε τὸ μνημεῖον πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ φοβεροῦ θεοῦ καὶ ἠπίωσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ πάθῃ καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιον· συγχρόνως δ' ἐμνήσθη τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρὸς καὶ παρέθηκε τὴν ἐπιτάφιον στήλην αὐτοῦ ἀντὶ τῆς μὴ ἁρμοττούσης ἐνθάδε παρουσίας αὐτοῦ τούτου, ἤδη ἀποθανόντος. Οὕτω συμβιβάζονται πάντα ταῦτα καὶ δύναται ἡ τελευταία αὕτη εἰκασία νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πασῶν πιθανωτάτη, ὑποστηριζομένη καὶ ἐκ τῶν παρὰ Παυσαν. Ε 14, 7 λεγομένων περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμοῦ, ἑνὸς τῶν πολυπληθῶν ἐκεῖ, ἔνθα ἔθυον οἱ Ἠλεῖοι κατὰ τάξιν: «**τῷ δὲ Κεραυνίῳ Διῒ ὕστερον ἐποιήσαντο ἐμοὶ δοκεῖν βωμόν, ὅτ' ἐς τοῦ Οἰνομάου τὴν οἰκίαν κατέσκηψεν ὁ κεραυνός**».

Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἐποιήθη τὸ ἔργον, ὑποδηλοῦνται ὑπό τε τῆς ἐργασίας τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ὡς κείμενοι περὶ τὸ 200 πΧ. ἢ ὀλίγον πρότερον τοῦ ὁρίου τούτου. Ὁ δὲ Ζεὺς θὰ εἶχε βεβαίως ναὸν σπουδαῖον ἐν Πυθίῳ καὶ βωμοὺς πολλοὺς καὶ θὰ ἐτιμᾶτο ὑπὸ πολλὰς ἐπωνυμίας, ὡς ἐμφαίνει καὶ ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή.

389 (*εἰκ. 3*· ΜΕ 46). Στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, ἐκλεκτοῦ, ἀκέραιος,

3 = ἀρ. 389· ἀναθηματ. ἐπιγραφὴ Διὶ καταιβάτῃ

σχήματος κομψοτάτου· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον τρίγωνον, ἐφ' οὗ διὰ λίαν ἀβαθοῦς ἀναγλύφου ἐποιήθη ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ἀλλ' ἄνευ γείσου ἢ ἐπιστυλίου· κατωτάτω εἶναι εὐθεῖα ἄνευ γόμφου εἰδικοῦ· φαίνεται ὅτι ἀβαθῶς ἡρμόζετο ἐπὶ ἐκτενοῦς τόρμου βάθρου.— Ὕψ. 0.475, πλάτ. 0.47, πάχ. 0.055. Ἀπετείχισα αὐτὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Κυριακῆς τοῦ χωρίου Σέλους.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη κατωτάτω μονόστιχος, μετρίως βαθέως καὶ ἐπιμελέστατα· ὕψος γραμμ. 0.01-0.017.

Διῒ Καταιβάτηι· ἥρωϊ Ἐπ[ι]κράτει.

Τὸ μεταξὺ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ ἀετώματος ὑπολειπόμενον κενὸν διάστημα τῆς στήλης εἶναι λεῖον, καὶ θὰ ἔφερε βεβαίως γραπτὴν πολύχρωμον παράστασιν, ἐξαφα-

νισθεῖσαν νῦν τελείως· ἐπίσης θὰ ἐκοσμοῦντο γραπτῶς αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἀετώματος, καὶ ἴσως γραπτῶς μόνον εἶχεν ἀποδοθῆ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέντος, ὅπερ ὅμως, χάριν εὐσεβείας καὶ μετριοφροσύνης, ἠδύνατο καὶ ὅλως νὰ παραλειφθῇ, ὅπερ εἶναι ἐνταῦθα πιθανώτατον.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται ἐγγύτατα τῶν ἀρχῶν τῆς Γ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Τὴν σημασίαν τοῦ ***Καταιβάτου Διὸς*** μανθάνομεν ἐκ τοῦ Παυσαν. Ε 14,10 ἀναφέροντος ἕνα τῶν πολυπληθῶν βωμῶν, ἐφ᾽ ὧν ἔθυον κατὰ τάξιν οἱ Ἠλεῖοι «***τοῦ δὲ Καταιβάτου Διὸς προβέβληται μὲν πανταχόθεν πρὸ τοῦ βωμοῦ φράγμα, ἔστι δὲ πρὸς τῷ βωμῷ τῷ ἀπὸ τῆς τέφρας τῷ μεγάλῳ*** (ἤτοι ἐν θέσει ***Γαίῳ***, ἔνθα ὁ τῆς ***Γῆς*** βωμὸς ἐκ τέφρας καὶ παλαιὸν μαντεῖον)». Ἐκ τούτων ἐμφαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ τοιαύτην ἐπωνυμίαν μνεία τοῦ Διὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν καὶ ὡς βασιλέως τοῦ Ἅδου λατρείαν αὐτοῦ, ἰδίως ὡς πρὸς τοὺς ἀποθανόντας ἐκ κατασκήψεως κεραυνοῦ, οἷος ὁ ὑπ᾽ ἀριθ. 388 μνημονευθείς. Ὁ δὲ ***Ἐπικράτης*** διττῶς δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ, ἢ ὡς πραγματικὸς ***ἥρως*** χθόνιος, ἢ ὡς ἀποθανὼν καὶ ἀφηρωϊσθεὶς ἄνθρωπος· ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Ἐπικράτης οὗτος ἀπέθανεν ἐκ κεραυνοῦ, ὑετοῦ ἢ ὁμοίου λόγου.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ ὅτι ὁ Ζεὺς ἐμφανίζεται κατὰ τὰς ῥίζας αὐτοῦ τοῦ οἰκητηρίου τῶν Θεῶν Ὀλύμπου τιμώμενος διὰ δύο ἐπωνυμιῶν, δι᾽ ὧν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὀλυμπίᾳ ἐτιμᾶτο· ἐὰν λοιπὸν τελεσθῶσιν ἐν τῷ χώρῳ τοῦ Πυθίου καὶ τοῖς ἐγγὺς αὐτοῦ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ ἐμπείρων ἐπιστημόνων, εὔλογον εἶναι νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καὶ ἄλλα σχετικὰ τῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ λατρείᾳ τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν θὰ ἀποκαλυφθῶσι. Περὶ ἑορτῆς Θεσσαλικῆς «Καταιβάσια» καὶ τῶν ἐπικλήσεων Διὸς κλ. «καταιβάτης», βλ. Adler ἐν Pauly-Wissowa Real Encykl. XX σελ. 2461-2, διάφορα ἐν πολλοῖς τῶν ἐνθάδε.

390. (ΜΕ 4· πρβλ. IG IX_2 ἀριθ. 1285 καὶ ΑΕ 1913, 166). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον ὁριζόντιον μέτωπον κατὰ τὸν συνήθη τύπον τῶν ἀναθηματικῶν στηλῶν, περὶ οὗ βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 366 σημειωθέντα. — Ὕψ. 0.31, πλ. 0.278, πάχ. 0.04. Ἀπετείχισα ὁπόθεν τὴν προηγουμένην. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ μετώπου βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0.01-0.02, διάστιχ. 0.005.

Δ]ημ[ητ]ρ[ί]α Ἀντιπ[ά
τ]ρου Ἀφροδίτῃ.

Μετὰ τὸ Μ τοῦ στίχ. 1 ἐσώθησαν ἴχνη κεραίας, πρὸς τὸ λοξὸν ἀποκλινούσης, ἧς ἕνεκα εἰκάζει ὁ Kern ***Δηματρία***, ὀρθῶς ἀποκρούων τὸ ***Δημαγορία*** τοῦ Heuzey. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τοῦ Η τοῦ στίχ. 2 τὸ αὐτὸ σκέλος χαράσσει μετά τινος λοξότητος ὁ χαράκτης, θεωρῶ πιθανώτερον ὅτι ἦτο Η. Φαίνεται δ᾽ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, ὅτι ἡ στήλη εἶναι σχεδὸν σύγχρονος τῇ ὑπ᾽ ἀριθ. 388, τούτου δ᾽ ἕνεκα ὁ ἐκεῖ ἀνὴρ φαίνεται ὢν ἀδελφὸς τῆς γυναικὸς ταύτης. Τὸ ***Ἀφροδίτῃ*** εἶναι δοτικῆς πτώσεως· ὑπονοεῖται δὲ τὸ ***ἀνέθηκεν***. Κατὰ τὸ ὑπὸ τὸ μέτωπον λεῖον κενὸν διάστημα διέγνω ὀρθῶς ὁ Kern ὅτι ὑπῆρχέ ποτε γραπτὴ πολύχρωμος παράστασις, ἐξαφανισθεῖσα.

Τὸ ἐν ἀριθ. 386 ὑπὸ στοιχ. θ΄ ἐν στίχ. 27-28 μνημονευόμενον παρὰ τὰ σύνορα τῶν Ἐλιμειωτῶν Μακεδόνων καὶ Περραιβῶν ἱερὸν Ἀφροδίτης ἀνήκει τῇ ***Δολίχῃ***· εἶναι ἄρα διάφορον τοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀναγραφομένου ἐν ***Πυθίῳ***.

391 (*εἰκ.* 4· ΜΕ 35). Στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, ἀκέραιος, πλὴν τοῦ κατωτάτου εἰς τὸ μέσον ὑπάρχοντός ποτε καὶ ἀποκοπέντος γόμφου, ἐν εἴδει ναΐσκου

4 = ἀρ. 391· *ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Παρμενίωνος.*

ποιηθεῖσα· δύο παραστάδες ἑκατέρωθεν μετὰ κιονοκράνων ἀνέχουσιν ἁπλοῦν ὁριζόντιον ἐπιστύλιον. — Ὕψος 0.55, πλάτ. 0.51, πάχ. 0.075 Ἀπεκόμισα ἐκ τῶν ἐν θέσει «Τοπόλιανη» ἐρειπίων χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἐντὸς δάσους καρυῶν κειμένης. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου λίαν ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0.005 - 0.025.

Π[αρ]μενίων Φιλοξένο[υ μ' ἀ]ν[έθηκεν.

Τοῦ δευτέρου γράμματος ἐσώθησαν ἴχνη τοξοειδῶν σκελῶν, ἐν εἴδει ἀνοικτοῦ Ω, τοῦ δὲ τρίτου ἱκανὰ καὶ σαφῆ· μετὰ τὸ δεύτερον Ο τοῦ πατρικοῦ ὑπάρχουσιν ἴχνη Υ καὶ Α, μεταξὺ δὲ αὐτῶν κεραία γράμματος, πιθανῶς Μ, μετὰ δὲ τὸ Ν μόλις διακρίνεται ἴχνος τῆς καθέτου κεραίας τοῦ Ε. Τὸ ὄνομα τῆς θεότητος δὲν ἐτέθη, ὡς ὑπονοούμενον· τοὐλάχιστον δὲν χωρεῖ κατὰ τὸν στίχον τοῦτον ἑτέρα λέξις, ἴχνη δὲ δευτέρου στίχου δὲν ὑπάρχουσιν.

Ἐν τῷ λείῳ βαθύσματι ὑπῆρχέ ποτε γραπτὴ παράστασις, ἐξαφανεισθεῖσα· ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν οἱ νεώτεροι ποικίλας γραμμὰς πρὸς παιδιάν.

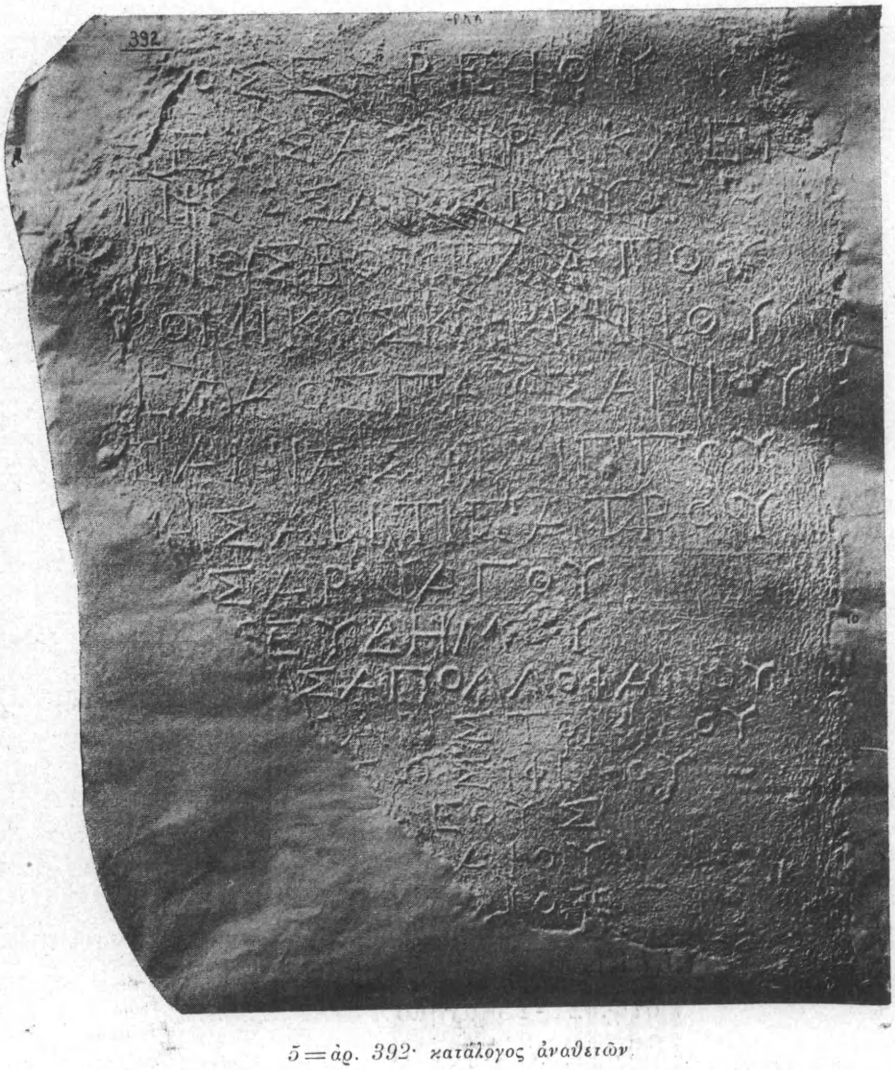

5 = ἀρ. 392· *κατάλογος ἀναθετῶν.*

Οἱ χρόνοι αὐτῆς κεῖνται περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Γ' πΧ. ἑκατονταετηρίδος· τὰ Ν ἔχουσί

τι ἀρχαϊκὸν σχῆμα, ἡ δὲ προσωποποίησις τῆς στήλης διὰ τοῦ Μ(Ε) παρέμεινεν ὡς συνήθεια ἐκ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων.

392 (*εἰκ. 5*· ΜΕ 51). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα οὐχὶ πολύ· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον ὁριζόντιον μέτωπον (πρβ. ἀριθ. 390), ἀποσχισθέν· ἐπίσης ἀπεσχίσθη ἱκανὸν τῆς ἐπιφανείας ἀριστερά. -- Ὕψ. 0·53, πλάτ. 0·42, πάχ. 0·115. Ἀπεκόμισα ὁπόθεν τὴν προηγουμένην.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ὑπὸ τὸ μέτωπον μετρίως βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ., ἐνιαχοῦ ἀποτριβέντων, 0·01 - 0·02, διάστιχ. 0·012.

- - - -]ος Ε[ὐ]ρείου
ἱερητ]εύσας Ἡρακλεῖ·
- - -]όνικος Δ[υ]σίου
Καρκί]νος Βουπλάγου
Ἀνδρ]όνικος Κ[α]ρκίνου ⟨υ⟩
- - - -]έλαος Πausανί[ο]υ
Παυ]σανίας Φιλίππου
- - -]ας Ἀντιπάτρου
- - - -]ς Ἀρνάγου
- - - - ς] Εὐδήμ[ο]υ
- - - -]ς Ἀπολλοφάνου
- - - - ς] Ἀ[ρι]στον[ί]κου
- - - - Σ]ωσιφίλου
- - - - λ]έους
- - - - -]αίου
- - - - - α]ίο[υ
- - - - -]ί[ο]υ
- - - - - - - - ο]υ

Τὰ Ο ἐχάραξεν ὁ τεχνίτης λίαν μικρότερα τῶν λοιπῶν, τὸ Σ καὶ Μ μετὰ λοξῶν κεραιῶν, τὰ Α διὰ λίαν ἀνοικτῶν σκελῶν μετ' εὐθείας μὲν ἑνωτικῆς κεραίας, ἐνιαχοῦ δὲ μετὰ τοξοειδοῦς. Ἐκ τούτων μάλιστα ἐμφαίνεται, ὅτι οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς ὑπερβαίνουσι κατά τι τὰς ἀρχὰς τῆς Γ' πΧ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ παραμένει περίεργον τὸ ὅτι ἐν τοιούτοις χρόνοις δὲν ἐγένετο χρῆσις τῆς διαλέκτου.

Τὸ ὄνομα ***Εὐρείας*** παρὰ τὸ ***εὐρὺς*** (πρβ. ***Πλάτων*** κττ.) ἀπαντᾷ καὶ ἐν κατωτέρω δημοσιευθησομέναις ἐπιγραφαῖς· ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 2 ἐσώθη τι τῆς καθέτου κεραίας τοῦ Τ καὶ ἴσως καὶ τοῦ Η· ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 3 πρὸ τοῦ σχεδὸν τελείως σωθέντος Ο διακρίνεταί τι ἴχνος καθέτου κεραίας, ἴσως Ρ· ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 4 ἐσώθη ὅλη σχεδὸν ἡ ἄνω λοξὴ κεραία τοῦ δευτέρου Κ, ἱκανὸν δὲ τοῦ Ρ. ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 5 ἐσώθη σαφῶς πολὺ τοῦ κύκλου τοῦ Ρ, ἐν τέλει δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχεν Υ, ὅπερ ἀπέξεσε τὰ πολλὰ ὁ χαράκτης, ὡς ἀσυμμέτρως μακρὰν κείμενον, καὶ ἔγραψεν ἕτερον ἐγγύτερον. Τῶν λοιπῶν ἐν ἀγκύλαις γραμμάτων διετηρήθησαν ἴχνη. Οἱ ἐν στίχ. 15 καὶ 16, ἴσως καὶ 17, φαίνονται ὄντες ἀδελφοί· τοῦ στίχ. 18 μόλις διακρίνεται ἀμφίβολον ἴχνος.

Ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου καταλόγου ἐμφαίνεται, ὅτι τὸ κοινὸν ἀνάθημα δὲν ἦτο βεβαίως ἡ εὐτελὴς αὕτη στήλη, ἥτις μάλιστα δὲν φέρει τι πλέον τῶν ὀνομάτων· ἐκ ταύτης τε καὶ τῶν δύο ἑπομένων εἰκάζομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, δαπανήσαντες ἐξ ἰδίων, κατεσκεύασαν ἤ τι ἄγαλμα, ἢ βωμὸν (πρβ. ἀριθ. 393), ἤ τι οἴκημα, ἢ περίβολον, ἔνθα ἐνετείχισαν τὴν πλάκα ταύτην· ἐκ τούτου κατενόουν οἱ θαμῶνες τοῦ ἱεροῦ, ὅτι τὸ ἔργον ἐποιήθη ὑπ' αὐτῶν ἢ δι' αὐτῶν. Ὁμοίως σήμερον κατασκευάζουσι διὰ κοινῆς εἰσφορᾶς συντεχνίαι, ἢ διάφοροι προσκυνηταί, οὐ μόνον μεγάλας εἰκόνας, ἐφ' ὧν πάντες ἀναγράφουσι τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησίδια ὅλα ἢ «κελλία» παρ' αὐτὰ πρὸς διαμονὴν προσκυνητῶν, ἢ κρήνας κττ., ἢ ἐπισκευάζουσιν, ἢ ἐπεκτείνουσιν ὅμοια τούτοις ἐρειπωθέντα· πολλάκις δὲ ἀναγράφουσι τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα ἐπὶ στήλης, ἣν καὶ ἐνσφηνοῦσιν ἐπὶ περιόπτου θέσεως πρὸς μνήμην καὶ ἔπαινον.

393 (*εἰκ. 6*· ΜΕ 45) Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα οὐχὶ πολύ, κατὰ δὲ τὰς ἀκμὰς ἀπεσχισμένη· ἄνω λήγει εἰς ἱκανῶς προεξέχον ὁριζόντιον γεῖσον μετὰ κυματίου, τὰ πολλὰ ἀποσχισθέν· ἐπὶ τῆς ἐπάνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου τούτου ὑπάρχει κυκλικὸς τόρμος βαθὺς πρὸς ἁρμογὴν πλίνθου συμφυοῦς μαρμαρίνῳ ἀγάλματι τοῦ Ἡρακλέους, μεγέθους τρίτου περίπου τοῦ τελείου ἀνθρώπου. — Ὕψ. 0.50, πλάτ. 0·235, πάχ. 0·09. Ἀπεκόμισα ὁπόθεν τὴν ὑπ' ἀριθ. 391.

Ὑπὸ τὸ γεῖσον ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ., ἐνιαχοῦ ἀποτριβέντων, 0·011-0·019, διάστιχ. 0·004.

***Π]α[υ]σα[νίας, Δι-
ονουσόπα[τρ-
ος Μελανθ[ί]ο[υ·
Π]ολύξενος [Μ-
ν]ασάρχου· [Παρ-
μ]ενί[ω]ν Ἀφ[θ]ο[νή-
τ]ου· Δ[υ]σικλῆ[ς
Ἀ]φθονήτου [Πα-
υ]σανίας, Φιλ[ώ-
τας, Εὐκρατ[ίδ-
ας Ἀγελόχο[υ·
Κ]λεόδημος, [(Μ)-
νασι[γ]ένης, [Φι-
λ[ώ]τας Σωπά[τ-
ρο]υ· Δη[μ]όφιλ[ο]ς
Θυμ]ίλ[ου] ἀν[έθ-
ηκ]α[ν Ἡρα]κλε[ῖ.***

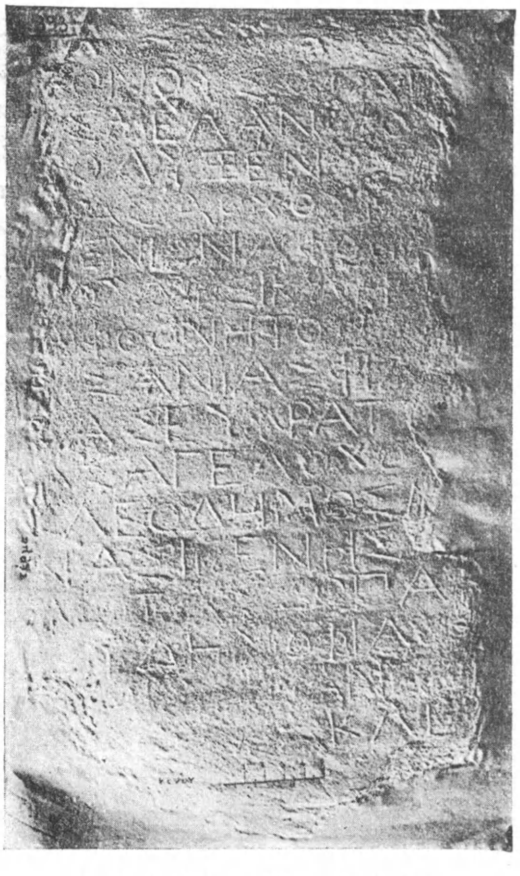

6 = ἀριθ. 393 κατάλογος ἀναθετῶν.

Πάντα τὰ ἐν ἀγκύλαις τεθέντα γράμματα διεγνώσθησαν ἀσφαλῶς ἐκ περισωθέντων σκιωδῶν ἰχνῶν· μόνον ἐν τέλει τοῦ στίχ. 12 ὑπάρχει ἴχνος Α, ἀλλ' οὐχὶ ἀνοικτῶν σκελῶν, ὡς γράφει συνήθως τὸ Α ὁ χαράκτης, οὗ ἕνεκα ἡ ἔσω κεραία φαίνεται ἐκ σφάλματος ἢ ἐκ μεταγενεστέρας τριβῆς προελθοῦσα· ἂν ἦτο ὄντως Α, θὰ εἴχομεν ***Ἀρνασιγένης***, ὅπερ παρὰ τὸ ***Ἀρναγόρας*** κττ. δὲν θὰ ἦτο ὅλως ἀπροσδόκητον. Τὸ ἐν στίχ. 1-2 ὄνομα δηλοῖ προφορὰν τοῦ Υ ὡς *u* (γαλλ.), ἀποκλίνοντος πρὸς τὸ ***ου***· πρὸς ἔκφρασιν τούτου ἔγραψεν ὁ χαράκτης σαφῶς ΟΥ ἀντὶ Υ. Τῶν γραμμάτων τὸ σχῆμα εἶναι ὅμοιον τῷ τοῦ προηγουμένου ἀριθμοῦ, τοῦ Ξ ὄντος τριῶν, οὐχὶ δύο, ὁριζοντίων χαραγῶν, καὶ τῆς ἔσω κεραίας τοῦ Α πανταχοῦ εὐθείας· ἐκ τούτων ἐμφαίνεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι κατά τινας δεκάδας ἐτῶν ἀρχαιοτέρα ἐκείνης.

Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ κοινῆς εἰσφορᾶς πρὸς ποίησιν καὶ ἀνίδρυσιν τοῦ περιγραφέντος ἀγαλματίου, καθίσταται ἐμφανές, παραβαλλομένων καὶ τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἀριθμῷ λεχθέντων· ἐπίσης δῆλον εἶναι ὅτι οἱ ἐν στίχ. 1-2 εἶναι δύο ἀδελφοί, ἐν στίχ. 5-8 ἕτεροι δύο, ἐν στίχ. 8-11 τρεῖς ἀδελφοὶ καὶ ἐν στίχ. 12-15 ἕτεροι τρεῖς. Μετὰ τὸν στίχ. 17 ἐπερατοῦτο ἡ ἐπιγραφή· διότι ἐσώθη ἱκανὸν διάστημα κενόν.

394 (ΜΕ 27· πρβ. IG IX₂ ἀριθ. 1281 καὶ ΑΕ 1913 σελ. 163-164)· Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος, ὀπίσω δὲ ἀπεσχισμένη. — Ὕψ. 0·285, πλάτ. 0·42, πάχ. 0·045. Ἀπεκόμισα ὁπόθεν τὴν ὑπ' ἀριθ. 391.

Ἀνωτάτω διετηρήθη κενὸν ὕψ. 0·082, ὅπερ θὰ ἦτό ποτε κατειλημμένον ὑπὸ γραπτῆς πολυχρώμου κορωνίδος, μεθ' ὃ ἄρχεται ἡ ἐπιγραφή, μετρίως βαθέως καὶ ἐπιμελῶς χαραχθεῖσα· ὕψ. γραμμ., πολλαχοῦ ἰσχυρῶς ἀποτριβέντων, 0·012-0·024, διάστιχ. 0·008.

Ἀσ[κ]λ[η]πιῶ· [Ἀρύβ-
βα[ς] Ν[ι]κομ[άχου
ἱερ]η[τ]εύ[σας·
Μέ[ν]α[ν]δρο[ς Ε]ὐβ[ιότου
Ἀρισ[τ]όνους Ἀρύ[β]βο[υ
Ἀφθόνητος, Ἡρακλ[έ]ω[ν,
Λεοννᾶτος Δημοκράτου·
- -]γων Παυσανίου
- - - -]ος Μ[ενέ]κ[ο]υ
- - - - - - - -]ο[υ.

Τῇ βοηθείᾳ τῶν ὑπὸ τοῦ Heuzey καὶ τοῦ Kern ἀποδιδομένων γραμμάτων, οἵτινες εἶδον ἐν βελτίονι καταστάσει τὸν λίθον, προσεπάθησα νὰ συμπληρώσω τὰ ἐλλείποντα διὰ τῶν περισωθέντων ἰχνῶν. Ἐν στίχ. 1 ὑπόκειται βεβαίως ***Ἀσκληπιῶ***, ὡς ἔγραψεν ὁ Heuzey, οὐχὶ ***Ἀσκληπίων***, τοῦ Ν μὴ διαγιγνωσκομένου. Ὁ ἱερεύς, λήγων εἰς ***βας***, θὰ ἦτο ***Ἀρύββας***, μὴ ὑπάρχοντος προσφυεστέρου καὶ γνωριμωτέρου ὀνόματος. Τοῦ στίχ. 3 διακρίνονται σκιώδη μὲν ἀλλὰ σαφῆ ἴχνη τῆς τεθείσης λέξεως. Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ στίχ. 8 ἐλλείπουσι τρία γράμματα, ὧν τὸ τελευταῖον εἶνε ἴσως Ε ἢ Ρ, οὗ διακρίνονταί τινα ἴχνη τῆς ἄνω κεραίας· ὑπῆρχεν ἄρα μᾶλλον ***Φλέγων*** ἢ ***Ἄργων***, ἧττον δὲ ***Ἀρήγων***. Ἐν στίχ. 9 ὁ Heuzey-Kern παρέχουσι ***μένους***, ὅπερ δὲν ἐγκρίνουσι τὰ ἴχνη· τὸ ὑπ' ἐμοῦ τεθὲν εἶναι πιθανώτερον, καίτοι ἡ δι' ἑνὸς Κ γραφὴ τοῦ ***Μενέκκας (= Μενεκράτης)*** θὰ ἦτο οὐχὶ λίαν συνήθης. Τοῦ στίχ. 10 διετηρήθησαν ἀσαφῆ ἴχνη τριῶν γραμμάτων.

Ὑπόκειται δὲ καὶ ἐνθάδε κοινὴ ἀνάθεσις πολιτῶν μετὰ τοῦ ἱερέως, οἵας εἴδομεν ἐν ταῖς δυσὶ προηγουμέναις ἐπιγραφαῖς, ὧν αὕτη εἶναι ἱκανῶς νεωτέρα, λόγῳ τοῦ Σ, Α, Θ κλ. γραμμάτων· κεῖνται δὲ οἱ χρόνοι αὐτῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Β' πΧ ἑκατονταετηρίδος. Οἱ ἐν στίχ. 6-7 ἀναγραφόμενοι εἶναι τρεῖς ἀδελφοί. Ὅτι ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦτο καὶ ἐν Πυθίῳ ἐπώνυμος, ὡς ἐν πλείσταις Περραιβικαῖς πόλεσιν, ἐμφαίνεται ἐκ τῶν δημοσιευθησομένων κατωτέρω ἐπιγραφῶν τῶν ἀπὸ τοῦ 30 π. Χρ. χρόνων.

7 = ἀριθ. 395· ἀνάθεσις ἀφηρωϊσθέντι νεκρῷ.

395 (**εἰκ. 7**· ΜΕ 49 πρβ. IG IX₂ ἀριθ. 1287 καὶ ΑΕ 1913 σελ. 167). Στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ὀλίγον ὑπομέλανος, ἀκέραιος, πλὴν μικρῶν ἀποσχίσεων· κάτω λήγει εὐθέως ἄνευ γόμφου, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι ἐνεσφηνοῦτο ἐν τόρμῳ βάθρου ὅλη ἡ στήλη ἐπὶ τὸ ἀπαιτούμενον ὀλίγον τοῦ ὕψους αὐτῆς ἐκ τῶν

κάτω· ἐποιήθη δὲ ἐν εἴδει ναΐσκου: δύο παραστάδες ἑκατέρωθεν, ἄνευ δηλώσεως κιονοκράνων, ἀνέχουσιν ἐπιστύλιον καὶ ὁριζόντιον στέγην, διά τινων χαραγῶν δηλωθεῖσαν, μετὰ τριῶν ἀκρωτηρίων, ἤτοι ἀνθεμωτῶν κεραμίδων, ὧν τὰ πολλὰ ἀπεσχίσθησαν.— Ὕψ. 0·515, πλάτ. 0.515, πάχ. 0·10.

Ἀπετείχισα ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Νικολάου τοῦ χωρίου Σέλος.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου λίαν βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·017-0·018.

Ἀγάθων Ἥρωνι εὐχήν.

Ὑπ' αὐτὴν ἐν βαθεῖ ἀναγλύφῳ παρίσταται βραχυγένειος ἱππεύς, ὁ ***Ἥρων***, καλπάζων πρὸς δεξιά, φορῶν χιτῶνα βραχύν, ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφύν, καὶ χλαμύδα ἠνεμισμένην, ἴσως καὶ ἐνδρομίδας· διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου, οὗ ἡ χαίτη ἀπεδόθη διὰ χαραγῶν σχηματικῶς, ὡς καί τι κόσμημα ὑπὲρ τὸ μέτωπον, ἔτι δὲ ἐπίσαγμα ὀρθογώνιον μετὰ παρυφῆς, ἐφ' οὗ ἐκχύνεται ὁ χιτών· τὴν δὲ δεξιὰν ὑψοῖ τεταμένην, ἵνα ῥίψῃ ἀκόντιον κατὰ τὸν τύπον ταραντίνων Θεσσαλῶν ἱππέων, κατ' ἀγριοχοίρου βεβαίως, ἐξερχομένου ἐκ λόχμης, οὗ ἀτελέστατα παρεστάθη ἡ κεφαλὴ καί τι τοῦ λαιμοῦ· ὑπὸ τὸν ἵππον ὁρμᾷ κύων, κατὰ τοῦ κάπρου βεβαίως· πρὸ τοῦ ἱππέως καὶ κατὰ τὰ πολλὰ πρὸ τῆς παραστάδος, παρίσταται ὁ συνήθης βωμός, παραλληλεπίπεδος, ἔχων προεξέχον μέτωπον διπλοῦν μὲν κάτω, ἁπλοῦν δὲ ἄνω, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσι δύο πόπανα, τὸ μὲν ἓν κωνικόν, τὸ δὲ ἕτερον ὀρθογώνιον· ὄπισθεν τοῦ βωμοῦ ὑπάρχει δένδρον μετ' ἀτελοῦς δηλώσεως κλάδων καὶ φύλλων, οὗ περὶ τὸν κορμὸν ἔχει περιελιχθῇ ὁ ἱερὸς ὄφις εἰς δύο σχεδὸν σπείρας, ἐκβάλλων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἱππέα· περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄφεως εἶπον ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 159 τὰ δέοντα.

Ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιτυμβίου μνημείου δὲν δύναται νὰ προκύψῃ ἀμφιβολία τις· ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως ἔχει σαφῶς τύπον ἀναθέσεως, δυναμένης ὡς ἑξῆς νὰ κατανοηθῇ· ὁ ***Ἀγάθων***, ἔχων φίλον ἢ συγγενῆ τὸν ***Ἥρωνα***, ἐκτέρισε καὶ ἔθαψεν αὐτός, ἵδρυσε δὲ καὶ τὴν στήλην ταύτην τῷ ἀφηρωϊσθέντι νεκρῷ ὡς ***εὐχήν***· ἂν ἦτο στενὸς συγγενής, θὰ ἀνέγραφε βεβαίως τοῦτο· διὰ τῆς τοιαύτης ἀναγραφῆς δηλοῦται ὅτι ἡ πρὸς τοὺς νεκροὺς εὐσέβεια καὶ λατρεία ἦτο σχεδὸν ἰσοδύναμος τῇ πρὸς τοὺς θεούς.

Παρὰ τοὺς δηλουμένους διὰ τῆς ἐπιγραφῆς μεταγενεστέρους χρόνους, ἤτοι τὰ μέσα που τῆς Β' μΧ ἑκατονταετηρίδος, ὁ ἱππεὺς παρεστάθη μεθ' ἱκανῆς ζωηρότητος, ἀληθείας καὶ τέχνης, διότι ὑπῆρχον βεβαίως καὶ ἐν Πυθίῳ πλεῖστα τοιαῦτα πρότυπα, ἀρτίας τέχνης, ἵνα μιμηθῇ τι ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ τεχνίτης οὗτος.

396 (***εἰκ. 8***· ΜΕ 47). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, δεξιὰ μόνον ἀκέραιος· διετηρήθη ἐν μέσῳ τῆς στήλης βάθυσμα ναΐσκου καὶ πλαισίου, ἑκατέρωθεν αὐτοῦ· ἐν τῷ βαθύσματι παρεστάθη δι' ἀβαθοῦς ἀναγλύφου ἀνὴρ ὁπλίτης, ὁ ἀποθανών, σχεδὸν κατ' ἐνώπιον, βαδίζων πρὸς δεξιά, φέρων τὸ μεῖζον βάρος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, τοῦ ἄκρου ποδός, ἡρωϊκῶς γυμνοῦ, πατοῦντος πλήρως δι' ὅλου τοῦ πέλματος, ἀποσύρων δὲ τὸ δεξιὸν πρὸς τὰ ὀπίσω κεκαμμένον ἐν ἀναπαύσει· φορεῖ θώρακα μετὰ τριπλοῦ θυσάνου, κατερχομένου καθέτως, κράνος βραχύ, καὶ κρατεῖ κανονικῶς διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν ἐλλειψοειδῆ ἀσπίδα, ἐν ᾧ τὴν δεξιὰν καταβιβάζει, ἐρειδομένην που, ἢ κρατοῦσαν ἠπίως τι, βεβαίως τὴν κεφαλὴν τοῦ ξίφους.— Ὕψ. 0·50, πλάτ. 0.25, πάχ. 0.09.

Ἀπεκόμισα ἐκ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Σέλος ἀχυρῶνος τοῦ Ἀθαν. Τσακιστάρα.

Ἀνωτάτω δεξιὰ ὑπὲρ τὸν ὁπλίτην διετηρήθη τέρμα τοῦ πατρικοῦ βεβαίως αὐτοῦ διὰ μεγάλων γραμμάτων, βαθέως καὶ καλῶς κεχαραγμένων.

- - - - \Ι - - περίπου *[δεῖνα Ἡγη - κτλ. -σ]ί[ου.*

Κάτω δὲ ὑπὸ τὸν ὁπλίτην ἐχαράχθη λίαν ἀβαθῶς ἐπὶ ἁπλῶν χαραγῶν, ἠγμένων διὰ τοῦ κανόνος, ἑτέρα ἐπιγραφὴ διὰ μικρῶν γραμμάτων, ἀποτριβέντων ἰσχυρῶς, καὶ ἐνιαχοῦ μόλις διακρινομένων, ὧν ὕψ. 0·009, διάστιχ. 0·003.

1 –⏑⏑–⏑⏑–⏑⏑***μνῆ]μα, πόλις δέ μοι*** –⏑
2 –⏑⏑–⏑⏑–– –⏑⏑ ***χ]ον καὶ ἔχω***
3 –⏑⏑–⏑⏑–⏑⏑–⏑⏑–⏑***]ον*** –⏑

8=ἀριθ. 396· ἐπιτύμβιον ἐλεγεῖον.

Πρόκειται βεβαίως περὶ ἐλεγείου, μνημονεύοντος ὅτι τὰ τῆς ταφῆς καὶ τοῦ μνημείου τοῦ νεκροῦ ἐτέλεσεν ***ἡ πόλις***, διότι θὰ ἐφονεύθη ὁ ὁπλίτης οὗτος ὑπὲρ πατρίδος μαχόμενος. Ἐν στίχ. 1 ὑπέκειτο ***μνῆμα, σῆμα*** κττ., σωθέντος ἴχνους τοῦ Η· ἐν στίχ. 2 διεσώθη ἄνω τμῆμα λοξῆς κεραίας ἄνευ ἑνώσεως, ἐκ Χ πιθανώτατα προερχομένης· ἐν στίχ. 3 διετηρήθησαν πρὸ τοῦ πιθανοῦ ΟΝ ἴχνη τριῶν ἢ τεσσάρων γραμμάτων ἀσαφῆ, ὧν τὰ τελευταῖα ἦσαν πιθανῶς Α\Λ, ἤτοι τὸ ὅλον ***- - - αλον.***

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δηλοῦνται οἱ περὶ τὸ 300-250 πΧ χρόνοι, ἡ δὲ τέχνη εἶναι ἱκανῶς καλή· θὰ ἦτο δὲ διδακτικὴ ἡ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ δημοσίευσις καλῆς εἰκόνος, τῆς ὑπ' ἐμοῦ τότε ληφθείσης ἀποτυχούσης.

397 (***εἰκ. 9***· ΜΕ 59). Στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα· ἄνω λήγει εἰς ἀνθέμιον μετ' ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐντέχνως ἀναγεγλυμμένων συνήθων ἀκανθοειδῶν κοσμημάτων. — Ὕψ. 0·785, ὧν 0·555 τοῦ ἀνθεμίου, πλάτ. 0·52, πάχ. 0·13. Ἀπετείχισα ἐκ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Σέλος ἐκκλησίας τῆς Παναγίας.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀκτηρίδος μετρίως βαθέως καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς, ἀπετρίβη δὲ ἰσχυρῶς· ὕψ. γραμμ. 0·01 — 0·018.

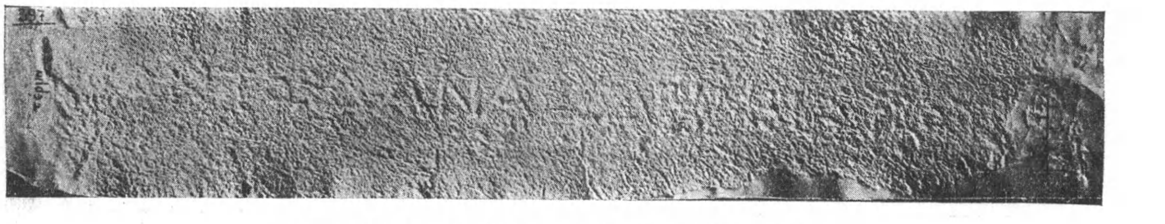

9=ἀριθ. 397· ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ τοῦ Παντορδάνα.

Π]αντο[ρ]δάνας Δημη[τ]ρ[ίο]υ
χαῖρ]ε.

Τὸ πρῶτον γράμμα φαίνεται ἀπατηλῶς ἐκ τῶν τριβῶν ὡς Τ, εἶναι ὅμως πιθανώτατα Π· τὸ ἕκτον γράμμα φαίνεται ὂν ἢ Ρ ἢ Β, ἧττον πιθανῶς δὲ Ι ἁπλοῦν· οὕτως ἄρα τῶν λοιπῶν γραμμάτων ὄντων σαφῶν, προκύπτει ὄνομα ἢ τὸ τεθέν, ὂν δυσερμήνευτον κατὰ τὸ δεύτερον συνθετικόν, ἢ ***Παντοβδάνας,*** ὅπερ, ἐκ τοῦ ***βδεῖν*** λαμβανόμενον, ἐνέχει

κακέμφατον έννοιαν· ύπάρχουσιν όμως καὶ σήμερον ὁμοίας σημασίας παρωνύμια, καταλήξαντα εἰς ἐπώνυμα, π. χ. ***Πορδαλᾶς,*** εἶχον δὲ ὅμοια καὶ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, π. χ. ***Κοπρία*** κττ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα εἶναι μάλιστα πάντων Ρ, ἔθεσα τὸ ***Παντορδάνας,*** εἰκάζων τι ἐκ τοῦ ***ἔρδειν*** δεύτερον συνθετικόν· πρβ. Ἡσύχ. «***ὄρδημα·*** τολύπη τῶν ἐρίων» κττ., ἐξ ὧν ἀνάλογον θὰ ἦτό τι τῶν σημερινῶν ***Τριχᾶς, Μαλλιαρός, Μαλλιάρας, Τουλούπας, Δάσιος*** κττ. Τὸ δεύτερον ὄνομα εἶναι ἀσφαλές· τοῦ στίχ. 2 μόλις διακρίνεται ἴχνος Ε πιθανῶς, ὑπὸ τὸ Δ τοῦ πατρικοῦ. Σημειωτέον ὅτι ὁ χωρισμὸς τοῦ πρώτου ὀνόματος εἰς δύο εἶναι ἀδύνατος· ἐπίσης ἀδύνατος εἶναι ἡ διάγνωσις ἀναθέσεως, οὔσης τῆς στήλης ἀριδήλως ἐπιτυμβίου. Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται περὶ τὸ 200 πΧ.

398 (ΜΕ 61). Στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ὀλίγον ὑπομέλανος, ἀκέραιος, πλὴν μικρῶν κάτω τε καὶ ἄνω ἀριστερὰ κατὰ τὰς γωνίας ἀποκοπῶν καὶ ἀποτριβῶν εἰς τὰς ἀκμάς. Ἐποιήθη ἐν εἴδει ναΐσκου, ὁμοιότατα τῇ ὑπ' ἀριθ. 395, μετ' ἐπιστυλίου καὶ μετὰ δηλώσεως στέγης καὶ ἀκρωτηρίων. — Ὕψ. 0.60, πλάτ. 0.575, πάχ. 0.17. Ἀπετείχισα ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ χωρίου Σέλος.

Τὸ ἐπιστύλιον ἐσφυρηλατήθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, τούτου δ' ἕνεκα ἀπετρίβη καὶ ἡ ὑπάρχουσα ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή, ἧς τὸ τέρμα ἐγράφη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραστάδος· μόλις διετηρήθησαν ἴχνη τινὰ ἀβαθῶς κεχαραγμένων γραμμάτων.

- - - ΥΓ - - - *περίπου: δεῖνα (υἱ)ὸ]ν ἥ[ρωα.*

Ἐν τῷ βαθύσματι ἀπεδόθη δι' ἀναγλύφου, μετρίως βαθέος, ἱππεὺς βαδίζων πρὸς δεξιά, φορῶν τὸν συνήθη ἐζωσμένον βραχὺν χιτῶνα, τὴν ἠνεμισμένην χλαμύδα καὶ ἐνδρομίδας, διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν τὸν χαλινόν, τὴν δὲ δεξιάν, ἱκανῶς ἀποτριβεῖσαν, ἔχων πρὸ τοῦ στήθους, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ σύνηθες βάλλουσαν· πρὸ αὐτοῦ παρίσταται ὁ πυριμαδοειδὴς μετὰ προεξέχοντος ἄνω καὶ κάτω μετώπου βωμός, ἐφ' οὗ ἐδηλώθησαν ἓν κωνικὸν καὶ ἕτερον ὀρθογώνιον πόπανον· ὄπισθεν αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ σύνηθες δένδρον μετὰ σχηματικῶν κλάδων καὶ φύλλων, περὶ ὃ ὁ ἱερὸς μέγας ὄφις, προσβλέπων πρὸς τὸν ἱππέα.

Ἡ τέχνη τοῦ ἔργου τούτου εἶναι λίαν μετρία, οἱ δὲ χρόνοι μεταγενέστεροι, περὶ τὴν β' μΧ ἑκατονταετηρίδα κείμενοι.

399 (*εἰκ.* ***10***· ΜΕ 64). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἄνω μόνον ἀποκεκομμένη

10 = ἀριθ. 399· ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

καὶ ἐλλείπουσα· ἀνωτάτω διακρίνονται ἴχνη κυματίου γείσου, ὅπερ παρὰ τὸ σύνηθες εἰσέχει τῆς ἀκτηρίδος. — Ὕψ. 0.86, πλάτ. 0.405, πάχ. 0.10. Ἀπετείχισα ἔκ τινος οἰκίας τοῦ χωρίου Σέλος.

Ὑπὸ τὸ γεῖσον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς προεξεχούσης ἀκτηρίδος ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφὴ

δεῖνα ἥρως] χ[ρηστὲ] χαῖρ[ε

Ὑπ' αὐτὴν κατὰ τὸ λεῖον διάστημα θὰ ὑπῆρχε γραπτή τις ταινία μᾶλλον, ἧττον δὲ γραπτὴ παράστασις, λόγῳ τοῦ εὐτελοῦς τῆς στήλης.

400· 401· 402· 403 (***εἰκ. 11. 12. 13.*** καὶ ***14.*** ΜΕ 50 τὸ ***α, β, γ, δ***). Στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος, τὰ ἄνω καὶ κάτω ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα· κάτω φαίνεται ἐκ τῶν κενῶν ὑπολειφθέντων διαστημάτων ἐν ἀριθ. 402 καὶ 403 ὅτι δὲν ἐλλείπει πολύ. — Ὕψ. 0·65, πλάτ. 0.45, πάχ. 0·095.

Ἀπετείχισα αὐτὴν ἐκ τοῦ τοίχου τῆς ἐν ἐρειπίοις ἐκκλησίας, τῆς ἐν θέσει «Τοπόλιανη» ἐν τῷ ἐκ καρυῶν δάσει κειμένης, περὶ ἧς βλ. τὰ εἰς ἀριθ. 387 σημειωθέντα. Ἡ ἐκκλησία φαίνεται ὅτι ἐπυρπολήθη ποτέ, ἡ δὲ στήλη ἔκ τε τοῦ βάρους τοῦ ἐντειχισμοῦ καὶ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς εἶχεν οἰκτρῶς διαρραγῇ· διέσωσα ὅμως πάντα τὰ τμήματα αὐτῆς καὶ ἔλαβον ἔκτυπα πλήρη ἀπὸ πασῶν τῶν ἑδρῶν· μετὰ δὲ ταῦτα, μεταφερομένη ἡ στήλη αὕτη εἰς τὸ προσωρινὸν Μουσεῖον Ἐλασσόνος, διερράγη εἰς πλεῖστα μικρὰ καί τινα μεγάλα τμήματα, ἅτινα κατὰ τὴν ἐπιστράτευσίν μου ἐν ἔτει 1915 ἀπέστειλα τεχνίτην, ἵνα συγκολλήσῃ.

11 = ἀριθ. 400 (Α καὶ Β)· ἀπελευθερώσεις.

Ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν ἕδρας ***α*** ἐχαράχθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 400 τὸ Α ἐπιγραφὴ ἀπὸ στίχ. 1-25 ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς. Ὕψ. γραμμ. 0·008-0·016, διάστιχ. 0·006, ἀπὸ δὲ τοῦ στίχ. 25-30 διὰ μικροτέρων γραμμάτων, ὑπ' ἄλλου πιθανῶς τεχνίτου, ὁμοίως βαθέως καὶ ἐπιμελῶς, ὧν ὕψ. 0·004-0·01, διάστιχ. 0·003,

ἀπὸ δὲ στίχ. 30-35 ὑπὸ τοῦ πρώτου τεχνίτου, ὁμοίως τῇ ἐπιγραφῇ τῶν στίχ. 1-25. Ὑπ' αὐτὴν δέ, ἀντιστρόφως ὅμως, ἐπεγράφη τὸ ὑπολειφθὲν διάστημα δι' ἑτέρων ἀπελευθερώσεων, ὑπ' ἀριθ. 400 τὸ Β, ὧν τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν μικρότερα, ἀβαθέστερον καὶ ἐπιμελέστερον, πιθανῶς ὑπὸ τοῦ γράψαντος τοὺς στίχ. 25-30 χαράκτου· ὕψ. αὐτῶν 0·003-0·008, διάστιχ. 0·003. Ἐπὶ δὲ τῆς ὄπισθεν ἐπιφανείας ἐχαράχθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 401 ἐπιγραφὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, τοῦ χαράξαντος τοὺς στίχ. 1-25 τῆς ὑπ' ἀριθ. 400 τὸ Α, ἀβαθῶς ἐπίσης καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ., ἰσχυρῶς ἀποτριβέντων πολλαχοῦ, 0·007-0·016, διάστιχ. 0·005· οἱ στίχ. 31-34 ἐμφαίνουσι διάφορον χάραξιν, καὶ δὴ ὁμοίαν τῇ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπ' ἀριθ. 402 καὶ 403. Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς στενῆς ἕδρας ἐγράφη ἡ ὑπ' ἀριθ. 402 ἐπιγραφή, ὑπὸ τοῦ χαράξαντος τὴν ὑπ' ἀριθ. 400 τὸ Β πιθανῶς, ἀβαθῶς καὶ καλῶς, ὕψος γραμμ. 0·002-0·012, διάστιχ. 0·003. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς στενῆς ἕδρας ἐγράφη ἡ ὑπ' ἀριθ. 403 ἐπιγραφὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, τοῦ τὴν ὑπ' ἀριθ. 402 χαράξαντος, καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον· ὕψ. γραμμ. καὶ διάστιχ. τὸ αὐτό.

400 τὸ Α *(εἰκὼν 11)*

Α [- - - - *ἀφιᾶσιν ἐλευθέραν*]
τὴν ἑαυτῶν δούλην Ῥ]α[ί]στ[ην; δεῖ-
νος κατὰ τὸν νόμο]ν. (κενὸν)
Β *Στρατηγοῦντος Θ]εσσαλῶν [Λέοντος τοῦ Κλε-*
ΐππου Ἀτραγί]ου, μην[ὸς Ἀ]φρίου δεκ[άτηι·
- - - - *ν]ης Εὐ[η]θίδου κ[αὶ] ἡ [γυ]νὴ αὐτο[ῦ* - - -
. .]ς *Οἰνοκλέους ἀ[φιᾶ]σιν [ἐλ]ευθέρα[ν δεῖνα* - -
αν Κλέω[ν]ος κα[ὶ Κ]λ[έων]α [Μ]ε[ν]άνδρο[υ κα
Γ *τ]ὰ τὸν ν[όμ]ον. Στρατη[γοῦ]ντ[ο]ς [Θε]σσ[αλῶν*
Λ]έοντος τοῦ Κλε[ΐππου Ἀ]τρ[αγίου], μηνὸς [Πα-
νήμου δεκ[ά]τῃ. Ε[ὔ]φ[ορβ]ος Πα[υ]σανίου [καὶ
ἡ γυνὴ αὐτ[ο]ῦ Ἀνδ[ρ]ό[κλε]ια Μνασέου ἀ⟨ι⟩φιᾶ-
σιν ἐλεύθερον [τὸ]ν [ἑ]αυτῶν δ[ο]ῦλον Μην[ό-
δωρο[ν] Νικά[ρ]χου [κ]ατὰ τὸν ν[ό]μον ⟨. . . .⟩.
Δ *Στρα[τη]γοῦντ[ο]ς Θεσσαλῶν Λέ[ο]ντος*
τοῦ Κλεΐ[π]που Ἀτραγίου, μ[η]νὸ[ς] Ἑρμ[αίου
ἐ]ννεακαιδεκ[ά]τῃ· Εὐ[ρε]ίας Εὐηθί[δ]ου κα[ὶ
ἡ γ]υνὴ αὐτοῦ Φιλοξὼ Νικάδου ἀφιᾶσιν
ἐλ]ε-υ[θ]έραν τὴν ἑαυτῶ[ν δού]λην Σω-
π]άτραν Θαυμάνδρ[ο]υ κατ[ὰ τὸ]ν νόμον.
Ε *Σ]τρατηγοῦν[τ]ος Θεσσαλῶν Λέοντος*
τ]οῦ [Κ]λεΐππου Ἀτραγί[ο]υ, [μ]ηνὸς Θύου [ἑ]βδόμῃ.
Π]άτων Ξεν[ο]λά[ο]υ [κ]αὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἀδεῖ-
α Λυ]σίου ἀφιᾶσιν ἐλευθέραν τὴν ἑαυ-
τ]ῶν [δούλη]ν Ἁ[δε]ῖαν [Π]άτωνος [κ]ατὰ τὸ[ν
F *νό]μον. [Στρ]α[τηγοῦντο]ς [Θ]ε[σσ]α[λ]ῶν Διοτίμου, [μη-*
νὸ]ς Πα[νή]μου δ[εκά]τῃ· Δριμ[αῖ]ος Ἀ[ρχ]εδήμου ἠφε[ί-
θη ἐλεύθ]ερος [κ]α[τὰ] τὸν ν[όμο]ν [ὑ]πό τε Ἀ[ρ]χεδ[ή]μου το[ῦ] Ἀ[ν]τ[ι-
φίλ]ο[υ] κα[ὶ] Ἁ[δο]ῦς [τῆ]ς Σπεύδων[ος], παραμείν[α]ς
πα]ρ' αὐτοῖς, ἕω[ς] ἂ[ν ζ]ῶ[σιν Ἀρ]χέδη[μ]ος καὶ Ἁδώ, [π]οι-

Ζ *ῶν τ]ὰ [δ]ίκαια. Στ[ρ]ατ[ηγ]οῦν[τ]ος Θεσσα[λῶν*
Δ]έοντος Ἀτρα[γί]ου, [μη]νὸς Ὁμ[ολ]ωΐου τ[εσσα-
ρ]εσκαιδεκάτῃ· Δη[μ]όφ(ι)λος Ε[ὐ]μήλου κ[αὶ ἡ γυ-
ν]ὴ αὐτοῦ Νικό[π]ολις Ἱππονίκου Φε[ρ]έδ[ά - - -
τ]ὴν αὐτῶν δο[ύλ]ην ἀφιᾶσιν ἐλευθέρ[αν κα·
τ]ὰ τ[ὸ]ν νόμον. (κενὸν καὶ πέρας)

400 τὸ Β *(εἰκ. 11)*

Α *- - - - - - . Στρατηγ]οῦ[ντος Θεσ-*
σαλῶν Λέοντος τοῦ Κλεΐππου Ἀτρ]α[γί]ου· Λυσαγ[όρας
καὶ δεῖνα καὶ Εὔ]δημος καὶ Κριμ[μ]α[τ(ώ)ὶς
οἱ Ξενολάου ἀφιᾶσιν ἐλεύθερον] τὸν ἑαυτῶν [δ]οῦλον Δ[ᾶ]ζον Ξ[ενο-
λάου παραμεῖναι παρ' αὐτοῖς, ἐφ' ὧι] ἄνχοντος Δ[ά]ζου χωρίζεσ[θ-
αι ἀπ' αὐτῶν· ξενοδόκοι ταγὸς Φίλ]αγρος Εὐδήμου· ἰ[δ]ιοξενοδό-
κοι (Ἱππόνικος - - - στράτου), - - - - στ]ρατος Ἱππονίκου (κενὸν)
δεῖνα - - - - - ος Δρεβελ[άου. (κενὸν)

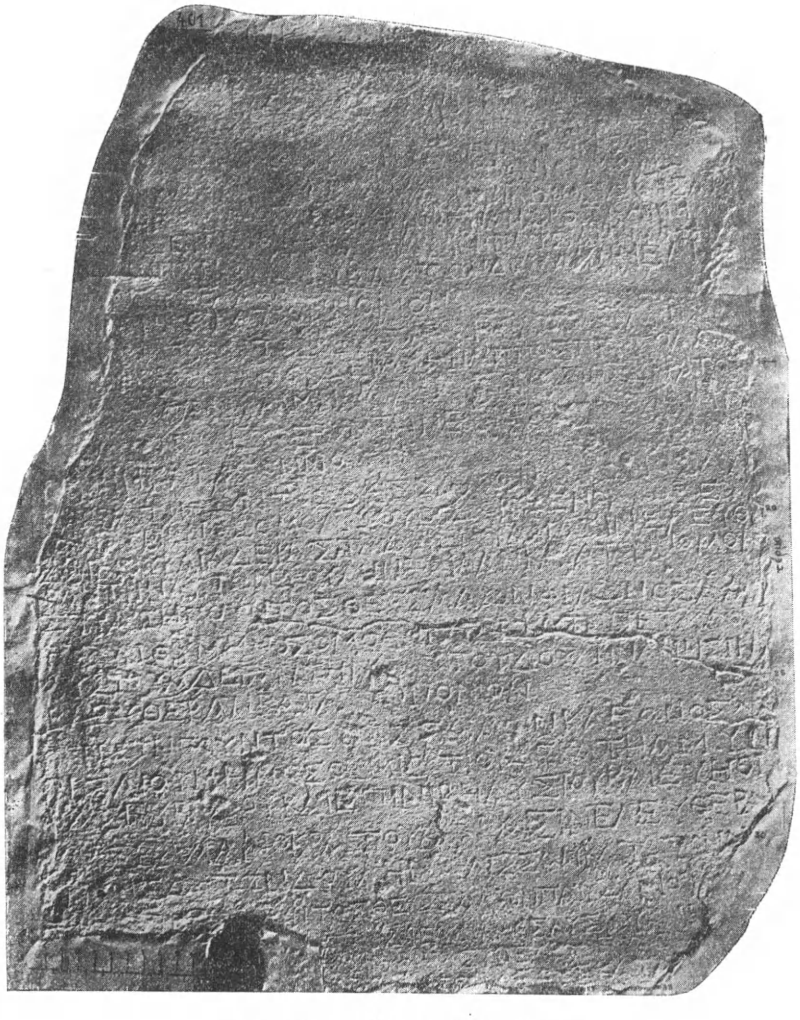

12 = ἀριθ. 401· ἀπελευθερώσεις.

401 *(εἰκ. 12)*

Α [. . *δεῖνα δεῖνος καὶ* - - - - - - - - - - - - - - -]
- - - - - - - - - *ἀφιᾶσ]ιν ἐλεύ[θερον τὸν ἑαυτῶν*
δοῦλον - - - *ξ]εν[ο]ν [Δ]ημ[η]τ[ρίου κατὰ τὸν*
Β *νόμον. Στρατηγοῦντο]ς Θ[εσσαλῶν*
δεῖνος - - - - *τοῦ] Φ[ι]λοκ[λ]έ[ους* - - -
ἐθνικὸν - - - , *μηνὸς Παν]ή[μο]υ ἕκ[τ]η· [Φι]λω[ν.* -
- - - - - - *κράτου; ἀφῆκε]ν [ἐλ]ευ[θ]έ[ρ]αν τὴν α[ὐ-*
τοῦ δο]ύ[λην δεῖνα - - - *κα]τ[ὰ] τ[ὸ]ν [νό]μον.*
Γ *Στρατ]η[γο]ῦν[τ]ος [Θεσ]σαλῶ[ν] Φίλωνος Λ[αρ]ισαί-*
ου, μην]ὸς Ἑρμα[ί]ου δ[εκά]τη· Μ[έ]νανδρος Ἀ(δ)μή-
του καὶ] ἡ [γυ]ν[ὴ αὐ]το[ῦ] Α[ὐτο]δίκ[η] Παυσαν[ίο]υ ἀ⟨ο⟩φ[ι-
ᾶσιν ἐ]λε[υ]θέ[ραν τ]ὴν ἑα[υ]τῶ[ν] δούλ[η]ν [Μ]έλι-
σσ]αν [κατ]ὰ τὸν νόμον (κενὸν)
Δ *Στρατη]γ[οῦ]ντ[ο]ς [Θεσ]σα[λῶν Φί]λ[ω]νο[ς] Λαρισ[αί*
ου, μη]ν[ὸς Ὁμο]λ[ώ]ο[υ] δε[κ[ά[τ]η. [Φ]ίλιππος Πρ[ωτ]ολά[ου,
Φίλ]α[γ]ρ[ο]ς [κ]αὶ Μνά[σ]αρ[χος] οἱ [Ἱπ]ποσσ[τ]ράτο[υ
ἀφι]ᾶ[σι]ν ἐ[λ]ε[υθ]έραν τὴν ἑ[αυ]τ[ῶν δούλη]ν Μ[νη
σάρχ]ην κατὰ [τ]ὸν νόμ[ο]ν (κενὸν)
Ε *Σ]τ[ρ]ατ[ηγο]ῦντο[ς] Θ[ε]σσαλῶν [Φί]λωνος Λ[α-*
ρισ]αί[ου], μ[η]νὸς Ὁμολώου ὀ[γ]δ[όη· Ξ]ενόλαος Ἐ[ὐ-
δ[ή]μου καὶ Ἁδεῖα Σταδ[μ]εί[ο]υ ἀφιᾶ[σ]ιν ἐλευθ[έ-
ρ[αν] τ[ὴ]ν α[ὑ]τῶν δούλ[η]ν Ζ[ω]ίλαν κ[ατ]ὰ τὸν νόμο[ν.
F *Στρατηγοῦντος Θε[σ]σαλῶν Φίλωνος Λα-*
ρισα]ίου, μ[ην]ὸς Ὁμολωΐ[ο]υ δεκάτη· Πεταλὸς
Λ]υσίου Ἁδ[εῖ]α[ν] τὴν [ἑα]υτοῦ δούλην ἀφίησιν
ἐλευθέραν [κ]ατὰ τ[ὸν] νόμον (κενὸν)
Ζ *Σ]τρ[α]τηγοῦντος [Θε]σσαλ[ῶ]ν Κλέωνος Λ[α-*
ρ]ισαίου, μην[ὸ]ς Θεμιστίο[υ] δε[κ]άτη. Ἀμύν-
τ]ας [Ε]ὐβι[ότ]ο[υ] καὶ Ἐπιν[ί]κη Λυσίου καὶ Εὐηθί-
δη]ς [Ἑλ]λανο[κ]ράτου ἀ[φ]ιᾶσιν ἐλευθέρα[ν
τὴν ἑαυ]τῶν δούλη[ν Θρ]ᾶισσαν κατὰ τὸν [νόμ-
Η *ον. Στρατηγοῦ]ντος Θεσ[σαλ]ῶν Παυσα[ν]ίο[υ Φεραί-*
ου, μηνὸς δεῖνος] εἰ[κά]δι· Εὔδ[ημ]ος Λυσ[ίο]υ κ[α]ὶ ἡ [γυνὴ
αὐτοῦ δεῖνα Παυσ]ανίου ἀ[φιᾶ]σιν ἐλ[ε]ύθε[ρ]ον [τ]ὸ[ν ἑαυτῶν
δοῦλον δεῖνα Ἀριστοκ]λέο[υ]ς κατὰ [τὸν νόμον.
Θ *Στρατηγοῦντος Θε]σ[σαλῶν; κτλ.* - - - - - .

402 (*εἰκ. 13*)

Α *Στρα]τ[ηγοῦντ-*
ος Κλ]εομ[άχου
το]ῦ 'Ατρεσ[τί-
δ]ου Λαρισαί-
ου, μηνὸς Θε-
μιστίου δε[υ-
τέραι· Πευκόλ[α-
ος Πιερίωνος,
(κενὸν ὕψ. 0·015)
Εὐρυνόα 'Αμύντου
καὶ Πιερίων καὶ [Νι·
κάδας οἱ Θρασ[υ-
λάου καὶ ἡ μήτηρ
α]ὐτῶν Κασσ[ὼ
Ν]ικάδου ἀφιᾶ-
σιν ἐλεύθε-
ρον τὸν ἑαυ-
τῶν δοῦλον
Δωρίωνα Εὐ-
ρείου κατὰ τὸν
νόμον (κενὸν).

Β *Στρατ⟨ρατ⟩η-*
γο[ῦν]το⟨υντο⟩ς
Λ]έ[οντ]ος, [γ]υ-
μ]νασιαρχ[ού-
ντω]ν Μενάνδ[ρου
τ]οῦ 'Αδμήτου, [Δι-
καί]ου [τ]οῦ 'Αντι[μά-
χ]ου, μηνὸς - -
\- - - -

Γ *Εὔδημος [Θε-*
οδ]ώ[ρ]ου κ[α]ὶ [Θ]ε-
ό]δωρος [Εὐ]δ[ή-
μ]ου καὶ Κλειὼ ⟨ἡ⟩
'Ρι]ανοῦ ⟦ἡ⟧ μ[ήτ-
ηρ], οἱ ἀφέντ[ε] ⟨ν⟩
⟨ε⟩]ς ἐ[λ]εύθερο[ν
τὸ]ν ἑα[υ]τῶ[ν] δ[ο-
ῦλον] Πα[υ]σανί-
α[ν] Ἡρακλείδο[υ
κατὰ τ[ὸν ν]ό-
μ]ον [ἐ]πὶ [στ]ρα-
τ]ηγο[ῦ] Θεσ-
σαλοῦ.
(κενὸν)

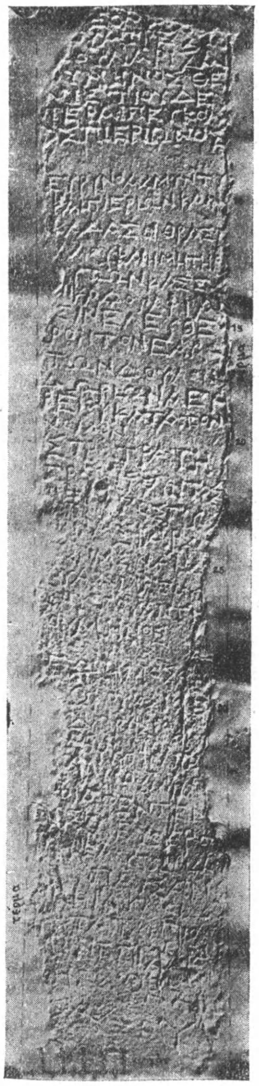

13 = ἀριθ. 402· ἀπελευθερώσεις.

403 (*εἰκ. 14*)

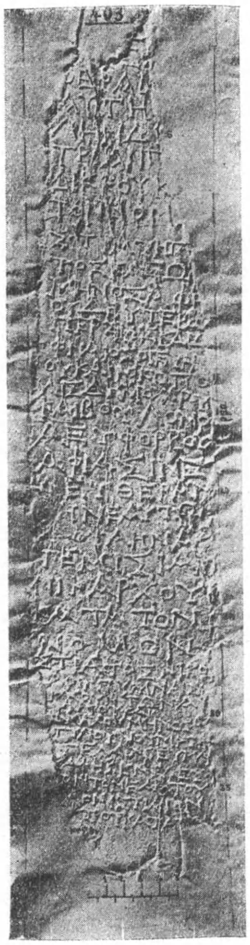

14=ἀριθ. 403· ἀπελευθερώσεις.

A **δεῖνα - - -]ο[υ ἀ-**
φῆκ]ε[ν ἐλ-
ευ]θέραν [τὴν
ἑ]αυτῆ[ς δού-
λην Δ[ημη-
τρ[ί]αν Π[ερ
δίκκου κ[ατὰ
τὸν νόμ[ον.
B **Στρα[τ]ηγ[οῦν-**
τος Κλέ[ωνος,
μηνὸς 'Αφρ[ί-
ου δευτέρα·
Πέρσης καὶ Δ[α·
φναῖος οἱ Εὐρ[εί-
ου καὶ [Νι]κόπο-
λις Δημοχάρου
καὶ Βουλονό-
α Εὐφόρβου
ἀφιᾶσιν ἐ-
λ]ευθέρα[ν
τ]ὴν ἑαυτῶ[ν
δούλην 'Αρ-
τεμισία[ν
Νικάρχου
κατὰ τὸν
νόμον.
Γ **Στρα⟦τηγοῦν⟧τος Νικο·**
λ]άου, γυμνασι-
α]ρχούντων 'Α-
μ]ύντου κα[ὶ
Βουλ]ομ[ά]χου, μηνὸς 'Α-
γα]γυλίου νουμη[νί-
αι· 'Α]γέλαο[ς] Εὐμά-
χου ἀφῆκεν ἐλεύ·
θερ]ον τὸν ἑαυτοῦ
δοῦλ]ον 'Ιστιαῖ[ο]ν
- - -]ώρου κατὰ [τὸν
νόμο[ν.
(κενὸν ὕψ. 0 025)

400 A· στίχ. [1]-2. Τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης ἐσώθησαν ἐν στίχ. 1 ἴχνη Α·ΣΤΙ· ἐκ τούτων, συμφώνως τῷ τυπικῷ τῶν ὑποκειμένων, καὶ δι' ὑπολογισμοῦ τῆς δυνάμεως τῶν στίχων εἰς γράμματα 35 περίπου, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν συμπεραίνοντες, ἀναμένομεν τὸ ὄνομα τῆς ἀπελευθέρας, ὅπερ ἦτο πιθανώτατα ***'Ράστη*** παρὰ τὸ ***'Ράδιος 'Ραδία*** κτλ. Τοῦ στίχ. 2 ἡ συμπλήρωσις εἶναι ἀσφαλής, ὡς ἐπιβεβλημένη ἐκ τοῦ τέρματος.

400 A· στίχ. 3-8. 'Εντεῦθεν ἄρχεται ἰδιάζον τυπικὸν ἀπελευθερώσεων, καθ' ὃ οὔτε ταμίαι ἀναγράφονται οὔτε πληρωμὴ λύτρων, οὐδὲ στατήρων ἢ δηναρίων τῇ πόλει (πρβ. IG IX² 517 στίχ. 32 περὶ 'Ρωμαίων, ὅταν τοὺς ἑαυτῶν οἰκέτας ἐλευθερώσωσι). Πιθανῶς πρόκειται περὶ ἀθρόων ἀπελευθερώσεων, ἐπιβληθεισῶν μετὰ τὴν ἐν 'Ακτίῳ νίκην ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, ἵνα τελεσθῶσιν ἐξαιρετικῶς ἄνευ πληρωμῆς ἀπελευθερικῶν τελῶν, ἐκ προνοίας ὑπ' αὐτοῦ πρός τε γενναιότερον ἑορτασμὸν τῆς νίκης, καὶ πρὸς δημιουργίαν πλήθους ἀρτίων πολιτῶν τοῦ νέου 'Ρωμαϊκοῦ κράτους. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐμφαίνει τοὐλάχιστον τοὺς πρωΐμους χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου· θὰ ἠδύνατό τις μάλιστα νὰ ἀναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐγγὺς τῷ 100 πΧ χρόνους, εἰ μὴ ἐκώλυεν ἡ διαρρήδην ἀναγραφὴ στρατηγοῦ ***τῶν Θεσσαλῶν***, καὶ τούτου ***Περραιβοῦ*** τὴν πατρίδα, μηνύουσα τὴν ἐπελθοῦσαν τῷ 30 πΧ συνένωσιν τοῦ κοινοῦ τῶν Περραιβῶν τῷ τῶν Θεσσαλῶν. 'Εν τέλει τοῦ στίχ. 3 διακρίνονται ἴχνη Λ, ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ στίχ. 4 ἴχνη ΓΙ, ἐξ ὧν βεβαιοῦται ὁ ὑποκείμενος στρατηγός. 'Εν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 5 ὑπάρ-

χουσιν ἴχνη καθέτου κεραίας, ἴσως ἐκ Ν προερχομένης· ὁ ἐλευθερωτὴς οὗτος ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀδελφὸς τοῦ ἐν στίχ. 16 ***Εὐρείου.*** Τῶν ἐν στίχ. 6-7 ἀπελευθέρων ἡ σχέσις εἶναι θυγατρὸς καὶ πατρός. Τὸ δὲ ***κατὰ τὸν νόμον*** δηλοῖ πιθανῶς ἰδιαίτερον διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, καθ' ὃ ὤφειλον οἱ ἔχοντες δούλους νὰ ἐλευθερώσωσιν αὐτοὺς ἐφάπαξ δωρεὰν καὶ ἄνευ καταβολῆς λύτρου· ἐχαρίζετο δὲ καὶ τὸ εἰς τὴν πόλιν καταβλητέον τίμημα· ἴσως πρόκειται περὶ γενικοῦ τινος διατάγματος, ἢ αὐθορμήτως ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν ἐκδοθέντος ἀπ' εὐθείας, ἢ κατ' ἐντολὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, ἵνα πρὸς ἀνάμνησιν λίαν σπουδαίου γεγονότος, π. χ. τῆς ἐν Ἀκτίῳ νίκης, ἀπελευθερωθῶσιν ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον ἀριθμός τις δούλων ἐξ ἑκάστης οἰκογενείας.

400 Α· στίχ. 8-13. Αἱ δύο λέξεις ***στρατηγοῦντος Θεσσαλῶν*** ἐγράφησαν πανταχοῦ διὰ μειζόνων γραμμάτων. Ὁ δὲ ἀναφερόμενος ***Λέων Κλεΐππου Ἀτράγιος,*** νῦν τὸ πρῶτον καθιστάμενος γνωστός, ἀνήκει βεβαίως τοῖς ὀλίγον μετὰ τὸ 30 π. Χ. χρόνοις· προγενέστεροι στρατηγοὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα ***Λέων, Λίουν,*** ἐμφανίζονται πολλοί, μετὰ πατρικῶν καὶ ἐθνικῶν τινες. Πᾶσαι αἱ συμπληρώσεις εἶναι ἀσφαλεῖς ἕνεκα ὑπολειφθέντων ἰχνῶν γραμμάτων. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ στίχ. 11 ὑπάρχει ΑΙΦΙΑ· τὸ πρῶτον Ι ἀβαθέστερον τοῦ ἑτέρου χαραχθέν, ἢ προῆλθεν εἰκονικῶς ἐκ τριβῆς τινος, ἢ ἐγράφη περισσόν. Ἐν τέλει τοῦ στίχ. 13 ὑπάρχουσιν ἴχνη 4-5 γραμμάτων, ἀποξεσθέντων, ἢ ἁπλῶς τριβαί.

400 Α· στίχ. 14-19. Περὶ τοῦ ὀνόματος ***Εὐρείας*** βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 392 σημειωθέντα. Τὸ ὄνομα ***Φιλοξῷ*** εἶναι ἐμφανῶς ὑποκορισμὸς τοῦ ***Φιλοξένη (α).*** Ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 18 διατηροῦνται ἴχνη ΕΛ, μετὰ δὲ τὸ δεύτερον Ε ὑπάρχει διαγραφή τις γράμματος, ἢ ἀνωμαλία τοῦ λίθου, ἣν ὑπερεπήδησεν ὁ χαράκτης.

400 Α· στίχ. 20-25. Ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 22 ὑπάρχει χῶρος δι' ἓν γράμμα, τῆς ἀντιστοιχίας ἐν ἀρχῇ τηρουμένης ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ χαράκτου· ἐν στίχ. 24, ἔνθα ἐπαναλαμβάνεται τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὑπάρχουσιν ἴχνη Π̄Γ, ἤτοι μᾶλλον Π, ἧττον δὲ Γ, ἐξ οὗ προκύπτει τὸ ἄγνωστον ἐν Θεσσαλίᾳ ὄνομα ***Πάτων,*** ἐκ τοῦ ***πατέομαι*** πιθανῶς σχηματισθέν· πρβ. ***Πατάνη*** κτλ. καὶ τὸ σημερινὸν παρὰ τῷ λαῷ ἐπίθετον καὶ ἐπώνυμον ***Πασπάτης.*** Τοῦ πατρικοῦ τῆς συζύγου ἐσώθη ἴχνος Υ καὶ χῶρος δι' ἓν μόνον γράμμα πρὸ αὐτοῦ· τὸ ***Λυσίου*** ἄρα ἐπιβάλλεται· ἴσως ἀδελφὸς αὐτῆς εἶναι ὁ ἐν ἀριθ. 401 στίχ. 23-24 ***Πεταλός.*** Ἡ ἀπελευθέρα εἶναι ἐμφανῶς φυσικὴ θυγάτηρ τοῦ κυρίου, λαβοῦσα τιμῆς ἕνεκα τὸ ὄνομα τῆς νομίμου συζύγου· ἡ ἀπελευθέρωσις λοιπὸν ἰσοδυναμεῖ περίπου τῇ υἱοθεσίᾳ. Ἡ ἀκολουθία τῶν μηνῶν ἀπὸ στίχ. 1-25 ***Ἀφρίου—Πανήμου—Ἑρμαίου—Θύου,*** ὧν δύο εἰσὶ τῆς πρώτης καὶ δύο τῆς δευτέρας ἑξαμήνου, καὶ οὗτοι οὐχὶ κατὰ τάξιν, δηλοῖ ὅτι αἱ ἀναγραφαὶ αὗται τῶν ἀπελευθερώσεων ἐτελέσθησαν κατὰ τὸ τέρμα ἢ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τῆς στρατηγίας τοῦ Λέοντος, γραφόμεναι κατὰ τὴν ὑφ' ἑκάστου, τὸ διαφέρον τῆς ἀναγραφῆς ἔχοντος, πρόσοδον πρὸς τοὺς ἐντεταλμένους, καὶ ἐπιδεικνύοντος ἐν γραμματείῳ τὴν ἐπίσημον πρᾶξιν.

400 Α· στίχ. 25-30. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη F, παρεμβεβλημένη μεταξὺ ἑτέρων τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀνήκουσα ὅμως ἑτέρῳ ἔτει, παρέχει δυσχερείας πρὸς ἑρμηνείαν τούτου· δύναται δὲ νὰ ἀναχθῇ ἢ τῷ προηγουμένῳ ἔτει καὶ νὰ λογισθῇ οὕτως ὡς καθυστερήσασα, ἢ τῷ ἑπομένῳ καὶ κατὰ χάριν παρεμβληθεῖσα· πιθανώτερον εἶναι τὸ πρῶτον· ὁ στρατηγὸς

ἄρα ***Διότιμος***, νῦν τὸ πρῶτον ἐπίσης καθιστάμενος γνωστός, ἀνήκει τῷ προηγουμένῳ μᾶλλον τοῦ ***Λέοντος*** ἔτει, ἧττον τῷ ἑπομένῳ. Ἀπαντᾷ δὲ δὶς νικητὴς ***Διότιμος Παντάλκους*** ἐν IG IX 2 ἀριθ. 529, πιθανῶς Λαρισαῖος, ἐν τοῖς ὀλίγον μετὰ τὸ 80 π. Χ. χρόνοις· ἴσως ὁ στρατηγὸς εἶναι ἔγγονος τούτου· διότι πολλοὶ νικηταὶ καὶ τούτων ἀπόγονοι ἀπαντῶσιν ὡς στρατηγοί· βλ. περὶ τούτου τὰ εἰς ἀριθ. 401 σημειούμενα εἰς στίχ. 8-12. Τὸ ἐν στίχ. 26 ὄνομα δὲν συνάγεται ἀσφαλῶς· ἐξ ὑπολειφθέντων ἰχνῶν μετὰ τὸ ΔΡΙΜ τὸ μὲν πρῶτον εἶναι πιθανώτατα Α, τὸ δὲ μετ' αὐτὸ ἢ Ι ἢ Ρ ἢ Κ, ἐξ ὧν προκύπτει ***Δριμαῖος***, ***Δρίμαρος***, ***Δρίμακος***· τὰ ἴχνη εὐνοοῦσι μᾶλλον τὸ πρῶτον, παρὰ τὸ ***δριμὺς*** ἴσως σχηματισθέν, ἢ μᾶλλον παρὰ τὸ ***δρίμαι*** = ψῦχος τοῦ Ἡσυχίου. Ὁ ἀπελεύθερος οὗτος εἶναι ἐμφανῶς φυσικὸς υἱὸς τοῦ ἐλευθερωτοῦ· διὸ κατά τι εἶδος υἱοθεσίας εὐκαίρου ἐπιτάσσεται ἡ παραμονὴ αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἐλευθερωταῖς, ἐφ' ὅσον ζήσωσι, καὶ δὴ ***ποιοῦντος τὰ δίκαια***, ἤτοι σεβομένου καὶ ἄλλως περιθάλποντος τοὺς ἐλευθερωτάς. Τὸ ἐν στίχ. 27-28 πατρικὸν συνάγεται ἐξ ἴχνους λοξῆς κεραίας πρὸ τοῦ ΟΥ καὶ τοῦ χώρου, ὅστις εὐνοεῖ μᾶλλον ***Ἀντιφίλου***, ἧττον ***Ἀντιπάτρου***, ἤ τι ὅμοιον.

400 Α· στίχ. 30-35. Τὸ ἐν στίχ. 32 ὄνομα τοῦ ἐλευθερωτοῦ εἶναι σαφῶς ***Δήμοφλος***, ἀντὶ ***Δημόφιλος***· οὐχὶ δυσχερῶς ὅμως δύναται νὰ κατανοηθῇ τὸ ἐκ τοῦ ***ὀφλεῖν*** καὶ ***δῆμος*** ὄνομα, ἐάν τις ἀναλογισθῇ ὅτι σήμερον «τάζονται» βρέφη εἰς ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, ἵνα, διασῳζόμενα ἐξ ἀπειλουμένου θανάτου, ὑπηρετήσωσιν ἐν αὐτοῖς· καλεῖται δὲ ὁ οὕτω τρόπον τινὰ ***πωλούμενος*** παῖς ***Ποῦλος*** παρ' ἡμῖν ἐν Ἀρκαδίᾳ· ἴσως λοιπὸν ***Δήμοφλος*** θὰ ἦτο ὁ τῷ ***δήμῳ ὀφειλόμενος*** ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην. Πάντων ὅμως ἀπαλλαττόμεθα, ἀναγινώσκοντες ***Δημόφ(ι)λος***. Τοῦ ἐν στίχ. 33 ὀνόματος τῆς ἀπελευθέρας ἐσώθη ἴχνος σαφὲς λοξῆς κεραίας, μεθ' ἑνωτικῆς ἐσωτερικῆς γραμμῆς, ἐξ Α βεβαίως προερχόμενον· ὑπολείπεται δ' ἔτι χῶρος 3—4 γραμμάτων.

400 Β· στίχ. 1-4. Ὅτι ὑπόκειται ὁ αὐτὸς στρατηγὸς ***Λέων***, δηλοῦσιν ἴχνη σαφῆ ΓΙ τοῦ ἐθνικοῦ. Οἱ ἐλευθερωταὶ δὲν δύνανται ἄλλως νὰ κατανοηθῶσιν, ἐλλειπόντων πατρικῶν, ἢ ὡς τρεῖς μὲν ἀδελφοί, ὧν ὁ μὲν ***Λυσαγόρας*** καὶ ***Εὔδημος***, ἢ ὁμοίως ἀναπληρούμενοι, διετηρήθησαν ἐν στίχ. 2 καὶ 3, ὁ δὲ τρίτος ἐπιβάλλεται ἐν τῷ ἐλλείποντι ἀριστερὰ τοῦ στίχ. 3 χώρῳ, μία δὲ ἀδελφή, ἧς ἐν στίχ. 3 ἐσώθησαν τὰ γράμματα ΚΡΙΜΜΑΤ, ἐξ ὧν προκύπτει ***Κριμματώ***, ***Κριμματίς***, παρὰ τὸ ***κρίμνον (κρίμμον;)***· ἡ λέξις αὕτη σῴζεται ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἔνθα, ἐὰν καλῶς ἐνθυμῶμαι, καλοῦμεν εἶδός τι δημητριακοῦ καρποῦ, προσομοίου κριθῇ, ἢ πυρῷ κατωτέρας τάξεως, ***κριμνίτσα*** ἢ ***κρεμνίτσα***· δὲν ἀποκλείεται βεβαίως νὰ δηλοῖ ἡ λέξις τέταρτον ἀδελφόν· οὗτοι πάντες ἦσαν πιθανῶς τέκνα τοῦ ***Ξενολάου***· διότι ἐν ἀριθ. 401 στίχ. 19-20 ἀπαντᾷ ***Ξενόλαος Εὐδήμου*** ἐλευθερωτής, ἴσως υἱὸς τοῦ τρίτου ἀδελφοῦ Εὐδήμου. Ὁ ἐλευθερούμενος ***Δᾶζος*** ἦτο Ἰλλυριός, ἢ ἐξ Ἰλλυρίδος γυναικός· πρβ. τὰ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 125 εἰς ἀριθ. 339 στίχ. 3 λεχθέντα. Ἐκ τῶν ἐν τέλει τοῦ στίχ. 4 σωθέντων γραμμάτων ΞΕ ἐμφαίνεται ὁ Δᾶζος ὡς ὢν φυσικὸς υἱὸς τοῦ Ξενολάου, ἤτοι ἀδελφὸς τῶν ἐλευθερωτῶν. Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ πληρεστέρου τοῦ ἐνθάδε εἰκονιζομένου ἐκτύπου διακρίνονται τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στίχ. 2 καὶ 3 ἐκτὸς ἀγκυλῶν τεθέντα γράμματα ἐπί τινος ἁρμοζούσης ἐν τῇ στήλῃ σχίζης.

400 Β· στίχ. 5-8. Τῶν γραμμάτων ΙΑΝΧΟΝΤΟΣ ΔΑΖΟΥΧΩΡΙΖΕΣΟ ὄντων σαφῶν, ὑπάρχοντος δ' ἐν ἀρχῇ ἴχνους κεραίας ἐξ Ω ἀνοικτοῦ ἢ Ι προερχομένης συνάγεται ἀσφα-

λῶς τὸ ***ἄνχοντος Δάζου,*** ὅπερ ἐμφανίζεται καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ τοῦ Πυθίου· τοῦτο βεβαίως δηλοῖ διαγωγὴν δυσάρεστον καὶ ἀποπνικτικὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ (πρβ. τὸ κοινῶς λεγόμενον «***τοὺς πνίγει ἡ γκρίνια***», ἤτοι αἱ οἰκογενειακαὶ φιλονικίαι καὶ ἔριδες)· λαμβάνεται λοιπὸν νόμιμος μέριμνα, ὅπως ὁ νεωστὶ εἰσαγόμενος εἰς τὴν οἰκογένειαν, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ κοινοῦ πατρὸς βεβαίως, ἀπελεύθερος, δεικνύῃ ἁρμόζουσαν διαγωγὴν ὁμονοίας καὶ συμπνοίας, ἄλλως νὰ χωρίζηται ἀπ' αὐτῆς καὶ νὰ κατοικῇ, ***οὗ ἂν βούληται,*** κατ' ἄλλας νομίμους διατάξεις, περὶ ὧν εἶπον ἐν 'Αρχ. 'Εφημ. 1923 σελ. 129 καὶ 152-3· διὸ καθορίζονται οἱ ἐν τοιαύταις μόνον περιστάσεσι παραμονῆς ὑπὸ ὅρους ἀναγραφόμενοι ***ξενοδόκοι*** καὶ ***ἰδιοξενοδόκοι.*** Τὸ ἐν στίχ. 6 ***Φίλαγρος*** εἶναι γνώριμον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς. Τοὺς δ' ἐν στίχ. 7 δύο ἰδιοξενοδόκους, οἵτινες συνήθως εἶναι πατὴρ καὶ υἱός, δυνάμεθα νὰ σχετίσωμεν πρὸς τὴν ἐν ἀριθ. 400 Α στίχ. 33 ***Νικόπολιν 'Ιππονίκου,*** καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὸν ἐνθάδε 'Ιππόνικον πατέρα, τὸν δὲ ***(Νικό)στρατον*** ἀδελφὸν αὐτῆς. Περὶ τοῦ πιθανῶς ἰλλυρικοῦ ὀνόματος ***Δρεβέλαος*** εἶπον ἐν 'Αρχ. 'Εφημ. 1923 σελ. 131-2 τὰ δέοντα. Τὰ τέρματα τῶν στίχ. 7 καὶ 8 συνέπεσον ἐπὶ τῶν διαστίχων καί που ἐπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων τῶν στίχ. 34 καὶ 35 τῆς ὑπ' ἀριθ. 400 Α ἐπιγραφῆς. Τὸ ὅλον 400 Β, ἀτόπως γραφέν, θὰ ἐπανελήφθη πρὸ τοῦ 400 Α στίχ. 1.

401· στίχ. [1]-3. Ὑπὲρ τὸ σαφῶς διαγιγνωσκόμενον ***σιν*** τοῦ ***ἀφιᾶσιν*** ἐν στίχ. 1 ὑπέρκεινται κάτω ἡμίσεα γραμμάτων, ἅτινα κατὰ τὸ τυπικὸν ἀνήκουσι τοῖς ὀνόμασι τῶν ἐλευθερωτῶν. 'Εν στίχ. 2 διακρίνονται σκιώδη ἔχνη Ξ καὶ Ο, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀπελευθέρου ***Πολύ- Φιλό-*** κτλ. ***ξενον,*** οὐχὶ δὲ θηλυκόν.

401· στίχ. 3-7. Τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Β ἀπετρίβησαν πολλὰ γράμματα καὶ μετὰ δυσχερείας δύνανται νὰ συγκομισθῶσι πλείονα τῶν τεθέντων ἀσφαλῆ καὶ βέβαια. Τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ λανθάνει ἐν στίχ 3, ἔνθα τὸ ***Φιλοκλέους,*** μετὰ μεγίστης πιθανότητος συγκομιζόμενον, παραμένει ἄγνωστον, ἂν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τῷ ὀνόματι ἢ τῷ πατρικῷ αὐτοῦ· εἶναι δὲ ἀμφότερα ταῦτα ἄγνωστα ὡς στρατηγῶν ἢ πατρικῶν αὐτῶν ὀνόματα, διότι τὸ ἐν IG IX$_2$ 256 ***Φιλοκ - - -*** ἀνήκει τῷ στρατηγῷ ***Φιλοκράτει*** ἕνεκα τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀναγραφομένων στρατηγῶν τῆς Β' μΧ ἑκατονταετηρίδος. Τὸ ἐν στίχ. 5 ὄνομα τοῦ μηνὸς καθιστῶσι πιθανώτατον διαγνωσθέντα ἴχνη ΗΜ. 'Εν στίχ. 6 διακρίνεταί τι - - ***κράτου,*** οὐχὶ σαφές, ἀνῆκον τῷ πατρικῷ τοῦ ἐλευθερωτοῦ βεβαίως.

401· στίχ. 8-12. Στρατηγὸς ***Φίλων*** νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται γνωστός· ἐπειδὴ ὁρίζεται ὡς ***Λαρισαῖος,*** ἀνήκει βεβαίως σπουδαίᾳ οἰκογενείᾳ τῆς Λαρίσης, ἧς εἶναι γνωστὸς ***Φίλων Φίλωνος*** ταγὸς ἐν τοῖς ὀλίγον πΧ χρόνοις, IG IX$_2$ 531, ὅστις πιθανώτατα εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐνθάδε στρατηγῷ· διότι καὶ ὁ ταγὸς Εὐβίοτος ἀναφέρεται καὶ ὡς στρατηγὸς ἐν 'Αρχ. 'Εφημ. 1917 σελ. 28· ἐπειδὴ δὲ ἀναγράφεται μετ' αὐτοῦ στρατηγὸς 'Ηγησίας, ὃν ἐθεώρησα ἐν 'Αρχ. 'Εφ. 1917 σελ. 28 ἀνήκοντά τινι τῶν ἐτῶν 30-27 πΧ, συμπεραίνω ὅτι ὁ Φίλων οὗτος, ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ταγείαν αὐτοῦ, ἐξελέγη στρατηγός, ἔσχε δὲ υἱὸν ἤδη ἐν τῇ ταγείᾳ αὐτοῦ δὶς νικητὴν ***Φίλωνα Φίλωνος τὸν νεώτερον.*** Τοῦ ἐν στίχ. 9 ***'Αδμήτου*** ἔγραψεν ὁ χαράκτης τὸ Δ ὡς Α· ὁ ἐλευθερωτὴς οὗτος ὑπῆρξε γυμνασίαρχος ἐπὶ στρατηγοῦ Λέοντος, ὡς δεικνύει ὁ ἀριθμ. 402 στίχ. 25-26. Ἡ ἐν στίχ. 10 ***Αὐτοδίκη*** φαίνεται σχεδὸν ἀσφαλὴς ἐκ τῶν ἰχνῶν· ὑπάρχει ὅμως

καὶ *'Αρμοδίκη* ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς. 'Εν τέλει τοῦ αὐτοῦ στίχ. μετὰ τὸ Α ὑπάρχει Ο τοῦ ἀρξαμένου νὰ γραφῇ ἐκεῖ Φ, καὶ ἔκ τινος ἀνωμαλίας μὴ περατωθέντος· μετὰ τὸ Ι ὑπάρχει ἴχνος καθέτου κεραίας, ἀπατηλῆς πιθανῶς, ἐξ ἧς θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀναγνῷ ***ἀφῆ|καν***.

401· στίχ. 13-17. Τὸν ἐν στίχ. 14 μῆνα καθιστῶσι πιθανώτερον παντὸς ἄλλου τὰ ὑπολειφθέντα ἴχνη, ὧν τινα ὅμως συνεχύθησαν μετὰ τριβῶν· ἐγὼ θεωρῶ ὅτι ἀσφαλῶς διέγνωσα αὐτόν. 'Ο ἐν στίχ. 15 ***Φίλαγρος*** συνεπληρώθη διὰ τὸ γνώριμον τοῦ ὀνόματος τούτου, διότι τῶν δύο ἢ τριῶν περισωθέντων πρὸ τοῦ Α γραμμάτων τὰ ἴχνη εἶναι ἀσαφῆ. 'Η δὲ διὰ ΣΣ γραφὴ τοῦ ***'Ιπποσστράτου*** λόγον ἔχει τὴν παχεῖαν προφορὰν τοῦ ***σ*** ὡς ***ch***. 'Η σχέσις τῶν ἐλευθερωτῶν δὲν ἐμφαίνεται ὁποία τις ἦτο· ἴσως ὁ Πρωτόλαος καὶ ὁ 'Ιππόσστρατος ἦσαν ἀδελφοί. Τῆς ἐν στίχ. 16-17 ἀπελευθέρας τὸ ὄνομα δὲν συνάγεται ἀσφαλῶς· τὸ τεθὲν συμβιβάζεται τῷ χώρῳ καί πως τοῖς περισωθεῖσι συγκεχυμένοις ἴχνεσιν.

401· στίχ. 18-21. Καίτοι ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Ε ἐτελέσθη δύο ἡμέρας πρὸ τῆς Δ, ἐγράφη κατόπιν, ἢ διότι ὁ τὸ διαφέρον τῆς ἀναγραφῆς ἔχων ἐμερίμνησε περὶ αὐτῆς βραδύτερον, ἢ διότι ὁ συντάξας τὸν κατάλογον δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν μηνῶν καὶ ἡμερῶν. Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἐλευθερωτοῦ βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 400 Β εἰς στίχ. 1-4 σημειωθέντα. Τοῦ ἐν στίχ. 20 ***Σταθμείου*** τὸ Μ φαίνεται μὲν ὡς Ν, ἀλλὰ δὲν εἶναι· τὸ ὄνομα θὰ ἦτο ***Στάθμιος*** ἢ ***Σταθμεῖος*** παρὰ τὸ σταθμεύω, καὶ ἐσχηματίσθη πρός τινα εὐχήν, ἵνα τεθῇ δι' αὐτοῦ ***σταθμὸς*** εἰς τὴν γέννησιν ἑτέρων τέκνων· ὁμοίαν μεταφορὰν ἔχει τὸ ***Παυσανίας*** κττ., ὡς καὶ τὰ νῦν παρὰ τῷ 'Ελληνικῷ λαῷ ***Σταμάτης, Σταμάτα,*** παρὰ τὸ «***σταματάω***», ἤτοι ***σταθμεύω, παύομαι,*** πρὸς ὁμοίαν εὐχὴν σχηματισθέντα.

401· στίχ. 22-25. 'Ο ἐλευθερωτὴς Πεταλὸς (=Πετθαλὸς—Πετταλὸς—Θεσσαλός), φαίνεται ὢν ἀδελφὸς τῆς ἐν ἀριθ. 400 Α στίχ. 23 ***'Αδείας***, ἧς χάριν ἴσως ὠνόμασε διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως τὴν δούλην αὐτοῦ. Οἱ ἐπὶ στρατηγοῦ Φίλωνος μῆνες ***'Ερμαῖος***—***'Ομολῷος*** εἶναι ὁ μὲν τῆς πρώτης, ὁ δὲ τῆς δευτέρας ἑξαμήνου.

401· στίχ. 26-31. 'Ο στρατηγὸς ***Κλέων*** νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται γνωστός. 'Εν τῇ κάτω ὑπ' ἀριθ. 404 δημοσιευομένῃ ἐπιγραφῇ ἀναγράφεται πλήρως ὡς ***Κλέων 'Αρμοδίου Λαρισαῖος***. 'Η σχέσις τῶν μὲν δύο ἐλευθερωτῶν εἶναι συζύγων, τοῦ 'Αμύντου δῆλον ὅτι καὶ τῆς 'Επινίκης, τοῦ δὲ Εὐηθίδου θείου τοῦ 'Αμύντου πιθανῶς.

401· στίχ. 31-34. 'Ο αὐτὸς στρατηγὸς ἐμφανίζεται κάτω ἐν ἀριθ. 404 ὡς ***Παυσανίας Θρασυμήδου Φεραῖος***· ἐνταῦθα, ὑπολογιζομένης τῆς δυνάμεως τῶν στίχων εἰς γράμματα, μόνον τὸ ἐθνικὸν χωρεῖ, ἐν στίχ. δὲ 32 μόνον μηνὸς ὄνομα καὶ οὐχὶ ***ἐπὶ εἰκάδι***. Εἶναι δὲ ὁ Παυσανίας οὗτος ὁ αὐτὸς πιθανώτατα τῷ ἐν IG IX$_2$ 102α ἁπλῶς οὕτως ἐκφερομένῳ, μεθ' ὃν ἀναγράφεται ὁ ***Σωσίπατρος,*** γνωστὸς καὶ ἄλλοθεν ὡς ἐν πρωΐμοις χρόνοις τοῦ Αὐγούστου στρατηγήσας, ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐμφαίνει· ὁ δὲ πατὴρ ***Θρασυμήδης*** εἶναι βεβαίως ἀπόγονος τοῦ ἐν IG IX$_2$ 89α στίχ. 7 ἐμφανιζομένου περὶ τὸ 150 πΧ, ὡς πατρὸς τοῦ στρατηγοῦ ***Θεσσαλοῦ, Φεραίου*** ἐπίσης· βλ. καὶ κάτω ἀριθ. 402 εἰς στίχ. 29-42. 'Εν στίχ. 33 συνεπλήρωσα διὰ τοῦ γνωριμωτάτου Παυσανίου· ἐν δὲ στίχ. 34 διατηροῦνται τὰ ἄνω τῶν γραμμάτων ΤΟΚ καὶ κεραία ἴσως Σ πρὸ αὐτῶν τοῦ τεθέντος ὀνόματος.

401· στίχ. 35. 'Υπὸ τὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ στίχ. 34 σωθέντα, διακρίνονται ἴχνη γραμ-

μάτων τῆς ἀπελευθερώσεως Θ, μεθ' ἣν ἐπερατοῦτο πιθανῶς ἡ ἀναγραφή, ὡς δηλοῦσι τὰ κάτω τέρματα τῶν στενῶν ἑδρῶν.

402· στίχ. 1-8. Τοῦ στίχ. 1 μόλις διακρίνεται ἴχνος Τ, τοῦ δὲ στίχ. 2 τὰ γράμματα ΕΟΜ \ Ο ἐξ ὧν προκύπτει ***Κλεομάχου***, ἤτοι τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ· εἶναι δὲ γνωστὸς οὕτως ἁπλῶς ἐξενηνεγμένος στρατηγὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ὀλοοσσόνος IG IX$_2$ 1297, ἧς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶναι ὅμοιον τῷ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος· νῦν μανθάνομεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ ***Ἀτρεστίδου***, δι' οὗ ὀνόματος καλοῦνταί τινες πολῖται ἐν Λαρίσῃ, Κραννῶνι, Φαλάννῃ κλ., καὶ ***Λαρισαῖος*** τὴν πατρίδα· ἦτο δὲ ἴσως συγγενὴς τοῦ στρατηγοῦ ***Μιμνομάχου***, περὶ οὗ βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 406 στίχ. 33-[45] σημειούμενα· τοῦ πατρικοῦ διατηροῦνται ἴχνη ΤΙ σαφῆ καὶ ἴχνος Δ. Τὸ ἐν στίχ. 8-9 ὄνομα εἶναι ἢ ***Πευκόλ[α]ος*** παρὰ τὸ ***Πευκέστης*** κττ., ἢ ***Π(όπλιος) Εὔκολος***· ἀλλὰ μόνον τὸ πρῶτον εἶναι βέβαιον, ὡς ὑπαρχόντων μετὰ τὸ Λ ἰχνῶν λοξῆς κεραίας τοῦ Α βεβαίως. Μετὰ τὸν στίχ. 8 ὑπάρχει κενόν, ἀπὸ δὲ τοῦ στίχ. 9 ἄρχεται διάφορος χάραξις· φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν ὅτι τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Α, γραφὲν ὑπό τινος τεχνίτου, ἀφείθη διά τινα λόγον, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ συνεπλήρωσεν ἕτερος· τὴν διαφορὰν τῆς χαράξεως ἐνισχύει καὶ τὸ Σ, διὰ λοξῶν μὲν κεραιῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ γραφόμενον, Σ δὲ δι' ὁριζοντίων κεραιῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ.

402· στίχ. 9-20. Τὸ Ο τοῦ Ἀμύντου ἐν στίχ. 9 ἐχαράχθη μικρότατον, σχεδὸν ὡς στιγμή, μεταξὺ τοῦ ΤΥ ἄνω. Οἱ ἐλευθερωταὶ ἀποτελοῦσι δύο συγγενικὰς οἰκογενείας· τὸ ἓν ζεῦγος ἀποτελεῖ ὁ Πευκόλαος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εὐρυνόα· κατὰ τὸ κενὸν τῶν στίχ. 8-9 θὰ ἀνεμένομεν τὸ σύνηθες ***καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ***· τοῦ ἑτέρου ζεύγους δὲν ἀναγράφεται ὁ τέως ἀποθανὼν πατήρ, ἀλλ' ἡ σύζυγος τούτου ***Κασσὼ*** καὶ οἱ υἱοὶ Πιερίων καὶ Νικάδας, ὧν ὁ μὲν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου, ὁ δὲ τοῦ πρὸς μητρός· ὁ Πευκόλαος ἄρα εἶναι ἐκ πατρὸς θεῖος τῶν Πιερίωνος καὶ Νικάδου· σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῇ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 367 ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ οὐχὶ μεμακρυσμένος πρόγονος, ὀνόματι «Πιερίων Θρασυλάου», τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἀλλ' ὢν πολίτης τῆς ***Δολίχης***· ἢ λοιπὸν οὗτοι μετῴκησαν καὶ ἐγένοντο πολῖται τοῦ ***Πυθίου***, ἢ ἡ μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ εὑρέθη ἐν τῇ περιοχῇ οὐχὶ τοῦ Καστρίου Δούχλιστας, ἀλλὰ τῶν περὶ τὴν Τοπόλιανην τοῦ χωρίου Σέλους τόπων, καὶ ἤχθη εἰς Δούχλισταν· ἡ ***Κασσὼ*** εἶναι βεβαίως σύντομος ὑποκορισμὸς τῆς ***Κασσάνδρας*** μᾶλλον, ἧττον δὲ ἑτέρου ὀνόματος. Περὶ δὲ τοῦ ***Εὐρείου*** βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 392 σημειωθέντα.

402· στίχ. 21-28. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Β φαίνεται ὅτι ἔμεινεν ἀτελής· διότι ἀπὸ τοῦ στίχ. 29 εἶναι εὔλογον νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἄρχεται ἑτέρα ἀπελευθέρωσις, τοῦτο δὲ ἕνεκα τῆς ἀναγραφῆς ἐν στίχ. 41-42 ἑτέρου στρατηγοῦ. Τὴν ἀτέλειαν βεβαιοῦσί πως καὶ αἱ πολλαὶ διττογραφίαι ἐν στίχ. 21-22. Ἡ ἐν στίχ. 23 διάγνωσις τοῦ στρατηγοῦ ***Λέοντος***, ἐμφανῶς τοῦ ἐν ἀριθ. 400 Α πολλάκις ἀπαντῶντος, υἱοῦ τοῦ ***Κλεΐππου Ἀτραγίου***, εἶναι ἀσφαλὴς ἐκ τῶν περισωθέντων ἰχνῶν ΛΕΟΤΟΣ. Ἡ ἀναγραφὴ τῶν δύο γυμνασιάρχων τοῦ Πυθίου, ὡς τοπικῶν ἐπωνύμων τοῦ ἔτους πιθανῶς, νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται· ὅτι ὅμως ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις δὲν ἦτο σταθερά, ἀλλ' ὅλως ἔκτακτος, ἡ δι' αὐτῶν ἐπωνυμία τοῦ ἔτους, ἀποδεικνύει ἡ κάτω ἐν ἀριθ. 404 ἀναγραφὴ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς τοπικοῦ ἐπωνύμου τοῦ ἔτους· ἐν ἀπελευθερικαῖς πράξεσι μόνον δὶς ἀναγράφεται εἷς γυμνασίαρχος μετὰ δημάρχου ἐν Λαρίσῃ IG IX$_2$ 539, καὶ δύο γυμνασίαρχοι μεθ' ἱερομνημόνων αὐτόθι

541. Ὁ πρῶτος τῶν ἐν Πυθίῳ γυμνασιάρχων τούτων ἐμφανίζεται ὡς ἐλευθερωτὴς ἐν ἀριθ. 401 στίχ. 9· τοῦ δευτέρου τὸ ὄνομα ἦτο πιθανῶς **Δικαῖος**, διότι ἐν τέλει μὲν τοῦ στίχ. 26 διακρίνεται, καίπερ μόλις, ἴχνος Δ, ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ στίχ. 27 ὑπάρχει σαφῶς ΛΙΟΥ· τοῦ δὲ πατρικοῦ αὐτοῦ ὑπάρχουσι σαφῆ ἴχνη Χ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 18, κεραίας δὲ Μ ἱκανὸν τμῆμα ἐν τέλει τοῦ στίχ. 27.

402· στίχ. 29-42· Ἡ χάραξις τῶν στίχων τούτων εἶναι κατά τι διάφορος τῆς τῶν προηγουμένων, δηλοῦσα ὅτι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν τεχνίτου ἴσως, ἀλλ᾽ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ ἐγράφη ἡ ἐπιγραφή. Ἐν στίχ. 32-34 τὸ μὲν ὄνομα **Κλειὼ** εἶναι λίαν πιθανόν, τὸ δὲ **Ῥιανοῦ** βεβαιοῦσιν ἴχνη Ρ· πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχει ἴχνος καθέτου κεραίας, τοῦ Η πιθανῶς, ὅπερ ἢ ἀνήκει τῷ πατρικῷ αὐτῆς, ἢ τῷ ἄρθρῳ **ἡ**, ἀτόπως γραφέντι· διότι ἡ **Κλειὼ** λογίζεται πιθανῶς ὡς μήτηρ τοῦ Θεοδώρου καὶ σύζυγος τοῦ Εὐδήμου· διὸ ἐθέσαμεν τὸ **ἡ** πρὸ τοῦ **μήτηρ**, τοῦ χαράκτου ἀποδεικνυομένου ἐκ τῶν ἐν στίχ. 34-35 διττογραφιῶν, ὅτι συνέχεεν ἐνιαχοῦ τὰ πράγματα. Ὁ δὲ στρατηγὸς **Θεσσαλὸς** γραφεὶς διὰ μειζόνων γραμμάτων, εἶναι πιθανώτατα ἀπόγονος τοῦ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ Ναρθακίου IG IX, 89α στίχ. 6 ὁμωνύμου, ἑνὸς τῶν ἀπὸ 150-147 πΧ ἐτῶν ἀναγραφομένου «**στρατηγοῦ τῶν Θεσσαλῶν Θεσσαλοῦ Θρασυμήδεος Φεραίου**», καὶ στενὸς συγγενής, ἴσως ἀδελφός, τοῦ ἐν ἀριθ. 404-405 κ. ἀ. ἀναγραφομένου στρατηγοῦ **Παυσανίου τοῦ Θρασυμήδου Φεραίου.**

403· στίχ. 1-8. Τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Α, ἐχούσης τὸν τύπον τῶν ἑπομένων αὐτῇ, περιεσώθη τὸ ἥμισυ, ἀσφαλῶς συμπληρούμενον.

403· στίχ. 9-26. Ὁ ἁπλῶς ἐκφερόμενος στρατηγὸς **Κλέων** εἶναι βεβαίως ὁ ἐν ἀριθ. 401 στίχ. 26 ὡς **Λαρισαῖος** καθοριζόμενος. Ἐκ τῶν ἐλευθερωτῶν οἱ μὲν δύο ἄνδρες εἶναι ἀδελφοί, τῶν δὲ δύο γυναικῶν πιθανωτάτη πρὸς αὐτοὺς σχέσις εἶναι μητρὸς καὶ μάμμης· τὸ ὄνομα **Πέρσης** παρήχθη παρὰ τὸ **Περσεὺς** καὶ εἶναι ἄσχετον βεβαίως πρὸς τὸ ἐθνικὸν τῶν Περσῶν. Περὶ τοῦ **Δαφναῖος** βλ. τὰ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1914 σελ. 7 σημειωθέντα· περὶ δὲ τοῦ **Εὐρείου** τὰ ἄνω ἐν ἀριθ. 392 εἰς στίχ. 1 λεχθέντα.

403· στίχ. 27-38. Ἐν στίχ. 27 ἔγραψεν ὁ χαράκτης **Στρατος**, ἐμφανῶς ἢ παραλιπὼν τὰ γράμματα **τηγοῦν**, ἢ ὑπονοῶν αὐτὰ διὰ βραχυγραφίας. Ὁ δὲ στρατηγὸς **Νικόλαος** νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται γνωστός, ὢν πιθανῶς ἔγγονος τοῦ ἐν νομίσμασι τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ **Γοργίου** ἀναγραφομένου **Νικολάου** ἐπίσης, περὶ ὧν βλ. τὰ ἐν Revue de Philol. 1911 σελ. 288 ὑπ᾽ ἐμοῦ σημειούμενα· οἱ χρόνοι αὐτοῦ, ὡς καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου στρατηγῶν, εἶναι οἱ πρώιμοι τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, ὡς εἶπον ἀνωτέρω. Περὶ τῶν γυμνασιάρχων ἔγραψα ἤδη τὰ δέοντα ἐν ἀριθ. 402 εἰς στίχ. 21-28· τοῦ δευτέρου τούτων ἐσώθησαν ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 31 ἴχνη ΛΟΜΑΧΟΥ, ὧν προηγεῖται χῶρος δυνάμενος μόλις νὰ περιλάβῃ 2-3 γράμματα· οὕτως ἄρα, ἀλλὰ καὶ πάντως, ἐπιβάλλεται τὸ **Βουλόμαχος**, μὴ ἁρμόττοντος ἑτέρου. Τοῦ ἐλευθερωτοῦ τὸ μὲν ὄνομα εἶναι ἀσφαλές, τὸ δὲ πατρικὸν ἐπιβεβλημένον ἐκ τῶν περισωθέντων ἰχνῶν καὶ τοῦ χώρου. Ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 37 διαφαίνεται ἴχνος Δ, ἐν τέλει δὲ τοῦ στίχ. 38 ὑπελείφθη τι τοῦ Ν.

404·405·406· (*εἰκ. 15. 16. 17*· ΜΕ 53 τὸ *α, β, γ*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος, ἄνω δὲ καὶ κάτω ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα οὐχὶ πολύ, ἀνωτάτω δ᾽ ἐπί τι διάστημα ἀπεσχισμένη.—Ὕψ. 0·84, πλάτ. 0·43, πάχ. 0·10.

Ἀπεκόμισα αὐτὴν ἔκ τινος φρέατος οἰκίας τινὸς τοῦ χωρίου Μπαϊρακλὶ ἢ Μπαρακλᾶδες, περὶ οὗ βλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. 1914 σελ. 206.

Ἦτο ἐπιγεγραμμένη, καθ' ἃ ἡ προηγουμένη, καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἑδρῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλατειῶν ἑδρῶν ἐπέτριβον πλύνουσαι ἐνδύματα αἱ γυναῖκες ἐπὶ μακρὸν χρόνον, τούτου δ' ἕνεκα δὲν ὑπελείφθη οὐδὲν ἴχνος ἐπιγραφῆς· ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν πλατείας ἕδρας **α** ἐχαράχθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 404 ἐπιγραφὴ ὑπὸ διαφόρων τεχνιτῶν καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους, μὴ ἀπέχοντας ἀλλήλων, ἀλλ' ἐν ἀκολουθίᾳ, ὡς ἐμφαίνει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, μετρίως βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς κεχαραγμένων, ὧν ὕψ. 0·004-0·011, διάστιχ. 0·006. Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς στενῆς ἕδρας **β** ἐχαράχθησαν ὁμοίως ἐπιγραφαί, αἱ ὑπ' ἀριθ. 405· ὕψ. γραμμ. 0·006-0·01, διάστιχ. 0·005. Ἔτι δ' ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἕδρας **γ** ὁμοίως ἐχαράχθησαν αἱ ὑπ' ἀριθ. 406· ὕψ. γραμμ. 0·004-0·014, διάστιχ. 0·004. Ἀλλὰ πασῶν τούτων τὰ γράμματα ἀπετρίβησαν ἰσχυρῶς, μάλιστα τῆς 404 περὶ τὸ μέσον οἰκτρῶς οὕτως, ὥστε μόλις νὰ εἰκάζῃ τις τὰ γραφέντα ἐξ ὑπολειφθέντων ἰχνῶν· ὅσα διέκρινα ὁπωσδήποτε ἀσφαλῶς, ἔθεσα ἐκτὸς ἀγκυλῶν.

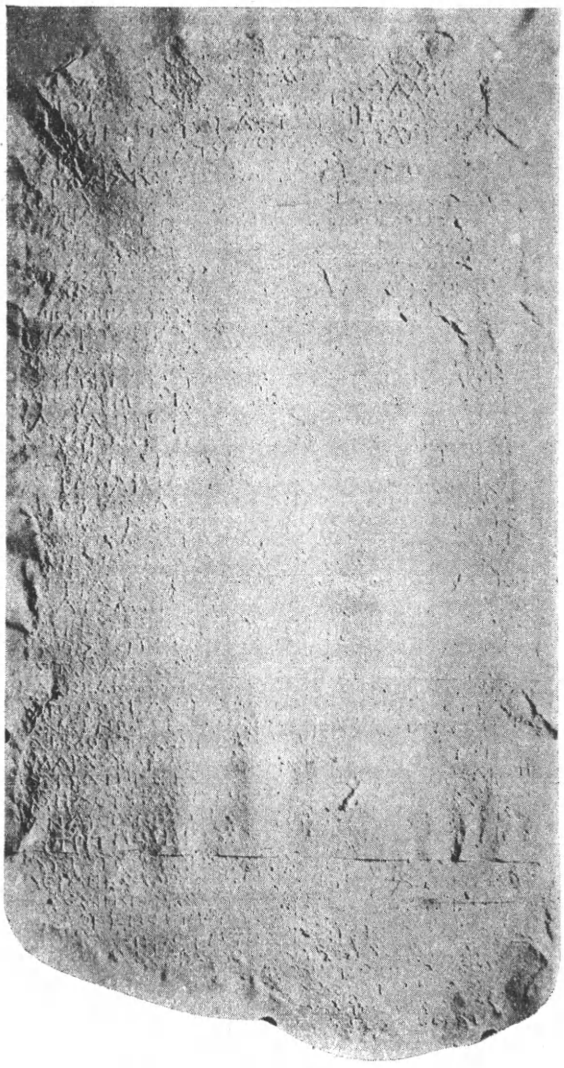

15 = ἀριθ. 404· ἀπελευθερώσεις.

404 (*εἰκ. 15*)

A **[Στρατηγοῦντος τῶν Θεσσαλῶν δεῖνος]**
ἱερέως δὲ τοῦ Ἀσκληπιοῦ] Σ[τ(ασά;) -
ν]ο[ρο]ς [το]ῦ [Νικασ]ίου, [μηνὸ]ς Α[ε]σχ[ανο-
ρ]ίου [ἑ]βδό[μη]· (Ἐ)πικράτ[η]ς [Κ]αλλικ[λέους
ἀ]φ[ῆκ](ε)ν τοὺς ἑα[υ]τ[οῦ] οἰκέ[τα]ς [ἐλευ-
θέ[ρου]ς κατὰ τὸ[ν] νόμ[ον] Σώπατρ[ο]ν [κ]α[ὶ Ἀ-
φροδίσιο[ν τοὺ]ς Δι[ο]νυσίου (κενὸν)

B **Σ]τρ[ατηγοῦντος Κ]λέ[ωνος τοῦ] Ἁ[ρμ]ο[δίου Λαρισ]α[ίου,**
ἱε[ρέως δ]ὲ τ[οῦ Ἀ]σ[κληπιοῦ Δημοκρ]ά[του τ]οῦ Ἀσά[ν-
δ[ρο]υ, μ[η]ν[ὸ]ς Ἱπ[ποδρομίου εἰκ]ά[δι;]. Λύσ[ιπ-
πο]ς Σ[ω]π[άτρου; ἀφ]ῆ[κεν τοὺς ἑαυτ]ο[ῦ οἰκέτ]ας [ἐλευ

ϑέρους] Ἀ[ν - - καὶ δεῖνα - -]ου [καὶ Ἀν]δ[ρό]κλ[ε]ιαν Ἀ[μμω-
νίου τὴν αὑτο[ῦ δο]ύ[λην· ξενοδόκοι Ἐ]πιγένης [- - -
κρ[ά]του, Ἀ[ν]τίγ[ο]ν[ος] Ν[ικολ]ά[ο]υ, [Πα]υσα[νί]α[ς Ξ]έ-
νω]νο[ς - - ε - - - λ - - - δι - - - - - - -

Γ Σ]τ[ρ](α)τ[η]γ[οῦ]ντ[ος τῶν Θεσσ]αλ[ῶν Κλ]έωνο[ς
τ]οῦ [Ἁρ]μ[οδ]ίου Δ[αρ]ισ[αίου, ἱερέω]ς δ[ὲ] τ[οῦ
Ἀσ[κ]λ[ηπ]ιο[ῦ] Δ[η]μο[κράτο]υ τ[ο]ῦ Ἀσ[ά]ν-
δρο]υ μη[νὸς Θ ύ[ου ὀγ]δό[η· Ἀσκλη]πιά[δ]η[ς Φιλο;
κλέ[ο]υ, Θ[ε]ρσ[ύλος καὶ - - - ς] οἱ Διον[υ-
σ]ί[ο]υ ἀφῆκ[αν τὸν] αὑτ[ῶν οἰκέτην - - -]ο[ν] Ἱ[π;-
π]ότο[υ] ἐλ[εύϑερον κατὰ τὸν]νόμ[ον·
ξε]νο[δόκοι;] Νο[μ - - - - - - - - - -]ου [- -
- - Διο]ν[υ]σί[ου; - - - - - - - - - -] ι[- -
- - Δ]ιον[ύσιος; δεῖνος - - - - - - λ]ύτο[υ.

Δ Σ]τ[ρ]ατ[ηγ]οῦ[ντος τῶν Θεσσα]λῶ[ν
Π]αυσα νίο]υ [τοῦ Θρασυμήδου Φε]ραίου,
ἱερ]έως [δὲ τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἀ]ν[δρομ]άχο[υ
τ]οῦ Σωπ[άτρου]· Σ[- - - δεῖνος - - καὶ] Ἀ[ρ]ι-
στ[ό]μα[χ]ος [Μ - - - - - καὶ δεῖνα - - -] αίο[υ
ἀ[φῆ]καν τ[ὴν ἑαυτῶν οἰκέτιν Δη]μαι[ν]έταν [Ὠφε-
λ]ίωνος ἐλε υϑέραν]- - - -ενω[ν - -
ον ξενοδόκω[ν Δημε; ο]υ τ[ο]ῦ Ζω[νι;]α [Εὐ-
δήμου τ[οῦ] Εὐ[δή]μο[υ] Ν[ικο]μάχ[ο]υ τοῦ Δη-
μάρχου (κενὸν)

Ε Στ[ρ]ατηγ[οῦντος Παυσανίου τ]οῦ Θ[ρ]ασ[υ-
μήδου [Φ]ε[ρ]αί[ου, ἱ]ε[ρ]έ[ω]ς [δὲ] τ[ο]ῦ Ἀ[σ]κλ[η]πιο[ῦ
Ἀνδρομ[άχ]ου τ[οῦ Σωπάτρου, μ]η[ν]ὸς Ἀφ[ρί-
ο]υ τρίτη· Ο[ἰν]ίας [Α]ἰσχ[ύλου καὶ ἡ γυνὴ
α]ὐτοῦ [Ἡδ]υλ[ίνη; δεῖνος - - - - ἀφῆκαν ἐλευ-
(ϑ)έ[ρ]αν κα[τὰ τὸν νόμον δεῖνα - - -]ην [(ξενοδοκούντων)
Ἀ]φϑ[ο]νήτ[ο]υ [τ]οῦ [Κ]ασ[σ]ά[νδρου - - δεῖνος τοῦ
Ἀριστ]ογένου, [Π]τολ[ε]μ[αίο]υ [τοῦ] Φιλί[π]π[ου.

F Στρατ]η[γ]οῦντ[ο]ς τ[ῶν] Θεσσ[αλῶν Παυ-
σανίου τοῦ Θ]ρα[σ]υ[μή]δ[ου Φεραίου, ἱερέως] δ[ὲ τοῦ
Ἀσκληπιοῦ Ἀνδρομάχο]υ [τοῦ Σ]ω[πάτρου,
μηνὸς - - - - - - - - -] τ[- - - - - - -
- - - - - - - - - - - -]σ[- - -]εμ[ο - - -
- - - - - - - - - - - - - - -]σ[· - -

23 2 27

405 *(εἰκ.16)*

A

[Στρατη]-
[γοῦντος]
[Παυσανί]
ου] Φε[ραί-
ου], μη[νὸς
Ἱ]ππ[οδ-
ρο]μίο[υ
λ]οιπ[ῶ-
ν ἐ]ν[ν]έ[α·
Ἀ]ρίστ[ω
ν Ἀ]λεξ[ά-
ν]δρο[υ
ἀφ]ῆκ[εν
ἐλ]ευ[θ]έ-
ρα]ν [τ]ὴ[ν
ἑα]υ[τοῦ ο-
ἰκ]έτ[ιδα
Ζ]ων[αρί-
δα Ἀσ[κ-
ληπι[ά-
δο[υ κ]α-
τ[ὰ] τὸ[ν
ν]ό[μ]ο[ν]· ξ[ε-
ν[οδο]κ[ού-
ν[των] Σ[- -
ν[ος; το]ῦ [Π-
αρ]α[μό-
νου, [Ν - -
- -]νο[-
- - -]το[ῦ Σ-
ω[π]άτρο[υ,
Κλ]εά[ν]ο-
ρος τ]οῦ [Ἀλ-
ε]ξομε[ν-
ο]ῦ.

B

Στρ]ατη-
γ]οῦ[ντ]ος
Κλέων]ος Δ[α-
ρισαί]ο[υ· Ἱπ-
π]ο[δρ]ο[μί-
ου] λ[ο]ιπῶ[ν
ἐ[νν]έ[α]· Ἀγ[ά-
θ[ω]ν [κ]α[ὶ
Π[αυσ]ί[α]ς [Ἀρι-
στ[ομάχου
Κ[λ]ε[ι]νό[πο-
λι]ν [- - δρ]ο[υ
τὴ[ν αὑτῶν
δ]ού[λ]ην [ἀ-
φῆ[κ]α[ν ἐλευ-
θ]έ[ρ]α[ν κα-
τ]ὰ τὸν νό[μ-
ον, [π]α[ρ]αμ[ε-
ίνασ]αν⁞[ἕω]ς
ἂν φα]ίν[ωσι;
καὶ τὰ] δίκ[αια
[ποιοῦσαν].

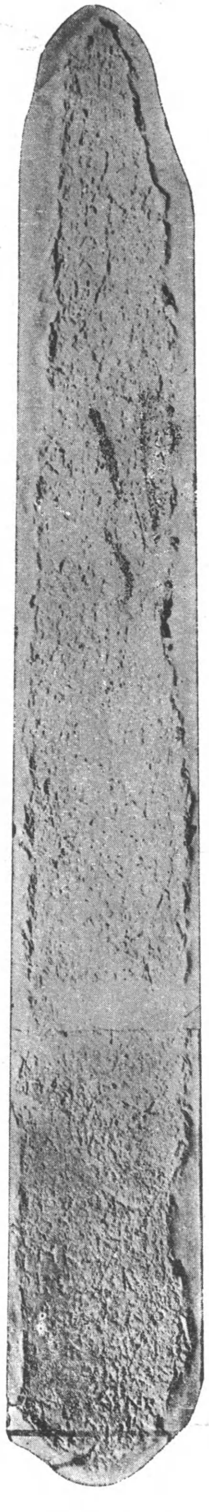

16 = ἀριθ. 405· ἀπελευθερώσεις

17 = ἀριθ. 406· ἀπελευθερώσεις.

406 (εἰκ. 17)

A [Στρατη]-
[γοῦντος]
- - -]α[- -
-]ου [τ -
οῦ] Ἀρ[ι-
σ]τ[ο]ξ-
έ]νου,
μ]ηνὸ[ς
Ἀ[φ]ρ[ίο-
υ] ἑ[νά-
τ]η· Δη-
μ]ή[τρ]ι-
ος Εὐ[βο-
ύλου
ἠ]λευθ-
ερ]ώθη
ὑ]πὸ Ν[ικ-
ο]μ[ά]χ[ο-
υ] τοῦ Δ[η-
μάρχ[ο-
υ κα[τ-
ὰ τὸν
ν]όμον·
ξ]ενοδ-
ό]κοι Ν[ι-
κ]όλαο[ς
Κρα]τισ-
το]μάχο-
υ, Ἀρύ]ββα-
ς Νι]κομ-
ά]χο[υ], Κα-
λ]λι[κ]ρά-
τ]ης [Σ]ω-
κ]ράτ[ο]υ.
B Σ]τ[ρ]ατ[ηγοῦ-
ντ]ος Μιμ[ν]ο-
μ]άχου, μ[η-
νὸ[ς Π]α[ν]ή-
μ]ο[υ] ἑ[κ]τ[η]· Ν[ι-
κ]ό[λαο]ς Ε-
ὐ[μ]έ[νο]υς [ἀφ-
ῆκε[ν ἐλεύ-
θ]ε[ρο]ν [κ]α[τ]ὰ
τὸ]ν νό[μ]ον Ε[ὔκ-
ολ]ο[ν] τ[ὸ]ν [ἑαυ-
τοῦ οἰκέ]τη[ν· ξ]ε-
[νοδόκοι κτλ.].

404· στίχ. [1]-6. Κατὰ τὸ τυπικὸν τῶν ἑπομένων ἀπελευθερώσεων, εἰκάζω ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ, τὰ πρὸ τῆς λέξεως «μηνὸς» γράμματα ἀνήκουσι τῷ ἐπωνύμῳ ἱερεῖ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὐχὶ δὲ τῷ στρατηγῷ· συμφώνως τούτοις καὶ παραδείγματος ἕνεκα συνεπλήρωσα τὰ ἐξακριβωθέντα, ἀβέβαια μὲν ἐν στίχ. 1, σχεδὸν δὲ ἀσφαλῆ ἐν στίχ. 2 τμήματα γραμμάτων. Ἐν στίχ. 3 ἔγραψεν ὁ χαράκτης Σ ἀντὶ Ε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅπερ, ὡς καὶ πάντα τὰ περαιτέρω, συμπληροῦνται ἀσφαλῶς· μόνον ἐν τέλει τοῦ στίχ. 3 δὲν βεβαιοῦται ἂν μετὰ τὸ Κ ὑπῆρχε Λ, οὗ σκιώδη ἴχνη μόλις διαφαίνονται, μετὰ μέρους περαιτέρω καθέτου κεραίας, ἢ ἕτερόν τι. Τὸ Ε τῆς λέξεως ἀφῆκεν δὲν φέρει μέσην κεραίαν.

404. στίχ. 7-14. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Β ἐχαράχθη διαφόρως τῆς Α διὰ μικρῶν γραμμάτων, καὶ λίαν ἀβαθῶς, ἀποτριβέντων ἰσχυρῶς. Ὁ αὐτὸς στρατηγὸς ἀναγράφεται ἐν ἀριθ. 401 στίχ. 26-27, τοῦ πατρικοῦ ὅμως παραλειφθέντος ἐκεῖθεν, μὴ προστεθέντος δὲ τοῦ ἐπωνύμου τῆς πόλεως ἱερέως· ἐκ τούτου ἐμφαίνεται ὅτι ἐκ τῶν ἀπελευθερικῶν πράξεων ἠδύνατο οὗτος νὰ παραλειφθῇ. Ἐκ τῆς συμφωνίας τῶν ἀπελευθερώσεων τούτων ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν στρατηγῶν συνάγεται ἀσφαλῶς ὅτι ὁ ***Κλέων*** ἔσχε διάδοχον τὸν ***Παυσανίαν***, προκάτοχον δὲ τὸν ***Φίλωνα***. Τοῦ ἱερέως τό τε ὄνομα καὶ τὸ πατρικὸν

συγκομίζονται ἐντεῦθέν τι καὶ ἐκ τοῦ στίχ. 17-18, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν στίχων 9-14 εἶναι ποὺ μὲν ἀσφαλῆ, ποὺ δὲ πιθανά· ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 14 διά τινων γραμμάτων περατοῦται τὸ πατρικὸν τοῦ τρίτου ξενοδόκου καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ ἀπελευθερικὴ πρᾶξις· ὅθεν τὰ κατόπιν γράμματα, ἐὰν ὄντως ὑπάρχωσι καὶ δὲν προέρχωνται ἐκ τριβῶν, ὀφείλονταί τινι διττογραφίᾳ, ἢ ἄλλως εἶναι περισσά.

404· στίχ. 15-24. Ἡ χάραξις καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Γ διαφέρει τῶν προηγουμένων· ἀμφότερα εἶναι συγγενῆ τοῖς ἐν Β. Ἐν στίχ. 15 τὸ Α τοῦ ***στρατηγοῦντος*** παραλιπὼν ὁ χαράκτης, προσέθηκεν ἐκ δευτέρας φροντίδος ἄνω ἐπὶ τοῦ διαστίχου. Τὰ ἀπὸ στίχ. 15-18 διαγιγνώσκονται ἀσφαλῶς, τὰ δὲ περαιτέρω μετὰ πολλῆς πιθανότητος· ἡ σχέσις τῶν ἐλευθερωτῶν φαίνεται οὖσα πάππου ἢ θείου καὶ δύο ἐγγόνων ἢ ἀνεψιῶν. Τὰ ἐν στίχ. 22-24 ἀνήκουσιν ἢ τοῖς ξενοδόκοις, ἢ τυπικῷ τινι τῆς γνωστῆς διατάξεως περὶ τῆς ***παραμονῆς ἕως ἂν ζῶσιν*** κτλ.

404· στίχ. 25-34. Ὁ τρόπος τῆς χαράξεως καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Δ συγγενεύουσι τοῖς τῆς Α. Ὁ στρατηγὸς συμπληροῦται τῇ βοηθείᾳ τῶν ἑπομένων ἀσφαλῶς· βλ. περὶ αὐτοῦ τὰ σημειωθέντα ἄνω ἐν ἀριθ. 401 εἰς στίχ. 31-34. Ὁ δὲ ἱερεὺς συγκομίζεται ἐπίσης διὰ τῶν ἀπελευθερώσεων Ε καὶ F. Ἐν τέλει τοῦ στίχ. 30 ὑπάρχει ἴχνος Ω καὶ κάθετος κεραία Ι, δι' ἧς, καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 31, συμπληροῦται τὸ πατρικὸν μετὰ πιθανότητος. Ἐν στίχ. 31 μετὰ τὸ ἀσφαλῶς συμπληρούμενον ***ἐλευθέραν*** ὑπάρχουσιν ἴχνη 10-12 γραμμάτων, μεθ' ἃ διακρίνονται ΕΝΩ καί τινες τριβαὶ συγκεχυμέναι ὡς Λ ἢ Μ μετὰ τὸ Ω· πρὸ τοῦ Ε τὰ ἴχνη ἁρμόττουσι τοῖς γράμμασι ΝΟ ΟΓ· ἐκ τούτων εἰκάζομεν ὅτι ἔκτακτόν τι ἀναγράφεται ἐνθάδε, ὅπερ κατὰ τὰ ἴχνη ταῦτα συγκομίζεται πιθανῶς ὡς ***[τῶ]ν ὁμο[γ]ενῶ[ν*** (ἢ ***γενομένων*** κττ.), τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 31 ΟΝ ἀνήκοντος ἴσως τῇ λέξει ***[νόμ]|ον***· ὅτι δὲ ἀνεγράφετο ἐν στίχ. 32 ***ξενοδόκων***, οὐχὶ ὡς συνήθως ***ξενοδόκοι***, δεικνύει ἴχνος Ω καὶ τὰ ἐν στίχ. 33-34 ὀνόματα, ἐκφερόμενα κατὰ γενικήν· πρβ. ὅμοιον τύπον κάτω ἐν στίχ. 40 κέ. καὶ ἐν ἀριθ. 405 στίχ. 20-22. Ἐν στίχ. 32 τὰ ἴχνη καὶ ὁ χῶρος εὐνοοῦσι τὰ τεθέντα· τὸ ***Σωνίας*** θὰ ἦτο ὑποκορισμός τις τοῦ ***Σώνικος***. Ὁ ***Νικόμαχος Δημάρχου*** ἀπαντᾷ ὡς ἐλευθερωτὴς ἐν ἀριθ. 406 στίχ. 15-19.

404· στίχ. 35-42. Ἡ χάραξις καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δηλοῦσιν ὅτι ὑπόκειται ὁ αὐτὸς τεχνίτης τῆς προηγουμένης. Μετὰ τὰ τυπικὰ διασαφεῖται μετὰ πλείστης πιθανότητος ἐν στίχ. 38 ὁ ἐλευθερωτής· ἡ ἐν στίχ. 39 γυνὴ αὐτοῦ μόλις συγκομίζεται. Ἐν στίχ. 40 ἔγραψε τὸ πρῶτον γράμμα ὁ χαράκτης ὡς Λ ἀντὶ Θ. Ἡ ἐν στίχ. 41-42 κατὰ γενικὴν ἐκφορὰ τῶν ὀνομάτων, καθὼς καὶ ἐν στίχ. 33-34, δηλοῖ ὅτι κατὰ τὸ τέρμα τοῦ στίχ. 40 ὑπῆρχε ***ξενοδόκων***, ἢ μᾶλλον ***ξενοδοκούντων***· αὐτὰ δὲ τὰ ὀνόματα συγκομίζονται μέν, ἀλλὰ μετὰ δυσχερειῶν.

404· στίχ. 43-48. Ἐν στίχ. 43 καὶ 44 ὑπελείφθησαν ἱκανὰ γράμματα, δι' ὧν ἀναγνωρίζεται ὅτι καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη F ἐτελέσθη ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχόντων, τῶν ἐν τῇ Δ καὶ Ε ἀναγραφομένων.

405· στίχ. [1]-32. Ἐκ τοῦ ἐν στίχ. 1 εὐδιακρίτου ΦΕ συμπεραίνομεν ὅτι ὑπόκειται ὁ στρατηγὸς ***Πausανίας***, περὶ οὗ βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 401 στίχ. 31-34 σημειωθέντα. Οἱ στίχ. 2-20 συγκομίζονται μετὰ δυσχερείας μέν, ἀσφαλῶς δέ. Ἐν στίχ. 20-32 εἶναι βέβαιον ὅτι ἐξεφέροντο κατὰ γενικὴν τὰ ὀνόματα. Ἐκ τούτου δὲ καθίσταται πιθανὸν ὅτι ὑπέκειτο τὸ

ξενοδοκούντων ἤ τι ὅμοιον, ὡς ἐν ἀριθ. 404 στίχ. 40· τὰ δὲ ὀνόματα, καίτοι συνεκομίσθησαν μετὰ πλείστων δυσχερειῶν, εἶναι πιθανώτατα. Φαίνεταί πως περίεργος ἡ σύμπτωσις τῶν ἐν στίχ. 2-6 καὶ 36-39 ἡμερομηνιῶν ἐπὶ διαφόρων στρατηγῶν.

405· στίχ. 33-[54]. Ἥ τε χάραξις καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Β εἶναι ὅλως διάφορα τῶν ἐν τῇ Α. Τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ ὑπόκειται ἐν στίχ. 35-36, ἔνθα διεκρίναμεν - - ΩΝΟ . Λ - -

- - - ΙΟ - - - -

ἐξ ὧν, τῇ βοηθείᾳ σκιωδῶν ἰχνῶν τῶν περὶ αὐτὰ γραμμάτων, συγκομίζεται μετὰ πιθανότητος

Κλέω]νο[ς] Λ[α-

ρισα]ίο[υ·

ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος, καθ' ἃ εἶπον ἐν ἀριθ. 404 στίχ. 7-13, προηγήθη τοῦ **Πανσανίου**, ἐνταῦθα δ' ἕπεται αὐτῷ· ἀλλ' εἶναι σύνηθες ἐν ταῖς τοιαύταις ἀναγραφαῖς νὰ τίθενται ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τοῦδε τοῦ ἔτους πράξεις καθυστερήσασαι, τελεσθεῖσαι ἐπὶ τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ στρατηγοῦ. Τὰ ἐν στίχ. 36-51 συγκομίζονται μετὰ πλείστης δυσχερείας, ἀλλὰ καὶ πιθανότητος· ἐν δὲ στίχ. 52-53 τὰ σαφῶς σωθέντα γράμματα ΑΙΝΟ‾ - - | - - - ΔΙΚ - - - δὲν δύναμαι νὰ κατανοήσω ἄλλως, ἢ δεχόμενος τὴν διάταξιν τῆς **παραμονῆς**, οὐχὶ **ἕως ἂν ζῶσιν** οἱ κύριοι, ὡς συνήθως, ἀλλ' **ἕως ἂν φαίνωσιν** ἢ ὁμοίως, καίτοι τοῦτο νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται.

406· στίχ. [1]-32. Ἐκ τοῦ ἐν στίχ. 6 εὐδιακρίτου **μηνὸς** συμπεραίνω ὅτι τὰ ἀμέσως προηγούμενα ἀνήκουσι, κατὰ μὲν τὸ τυπικὸν τῶν ἐν τῇ πλατείᾳ ἕδρᾳ τοῦ λίθου ἀπελευθερώσεων, τῷ ὀνόματι καὶ τῷ πατρικῷ τοῦ **ἱερέως**, συμφώνως δὲ ταῖς ἐπὶ τῶν στενῶν ἑδρῶν πράξεσι, τοῖς αὐτοῖς τοῦ **στρατηγοῦ**· δὲν δύναται ὅμως νὰ καθορισθῇ, ἂν οὗτος ἐξεφέρετο διὰ τοῦ κυρίου μόνον ὀνόματος, ἢ μετὰ τοῦ πατρικοῦ ἢ ἐθνικοῦ, ἢ διὰ τῶν τριῶν τούτων· ἀλλὰ τὰ ἴχνη τῶν στίχ. 4-5 δὲν δηλοῦσιν ἐθνικόν· θὰ ἐξεφέρετο ἄρα ἢ διὰ τοῦ κυρίου μόνον, ἢ δι' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρικοῦ· τὸ δεύτερον καθίσταται βέβαιον ἐκ τῶν ἰχνῶν τῶν στίχ. 1-3· οὕτως ὑπόκειται κατὰ πᾶσαν πιθανόνητα στρατηγὸς υἱὸς τοῦ **'Αριστοξένου**, ἢ ἴσως ἁπλῶς **'Αριστόξενος**, οἷον δὲν συνήντησα ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς ἄχρι τοῦδε. Τὰ ἐν στίχ. 7-32 δυσχερέστατα μέν, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης πιθανότητος συγκομίζονται, τὰ πλεῖστα δὲ μετ' ἀσφαλείας· ὁ ἐν στίχ. 15-19 ἐλευθερωτὴς εἶναι βεβαίως ὁ αὐτὸς τῷ ἐν ἀριθ. 404 στίχ. 33-34 ξενοδόκῳ, πιθανῶς δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἐν στίχ. 27 **'Αρύββου**· ὁ ἐν στίχ. 25-27 **Κρατιστόμαχος** εἶναι ὁ μόνος ἁρμόττων τοῖς περισωθεῖσιν ἴχνεσι καὶ τῷ χώρῳ.

406· στίχ. 33-[45]. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Β ἐχαράχθη διαφόρως μὲν τῆς Α, ὁμοιότατα δὲ τῇ Β τοῦ ἀριθ. 405. Ὁ στρατηγὸς διαγιγνώσκεται ἀσφαλῶς, καθίσταται δὲ νῦν τὸ πρῶτον γνωστὸς καὶ ἀνήκει, ὡς πάντες οἱ ἐν ἀριθ. 400-406, τοῖς πρωΐμοις χρόνοις τοῦ Αὐγούστου· ὑπὸ τὸ ὄνομα **Μιμνόμαχος**, υἱὸς τοῦ 'Αστοφάνους, φέρεται ταγὸς ἐν Λαρίσῃ ἐν IG IX_2 511, καὶ νικητὴς υἱὸς τοῦ Πολυξένου αὐτ. 527, ἔτι δὲ ἐλευθερωτὴς ἐν Κραννῶνι καὶ Φαλάννῃ αὐτ. 463· 1232, ὡς πατὴρ τοῦ **'Ατρεστίδου**· ἀλλ' ἄνω ἐν ἀριθ. 402 στίχ. 2-3 εὕρομεν υἱὸν τοῦ **'Ατρεστίδου** στρατηγὸν ΕΟΜ, ἔνθα τὸ Ε φέρει τινὰ τομήν, ἄγνωστον ἂν ἐκ τριβῆς ἢ διορθώσεως εἰς Ν προερχομένην· ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει θὰ εἴχομεν τὸν αὐτὸν στρατηγὸν **Μιμνόμαχον 'Ατρεστίδου**· ἀλλ' ὄντος τοῦ ΕΟΜ σαφοῦς, θεωρῶ πιθανώτερον ὅτι ἐκεῖ ὑπόκειται **Κλεόμαχος**, ὁ δὲ ἐνθάδε **Μιμνόμαχος** δύναται

νὰ συσχετισθῇ αὐτῷ ἕνεκα τοῦ πατρικοῦ καὶ ὡς σχὼν προπάτορα τὸν Κραννώνιον ἢ Φαλανναῖον ὁμώνυμον. Τὰ ἐν στίχ. 35-[45] διεγνώσθησαν μετὰ πολλῆς πιθανότητος, οὐκ ὀλίγα δὲ μετὰ πάσης βεβαιότητος.

407· 408· 409 ***(εἰκ. 18· 19·*** ΜΕ 41 τὸ ***α, β, γ).*** Σπόνδυλος παραστάδος παραλληλεπίπεδος, μαρμάρου λευκοῦ μετὰ κυανῶν που φλεβῶν, ἀκέραιος, πλὴν τῆς ὀπίσω ἐπιφανείας, ἀποσχισθείσης, καὶ ἱκανῶν, δι᾿ ἀποκοπῶν γενομένων, ἐλλείψεων καὶ ἀποσχίσεων κάτω ἀριστερὰ τῆς ἔμπροσθεν ἕδρας· ἄνω καὶ κάτω λήγει πάντοσε εἰς ἠπίως προεξέχον ὁριζόντιον γεῖσον, ἀποσχισθὲν τὰ πολλά· ἐπὶ τοῦ μέσου που τῆς ἐπάνω ἐπιφανείας ὑπάρχει μικρὸς ὀρθογώνιος τόρμος πρὸς γόμφωσιν σιδήρου καὶ ἁρμογὴν ἑτέρου ὁμοίου λίθου δι᾿ ἐγχύσεως μολύβδου· ἡ ὑποκάτω ἐπιφάνεια ἐξειργάσθη διὰ τῆς σφύρας καλῶς, ἵνα ἁρμόσῃ ὁ λίθος ἐπί τινος ὑποβάθρου. Ὕψ. 0·80, πλάτ. 0·64, πάχ. 0·29.

Ἀπετείχισα ἐκ τοῦ ἐν ἐρειπίοις κωδωνοστασίου τῆς ἐν θέσει «Τοπόλιανη» παλαιᾶς ἐκκλησίας, περὶ ἧς βλ. ἀριθ. 400.

18 = ἀριθ. 407. ἀπελευθερώσεις

Ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν πλατείας ἕδρας ἐχαράχθη ἡ ὑπ᾿ ἀριθ. 407 ἐπιγραφὴ κατὰ διαφόρους ῥυθμοὺς καὶ ὑπὸ πολλῶν τεχνιτῶν, ἀπὸ μὲν στίχ. 1-6 μετρίως βαθέως καὶ ἀρκούντως καλῶς, ὕψ. γραμμ. 0·01-0·015, διάστιχ. 0·005· ἀπὸ δὲ στίχ. 7-15 ἀβαθέστερον καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·005 - 0·01, διάστιχ. 0,003· ἀπὸ δὲ στίχ. 16-21 βαθέως καὶ ἀμελῶς, ὕψ. γραμμ. 0·01-0·15, διάστιχ. 0·008· ἀπὸ δὲ στίχ. 22-26 λίαν βαθέως καὶ καλῶς, ὕψ. γραμμ. 0·012, διάστιχ. 0·002· ἀπὸ δὲ στίχ. 27-34 ἀβαθῶς καὶ καλῶς, ὕψ. γραμμ. 0·011-0·014, διάστιχ. 0·004· ἀπὸ δὲ στίχ. 35-37 ἀβαθέστερον καὶ ἐπιμελῶς, ὕψ. γραμ. 0·007-01, διάστιχ. 0·004. Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ἕδρας ἐχαράχθη ἡ ὑπ᾿ ἀριθ. 408 ἐπιγραφή, ἀπὸ

μὲν στίχ. 1-5 βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·008-0·018, διάστιχ. 0.005· ἀπὸ δὲ στίχ. 6-26 ἀβαθέστερον καὶ ἧττον καλῶς, ὕψ. γραμμ. 0·005-0·014, διάστιχ. 0·008. 'Επὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἕδρας ἐχαράχθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 409 ἐπιγραφή, ἀπὸ μὲν στίχ. 1-19 βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·008-0·018, διάστιχ. 0·005· ἀπὸ δὲ στίχ. 20-24 ἀβαθῶς, καλῶς καὶ λίαν ἀραιῶς, ὕψ. γραμμ. 0·005-0·012, διάστιχ. 0·008· ἀπὸ δὲ στίχ. 25-30 ἀβαθέστερον καὶ καλῶς, ὕψ. γραμμ. 0.009-0·019, διάστιχ. 0·002· ἀπὸ δὲ στίχ. 31-34 ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς, ὕψ. γραμμ. 0·01-0·02, διάστιχ. 0·004. 'Αλλά, διαβρωθέντος τοῦ ἡμίσεος περίπου τῆς ἔμπροσθεν πλατείας ἐπιφανείας ὑπὸ τῶν ὑδάτων, πολλὰ τῶν γραμμάτων ἐξηφανίσθησαν.

407 *(εἰκ. 18)*

A ⟨*Σ[τ]ρατηγοῦ(ντος)*⟩ (κενὸν)
Τ]αμιευόντων 'Αμύντου τοῦ 'Αντιγένους, [Φ]ιλί[π]που
τοῦ Δρεβελάου τὸν ἐνιαυτὸν ⟦*τὸν*⟧ *ἐπὶ στ[ρατ]ηγοῦ Λυκείνο[υ·*
Ε]ὐβού(λα), ἡ ἀπελ[ε]υθέρωθε[ῖ]σα ὑπὸ [Θε]οδότου [τ]οῦ [Ε]ὐδή[μου,
φ]ύσει δὲ 'Αρ[χελ]άου, κ[αὶ Α]ὐτοδ[ί]κης [τ]ῆς 'Α[γα]θοβούλου ἔ[δ]ωκ[εν
τ]ῆ [π]όλει, [κ]α[θ]' ὃ διέπεισεν, στατῆρ[α]ς δέκ[α] (κενὸν)
B *Στ[ρ]α[τ]η[γοῦ]ντος [Γε]ννί[ππο]υ, [μ]η[νὸς] Λ[εσχ]α[νορί]ου [δε]κάτῃ· Ν[ι-*
κ]ό[μ]α[χ]ος 'Α[ρν]άγου ἀ[φῆκε]ν ἐ[λεύθερον] τὸν ἑα[υ-
τ]οῦ δοῦλον Δᾶ[ζ]ο[ν δ]ω[ρ]ε[ὰ]ν [κ]α[ὶ] ἔδω[κ]εν τ[ῆι
πόλει [τὸ γ]ειν[ό]μ[ενο]ν κ[α]τ[ὰ τ]ὸ[ν] ν[ό]μον· [μ]ενέ[τω
δὲ Δᾶζος παρὰ 'Αδῶ 'Ε[λ]λ[ανο]κ[ράτους καὶ Νικόμ-
α[χ]ον 'Α[ρν]ά[γ]ο[υ; - - - - - - - - - - - - ἀπολ]υ[θ]ῆ[ναι:
- -] σ[θ]ω[. .]αν[.]ου[- - - - - ἄλλων; . .]πο[ιῶν
τ]ὸ ἐπιτ[αττ]όμ[ε]νον ὑ[πὸ; - - -]στ[. .]δο[υ. .α]σα[ις - -
.]ο[υ;] (κενὸν)
Γ *Τ[α]μ[ι]ε[ύο]ντος τῆς π[ό]λεω[ς] Στρατ[ο]νε[ί]κο[υ*
τ]οῦ 'Α[ρ]ι[σ]το[κ]λ[έ]ου[ς ἐ]ν στρατη[γ]ῶ Λυ[κ]ό[φρ]ο-
ν[ι· Ν - - - δεῖνος καὶ δεῖνα - - - - - - - Πα]τ[ρ]ά[ο]υ, ἀπε-
λευ[θε]ρω[θεῖ]σα[ι] ὑ[πὸ] Ξε[ν]ο[λ]άου [τοῦ
Αὐ[τ - - - - - - - - ἔδωκαν ἑκατ]έ[ρα τὰ ἐκ
τ]οῦ ν[όμ]ου δι(νάρια) [Κ]Β = = (ὀβολοὺς τέσσαρας).
Δ *Ταμι]εύοντος τῆς πόλεως Δ[ιο]ν[υσί]ο[υ τ]οῦ [Ζ]ήσ[ω-*
νο]ς τὴν δευτέραν ἑξά[μη]νον ἐ[πὶ σ]τρ[ατη]γοῦ
Κεφ]άλου [τ]ὸ β'. 'Ελπίς, ἡ ἀπ[ε]λευθερωθῖσα [ὑ]πὸ Δ[αμ;-
έου τ]οῦ 'Ανφηρίτου, ἔδ[ω]κε τ[ῇ] πόλε[ι τ]ὰ ἐ[κ] τοῦ νό[μ-
ου δι(νάρια)] ΚΒ = = (ὀβολοὺς τέσσαρας).
E *Ταμιεύοντ]ος τῆ[ς πόλεως - - - -]ένους [τ]οῦ Εὐ[άν]δ[ρ-*
ου - - - -]ο[- -]μ[ο]υ [γ]ον [- - - - - - - - -ι]ππ[- - -
- - - - - ὁ ἀπε]λε[υθερωθεὶς ὑπὸ - - - - -
ἔδωκε τῆι πόλει δι(νάρια)] ΚΒ' = = (ὀβολοὺς τέσσαρας).
F *Ταμιεύοντος δεῖνος] τοῦ [Λ]ύκ[ου· μην]ὸς [- - - - -*
στρ(ατηγοῦντος) Κεφάλου; τὸ δεύτερ]ον· Σ[υ - - - δεῖνος - - -]ς θρεπ[τὸν
- - - - - - - - - ἀφῆκεν; ἐ]λ[εύ]θε[ρ]ο[ν] Ν[ο]μ-

- - δεῖνος - - - καὶ Χαρ]ι[ξ]ένη Ε[ὐ]μ[ή]λου, [ξ]ε[νικῆι;
[35] [ἔδωκε τῆι πόλει δι(νάρια) ΚΒ´ = = (ὀβολοὺς τέσσαρας)].
Ζ Στρατηγοῦντος δεῖνος· μην]ὸς Ἑ[ρ]μαίου Δ· τ[α]μιε[ύοντος τῆ]ς π[όλεως - -
- - - - - - - - δεῖνα, ἡ ἀπε]λευθε[ρω]θῖ]σα] ὑπ[ὸ Ε]ὐ[φ]ό[ρβο]υ το[ῦ] Δ[ημ - - - -
[38] [. . . ἔδωκε τῆι πόλει δι(νάρια) ΚΒ<´]. (τέρμα)

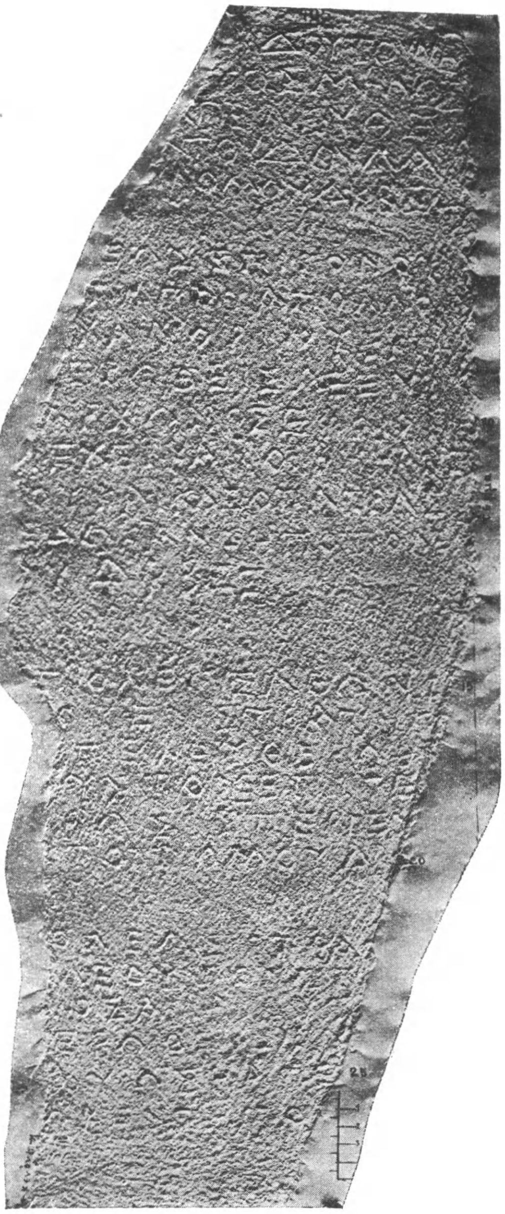

19 = ἀριθ. 408· ἀπελευθερώσεις.

408 *(εἰκ. 19)*

Α Ταμιεύοντος τῆς πόλεως - - - - Νεικ]άδου το[ῦ] Νε[ι-
άδου - -, στρ(ατηγοῦντος) - - - - (τ)ρ]ος, μηνὸς
- - - -· δεῖνα - - - - - - - - - ἀ]πελευθέ[ρ-

ωσε δεῖνα δεῖνος τὴν ἑαυ]τοῦ δούλα[ν·
ἔδωκε δὲ τῆι πόλει τὰ ἐκ τ]οῦ νόμου δη(νάρια) ΚΒ', = = (ὀβολοὺς τέσσαρας)·

Β *Ταμιεύοντος τῆς πόλ]εως Ἐπιγόνου*
τοῦ δεῖνος, ἐπὶ στρατ]ηγοῦ Ἀπολλο-
δώρου τὸ δ', μηνὸς Δεσ]χα[ν]ο[ρ]ί[ο]υ ἕκιη·
δεῖνα, ἡ ἀπελευθερωθ]εῖσ[α], ξενι-
κῆι ὑπὸ δεῖνος τοῦ] Ἄρχω[ν]ος ἐφ' [ε]ἴση[ι,
ὡς ἡ ἀπελευθέρωσις περι]έχει, καὶ Φο[ίβ]η, ἡ ἀπε-
λευθερωθεῖσα ὑπὸ - - - - -]ου καὶ Κλεοπάτρας
τῆς δεῖνος - - - - -], ἔ[δ]ω[κ]αν [τ]ῆ πό⟨πο⟩λε[ι
ἑκατέρα τὰ ἐκ τοῦ νόμ]ου δι(νάρια) ΚΒ', = = (ὀβολοὺς τέσσαρας).

Γ *Ταμιεύοντος τῆς π]όλεως Λ[ε]ωνί-*
δου τοῦ - - - -]ου, ἐν στρατη[γ-
ῶι δεῖνι· δεῖνα - - -, ἡ ἀ]πελευθε[ρ]ωθ[εῖ-
σα ὑπὸ - - - - - - - -]ους τοῦ ⟨ε⟩ Ἐπ[ιγ]έ[ν-
ους ἐφ' εἴσηι, ὡς ἡ ἀπελευθέ]ρωσ[ι]ς περιέ[χει,
ἔδωκε τῆι πόλει τὰ ἐκ] τοῦ [ν]όμου δι(νάρια) Κ[Β',
[*= = (ὀβολοὺς τέσσαρας)*] (κενὸν)

Δ *Ταμιεύοντος τῆς π]ό[λ]εως [Σ]τρα[τονί-*
κου τοῦ Ἀριστοκ]λέου[ς, ἐν] στ[ρατη-
γῶι Λυκόφρονι, μην]ὸς '[Αφ]ρ[ίο]υ ι[- - -
- - · δεῖνα - - -, ἡ ἀπελευθ]ερωθ[εῖσα] ὑ[πὸ - - -
- - - τοῦ - - - - - -]ου, ὡ[ς] ἡ ἀπε[λευθέ-
ρωσις περιέχει, ἐφ' εἴσηι, ἔδ]ωκε[ν τ]ῆ [π]ό[λει δι(νάρια)
[*ΚΒ', = = (ὀβολοὺς τέσσαρας)*]* (κενὸν)
(κενὸν ὕψ. 0·07).

409 (πρβ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 167-168)

Α *Σ]τρατη[γ]ο[ῦντος δεῖνος· μηνὸς Ὁμο-*
λ]ώου δευτέρα· Ἀμ[ύντας (Ἀντιγένους) Φι-
λουμένην τὴν ἑ[αυτοῦ οἰκέτιδα καὶ τὸ ἑαυ-
τῆς παιδάριον Ὠ[(φελίωνα) ἀφῆ-
κεν ἀπελευθέρ[ους δωρεὰν κατὰ τὸν
νόμον· παραμενέ[τω δὲ Φιλουμένη παρὰ Ἀ-
μ]ύνταν, ἕως ἂν [ζῆι Ἀμύντας, ποιοῦσα τὸ ἐ-
π]ιτασσ(σ)όμενον καθ' [ἑαυτὴν καὶ τὰ δίκαια·
ἐ]ὰν δὲ τελευτήσ[ηι Ἀμύντας, γενέσθω
Φιλουμένη τε κ[α]ὶ ἐ[κγόνοις ζῆν ἐλευθέρ-
οις καὶ ἐξέστω οἰκ[ίαν καὶ γῆν κτήσασ-
θαι οὗ ἂν αἱρῶνται [καὶ συνοικεῖν ἀνδρὶ
ᾧ ἂν βούλωνται, μ[ηδὲ παρὰ τοῖς κληρονό-
μοις τοῖς Ἀμύντο[υ παραμεῖναι, ἀνακαλοῦντες
πε[ρ]ὶ ⟨τ⟩ τοῦ κατὰ μηδ[ὲν ἀδικεισθαι τὸν περὶ
τῶν ἀπελευθέρω[ν νόμον· ξενοδόκοι:

4 3 27

ταγὸς Διονύσιος [δεῖνος· ἔδω-
κεν τῇ πόλει τοὺς [γινομένους στατῆ-
ρες τριάκοντα.
Β *Ταμιεύοντ[ος τῆς πόλεως τὴν α΄ ἑξάμηνον - - -*
χάρους τοῦ Ἐπ[ιγόνου τὸν ἐνιαυτὸν ἐπὶ στρατη-
γοῦ Εὐβιότου [τοῦ Κύλλου· δεῖνα, ἡ ἀπελευθερωθεῖ-
σα ὑπὸ Λεωνίδ[ου τοῦ δεῖνος - - - - - ἔδω-
κεν τῇ πόλει τὰ [γινόμενα δι(νάρια) ΚΒ΄, = = (ὀβολοὺς τέσσαρας).
Γ *Ταμιεύοντος τῆς π[όλεως - - - χάρους τοῦ Ἐπιγό-*
νου τὴν πρώτην ἑξ[άμηνον, στρ(ατηγοῦντος) Εὐβιότου τοῦ Κύλ-
λου, μηνὸς Ἀγαγυλί[ου —· δεῖνα - - - - - -, ὁ ἀπε-
λευθερωθεὶς ὑπὸ [δεῖνος - - - - τοῦ δεῖνος - - - -,
ἔδωκεν τῇ πόλει τ[ὰ γινόμενα ἐκ τοῦ νόμου
δι(νάρια) ΚΒ΄, ὀ(βολοὺς) = = (τέσσαρας).
Δ *Ταμιεύοντος τ[ῆς πόλεως δεῖνος - - - - - τοῦ - - - -*
.]ου [τ]ὴν δευ[τ]έ[ρα]ν ἑξ[άμηνον, στρ(ατηγοῦντος) Εὐβιότου τοῦ Κύ-
λ]λου, μηνὸς Ἱπποδρομ[ίου - - - - - - - -
Εὔφρ]άντα, ἡ ἀπελευ[θερωθεῖσα, ξενικῆι, ὑπὸ
Πρ]α⟨ι⟩ε[ί]ας τῆς Ἡραίω[νος, ἔδωκε τῆι πόλει τὰ
ἐκ τ]οῦ νόμου [δι(νάρια) ΚΒ΄, ὀ(βολοὺς) = = (τέσσαρας).
(τέρμα)

407· στίχ. 1-6. Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀπελευθερώσεως ἠθέλησεν ὁ χαράκτης νὰ ἀναγράψῃ πρῶτον τὸν στρατηγόν, μεταγνοὺς δὲ ἢ διαταχθείς, ἐγκατέλιπεν ἀτελῆ πιθανῶς τὴν λέξιν ἐν στίχ. 1. Ὁ ταμίας ***Ἀμύντας*** δύναται νὰ θεωρηθῇ εἰκαστικῶς ὡς ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ἐν ἀριθ. 409 ἐλευθερωτῇ· περὶ τοῦ ξενικοῦ ὀνόματος ***Δρεβελάου*** βλ. τὰ σημειωθέντα ἐν ἀριθ. 400 τὸ Β εἰς στίχ. 8. Ὁ στρατηγὸς ***Λυκεῖνος*** νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται γνωστός· ἴσως δύναται νὰ σχετισθῇ τῷ νικητῇ ἀνδρῶν πυγμῇ ***Πετραίῳ*** (ἀντὶ ***Πειραίῳ***· διώρθωσεν ὀρθῶς ὁ Wilamowitz) ***Λυκίνου*** ἐν IG IX$_2$ ἀριθ. 532 τῶν ὀλίγον π Χ χρόνων οἷς ἀνήκει καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφή. Τὸ ΛΑ τῆς ἐν στίχ. 3 ἀπελευθέρας ἔγραψεν ὁ χαράκτης ὡς ΑΛ. Οἱ στίχ. 4-6 διεγνώσθησαν καὶ συνεπληρώθησαν ἀσφαλῶς· τὸ ἐν στίχ. 6 ῥῆμα φαίνεται ὂν μᾶλλον ***διέπεισεν***, ἧττον δὲ πιθανῶς ***διείτεισεν***· διότι τὸ γράμμα ***π*** γράφει κατὰ τὸ σχῆμα ἐν εἴδει ΤΙ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ χαράκτης οὗτος.

Κατὰ ταῦτα τὸ ***διαπείθειν*** εἶναι ὅρος ἀντὶ τοῦ ***διαιτᾶν*** (δίαιτα), δηλῶν ὅτι, ἂν διὰ μαρτύρων καὶ ἄλλων ἀποδείξεων κατώρθου ὁ ἀπελεύθερος νὰ πείσῃ τοὺς ἁρμοδίους ἄρχοντας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τὸ ὅλον τοῦ τιμήματος, συνεχωρεῖτο αὐτῷ νὰ πληρώσῃ μέρος αὐτοῦ, χαριζομένου τοῦ ὑπολοίπου, ὅπερ ἐνταῦθα εἶναι τὸ τρίτον τοῦ ὅλου. Περὶ παραπλησίων περιπτώσεων καὶ εὐκολιῶν εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ τμήματος βλ. τὰ σημειωθέντα ἐν ***Ἀρχ. Ἐφημ.*** 1917 σελ. 23. Οἱ ἐλευθερωταὶ εἶναι ἐμφανῶς σύζυγοι, τοῦ ἀνδρὸς γενομένου ποτὲ εἰσποιήτου.

407· στίχ. 7-15. Τὰ γράμματα τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Β ἐχαράχθησαν προσομοίως τοῖς τῆς Α, ἀλλ᾽ ἀπετρίβησαν ἰσχυρῶς· διὸ πολλαὶ τῶν ἀναγνώσεων καὶ συμπληρώσεων ἐγένοντο μετὰ μεγάλης δυσχερείας. Τοῦ ἐν στίχ. 7 ὀνόματος τοῦ στρατηγοῦ

διέκρινα ΠΟΝΝΙ. Γ Υ, ἤτοι ὄνομα 9-10 γραμμάτων, μεθ' ὃ ἀσφαλῶς ἔκειτο ἡ λέξις **μηνός**· ἐκ τῶν ἰχνῶν τούτων πιθανώτατον, ἂν μὴ βέβαιον, προκύπτει τὸ ὄνομα **Γεννίππου,** ὅπερ εἶναι βεβαίως τὸ αὐτὸ τῷ ἐπὶ νομισμάτων τοῦ κοινοῦ ἐκ τῶν Αὐγουστείων χρόνων, οἷς ἀνήκει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἀναγραφομένῳ ΞΕΝΝΙΠ ἢ μάλιστα ΓΕΝΙΠΠ. Τὰ ἀπὸ τοῦ στίχ. 8-11 διέγνωσα σχεδὸν ἀσφαλῶς· δι' αὐτῶν βεβαιοῦται ὅτι ἠλευθερώθη ὁ **Δᾶζος** ὑπὸ τοῦ **Νικομάχου**, υἱοῦ τοῦ **'Αρνάγου**, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς παραμονῆς παρὰ τῇ συζύγῳ βεβαίως τοῦ ἐλευθερωτοῦ καὶ αὐτῷ τούτῳ, ὅστις προέθηκε τὴν σύζυγον, ἴσως διότι ἀπεδήμει συχνότατα. 'Αξία σημειώσεως εἶναι ἡ ἐν στίχ. 11 φράσις **παρὰ 'Αδῷ**, ἐξ ἧς δηλοῦται ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ὀνόματα παρέμενον ἐν τῇ κοινῇ χρήσει ἰδιόκλιτα, τῆς γενικῆς πτώσεως ληγούσης εἰς—ῶς, π.χ. **Νικασῶς-Δεξῶς**, τῆς δὲ δοτικῆς εἰς—**ῷ**. 'Εν στίχ. 12-15 ὑπόκειταί τις περαιτέρω διήγησις περὶ τῶν ὅρων τῆς παραμονῆς **ἕως ἂν ζῶσιν** οἱ κύριοι, περὶ τῆς **ἀπολύσεως** τοῦ ἀπελευθέρου κττ., περὶ ὧν τινα μόλις διέγνωσα, καίτοι λίαν ἐπίμονος μελέτη δύναται νὰ ἀποδώσῃ πλείονα καὶ ἀσφαλέστερα· τὰ ἐν τέλει τοῦ στίχ. 14 καὶ τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 15 εἶναι βέβαια.

407· στίχ. 16-21. Τὸ ὄνομα καὶ τὸ πατρικὸν τοῦ ταμίου συγκομίζονται ἀσφαλῶς· τοῦ δὲ στρατηγοῦ διέκρινα ἐν τέλει τοῦ στίχ. 17 ΛΥΚΟΦΡΟΙ, ἐξ ὧν προκύπτει **Λυκόφρονι** σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος· εἶναι δὲ γνωστὸς ὁ **Λυκόφρων** ὡς στρατηγήσας τῷ 44-45 μΧ ἐν IG IX$_2$ ἀριθ. 545· κατὰ ταῦτα ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Γ θὰ ἐγράφη περὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη, ἢ καὶ πλέον, μετὰ τὴν προηγουμένην Β, καίτοι, ἄν τις ὡρμᾶτο ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, δὲν θὰ συνῆγε λίαν οὐσιώδεις διαφοράς· ἐκ τούτου ἐμφαίνεται ὁπόσον κινδυνώδης καθίσταται ἡ παραδοχὴ τῆς ἀμέσου κατ' ἔτος ἀκολουθίας, ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀναγραφῇ, τῶν στρατηγῶν· οἱ αὐτοὶ οὗτοι ἄρχοντες φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐμφανίζονται καὶ κάτω ἐν ἀριθ. 408 στίχ. 22-24. Τὸ ἐν στίχ. 18 ὄνομα **Πατρώου** εἶναι πιθανόν, τὰ δ' ἐν στίχ. 19 καὶ 21 διεγνώσθησαν ἀσφαλῶς πάντα.

407· στίχ. 22-26. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Δ ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν σχῆμα ⊏ἰσάκις σχεδὸν τῷ ἑτέρῳ σχήματι Σ. Τὸ ὄνομα τοῦ ταμίου εἶναι μόλις πιθανόν· τοῦ δὲ πατρικοῦ αὐτοῦ διακρίνονται ἐν στίχ. 22 ⁻ΗΣΛ, ἐν δὲ στίχ. 23 ΟΣ, ἐξ ὧν προκύπτει μετὰ πολλῆς πιθανότητος ***[Ζ]ήσ[ων]ος***, ἧττον ***[Ζη]ησ[ίων]ος*** ἢ ὁμοίου· ἐσχηματίσθη δ' ἐκ τῆς εὐχῆς πρὸς τὰ βρέφη ***ζήσειεν***, ***ζήσεται***, ἐξ ἧς καὶ σήμερον εὐφημοῦντες οἱ χωρικοὶ ποιοῦσι τὸ κοινότατον ὄνομα ***Ζήσης (νὰ ζήσῃ!)***. Τοῦ ἐν στίχ. 24 ὀνόματος τοῦ στρατηγοῦ ἐσώθη πρὸ τοῦ Α τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ Φ, ἐξ οὗ βεβαιοῦται ὁ **Κέφαλος**· τοῦτον παρεδέχθημεν ἐν 'Αρχ. 'Εφημ. 1916 σελ. 30 καὶ 32, ὡς στρατηγήσαντα κατὰ τοὺς ὀψίμους χρόνους τοῦ Αὐγούστου· νῦν καθίσταται πιθανώτερον ὅτι τὸ μὲν δεύτερον ἐστρατήγησε περὶ τὸ 50 μΧ., τὸ δὲ πρῶτον κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν δεκαετηρίδας. Τὸ πατρικὸν τοῦ συμφώνως τοῖς ἴχνεσι καὶ τῷ χώρῳ μετὰ πιθανότητος εἰκαζομένου ἐλευθερωτοῦ Δαμέου, νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται, καὶ φαίνεται σχηματισθὲν παρὰ τὸ **ἀμφήρης**, ἤτοι, ὡς κοινῶς νῦν λέγομεν «**καλοδεμένος**», ἰσχυρὸς δῆλον ὅτι, ὀστεώδης καὶ ῥωμαλέος· ἐκ τοῦ **ἀμφήριστος** θὰ ἦτο δυσχερέστερος ὁ σχηματισμός. Τὰ ἐν στίχ. 26 σύμβολα τῶν ὀβολῶν δεικνύουσιν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐτελεῖτο χρῆσις αὐτῶν.

407· στίχ. 27-30. Τὸ ὄνομα τοῦ ταμίου κατεῖχεν ἱκανὸν χῶρον, ὅσον τὸ ὄνομα ***'Αριστομ***(γ)***ένους*** κ.τ.τ., τοῦ δὲ πατρικοῦ διακρίνονται μετὰ τὸ ΕΥ ἴχνη Α καὶ μετὰ ἕν

γράμμα ἴχνη σαφῆ Δ, ἐξ ὧν τὸ ***Εὐάνδρου*** καθίσταται πιθανώτατον. Τὰ γράμματα τῶν στίχ. 28-29 εἶναι οἰκτρῶς ἀποτετριμμένα, ἀνεπαρκῆ δὲ τὰ σωθέντα ἴχνη πρὸς καθορισμὸν τοῦ τύπου τῆς ἀπελευθερώσεως Ε, ὅστις φαίνεται ὢν συντομώτερος τοῦ τῆς Δ· ἴσως ὑπόκειται ἐν στίχ. 28 ὁ στρατηγὸς Γένιππος, ἢ ἧττον πιθανῶς τὸ ***[στρατηγ]ο[ῦντος Εὐδήμ]ου [Γο]ν[(ν)έως]***. Πάντως ἐκεῖ εἶναι ἡ θέσις τοῦ στρατηγοῦ συμφώνως τοῖς ἀσφαλῶς διαγνωσθεῖσι προηγουμένοις τε καὶ ἑπομένοις ἴχνεσι· μετ᾽ αὐτὸν ἤρχετο ἡ ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων ἑνὸς ἢ δύο ἀπελευθέρων.

407· στίχ. 31-[35]. Καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης F πλεῖστα γράμματα ἀπετρίβησαν. Τὸ ἐν στίχ. 31 ***Λύκου*** διεγνώσθη ἀσφαλῶς· κατ᾽ αὐτὸ δύναμαι νὰ συμπληρώσω ἐν στίχ. 32, ἔνθα ἀναμένεται ὁ στρατηγός, ***[Κεφάλου τὸ δεύτερ]ον***, λαμβανομένου τοῦδε μὲν τοῦ ταμίου ὡς ὄντος τῆς πρώτης ἑξαμήνου, τοῦ δὲ ἐν στίχ. 22-23 τῆς δευτέρας, καθ᾽ ἃ διαρρήδην ἀναγράφεται· ἡ πρωθύστερος ἀναγραφὴ λόγον θὰ εἶχε τὴν καθυστέρησιν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ διαφερομένου ἀπε..ευθέρου. Σημειωτέον ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου 32 σῴζεται ΞΡΟΝ, πιθανώτατα ***τὸ δεύτερον***. Τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχ. 32 ***θρεπ[τὸν (τὴν)]*** θεωρῶ βέβαιον· οὕτω τὸ μὲν ***Σ[υ---]*** ἀνήκει τῷ ὀνόματι τοῦ ἀπελευθέρου, τὸ δ᾽ ἐν τέλει τοῦ στίχ. 33 πιθανὸν ***Ν[ο]μ*** τῷ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, οὗ ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 34 μετὰ πλείστης πιθανότητος συγκομιζομένη ***Χαριξένη Εὐμήλου*** ἦτο σύζυγος· περαιτέρω ἐν στίχ. 34 ἀντὶ τοῦ ἀπιθάνου ***[ξ]ε[νικῆι]*** δύναταί τις νὰ ὑπονοήσῃ ἕτερόν τι ὄνομα, π. χ. ***Ξενολάου (καὶ*** δεῖνος), ἤτοι τέκνου τῶν ὀνομασθέντων ἐλευθερωτῶν.

407· στίχ. 36-37. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Ζ ἐγράφη διὰ λίαν μικρῶν γραμμάτων καὶ πυκνότατα· ἔσχε δὲ δύο στίχους καί τι μέρος τρίτου. Τὰ κατ᾽ αὐτὴν διεγνώσθησαν ἀσφαλῶς, τοῦ ὀνόματος τοῦ Εὐφόρβου ὄντος ἐπίσης πιθανωτάτου, ἂν μὴ βεβαίου.

408· στίχ. 1-5. Ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 1 διακρίνεταί τι, οὐχὶ λίαν σαφές, ἴχνος ἄνω λοξῆς κεραίας, τοῦ Κ ἴσως, ἐν τέλει δὲ αὐτοῦ μέσον καθέτου κεραίας, τοῦ Ι ἴσως· ὑπόκειται λοιπὸν πιθανῶς τὸ σύνηθες ἐν τοῖς τόποις τούτοις ὄνομα ***[Νεικ]άδου τοῦ Νε[ικάδου]***. Τὸ ἐν στίχ. 2 πρὸ τοῦ ΟΣ γράμμα ἦτο ἢ Τ ἢ μᾶλλον Ρ· ἴσως λοιπὸν ὑπόκειται τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ ***[Ἀγαθάνορ]ος***. Τὸ ἐν στίχ. 3 βέβαιον ***ἀπελευθέρωσε*** στερεῖται αὐξήσεως, ὅπερ συμβαίνει κατὰ κανόνα ἐν τῇ νῦν ὁμιλουμένῃ παρ᾽ ἡμῖν γλώσσῃ· ἐπίσης τὸ ἐν στίχ. 4 ***δούλαν*** δεικνύει ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς Α´ μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος, ᾗ ἀνήκει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἤρξατο ἡ παρ᾽ ἡμῖν ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ ἐκφορὰ τῶν τοιούτων ***εἰς-α***, ἀντὶ-***η*** π.χ. ***δούλα, καλύβα, λεχώνα,*** ἥτις φαίνεται ὄντως οὖσα ὑπόλειμμα διαλεκτικόν, ὡς παρεδέχοντο οἱ παλαιότεροι γλωσσολόγοι, τῶν νεωτέρων ἑρμηνευόντων τοῦτο ἄλλως.

408· στίχ. 6-14. Ὅτι ἐν στίχ. 7-8 ὑπόκειται ἡ τὸ τέταρτον στρατηγία τοῦ περιφήμου ***Ἀπολλοδώρου*** περὶ οὗ βλ. τὰ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 24-25 καὶ 146 σημειωθέντα, συμπεραίνομεν ἐκ τῶνδε: ἐν στίχ. 22-23 ὑπόκειται σαφῶς ὁ αὐτὸς ταμίας τῷ ἐν ἀριθ. 407 στίχ. 16-18 καθωρισμένῳ ἐπὶ στρατηγοῦ Λυκόφρονος· ἀλλ᾽ ἐν IG IX_2 544 καὶ 545 ὁρίζεται τοῦ μὲν Ἀπολλοδώρου ἡ τὸ τέταρτον στρατηγία τῷ 41-42 μ.Χρ., ἡ δὲ τοῦ Λυκόφρονος τῷ 44-45 μ.Χ., ἐνθάδε δ᾽ἐν στίχ. 15-[21] περιέχεταί τις στρατηγήσας ἐν τοῖς δυσὶν ἔτεσι, 42-43 ἢ 43-44 μ.Χ., οὗ προηγεῖται μὲν στρατηγὸς ΑΠΟΛ\Ο, ἕπεται δὲ ὁ ταμιεύσας ἐπὶ Λυκόφρονος· πρόκειται λοιπὸν περὶ ***Ἀπολλοδώρου*** τὸ δ´. Τὸ ἐν στίχ. 10 εἶναι σαφῶς ***ἐφ᾽ εἴσηι*** ἤτοι ***ἐφ᾽ ἴσῃ=ἐπὶ ἴσῃ***, ὅπερ νῦν μὲν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἀπελευθερικαῖς πράξεσιν, ἅπαξ δ᾽ ἐν ψηφίσματι προξενίας IG IX_2 1230 περὶ δόσεως πολι-

τείας ***ἐφ' ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ·*** δηλοῖ δὲ καὶ ἐνθάδε τὴν ἄμεσον ἀπονομὴν πλήρων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῷ ἀπελευθέρῳ, ἥτις φαίνεται ὅτι σπανιώτατα ἐχορηγεῖτο· διότι ἐν στίχ. 11, συμπληρουμένῳ κατὰ τὸν στίχ. 19 καὶ 26, δηλοῦται «***ὡς ἡ ἀπελευθέρωσις περιέχει***», ὅπερ σημαίνει «καθ' ἃ τὸ ἐν τῷ ἀρχείῳ κατατεθειμένον ἐν γραμματείῳ ἐπίσημον πρακτικὸν τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ εἰδικῶς διαλαμβάνει»· πρόκειται δηλαδὴ περὶ εἰδικῶν περιπτώσεων, ἀφορωσῶν εἰς σπουδαῖόν τι ὑπὲρ τῆς πόλεως ἢ τῶν κυρίων ἐκτελέσαντας ἀπελευθέρους, τῶν λοιπῶν μὴ ἐξομοιουμένων ἀμέσως καὶ κατὰ πάντα τοῖς πολίταις, καὶ ἂν δὲν συνεκρατοῦντο διὰ τῆς παραμονῆς· ἐπειδὴ δ' ἐνθάδε πρόκειται σαφῶς περὶ γυναικός, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ ἀπελευθέρα καθωρίζετο διὰ τῆς εἰδικῆς ταύτης πράξεως ***ἐφ' ἴσῃ*** ὡς ἀστή, καὶ ἀνεγνωρίζοντο ἄρα τὰ μετ' ἀστοῦ φυσικὰ τέκνα, ἐν τῇ δουλείᾳ γεννηθέντα· οὗτος φαίνεται ὢν ὁ κύριος λόγος τῆς εἰδικῆς περιπτώσεως, καθ' ὃν οἱ οὕτως ἐλευθεροῦντες κύριοι ὑπῆρξαν σύζυγοι τῆς δούλης καὶ πατέρες τέκνων ἐξ αὐτῆς. Ταυτοχρόνως ἐλευθεροῦται ἐν στίχ. 11 καὶ ἡ ἀσφαλῶς διαγιγνωσκομένη ***Φοίβη*** οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου κυρίου, ἀλλ' ὑπὸ ζεύγους συζύγων ἑτέρων· ὅτι οὗτοι πάντες εἶναι συγγενεῖς, δεικνύει ἥ τε κοινὴ ἀναγραφὴ καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ πληρωμὴ τοῦ τιμήματος ἐν στίχ. 14· πιθανῶς ἡ Φοίβη ἦτο μήτηρ τῆς ***ἐφ' εἴσῃ*** ἀπελευθέρας, οἱ δὲ ἐλευθερωταὶ αὐτῆς γονεῖς τοῦ ἐλευθερώσαντος ἐκείνην· τὰ κατ' αὐτὴν ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν τεχνίτου, ἀλλὰ πυκνότερον τῶν ὑπερκειμένων· ἐν στίχ. 13 ἐδιττογράφησεν ὁ χαράκτης τὸ ΠΟ τοῦ ***πόλει.***

408· στίχ. 15-[21]. Ἐπειδὴ ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Γ ἐχαράχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, εἶναι εὔλογον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὑπόκειται ὁ ἐν τοῖς ἄνω μνημονευθεὶς ἄγνωστος στρατηγὸς τοῦ 42-43 ἢ τοῦ 43-44 μ.Χ. Ἂν οὗτος ἦτο ὁ ***Γέννιππος,*** ὁ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 407 ἀπελευθερώσει Β ἐμφανιζόμενος πρὸ τοῦ ἐν τῇ Γ ***Λυκόφρονος,*** δυνάμεθα μὲν νὰ θεωρήσωμεν ὡς πιθανόν, πρέπει ὅμως τὰ ἀναγράφοντα αὐτὸν νομίσματα νὰ ὑπολάβωμεν ὡς κοπέντα ἐπὶ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, τὸν δὲ ῥυθμὸν τῶν γραμμάτων νὰ ἀναγάγωμεν εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον· πρὸς ἐξακρίβωσιν τούτων ἀπαιτεῖται εἰδικὴ διεξοδικωτέρα ἔρευνα, ἐκφεύγουσα ἐκ τῶν ὁρίων καὶ τῶν συνθηκῶν, ἃς ἐν τῷ παρόντι ἐθέσαμεν κατὰ τὴν ταχεῖαν ἔκδοσιν τῶν Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν. Περὶ τοῦ γένους τοῦ ἀπελευθέρου δὲν δύναται νὰ συναχθῇ τι βέβαιον· φαίνεται ὅμως ἐκ τῶν ἐν στίχ. 19 περισωθέντων, ὅτι ἀνεγράφετο ἡ διάταξις ***ἐφ' ἴσῃ,*** ἁρμόττουσα γυναικί, ὡς εἶπον εἰς στίχ. 6-14. Ἐν στίχ. 15 τὸ Ε τοῦ ὀνόματος τοῦ ταμίου διεστράφη ἐκ τῶν τριβῶν εἰς Θ σχεδόν· ἐν στίχ. 18 εἶχε γράψει ὁ χαράκτης Ε ἐν τῇ θέσει τοῦ Υ τοῦ ΤΟΥ, ὅπερ κατόπιν διώρθωσε, καὶ ἔγραψε περαιτέρω ἕτερον Ε.

408· στίχ. 22-[28]. Τὰ ὑπολειφθέντα ἐν στίχ. 22 καὶ 23 γράμματα εἶναι ἐπαρκῆ πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἐν ἀριθ. 407 στίχ. 16-17 ταμίου, ὅστις ἠδύνατο μὲν καὶ ἐπὶ ἄλλου στρατηγοῦ νὰ ταμιεύσῃ, ἐνθάδε ὅμως, λόγῳ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἀπελευθερώσεων, ἐμφαίνεται ὅτι ἀναγράφεται ἐπὶ τοῦ ἰδίου τῷ ἐκεῖ στρατηγοῦ. Ἐν στίχ. 25 ἴχνη Α ἀποδεικνύουσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀπελευθέρας· τὰ δ' ἐν στίχ. 26 δηλοῦσιν ὅτι ὑπέκειτο ὁ αὐτὸς τύπος τῆς ***ἐφ' ἴσῃ*** ἀπελευθερώσεως, περὶ οὗ βλ. τὰ εἰς στίχ. 6-14 σημειωθέντα.

409· στίχ. 1-19. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Α ἀποτελεῖ τὸν πλήρη τύπον τῶν περὶ παραμονῆς συνθηκῶν· εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ Φιλουμένη ἔσχεν ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῆς κυρίου τὸ παιδάριον, ὅπερ εἰκαστικῶς συνεπλήρωσα ἐν στίχ. 4· διότι ἔλαβε πατρικὴν περὶ αὐτῶν

μέριμναν, ἵνα μὴ παραμείνωσι παρὰ τοῖς ἑαυτοῦ κληρονόμοις, οὓς δὲν ἠσπάζετο ἢ οὐδόλως ἢ ἧττον τῶν ἐνθάδε ἐλευθερουμένων. Ἴσως ὁ Ἀμύντας οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐν ἀριθ. 407 στίχ. 2 ταμίᾳ, υἱῷ τοῦ Ἀντιγένους. Ἐν στίχ. 8 ἐγράφη ἓν Σ ἀντὶ δύο· δύναταί τις δὲ ἀντὶ τοῦ **καὶ τὰ δίκαια**, περὶ οὗ βλ. ἄνω ἀριθ. 405 στίχ. 50-[54], νὰ θέσῃ **ἀείποτε,** ἤ τι ὅμοιον. Ἐν στίχ. 15 ἔγραψεν ὁ χαράκτης ΠΞΙ Ι Γ, ἤτοι τοῦ μὲν Ρ παρέλιπε τὸν κύκλον τὸ δὲ μετ' αὐτὸ Ι συνεκόλλησε μετὰ τοῦ ἀκολούθου Τ, ὅπερ ἔγραψεν ἐκ νέου. Ἐν στίχ. 17 δύνανται νὰ χωρήσωσι δύο μὲν ὀνόματα ἄνευ πατρικῶν, ἅτινα μετὰ τοῦ ταγοῦ ἀποτελοῦσι τὸν κανονικὸν ἀριθμὸν τῶν ξενοδόκων, ἓν δὲ μετὰ πατρικοῦ, ἢ οὐδὲν τούτων, ἐὰν ὁ ταγὸς ἐξεφέρετο μετὰ πατρικοῦ. Πιθανῶς ὑπῆρχεν εἷς μόνον ξενοδόκος, ὡς ἐν ἀριθ. 418α. Τὸ ἐν στίχ. 19 **στατῆρες** ἀντὶ **στατῆρας**, δεικνύει μετ' ἄλλων πολλῶν παραδειγμάτων ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις, π. χ. **τέσσαρες** κττ., ὅτι ἡ κοινὴ σήμερον παρὰ τῷ λαῷ χρῆσις τοῦ τύπου τούτου ἔχει τὰς ῥίζας τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν ὀλίγον π Χ χρόνων.

409· στίχ. 20-24. Ὁ χαράκτης τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης Β ἀφῆκεν ἀριστερόθεν φάν· διότι κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἶχεν ἴσως τέως ἀποκοπῇ τμῆμα τῆς ἀκμῆς τοῦ λίθου. Ἐν στίχ. 21 διετηρήθη μετὰ τὸ ΕΠ τοῦ πατρικοῦ κάθετος κεραία, πιθανῶς αὐτόχρημα Ι· ἐπειδὴ δὲ ἐν στίχ. 26 διετηρήθη ΝΟΥ τοῦ ἀναμενομένου πατρικοῦ τοῦ ταμίου, καὶ ἐπειδὴ ὑπόκειται πιθανώτατα ὁ αὐτὸς στρατηγός, συμπληροῦται τὸ ὅλον **Ἐπι-νου** ἤτοι **Ἐπι(-γό-,μέ-** κτλ.) **νου.** Πάντων τούτων πιθανώτατον εἶναι τὸ **Ἐπιγόνου,** διότι ἐν ἀριθ. 408 στίχ. 6 ὑπάρχει ταμίας **Ἐπίγονος** δεῖνος (- - - χάρους;), πιθανῶς πατὴρ τοῦδε. Ὁ δὲ ἐν στίχ. 22 στρατηγὸς **Εὐβίοτος** εἶναι πιθανῶς ὁ ἐν ἔτει 43-44 μ. Χ. στρατηγήσας, χρονολογούμενος ἐν IG IX_2 οὕτως, υἱὸς δὲ τοῦ **Κύλλου** ὤν, στρατηγοῦ ἐπίσης, περὶ ὧν βλ. τὰ σημειωθέντα ἐν **Ἀρχ. Ἐφημ.** 1917 σελ. 132. Ἐν τοῖς στίχ. 26-27 καὶ 32-33 διαγιγνώσκεται **Κύλλου·** ἀλλ' ἡ ἐν στίχ. 22 οἰκονομία ἐν τῇ λίαν ἀραιᾷ χαράξει καθιστᾷ ἀπίθανον τὴν προσθήκην τοῦ πατρικοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Ὁ ἐν στίχ. 23 ἐλευθερωτὴς **Λεωνίδας** δύναται νὰ ταυτισθῇ τῷ ἐν ἀριθ. 408 στίχ. 15 ταμίᾳ, λόγῳ τοῦ συγχρόνου σχεδὸν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

409· στίχ. 25-30. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Γ ἔχει χαρακτηριστικὸν σχῆμα ⊏ τοῦ σῖγμα, οἷον καὶ ἡ Δ· ἀμφοτέρας ἔγραψε πιθανώτατα ὁ αὐτὸς χαράκτης ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει. τοῦτο ἐμφαίνει καὶ ἡ ἐν ἀμφοτέραις παρουσία τοῦ στρατηγοῦ - - ΛΟΥ καὶ [- -Λ]ΛΟΥ, ἤτοι τοῦ **Κύλλου,** ὃν ἐνθάδε θεωρῶ ἀναγραφόμενον πατέρα τοῦ Εὐβιότου, γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν, ὡς εἶπον ἐν στίχ. 20-24. Ἐν δὲ στίχ. 26 ὑποθέτω ὅτι τὸ **στρατηγοῦντος** ἐξεφέρετο βραχυγραφικῶς, διότι ἄλλως καθίσταται ὑπερμέτρως δυσανάλογος ἡ εἰς γράμματα δύναμις τοῦ στίχου τούτου. Ἐν στίχ. 30 τὸ **ὀ(βολοὺς)** ἐδηλώθη δι' $\overline{\text{O}}$, ἤτοι μετὰ ὁριζοντίου κεραίας ὑπὲρ τὸ Ο.

409· στίχ. 31-36. Τοῦ ὀνόματος τοῦ στρατηγοῦ ὑπάρχουσι πρὸ τοῦ ΛΟΥ ἴχνη Λ διεστραμμένου ἐκ τῶν τριβῶν εἰς Ο σχεδόν· τοῦτο δὲν δύναται νὰ συμπληρωθῇ **[Εὐβιότου τοῦ Εὐκ]όλου,** διότι ὁ στρατηγὸς οὗτος ὑπῆρξε λίαν προγενέστερος, ὡς εἶπον ἐν **Ἀρχ. Ἐφημ.** 1917 σελ. 28-29· ἐπίσης ἡ συμπλήρωσις **[Ἀριστοφ]ύλου** δὲν ἐγκρίνεται, διότι ὁ στρατηγὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἱκανῶς μεταγενέστερος· πρβλ. **Ἀρχ Ἐφημ.** ἔ.ἀ. σελ. 34· 146.

Οὕτω θεωρῶ πιθανωτάτην ἐνθάδε τὴν συμπλήρωσιν **[Εὐβιότου τοῦ Κύλ]λου** διὰ τοὺς ἐν στίχ. 20-24 ἐκτεθέντας λόγους. Ἡ ἐν στίχ. 34 **Εὐφράντα** εἶναι ἀσφαλὴς ἐκ περισωθέντων ἰχνῶν ΥΦΡ. Ἐν στίχ. 35 ἔγραψεν ὁ χαράκτης ΓΡΑΙΓΙΑ⊏, ὅπερ εἶναι βε-

βαίως **Πραείας** μετὰ περισσῶν τινων κεραιῶν καί τινων τριβῶν, δι' ὧν συνεχύθησάν τινα τῶν γραμμάτων.

410· 411 ***(εἰκ. 20·*** ΜΕ 63 τὸ ***α, β)***. Βάθρον παραστάδος, ἀντίστοιχον τῷ ἑπομένῳ, μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀκέραιον πλὴν μικρῶν κατὰ τὰς ἀκμὰς ἀποκοπῶν, πλῆρες ὅμως λειχήνων ἐκ τῆς ἐν ὑπαίθρῳ μακροχρονίου παραμονῆς· ἔχει σχῆμα ὀρθογωνίου ἄβακος μετὰ εἰσέχοντος πανταχόθεν πρὸς τὴν ἐπάνω ἐπιφάνειαν πλατέος τραπεζοειδοῦς γείσου, μετ' αὐλακωτοῦ κυματίου, ἐν εἴδει πλαισίου, δι' οὗ σχηματίζεται ἀνωτάτω μικρὰ ὀρθογώνιος εὐθεῖα βάσις, φέρουσα ἐν μέσῳ δύο μικρούς, βαθεῖς, τετραγώνους τόρμους, ἐμφανῶς ἵνα διὰ γομφώσεως σιδηροῦ συνοχέως καὶ ἐγχύσεως μολύβδου ἁρμοσθῇ ἐπ' αὐτῆς ὁ πρῶτος παραλληλεπίπεδος σπόνδυλος, ἢ ὁ ὅλος κίων τῆς παραστάδος. — Ὕψ. τοῦ μετώπου 0·19, τοῦ γείσου 0·09, πλάτ. 0·82, πάχ. 0·82.

Ἀπεκόμισα ἐκ τῆς παρὰ τὸ χωρίον Σέλος ἐκκλησίας Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἐπὶ τοῦ προσθίου μετώπου ἐχαράχθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 410 ἐπιγραφὴ λίαν βαθέως καὶ ἀμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·017-0·025, διάστιχ. 0·01. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπάνω δεξιοῦ γείσου ἐγράφη ἡ ὑπ' ἀριθ. 411 ἐπιγραφὴ βαθέως καὶ λίαν ἀμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·012-0·022, διάστιχ. 0·008. Ἴσως ἔφερε καὶ ἀλλαχοῦ ἐπιγραφάς, μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γείσου· ἀλλ' ἀπετρίβησαν ὅλως αὗται καὶ ἐξηφανίσθησαν.

410 *(εἰκ. 20).*

A ***Σ]τ[ρ(ατηγοῦντος) Ε]ὐδήμου τὸ δ[ε]ύ(τερον), [μη(νὸς)] Θύου ει' Ὡραῒς κα[ὶ] Ε[ἰ]λλ[η]σ[ὸ]ς ὁ ἐκ [Πλ;]αύ-***
τα[ς], ἀπελε[υ]θε[ρω]θέντα ὑπὸ [Φ]ίλων[ο]ς τοῦ Εὐη-
θ]ίδου, [ξ]ενικῇ, [ἔ]δ[ω]καν Ζ[ω]ί[λ]ω τῷ ταμίᾳ τὰ γεινό-
μενα [τῇι πό(λει) ἕκασ]τος — δη(νάρια) ΚΒ<'.
(κενόν· τέρμα).

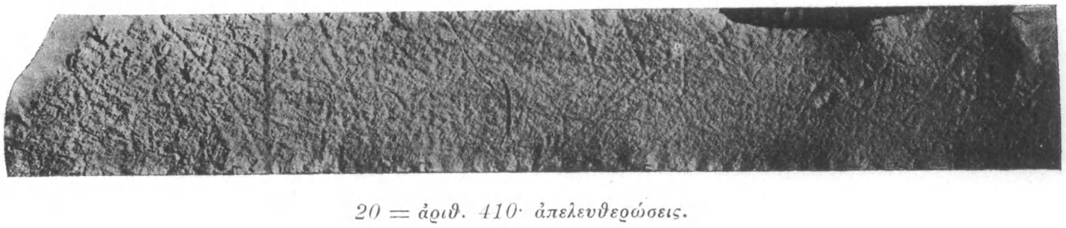

20 = ἀριθ. 410· ἀπελευθερώσεις.

411 (πρβ. IG IX$_2$ 1283 καὶ ΑΕ 1913 σελ. 165)

Τα[μιεύοντος Νικάνορος· δεῖνα - - -] η[- - Με-
λ[α]ν[θ]ίο[υ], ὁ ἀπε — λ[ε]υ[θ]ε[ρ]ωθὶς
ὑ]πὸ Νικ[ά]νορος [ἐ]ν στρ(ατηγῶι) Πολυ[ξ]ένω
κ[αὶ] μη(νὸς) Ἱπποδρομίου, ἔδωκε Νικάνορι τῷ
τ[α]μίᾳ ὥ[σ]τε τ[ῇ] π(ό)λι δι(νάρια) ΚΒ<'.
(κενόν· τέρμα)

410· στίχ. 1-4. Ὁ τρόπος τῆς γραφῆς εἶναι λίαν συμπεπλεγμένος οὕτως, ὥστε μετὰ πολλῆς δυσχερείας διασαφοῦνται τὰ γράμματα. Ἐν στίχ. 1, μετὰ τὸ εὐκρινὲς ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ, ὑπάρχει συμπίλημά τι δυσπαράστατον τυποθετικῶς, ὅπερ δηλοῖ βεβαίως ***τὸ δεύ(τερον),*** οὐχὶ τὸ ***δ'***, ἤτοι ***τὸ τέταρτον.*** Ἀνήκει δὲ ὁ στρατηγὸς ***Εὔδημος*** τῇ Γ' μΧ ἑκατονταετηρίδι, καὶ κατάγεται ἐξ οἰκογενείας, ἥτις ἀπέδωκε πολλοὺς ὁμωνύμους, περὶ ὧν βλ. τὰ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 33 σημειωθέντα. Μετὰ τὸ σαφὲς ***Θύου*** ὑπάρχει ***ει***, ὅπερ ἀποδίδω τῇ ἡμερομηνίᾳ ***πεντεκαιδεκάτῃ***. Τὰ ἑπόμενα τούτῳ δυσχερῶς ἐξακριβοῦνται· ἐγὼ θεωρῶ βέβαιον τὸ ***Ὡραΐς,*** ἐκ τοῦ ***Ὡραία*** ὑποκορισθέν· τοῦ ὀνόματος τούτου ἡ χρῆσις ὡς ***Ὡραιὰ (Ὡργιὰ)*** παρέμεινε παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ πρὸς δήλωσιν τῆς ***ὡραίας πόλεως***, ἤτοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καλοῦνται δὲ δι' αὐτοῦ πάντα τὰ εἰς σημαντικὸν ὕψος σῳζόμενα φρούρια, ὡς ***Κάστρα τῆς Ὡργιᾶς***, ἔν τινι δὲ ᾄσματι, παρ' ἡμῖν ἐν Ἀρκαδίᾳ ᾀδομένῳ, ὑπάρχει ἰδιόρρυθμος ἀφήγησις περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὕτινος ἡ ἀρχὴ εἶναι:

Οὔλα τὰ κάστρα τά εἶδα κι' οὔλα τάδειρα·
σὰν τῆς ὡ ρ γ ι ᾶ ς τὸ κάστρο, κάστρο δὲν εἶδα κτλ.

Ἐπίσης καλοῦνται νῦν γυναῖκες ***Ὡργιὰ*** μὲν σπανιώτερον, ***Πανώργια (Πανωραία)*** δὲ συχνότερον, ὡς καὶ ἐπώνυμα ***Πανουργιᾶς (=Πανωραιᾶς=Πανωραῖος)***. Τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχ. 1 ***Εἰλλησὸς=Ἰλισσὸς*** εἶναι τὸ μόνον ἁρμόττον τοῖς διακρινομένοις συμπιλήμασιν. Ἐπίσης τὸ ***ὁ ἐκ Πλαύτα(ς)*** ἔχει νοῦν καὶ συμφωνεῖ τοῖς περισωθεῖσι γράμμασιν, ὧν τὸ Κ κεῖται ἐπὶ τοῦ Π, τοῦ Λ μὴ διακρινομένου πῶς συνεπιλήφθη, μηδὲ τοῦ ⊏ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου 2 ἔνθα τὸ σύμπλεγμα Α̅ εἶναι ἐμφανές. Τὸ ***ἀπελευθερωθέντα*** κεῖται καθ' ὑπονόησιν τοῦ ***σώματα***. Τὰ περαιτέρω ἐν στίχ. 2-4 διεγνώσθησαν ἀσφαλῶς.

411· στίχ. 1-5. Οἱ στίχοι οὗτοι ἐχαράχθησαν τραπεζοειδῶς, συμφώνως τῷ σχήματι τοῦ γείσου. Ἐν στίχ. 1 διακρίνεται ἐπαρκῶς τὸ ΤΑ καὶ περαιτέρω Η, ἀνῆκον τῷ μέσῳ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀπελευθέρου. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ στίχ. 2 ὑπερεπήδησεν ὁ χαράκτης ὑπάρχουσαν τέως ἀπόσχισιν τοῦ λίθου. Λίαν σπάνιον εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς ἀναγραφῆς ταμίου ὡς ἐλευθερωτοῦ ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ τῆς ταμιείας αὐτοῦ· πρβ. περὶ τούτου τὰ σημειωθέντα ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 23 κλ. Τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ εἶναι βέβαιον· ἀνήκει δὲ ὁ νῦν τὸ πρῶτον γνωριζόμενος ἡμῖν ἐνταῦθα ***Πολύξενος*** τοῖς ἐν τῇ Γ' μΧ. ἑκατονταετηρίδι τελευταίοις τοῦ Ἑλληνισμοῦ χρόνοις, οἷς καὶ ὁ μνημονευθεὶς ***Εὔδημος***. Τὸ ἐν στίχ. 5 ***ὥστε τῇ πόλι*** δηλοῖ: ***ταὐτόν, ὡς τῇ πόλει***, ὡς εἶπον ἐν Α. Ε. 1917 σελ. 19· τὸ Ο τοῦ ***πόλι*** φαίνεται ὅτι, παραλειφθὲν ἐν καιρῷ, ἐγράφη ὑπεράνω τοῦ Π ἢ ἄλλως συνεπιλήφθη.

412· 413· 414· 415· 416 ***(εἰκ. 21*** ΜΕ 55 τὸ ***α, β, γ, δ, ε,).*** Τετράγωνον, μέγα βάθρον παραστάδος, ἀντίστοιχον τῷ προηγουμένῳ, μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀκέραιον, πλὴν τῆς κάτω, πάλαι διερρηγμένης, ἀριστερᾶς γωνίας, ἥτις ἐθραύσθη κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν εἰς δύο μικρὰ τμήματα, ἀποτριβέντα κατὰ τὴν μεταφοράν, καὶ εἰς ἓν μεῖζον, διατηρηθέν. Εἶναι ἐσχηματισμένον καθ' ἃ ἀκριβῶς τὸ προηγούμενον, ἔχει τὰς αὐτὰς ἐκείνῳ διαστάσεις, καὶ ἀπετειχίσθη ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας· ἐπίσης εἶναι πλήρης λειχήνων καὶ αὐτοῦ ἡ ἐπιφάνεια πανταχοῦ.

Ἐπὶ τοῦ προσθίου γείσου, ὑπὲρ τὸ ἄγραφον μέτωπον, φέρει τὴν ὑπ' ἀριθ. 412 ἐπιγραφήν, βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς κεχαραγμένην, ἱκανῶς δὲ ἀποτετριμμένην, ὕψ. γραμμ. 0.01, διαστίχου 0.003. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ μετώπου φέρει τὴν ὑπ' ἀριθ. 413 ἐπιγραφήν,

λίαν βαθέως καὶ ἀμελῶς κεχαραγμένην, ὕψ. γραμμ. 0.012-0.027, δαστίχου 0.007. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὀπισθίου μετώπου φέρει τὴν ὑπ' ἀριθ. 414, μετρίως βαθέως καὶ ὅλως ἀμελῶς κεχαραγμένην ἐπιγραφήν, ὕψ. γραμμ. 0.012-0.018, διαστίχου 0.005. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερκειμένου τῷ μετώπῳ γείσου φέρει τὴν ὑπ' ἀριθ. 415 ἐπιγραφήν, ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς κεχαραγμένην, λίαν δὲ ἰσχυρῶς ἀποτετριμμένην, ὕψ. γραμμ. 0.009-0.017, διαστίχου 0.003. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ γείσου ὑπὲρ τὸ ὁμώνυμον μέτωπον, ἔνθα ὑπάρχει ἡ ὑπ' ἀριθ. 413, .φέρει τὴν ὑπ' ἀριθ. 416, μετρίως βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς κεχαραγμένην, οἰκτρῶς δὲ ἀποτετριμμένην καὶ πλήρη νεωτέρων χαραγμάτων ἐπιγραφήν, ὕψ. γραμμ. 0.026, διαστίχου 0.005. Καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ γείσου ἔφερε πιθανώτατα ἐπιγραφήν, ὅλως ἐξαφανισθεῖσαν, πλὴν κάτω ἀριστερά, ἔνθα μόλις διακρίνονται ἴχνη ἀσαφῶν τινων γραμμάτων, ἴσως ***[τὴ]ν πό(λιν)*** κτλ. (416α). Κατὰ τὸ μέσον που τῆς πλευρᾶς ταύτης ὑπάρχουσιν ἴχνη προεξέχοντος μαστοῦ, χρησίμου ὡς λαβῆς πρὸς ἐναπόθεσιν καὶ τακτοποίησιν τοῦ λίθου.

412 (πρβ. IG IX_2 1284 = ΑΕ 1913 σελ. 166).

Ἄ]λε[ξις; Φίλι;]π[π]ος, Σ[ωσι][π]ά[τ ρα, Ὡρ[α-
ίς; οἱ]ἀπη[λευ]θε[ρ]ω[μ]ένοι ὑπὸ Φιλίππ[ου
το]ῦ [Φ]ιλίπου, ἐ[ν σ]τ[ρ]ατηγῶ Τιμα[σ]ι-
θ[έ]ω, [ξ]ενικ[ῆ, ἔ]δωκαν ἕ[κ]αστος Λεον-
(κενὸν)
ν[άτ]ω [τ]ῶ ⟨τῶ⟩ ταμία [δη(νάρια)] Κ[Β]'<'.

413

A *Παρ]άμο[ν]ος, ὁ ἀπελευ[θ]ερ[ωθ]εὶς ὑπὸ [Πα-*
ρα[μό]νο[υ, ἐ]ν στρ(ατηγῶι) Ἐ[πε]νέτω κα[ὶ] μηνὶ Φυ[λλ]ι-
κῶ, ταμιεύ[ο]ντ[ο]ς Φι[λ]οκρά[τ]ο(υ) το[ῦ] Λέον[τ]ος, ἔ-
(δ)ωκε τ[ὰ] γεινόμενα τῇ πό(λει) [δη(νάρια)] ΚΒ'[<'.

414 (βλ. IG IX^2 1283 δεξιὰ καὶ ΑΕ 1913 σελ. 165)

A *δεῖνα - - -, α]ἱ ἀπελευθερωθῖσαι ὑπ[ὸ - - ίλ-*
ου τοῦ δεῖνος καὶ τῶν υἱῶ]ν Κλίτ[ου], Ἀ[ρν]οφίλο[υ, δεῖνος,
ἐν στρατηγῶι Πολυξέν]ω καὶ μ η](νὶ) Π[α]ν[ή]μω, τ[α]μ[ιεύον]τος
Νικάνορος τοῦ Ν ι[κ]άνορ[ο]ς, [ἔ]δωκ[α]ν τὰ (γ)ι[ν]όμ-
ενα ἐκ τοῦ νόμο]υ τ[ῇ] πό[λει δη(νάρια)] ΜΕ'. (κενὸν)
(κενὸν)

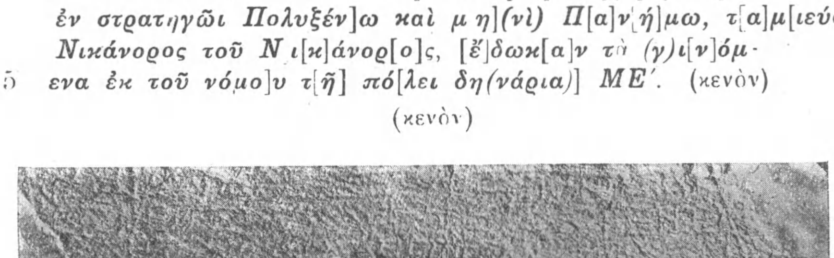

21 = ἀριθ. 415· ἀπελευθερώσεις.

415 *(εἰκ. 21)*

A [*Στρατηγοῦντος Φιλίσκου Με*]-
ν[εκράτης; ἀπε]λευθε[ρωθεὶς ὑπὸ δεῖνος

τοῦ Μ]ε[νεκρά]το[υ], ἔ[δωκ]εν Ε[ὐη-
θί]δη τ[ῶ ταμ]ία τ[ὰ] ε[ἰ]ς τὴ[ν] πό[λ]ιν [γινόμενα
δη(νάρια) Κ]Β<΄.

416

Α [1] [*Στρατηγοῦντος δεῖνος - - - - - - -*]
1 ***Ε]ὐ[φρ]άν[τ]α, ἡ ἀπ[ελ]ε[υθ]ερ[ωθε]ῖ[σ]α ὑπ[ὸ] Ν(ι)κ[άνο-***
ρ]ο[ς τ]ο[ῦ Νικά]ν[ορος, ἔδω]κεν [τῆι πόλει - -
[3] [***δη(νάρια) ΚΒ<΄***].

412· στίχ. 1-5. Ἐν στίχ. 1 τὸ μὲν ***Σωσιπάτρα*** φαίνεται βέβαιον, τὰ δὲ πρὸ αὐτῆς δύο βεβαίως ὀνόματα δὲν διαγιγνώσκονται σαφῶς· τὰ τεθέντα ἁρμόττουσι κάλλιον, οὐχὶ δὲ ἕτερά τινα (π. χ. ***Ἀλεξήνωρ, Μόσχος.*** ἐν ἄλλῃ ἀναγνώσει μου διακριθέντα), τοῖς ἴχνεσι καὶ τῷ χώρῳ· τὰ δὲ μετ' αὐτὴν εἶναι ΩΡ πιθανώτατα, (ἢ Θ Ρασυλάου:) ἐξ ὧν προκύπτει τὸ τεθὲν ὄνομα τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 2, οὐχὶ ἀσφαλῶν τούτων. Τὰ περαιτέρω εἶναι βέβαια: ἐν στίχ. 3 τὸ ***Φιλίππου*** ἐγράφη δι' ἑνὸς Π. Ἐν στίχ. 4 ἀντὶ ***ξενικῇ (λυτρώσει*** ἐνν.) ἠδύνατο νὰ ἁρμόσῃ ***ξενικὰ*** (ἐνν. ***σώματα***), ὅπερ θὰ ἦτο πρωτοφανὲς μὲν ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἀλλ' οὐχὶ ἀπροσδιόνυσον. Περὶ τοῦ στρατηγοῦ ***Τιμασιθέου***, πολλάκις ἀναγραφομένου ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ὑστέρων τούτων χρόνων, ἤτοι τῆς Β΄-Γ΄ μΧ ἑκατονταετηρίδος, καὶ τρὶς στρατηγήσαντος, βλ. τὰ σημειωθέντα ἐν ***Ἀρχ. Ἐφημ.*** 1916 σελ. 81-83 καὶ 1917 σελ. 148-150. Ἐν στίχ. 5 ὁ χαράκτης ἐδιττογράφησε τὸ ***τω***, καίτοι προηγοῦντο δύο ἕτεραι ὅμοιαι συλλαβαί· ὁ στίχος οὗτος ἐγράφη ἐπὶ τοῦ κυματίου.

413· στίχ. 1-4. Πᾶσαι αἱ ἀναγνώσεις καὶ συμπληρώσεις εἶναι ἀσφαλεῖς· ἐν στίχ. 2 ὑπάρχουσι μετὰ τὸ Ε τοῦ στρατηγοῦ σαφῆ ἴχνη ΠΕ, ἅτινα ὅμως συνεχύθησαν μετὰ χαραγῶν νεωτέρων· οὕτως ὁ στρατηγὸς ***Ἐπαίνετος***, οὐχὶ ***Εὐαίνετος***, ἐγράφη ***Ἐπένετος***· καθίσταται δὲ νῦν τὸ πρῶτον γνωστὸς ἡμῖν ἐντεῦθεν. Ἐν στίχ. 3 τὸ τέρμα τοῦ ὀνόματος τοῦ ταμίου ἔγραψεν ὁ χαράκτης διὰ τοῦ Κ ἀντὶ τοῦ Ƴ, ἤτοι Υ, ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ στίχ. 4 ἀντὶ Δ ἔγραψεν Ε. Ὁ ἀπελεύθερος φαίνεται ὢν φυσικὸς υἱὸς τοῦ ἐλευθερωτοῦ.

414· στίχ. [1]-5. Ἴχνη τινὰ γραμμάτων ὑπὲρ τὸν στίχ. 1 ἀνήκουσι βεβαίως τῷ στρατηγῷ, περαιτέρω δέ τινα τῇ πρώτῃ τῶν ἀπελευθέρων, αἵτινες ἦσαν δύο, ὡς δηλοῖ τὸ τέρμα τοῦ στίχ. 5. Ἐν τέλει τοῦ στίχ. 1 ἐσώθησαν ἴχνη ΙΛ ἐκ συλλαβῆς - - ιλ - -, ἧττον δὲ ἐκ Π προερχόμενα. Ὁ στίχ. 2 καθίσταται δυσδιάγνωστος· ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ φαίνονται ἴχνη ΩΝ, ***[υἱ]ῶν*** βεβαίως, διότι τὸ ***[κληρονόμ]ων*** δὲν χωρεῖ· περαιτέρω δὲ ὑπάρχει ΚΛΙΤϹ πιθανώτατα ***Κλίτ[ου]***· διότι ἡ ἀνάγνωσις ***Κλίτ(ου) κἀ[πὸ] Φίλων[ος]*** ἐνέχει πλείονας δυσχερείας τῆς τεθείσης, καίπερ ἀμφότεραι προσαρμόζονται τοῖς περισωθεῖσιν ἴχνεσι. Τὰ περαιτέρω ἐν στίχ. 2-5 διαγιγνώσκονται ἀσφαλῶς, συνεπληρώθησαν δὲ κατὰ τὰ ἐν ἀριθ. 416· ἐν στίχ. 4 ἀντὶ Γ ἔγραψε Ν ὁ χαράκτης. Τὸ ἐν στίχ. 5 ΜΕ΄ δηλοῖ δὶς τὸ 22½, ὅπερ κατὰ μοναδικὸν τρόπον ἐγράφη ἀθροιστικῶς. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη ἁρμόττει πως τοῖς ὑπὸ τοῦ Kern ἐν IG ἔ. ἀ. ἀποδιδομένοις γράμμασιν.

415· στίχ. [1]-4. Τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης ἀσφαλῆ εἶναι τὰ τῶν στίχ. 3-4 τὰ δὲ λοιπὰ πιθανά· διότι ἡ φθορὰ εἶναι μείζων ἢ ὥστε νὰ βεβαιώσῃ τις πάντα· ἐν τέλει

τοῦ στίχ. 3 ἢ δὲν ὑπῆρχεν οὐδέν, ἀλλὰ κενὸν διάστημα, ἢ ἡ κοινὴ φράσις ***τὰ γινόμενα, τὰ ἐκ τοῦ νόμου*** κττ., ἥτις καὶ ἐξηφανίσθη ὅλως. Διὰ τῆς περιφράσεως ***εἰς τὴν πόλιν***, δείκνυται ἡ ἀπὸ λίαν παλαιῶν χρόνων ἀρξαμένη καὶ ἐπικρατήσασα ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἀνάλυσις τῆς δοτικῆς. Ὁ ἀπελεύθερος φαίνεται ὅτι ὠνομάσθη διὰ τοῦ πατρικοῦ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὡς εἰ ἦτο νόμιμος υἱός. Ὁ εὐδιακρίτως συναγόμενος ταμίας ἀπαντᾷ καὶ κάτω ἐν ἀριθ. 418 ἐπὶ στρατηγοῦ ***Φιλίσκου.***

416· στίχ. [1]-[3]. Καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης ὀλίγα διασαφοῦνται ἀσφαλῶς, καὶ δὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀπελευθέρας· τὸ τοῦ ἐλευθερωτοῦ εἶναι λίαν πιθανόν· τὸ Ι αὐτοῦ φαίνεται ὅτι παρέλιπεν ὁ χαράκτης· διότι σαφῶς διακρίνονται τὰ γράμματα ΝΚ ὁμοῦ. Τοῦ πατρικοῦ αὐτοῦ διακρίνονται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δύο γράμματα, ἴσως ΑΝ καὶ τινα περαιτέρω, πάντα συγκεχυμένα μετὰ χαραγῶν καὶ σκιώδη ἐκ τῆς φθορᾶς· πιθανῶς εἶναι καὶ οὗτος Νικάνωρ ὁ Νικάνορος, συμπληρούμενος ἀμοιβαίως μετὰ τοῦ ἀριθ. 414.

417·418 ***(εἰκ. 22· 23.*** ΜΕ 60 τὸ ***α, β)***. Σπόνδυλος παραλληλεπίπεδος, κίονος ἢ ἐλευθέρας παραστάδος ἢ ὁμοίου ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους, μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀκέραιος, πλὴν κατὰ τὰς γωνίας καὶ τὰς ἀκμὰς μικρῶν ἀποσχίσεων· κάτω λήγει πάντοτε εἰς ἠπίως προεξέχον γεῖσον μετὰ κυματίου, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι ἦτο πρῶτος ἱδρυμένος ἐπὶ βάσεως· ἐπὶ τῆς ἐπάνω ἐπιφανείας ὑπάρχουσι δύο, ἐπὶ δὲ τῆς ὑποκάτω τρεῖς μικροὶ τόρμοι πρὸς γόμφωσιν σιδηρῶν συνοχέων καὶ ἁρμογὴν μεθ᾽ ἑτέρων ὁμοίων λίθων δι᾽ ἐγχύσεως μολύβδου. Ἔχει δὲ ἐκ πασῶν τῶν ἑδρῶν ἐξεργασθῆ λεῖος διὰ τοῦ πυκνοῦ κτενός. Ὕψ. 0.835, πλάτ. 0.48, πάχ. 0.483.

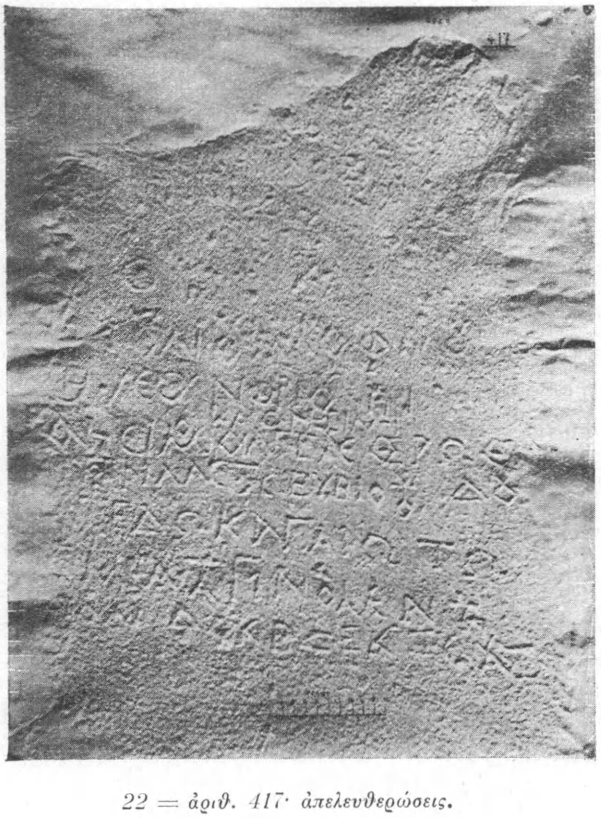

22 = ἀριθ. 417· ἀπελευθερώσεις.

Ἐξήγαγον αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Μπαϊρακλὶ (πρβ. ἀριθ. 404) ἁλωνίου, ἔνθα εἶχε καταχωθῆ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀντεστραμμένος, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον περιδέσεως τῶν ἁλωνιζόντων ἵππων ἀντὶ ἰσχυροῦ ξύλου, οἷον μεταχειριζόμεθα ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ καλοῦμεν ***«στυγερόν»***.

Ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας ***α*** ἐχαράχθη ἡ ὑπ᾽ ἀριθ. 417 ἐπιγραφὴ βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·014-0·022, διάστιχ. 0·008. Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ἕδρας ***β*** ἐχαράχθη ἡ ὑπ᾽ ἀριθ. 418 ἐπιγραφὴ λίαν βαθέως καὶ ἀμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·017-0.04, διάστιχ. 0·009.

417 ***(εἰκ. 22)***

Α - - - - - - -]λ[- - -]ι[- -

- - - - - - - - -]ο[κ - -

- - - - *ν]ο[υ, ἔδ[ω]κεν [δη(νάρια) ΚΒ<΄.*
Β *Καὶ δεῖνα Φ[ι]λο[κλέ;]ου [ἀπε-*
λευθερωθεὶς ἔδω]κε[ν τῆι
πόλει] τ[ὰ ἐκ τοῦ
νόμ]ου [δη(νάρια)] Κ[Β<΄.
Γ *Σ]τ[ρ(ατηγοῦντος)] Ἰουλίου [Ἀρν]οφ[ί]λου,*
μ[η]ν(ὸ)ς Λεσ[χα]νορίου [τρ]ί[τηι· (κενὸν)
Ὀνήσιμος καὶ Ὀνησίμη, οἱ ἀπελευθερωθέ[ντες
ὑ]πὸ Φίλας τῆς Εὐβιότου Δο[λι-
χα[ίας], ἔδωκαν Γαΐω τῶ [τ-
α]μ[ία] τὰ γινόμενα τῆ
π]ό[λ]ι δη(νάρια) ΚΒ<΄ ἕκαστος αὐτῶ[ν.
(κενόν).

418 *(εἰκ. 23)*

Α (δέκα περίπου στίχοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εἶναι ὅλως ἀποτετριμμένοι)

Β *Σ]ω[σύλ;]α, ἡ [ἀ]πε[λε]υθ[ερω-*
θῖσα ὑπ[ὸ Ἀ]ν[τ]ιπ[ά]τ[ρ]α[ς
τῆ⟨ι⟩ς Ἀ[π]ολωνίου Δο-
λ]ιχ[α]ία[ς] ἐ[ν στρατ]ηγῶ Φι-
λ]ίσ[κ]ω, [ἔδω]κε[ν] Εὐηθί-
δη τῶ [τα]μ[ία τ]ῆ[ς πρώ]τη[ς] ἑ[ξ]α-
μ[ήν]ο[υ] τὰ γ[ινόμ]ενα εἰς
τὴν [π]ό[λιν δη(νάρια) ΚΒ] <΄.
(κενὸν ἢ τελείως ἀποτριβεῖσα ἐπιγραφή)·

23 = ἀριθ. 418· ἀπελευθερώσεις.

417· στίχ. 1-7. Σαφοῦς οὔσης τῆς ἀρχῆς τοῦ λίθου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ στίχ. 8 γραμμάτων ὄντων εὐδιακρίτων, τὰ ὑπερκείμενα, λίαν ἐφθαρμένα καὶ δυσδιάκριτα, ἀποδίδουσιν ἐν μὲν στίχ. 3 μετὰ πολλῆς πιθανότητος τὸ ***ἔδωκεν***, ἀπὸ δὲ στίχ. 5 ἀσφαλέστερον αὐτό τε καὶ τὰ συναφῆ· διὸ φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ στρατηγοῦ καὶ ταμίου, ἀναγραφομένων ἐν στίχ. 1, ἐτελέσθησαν αἱ παρατιθέμεναι ἀπελευθερώσεις, Α καὶ Β, ἐν αἷς ἱκανῶς πιθανὸν εἶναι, μετὰ τῶν ἐκτὸς ἀγκυλῶν τεθέντων, καὶ τὸ ἐν στίχ. 4 ὄνομα.

417· στίχ. 8-14. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Γ διεσώθη εὐκρινέστερον μέν, μετὰ πλείστων δὲ καὶ δυσχερῶς διαγιγνωσκομένων συμπιλημάτων· ὁ ἀσφαλῶς συναγόμενος στρατηγὸς ***Ἰούλιος Ἀρνόφιλος***, διότι τὸ ***Ἀριστοφύλου*** δὲν χωρεῖ, καίτοι φαίνεται ἐκ τῶν ἀποτριβῶν ΦΥ ἀντὶ Φ', εἶναι γνωστὸς καὶ

ἄλλοθεν ὡς στρατηγήσας περὶ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους τῆς Γ' μ Χ ἑκατονταετηρίδος· βλ. περὶ αὐτοῦ ***'Αρχ. 'Εφ.*** 1917 σελ. 34· 37. Τὸ ἐν στίχ. 10 ***καὶ 'Ονησίμη*** ἐχαράχθη ὑπεράνω ἐπὶ τοῦ διαστίχου ἐξ ὑστέρας φροντίδος. Τοῦ ἐν στίχ. 11-12 ἐθνικοῦ διακρίνεται ἐν ἀρχῇ ***Δο*** ἢ ***Δου*** ἢ ***Δολ*** συμπεπλεγμένον, ἐν στίχ. δὲ 12 συμπίλημά τι στρυφνόν, ὅπερ δύναταί τις καὶ ὡς ***ανοῦ*** καὶ ὡς ***αστοῦ*** νὰ ἐκλάβῃ· πιθανώτατον εἶναι τὸ ***αίας***· προβλ. ἀριθ. 418 στίχ. 10. Τοῦ ***ἕκαστος*** τὸ μὲν Α συνεπιλήφθη μετὰ τοῦ Κ, τὸ δὲ Σ διαφαίνεται μικρὸν ἐπὶ τῆς κάτω λοξῆς κεραίας τοῦ Κ.

418· στίχ. 1-8. Τὸ ἐν στίχ. 1 ὄνομα τῆς ἀπελευθέρας εἶναι πιθανόν, ἀλλ' οὐχὶ βέβαιον. 'Εν στίχ. 3 μετὰ τὸ ΤΗ ὑπάρχει Ι περισσόν. Τοῦ πατρικοῦ ἀπεδόθη ἓν Λ. Τὸ ἐθνικὸν εἶναι βέβαιον· ὁμοίως θὰ ἔκειτο ἐν ἀριθ. 417 στίχ. 11-12. Περὶ τοῦ συχνῶς ἀναφερομένου στρατηγοῦ ***Φιλίσκου*** τῆς μεγάλης ἐκ Γυρτῶνος οἰκογενείας, βλ. τὰ σημειωθέντα ἐν 'Αρχ. 'Εφημ. 1917 σελ. 30. Οὗτος ἴσως εἶναι ὁ αὐτός, ὁ καὶ ἄλλως ***Αἰλιανὸς Φιλίσκος*** ἀναγραφόμενος. 'Ο αὐτὸς ταμίας ἐμφανίζεται καὶ ἐν ἀριθ. 415. Περὶ τῆς περιφράσεως ***εἰς τὴν πόλιν*** εἶπον τὰ δέοντα ἐν ἀριθ. 415.

Τῷ ***Πυθίῳ*** ἀνήκουσι καὶ αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί:

418^{α} (πρβ. IG IX$_2$ 1282 καὶ 'Αρχ. 'Εφημ. 1913 σελ. 164-165). Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην οὔτε ὁ Kern ἐπανεῦρεν οὔτε ἐγώ· φαίνεται ὅτι, εὑρισκομένη ὡς ἀναβαθμὸς κλίμακος ἔν τινι οἰκίᾳ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τοῦ χωρίου Σέλος, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου Heuzey, ἀπετρίβη ὅλως ἐκ πατημάτων καὶ ἐξηφανίσθη, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ εἶδον συμβὰν μόλις ἐντὸς δεκαετίας. 'Ο λίθος ἦτο ἐκ τῶν πλευρῶν ἐνιαχοῦ ἀκέραιος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν στίχ. 30-37, ἐξ ὧν ὑπολογίζεται τὸ ἀνώτατον ὅριον τῆς εἰς γράμματα δυνάμεως ἑκάστου, μὴ ὑπαρχόντων συμπιλημάτων. Τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς ἀναγινώσκω καὶ συμπληρῶ ἱκανὰ διαφόρως καθ' ὅλους σχεδὸν τοὺς στίχους, ὧδέ πως:

418^{α}

Α [- - - *ὁ ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ δεῖνος τοῦ δεῖνος*]
Εὔ**]**δημος Ε[- - - - - - - ***ἔδωκεν***
'Αρ[***χ***]***ε***[***λάῳ;***] ***τῷ ταμίᾳ*** [***τὰ γινόμενα ἐκ τοῦ***
νόμ]***ου*** [***δ***]***η***[***νάρια ΚΒ***<'.
Β ***Στρ***]***ατηγοῦντος Κα***[***λλισι***]***ρ***[***άτου Γονν-***
έως], ***μηνὸς 'Απολλωνίου πεντεκαιδ***[***εκάτηι·***
Σωπ]***άτρα Πανσανίου καὶ 'Ε***[***π***]***ιγένης 'Ασά***[***νδρ-***
ου ἀ]***φῆκαν ἐλευθέραν τὴν ἑ***[***αυτῶν δούλην 'Α-***
[***λ***]***φε***[***ί***]***αν κατὰ τὸν νόμον, λα***[***βόντες λύτρον πα-***
ρ]***ὰ Μεθύστου τοῦ Σωσιβίου*** [***ἀργυρίου στατῆρα-***
ς] ***ἑκατὸν πεντήκοντα·*** ⟦***ξενοδόκοι***⟧ ***ταγ***[***ὸς δεῖνα*** - - -
- -]***μάχου*** ⟦***ἰδιο***⟧***ξενοδόκοι, 'Α***[- - - - - ***δεῖνος, Νε-***
ικάδας Πανσανίου, Σ[- - - ***δεῖνος.***
Γ ***Σ***]***τρατηγοῦντος*** [***'Ι***]***σαγόρου,*** [***μηνὸς*** - - - - ***ο-***
υ] ***λοιπῶν τριῶν· Τιμὼ Πο***[- - - - - - ***καὶ*** - - -
- -]***ένεια 'Ανδρομάχου με***[***τὰ τῆς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς***
γ]***νώμης 'Αριστόνου τοῦ Λε***[- - - -, ***δεῖνα τὴν ἑ-***

α]υτῶν δούλην ἀφῆκαν ἐλευθέραν [κατὰ τὸν νό-
μ]ον· ξενοδόκοι: ταγὸς Ἄσα[νδρος δεῖνος· ἰδι
ο]ξενοδόκοι: Φιλόξενος Πανσανί[ου, (Πανσανίας Νεικά)-
δου, Φίλιππος Νικάρχου.
Δ *Στρατηγοῦντος Καλλιστράτου [Γοννέως, μηνὸς Λεσχα-*
νορίου πέμπτη· Ἀριστογένη[ς Κτησίου καὶ (Κλεο)πά(τρα)
Ἀριστοξένου Ἰσιδώραν τὴν ἑαυτῶ[ν δούλην ἀφῆκαν
ἐλευθέραν κατὰ τὸν νόμον, παρα[μείνασαν ἕως ἂν
ζ]ῇ Ἀριστογένης Κτησίου καὶ [(Κλεο)]πά[(τρα) Ἀριστοξένου·
ξενοδόκοι: ταγὸς Δήμαρχο[ς δεῖνος· ἰδιοξενο-
δόκοι: Μελάνθιος Ναυσιφίλου, Κλεογ[ένης Ἐπικράτους, Λε-
οννᾶς Εὐδήμου.
Ε *Στρατηγοῦντος Καλλιστρά[του Γ]ο[ννέως, μηνὸς Ἑρ-*
μ]αίου ἐννάτη⟨ς⟩· Εὐηθίδης Μελανθίου ἀφῆκεν ἐ-
λευθέραν κατὰ τὸν νόμον τὴν ἑαυτ[οῦ δο]ύλα
ν Εὐπάτραν Ἀντιγόνου· ξενοδόκοι: ταγὸς Φιλό-
ξενος Πανσανίου· ἰδιο⟨ι⟩ξενοδόκοι: [Κορν]οῦτ[ος
Ἐπιγ]ένους, Στράτων Ἀγάθωνος, Φίλιππος [Νικ]άρχου.
F *Στρατηγοῦντος Καλλιστράτ⟨αρχ⟩ου [Γοννέ]ως, μ[ην-*
ὸς] Ἱπποδρομίου ἐννεακαιδεκάτ[η· Ὀλυμ]πία Π[ο-
λυστράτου καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῆς Κλεογένης καὶ Πολύ-
σ]τρατος οἱ Ἐπικράτους συνε[υδοκ]ουσῶν Ἐ[- -
- - -]νοῦς καὶ Δημοφίλας τῶν Ἐπ[ικρ]άτο[υ κ]α[ὶ
τοῦ] ἀνδρὸς Ἀριστομάχου τοῦ Εὐ[έλθο]ντος [καὶ
Ἀσά]νδ[ρ]ου τοῦ Δημοφίλας, Ἀριστ[ο - - - - τὴν ἑαυ-
τῶν δ]ού[λην ἀφῆκαν ἐ]λευ[θέ]ρα[ν κατὰ τὸν νόμον·
[ξενοδόκοι: ταγὸς δεῖνα κτλ.].

418α· στίχ. [1]-3. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη Α, διαφέρουσα κατὰ τὸ τυπικὸν τῶν ἑπομένων, φαίνεται οὖσα μεταγενεστέρα ἐκείνων, προστεθεῖσα δὲ ἐν ὑπάρχοντι τέως κενῷ χώρῳ, καθ' ἃ ἡ ἐν ἀριθ. 320 πρώτη ἀπελευθέρωσις, ἥτις ἀπέχει τῶν ἀκολούθων ὑπὲρ τὰ 150 ἔτη, ὡς εἶπον ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 36. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν στίχ. 2 ***παρεδόθη,*** τῶν πρώτων ἐκδοτῶν, οὗτινος ὅμοιον δὲν εὗρον ἐν οὐδεμιᾷ τῶν Θεσσαλικῶν ἀπελευθερώσεων, φαίνεται ἀνακριβῶς ἀποδοθέν· διότι ἀναμένομεν τὸ ὄνομα τοῦ ταμίου π.χ. ***Ἀρχελάῳ,*** ἤ τι ὅμοιον.

418α· στίχ. 4-12. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἰδιάζον τυπικόν, ὅπερ διήκει καθ' ὅλας τὰς ἀπελευθερώσεις Β-F, καὶ ὅπερ ἔχει στενώτατον ἀντίστοιχον τὰς ἐν ἀριθ. 400-407 ἐπιγραφάς· αἱ διαφοραί, ἐνιαχοῦ μόνον, καὶ δὴ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐμφανιζόμεναι, δὲν εἶναι σημαντικαί, ἀλλ' ἁπλῶς συμπληρωτικαὶ τοῦ τυπικοῦ. Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ ἐνθάδε στρατηγοὶ ἀνήκουσιν, ὡς οἱ ἐκεῖ, τοῖς πρωΐμοις χρόνοις τοῦ Αὐγούστου, καὶ δὴ τοῖς ἀπὸ τοῦ 30 πΧ., ὁπότε συνεχωνεύθη τὸ κοινὸν τῶν Περραιβῶν τῷ τῶν Θεσσαλῶν· τοῦτο δηλοῖ καὶ ἡ ἄλλοθεν γνωστὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους στρατηγία τοῦ Ἰσαγόρου, περὶ οὗ βλ. τὰ εἰς στίχ. 13-20. Ὁ ἐν στίχ. 4 στρατηγὸς ***Καλλίαρχος*** φαίνεται ψευδής· συμφώνως τοῖς ἴχνεσι, τοῦ ΡΧ λαμβανομένου ὡς κακῆς ἀποδόσεως τοῦ ΡΛ, ἤτοι ΡΑ, μόνον ὁ ***Καλ-***

λίστρατος δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀληθὴς στρατηγός, πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενος, ὡς οἱ ἐν ἀριθ. 400-407, μετὰ πατρικοῦ καὶ ἐθνικοῦ, ἢ τοῦ δευτέρου μόνον, ἢ οὐδετέρων· τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἐμφαίνεται ἐκ τῶν περισωθέντων τοῦ μὲν ἐν στίχ. 29 Ο, τοῦ δὲ ἐν στίχ. 35 ΩΣ ὅτι ἦτο πιθανώτατα ***Γοννέως***. Ἀναγράφεται δὲ ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθείσῃ ἐν Revue de Phil. 1911 σελ. 129 καὶ 286 ἐπιγραφῇ τοῦ ***Μοψίου***, τοῦ ἐν IG IX_2 1344 ἀμφιβόλου ***Καλλιστράτου*** ὄντος λίαν μεταγενεστέρου, ὑπὲρ τὰ 150 ἔτη, ὡς ἐμφαίνει τό τε σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἐκείνης, καὶ τὸ τυπικὸν τῶν ἀπελευθερώσεων, καὶ τὸ σύμβολον τῶν δηναρίων ✱, περὶ οὗ βλ. τὰ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1917 σελ. 37 κ. ἀ. σημειωθέντα· ἐπίσης ὁ ἐν στίχ. 35 ***Καλλίσταρχος*** εἶναι ψευδὴς ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ ***Καλλιστράτου***. Κατὰ ταῦτα ὁ ἐν Revue de Phil. 1911 σελ. 288 συντεταγμένος ὑπ' ἐμοῦ πίναξ στρατηγῶν ἀπὸ τοῦ 53 π Χ. καὶ περαιτέρω δὲν εἶναι ἐν πᾶσιν ἀκριβής· διὸ καὶ ἐπανορθοῦται ἐν τέλει τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐν πίν. Β'. Ἐν στίχ. 6 ἁρμόττει τῷ χώρῳ μᾶλλον ἡ Σωπάτρα, Εὐπάτρα (πρβ. στίχ. 32) ἤ τι ὅμοιον. Τὸ ἐν στίχ. 8 ὄνομα τῆς ἀπελευθέρας θὰ ἦτο ***Ἀλφεία*** (πρβ. ***Ἀλφιηνὴ*** κττ.) ἤ τι ὅμοιον· αὕτη παρεχωρήθη τῷ Μεθύστᾳ, δόντι λύτρον 150 στατῆρας πιθανῶς, ὡς ἀπελευθέρα, ἵνα συνοικῇ αὐτῷ βεβαίως. Ἐν στίχ. 10 κατὰ τὸ τυπικὸν αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς (πρβ. στίχ. 18-19 καὶ 26-27 καὶ 32-33) ἀναμένομεν τοὺς ***ξενοδόκους***, ὄντας ἐν γένει τρεῖς, ἢ δύο, ἢ ἕνα, ὧν ἀπαραιτήτως εἷς ἦτο ὁ πρωτόστατος ταγὸς τοῦ ἔτους, ἢ ἁπλῶς τις τῶν ταγῶν, μετ' αὐτοὺς δὲ τοὺς ***ἰδιοξενοδόκους***, ὄντας τρεῖς. Τούτων ἕνεκα συμπεραίνομεν ὅτι παρελείφθη ἐν στίχ. μὲν 10 ἡ λέξις ***ξενοδόκοι***, ἐν στίχ. δὲ 11 τὸ ***ἰδιο*** πρὸ τοῦ ***ξενοδόκοι***. ἀναγράφεται δέ, καθ' ἃ καὶ ἐν ταῖς ἀπελευθερώσεσι ΓΔΕ, τῶν μὲν πρώτων εἷς, ὁ ταγός, τῶν δὲ δευτέρων τρεῖς, ὡς συνήθως. Τὸ ἐν στίχ. 12 ὄνομα ***Ἰκάδας*** θὰ ἥρμοττεν ἀρχαϊκῇ ἐπιγραφῇ ὡς ***Ἰκκάδας*** παρὰ τὸ ἴκκος (ἵππος) equus· ἐνθάδε φαίνεται πιθανώτερον ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κοινοῦ ἐν τοῖς τόποις τούτοις ὀνόματος ***Ν(ε)ικάδας***. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ ἐλευθερωταὶ εἶναι βεβαίως σύζυγοι, προσετέθη δὲ ἡ γυνὴ λόγῳ ἴσως τοῦ ὅτι ἡ ἀπελευθέρα ἀνῆκε τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς κυριότητι.

418α· στίχ. 13-20. Ἡ ἐνσφήνωσις ἑτέρου στρατηγοῦ ἐν ἀναγραφαῖς, καθ' ἃς ἐμφανίζεται πολλάκις πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλος στρατηγός, λόγον ἔχει τὸν ἐν ἀριθ. 400 Α στίχ. 25 δηλωθέντα, ἤτοι τὴν καθυστερήσασαν ἐκ τοῦ προηγουμένου ἔτους ἀναγραφὴν ἀπελευθερώσεως· οὕτω φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ ***Ἰσαγόρας*** ὑπῆρξε προκάτοχος τοῦ ***Καλλιστράτου***, δὲν εἶναι δὲ ὁ αὐτός, ὡς ἐν γένει θεωρεῖται, τῷ ὁμωνύμῳ ***Ἰσαγόρᾳ Νυσάνδρου Λαρισαίῳ***, στρατηγήσαντι ἔν τινι τῶν ἀπὸ τοῦ 178-146 πΧ ἐτῶν (IG IX_2 72), ἀλλ' ἴσως ἀπόγονος αὐτοῦ· φαίνεται ὅμως ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ἐν IG IX_2 219 καὶ 1297_{27} ὁμωνύμῳ, καὶ πρόγονος τοῦ αὐτόθι 21_{13} καὶ $302α_6$ ***Εἰσαγόρου***, ἀνήκοντος τινὶ τῶν περὶ τὸ 132 μΧ ἐτῶν· βλ. ἐνθάδε ἐν τέλει τὸν ***πίν. β'***. Ἡ ἐν στίχ. 14-15 ***Ἰφιγένεια***, ἢ ὁμοία, ἔσχε μητέρα τὴν ***Τιμὼ*** καὶ σύζυγον τὸν ***Ἀριστόνουν***, οὗ συναπῃτεῖτο ἡ γνώμη, καίτοι ἀνῆκεν ἡ δούλη τῇ κυριότητι τῶν γυναικῶν. Σημειωτέον ὅτι ὁ πρῶτος τῶν ἰδιοξενοδόκων ***Φιλόξενος*** ἐμφανίζεται ἐν στίχ. 32-33 κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὡς ταγός, ὁ δεύτερος φαίνεται ὢν υἱὸς τοῦ ἐν στίχ. 11-12 ***Νεικάδα*** καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ εἰκαστικῶς ὡς ***Πανσανίας Νεικάδου***, ὁ δὲ τρίτος ἐμφανίζεται ὁμοίως ἐν στίχ. 34 ὡς ***Φίλιππος [Νικ]άρχου***, τῆς παρὰ Kern συμπληρώσεως ***[Δημ]άρχου*** οὔσης ἐντελῶς ἀπιθάνου.

418α· στίχ. 21-28. Τὸ ἐθνικὸν τοῦ στρατηγοῦ χωρεῖ ἐν στίχ. 21, τοῦ στίχ. 23 βεβαιουμένου ὡς ἔχοντος δύναμιν 40-42 γραμμάτων. Οἱ ἐλευθερωταὶ εἶναι κατὰ τὸ σύνηθες σύζυγοι, προσφωνούμενοι πατρόθεν· ἡ ἀπελευθέρωσις τελεῖται μετὰ τοῦ λίαν συνήθους ὅρου τῆς παραμονῆς, ἐφ' ὅσον ζῶσιν οἱ κύριοι. Ὁ ταγὸς ***Δήμαρχος*** εἶναι ὁ εἷς τῶν τριῶν, ὅσους τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς σημειωθέντας χρόνους ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ Πύθιον, ὡς οἱ Γόννοι, ἐλαττωθέντας ἐκ τῶν ἐν προγενεστέροις χρόνοις πέντε· οἱ τρεῖς οὗτοι ἐπὶ στρατηγοῦ Καλλιστράτου εἶναι ὁ ἐν στίχ. 10-11 ***δεῖνα - - - μάχου***, ὁ ἐνθάδε δεύτερος, καὶ τρίτος ὁ ἐν στίχ. 32-33 ***Φιλόξενος Πανσανίου***. Ὁ ἐν στίχ. 27 ***Κλεογένης*** εἶναι πιθανώτατα ὁ αὐτὸς τῷ ἐν στίχ. 37. Ὁ δ' ἐν στίχ. 28 ΟΝΝΑΣ εἶναι πιθανώτατα ***Λε]οννᾶς*** ἤτοι ***Λεοννᾶτος***.

418α· στίχ. 29-34. Ὁ ἐν στίχ. 29 ὑπὸ τοῦ ἐκδότου σημειούμενος κενὸς χῶρος δεικνύει ὅτι τὸ Ο ἀνήκει μᾶλλον τῷ πατρικῷ ἢ ἐθνικῷ τοῦ στρατηγοῦ, ἧττον δὲ τῇ λέξει ***μηνός***. Περὶ τοῦ ἐν στίχ. 31 ***δούλαν*** βλ. τὰ σημειωθέντα ἄνω ἐν ἀριθ. 408 εἰς στίχ. 1-5. Τὸ ἐν στίχ. 33 ***ἴδιοι ξενοδόκοι*** ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐν ἀριθ. 400 Α ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ὅτι ἦτο μία λέξις, ἰδιοξενοδόκοι. Ὁ πρῶτος τούτων θὰ ἦτο παραδείγματος χάριν, οἷος συνεπληρώθη εἰκαστικῶς, συμφώνως τοῖς δηλουμένοις γράμμασι, δι' ὀνόματος λίαν περιέργου. Περὶ τοῦ ταγοῦ βλ. στίχ. 19, περὶ δὲ τοῦ τρίτου ἰδιοξενοδόκου βλ. στίχ. 20.

418α· στίχ. 35-42. Ἐν στίχ. 35 ἡ διαστροφὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ στρατηγοῦ ὀφείλεται πιθανῶς τῇ συγχύσει αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρικοῦ, λήγοντος εἰς -- ***άρχου***· διὸ ἠδύνατό τις νὰ μεταγράψῃ ***Καλλιστράτ[ου τοῦ Ἀριστ]άρχου***· ὁ χαράκτης εὐλόγως ἠδύνατο νὰ ἀναμείξῃ δύο τοιαῦτα ὀνόματα, μακρὰ ὄντα καὶ πολλὰς ἔχοντα τὰς κοινὰς συλλαβάς. Ἐλευθερωταὶ ἦσαν ἡ γηραιὰ μήτηρ ***Ὀλυμπία***, οἱ δύο υἱοὶ αὐτῆς ***Κλεογένης καὶ Πολύστρατος***, καὶ αἱ δύο θυγατέρες αὐτῆς ***Ἐ- - -νὼ*** καὶ ***Δημοφίλα***, αἵτινες ὡς ἔγγαμοι εἶχον ἀνάγκην τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἑαυτῶν συζύγων, ὧν ὁ μὲν ***Ἀριστόμαχος*** ἦτο τῆς ***Ἐ- - - νοῦς***, ὁ δὲ ***Ἄσανδρος*** τῆς ***Δημοφίλας***· τούτων ὁ πρῶτος μόνον προσφωνεῖται πατρόθεν, τοῦ ἐν στίχ. 41 ***Ἀσάνδρου*** κατά τινα παραδρομήν, ἢ λόγῳ ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τῷ τῆς συζύγου, παραλειφθέντος· ἐπίσης προσφωνοῦνται πατρόθεν ἡ μήτηρ, οἱ δύο υἱοὶ καὶ αἱ δύο θυγατέρες· ὁ πρῶτος τῶν υἱῶν ***Κλεογένης*** δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ἐν στίχ. 27.

418β· (ΜΕ 36· πρβ. IG IX$_2$ 1286 καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 166-167). Στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει, καθ' ἃ ἡ ὑπ' ἀριθ. 389, εἰς ἠπίως προεξέχον τρίγωνον, ἐφ' οὗ ἀνεγλύφη ἀβαθέστατα ὁμοίωμα ἀετώματος μετ' ἀκρωτηρίων. -- ὕψ. 0·345, πλάτ. 0·265, πάχ. 0·04.

Ἀπετείχισα ἔκ τινος οἰκίας τοῦ χωρίου Σέλους· ὁ κτήτωρ λέγει ὅτι ἐκόμισεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἐν θέσει «Τοπόλιανη» ἐρειπίων.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀκτηρίδος ἀβαθῶς καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·007-0·012, διάστιχ. 0·005. Ἐν στίχ. 1 παρελείφθη κατὰ τὸ σύνηθες καὶ

Ἐννοδία Πατρωΐα.
Νικανδρίδης Ἁρμοδίου.

ὑπονοεῖται τὸ «ἀνέθηκεν». Ὑπ' αὐτὴν κατὰ τὸ λεῖον διάστημα ὑπῆρχε γραπτή τις κορωνίς, ὑφ' ἣν ἄρχεται διὰ βαθείας ὁριζοντίου χαραγῆς ὁ διὰ τὴν γραπτὴν πολύχρωμον παράστασιν καθωρισμένος χῶρος. Περὶ τῆς λατρείας τῆς ***Ἐννοδίας*** (καὶ τοῦ ἥρωος

'Εννοδίου) βλ. τὰ σημειωθέντα ἐν 'Αρχ. 'Εφ. 1911 σελ. 127. Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται περὶ τὸ 100 πΧ.

418^{γ} (ΜΕ 56· πρβ. IG IX$_2$ 1291 καὶ 'Αρχ. 'Εφημ. 1913 σελ. 168-169). Βάθρον τετράγωνον, λευκοῦ καλοῦ μαρμάρου, οὗ ἡ δεξιὰ ἕδρα ἐξειργάσθη λειοτάτη καὶ φέρει πλατὺ πλαίσιον, προεξέχον ἀπὸ τοῦ ἔσω διαστήματος· ἡ ἀριστερὰ ὅμως μόνον διὰ τῆς σφύρας ἐλειάνθη ἁδρῶς, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι κατ' αὐτὴν ἡρμόζετο ἕτερος λίθος ἐν συνεχείᾳ· ἡ ἐπάνω ἐπιφάνεια φέρει ἀβαθῆ, λίαν εὐρύν, ἀκανόνιστον τόρμον πρὸς ἐνσφήνωσιν μαρμαρίνου ἀγάλματος τελείου ἀνθρώπου μετὰ συμφυοῦς πλίνθου· τὸ ὄπισθεν ἥμισυ σχεδὸν τοῦ βάθρου τούτου ἀπέκοψαν οἱ ἐμοὶ στρατιῶται, μὴ δυνάμενοι νὰ φορτώσωσι τὸν λίθον, ὄντα μέγαν, προτοῦ ζητήσωσι τὴν συγκατάθεσίν μου· διὸ ἐτιμωρήθησαν προσηκόντως. Ὕψ. 0·20, πλάτ. 1·00, πάχ. σωθὲν 0·56. 'Απετείχισα ὁπόθεν τὸ ὑπ' ἀριθ. 400.

'Επιγραφὴν φέρει ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν λειοτάτου ἐξειργασμένου μετώπου, βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένην· ὕψ. γραμμ. 0·022-0·027, διάστιχ. 0·008· τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν ἀποδίδεται πανταχοῦ ὀρθῶς ἐν IG ἔ. ἀ.

Παυσ]αν ίας 'Αλεξάν-	5	***καὶ 'Αλέξανδρος***
δρου κ]αὶ Νεικονόα Θεοδώ-		***καὶ Θεόδωρος***
ρο]ν 'Αριστοβούλην τὴν	← 0.225 →	***οἱ ἀδελφοί.***
ἑαυ]τῶν θυγατέρα·		

'Εκ τοῦ ἐν 'Αρχ. 'Εφ. ἔ. ἀ. δημοσιευθέντος σχήματος ἐμφαίνεται ὅτι οἱ στίχοι δὲν ἔφερον ἐν ἀρχῇ τὴν αὐτὴν κάθετον κατεύθυνσιν ἀριστερόθεν, ἔνθα ἐσώθη μὲν ὁ λίθος, ἀλλὰ λίαν ἐφθαρμένος. Τὸ ὄνομα ***Παυσανίας*** ὡς κοινότατον καθίσταται ἄξιον προτιμήσεως. Τὸ δεύτερον Ο τῆς ἀνατεθείσης, λησμονηθὲν ἐν καιρῷ, ἐγράφη μικρότερον μεταξὺ Β καὶ Υ. Οἱ ἀναθέντες τὸν ἀνδριάντα εἶναι οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀδελφοί, ὧν ὁ πρῶτος φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πατροπάτορος, ὁ δ' ἕτερος τὸ τοῦ μητροπάτορος. Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται περὶ τὸ 50 πΧ.

418^{δ} (ΜΕ 48· πρβ. IG IX$_2$ 1288 καὶ 'Αρχ. 'Εφ. 1913 σελ. 167). Τμῆμα κυβολίθου ἐκ τοίχου κτίσματός τινος, π.χ. βωμοῦ ἢ ὁμοίου, δεξιὰ καὶ ὀπίσω ἀποκεκομμένου καὶ ἐλλείποντος, φέροντος πλατὺ πάντοσε πλαίσιον, εἰργασμένον διὰ τοῦ κτενός, ἐν ᾧ τὸ ἔσω, ὅπερ εἰσέχει κατά τι, ἔχει ἐξεργασθῇ ἁδρότερον διὰ τῆς σφύρας.—Ὕψ. 0·40, πλάτ. 0·14, πάχ. 0·41. 'Απεκόμισα ἐκ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Σέλος οἰκίας τοῦ Στεργίου Φίλιππα. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ ἔσω βαθύσματος ἀβαθῶς καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·02, διάστιχ. 0·012.

Θεο[ῦ Σε|βασ[τοῦ Καί|σαρο[ς Σωτῆ|ρος.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν ἀπεδόθη ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Heuzey. Τὸ ἀκριβὲς βλ. ἐν 'Αρχ. 'Εφημ. ἔ. ἀ. Αὐτοκράτωρ ὑπονοεῖται ὁ ***Αὔγουστος*** ἀπὸ τοῦ 27 πΧ.

418^{ε} (ΜΕ 57· πρβ. IG IX$_2$ 1289 καὶ 'Αρχ. 'Εφημ. 1913 σελ. 167). Στήλη ἐπι-

τύμβιος, μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα· ἄνω λήγει εἰς μέγα ἀνθέμιον ὕψ. 0·78 μετὰ γλυπτῶν συνήθων κοσμημάτων, οὐχὶ ἐντέχνων. Ὕψ. μετὰ τοῦ ἀνθεμίου 0·95, πλάτ. 0·615, πάχ. 0·225. Ἀπετείχισα ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ χωρίου Σέλος. Ὑπὸ τὸ γεῖσον ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφή. Ὕψ. γραμμ. 0·018-0·026, τῆς Γ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Φ]ίλιππος Δη[μ]άρχου.

Ὑπ᾽ αὐτήν, κατὰ τὸ λεῖον διασωθὲν διάστημα, θὰ ὑπῆρχε γραπτὴ παράστασις, ἐξαφανισθεῖσα νῦν.

(Περὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως τῆς πραγματείας ταύτης, ἤτοι τῆς ἐκδόσεως πασῶν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Περραιβικῆς Τριπόλεως, εἶπον τὰ δέοντα ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1923 σελ. 123 σημ. 1).

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος

ΑΤΤΙΚΗ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΥΠΟ

ADOLF WILHELM

Εὐστόχως προσαρμόσας πρὸς τὸ ὑπὸ W. Dittenberger ἐκδοθὲν τεμάχιον IG III 707 τρία τεμάχια ἀνέκδοτα, εὑρισκόμενα ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, ὁ P. Graindor ἀπέκτησε τιμητικὴν ἐπιγραφὴν Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἥτις κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ, Rev. Arch. 1917 II 25 ἐπ. ἀρ. 14, ἔχει ὡς ἑξῆς:

[Ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴ
[καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Φ΄ καὶ ὁ δῆμος
[ὁ Ἀθη]ναίων ἱερέα δ[ι]ὰ βίου Ἀπόλ-
[λωνος] πατρῴου Γεφυραίων
[καὶ δαφνη]φόρου Εὔδημον
[Ἀφροδεισίου Φυ]λά[σ]ιον τῆς
[ἐν . . . . . .]ορίαις πισ εβ
. . . . . [περὶ] τὴν πατρίδα εὐ-
[εργεσίας] ἀναθείσης τὸ[ν]
[ἀνδριάντ]α τῆς γυναικὸς [αὐ]-
[τοῦ Ἀθη]ναΐδος τῆ[ς Θεο]-
[κρίτου(?)] ἐκ Λαμπτρά[ων] . . . .
. . . . αὐ]τὸν εὐνοί[ας]
. . . .

Μὴ εὑρὼν πιθανὰς συμπληρώσεις διὰ τοὺς στίχους 7 καὶ 8 ὁ ἐκδότης διέλαβε περὶ τῶν δυσκολιῶν, ἅς οὗτοι παρέχουσι τοιουτοτρόπως: «Bien que les quatre dernières lettres ne soient qu'en partie conservées, il ne peut y avoir de doute que sur la première (Ι ou Γ) et la dernière (Β, Ε ou Ι). Nous n'avons pas trouvé de restitution satisfaisante. On pourrait songer à [ἐν ἐσχάτῃ ἀπ]ορίᾳ (Sylloge ²378=³888 l. 147) et croire qu'Eudémos s'est montré généreux pendant une disette. Restituer [ἐν στεφανη-φ]ορίαις. Σεβ[ασ]τῶν ἀγώνων εἰς] offre plus d'une difficulté, ne fût-ce que celle de ne pas donner une explication satisfaisante des lettres ΓΙ. On n'y peut guère reconnaitre un chiffre (πγ΄=83), qui serait trop élevé pour être celui des stéphanéphories».

Κατ᾽ ἐμὲ ὁ λίθος ἔχει ἐν στ. 7 ΟΡΙΑΙΣΓΙ<Ξ<· τῶν γραμμάτων τούτων τὸ προτελευταῖον ἀναγνωρίζεται, νομίζω, ὡς Ε καὶ ἐπὶ τοῦ παρατεθέντος ὑπὸ τοῦ Graindor φωτογραφήματος, τοῦ δὲ τελευταίου ὁ λίθος δεικνύει οὐχὶ μόνον ὁριζοντίαν, ἀλλὰ καὶ κάθετον γραμμὴν μὴ διακρινομένην σαφῶς ἐπὶ τοῦ φωτογραφήματος τούτου. Ὑποθέτω δὲ ὅτι ὁ χαράκτης ὀφείλων νὰ ἐγχαράξῃ τὴν λέξιν ΠΙΣΤΕΩΣ ἀντὶ τοῦ ταῦ ἐχάραξεν ε ψιλὸν

Σημειωτέον ὅτι τὸ σῳζόμενον ἄνω μέρος τοῦ προτελευταίου γράμματος ἀνήκει εἰς ἁπλοῦν ε, οὐχὶ εἰς ταῦ καὶ ε ἡνωμένον (ἐν στ. 2 εἶνε ἡνωμένον τὸ ἦτα καὶ τὸ μῦ τῆς λέξεως ***δῆμος***) καὶ ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ σῖγμα καὶ τοῦ ε ψιλοῦ τούτου χώρῳ, ὅπως νῦν ἔχει, ὁ λίθος ἀρκετὴν βλάβην ὑποστάς, οὐδὲν ἴχνος παρεντεθέντος ταῦ παρέχει (ἐν στ. 3 παρενετέθη μικρὸν ο εἰς τὸ πεῖ τῆς λέξεως ***Ἀπόλ[λωνος)***.

Ἡ δὲ προηγουμένη λέξις εἶναι ἀναμφιβόλως ***συνηγ[ορίαις***, εὐκόλως δὲ συμπληροῦται τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑβδόμου στίχου κενὸν ὡς ἑξῆς: ***τῆς [ἐν ταῖς συνηγ]ορίαις πίσ(τ)ε[ως***. Γνωστότατον εἶναι ὅτι αἱ πόλεις καὶ τὰ κοινὰ τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς λεγομένοις καὶ Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις πλειστάκις εἶχον ἀνάγκην νὰ ἀποστέλλωσι πρεσβευτὰς καὶ ἐκδίκους καὶ συνηγόρους ***πρὸς τοὺς ἡγουμένους*** πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων αὐτῶν (H. v. Arnim Leben und Werke des Dio von Prusa σ. 313 καὶ V. Chapot La province rom. proc. d'Asie σ. 270 ἑ.) καὶ ὅτι πρὸς τοιαύτας ἀποστολὰς ἐξελέγοντο ἄνδρες κατέχοντες ἐξέχουσαν θέσιν ὡς πολιτευόμενοι ἢ καὶ μόνον ἕνεκα τοῦ πλούτου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν· μάλιστα δὲ καὶ ῥήτορες· αἱ δὲ μεγάλαι ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις παρεῖχον εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν τοιοῦτοι ἄνδρες οὐχὶ σπανίως μνημονεύονται ἐν ταῖς πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἐπιγραφαῖς· οὕτως ἡ τῶν Ἐφεσίων πόλις ἐτίμησε διὰ τῆς ἐπιγραφῆς Ephesos III 142 ἀρ. 57: ***Αὐρ. Ἀθήναιον ἀρχιερέα Ἀσίας καὶ νεωκόρον τοῦ Σεβαστοῦ τὸν ῥήτορα ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ τῆς περὶ τὰς συνηγορίας τῆς πατρίδος ἡμῶν εὐνοίας τε καὶ προθυμίας***, τῆς δὲ Ἀπαμέων ἐν Φρυγίᾳ πόλεως ***οἱ γέροντες ἐτίμησαν Λούκιον*** Ἀττίλιον ***κτλ. φιλογέροντα καὶ φιλόπατριν πρεσβεύσαντα πρὸς τοὺς Σεβαστοὺς κλπ. συνήγορον τῆς γερουσίας*** BCH. XVII (1853) σ. 247 ἀρ. 18· M. Ramsay The cities and bishopries of Phrygia I 2 p. 468 n. 305 τῇ δὲ ἀδείᾳ τῶν Ἀτταλειωτῶν τῆς Παμφυλίας ὁ Μ(ᾶρκος) Γάουιος Εἰρηναῖος ἐτίμησε διὰ τῆς ἐπιγραφῆς OGI 567 (Inscr. Gr. ad res rom. pert. III· 309 ἀρ. 778) ***Μ(ᾶρκον) Γάουιον Ν(ουκίου υ(ἱὸν) Γαλλικὸ[ν] ἱερέα διὰ βίου Σεβαστῆς Νείκης κτλ. συνήγορον καὶ προήγορον τῆς πατρίδος διηνεκῆ, τετειμημένον πολειτείαις καὶ ἀνδριᾶσιν καὶ προεδρίαις ὑπό τε τῶν ἐν Παμφυλίᾳ πόλεων καὶ τῶν ἐν Λυκίᾳ καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπί τε συνηγορίαις καὶ σεμνότητι· ὑπό τε κολωνε[ι]ῶν καὶ δήμων ἐλευθέρων πολλοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ πόλεων πλείστων ἀγῶνας εἰρηκότα ἐπ τεί τῶν Σεβαστῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων*** κτλ. ***τὸν ἑαυτοῦ πάτρωνα καὶ εὐεργέτην***· ὡς πρὸς τὸ ἐν στ. 21 κἑ. ***συνήγορον καὶ προήγορον τῆς πατρίδος διηνεκῆ*** προβ. Dittenberger OGI 528· προβ. ὡσαύτως καὶ Milet II Das Rathaus 1908 108 ἑ. ἀρ. 7 στ.

Κατὰ ταῦτα οἱ στ. 6 κἑ. τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιγραφῆς λοιπὸν συμπληροῦνται ὡς ἑξῆς:

[ἐν ταῖς συνηγ]ορίαις τῆς πίσ(τ)ε[ως]
[καὶ τῆς εἰς] τὴν πατρίδα εὐ-
[εργεσίας] ἀναθείσης κτλ.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς γ ενικῆς ἄνευ ***ἕνεκα*** ὀρθῶς ὁ Graindor παρέπεμψεν εἰς E. Nachmanson, Eranos IX 30 καὶ XII 185. BCH XXXVIII (1914) 448 στ. 4.

Ἐν στ. 12 ἑπ. προτιμῶ νὰ συμπληρώσω:

[διὰ τὴν]
πρὸς αὐ]τὸν εὔνοι[αν καὶ φι-]
[λοστοργίαν,],

προβ. π. χ. ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Περγάμου AM XXXV 466 ἀρ. 47 στ. 5 ἑπ: ***διὰ τὴν αὐτῆς τῆς Φιλωτέρας πρός τε θεοὺς εὐσέβειαν καὶ τὴν πρὸς Κυνίσκον τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς τὰ τέκνα φιλοστοργίαν.***

Adolf Wilhelm.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ο ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΡΩΜΑΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ «AD DIANAM»

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1895 εὑρίσκονται ἐν τῷ ἐν Σεραγιέβῳ «Μουσείῳ τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης» δύο μνημεῖα ἐκ Τσαμουργιᾶς, ἅτινα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἱκανὴν κέκτηνται σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου· εἶνε δὲ ταῦτα τὸ μὲν ἐπιγραφὴ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἵδρυσιν ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς θεᾶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συζυγικοῦ ζεύγους ἀνατεθὲν κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ. Τὰ μνημεῖα ταῦτα εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Παναγιωτίδου εἰς θέσιν ***Λιμπόνη***, περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν βορειοδοτικῶς τῆς Παραμυθίας ἐν χώρῳ, ἔνθα ὑπάρχουσι πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἀρχαῖα ἐρείπια.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐδημοσιεύθη ἤδη ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Ἐμ. Κοντολέοντος ἐν Bulletin de correspondance Hellenique, 1892 σελ. 174, ἀλλὰ μετὰ τόσης παραδρομῆς ὥστε λίαν, δεδικαιολογημένη φαίνεται ἡμῖν ἡ μετὰ μείζονος ἐπιστάσεως ἀναδημοσίευσις αὐτῆς. Ἐν τῇ εἰρημένῃ δημοσιεύσει γείνεται μνεία καὶ τοῦ ἀγάλματος, ἀλλὰ μόνον δι' ὀλίγων λέξεων, «ἐν δὲ τῇ ἰδίᾳ θέσει εὑρέθη καὶ κορμὸς γυναικείου ἀγάλματος». Κατὰ τὸ ἀτελὲς ἀπόγραφον τοῦ Κοντολέοντος ἐδημοσιεύθη ἡ ἐπιγραφὴ καὶ ἐν CIL IV Supplem. pars posterior (1902) 2080 ἀρ. 12298.

Τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὸν κορμὸν τοῦ ἀγάλματος ἐδημοσίευσα συντόμως ἐγὼ καὶ ἐν Wissenschaftl. Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina VIII 1902 σελ. 204.

Ὀρθογώνιος πλὰξ ἐξ ἀσβεστολίθου, ἔχουσα ἁπλοῦν πλαίσιον, ὕψος 0,43 μ. πλάτος 0,5, μ. πάχος 0,85. Ἐκ τῶν ὄπισθεν καὶ πρὸς τὰ πλάγια ἀκατέργαστος, ὅπερ ὑποδηλοῖ ὅτι ἦτον ἀρχικῶς ἔν τινι οἰκοδομῇ ἐντετειχισμένη. Ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ἐπιφάνεια δεικνύει ἱκανὰ ἴχνη διαβρώσεως. Τὰ ψηφία εἶνε ἐπιπολαίως ἐγκεχαραγμένα, συνεσφηνωμένα καὶ ἄνισα τὸ μέγεθος. Τὸ ὕψος αὐτῶν κατὰ μέσον ὅρον εἶνε διὰ τὴν πρώτην γραμμὴν 0,52 μ., διὰ τὴν δευτέραν 0,042 μ., διὰ τὴν τρίτην 0, 048 μ., διὰ τὴν τετάρτην, 0,042 μ., διὰ τὴν πέμπτην 0,040 μ. καὶ διὰ τὴν ἕκτην 0,038 μ. Ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν γραμμῶν 0,010-0,015 μ. ***(εἰκ. 1)***.

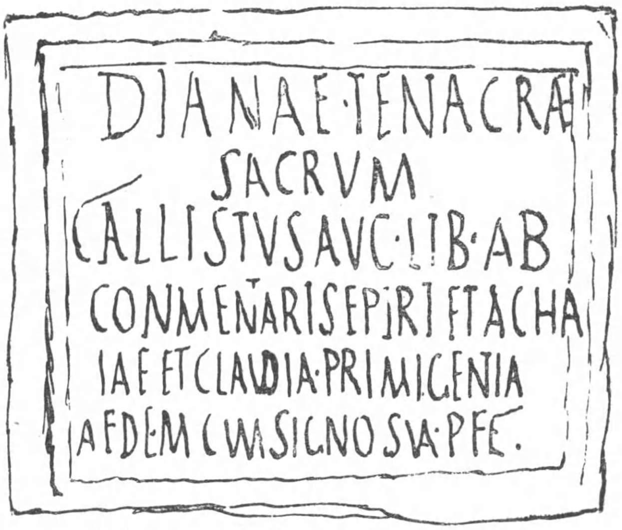

1: Ἐπιγραφὴ ἐκ Τσαμουργιᾶς τῆς Ἠπείρου.

Ἤτοι

Dianae Tenacrae sacrum
Callistus Aug(usti) lib(ertus)
Ab commentariis Epiri et Achaiae
et Claudia Primigenia aedem
cum signo sua p(ecunia) fe(cerunt).

Ἀρτέμιδι Tenacrae
Κάλλιστος Αὐγούστου ἀπελεύθερος
ab commentariis 1 ***τῆς Ἠπείρου καὶ***
Ἀχαΐας καὶ Κλαυδία Πρ. το ἱερον μετὰ
τοῦ ἀγάλματος ἐξ ἰδίων ἀνήγειραν.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν αὐτῇ τῇ θέσει, ἔνθα αὕτη εὑρέθη, ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος τῆς ἐπονομαζομένης TENAKRA.

Ἡ λέξις TENAKRA δὲν εἶνε λέξις λατινικὴ καὶ κατὰ συνέπειαν κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ὑπὸ τὸ TENACRA τοῦτο κρύπτεται ἑλληνική τις ἐπίκλησις τῆς Ἀρτέμιδος. Δὲν εἶνε ὅμως εὔκολον νὰ προσδιορίσωμεν μετὰ βεβαιότητος τὴν ἐπίκλησιν ταύτην, διότι τὸ ***Τένακρα***, ὡς

1 Ab commentariis ἐλέγετο παρὰ Ρωμαίοις ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν τῶν οἰκονομικῶν διαχείρισιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, οὔτε γνωστὸν ἑλληνικὸν ὄνομα εἶνε οὔτε θὰ ἠδύνατο εὐκόλως διὰ τοῦ γραμματικοῦ αὐτοῦ τύπου νὰ ἐξηγηθῇ ὡς τοπικόν τι ἐπώνυμον τῆς θεᾶς, οἷον τὸ **'Αμαρινθία**, **'Απταραία**, 'Ισαρία, κλπ. ἐκ τοῦ 'Αμαρίνθος, 'Απτερα, 'Ισσώριον. Κατὰ πολὺ δὲ ἰσχυρότερον λόγον δὲν θὰ ἐμμείνωμεν εἰς τοιαύτην τῆς λέξεως ἐκδοχὴν, καθ' ὅσον οὐδεμία τοποθεσία ἐν 'Ηπείρῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Θεσπρωτίᾳ — ἐν ᾗ ἡ χώρα τῆς Παραμυθίας κεῖται, εἶνε ἡμῖν γνωστή, ἐξ ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ νὰ παραχθῇ τὸ ἐπώνυμον TENACRA ἢ μᾶλλον ΤΕΝΑΚΡΑΙΑ ἢ ΤΕΝΑΚΡΙΑ. Εἰς πολὺ καλλίτερον συμπέρασμα δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν, ἐὰν τὸ TENACRAE τῆς λατινικῆς ἐπιγραφῆς θεωρήσωμεν ὡς ἔκφρασιν ἑλληνικήν, ἤτοι παρεμορφώθη, ὅπως καταστῇ λατινοφανής.

Κατὰ ταῦτα τὸ λατινικὸν TENACRAE δύναται κάλλιστα νὰ προέρχηται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ «ΤΗ ΕΝ ΑΚΡΑ», ὁπότε ἡ θεὰ θὰ ἐκαλεῖτο «ΑΡΤΕΜΙΣ Η ΕΝ ΑΚΡΑ» ὅπως καὶ ἐν 'Αργει ἐτιμᾶτο ὡς ΑΡΤΕΜΙΣ ΑΚΡΙΑ. Λίαν τολμηρὸν καὶ βεβιασμένον ἀπ' ἐναντίας θὰ ἦτο νὰ σχετίσωμεν τὸ TENAKRA πρὸς τὴν παρ' 'Ησυχίῳ (πρβ. Pauly's Real-Encycl. κλπ. "Αρτεμις» σ. 1384) ἀπαντῶσαν τῆς θεᾶς ἐπίκλησιν ***ἐνδίαγρος***.

'Η τῆς 'Αρτέμιδος λατρεία ἦτο μεγάλως διαδεδομένη καθ' ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ 'Αδρία. Μέρη δὲ τῆς 'Ηπείρου, ἔνθα ἡ θεὰ ἐτιμᾶτο, ἦσαν ἡμῖν τέως δύο γνωστά: ἡ 'Αμβρακία, ἔνθα ἐτιμᾶτο ὡς *ἡγεμόνη* (Πολυαιν. VIII 52. Λατρεία παρὰ Ant Lib. 41) καὶ τὸ Κέλκαιον [1] παρὰ τὴν Νικόπολιν [2]. Τούτοις προστίθεται νῦν ἱερὸν τῆς 'Αρτέμιδος παρὰ τὴν σημερινὴν Παραμυθίαν ἐν τοποθεσίᾳ, ἔνθα κατ' ἄλλην ἐπιγραφὴν ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ταυτοχρόνως σχεδὸν εὑρεθεῖσαν ἔκειτο ἡ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (de aedif. 4. 11 καὶ τοῦ 'Ιεροκλέους (σελ. 652) ἀναφερομένη πόλις ***Φωτική***.

Περίεργον εἶνε ὅτι τῆς πόλεως Φωτικῆς οὐδεμία παρ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαιοτέρων γεωγράφων γίνεται μνεία· ἀντὶ ταύτης ὅμως ἀπαντῶμεν παρὰ

1 Ὅρα ἐπιγραφὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Κ Γερογιάννη ἐν Arch-epigr. Mitt. aus Oesterreich-Ungarn XIV 1890, 113).

2 Πρβ. Theodor Schreiber ἐν Roschers Myth' Lexicon

τῷ Ραβέννᾳ [1] καὶ δὴ μεταξὺ Βουθρωτοῦ (Butorotou) καὶ ***Γλυκέος λιμένος*** (Glicisme) θέσιν Diana, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἐν τῷ Ποϊτιγγεριανῷ πίνακι (Tabula Peutingeriana) ὁ σταθμὸς ad dianam. Δεικνύει δὲ μάλιστα ὁ ρωμαϊκὸς οὗτος χάρτης εἰς τὸ σημεῖον ad dianam ναόν. 'Η παρατήρησις ὅτι ὁ παρὰ τῷ Ραβέννᾳ καὶ τῷ Ποϊτιγγεριανῷ πίνακι ἀπαντῶν σταθμὸς Diana καὶ ad Dianam εἶνε τοποθετημένος ἀκριβῶς ἐν ᾗ χώρᾳ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν ναοῦ τῆς 'Αρτέμιδος, ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ συμπεράνωμεν τὴν ταὐτότητα τῶν δύο τούτων καθιδρυμάτων.

'Εκ τῶν εἰρημένων ὅμως ἐπιγραφῶν δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο ἡ πόλις Φωτικὴ καὶ ποῦ τὸ ἱερὸν τῆς 'Αρτέμιδος, καὶ μόνον σχετικὴ μελέτη ἐπὶ τόπου θὰ ἠδύνατο νὰ διαιφωτίσῃ τὸ ζήτημα.

'Η ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ γινομένη μνεία κοινοῦ ab commentariis τῆς 'Ηπείρου καὶ 'Αχαΐας εἶνε λίαν σημαντικὴ τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ἡμῖν τέως ἄγνωστος ἦτο τοιοῦτος ὑπάλληλος ἐν 'Ηπείρῳ.

Λυπηρὸν εἶνε ὅτι ὀλίγας ἔχομεν πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ 'Ηπειρος διῳκεῖτο ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἀσφαλῶς δὲ γνωστὸν εἶνε ἡμῖν μόνον ὅτι ἡ 'Ηπειρος ἀπὸ τοῦ 146 π.Χ. ἀπετέλει μετὰ τῆς 'Ελλάδος μέρος τῆς ***ἐπαρχίας Μακεδονίας*** καὶ ὅτι ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτοκρατορίας (725 ἀ. Ρ.=27 π.Χ.) ἡ 'Ελλὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Αχαΐα ἐκηρύχθη ἰδιαιτέρα ἐπαρχία, ἡ 'Ηπειρος μετὰ τῆς 'Ακαρνανίας καὶ ἡ Θεσσαλία συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐπαρχίαν. Καθ' ἣν ὅμως ἐποχὴν ἔγραφεν ὁ Πτολεμαῖος, ἤτοι ἐπὶ 'Αντωνίνου Πίου, ἡ 'Ηπειρος εἶχεν ἤδη γίνει ἰδιαιτέρα ἐπαρχία δι' ἐπιτρόπου κυβερνωμένη, περιλαμβάνουσα δὲ ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν 'Ακαρνανίαν καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ 'Αχελάου ὑπὸ τῆς λοιπῆς 'Ελλάδος διαχωριζομένη [2]. Κατὰ τὸν Marquardt εἶνε πιθανὴ ὑπόθεσις ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένετο ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ, διότι ἐπὶ

1 Ravennas Anonymi Cosmogr. 378, 10 καὶ Geogr. 539. 19.

2 Πτολεμαῖος 3, 13.

τοῦ αὐτοκράτορος τούτου συνετελέσθη νέα τῶν ἐπαρχιῶν διαρρύθμισις 1. Ὁ Mommsen φρονεῖ ὅτι τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἡ Ἤπειρος μετὰ τῆς Ἀκαρνανίας ἀπετέλει ἰδίαν ἐπιτροπικὴν ἐπαρχίαν 2. Κατὰ δὲ τὸν Wenzel ἡ κατάτμησις αὕτη τῶν ἐπαρχιῶν ἐγένετο ἔτι βραδύτερον ἐπὶ Ἀντωνίνου. 3

Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψει παρατηροῦμεν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενον «ab commentariis» τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀχαΐας ὅτι χωριστὴ μνεία τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀχαΐας καὶ μάλιστα πρῶτον τῆς Ἠπείρου θὰ ἦτο ἄσκοπος καὶ ἀνάρμοστος, ἐὰν ἡ ἐπιγραφὴ προήρχετο ἐκ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ Ἤπειρος διετέλει ὑπὸ τὴν Ἀχαΐαν. Κατὰ συνέπειαν ὀφείλομεν μᾶλλον νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ἀνήκουσαν εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ Ἤπειρος ἀπετέλει ἰδίαν ἐπιτροπικὴν ἐπαρχίαν, ἤτοι μετὰ τὸν Τραϊανὸν ἤ, ἐὰν ἀκολουθήσωμεν τὴν χρονολογίαν τοῦ Wenzel, ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐποχὴν ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Ἀχαΐα, καίτοι κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων διοικητικῶς, εἶχον ὅμως ἀκόμη κοινὴν τὴν τῶν οἰκονομικῶν ἢ τῶν τελωνείων διαχείρισιν.

Ἀσφαλέστερον σημεῖον πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε τὸ κύριον ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Καλλίστου Κλαυδίας, διότι ἐκ τούτου ἐξάγομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν δύναται νὰ εἶνε προγενεστέρα τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀπ' ἐναντίας οὐδὲν θετικὸν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, διότι ἐλάχιστα γνωρίζομεν περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ λατινικῆς ἐπιγραφικῆς.

Ὅτι δὲ ἐν Ἠπείρῳ καὶ δὴ πιθανῶς ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ, ἔνθα ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη, ὑπῆρχεν ἀνωτέρα αὐτοκρατορικὴ ἀρχή, τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ δύο ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, μιᾶς μέν, ἐν ᾗ ἀναφέρεται ἐπίτροπος τοῦ Αὐγούστου ἐν Ἠπείρῳ (Kontoleon ἐν Rev. Arch. vol. 16 (1890) φύλ. 139), ἑτέρας δὲ ἐν BCH. XVI 1892 σελ. 176 Nº 4 ἔνθα ἀναφέρεται «**δούλη τοῦ Αὐγούστου**».

Τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενον signum θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως τὸ συγχρόνως μετὰ

2: Ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος.

τῆς ἐπιγραφῆς εὑρεθὲν μαρμάρινον ἀπείκασμα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν περιγραφὴν μεταβαίνομεν.

Κορμὸς ἀγάλματος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, οὗ λείπουσιν ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ τράχηλος ὁλόκληρος, ὁ δεξιὸς βραχίων, ὁ ἀριστερὸς βραχίων ἀπὸ τοῦ πήχεως, αἱ κνῆμαι καὶ οἱ πόδες *(εἰκ. 2. 3)*.

Ὕψος 0,40 μ., πλάτος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὤμου εἰς τὸν ἕτερον 0,18 μ. Ἐπάνω ὑπάρχει ὀπή, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ τραχήλου προσθετὴ οὖσα προσηρμόζετο ἐπὶ τοῦ κορμοῦ διὰ γόμφου.

Ἡ ἀμφίεσις καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ φαρέτρα, περὶ ἧς κατώτερω, πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν πρόκειται περὶ ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ θεὰ εἰκονίζεται ἱσταμένη μὲ προτεταμένον τὸν ἀριστερὸν πόδα καὶ πρὸς τὰ ἔσω κεκαμμένην τὴν δεξιὰν κνήμην, ὡς δὲ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς ὅλης παραστάσεως καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῆς ἐπὶ τοῦ τραχήλου γραμμῆς τῆς ἁρμογῆς θὰ εἶχε πιθανῶς ἡ κεφαλὴ κλίσιν κατὰ τέταρτον πρὸς τὰ δεξιά. Φέρει βραχὺν δωρικὸν χιτῶνα ἄνευ χειρίδων, ὅστις στερρῶς προσαρ-

1 Marquardt Römische Staatsverwaltung I. 330—31.

2 Mommsen Röm. Geschichte. t. VII 234. Anmerk. CIL. III 536.

3 Wenzel ἐν Pauly RE² λ. Achaïa σ. 194.

μόζεται εἰς τὸ σῶμα σχηματίζων καθέτους παραλλήλους πτυχάς. Εἶνε δὲ ὁ χιτὼν στολιδωτὸς καὶ ἑτερομάσχαλος ἀφίνων γυμνὸν τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ μέγα μέρος τοῦ δεξιοῦ στήθους, τοῦτο δὲ εἶνε ἴδιον τῆς τέχνης τῆς παρακμῆς, ἥτις διὰ τῆς διαθέσως ταύτης ἐζήτει νὰ ἐπιδείξῃ τὸν ἀμαζόνειον τῆς θεᾶς χαρακτῆρα (πρβ. Ann. dell Inst. 1849 tav. H. CIG. add. 5613β).

8: Ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος· νῶτα.

Ἡ χλαμύς, ὡς καὶ ἐν τῷ περιφήμῳ ἀγάλματι τῶν Βερσαλλιῶν, χρησιμοποιεῖται καὶ ἐνταῦθα παρὰ τῆς θεᾶς ὡς ζώνη, καὶ τὸ μὲν ἓν τῶν ἄκρων αὐτῆς σύρεται ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ διερχόμενον ὑπὸ τὴν ζώνην πίπτει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἐνῷ τὸ ἄλλο ἄκρον συναποτελοῦν τὸν δεσμὸν τῆς ζώνης ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην πίπτει συμμετρικῶς ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου σκέλους.

Ἐπὶ τῶν νώτων φέρει ἡ θεὰ τὴν φαρέτραν, ταύτης δὲ ὁ τελαμὼν εἶνε ὁρατὸς ἐπὶ τοῦ στήθους διήκων διαγωνίως ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά.

Διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς, προσεπάθει, ὡς φαίνεται, ἡ θεὰ νὰ ἐξαγάγῃ βέλος ἐκ τῆς φαρέτρας, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ χειρί, τῆς ὁποίας ὁ σῳζόμενος βραχίων τείνει πρὸς τὰ κάτω, θὰ ἐκράτει πιθανῶς τόξον ὡς ἐν τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου.

Ἐκ τοῦ σῳζομένου κορμοῦ δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ κρίνωμεν ἂν ἡ θεὰ ἐξεικονίζεται ἐν ἀπόλυτῳ ἠρεμίᾳ ἢ ἐν καταστάσει κινήσεως. Κίνησιν πρὸς τὰ πρόσω ὑποδηλοῖ ἴσως ἡ τῶν ποδῶν στάσις, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου αἱ κάθετοι πτυχαὶ εἶνε ἔνδειξις ἀπολύτου ἠρεμίας. Οὔτε ἡ ἐπὶ τὴν φαρέτραν κίνησις τῆς χειρὸς εἶνε ἀσφαλὲς σημεῖον τῆς ζωηρότητος τῆς παραστάσεως, διότι τοιαύτη πρᾶξις συμβιβάζεται μὲ ὅλως ἤρεμον στάσιν (Hettner ἀρ. 40, Becker «Augusteum» πίν. 45 Clarac 569. 1214 A).

Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔνδειξις ἠρέμου στάσεως τὸ βραχὺ τοῦ χιτῶνος. Τοῦ ἠκρωτηριασμένου τούτου ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος διὰ τὴν ἔλλειψιν θετικῶν στοιχείων δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν μετὰ βεβαιότητος τὸ πρωτότυπον, πολλὴν ὅμως δεικνύει ὁμοιότητα πρὸς τὸν τύπον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λούβρου.

Κωνστ. Γερογιάννης.

ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΟΥ ΚΟΤΤΑΒΟΥ ΕΝ ΤΗι ΝΕΑι ΕΛΛΑΔΙ

Ἐκτὸς τῶν πολλῶν τεκμηρίων, ἅτινα μαρτυροῦσι περὶ τῆς συγγενείας τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ψυχῆς, νομίζω ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις ἔνδειξις, ἥτις πιθανώτατα ὑποδεικνύει τὴν ἐπιβίωσιν γνωστοτάτης ἀρχαίας συνηθείας ἢ τοὐλάχιστον μαρτυρεῖ περὶ ὁμοιότατης ψυχικῆς ἀφετηρίας, ἐξ ἧς ἀμφότεραι αἱ συνήθειαι ἐξεπήγασαν. Πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας παιδιᾶς **κοττάβου**, τῆς ὑπὸ τῶν ἐν Σικελίᾳ Δωριέων ὡς γνωστὸν ἐφευρεθείσης καὶ τόσην διάδοσιν ἀνὰ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον λαβούσης.

Ὡς οἱ παναθηναϊκοὶ ἀμφορεῖς καὶ μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἐρυθρομόρφου ρυθμοῦ ἐξηκολούθησαν ἐν τούτοις διὰ λόγους ἐθιμοτυπίας νὰ κατασκευάζωνται κατὰ τὴν παλαιὰν μελανόμορφον τεχνοτροπίαν, οὕτω καὶ ἡ Δωρικὴ φρασεολογία κατὰ τὴν παιδιὰν τοῦ κοττάβου παρέμεινεν ἀναλλοίωτος, εἴτε μεταξὺ Ἰώνων εἴτε ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀττικῆς καὶ ταῖς ἀπεράντοις τῶν φυλῶν τούτων ἀποικίαις ἐπαίζετο τὸ ὡς ἄνω παίγνιον. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ γνωστὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ψυκτῆρος τῆς Πετρουπόλεως, τοῦ ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀθηναίου ἀγγειογράφου Εὐφρονίου ὑπογεγραμμένου, ἣν ἡ ἑταίρα Σμικρὰ ἐκφωνεῖ: «**τὶν τάνδε λατάσσω Λέαγρε**».

Ἀλλὰ τί ἐσήμαινεν ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἡ συνήθης εἰς τὸ στόμα τοῦ ἐκσφενδονίζοντος τὸ τελευταῖον ὑπόλοιπον τοῦ ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ οἴνου ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τοῦ κοττάβου;

Ὁ ἀείμνηστος Furtwängler περιγράφων τὸν ψυκτῆρα τοῦτον τῆς Πετρουπόλεως καὶ τὰ κατὰ τὴν παιδιὰν τοῦ Κοττάβου (Furtwängler und Reichhold Griechische Vasenmalerei Τόμ. II, τεύχ. 63) λέγει ὅτι «ἔκαμνον χρῆσιν τοῦ παιγνιδίου ἐπίσης δι' ἓν εἶδος ἐρωτικοῦ χρησμοῦ». Ἕτερος δὲ σοφὸς, ὁ O. Jahn, ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς ἀγγειολογικῆς συλλογῆς τοῦ Μονάχου (O. Jahn, Beschreibung der Vasensammlung zu München) περιγράφων τὴν ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ γνωστὴν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Φιντίου ὑδρίαν, δὲν ποιεῖται μνείαν τινὰ διὰ τὴν ὁμοίαν ἐπὶ τῆς ὑδρίας ἐκείνης εἰκονιζομένην σκηνὴν τοῦ κοττάβου, πιστὸς ἄλλως τε εἰς τὴν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ καταλόγου του τεθεῖσαν ἀρχήν: ὅτι δηλ. θὰ περιορισθῇ εἰς αὐστηρὰν καταγραφὴν τῶν ἐν τῇ περιπύστῳ ἐκείνῃ συλλογῇ Ἑλληνικῶν ἀγγείων, ἀποφεύγων οἱανδήποτε κρίσιν ἐπὶ τῶν εἰκονιζομένων σκηνῶν καὶ τοῦτο, ἵνα ὁ μελετητὴς παραμένῃ ἀπροκατάληπτος».

Ἐν δὲ τῇ τοῦ Pauly RE² XI, 1528 κἑ. ἐν ἄρθρῳ μακρῷ τοῦ K. Schneider δὲν εὑρίσκομεν περισσοτέρας διασαφήσεις. Ἀλλ' οὔτε ἄλλως τε θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς τοὺς ἄνω μνημονευομένας ἐρευνητὰς νὰ φθάσωσιν εἰς περισσοτέρας ἐξηγήσεις, ἀγνοοῦν τας τὰ σήμερον ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἐπικρατοῦντα ἔθιμα.

Κατὰ ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι καὶ σήμερον ἔτι, ὅταν εὑρισκώμεθα ἐν συμποσίῳ ἀναμὶξ ἄρρενές τε καὶ θήλεις, δὲν παίζομεν μὲν τὸ ἄνω παίγνιον, λέγομεν ὅμως παίζοντες (ὅταν παραμένῃ ἓν ἐλάχιστον ὑπόλειμμα οἴνου ἐντὸς τοῦ ποτηρίου τῆς ἐγγὺς ἡμῶν συνεστιαζομένης δεσποινίδος ἢ κυρίας) «θὰ πίω τὰς τελευταίας σταγόνας τοῦ κρασιοῦ σας, δεσποινίς, διὰ νὰ μάθω τὸ μυστικόν σας» ἢ «μοὶ ἐπιτρέπετε νὰ μάθω τὰ μυστικά σας», δηλ. νὰ πίω τὸ τελευταῖον ὑπόλοιπον τοῦ οἴνου σας; ἢ ὅταν θέλωμεν νὰ προτρέψωμεν αὐτὴν νὰ πίῃ καθ' ἣν στιγμὴν πίνουσα ὀλίγον τι ἀφίνει τὸ ὑπόλοιπον ἐν τῷ ποτηρίῳ της «πρέπει νὰ ἀδειάζετε τὸ ποτῆρι σας, δὲν πρέπει νὰ μανθάνουν ἄλλοι τὰ μυστικά σας». Προφανῶς ἐνταῦθα ἡ λέξις «μυστικὸν» καὶ «μυστικὰ» δὲν ὑπονοεῖ ἄλλο τι ἢ τὸ ἐρωτικὸν μυστικόν. Ὅτι δὲ περὶ ἐρωτικοῦ μυστικοῦ πρόκειται ἀποδεικνύει τὸ κάτωθι γεγονός. Ὅταν μίαν τῶν ἀνωτέρω φράσεων ἀπευθύνωμεν πρὸς κυρίαν παρήλικα, λαμβάνομεν πάντοτε τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν: «καὶ τί μυστικὸν θέλετε νὰ μάθετε ἀπὸ μένα τώρα; ἐγὼ πειὰ ἐγέρασα, δὲν ἔχω μυστικά· τὰ μυστικὰ εἶναι γιὰ σᾶς τοὺς νέους». Ἡ ἀπάντησις αὕτη δεικνύει πασιφανῶς ὅτι πρόκειται περὶ ἐρωτικοῦ μυστικοῦ.

Ἀλλὰ τί ἄλλο πράττει ἐνταῦθα ἡ ἑταίρα Σμικρά; κρατοῦσα διὰ τοῦ δείκτου τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀπὸ τὸ ἓν τῶν ὠτίων τὸν ὡς ποτήριον χρησιμεύοντα σκύφον (πρβλ. Buschor Vasenmalerei εἰκ. 113) τὸν περιέχοντα τὸ τελευταῖον ὑπόλειμμα τοῦ ποθέντος οἴνου της λέγει, ἑτοίμη νὰ ἐκσφενδονίσῃ τοῦτο ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τοῦ κοττάβου, «τὶν τάνδε λατάσσω Λέαγρε»: ταύτην δηλ. τὴν τελευταίαν σταγόνα, τὴν ἐγκλείουσαν τὸ ἐρωτικόν μου μυστικὸν τὴν στέλλω εἰς σὲ, Λέαγρε!

Ἐνταῦθα ἡ ὅλη συσκευὴ ἡ χρησιμεύουσα ὡς ὄργανον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἄνω παιδιᾶς τοῦ κοττάβου καὶ ἣν συσκευὴν ὀνομάζομεν ἐπίσης κότταβον — ὁ κότταβος λοιπὸν ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι παρίσταται ὡς ἐκπροσωπῶν τὸ μνημονευόμενον πρόσωπον. Κατὰ ταῦτα, ὅταν ἡ ἐκσφενδονιζομένη σταγὼν μετὰ τῆς ἄνω στερεοτύπου φράσεως ἐπιτυγχάνουσα ἀνέτρεπε τὴν πλάστιγγα, θὰ ἤθελε νὰ σημάνῃ ὅτι τὸ μνημονευόμενον πρόσωπον ἐδέχετο νὰ πίῃ τὸ τελευταῖον αὐτὸ προσφερόμενον ὑπόλειμμα καὶ ἑπομένως ἤθελε νὰ μάθῃ τὸ ἐρωτικὸν μυστικὸν τοῦ προσφέροντος, ἀπεδέχετο δηλονότι τὴν ἐρωτικὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ἀναμένοντος τρόπον τινὰ καὶ ἀπάντησιν. Τοὐναντίον δὲ ἐν ἀποτυχίᾳ ἐσήμαινε ὅτι δὲν ἀπεδέχετο.

Καὶ ἐν τούτῳ ἀκριβῶς θὰ συνίστατο τὸ διασκεδαστικὸν τοῦ παιγνιδίου. Ὅτι ἑκάστην ἐπιτυχίαν τῆς ἐκσφενδονιζομένης τρυγὸς ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τοῦ κοττάβου καὶ ἑπομένως ἕκαστον ἐκ τῆς ἀνατροπῆς αὐτῆς παραγόμενον κρότον, θὰ συνώδευον ἐν χορῷ καὶ αἱ ἐπιδοκιμαστι-

καὶ φωναὶ τῶν συμπαικτῶν μέ τινα φράσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν σημερινὴν «**Σὲ ἀγαπᾷ, Σὲ ἀγαπᾷ!**», τοὐναντίον δὲ ἑκάστην ἀποτυχίαν θὰ συνώδευον μὲ τὴν ἀποδοκιμαστικὴν φράσιν «**δὲν σὲ ἀγαπᾷ**»! Εἰς τὸν θόρυβον δὲ ἀκριβῶς αὐτόν, προϊὸν μιᾶς ζωηροτάτης εὐθυμίας, θὰ συνίστατο ἡ ὡραιότης καὶ τὸ διασκεδαστικὸν τῆς παιδιᾶς τοῦ κοττάβου.

Κατόπιν τούτων ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι τὸ μνημονευόμενον πρόσωπον ἠδύνατο κάλλιστα καὶ νὰ μὴ παρευρίσκηται μεταξὺ τῶν παιζόντων τὸ ἄνω παίγνιον, ἀφοῦ ἄλλως τε ἡ ἰδία συσκευὴ τοῦ κοττάβου θὰ ἐξεπροσώπει αὐτό.

Καὶ μέλλοντες νὰ καταλήξωμεν λέγομεν ὅτι: Ὡς ὁ **χορὸς** ἔχει περιέλθει εἰς ἡμᾶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων αὐτούσιος εἰς στάσιν, ἐμπλοκὴν χειρῶν, βηματισμοὺς (πρβ. μικρὸν ἀμφορέα Κλαζομενῶν ἐν Βερολίνῳ, Françoisvase ἐν Φλωρεντίᾳ ἀγγεῖον Falerii F-R Gr. Vasenmaler. τόμ. I πίν. 17·18) — ὡς ἡ μετὰ συμπόσιον περιφορὰ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν διασκεδαζόντων τῇ συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων — εἴτε πνευστῶν, εἴτε ἐγχόρδων — ἔχει περιέλθει εἰς ἡμᾶς ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν λεγομένην κοινῶς Μπαντινάδα, (πρβ. F — R. Gr. Vasenmal. τόμ. I πίν. 50), οὕτω καὶ ὁ μετὰ τόσης ζωῆς καὶ εὐθυμίας παιζόμενος κατὰ τὰ ἀρχαῖα συμπόσια καὶ τόσον διαδεδομένος — ὡς δεικνύουν πολλαὶ ἐπὶ ἀγγείων εἰκόνες — κότταβος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκλίπῃ χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἴχνη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐξέλιπον τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα ὡς ἐκ τῆς ἐπελθούσης καθόλου μεταβολῆς περὶ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, δεδομένου ὅτι οὔτε ἐν κατακλίσει συμποσιάζομεν σήμερον οὔτε πήλινα δίωτα ἀγγεῖα ὡς ποτήρια μεταχειριζόμεθα, πάντως ὅμως ἔμενεν ἀδιάρρηκτον τὸ ἐσωτερικὸν γνώρισμα τὸ καὶ ἰσχυρότερον, τὸ χρησιμεῦσαν ὡς βάσις, ἐφ' ἧς ἐθεμελιώθη ἡ ἐν λόγῳ παιδιὰ δηλ. ἡ διὰ τοῦ τελευταίου ὑπολείμματος τοῦ οἴνου ὑποδήλωσις τοῦ ἐρωτικοῦ μυστικοῦ.

Θεμ. Καραχάλιος.

ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΔΟΥΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ·

Ἐπὶ κορμοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀγάλματος εἰσαχθέντος πρὸ τοῦ 1912 εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν μουσεῖον (ἀριθ. 3045, Ἀποθήκη) φέρεται ἐπὶ τοῦ στήθους ἡ ἑξῆς ἑλληνικὴ ἐπιγραφή:

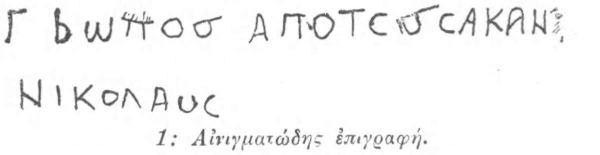

1: Αἰνιγματώδης ἐπιγραφή.

Τὴν ἐπιγραφὴν ἐμελέτησα τῷ 1921 καθ' ὑπόδειξιν τοῦ καθηγητοῦ F. Studniczka. Νομίζω, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις, ἣν τότε προέτεινα, δύναται νῦν νὰ δημοσιευθῇ ἔχει δὲ οὕτω: 1

Γ. bωποσ απο τ(ε)σ Σακαν. / Νικολαος.
ἤτοι ***Γ. Βῶπος ἀπὸ τῆς Σάκαν. / Νικόλαος.***

Ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος δηλαδὴ ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα δύο ἀνδρῶν· ὁ πρῶτος εἶναι κατ' ἐμὲ Γερμανὸς καὶ δὴ Πρῶσσος: G. Bopo(=Bopp;) von Sagan 2.

Οὗτος διατρίψας — ἄγνωστον πότε — ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἴσως κτήτωρ τοῦ ἀγάλματος ἢ εὑρὼν τοῦτό που ἐπέγραψε τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρατηρῶ ἀνάμειξιν γραμμάτων. 3 Ὁ ἀνὴρ — περιηγητὴς ἢ ἔμπορος ἴσως — εἶχε μελετήσει ἀρχαίας ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς· ἀλλὰ παρὰ τὰ ἀρχαῖα γράμματα ἀνέμειξε καὶ τὰ νεωτερικὰ **ω** καὶ **σ** (bῶποσ)· τὸ **σ** τοῦτο οὐχὶ ὀρθῶς ἐν Athen. Mitteil. ἀνεγνώσθη **υ**.

Ὅτι ὁ ἀνὴρ ἦτο ξένος καὶ δὴ Γερμανός, δεικνύουσι καὶ τὰ σφάλματα αὐτοῦ.

Οὕτω γράφει bωποσ καὶ οὐχὶ Βωποσ (= Βῶπος), δηλαδὴ μεταχειρίζεται τὸ λατινικὸν *b* τῆς μικρογραμμάτου γραφῆς, διότι ἐφοβήθη μήπως γράφων Βωπος νομισθῇ, ὅτι καλεῖται Wopo 4. Ἑτέρα ἀπόδειξις, ὅτι ὁ χαράξας τὴν ἐπιγραφὴν δὲν ἦτο Ἕλλην, εἶναι ἡ λ. **τῆς**· ταύτην γράφει TCσ 5 = τες· ὡς γνωστόν, οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐρα-

1 Ἡ ἐπιγραφή, ὅσον γινώσκω, ἐδημοσιεύθη μόνον ἐν Athen. Mitteil. 46 (1921) σελ. 27, σημ. 2 ὑπὸ τοῦ G. Rodenwaldt οὕτω: Γ. Βωποῦ ἀπὸ Τσυσακάν. Νικόλαος.

2 Ἡ πόλις Sagan εἶναι πόλις τῆς Σιλεσίας ἐν Πρωσσίᾳ.

3 Αὕτη παρατηρεῖται καὶ ἐν ἀρχαίαις ἑλληνικαῖς ἐπιγραφαῖς· πρβ. προχείρως ΑΕ 1890, σ. 113.

4 Ἐν τῇ νέα ἑλληνικῇ τὸ β προφέρεται ὡς τὸ γερμανικὸν w.

5 Ἐλησμόνησε νὰ χαράξῃ τὴν ἐν τῷ μέσῳ ὁριζοντίαν γραμμὴν τοῦ ϵ· διὰ τοῦτο ἐν Athen. Mitteil. ἐξελήφθη τοῦτο ὡς σίγμα.

2 5 27

σμιακῆς προφορᾶς **τὸ η** προφέρουσιν ὡς ē· ὥστε **τες=τῆς**. Παρατηρῶ πρὸς τούτοις, ὅτι ἡ πόλις **Sagan** μετεγράφη **Σάκαν**. Ὡς εἶναι γνωστόν, οἱ νεώτεροι Γερμανοὶ συγχέουσιν ἐνίοτε ἐν τῇ προφορᾷ τὸ g καὶ τὸ k. Ἀλλὰ καὶ τὸ b καὶ p καὶ τὸ d καὶ t συγχέονται.

Ἐν τέλει σημειῶ, ὅτι τὸ ὄνομα Βῶπος εἶναι ἄγνωστον παρ' ἡμῖν, ἐν ᾧ τοὐναντίον τὸ ὄνομα *Bo(p)p(o)* δὲν εἶναι ἀδιανόητον ἐν Γερμανίᾳ.

Ἀντώνιος Χ. Χατζῆς.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

(1861—1922)

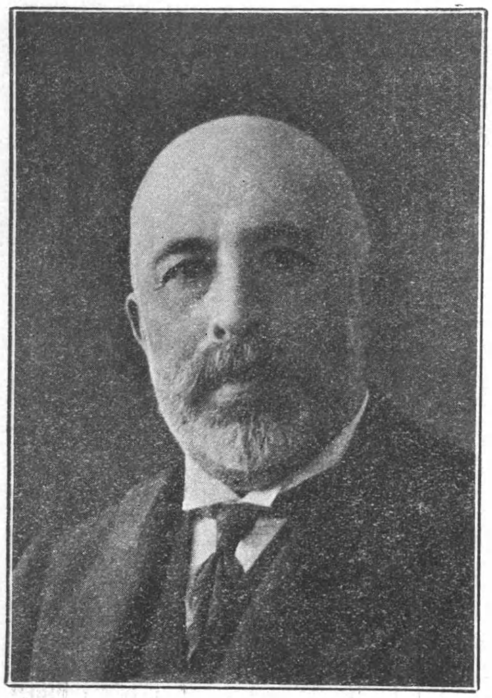

Ἐν χρόνοις, καθ' οὓς οὐ μόνον τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ ὁ κλασσικισμὸς καθ' ὅλου χειμάζονται, πᾶσα ἀπώλεια μαχητοῦ ἐκ τῆς φάλαγγος τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν εἶναι λίαν σημαντικὴ καὶ δυσαναπλήρωτος. Ἐν τῷ δεξιῷ τῆς παρατάξεως ταύτης ἔπεσε βληθεὶς ὑπὸ ὑπούλου ἐχθροῦ ὁ καλὸς κἀγαθὸς Ἀνδρέας Σκιᾶς. Μέγα πένθος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν κοινὴν Πατρίδα!

Δὲν ἐζημιώθη τμῆμα μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος διὰ τοῦ ἀδοκήτου θανάτου τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός. Τοῦ Ἀνδρέου Σκιᾶ ἡ πολυμερὴς δρᾶσις διεκόπη· ἡ ἐπιστήμη ἀπώλεσεν ἀγαθὸν ἐργάτην, ἡ ἐκπαίδευσις ἐντριβῆ γνώστην τῶν φλεγόντων ζητημάτων, τὸ ἔθνος φρουρὸν τῶν τιμίων αὐτοῦ. Ἄνδρες ὡς ὁ τετράγωνος ἀνὴρ Σκιᾶς πρόκεινται πανταχοῦ ὡς πρότυπα καὶ γεραίρονται.

Ὁ Ἀνδρέας Σκιᾶς ἐγεννήθη ἐν Καλάμαις τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1861 ἐκ πατρὸς Λάκωνος, τοῦ Νικολάου Σκιᾶ, ἐξεπαιδεύθη δὲ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐν Καλάμαις (1868-1878). Κατὰ Σεπτέμβριον 1878 ἐνεγράφη εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, μετὰ δὲ τετραετῆ φοίτησιν ἐν αὐτῷ ὑποστὰς τὴν νενομισμένην δοκιμασίαν (τῇ 25 Ἰανουαρίου 1884) ἠξιώθη τοῦ βαθμοῦ «ἄριστα». Διδάκτωρ ἀνηγορεύθη πολὺ βραδύτερον (τῇ 20 Νοεμβρίου 1890) διὰ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς «***Λουκιανοῦ τοῦ Σαμοσατέως φιλοσοφήματα***», ἥτις δὲν εὑρέθη μὲν ἐν τοῖς καταλοίποις αὐτοῦ, ἴσως δὲ σῴζεταί που ἐν τῷ Ἀρχείῳ τοῦ Πανεπιστημίου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1884 διωρίσθη ὁ Σκιᾶς καθηγητὴς τοῦ ἐν Καλάμαις Γυμνασίου, ἐν ᾧ ἐδίδαξεν ἐπὶ ἓν ἔτος. Εἶτα ἐπὶ διετίαν (1885-1887) ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐμπορικῇ σχολῇ τῆς Χάλκης.

Ἡ μεγάλη ἔφεσις πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Χάλκην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν, ἔνθα ἠσχολήθη εἰδικῶς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἰδίως τὴν γραμματικὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Μονάχῳ (ἑξάμ. 1887-1888), Βερολίνῳ (τρία ἑξάμ. 1888-1889) καὶ Λιψίᾳ (δύο ἑξάμηνα 1889-1890) ἤκουσε τοὺς καθηγητὰς Ed. Wölfflin, E. Curtius, U. Köhler, J. Vahlen, W. Wattenbach, A. Kirchhoff, Ebbinghaus,

Fr. Paulsen, H. Diels, K. Brugmann. Προσέτι ἤκουσε κατὰ τὸ χειμερινὸν ἑξάμηνον 1887-1888 ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τοῦ Μονάχου τὰς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ περὶ αἰσθητικῆς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ Reber.

Περατώσας τὰς ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς αὑτοῦ μετέβη εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα ἐπὶ δίμηνον ἐπεσκέφθη τὴν Βερώναν, τὴν Ῥώμην, τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Πομπηΐαν καὶ ἐμελέτησε τὰ μουσεῖα αὐτῶν.

Οὕτως ἀρτίως παρεσκευασμένος ἐπανῆλθε κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1890 εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ βίος τοῦ Ἀνδρέου Σκιᾶ ὅ τε ἐπιστημονικὸς καὶ ὁ δημόσιος εἶναι διςχιδὴς καὶ δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο περιόδους· κατὰ τὴν πρώτην (1891-1910) ὑπηρέτησε τήν τε Ἀρχαιολογίαν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, κατὰ τὴν δευτέραν (1910-1922) ἀφωσιώθη ὁλοψύχως εἰς τὴν θεραπείαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὑτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεσκευάζετο, ἵνα διδάξῃ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ὡς ὑφηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἤτοι τὴν 30 Αὐγούστου τοῦ 1891 διωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἔμμισθος ἔφορος τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἔμεινε μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1895, ἔδειξε δὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἐπιμέλειαν. Πρώτην ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἐν Γυθείῳ τῷ 1891, ἔνθα ἀνεῦρε τὸ ἀρχαῖον θέατρον· συγχρόνως ἐμελέτησε καὶ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Γυθείου. Εἶτα ἠργάσθη τῷ 1892 ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ, ἐν τῷ ἀρχαίῳ Θυρρείῳ, καὶ ἐμελέτησε τὴν τοπογραφίαν αὐτοῦ.

Μείζονος σημασίας ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Κορίνθῳ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀγορᾶς τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἧς τὰ σπουδαιότερα εὑρήματα μετηνέχθησαν εἰς Ἀθήνας.

Τῷ 1893 ἐμελέτησε τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισοῦ παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον. Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη ἐξετελέσθη μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν. Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὸν Ἀ. Σκιᾶν προέκυψεν, ὅτι κρήνη τις σπουδαία καὶ δὴ ἡ Ἐννεάκρουνος ἀδύνατον νὰ ὑπῆρξεν ἐνταῦθα· ὁ Σκιᾶς ἀπέδειξεν, ὅτι χεὶρ ἀνθρωπίνη ἐξέτρεψεν ἐνταῦθα τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισοῦ.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1894 ἤρχισε νὰ ἀνασκάπτῃ τὸ πρῶτον ἐν Ἐλευσῖνι. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἠργάσθη καὶ ἐν τῷ τῆς Ἐλευσῖνος Μουσείῳ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπανελήφθη κατὰ τὸ 1895.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς πρώτης περιόδου, ἤτοι περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1891, ὑπέβαλε τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ τὴν ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβὴν αὑτοῦ «*Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου*» [1]· ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐνέκρινεν αὐτὸν ὡς ὑφηγητὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων· τῇ 14 Ἰανουαρίου 1892 τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἀνήγγειλε τῷ Πανεπιστημίῳ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκλογῆς. Ὡς ὑφηγητὴς ἐδίδαξεν ἐπὶ διετίαν.

Εἶτα ἠναγκάσθη περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἀνατεθειμένης αὐτῷ ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας νὰ διακόψῃ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν.

Εἶτα διὰ Β. Δ. τῆς 30 Νοεμβρίου 1895 διωρίσθη ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ δημοσίου. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὑπηρέτησε συνεχῶς μέχρι τοῦ 1910.

Καὶ ὡς ἔφορος τοῦ Δημοσίου ἐξετέλεσε μετὰ πολλοῦ ζήλου ἀνασκαφὰς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Τῷ 1896 συνεχίζει τὰς ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφὰς μετὰ λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων· περὶ τῶν εὑρημάτων αὐτῶν ἔγραψε διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι καὶ τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν ἐτῶν 1894 καὶ ἑξῆς.

Κατὰ τὸ 1897 ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα τοῦ γνωστοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ, ὃν εἶχον εἰκονίσει ὁ Stuart καὶ ὁ Revet. Τῷ 1897-1898 ἔσκαψε καὶ πάλιν ἐν Ἐλευσῖνι.

Μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσε κατὰ τὸ 1898 παρὰ τὸ Μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου.

Τῷ 1899 ἔσκαψεν ἐν πέντε τόποις τῶν Πλαταιῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος προέβη εἰς ἀνασκαφὴν προϊστορικοῦ τύμβου ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν.

Τῷ 1900 καὶ 1901 ἐνήργησε σκαφικὰς ἐργασίας παρὰ τὴν Φυλὴν (ἐν τῷ ἄντρῳ τοῦ Πανὸς καὶ ἀλλαχοῦ).

1 Τὸ ἔργον τοῦτο ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις Association pour l'encouragement des études grecques en France· βλ. τὴν περὶ τούτου ἔκθεσιν τοῦ Paul Girard ἐν Revue des études grecques 5 (1892) σ. XXXIII.

Τῷ 1902 ἐπανέλαβε τὰς ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφάς. Τῷ 1904 ἐνήργησε μικρὰν σκαφὴν παρὰ τὸ Στάδιον.

Τῷ 1906 ἐπανέλαβε τὰς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κορίνθῳ ἀνασκαφάς.

Ἄλλην ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἐν τῷ Κεραμεικῷ τῷ 1907 δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας κατὰ παράκλησιν τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν, ἵνα συνταχθῇ ἀκριβὲς τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μετὰ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Fiechter ἔσκαψεν ἐν Ἀμύκλαις πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν λειψάνων τοῦ περιωνύμου θρόνου τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος.

Τῷ 1909 ἐνεργήσας ἀνασκαφὰς ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ Πύλῳ ἀνεῦρε δύο τάφους, ὧν ὁ εἷς μυκηναϊκός.

***

Τέλος ἡ πολιτεία ἀνεγνώρισε τὸ μέγα ἀδίκημα πρός τε τὴν ἐπιστήμην καὶ πρὸς τὸν σοφὸν ἄνδρα καὶ διώρισεν αὐτὸν δυνάμει εἰδικοῦ νόμου τῷ 1910 τακτικὸν καθηγητὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ὁ Ἀνδρέας Σκιᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἄγων τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας· τῷ χαράσσοντι τὰς γραμμὰς ταύτας ἔλεγε μῆνάς τινας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μετά τινος πικρίας πόσον ἐζημίωσαν αὐτὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην διὰ τῆς ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας παραγκωνίσεως αὐτοῦ.

Εἰσελθὼν τέλος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἠργάσθη μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῷ μαθήματος. Διδάσκων καὶ συγγράφων προσεπάθησε νὰ προαγάγῃ τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἡ σαφὴς καὶ σοφὴ διδασκαλία αὐτοῦ ἔθελγε τοὺς ὁμιλητὰς αὐτοῦ, οἵτινες εὐγνωμόνως ἀναμιμνήσκονται αὐτοῦ.

Ἀλλὰ μεγάλην προσήνεγκεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν φοιτῶσαν νεολαίαν διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, ἥτις ἀπὸ ἐτῶν δὲν ἐδιδάσκετο ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Περὶ τοῦ μαθήματος τούτου εὐτυχῶς κατέλιπε μεγάλην ἐργασίαν, ἣν, ὡς ἀσμένως ἐγνώσθη, ἡ Σύγκλητος τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου ἀπεφάσισε (κατὰ Ἰούνιον 1924) νὰ ἐκτυπώσῃ. Οὕτως ἐργασία πολλοὺς κόπους ἀπαιτήσασα θὰ ἴδῃ τὴν δημοσιότητα.

Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καρποφόρος διδασκαλία δὲν ἐκώλυσεν αὐτὸν νὰ ἀσχοληθῇ μετὰ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ περὶ τὰ φλέγοντα παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα καὶ περὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ὧν ἦτο τελείως κάτοχος [1].

Τὰ πορίσματα τῶν παλαιοτέρων μελετῶν αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν ἐν ἰδίοις βιβλίοις καὶ ἐν περιοδικοῖς.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα διεχειρίσθη μετὰ μεγάλης νηφαλιότητος. Τὰ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ οὐδεμία μέχρι τοῦδε κριτικὴ ἠδυνήθη νὰ ἀνατρέψῃ. Τελευταίως διεχειρίσθη μετὰ μεγάλης λεπτότητος τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν τῇ κρίσει τοῦ Μιστριωτείου ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ (1922) τῇ ἐκδοθείσῃ δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου.

Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἡτοίμαζε νέαν μεγάλην ἐργασίαν, ἥτις διὰ τὸν ἐπελθόντα θάνατον ἔμεινεν ἡμιτελής [2].

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων εἰδικὴν μελέτην ἔγραψεν ὁ σοφὸς καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ (τόμ. α', Ἀθῆναι 1910).

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων εἶχε βαθεῖαν γνῶσιν. Πολύτιμον βιβλίον δύναται νὰ ὀνομασθῇ τὸ ἐν ἔτει 1921 ἐκδοθὲν δαπάναις τοῦ Κράτους ἔργον αὐτοῦ «Γνῶμαι περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐπιτροπείας περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν κατὰ τὴν περίοδον 1917-1920 εἰσαχθέντων εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα σπουδαίαν θέσιν κατέχουσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Σκιᾶ γραφέντα. Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ πρίγκιπος Νικολάου μετέσχε τῆς πρὸς ἔκδοσιν τῶν καταλοίπων τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου αὐτοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου ἐπιτροπείας καὶ ἐπωφελῶς ἔδρασε.

Ὑπῆρξε διαχειριστὴς τοῦ Μιστριωτείου κληροδοτήματος.

Ἡ λοιπὴ δρᾶσις αὐτοῦ εἶναι ποικίλη. Ἐν ἔτει 1915-1916 διετέλεσε κοσμήτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς. Τῷ 1921-1922 ἦτο συγκλητικός.

1 Παρηκολούθει πᾶσαν τὴν φιλολογικὴν κίνησιν καὶ ἠγόραζε μὴ φειδόμενος χρημάτων τὰ σχετικὰ βιβλία· οὕτω κατήρτισε σπουδαίαν βιβλιοθήκην· αὕτη προσεχῶς θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολήν.

2 Ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχει δύναται νὰ ἐκδοθῇ.

῾Η Φιλοσοφικὴ σχολὴ τῷ 1922 ἐξέλεξεν αὐτὸν τὸ δεύτερον ὡς Κοσμήτορα διὰ τὸ ἔτος 1922-1923· δυστυχῶς ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος αὐτοῦ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἐν τῇ Σχολῇ φωτεινὴν αὐτοῦ δρᾶσιν. Διατελῶν καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διωρίσθη τῷ 1910 μέλος τοῦ 'Εποπτικοῦ συμβουλίου τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως. Τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας ὑπῆρξεν ἰσόβιον μέλος καὶ σύμβουλος (1896-1914). Τῷ 1920 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Γενικῆς συνελεύσεως παμψηφεὶ σύμβουλος τῆς αὐτῆς ἑταιρείας. ῾Ως ἀντιπρόεδρος τοῦ ῾Ελληνικοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου (1913-1915) ὑπέβαλε πρός τε τὸ ῾Υπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ τοὺς βουλευτὰς τῇ 29 Μαΐου 1914 μετ' ἄλλων ὑπόμνημα περὶ τοῦ εἰς τὴν ψῆφον τῆς Βουλῆς ὑποβληθέντος σχεδίου νόμου περὶ Μέσης ἐκπαιδεύσεως. ῾Ωσαύτως δὲ διετέλεσε σύμβουλος τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, μέλος τῆς ῾Ιστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας (1896 κ. ἑ.), τῆς 'Επιστημονικῆς ἑταιρείας, τῆς Γλωσσικῆς ἑταιρείας, τῆς Βιοτεχνικῆς ἑταιρείας, τῆς Βυζαντιολογικῆς ἑταιρείας, τῆς Πανελληνίου σκοπευτικῆς ἑταιρείας κ. ἄ.

Προσέτι εἶχεν ἐκλεχθῆ τῷ μὲν 1894 ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ ἐν Βερολίνῳ, ῾Ρώμῃ καὶ 'Αθήναις Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου, τῷ δὲ 1908 τακτικὸν μέλος αὐτοῦ. Τῷ 1905 ὠνομάσθη ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου.

'Απὸ τοῦ 1892 διετέλει μέλος τῆς ἐν Παρισίοις Association pour l'encouragement des études grecques en France.

Τῷ 1914 ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀργυροῦ σταυροῦ τοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος, τῷ δὲ 1922 διὰ τοῦ χρυσοῦ σταυροῦ τοῦ Β. τάγματος Γεωργίου Α' «διὰ τὰς πρὸς ἐπικράτησιν τῆς καθαρᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπηρεσίας αὐτοῦ».

῾Ο θάνατος ἔπληξεν αὐτὸν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ τῇ 3 Αὐγούστου 1922 μετὰ βραχεῖαν νόσον. ῾Η κηδεία ἐγένετο σεμνοπρεπεστάτη 1. ῾Ο ἐπιστημονικὸς κόσμος παρηκολούθησε συντετριμμένος τὴν κηδείαν τοῦ σοφοῦ ἀνδρός 2.

*
* *

῾Ο 'Ανδρέας Σκιᾶς ὑπῆρξε πολυγραφώτατος· ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἐκδεδομένων ἐργασιῶν αὐτοῦ μικρῶν καὶ μεγάλων ἀνέρχεται εἰς 170 καὶ πλέον. Αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν ῾Ελληνικὴν φιλολογίαν καὶ γλῶσσαν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν ἐπιγραφικήν, τὴν γλωσσολογίαν, τὴν κριτικήν, τὴν ἐτυμολογίαν, τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν, τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ἐκπαίδευσιν καθόλου, τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, τὴν πολιτείαν κ.λ.π.

Εἶναι λυπηρόν, ὅτι τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ἔργα διὰ τὸν ὄγκον αὐτῶν θὰ μείνωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀδημοσίευτα. ῾Η ἐρίτιμος χήρα τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς κ. Μαρία Σκιᾶ μετὰ πολλῆς προθυμίας θὰ παρέδιδεν αὐτὰ εἰς φιλογενεῖς ἐκδότας πρὸς δημοσίευσιν 3.

Πάσας τὰς ἐργασίας διακρίνει λαμπρὰ σαφήνεια· βλέπει τις ἐν αὐταῖς τὸν ἐρευνητήν, ὅστις ἐπιδιώκει νὰ λύσῃ πᾶν ἀναφυόμενον ζήτημα ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἐργασίας καὶ ὅστις ἐπιδιώκει νὰ κατανικήσῃ πᾶσαν δυσκολίαν. Τὸ εὐγενὲς ἦθος τοῦ ἀνδρὸς διαφαίνεται καὶ ἐν ταῖς διατριβαῖς αὐτοῦ, αἵτινες ἔχουσι πολεμικὸν χα-

1 ῾Ο τύπος πάσης ἀποχρώσεως ἔγραψε πενθῶν τὸν ἀείμνηστον ἄνδρα· νεκρολογίας ἔγραψαν τὰ ἑξῆς φύλλα: Καθημερινὴ 12 Αὐγούστου 1922 (ὑπὸ ***='Α. Χατζῆς), 'Εμπρὸς 7 Αὐγούστου 1922, 'Αδιάλλακτος, 'Αθῆναι, 'Αθηναϊκή, 'Ελεύθερος τύπος, ῾Εστία, Νέα ἡμέρα, Σημαία κ.ἄ. Νεκρολογίαι ἐγράφησαν ἔτι ἐν 'Ατλαντίδι 'Αμερικῆς 13 (1923), τεύχ. 'Οκτ. σελ. 22, ἐν Νέῳ ῾Ελληνομνήμονι 17 (1923) σ. 104 κ ἑ. καὶ ῾Ελλ. γεωγρ. ἑταιρ., Πεπραγμένα α' πενταετίας, 'Αθῆναι 1924, σ. 41-42. Λαμπρὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ φίλος συνάδελφος Κων. Λογοθέτης, Τὸ φιλολογικὸν ἔργον ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις τριῶν ἀοιδίμων καθηγητῶν, 'Αθῆναι 1927, σ. 20-23. ῾Η περισπούδαστος καὶ ἀξιανάγνωστος αὕτη μελέτη ἐξεφωνήθη τῇ 1 'Απριλίου 1926 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ «Συνδέσμου τῆς ἀκαδημαϊκῆς προόδου» τελεσθὲν φιλολογικὸν μνημόσυνον τῶν ἀειμνήστων καθηγητῶν Κ Κόντου, Γ. Μιστριώτου καὶ 'Α. Σκιᾶ.

2 Τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον ἐν τῷ Α' Νεκροταφείῳ 'Αθηνῶν κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου Γ. Μπονάνου καὶ φέρει τοὺς ἑξῆς στίχους ποιηθέντας ὑπὸ τοῦ συναδέλφου 'Α. Κεραμοπούλλου:

ΠΑΝΤΟΙΗΣ ΣΟΦΙΗΣ ΤΑΜΙΑ, ΣΚΙΑ ΑΡΧΑΙΟΔΙΦΑ,
ΔΩΡΙΣ ΡΥΘΜΟΝ ΑΝΕΡ ΧΡΗΣΤΕ ΤΕ. ΧΑΙΡΕ ΦΙΛΕ.

3 Κατ' 'Απρίλιον 1927 ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ 'Ανδρέου Σκιᾶ. 'Η ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως ἀνετέθη εἰς τὸν κ. ῾Ερρίκον Σκάσσην, 'Εμμανουὴλ Πεζόπουλον, καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν καὶ 'Αντώνιον Χ. Χατζῆν, π. καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ρακτῆρα· μάχεται εὐγενῶς καὶ κοσμίως· οὐδαμοῦ παραφέρεται.

Ὁ ἐκλιπὼν ἀνὴρ πρόκειται ἡμῖν καὶ ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρα, δι' ὃν καὶ οἱ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς αὐτὸν ἐσεβάσθησαν πολλάκις αὐτόν. Περὶ τοῦ Ἀνδρέου Σκιᾶ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ: ***ἵνα θανὼν βιώσειεν ἐβίωσεν ὡς θανούμενος*** [1].

Ἀντώνιος Χ. Χατζῆς.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

ΑΝΔΡΕΟΥ Ν. ΣΚΙΑ

Α') Ἐκδεδομένα.

1888

1. 〈Περὶ ἱδρύσεως γυμναστηρίου ἐν Καλάμαις〉: ('Εφημερὶς) Φιλόπολις (Καλάμαι) 6 Δεκεμβρίου 1888.

1889

2. Conjectanea: Berliner philologische Wochenschrift 9 (1889) σ. 715.
3. Conjectanea: ἔ. ἄ. σ. 812.
4. Zum Gesetz von Gortyn: Hermes 24 (1889) σ. 475-477.

1890

5. ***Ἐπιγραφικὰ μελετήματα***: ΑΕ 1890 σ. 173-194.

1891

6. ***Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου***, Ἀθῆναι 1891, σελίδες 167. (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ). Ἔργον βραβευθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις Association pour l'encouragement des études grecques en France.
7. Τίσυρος, Κρητικὴ πόλις: ΑΕ 1891 σ. 191-192.
8. 〈Ἔκθεσις περὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἐν Γυθείῳ θεάτρου〉: ΠΑΕ 1891 σ. 27-34.
9. Περὶ τοῦ ἐν Γυθείῳ θεάτρου καὶ τοῦ παρ' αὐτὸ ἀρχαίου κτιρίου: ΠΑΕ 1891 σ. 71-90.

1892

10. Ἐπιγραφικά: ΑΕ 1892 σ. 25-32.
11. Τοπογραφικὰ Γυθείου: ΑΕ 1892 σ. 55-56 καὶ 257.
12. Ὑπὲρ τῆς Ἀκροπόλεως: ('Εφημερὶς) Ἄστυ 21-22 Ἰουνίου 1892.
13. ***Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου***: ΑΕ 1892 σελ. 107-114.
14. ***Ἐπιγραφαὶ Γυθείου***: ΑΕ 1892 σ. 185-204.
15. Συμπλήρωσις Λακωνικῆς ἐπιγραφῆς: ΑΕ 1892 σ. 225.
16. 〈Ἀνασκαφὴ ἐν Θυρρείῳ τῆς Ἀκαρνανίας〉: ΠΑΕ 1892 σ. 47-51.
17. Ἀνασκαφαὶ ἐν Κορίνθῳ: ΠΑΕ 1892 σ. 111-136 (πίν. 1).
18. Σαστήρ: ΑΕ 1892 σ. 256-257.
19. ***Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς ὀργάνου καθολικῆς παιδεύσεως***: Παρνασσὸς 15 (1892) σ. 161-174 (καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει).
20. Flora-Fauna: Ἀθηνᾶ 4 (1892) σ. 639-643.

1893

21. Τὸ νομοσχέδιον περὶ τῶν ἑδρῶν καὶ μαθημάτων τοῦ Πανεπιστημίου: Παλιγγενεσία 1 Φεβρουαρίου 1893.
22. Κριτικαί τινες παρατηρήσεις: Εἰκοσιπενταετηρὶς Κωνσταντίνου Κόντου σ. 257-263.
23. Ἐπιγραφαὶ ἐκ Θυρρείου τῆς Ἀκαρνανίας: ΑΕ 1893 σ. 29-36.
24. Κυπριακά: ΑΕ 1893 σ. 61-64.
25. Ἡ κοίτη τοῦ Ἰλισοῦ παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον: ΑΕ 1893 σ. 103-104.
26. Ἡ γένεσις τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης: Ἑστία 1893 Ἰούλιος-Δεκέμβριος, σ. 17.
27. Αἱ παρὰ τὴν Καλλιρρόην ἀνασκαφαί: Ἄστυ 17 Αὐγούστου 1893.
28. Περὶ τῆς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ ἀνασκαφῆς: ΠΑΕ 1893 σ. 111-136.
29. Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος πολιτισμὸς ὑπὸ Χρίστου Τσούντα: Ἑστία 5 Σεπτεμβρίου 1893, σ. 157.
30. Ἐπιγραφαὶ Κορίνθου: ΑΕ 1893 σ. 113-128.

1894

31. ***Ἑλληνικὴ γραμματικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν***

1 Ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τάφου Κωνσταντίνου Ῥάλη ἐν Ῥώμῃ († 1576)· πρβ. Ἀντ. Χατζῆ, Οἱ Ῥαούλ—Ῥάλαι, Kirchhain N.—L. 1909, σελ. 68.

Ἑλληνικῶν σχολείων, 'Αθῆναι 1894, σελίδες η' + 239.

32. Κρίσις περὶ τοῦ γλωσσικοῦ διαγωνίσματος τοῦ συλλόγου Κοραῆ: 'Εφημερὶς τῶν συζητήσεων 23 καὶ 24 Μαΐου 1894.
33. Καὶ πάλιν περὶ τῆς λέξεως σαστήρ: ΑΕ 1894 σ. 127-128.
34. Συμβολαὶ εἰς τὴν 'Αθηναϊκὴν τοπογραφίαν: Ἑστία 1894 σ. 289-293 (καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει.
35. Erklärung: Indogerm. Anzeiger 1894 σ. 169 169-171.
36. 'Ανάγλυφα ἐκ τῆς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ 'Ιλισοῦ ἀνασκαφῆς: ΑΕ 1894 σ. 132-142.
37. *'Επιγραφαὶ 'Ελευσῖνος*: ΑΕ 1894 σ. 161-186.
38. *'Επιγραφαὶ 'Ελευσῖνος*: ΑΕ 1894 σ. 189-212.
39. Σύμμικτα: ΑΕ 1894 σ. 241-244.
40. Ἔκθεσις περὶ τῶν ἐν 'Ελευσῖνι ἀνασκαφῶν: ΠΑΕ 1894 σ. 14-17.

1895

41. *'Αδίκου κρίσεως ἔλεγχος*, 'Αθῆναι 1895, σελίδες 120.
42. 'Αντιδήλωσις: Καιροὶ 20 'Ιουνίου 1895.
43. ⟨'Απάντησις⟩: 'Εφημερὶς 31 'Ιουλίου 1895.
44. Δήλωσις: 'Εφημερὶς 7 Αὐγούστου 1895.
45. ⟨'Απάντησις⟩: 'Εφημερὶς 11 Αὐγούστου 1895.
46. *'Επιγραφαὶ 'Ελευσῖνος*: ΑΕ 1895 σ. 83-124.
47. Ἡ περὶ τῆς 'Ελευσινιακῆς νεκροπόλεως ἔρις: Ἑστία 21 Σεπτεμβρίου 1895.
48. Περὶ τῆς ἐν 'Ελευσῖνι ἀνασκαφῆς: ΠΑΕ 1895 σ. 157-193 (πίνακες 3).

1896

49. Οἱ Ἔφοροι ἀρχαιοτήτων: Καιροὶ 14 Φεβρουαρίου 1896,
50. ⟨Περὶ ἀνασκαφῶν⟩: Ἄστυ 1 'Ιουλίου 1896.
51. Περὶ τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας: 'Εφημερὶς 31 'Οκτωβρίου 1896.
52. Ἡ 'Αρχαιολογικὴ ἑταιρεία: Ἄστυ 4 Νοεμβρίου 1896.
53. Ὁ Κέρβερος τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας: Ἑστία 4 Νοεμβρίου 1896.
54. ⟨Περὶ τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας⟩: Ἑστία 6 Νοεμβρίου 1896.
55. ⟨Περὶ τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας⟩: Ἑστία 9 Νοεμβρίου 1896.
57. *'Επιγραφαὶ 'Ελευσῖνος*: ΑΕ 1896 σ. 23-56.
57. Ὁ ἀρχαῖος Κεραμεικός: Ἄστυ 30 Δεκεμβρίου 1896.
58. Σύμμικτα. Κεραμίδες ἐνεπίγραφοι τοῦ ἐν 'Ελευσῖνι Τελεστηρίου. Σήματα ἐπὶ ἀρχαίων ὑδραγωγῶν σωλήνων ἐν 'Ελευσῖνι: ΑΕ 1896 σ. 251-264.
59. Ἔκθεσις περὶ τῆς ἐν 'Ελευσῖνι ἀνασκαφῆς: ΠΑΕ 1896 σ. 27-28.

1897

60. *'Επιγραφαὶ 'Ελευσῖνος*: ΑΕ 1897 σ. 33 66.
61. 'Αρχαῖοι τάφοι ἐν Θερμοπύλαις: 'Επετηρὶς Παρνασσοῦ 2 (1898) σ. 255-260.
62. 'Ανασκαφαὶ παρὰ τὸν 'Ιλισόν: ΠΑΕ 1897 σ. 73-85 (πίν. 1).
63. Περὶ τῆς ἐν 'Ελευσῖνι ἀνασκαφῆς: ΠΑΕ 1897 σ. 86-93 καὶ 105-107.

1898

64. *Παναρχαία 'Ελευσινιακὴ νεκρόπολις*: ΑΕ 1898 σ. 29-120 (πίνακες 7).
65. 'Ανασκαφὴ παρὰ τὸ Μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου: ΠΑΕ 1898 σ. 68-71.
66. 'Ανασκαφὴ ἐν 'Ελευσῖνι: ΠΑΕ 1898 σ. 72-91.

1899

67. *'Επιγραφαὶ 'Ελευσῖνος*: ΑΕ 1899 σ. 177-222.
68. 'Αθηναϊκαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ βράχου: ΑΕ 1899 σ. 237-240.
69. 'Ανασκαφὴ ἐν Πλαταιαῖς: ΠΑΕ 1899 σ. 42-56.

1900

70. Ἄλσος Συγγροῦ: Ἑστία 2 Φεβρουαρίου 1900.
71. Συμβολαὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Βοιωτίας: 'Επετηρὶς Παρνασσοῦ 4 (1900) σ. 114-139.
72. Ἄλσος Συγγροῦ: Ἑστία 23 Μαΐου 1900.
73. Ὁδὸς Σταδίου: Ἑστία 7 'Ιουνίου 1900.
74. 'Επίκαιρον: βιβλίον. Εἰκόνες ἐκ τῶν Ἑλλη-

νικῶν δασῶν ὑπὸ Κ. Δασίου: Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως — 'Αθηνῶν 30 Αὐγούστου 1900.

75. ⟨Παρατηρήσεις εἰς 'Ελευσινιακὴν ἐπιγραφήν⟩: ΑΕ 1900 σ. 86.

76. 'Ανασκαφαὶ παρὰ τὴν Φυλήν: ΠΑΕ 1900 σ. 38-50.

77. 'Εργασίαι ἐν τῷ 'Ωδείῳ 'Ηρώδου τοῦ 'Αττικοῦ: ΠΑΕ 1900 σ. 88-94.

78. Skyphos à figures rouges trouvé à Eleusis: Monuments et mémoires publiés par l'Académie des Inscriptions et Belles-lettres 7 (1900) σ. 29-38.

1901

79. ***'Ελευσινιακαὶ κεραμογραφίαι***: ΑΕ 1901 σ. 1-50 (πίνακες 2).

80. 'Αρχαῖον ἀλλόκοτον ὄνομα: Παναθήναια 2 (1901) σ. 37.

81. 'Η θέσις τῶν ἐν Μεσσηνίᾳ Φαρῶν: 'Ωρίων 1 (1901) σ. 3-5 καὶ Μεσσηνιακὴ ἐπετηρὶς 1902 σ. 10 κ. ἑ.

82. Γαλλικὴ σχολή: Παναθήναια 3 (1901-1902) σ. 396 397.

83. 'Επεξηγηματικὰ τῶν 'Ελευσινιακῶν κεραμογραφιῶν: ΑΕ 1901 σ. 163-174.

84. 'Ανασκαφὴ ἐν τῷ Ἄντρῳ τοῦ Πανός: ΠΑΕ 1901 σ. 32-33.

1902

85. Τύμβος προϊστορικὸς ὑπὸ τὴν 'Ακρόπολιν: ΑΕ 1902 σ. 123-130.

86. 'Ανασκαφὴ ἐν 'Ελευσῖνι: ΠΑΕ 1902 σ. 47.

87. 'Εργασίαι ἐν Κορίνθῳ: ΠΑΕ 1902 σ. 47-48.

88. 'Ανασκαφὴ ἐν Αἰγῖνι: ΠΑΕ 1902 σ. 48.

1904

89. ***'Ο ἀληθὴς χαρακτὴρ τοῦ λεγομένου γλωσσικοῦ ζητήματος***, 'Αθῆναι 1904 (Παράρτημα 'Επιστημονικῆς ἐπετηρίδος Πανεπιστημίου 1902-1903), σελίδες 214.

90. ⟨'Επιστολὴ εἰς ἀπάντησιν Α. Thumb⟩: 'Εστία 6 Μαΐου 1904.

91. 'Η ἐπίκρισις τοῦ κ. Ξενοπούλου: Παναθήναια 8 (1904) σ. 268-272 καὶ 301-306.

92. 'Η συλλογὴ 'Ρόστοβιτς: 'Αγὼν 8 'Οκτωβρίου 1904.

93. Ξανθουδίδου, ὁ Κρητικὸς πολιτισμός: Παναθήναια 9 (1904) σ. 88-89.

94. 'Ο τάφος παρὰ τὸ Στάδιον: 'Εστία 15 Δεκεμβρίου 1904.

1905

95. 'Η ψευδογλωσσολογία ἐν παραδείγματι: 'Αγὼν 17 Φεβρουαρίου 1905 — 16 'Ιουνίου 1905. ('Ανατύπωσις, σελίδες 62).

96. ⟨Ἔκθεσις περὶ ἀνασκαφῆς ἐν τῷ Σταδίῳ⟩: Νέος 'Ελληνομνήμων 2 (1905) σ. 257-265.

97. ***Περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας Κορίνθου;*** Comptes rendus du Congrès international d'archéologie, Ière session, Athènes 1905, Athènes 1905, σελ. 302-304.

1906

98. Ἄμυνα κατὰ φιλονικοῦντος θεσιθήρα, 'Αθῆναι 1906, σελίδες 110.

99. 'Ανασκαφὴ ἐν Κορίνθῳ: ΠΑΕ 1906 σ. 145-166.

1907

100. ***'Αναγκαῖον ἐπίμετρον***, 'Αθῆναι 1906-1907, σελίδες 128.

101. 'Η νεκρόπολις τοῦ Κεραμεικοῦ: 'Εστία 21 Αὐγούστου 1907.

102. ⟨Περὶ τῶν σχέσεων τῶν 'Αλβανῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας⟩: Παναθήναια 15 (1907-1908) σ. 93-96.

103. 'Ανασκαφὴ ἐν τῷ Κεραμεικῷ: ΠΑΕ 1907 σ. 99-102.

104. 'Ανασκαφὴ ἐν 'Αμύκλαις: ΠΑΕ 1907 σ. 104-107.

105. Διόρθωσις εἰς τὸ χρονικὸν τοῦ Παναρέτου: Νέος 'Ελληνομνήμων 4 (1907) σ. 490.

1908

106. ⟨Περὶ ἀρχαίας ἐπιγραφῆς ἐκ τῆς μονῆς τῶν Κλειστῶν⟩: 'Εστία 14 Μαρτίου 1908.

107. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Γερμανικῆς σχολῆς κατὰ τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον: Κράτος 15 'Ιουνίου 1908.

108. Τὰ ὀνόματα τῶν θέσεων: 'Αθῆναι 6 Σεπτεμβρίου 1908.

109. Τοπωνυμίαι ἀνὰ τὴν 'Ελλάδα. Πῶς θὰ ἐπιβληθῶσι: 'Αθῆναι 12 Σεπτεμβρίου 1908.

1909

110. Δήλωσις: Ἑστία 17 Νοεμβρίου 1909.
111. Ἀνασκαφὴ ἐν Πύλῳ τῇ Μεσσηνιακῇ: ΠΑΕ 1909 σ. 274-292.

1910

112. Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνασκαφῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας: Ἀγὼν 13 Μαΐου 1910.
113. Περὶ τοῦ προτύπου σχολείου τῶν καταπολεμούντων τὴν καθαρεύουσαν: Ἀθῆναι 19 Ἰουνίου 1910.
114. Τί εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ ἐπικληθέντος προτύπου σχολείου: Ἀθῆναι 26-27 Ἰουνίου 1910.
115. ⟨Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος⟩: Ἑστία 29 Ἰουνίου 1910.
116. ⟨Ἐπιστολὴ περὶ τῆς γλώσσης τῶν σχολείων⟩: Ἑστία 1 Ἰουλίου 1910.
117. ⟨Περὶ τῆς γραφομένης γλώσσης⟩: Παναθήναια 20 (1910) σ. 217-218.
118. Ἀπάντησις: Ἀθῆναι 7 Αὐγούστου 1910.
119. Ἀπάντησις: Ἀθῆναι 14 Αὐγούστου 1910.
120. Δήλωσις: Ἀθῆναι 24 Αὐγούστου 1910.
121. ⟨Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλφειοῦ Καρβοῦνι⟩: Νέος Ἑλληνομνήμων 7 (1910) σ. 92-93.
122. ***Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα φιλολογικῆς ἐπιστήμης***. Λόγος ἐναρκτήριος τῶν παραδόσεων: Παιδαγωγικὸν δελτίον 5 (1910) σ. 30-45 (καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει).
123. ⟨Ἐπιστολὴ περὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ⟩: Ἑστία 3 Νοεμβρίου 1910.
124. ***Πρόχειρος ὑποτύπωσις μεταρρυθμίσεως τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας***, Ἀθῆναι 1910, σελίδες 147.
125. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀκροπόλει: ΠΑΕ 1910 σ. 144.

1911

126. Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ γλῶσσα: Ἀθῆναι 1 Μαρτίου 1911.
127. Αἱ θεωρίαι τῶν ἱδρυτῶν τοῦ προτύπου σχολείου τῆς γλωσσικῆς προπαγάνδας: Ἀθῆναι 12-18 Ἰουνίου 1911.
128. Περὶ διασώσεως τοῦ δίγαμμα ἔν τινι νεοελληνικῇ λέξει: Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 7 (1910-1911) σ. 217-224.
129. Ἐπιστολή: Ἑστία 8 Σεπτεμβρίου 1911.
130. Ἐπιστολή: Ἑστία 28 Σεπτεμβρίου 1911.
131. Ἐπιστολή: Ἑστία 3 Ὀκτωβρίου 1911.
132. Τοπογραφικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ τῶν ἐν Μεσσηνίᾳ Φαρῶν καὶ τῶν πέριξ: ΑΕ 1911 σ. 107-118.
133. Τοπωνυμίαι Καλαμῶν: Νέος Ἑλληνομνήμων 8 (1911) σ. 96-98.
134. Ἐξήγησις δύο δυσερμηνεύτων ἐπιγραφῶν: ΑΕ 1911 σ. 207-211.
135. Διόρθωσις εἰς Κεδρηνόν: Νέος Ἑλληνομνήμων 8 (1911) σ. 367.

1912

136. Ἔκθεσις περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τῆς διδακτικῆς ἱκανότητος τῶν ὑποψηφίων καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου: Παράρτημα Ἐφημερίδος Κυβερνήσεως 1912, τεῦχ. β', φύλλ. 10 σ. 29-30, 35-36 α'—β' καὶ 48.
137. ***Νεώτεραι ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ παναρχαίᾳ Ἐλευσινιακῇ νεκροπόλει:*** ΑΕ 1912 σ.1-39.
138. Περὶ τοῦ κινδύνου ἐκ πυρκαϊᾶς τῶν ἀρχαιολογικῶν μουσείων: Ἑστία 18 Ἰουνίου 1912.
139. Ὁ κίνδυνος τοῦ Μουσείου: Ἑστία 21 Ἰουνίου 1912.
140. Εἰς Πειραιῶς ἐπίγραμμα: ΑΕ 1912 σ. 256-257.

1913

141. ⟨Διορθώσεις εἰς βυζαντινὰ ᾄσματα⟩: Λαογραφία 4 (1912 -1913) σ. 315.
142. Ἡ κατάργησις τῶν σχολικῶν ἐξετάσεων: Ἀθῆναι 18-19 Αὐγούστου 1913 καὶ Παιδαγωγικὸν δελτίον 7 (1914) σ. 113-120.
143. ***Περὶ τῆς προταθείσης ἁπλοποιήσεως τῆς γραφομένης Ἑλληνικῆς γλώσσης:*** Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Πανεπισιημίου 9 (1912-1913) σ. 245-304.
144. ⟨Περὶ τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι ἀρχαίου ὑδραγωγείου⟩: Ἑστία 12 Ὀκτωβρίου 1913.

1914

145. Γνῶμαι περὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως: Ἀθῆναι 10, 17 καὶ 22 Μαρτίου 1914.
146. ⟨Ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχε-

δίων〉: Ἑστία 3 Ἀπριλίου 1914.

147. Ἡ ὁμιλουμένη εἰς τὰ σχολεῖα: Ἑστία 29 Δεκεμβρίου 1914.

148. Ἐπιλεγόμενα περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως βολκός: Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 10 (1913-1914), σ. 157-159.

149. Παραγνωριζομένη ἀντωνυμία τῆς ἀρχαίας Κρητικῆς διαλέκτου: Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 10 (1913-1914) σ. 203-212.

1915

150. Ἄδικος κατηγορία: Νέα Ἑλλὰς 6 Ἰανουαρίου 1915, σ. 2.

151. ***Ἔκθεσις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1915***, Ἀθῆναι 1915, σελίδες 7.

152. Ἔκθεσις περὶ τῆς ἐν τῷ φροντιστηρίῳ διδασκαλίας κατὰ τὸ πανεπιστημιακὸν ἔτος 1911-1912: Τὰ κατὰ τὴν πρυτανείαν Σπ. Λάμπρου, πρυτανεύσαντος ἐν ἔτει 1911-1912, σ. 451-452.

1916

153. ***Δευτερολογία περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἁπλοποιήσεως τῆς γραφομένης γλώσσης καὶ τῆς ὀρθογραφίας***: Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 12 (1915-1916) σ. 49-149 (ἀνατύπωσις ἐν ἰδίῳ τεύχει).

154. ***Ἔκθεσις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1916***, Ἀθῆναι 1916, σελίδες 16.

155. Κριτικαί τινες παρατηρήσεις εἰς τὰς ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι ΙΓ' σ. 3 κ. ἑ. παρατεθειμένας περικοπὰς Γεωργίου Τορνίκη καὶ ἄλλων: Νέος Ἑλληνομνήμων 13 (1916) σ. 260-262.

1917

156. Περὶ τῆς περιφερικῆς ὁδοῦ τῆς Ἀκροπόλεως: Ἡμερήσια νέα 11 Φεβρουαρίου 1917.

157. ***Περὶ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν ξενοφώνων πληθυσμῶν***: Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ 13 (1917) σ. 7-34.

158. ***Ἐπιγραφαὶ ἐκ Πλαταιῶν***: ΑΕ 1917 σ. 157-167.

1918

159. 〈Κρίσις περὶ τῶν ὑποψηφίων καθηγητῶν Ἀ. Μπούτουρα καὶ Φ. Κουκουλέ〉: Ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπείας καὶ Πρακτικὰ τῆς Φ. σχολῆς διὰ τὴν ἐκλογὴν τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, Ἀθῆναι 1918, σ. 107-108.

160. ***Τὸ παρὰ τὴν Φυλὴν ἄντρον τοῦ Πανὸς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1900 καὶ 1901***: ΑΕ 1918 σ. 1-28.

1919

161. Ἡ ἀλήθεια περί τινων ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων: Τὸ μέλλον 1 (1919) σ. 382-388.

162. ***Ἔκθεσις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1919***, Ἀθῆναι 1919, σελίδες 17.

163. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα: Τὸ μέλλον 1 (1919) σ. 653-664.

164. Ἀνακοινώσεις: ΑΕ 1919 σ. 31-48.

1920

165. Σπυρίδων Π. Λάμπρος (βιογραφία), Νέος Ἑλληνομνήμων 14 (1917-1920) σ. 115-139 καὶ 412 καὶ 142-144 (= Προσφώνησις πρὸς Σ. Π. Λάμπρον ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς καθηγεσίας αὐτοῦ).

1921

166. Προσφώνησις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον: Καθημερινὴ 6 Ἰανουαρίου 1921.

167. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις: Πρωτεύουσα 19 Φεβρουαρίου 1921.

168. 〈Ἐπιστολή〉: Πρωτεύουσα 23 Φεβρουαρίου 1921.

169. Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης: Πρωτεύουσα 26 Φεβρουαρίου 1921.

170. Ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπείας τῆς διορισθείσης πρὸς ἐξέτασιν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν δημοτικῶν σχολείων, Ἀθῆναι 1921: Ὑπὸ τοῦ Ἀ. Σκ. ἐγράφησαν: σελ. 37-55, 58-59, 60 (ἡ ἀρχή), 61 (§ 6), 62-63 καὶ 142-156.

171. Αἱ ὑπὲρ τοῦ μαλλιαρισμοῦ συνηγορίαι: Χρόνος 1 Ἰουλίου 1921.

172. Καὶ πάλιν περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως βολκός: Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 15-17 (1918-1921) σ. 135-138.

173. ***Γνῶμαι περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως*** ἐκδιδόμεναι κατ' ἐντολὴν τοῦ

Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, Ἀθῆναι 1921, σελίδες 94.

1922

174. Ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως: Τὸ μέλλον 4 (1922) σ. 124-125.
175. Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς Σπυρίδωνα Λάμπρον; Νέος Ἑλληνομνήμων 16 (1922) σ. 295-305.
176. ***Μιστριώτειος ποιητικὸς διαγωνισμὸς λυρικῶν ποιημάτων. Ἔκθεσις τῆς κρίσεως ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῶν κριτῶν Ἀνδρέου Ν. Σκιᾶ τῇ 17 Ἀπριλίου 1922***, Ἀθῆναι 1922, σελίδες 22.

Β') Ἀνέκδοτα.

1. ***Λουκιανοῦ τοῦ Σαμοσατέως φιλοσοφήματα.*** Ἐναίσιμος διατριβή. (Ἴσως ὑπάρχει ἐν τῷ Ἀρχείῳ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐγράφη πολὺ πρὸ τοῦ 1890).
2. ***Μετρικὴ*** [σελίδες 468].
Ἐκδοθήσεται προσεχῶς δαπάνῃ τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου.
3. Ἑρμηνευτικὴ καὶ κριτικὴ [σελίδες 362].
4. Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης [σελίδες 106].
5. Πλημμελὴς παρομοίωσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Λατινικὴν [σελίδες 47].
6. Μαθήματα περὶ κεφαλαίων τινῶν τῆς Ἑλληνικῆς συντάξεως [σελίδες 204].
7. Περὶ τῶν διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης [σελίδες 427].
8. Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου. Συμπληρώματα εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 ἐκδεδομένην ἐργασίαν.
9. Ἑρμηνεία τοῦ Γορτυνικοῦ Δωδεκαδέλτου σελίδες 12].
10. Λεξικογραφικὸν ὑλικὸν [σελίδες 137]. Τοῦτο ἀπεδελτιώθη ἐν μέρει ὑπὸ συντακτῶν τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ· πρβ. Λεξικογραφικὸν ἀρχεῖον 5 (1920) σ. 341.
11. Ἀλκμᾶνος ἀποσπάσματα [σελίδες 43].
12. Ἑρμηνεία τῶν Νεφελῶν τοῦ Ἀριστοφάνους [σελίδες 56].
13. Ἑρμηνεία χορικῶν ᾀσμάτων τῶν ἀρχαίων δραματοποιῶν [σελίδες 257].
14. Εἰς Θουκυδίδην [σελίδες 17].
15. Ἑρμηνεία δημηγοριῶν τοῦ Θουκυδίδου [μέρος α': σελίδες 117, μέρος β': σελίδες 97].
16. ⟨Παρατηρήσεις εἰς Θουκυδίδου Β'⟩: [μέρος α': σελίδες 30, μέρος β':σελίδες 51].
17. Ἑρμηνεία Πλάτωνος Νόμων [σελίδες 67].
18. Σιμωνίδου τοῦ Ἀμοργίνου ἀποσπάσματα [σελίδες 19].
19. Εἰς Σοφοκλέους Ἰχνευτὰς [σελίδες 5].
20. Πρόχειροι παρατηρήσεις εἰς Ἕλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς [σελίδες 150].
21. Σύμμεικτα [σελίδες 65].
22. ***Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος.*** Μέρη δύο:
α') σελίδες 20+148.
β') σελίδες 195.
23. Τὸ ψεῦδος ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει [σελίδες 11].
24. ⟨Ὑπόμνημα περὶ τῆς ἀκροάσεως τῶν μαθημάτων, τῶν ἐξετάσεων καὶ τῶν ξένων γλωσσῶν⟩: [μέρος α': σελίδες 17, μέρος β': σελίλες 3, μέρος γ': σελίδες 8, μέρος δ': σελίδες 3].
25. Ἔλεγχος Πανεπιστημιακῶν νομοσχεδίων: [μέρος α': σελίδες 23, μέρος β': σελίδες 21, μέρος γ': σελίδες 8].

23. 4. 23 ***Α. Χ. Χ.***

Δημοσιεύματα τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας

(*Λεωφόρος Πανεπιστημίου 20*).

Δραχμαὶ μεταλλικαὶ

1. *'Αρχαιολογικὴ 'Εφημερὶς* 1837-1924 (ΑΕ 1-63: πρβ. πινάκιον παρὰ ⟨Λεονάρδῳ⟩, 'Αρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον.

(Περίοδος Α'): τόμος 1-16.

1837-1843: τεύχη α'-ιβ', ιγ' (καὶ ιδ'), ιε' (τεῦχος ιϛ' ἴδιον δὲν ἐξεδόθη), ιζ'-κθ'· 1852-1860: τεύχη λ'-νε'· πωλοῦνται τάδε τὰ τεύχη: α',δ',γ', δ',ιθ', κδ'-κθ', ν', να', νγ'-νε'· ἕκαστον τεῦχος .... 1.—

Περίοδος Β': τόμος 17-21.

1862: τεύχη α'-ιδ' (τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἕκαστον τεῦχος .... 1.—

1869: τεῦχος ιγ'· 1870: τεῦχος ιδ'· 1872: τεύχη ιε' καὶ ιϛ' (τὸ ιϛ' ἐξεδόθη τῷ 1873)· 1874: τεῦχος ιζ'· ἕκαστον τεῦχος .... 3.—

Περίοδος Γ': τόμος 22-63.

1883-1924: εἷς τόμος κατ' ἔτος, ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος· ἕκαστος τόμος .... 25.—

2. *Εὑρετήριον τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου*· ὑπὸ ***'Αλεξάνδρου Λαμπροπούλου***· τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στῆλαι 550. 1902 .... 5 —

3. *Πρακτικὰ 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας* 1837-1921 (ΠΑΕ 1-76: πρβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77 79):

(Περίοδος Α'. 1837-1849).

1-3 (1837, 1837/8, 1838/9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν ⟨τῆς Α'—Γ' συνεδριάσεως⟩ τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν 'Αθηνῶν. ⟨"Εκδοσις 1η.⟩. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται). —

4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. ⟨"Εκδοσις 1η⟩. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται). —

5 (1840/41) Πρακτικὰ τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. ⟨"Εκδοσις 1η⟩. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται). —

6 (1841/42): Πρακτικὰ τῆς Ζ' (γράφε: ϛ') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. ⟨"Εκδοσις 1η⟩. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842 .... 1.—

7-11 (1842-1847): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως.

1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν ⟨τῆς Α'—ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως⟩ τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν 'Αθηνῶν. "Εκδοσις 2α. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, μετὰ πίνακος ('Ανδρονίκου ὡρολόγιον, εἰς σ. 247, πρβ. σ. 318) 1846 (ἐξεδόθη τῷ 1847). Δὲν πωλεῖται. —

12 (1847/48): Πρακτικὰ τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς 'Ελληνικῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848 .... 1.—

13 (1848/49): Πρακτικὰ τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς 'Ελληνικῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. 'Ελληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849 .... 1.—

(Περίοδος Β': 1858-1869/70).

14 (1858/59): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α'+43. 1859 .. 1.—

15-25 (1859-70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἑταίρων τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας· τεύχη ἕνδεκα: 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), 1863/4, 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7, 1867/8, 1868/9, 1869/70 Σχῆμα 8ον· ἕκαστον τεῦχος .... 1.—

(Περίοδος Γ': 1870/71-1919).

26-74 (1870/71-1919): Πρακτικὰ 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1870/71 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877 κέ. —1902, 1903 κέ. —1906 (δὲν πωλοῦνται), 1907 κέ. —1915, 1916/9 (εἰς ἕνα τόμον). Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος .... 5.—

75-76 (1920-1921): Πρακτικὰ 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1920, 1921. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος .... 5.—

3α. *'Οργανισμὸς τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας*. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24, 1894. (Τεῦχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48, 1896. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41, 1912. (Δὲν πωλοῦνται). —

4. *'Επιγραφαὶ ἀνέκδοτοι*, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ 'Αρχαιολογικοῦ συλλόγου· φυλλάδια τρία· 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' +22+5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον .... 1.—

5. *Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ 'Ερεχθείου ἐπιτροπείας* ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ 'Ερεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ 'Αρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 21, πίνακες 8. 1853 .... 1.—

6. *'Επιγραφαὶ 'Ελληνικαί*, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι· φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες 6' + 34, πίνακες 9. 1860 .... 1.—

7. ***Εὐθύμιος Καστόρχης***· *'Ιστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς τὸ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ϛ' + 130. 1879 .... 3.—

7Α. *Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας.* (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. Τεῦχος 2ον, σχῆμα 8ον, σελίδες 126, 1906. (Δὲν πωλοῦνται).

8. **H. G. Lolling**· *Κατάλογος τοῦ ἐν 'Αθήναις ἐπιγραφικοῦ μουσείου*· τόμος 1ος: 'Επιγραφαὶ ἐκ τῆς 'Ακροπόλεως, τεῦχος α': 'Αρχαϊκαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η'+στῆλαι 152 + η', μετὰ πίνακος. 1899 .... 12.—

9. **Π. Καββαδίας**· *Τὸ ἱερὸν τοῦ 'Ασκληπιοῦ ἐν 'Επιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900 .... 15.—

10. **Π. Καββαδίας**· *'Ιστορία τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900.................................... 3.—

10Α. ⟨**Βαλέριος Στάης**⟩· *Τὰ εὑρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν 'Αντικυθήρων*· ἐκ τῆς ΑΕ 1902: στήλη 145-173/4, εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11.................................... 5.—

11. *Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905.................................... 6.—

12. *Μνημεῖα τῆς 'Ελλάδος*· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς 'Ακροπόλεως (συντάκται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες 6' +στῆλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906.................................... 25.—

13. **P. Cavvadias + G. Kawerau**· *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*· — **Π. Καββαδίας + Γ. Καβεράου**· *'Ανασκαφὴ τῆς 'Ακροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890.* 'Ελληνιστὶ καὶ γερμανιστί. Σχῆμα φύλλου, στῆλαι 150+σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906/7.................................... 50.—

14. **Χρῖστος Τσούντας**· *Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμινίου καὶ Σέσκλου.* Σχῆμα 4ον, στῆλαι ιϜ' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908.................................... 50.—

15. **Γεώργιος 'Α. Παπαβασιλείου**· *Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν.* Σχῆμα 4ον, στῆλαι 6' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910.................................... 10.—

16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**· *Κατάλογος τοῦ μουσείου Λυκοσούρας.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 ... 4.—

16Α. ⟨**Βασίλειος Λεονάρδος**⟩· *'Αρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα.* Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται). —

17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**· *'Επιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας*· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915........ 4.—

18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας**· *Μελετήματα ἀρχαιολογικά.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915.................................... 1.—

19. **'Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**· *Τοπογραφία τῶν Δελφῶν*· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912 1917.................................... 3.—

20. **Βαλέριος Στάης**· *Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ 'Αθηνᾶς.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 3.—

21. **Georgius P. Oeconomus**· *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921.................. 4.—

22. **'Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**· *'Ο ἀποτυμπανισμός*, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὧν 7 παρένθετοι. 1923.................................... 5.—

'Εκάστη μεταλλικὴ δραχμὴ ὑπολογίζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς δρχ. χαρτίνας δέκα.

'Εν τῇ 'Αρχαιολογικῇ 'Εταιρείᾳ πωλεῖται καὶ τὸ σύγγραμμα: 'Η 'Ολυμπία ὑπὸ Βασιλείου Λεονάρδου. 'Αθῆναι 1901: ἀντὶ χαρτίνων δραχ. 50.

'Εξεδόθη ὁ παρὼν τόμος τῇ 24. 5. 27.

ΦΩΤΟΤΥΠΙΑ ΠΑΠΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΤΕΓΡΑΨΕ GILLIÉRON FILS

ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΑΜΦΟΡΕΩΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΔΕΚΕΛΕΙΑι ΕΠΑΥΛΕΩΣ

Α

Β

ΧΑΛΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΛΟΚΡΙΔΟΣ

ΦΩΤΟΤΥΠΙΑ ΠΑΠΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Νέα βιβλία

1) ***Muttelsee,*** *Max: Zur Verfassungsgeschichte Kretas im Zeitalter des Hellenismus. Glückstadt 1925. 4ον. Σελ. 72. Ἐκδότης J. J. Augustin in Glückstadt. und Hamburg.*

2) ***Die antiken Vasen von der Akropolis zu Athen....*** *Veröffentlicht von* ***Botho Gräf*** *und* ***Ernst Langlotz.*** *H. 4. Text σελ. XXXV καὶ 205 262. Tafeln 92-113. Berlin, Druck u Verlag von Walter de Gruyter & C°. 1925. 2ο (Archäol. Institut des deutschen Reiches).*

3) ***Dionysi*** *Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt. Ed. C. Jacoby Supplementum indices continens. Lipsiae, Teubner, 1925, 8° Σ. IV+69.*

4) ***Ziebarth,*** *E: Fünfundzwanzig Jahre griech. Inschriftenforschung 1894-1919 (1925) (Fortsetzung). 8° σ. 40.*

5) ***Albania.*** *Ann. 1925, Milano-Roma: Bestetti & Tumminelli. 4° σ. 62.*

6) ***Κουρουνιώτης Κ:*** *Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθ. 1926 4° σελ. 23 (Ἔκδ. Ὑπουργ. παιδείας).*

7) ***Antike Denkmäler*** *hrsg v. Deut. Arch. Institut. Bd. 3, H. 5, 1918-26 Berlin. Walter de Gruyter & C° 1926. Taf. 45-55.*

8) ***Hiller v. Gaertringen,*** *Fried.: Histor. griechisch. Epigramme. Bonn: Marcus & Weber, 1926. Σελ. 64, 8° (Kleine Texte... hrsg. v. H. Lietzmann, 156).*

9) ***Γενναδίου Ι.:*** *Λόγος πανηγυρικὸς ἐκφων. ἐν τῷ Γενναδείῳ . . . ἐν Παρισίοις ἐκ τοῦ τυπογρ. «De Vangirard» 1926. 8° σ. 39.*

10) ***Ἀναστασιάδου,*** *Ξενοφ.. Γεωργίου Γενναδίου Βίος, ἔργα, ἐπιστολαί, Μ. 1-2. Ἐν Παρισίοις Ἐκδοτ. Ἑταιρεία «Les belles lettres» 1926 8°.*

11) Ὁδοιπορικὸς χάρτης 1) Ἀθηνῶν—Μεγάρων
» » 2) Μεγάρων—Κορίνθου
» » 3) Κορίνθου—Ἄργους
» » 4) Ἄργους—Ἐπιδαύρου
Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Λιθογραφ. Γεωγρ. ὑπηρεσίας στρατοῦ [1926]
Ἔκδοσις Ἑλληνικῆς λέσχης περιηγήσεων καὶ αὐτοκινήτων.

12) ***Widstrand,*** *H.: Palladiusstudion, Uppsala 1926, 8° σ. IX+71.*

13) ***Petersson,*** *Axel.: De Epitoma Justini quaestiones criticae, Uppsala 1926, 8° σ. XII+114.*

14) ***Schrader,*** *H.: Hypnos, 85es Winckelmannspr. Berlin, Walter de Gruyter & Co, 1926 4° σ. 34 πίν. 3.*

15) ***Flickinger Roy*** *The Greek Theatre and its Drama. 2α ἔκδοσις.* ***Chicago 1926.***

16) ***Meritt, B. D. — West, Allen B.:*** *A revision of Athenian tribute lists 8° ἀπ.: Harvard studies in class. phil. V 37, 1926, σ. 55-98.*

17) *F. J. M. de Waele: The Magic Staff or Rod in Graeco—italian antiquity. Drukkery Erasmus, Gent 1927.*

Ειδοποίησις

Προσεχῶς θέλει διανεμηθῇ καὶ τὸ ἀλφαβητικὸν εὑρετήριον τοῦ παρόντος τόμου τῆς ΑΕ 1924.

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ - 2748